Smithsonian
Institution
Libraries

Gift of

FREDERICK M. BAYER

NATUURLYKE HISTORIE

OF

UITVOERIGE BESCHRYVING

DER

DIEREN, PLANTEN

EN

MINERAALEN,

Volgens het SAMENSTEL van den Heer

LINNÆUS.

Met naauwkeurige Afbeeldingen.

TWEEDE DEELS, ZEVENDE STUK.

DE KRUIDEN.

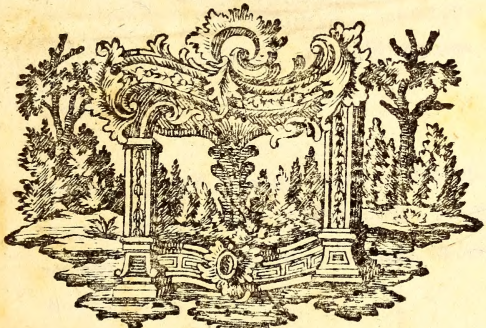

TE AMSTERDAM,

de ERVEN VAN *F. HOUTTUYN.*

MDCCLXXVII.

QH
83
H68
1761
d. 2 stuk 7
SCDIES

INHOUD VAN DIT STUK.

VIERDE AFDEELING.

DE KRUIDEN.

I. HOOFDST. *De Eigenschappen der* EENMANNIGE KRUIDEN, *derzelver Verdeeling. Byzondere beschryving der* Geslagten, *tot welken de* Cannacorus, Curcuma, Costus, Galanga, Gember, *en dergelyke* Kruiderige, *als ook verscheide anderen, inzonderheid die in* Zoutigheid *uitmunten, gelyk de* Salicornia, *enz. behooren.* Bladz. 1

II. HOOFDST. *Beschryving der* TWEEMANNIGE KRUIDEN (Diandria,) *dus genaamd om dat zy twee Meeldraadjes hebben, gelyk de* Eerenprys, Godsgenade, *het* Yzerkruid, *de* Salie *en anderen.* — 69

III. HOOFDST. *Beschryving van de* DRIEMANNIGE KRUIDEN (Triandria,) *tot welken de* Valeriaan *en veele anderen betrokken zyn.* — 185

IV. Hoofdst. *Beschryving van de* Viermannige Kruiden (Tetrandria,) *tot welken het* Schurftkruid, Walstroo, *de* Meekrappe, Weegbree, Kaarden *en veele anderen behooren.* Bladz. 225

V. Hoofdst. *Beschryving der* Vyfmannige Kruiden (Pentandria,) *waar onder de zogenaamde* Ruuwbladige, *als de* Zonnewende, *het* Osfetong, Hondstong, Muizen-Oor, Longekruid, Smeerwortel, Waschkruid, Bernagie, *enz. Verder de* Primula Veris, Auriculaas, *het* Varkens-Brood, Wederick, Guichelheil, *de* Winde, Klokjes, Wonderbloem, *het* Wollekruid, Doorn-Appel, Bilsenkruid, *de* Tabak, Nagtschade, Spaansche Peper, Haanekam, Maagdepalm, *het* Worgkruid *en* Hondsdood, *de* Ganzevoet, Beete, *het* Loogkruid, *de* Gentiaan, *benevens veele andere minder bekende Kruiden.* — 414

AAN-

AANWYZING DER PLAATEN,

en der Bladzyden,

alwaar de Figuuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT XXXVIII. Afbeelding van TWEEMANNIGE Kruiden. *tegenover* Bladz 109

Fig. 1. De *Pæderota raccmosa.* *bl.* 110.
Letter *a* de Bloem: *b* het Vrugtbeginzel.
— 2. Het *Piper Capense.* *bl.* 184.

PLAAT XXXIX. Afbeelding van VIERMANNIGE. —— Bladz. 257

Fig. De *Knautia*, waar van by A een Wortelblad vertoond is, by B een Stengblad by C een Takje met de Bloemen: by D een Kransblommetje en by E een middel-Blommetje. *bl.* 258.

PLAAT XL. Afbeelding van VIERMANNIGE. —— Bladz. 361

Fig. 1. Een Kaapsch Gewas, door my *Crinita* of Haairster genaamd. *bl.* 362.
Een Blommetje daar van vergroot by A.
— 2. De *Struthiola virgata* van de Kaap. *bl.* 364.
Een Blommetje daar van vergroot by B.

PLAAT XLI. Afbeelding van VIERMANNIGE. —— Bladz. 391

Fig. 1. Het rondbladig Fonteinkruid, *Potamogeton*, van ons Land. *bl.* 392.
— 2. Het doorbladige dito. *bl.* 393.
— 3. De *Ruppia*, of een andere Soort van Fonteinkruid. *bl.* 407.

PLAAT XLII. Afbeelding van VYF-
MANNIGE Kruiden. *tegenover* Bladz. 539

Fig. 1. De *Convolvulus obſcurus*, een Soort
van Winde uit Ooſtindie. *bl.* 539.
— 2. De *Ipomoia piloſa* of Gehaairde
Trechter - Winde, een Ooſtindi-
ſche Plant door my dus genaamd. *bl.* 573.
By *a* is deszelfs Bloem, by *b*
de Styl en by *c* een Meeldraadje,
met ſterke Vergrooting, afzon-
derlyk vertoond.

PLAAT XLIII. Afbeelding van VYF-
MANNIGE. — Bladz. 701

Fig. 1. Een *Celoſia Japonica* of Japanſche
Haanekam - Plant. *bl.* 702.
— 2. Het *Achyranthes*, thans *Illecebrum*
Lanatum uit Ooſtindie. *bl.* 708.
— 3. Het *Illecebrum Indicum*, door my
aldus genaamd en uit Oostindie
bekomen. *bl.* 713.

PLAAT XLIV. Afbeelding van VYF-
MANNIGE. — Bladz. 749

Fig. De *Aſclepias Gigantea*, een Oost-
indiſch niet onbekend Gewas,
doch zeer aanmerkelyk, om dat
deszelfs Vrugt een Soort van Zy-
de uitlevert. *bl.* 751.
Men ziet daar van by A een Tak-
je met Bloemknoppen; by B een
geopende Bloem aanmerkelyk ver-
groot, om de zonderlinge geſtalte
aan te toonen. De Vrugt is in de
Natuurlyke grootte afgebeeld by
C, en geopend met het Zaad,
dat afzonderlyk met zyn Zyde-
Pluis voorkomt by D.

REGNUM VEGETABILE.

HET

RYK DER PLANTEN.

VIERDE CLASSE.

HERBÆ.

KRUIDEN.

BESCHRYVING
DER
PLANTEN.

VIERDE AFDEELING.
DE KRUIDEN.

I. HOOFDSTUK.

De Eigenschappen der EENMANNIGE KRUIDEN, *derzelver Verdeeling. Byzondere beschryving der* Geslagten, *tot welken de* Cannacorus, Curcuma, Costus, Galanga, Gember, *en dergelyke* Kruiderige, *als ook verscheide anderen, inzonderheid die in* Zoutigheid *uitmunten, gelyk de* Salicornia, *enz. behooren.*

DE KRUIDEN, die, volgens myn Ontwerp, de *Vierde Afdeeling* uitmaaken in de NATUURLYKE ORDE der Plantgewassen, zyn voorheen, door my, genoegzaam van de Boomen en Heesters onderscheiden. Zy hebben of een Jaarlyksen of overblyvenden Wortel, welke in 't Voorjaar nieuwe Bladen, Steelen, Sten-

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

gen of Struiken uitschiet, doch, hoewel somtyds stevig en van aanmerkelyke dikte, in 't algemeen van eene zagte, vooze, Waterige of Sappige hoedanigheid. In eenige weinigen is de Steng byna Houtig of Boomachtig, gelyk in de Hennip, van wier Steelen men de zo bekende en nuttige Zwavelstokken maakt, en het Koolzaad, welks Stoppelen als Hout branden. Volstrekt Houtig te zyn is met den aart van een Jaarlyksch Gewas byna tegenstrydig. Men ziet zulks in de Boomen en Heesters, wier Looten een Jaar oud worden, eer zy de natuur aanneemen van Hout.

Hier in bestaat dan het voornaame verschil der Kruiden van de Heesters, terwyl 'er onder zyn, gelyk de Zonnebloemen, die men niet dan tot de Kruiden betrekken kan en welke nogthans alhier niet alleen Boomachtig opschieten, tot wel tien Voeten, maar in de Westindiën, zo men verhaalt, tot twintig Voeten hoogte. Dergelyke manier van Groeijing heeft plaats in sommige Kroontjes-Kruiden (*Umbellatæ*), gelyk de *Ferula*, die een Steng schiet van vier of vyf Ellen hoog, welke, tegen t'end van den Zomer, zo Houtig wordt, dat men 'er eertyds tot Wandelstokken en tot Staven der Schoolmeesteren of Rottingjes om de Kinderen te kastyden, gebruik van maakte (*).

Veele

(*) Invisæ nimium Pueris, gratæque Magistris,
Clara Prometheo munere Ligna sumus : zegt MARTIALIS van de *Ferulâ*.

DSI

Veele Kruiden overtreffen dus in uitgeſtrekt- IV.
heid van Loof de meeſte Heeſters: des het AFDEEL.
niet oneigen zal zyn, eenigen, om voorge- I.
melde redenen, tot nu toe geſpaard, nog hier HOOFD-
beſchreeven te vinden. STUK. *Monogynia.*

De Eerſte Klasſe van het Stelzel der Sexen beſtaat byna geheel uit Kruiden. Zy bevat de EENMANNIGEN, dat is zodanigen, wier Bloemen maar een enkel Meeldraadje en Stempel hebben, wordende, om die reden, *Monandria* geheten. Dezelven zyn in twee Rangen onderſcheiden, te weeten van de genen die de Stylen of Stempels enkeld en die dezelven dubbeld hebben, wordende de eerſten Eenwyvige (*Monogynia*) de laatſten Tweewyvige (*Digynia*) getyteld. De meeſte Planten zyn 'er in begreepen, welken de Hooggeleerde Heer A. VAN ROYEN *Palmæ ringentes* genoemd, en in de Vierde Rang van zyne Eerſte Klasſe geplaatst heeft; waar onder de Gember, Galanga, Kardamom, Kurkuma en andere Oost- en Westindiſche Drogeryën.

't Getal der Geſlagten, hier in voorkomende, is vyftien, vier tot de Tweewyvigen en elf tot de Eenwyvigen behoorende, waar van het eerſte den naam voert van

CANNA. Bloemriet.

De Geſlagtnaam betekent, in 't Latyn, een dik, hol of Rotting-Riet, hoedanig men tot Pypen, Fluiten en dergelyk Speeltuig gebrui-

A 2 ken

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ken kon. Hedendaags geeven de Franſchen nog aan een Rotting den naam van *Canne*, welke daar van afkomſtig is. Deeze Plant, echter, verſchaft geenszins de gewoone Rottingen: ook is 'er niets in, dat zweemt naar de Kalmus: gelyk zou ſchynen uit den gewoonen naam *Cannacorus*, die door TOURNEFORT tot een Geſlagtnaam was gebruikt. Doch zy heeft, wegens de Struikachtige groeijing, eenige overeenkomst met de Piſang of Banannen-Plant, (*Muſa*) zynde daarom met dezelve en met de zeven volgende, door den Ridder, tot eene natuurlyke Orde van *Scitamina* betrokken geweest (*).

De Kenmerken zyn een zesdeelige Bloem, die regtopſtaat, de Lip in tweën gedeeld en omgekruld hebbende, met een Lancetvormigen Styl, die aan de Bloem aangegroeid is en een driebladigen Kelk.

In dit Geſlagt komen drie Soorten voor, die allen uit de andere Wereldsdeelen afkomſtig zyn, als volgt.

I. *Canna Indica.* Breedbladig.

(1) Bloemriet *met Eyronde, aan beide enden ſpitſe, geribde Bladen.*

Deeze Soort, die onder de verzengde Lugtſtreek,

(*) Zie LINN. *Phil. Botanica* p. 27 & het II. DEELS I. STUK van deeze *Natuurlyke Hiſtorie*, bladz. 177.

(1) *Canna* Fol. ovatis utrinque acuminatis nervoſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1. p. 50. *Veg.* XIII. p. 49. Cannacorus. RUMPH. *Amb.* V. p. 177. T. 71. f. 2. Arundo Indica latifolia. C. B. *Pin.* 19. LOB. *Ic.* 56.

ſtreek, in alle de drie Wereldsdeelen, buiten Europa, voorkomt, wordt ook wel *Flos Cancri* genoemd, wegens de roodheid en figuur van de Bloem. Men geeft 'er, in 't Maleitſch, den naam aan van *Daun Tasſibel*, dat is Paternoster-kruid, om dat de Moorſe Paapen en Roomſch-gezinden van de Zaadkorrels Paternosters maaken, zegt RUMPHIUS; rygende die, wanneerze half ryp zyn, aan een Koperdraad, en ze dan droogen laatende. Dus worden die Korrels hard, zwart en glad, gelyk Yvoor, en haare rondheid maakt, dat men ze voor Kraalen zou aanzien.

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

't Is een Plantgewas met dikke Stengen, ter hoogte van vyf of zes Voeten, waar aan overhoeks Bladen groeijen, die eens zo lang als breed zyn, en dus van eene Eyronde figuur, met een ſpitſe Punt, van agteren twee Kwabben hebbende, die de Steng eenigermaate omvatten (*). Deeze Bladen vallen wel een Voet lang en een half Voet breed. De Kleur is blygroen: zy zyn glad, en, behalve de overlangſe Rib of Steel, met veele kleine Ribben, als Adertjes, ſchuins van dezelve af, doortoogen.

(*) Volgens de bepaaling van den Ridder, in *Phil. Bot.* p. 42, gemaakt, is een *Folium ovatum* aan 't agter-end rond (*Baſi ſegmento Circuli circumſcriptâ*;) 't welk ook in deeze plaats heeft, gelyk uit de Afbeelding en zo uit verſche Planten als uit myne gedroogde Bladen blykt: hoe kunnen dan deeze Bladen aan beide enden ſpits zyn?

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

gen. Allengs verkleinen deeze Bladen naar het bovenste van de Steng, alwaar de Bloemen zyn, van gemelde Gestalte (*), en dus naar die van den Gladiolus wat gelykende, zeer schoon rood van Kleur. Ik bevind dat derzelver Stuifmeel, 't welk wit is, uit ronde Bolletjes bestaat, rondom kleine Puntjes hebbende, gelyk die der Kaasjes-Bladen. Op ieder Bloem volgt een Vrugt als een kleine Ockernoot, bevattende eenige ronde Korrels, als Erwten, die van buiten zwart van binnen wit zyn. De Wortel kruipt als die van gemeen Riet.

Dit Plantgewas heeft geene Aromatieke hoedanigheid, en is in de Indiën van geen gebruik, noch in de Huishouding, noch in de Geneeskunde; wordende alleenlyk, wegens de Schoonheid der Bloemen, aldaar in de Hoven gezaaid. Men heeft het ook in Italie, Spanje en andere deelen van Europa, voortgeteeld: want het is een Gewas dat 's Winters overblyft.

II. *Canna angustifolia.* Smalbladerig.

(2) Bloemriet *met Lancetswyze, gesteelde, geaderde Bladen.*

Deeze Soort hadt de Heer LINNÆUS beden-

(*) Zodanig evenwel, dat, wanneer ik de Bloem in zes Slippen verdeeld aanmerk, het Meeldraadje en de Styl twee van die Slippen moeten zyn.

(2) *Canna* Fol. Lanceolatis &c. Arundo Indica florida angustifolia. MORIS. *Hist.* III. p. 250. S. 8. T. 14. f. 6. Albara seu Pacivira. PIS. *Bras.* 213.

denkelyk voorgesteld, of zy niet als eene Verscheidenheid tot de voorgaande te betrekken ware, doch naderhand meent zyn Ed. daar in een weezentlyk verschil te hebben waargenomen; dat naamelyk één der zydelingsen van de drie binnenste Bloemblaadjes zig ombuigt, zo dat hetzelve het middelste wordt. Voorts zyn de Bladen smaller en gesteeld. Men vindt ze in Zuid-Amerika.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(3) Bloemriet *met Lancetswyze gesteelde Bladen, die niet geaderd zyn.*

III. *Canna glauca.* Blaauwachtig.

Deeze verschilt aanmerkelyk van de anderen, en schynt haare Groeiplaats te hebben in Noord-Amerika. Zy heeft de Bloemen grooter, naar die van de Water-Lisch gelykende; de Bladen smaller en blaauwachtig of Zeegroen, volgens de aanmerking van DILLENIUS. In de Elthamsche Tuin groeide dit Gewas tot twee Ellen hoog. Het droeg driekantige Zaadhuisjes gelyk de overigen, doch met slapper Doorntjes bezet.

Van de eerstgemelde Soort zyn aanmerkelyke Verscheidenheden, ten opzigt van de Kleur der Bloemen, bekend. Door P. HERMANNUS worden 'er, in zyne Lyst van den Leidschen Akademie-Tuin, in 't jaar 1687 uitgege-

(3) *Canna* Fol. Lanceolatis &c. Cannoides *Hort. Cliff.* 488. Cannacorus glaucophyllus ampliore flore &c. DILL. *Elth.* 69. T. 59. f. 69.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

geven, vier aangetekend; waar onder driederley roode, en een geele geftippelde, voorts een Smalbladerige met geele Bloemen, zynde hier de tweede Soort. In 't Werk van WEINMANN komen alle deeze Verfcheidenheden voor, doch allen met geaderde en geene met gefteelde Bladen. Deeze laatfte Soort, niettemin, bevindt zig ook in onze Openbaare Kruidhoven.

AMOMUM.

LINNÆUS gebruikt dit woord, dat, hoe berugt ook onder de oude Geneeskundigen, thans als een byzondere Drogery niet zeker bekend is, voor een Geflagtnaam, om de Gember, Kardamom en andere Speceryën te bevatten. DIOSCORIDES, die aan het Armenifche Amomum den voorrang geeft, boven dat van Medie en Pontus, zegt, dat deszelfs Hout eene geele Kleur hadt, zynde zeer fterk van Reuk. Hy geeft 'er Bladen als van de Wilde Wyngaard en Druifagtig Zaad aan: des fommigen een Soort van Aalbesfen, anderen de Roos van Jericho, anderen de ruikende Geranium, anderen zeker flag van Wilde Peper, daar door verftaan hebben. Ondertusfchen was het van eene heete eigenfchap en droog: weshalve men 'er, in de Geneeskunde, verfcheiderley Speceryagtige Zaaden; gelyk de Staartpeper, Kruidnagelen, enz. doch zonder eenige zekerheid, voor genomen heeft. LEMERY zegt, dat de Vrugt van 't Amomum rond is als een Druif, en eenige

fcherp

ſcherp Kruidige Zaadjes bevat, groeijende tros- IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*
wyze aan een Oostindiſchen Heeſter. In WEINMANUS Kruidboek vindt men een Gewas, met Druifagtige Vrugten, onder dien naam vertoond. Ook ſchynt GEOFFROY hetzelve als bekend aan te merken; doch niettemin blyft het geheel onzeker, welke Plant eigentlyk door DIOSCORIDES daar mede gemeend zy, en mooglyk zullen de vier Speceryën, in dit Geſlagt begreepen, in kragten daar mede wel eenige overeenkomst hebben. Zo het een woord van Griekſche afkomst was, dan zou het een onberispelyk of onfeilbaar Middel ſchynen te betekenen.

Van dit Geſlagt zyn de volgende Kenmerken. Het maakt een Bloemſteng, uit veele enkelde Schubben ſamengeſteld, ieder van welken een Bloem uitgeeft, die éénbladig is, beſtaande uit een kort Pypje, dat den Rand verdeeld heeft in drie Slippen, de middelſte grooter dan de anderen. Het Honigbakje is ook eenbladig, ingeplant in den grootſten Inham van de Bloem. Het Meeldraadje is langwerpig, gelykende naar een Slip van de Bloem, en heeft een aangegroeid Meelknopje. Het Vrugtbeginzel is rondagtig, beneden het Bloemkasje; de Styl Draadagtig van langte als het Meeldraadje; de Stempel ſtomp: het Zaadhuisje Lederagtig, byna Eyrond, driehoekig, met drie Hokjes en drie Kleppen: waar in veele Zaadjes.

Vier Soorten zyn tot dit Geſlagt betrokken:

A 5 de

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

de tamme en wilde Gember of Zedoar, naamelyk, benevens de Kardamom en het Paradys-Zaad.

I. *Amomum Zingiber.* Gember.

(1) Amomum *met de Bloemſteng naakt, de Kolf Eyrond.*

Met deeze Soort wordt de eigentlyke Gember-Plant bedoeld, wier Latynſche naam, *Zingiber*, van 't Arabiſch woord *Zengebil* afkomſtig ſchynt te zyn. By ieder Natie in Oostindie heeft zy bykans een byzonderen naam. De Malabaaren noemenze *Inſche* of *Imgi*, de Maleijers *Ahya*, de Javaanen *Djahy*, die van Ternate *Goraka*.

Volgens RUMPHIUS heeft men, in Oostindie, een groote en kleine Gember-Plant, waar van de eerſte, ten aanzien van den Wortel, in witte en roode onderſcheiden wordt; maar het Gewas is eveneens. Het groeit by de drie Voeten hoog, met drie of vier regte, ronde Kruidagtige Steelen, waar ſmalle Bladen beurtlings aan zyn, naar die van Riet gelykende, een half Voet lang, een Vinger breed, glad, en overlangs met fyne Aderen geſtreept. Aan de witte zyn zy wat korter en regt groen, aan de roode langer en donker groen; in beiden

(1) *Amomum* Scapo nudo, Spicâ ovatâ. *Syst. Nat.* XII. Gen. 2. p. 50. *Veg.* XIII. p. 49. Zingiber majus. RUMPH. *Amb.* V. p. 156. T. 66. f. 1. Zingiber. C. B. *Pin.* 35. BROWN. *Jam.* 119. Inſchi. *Hort. Mal.* XI. p. 21. T. 12.

den Speceryagtig van Reuk en Smaak. De Wortelen zyn knobbelagtig, gelyk men dit aan de Gember, welke in de Winkelen verkogt wordt, genoegzaam kan zien. Die van de roode Soort hebbenze wat dikker en meer geknopt, van buiten roodagtig, zynde zo ſcherp niet van Smaak als die der witte Gember. Wanneer men de Plant een Jaar of langer ongemoeid laat ſtaan, dan geeft zy tot den Wortel byzondere Steelen uit, van ongevaar een Voet hoog, met een Kolf of Knodsje aan 't End, dat een handbreed lang is en naauwlyks een Duim dik, uit groote Schubben ſamengevoegd, die groen blyven, doch met geelagtige kanten in de witte Soort. Tusſchen deeze Schubben komen de Bloempjes uit, als een geopend Helmpje van drie uitwendige en ook zo veel inwendige Blaadjes gemaakt (*). De eerstgemelden zyn witagtig en ſmal, maakende het bovenſte als een Helmpje over de Bloem en de onderſten als twee Hoorntjes. De Bloem, waar van 'er maar twee of drie te gelyk voortkomen, heeft een Speceryagtigen Reuk, naar dien van Gember trekkende. Het geheele Knods-

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(*) Dit zegt RUMPHIUS, doch uit het gene onmiddelyk daar op volgt, met zyne Afbeelding vergeleeken, ſchynt het dat 'er maar drie Bloemblaadjes of Slippen van de Bloem zyn, hebbende hy, waarſchynlyk, het Meeldraadje, den Stamper en het Honigbakje, voor de drie inwendigen genomen.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Knodsje, gedrukt zynde, geeft een welriekend Vogt uit.

In Oostindie wordt de tamme Gember veel in Tuinen aangekweekt, daar men dan de beste Wortelen affteekt om te konfyten, en de overige droogt. Zy groeit op alle de Eilanden der Indifche Wateren, tot aan China toe, menigvuldig, doch de roode zeldzaam en weinig dan op de Molukkes; alwaar de Gember zo wel in 't Gebergte wasfen wil als aan 't Strand, dat zy elders fchynt te beminnen. De beste witte, nogthans, valt in Malabar en Bengale, aan de Vaste Kust van Afie. Arabie of Ethiopie zal mooglyk haar Vaderland zyn, van waar men dit Gewas door geheel Oostindie heeft voortgeteeld: want eertyds plagt men al de Gember te haalen van de Kusten der Roode Zee, zo GARCIAS verhaalt. Het valt nog heden in Guinéa, en is door de Spanjaarden overgebragt in Mexiko en op de Westindifche Eilanden, van waar men hedendaags de meefte drooge Gember krygt, die zelfs beter dan de Oostindifche geagt wordt.

Den verfchen Gember-Wortel houden de Indiaanen voor een uitmuntend Middel tegen Kolykpynen, Opftoppingen van Winden en Buikloop, die uit Koude is ontftaan. Zy gebruiken zo wel de Wortels, als de Bladen, groen zynde, tot Geregten en Toefpyzen, eetende die met Olie, Azyn en Zout, als Salade. De gekonfyte Gember is, de geheele Wereld door,

als

als een Hartsterkend middel beroemd. De drooge Wortels strekken in de Geneeskunde tot verdunning van Slymerige, taaije Vogten; tot opwekking van de traage beweeging der vaste Deelen, en dus tot versterking zo wel van de Hersenen als van de Ingewanden. Uitwendig worden zy aangepreezen tot het doen verslaan van Koude Gezwellen, als ook tot verdryving van de Schurft. Zy komen ook in veele Samengestelde Winkelmiddelen. In de Samenleeving dient de Gember tot eene onkostbaare Specery.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Amomum *met de Bloemsteng naakt, de Kolf langwerpig stomp.*

II. *Amomum Zerumbeth.* Wilde Gember of Zedoar.

Deeze Plant wordt in Oostindie *Matta Mingil* genoemd, 't welk *Wilde Gember* betekenen zou, zegt RUMPHIUS, die 'er den Latynschen naam aan geeft van *Lampujum*, om dat de Maleijers haar *Lampujang* heeten. Of het de *Zerumbeth* der Arabieren, dan de *Zedoaria* der hedendaagschen zy, is duister. RUMPHIUS durfde dit laatste niet verzekeren. De Wortel is Kruidig en bitter van Smaak, 't welk overeenkomt met de genen, die men *Radices Zedoariæ* in de Apotheeken tytelt.

't Ge-

(2) *Amomum* Scapo nudo, Spicâ oblongâ obtusâ. *Hort. Cliff.* 3. EHRET. *Pict.* T. 14. f. 1. MILL. *Ic.* 17. T. 25. BROWN. *Jam.* 113. Zingiber latifolium Sylvestre. HERM. *Lugdb.* 636. T. 637. Lampujum. RUMPH. *Amb.* V. p. 148. T. 64. f. 1. Katou Inschi-Kua. *Hort. Mal.* XI. p. 27. T. 13. BURM. *Zeyl.* 234.

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

't Gewas zweemt veel naar dat der tamme Gember-Plant, doch is in alle opzigten grover en heeft de Steelen niet alleen hooger, maar ook de Bladen breeder, en het Onderwas, dat de Bloemſteng maakt, heeft een Kolf van wel twee Duimen dikte en vyf of zes Vingerbreedten hoogte: zo dat die meer naar een Knods gelykt. Deeze Kolf, die van onderen en boven ſmaller is, wordt in de rypheid rood, en van tusſchen haare Schubben geeft zy dergelyke, doch wat grooter, witte Bloemen uit, als de naastvoorgaande Gember-Plant.

Door geheel Indie, van Java af tot in de Molukkes, is deeze Lampujang bekend, zegt RUMPHIUS, die verhaalt, dat menze aldaar in de Medicynen gebruikt, wordende van de Inlanders, tot Poeijer gewreeven zynde, tegen Buikpyn ingegeven. Voorts eeten zy de jonge Bladen en Steelen, en leggen de verſche Wortelen in, even als die van de naastvoorgaande.

III. *Amomum Cardamomum.* Kardamom.

(3) Amomum *met de Bloemſteng geheel enkeld en zeer kort; de Blikjes overhoeks en ruim geplaatst.*

De Kleine Kardamom wordt met deeze Soort betekend. Men heeft, naamelyk, van deeze Kruidery, die op Amboina in de Bosſchen groeit, een Soort met groote langwerpige en een andere

(3) *Amomum* Scapo ſimplicisſimo brevisſimo &c. Cardamomum minus. RUMPH. *Amb.* V. p. 182. T. 65. f. 1. Elettari. *Hort. Mal.* XI. p. 9. T. 6.

te met kleine ronde Zaadhuisjes. De Indiaanen, in de Bovenlanden, noemen het byna algemeenlyk *Kardamom*, zegt RUMPHIUS, waar van de Griekſche naam, *Kardamomum*, zou afgeleid zyn: doch het is zonderling, dat dezelve dan zo zeer met de gedaante en eigenſchap kan ſtrooken. En, dewyl het van de Malabaaren *Etrimelli*, op Ceylon *Enckol*, by de Mooren en Heidenen, in Bengale en elders aan die Kust, wederom anders genoemd wordt, zo denk ik veeleer, dat de Indiaanen gedagten naam van de Grieken zullen ontleend hebben: want dezelve betekent eigentlyk een *Amomum* van eene Hartagtige figuur.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het Gewas, van de fyne of kleine ronde Kardamom, gelykt veel naar dat van de Gember. Het beſtaat uit gebladerde Steelen, omtrent drie Voeten hoog, by den Wortel rood, die knobbelig is en ſterk gevezeld, ſcherp van Smaak: maar het Onderwas, dat de Bloemſteng maakt, wordt, in deeze Plant, naauwlyks een Handbreed hoog en beſtaat uit beurtlings zeer ruim geplaatſte Schubben, tusſchen welken de Bloempjes uitkomen, gelyk in de voorgaanden; waar na deeze Bloemknop met Vrugten beladen wordt. In Indie, zelfs, vereiſcht de bezorging van deeze Planten veel gedulds. De eerſte twee Jaaren brengt de Kardamom-Plant niet dan Bloemen voort; ja zy moet in een vette Kleygrond en wel op de Zon ſtaan, indien zy in het derde Jaar Kardamom-Peultjes zal draagen. Van dee-

ze

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

ze waren de kleine ronde, naar 't oordeel van RUMPHIUS, lieflyker van Smaak, dan de allerkleinste driehoekige, van de Malabaarse Kust, en veel beter dan de groote langwerpige, groeijende in de Bosschen van 't Eiland Java. Ook heeft LINNÆUS van deeze Soort gezegd, dat dezelve in het allerdigtst beschaduwde van Indie, aan den Slykerigen Voet der Bergen, huisvest; waar men nog verder bygevoegd heeft, *op Moerassige plaatsen?* Zelfs moet menze op Ambon terstond plukken, zo dra zy haar volkomene grootte hebben; alzo zy anders ligt verderven door 't spatten van den Regen, dewyl zy zo laag staan: gelyk RUMPHIUS aanmerkt.

In Oostindie wordt de kleine Kardamom veel gebruikt om by de Pinang te kaauwen, tot het bekomen van een lieflyken Adem. Hier toe is de driehoekige wat scherp, en ook zo aangenaam van Geur niet: de groote lange geheel onbekwaam, als hebbende weinig Reuk of Smaak. Men gebruikt het Zaad van de ronde Kardamom, die uit China komt, veel om een Geur te geeven aan de Geregten. In de Geneeskunde kan zy dienen tot een Maagmiddel, dat de Hersenen en het Hart versterkt; doch het is wat heet in veele Gestellen. Het doet ook Wateren, zet de Stonden voort, en wordt van sommigen tegen Beroerdheid en Duizeling aangepreezen. Zy komt in de Theriaak en andere Samenstelzelen.

(4)

(4) Amomum *met een zeer korte takkige Bloemsteng.* IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. IV. *Amomum Grana Paradisi.* Paradys-Zaad.

De Zaaden, die men *Grana Paradisi* in de Apotheeken noemt, worden gezegd de Zaadkorrels te zyn uit de Peul van eene groote Soort van Kardamom, dat dan een andere moet zyn als de zo even gemelde. Dit Zaad wordt ook *Meleguetta* of *Maniguetta* genoemd, en komt niet alleen in Afrika, op Madagaskar, maar ook in de Indiën voort. Het is kleiner dan Peper, hoekig, rood van Kleur, van binnen wit en zeer scherp van Smaak, omtrent als Peper en Gember, waar het in Reuk ook naar gelykt. De eigentlyke Plant, daar die groote Kardamom, waar van dit het Zaad is, aan groeit, zou dan de gemelde zyn, in het Werk van RHEEDE, over de Malabaarsche Planten afgebeeld, en door de takkigheid van den Bloemsteng verschillende. Alle deeze vier Soorten zyn overblyvende Planten.

COSTUS.

De benaaming van dit Geslagt, door de Grieken van 't Arabisch woord *Kost* of *Chast* ontleend, is by de oude Geneeskundigen gebruikt geweest om verscheiderley Wortels te betekenen. DIOSCORIDES telt 'er drie Soorten van; een

(4) *Amomum* Scapo ramoso brevissimo. Grana Paradisi Officinarum. C. B. *Pin.* 413. Elettari. *Hort. Mal.* XI. T. 6.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

een Arabische, een Indische en een Syrische; de eerste was wit, de tweede zwart, de derde geelagtig van Kleur. Deeze Autheur maakt wel van eene Kruidige scherpheid, doch van geene bitterheid in die Wortel gewag, welke door anderen naderhand in de ééne Soort gesteld werdt; zo dat menze in een bittere en zoete Costus onderscheidde. Sommigen willen, dat dit verschil enkel afhangt van den Ouderdom; zynde de versche Wortel zoet, de oude bitter. Anderen hebben de Eigenschappen, door de Ouden hier aan toegeschreeven, gezogt in verscheide Europische Planten, welken men deswegen *Costus* noemde. Dus is een Soort van Reinevaren, welke de Bladen en Reuk van Kruisemunt heeft, onder den naam van *Costus hortensis* beroemd. Anderen hebben die kragten in 't *Ageratum*, *Eupatorium*, *Levisticum* en dergelyke Planten, gemeend te vinden: doch tot heden heeft de regte *Costus Arabicus* den voorrang behouden.

Uit stukken van zodanige Wortelen, die ik onlangs, van Suratte afkomstig zynde, uit Oostindie bekomen heb, schynt dat Gewas geenszins te behooren tot eene dergelyke Plant, als die de Gember of Kurkuma uitleveren, maar veeleer van den aart der Wortelen van de Kroontjes-Kruiden (*Umbelliferæ*) te zyn. Dezelven zyn langwerpig, dik; van buiten graauw, van binnen geel en zeer Harstagtig; hebbende eene sterke Reuk, naar dien der Violen trekkende

en

en eene bitteragtige, doch niet onaangenaame, Kruidige Smaak. Niets is 'er in de uitwendige figuur, 't welk met de Knobbelagtigheid der Wortelen van de Zedoaria, Gember of Kurkuma ftrookt. LEMERY zegt, dat het de Wortel is van een Boompje, naar Vlier gelykende, met welriekende Bloemen, en dus is de *Costus Arabicus*, mooglyk uit het hoofd, ook by WEINMANN afgebeeld. Niettemin zal ik de volgende Plant, welke door LINNÆUS onder dien naam voorgefteld wordt, hier thans befchryven (1).

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Kenmerken zyn, een enkele Bloemfteng en Vrugtfcheede. Het Bloemkasje drietandig, zeer klein, zittende op het Vrugtbeginzel. De Bloem beftaat uit drie Lancetswyze, holle, regtopftaande Blaadjes, van gelyke grootte. Het Honigbakje is eenbladerig, groot, langwerpig, Buisagtig met twee Lippen, de onderfte langer dan de Bloemblaadjes, en breed, in drieën gefneeden; de bovenfte Lancetvormig en kort, verftrekkende voor een Meeldraadje, daar het Helmpje is aangegroeid. Op het Vrugtbeginzel, dat rond is, zit een Draadagtige Styl, zo lang als

(1) Costus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 3. p. 50. *Veg.* XIII. p. 49. HILL. *Plant.* 149. T. 3. Costus Arabicus. C. B. *Pin.* 36. MER. *Sur.* T. 36. Alpinia Floribus fpicatis, Bracteis ovalibus. JACQ. *Amer.* 11. Zingiber fylveftre majus, Fructu in pediculo fingulari. SLOAN. *Jam.* 61. *Hift.* I. p. 165. T. 105. f. 2. Amomum minus Scapo veftito, Floribus fpicatis. BROWN. *Jam.* 113. Paco-Caatinga. MARCGR. *Bras.* 48. Tfiana-Kua. *Hort. Mal.* XI. p. 15. T. 8?

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

als 't Meeldraadje, hebbende een geknopten, famengedrukten, uitgeranden Stempel. Het Zaadhuisje is rondagtig, gekroond, met drie hokjes en drie kleppen, bevattende veele driehoekige Zaaden.

Tot de eenigfte Soort van dit Geflagt wordt een Westindifche Plant betrokken, welke van SLOANE genoemd is *Groote Wilde Gember*, met de Vrugt op een byzonder Steeltje, en van BROWNE *Kleine Amomum*, die de Bloemfteng Bladerig heeft, met Aairswyze Bloemen. De Heer N. L. BURMANNUS getuigt, dat de uit Java overgezondene Plant volmaakt ftrookt met de *Tfiana-Kua* van den *Hortus Malabaricus*, welke door HERMANNUS voor den *Costus Officinarum* gehouden wordt. Dus ftelt zyn Ed. ook bedenkelyk voor, of dezelve niet de *Zerumbed* zy van RUMPHIUS, op deszelfs Tab. 68 afgebeeld, daar ik dienvolgens nog kortelyk van fpreeken zal.

De Tommon-Plant. Deeze, welke de Maleijers gemeenlyk *Tommon* heeten, heeft met de Kurkuma zo veel overeenkomst, dat die Autheur haar voor een Wilde Kurkuma zou gehouden hebben, indien zy door de Indiaanen niet daar van onderfcheiden werde. Zy kennen 'er zeven Soorten van, die altemaal in Gewas weinig van de Kurkuma, doch taamelyk verfchillen van de Wilde Gember-Plant of Zedoar-Wortel, hier voor befchreeven; dewyl de Bladen, elk met zyn eigen Steel, voortkomen uit den Wortel, en tevens

veel

veel grooter zyn. De grootste Soort heeft de Plant wel drie of vier Voeten hoog, en ieder Blad, buiten den Steel, een Elle lang, op een half Voet breedte. De Wortel is Bolrond of Knobbelagtig, in veele Soorten van binnen wat geelagtig, doch altoos bitterder, scherper en sterker van Reuk dan de Kurkuma, naar welke zy anders in gedaante veel gelykt: des RUMPHIUS oordeelt, dat de Tommon veeleer voor den regten Zedoar-Wortel te houden zy. IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Wat de regte Costus-Wortel aangaat, dezelve wordt by ons geagt een uitmuntend Maagsterkend, Windbreekend en Zenuwprikkelend Middel te zyn, veel sterker dan de Zedoar, die men 'er dikwils voor gebruikt. Hy is tegen Beroerte, Lammigheden en dergelyke Kwaalen, dienstig, en komt ook in de Theriaak en andere Zweetdryvende Opiaaten.

ALPINIA.

Dit Geslagt heeft zynen naam van Pater PLUMIER bekomen, die, waarschynlyk om den beroemden PROSPER ALPINUS te vereeren, denzelven gebruikt heeft voor eene Plant, door hem *Alpina*, die de Bladen van Bloemriet heeft, met witte Trossen, getyteld.

Het Bloemkasje is driedeelig, klein, op het Vrugtbeginzel geplaatst. De Bloem eenbladig, ongelyk en als verdubbeld: het buitenste gedeelte in drieën gedeeld, met de bovenste Slip hol-

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* rond, de zydelyke plat; hebbende een Pypje: het binnenste gedeelte korter, aan den Rand in drieën gesneeden, hebbende de onderste Slip neerhangen buiten de zydslippen van het buitenste Bloemgedeelte, de overigen uitgerand: het Grondstuk buikig. Een Meeldraadje gelykende naar een Plooy van het binnenste Bloemgedeelte. Het Meelknopje op zyde aangegroeid. Het Vrugtbeginzel, dat rond is, onder het Bloemkasje zittende, heeft een enkelen Styl, met eenen stomp driehoekigen Stempel. Het Zaadhuisje Vleezig, Eyrond, met drie Hokjes en drie Kleppen, bevat verscheide Eyronde Zaadjes, aan den top uitpuilende geknot, met een Staartje van onderen.

I. *Alpinia Racemosa.* Getroste. De eerste Soort (1) schynt overeen te komen met dat Gewas, het welke by SLOANE, onder den naam van *Kleine Wilde Gember*, in deszelfs beschryving en afbeelding der Planten van Jamaika voorgesteld wordt: verschillende van de Groote Wilde Gember, te vooren gemeld, daar in, dat de Vrugten Sappig zyn en groeijen op de toppen van Bladerige Steelen. Niettemin merkte de Heer J. BURMANNUS aan, dat hetzelve, in de gantsche gedaante en manier van groeijing, zodanig gelykt naar dat van de Gember, dat men het deswegen noodwendig onder de

(1) Alpinia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 4. p. 50. *Veg.* XIII. p. 49. Alpina Racemosa alba, Cannacori foliis. PLUM. *Icon.* 10. T. 20. Zingiber sylvestre minus, Fructu e Caulium summitate. SLOAN. *Jam.* 61. *Hist.* I. p. 165. T. 105. f. 1. Paco seroca. MARCGR. *Bras.* 48?

de Kruidige Planten, als daar zyn de Cardamomum, Amomum, Zingiber, Zedoaria, Galanga, en dergelyken, tellen moeste. Of het zelve den Westindische Gember-Wortel uitlevere, is my onbekend. IV. Afdeel. I. Hoofdstuk. *Monogynia.*

De Kruidkundige Heer JACQUIN vondt op 't Eiland Martenique een Gewas, dat zyn Ed. tot dit Geslagt betrekt, noemende hetzelve Alpinia *met geaairde Bloemen* (2). Hy geeft de Afbeelding van hetzelve, en merkt aan, dat de Wortel Vleezig, oneffen, wit is, brengende eenige Steelen voort op Halmen, die eenigermaate knikkig, rond en glad zyn, maar één of anderhalven Voet hoog. Zy zyn overhoeks bezet met Lancetvormige, kort gesteelde, gladde Bladen, vier kruislings geplaatst onder de Bloem-Aair, die Kegelvormig is, en Schubswyze samengesteld uit hoogroode, dikke Lederachtige Bloemscheedjes. De ondersten geeven ieder éene Bloem uit, zynde Reukeloos, geel, een Duim lang, en schielyk verwelkende. Het Bloemblad is een langwerpig Pypje, in drieën verdeeld, en het Honigbakje, dat een weinig verder uitsteekt dan de Bloem, is ook verdeeld in drie Slippen. Het Meeldraadje heeft twee Meelknopjes. De Ingezetenen gebruikten het Afkookzel der Wortelen en Halmen, met andere Kruiden, als een verkoelende Drank, in verscheide Kwaalen. 't Gewas, groeijende aan de

II. *Alpinia Spicata.* Geaairde.

(2) Alpinia Floribus spicatis. JACQ. *Amer. Hist.* p. 1. T. 1.

IV. Afdeel. I. Hoofdstuk.

de Oevers der Beeken, en op belommerde vogtige Bergen, werdt van hun *Rivier-Riet* geheten.

MARANTA.

Eenwyvige.

Pater PLUMIER heeft twee Westindische Planten met deezen Naam bestempeld: mooglyk ter eere van MARANTA, een Geneesheer, die in de Zestiende Eeuw over de Enkelde Geneesmiddelen schreef.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn: het Bloemkasje driebladig, Lancetagtig, klein, op het Vrugtbeginzel zittende: de Bloem eenbladig Smoelagtig. Dezelve bestaat uit een langwerpig, samengedrukt, scheef, geboogen Buisje, met den Rand in zesfen verdeeld; de buitenste Slippen beurtlings Eyvormig, egaal en kleiner, waar van één de laagste en twee de opperlten; twee zydelingsen beurtlings zeer groot en rondagtig, die de onderste Lip verbeelden; zynde de bovenste zeer klein en in tweeën verdeeld. Een Vliezig Meeldraadje is 'er, naar een Slip van de Bloem gelykende, dat een Liniaal Knopje heeft, aan de eene zyde van het Draadje aangegroeid. De Styl is enkeld, zo lang als de Bloem, hebbende een flaauw driehoekigen geboogenen Stempel, en staande op het Vrugtbeginzel, dat een rondagtig, driekleppig, Zaadhuisje wordt, volgens PLUMIER, bevattende een enkeld, Eyrond, rimpelig, hard Zaad.

Twee Soorten zyn 'er in begreepen, als volgt.

(1) Maranta *die de Halmen Takkig heeft.* IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK.

Rietagtige Maranta met Bladen van 't Indische Bloemriet, hadt PLUMIER deeze getyteld. Zy verschilt van de gemeene niet, dan daar in dat de Rib der Bladen Haairig is, zegt de Heer J. BURMANNUS, en is door den Heer MARTYN zeer wel afgebeeld en beschreeven, wordende ook in de Hoven der Kruidminnaaren in Europa, overal, gemakkelyk aangekokt. Haar Vaderland is in Zuid-Amerika. I. *Maranta Arundinacea.*

(2) Maranta *met enkelde Halmen, de Bladen Lancetvormig en byna ongesteeld.* II. *Maranta Galanga.* Groote Galanga.

Deeze Plant is de Groote of Javaansche Galanga, onder dien naam by RUMPHIUS afgebeeld, welke haaren Halmswyzen Bloemsteng vertoont, daar in grootelyks van dien der Gember-Planten verschillende, dat de Bloemen Aairswyze voortkomen op 't end der Steelen, aan welken de Bladen staan; even als dit plaats heeft in de Alpinia, zo even beschreeven.

De groote Galanga is, volgens dien Autheur, een Plant van zeven of agt Voeten hoogte, maakende een digt Struikgewas, van eenige ronde Steelen, die uit den Wortel opschieten. Deeze

(1) *Maranta* Culmo ramoso. *Syst. Nat.* XII. Gen. 5. p. 50. *Veg.* XIII. p. 49. Maranta Arundinacea Cannacori folio. PLUM. Gen. 16. MART. *Cent.* 39. T. 39.

(2) *Maranta* Culmo simplici, Fol. Lanceolatis subsessilibus. Galanga. RUMPH. *Amb.* V. p. 143. T. 63. BURM. *Zeyl.* 102.

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.* Deeze Steelen, taamelyk ſtyf en een Vinger dik, beſtaan als uit in elkander geſtoken Scheeden, welke, omtrent ter halver hoogte van 't Gewas, Bladen uitgeeven, die beurtlings of overhoeks aan den Steel ſtaan, en in figuur aanmerkelyk verſchillen. De onderſten zyn een Span lang en een Hand breed, die daar aan volgen worden allengs langer en ſmaller, op 't laatst by de twee Voeten lang en geen half Voet breed; maar aan den top, by de Bloemhalm, zeer ſmal en weder korter. De Halm beſtaat uit witagtige Bloemen, zeer zwaar doch niet aangenaam van Reuk en ſcherp van Smaak. Hier op volgen roode Besſen, bevattende drie Hartvormige Zaadjes.

Op de Oostindiſche Eilanden groeit nog een Kleine Galanga, welke de groote in alles gelyk is, uitgenomen dat zy de Steelen veel dunner en het Gewas maar vier Voeten hoog heeft, zegt RUMPHIUS, die dezelve, zo min als de groote Galanga, voor de Plant houdt, van welke de regte kleine Sineeſche Galanga de Wortel is, en het ſchynt, uit de Berigten, welken hy van de Chineezen bekomen hadt, dat dezelve meer naar de Soncory-Plant, welke als de eerſte Soort van Kempheria in deeze myne Plantbeſchryving volgt, gelyke: des ik niet begryp, op wat grond LINNÆUS van deeze tweede Soort van Maranta verzekere, dat zy de Galanga is der Apotheeken.

Malakkiſche. Behalve de Groote en Kleine op de Eilanden van

van Indie, en in 't byzonder op Java en Amboina groeijende, is 'er nog eene, welke RUMPHIUS de *Malakkifche Galanga* noemt, om dat zy voortkomt op dat Schier-Eiland van India, aan Siam paalende, 't welk den naam van Malakka voert (*). Dit Gewas wordt wel twaalf of vyftien Voeten hoog, hebbende Steelen somtyds van dikte als een Kinds Arm. De Bladen ftaan aan deeze Steelen ook overhoeks, doch hebben Steeltjes en zyn ovaal; evenwel op twee Voeten langte naauwlyks een half Voet breed. De Bloemen komen, even als in de andere Galangaas, aan 't end der Steelen Aairswyze voort, gelyk in de Hyacinthen. Zy hebben eene Kelkswyze figuur, door hem afgebeeld, en zitten op een Vrugtbeginzel, het welk in een Zaadhuisje veranderd, van grootte als een Duiven-Ey, doch driekantig, bevattende veele driehoekige Zaadkorrels.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Wortel van deeze laatfte, zegt hy, is geeler dan die van de Galanga, naar welke zy anders gelykt, trekkende in Reuk naar den Banglé-Wortel. Ook is zy weeker dan de Lampujang, dat is Wilde Gember of Zedoar: weshalve het geene der ons bekende Galangaas, en ook geenszins de Chineefche kan zyn. De Maleijers noemen deezen Wortel *Banglé Malacca*, dat is Malakkifche Banglé. Hy groeit op Amboina

(*) Maranta (*Malaccenfis*) Culmo fimplici, Foliis ovatis petiolatis. N. L. BURMANN, *Flor. Ind.* p. 2. RUMPH. *Amb.* V. p. 177. T. 71. fig. 1.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

boina ook aan de kanten der Bosſchen en by de Cajepoetie-Boomen. De Wortel wordt van de Amboineezen met Pinang gekaauwd, doch heeft, voor 't overige, de kragten niet van de regte Galanga, inzonderheid de Kleine uit China, welke een ongemeen Maag-, Hoofd- en Hartſterkend middel is, wordende tegen de Duizeligheid, als ook tot verdryving der Winden en der Kolykpynen zeer aangepreezen. De Indiaanen gebruiken de verſche Galanga-Wortelen als Speceryën in de Kost.

C U R C U M A.

In dit Geſlagt zyn niet minder bekende Wortels begreepen, welke den naam van *Kurkuma* voeren, die van 't Arabiſch Woord *Curcum* afgeleid zou zyn. In de Apotheeken hebben zy ook wel den naam van *Terra merita*; in 't Franſch en Portugeeſch dien van *Aard-Saffraan* of *Indiſche Saffraan*, wegens de ſterke geele Kleur en Verwſtof welke zy uitleveren. Van ſommigen worden zy *Cyperus Indicus* geheten, en als een Soort van Cyper-Wortel aangemerkt, te meer, dewyl men 'er insgelyks een ronde en een lange Soort van heeft.

De Kenmerken zyn: verſcheide enkelde, verganglyke, Bloemſtengen. De Bloem, een ſmal Buisje, heeft den Rand verdeeld in drie Lancetswyze breede Slippen. Het Honigbakje is eenbladig, ſpits Eyrond, grooter dan één van die Slippen. Vyf Vezelen zyn 'er in de Bloem,

waar

waar van vier regtopſtaande, dun, onvrugtbaar; één die den naam verdient van Meeldraadje, met een Meelknopje op zyde aangegroeid. Het Vrugtbeginzel is rondagtig, met een Styl van langte als de Meeldraadjes, hebbende een enkelen, haakigen Stempel. Het Zaadhuisje is rondagtig, met drie hokjes en drie Kleppen, bevattende veele Zaadjes. IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Twee Soorten komen in dit Geſlagt voor, zynde de eene de Ronde, de andere de Lange, als gezegd is.

(1) Kurkuma, *met Lancetswys ovaale Bladen, die bezyden de middel-Rid zeer weinig geribd zyn.*] I. *Curcuma rotunda.* Ronde Kurkuma.

RUMPHIUS merkt aan, dat 'er tweederley Hoofdſoorten zyn, een Tamme en een Wilde Kurkuma, waar van hy de eerſte in een Groote en Kleine ſmaldeelt. De Groote heeft onder aan den Steel een Bol, van grootte als een Kastanje, met Leedjes als Gember; welke de Maleijers *Ibu Cuning*, dat is Moeder van de Kurkuma of Moeder-Wortel noemen. Deeze ronde Wortel geeft ter zyden vier of vyf andere Wortels uit, welke de gedaante en dikte van Vingers heb-

(1) *Curcuma* Foliis lanceolato-ovatis. Nervis lateralibus rarisſimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 6. p. 50. *Veg.* XIII. p. 49. Curcuma Foliis ovatis utrinque acuminatis, Nervis lateralibus paucisſimis. ROYEN. *Lugdb.* 12. *Fl. Zeyl.* 6. Curcuma. RUMPH. *Amb.* V. p. 162. T. 67. Manja-Kua. *Hort. Malab.* XI. p. 19. T. 10.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

hebben: zo dat de geheele Stoel zig als een uitgebreide Hand, met Vingeren, die men Klaauwen noemt, vertoont, en daar uit zou het schynen, als of de ronde en lange Kurkuma-Wortels aan eene zelfde Plant voortkwamen. De ronde en lange Kurkuma worden niettemin als byzondere Soorten voorgesteld, die door de meer of minder Adertjes of Streepjes in de Bladen van elkander verschillen zouden: doch het is zonderling, dat LINNÆUS de Afbeelding en beschryving van RUMPHIUS aanhaalt op de ronde Soort, terwyl die van anderen aangehaald wordt op de lange Kurkuma, en de ronde in de Geneeskunde voor de slegtste wordt gehouden (*).

De tamme Kurkuma, en wel de Groote, zegt die Autheur, geeft Bladen uit van omtrent anderhalf Voet lang, vyf of zes Duimen breed, aan beide enden spits, en ieder op een Steel staande van niet minder langte. Deeze Bladen schynen, zo uit de Afbeelding als uit de beschryving, bezyden den Steel sterk geribd en zelfs als 't ware geplooid te zyn, op de wyze der Bladen van wit Nieskruid, of als de Pisang-Bladen, en dit strookt met de Kenmerken weinig. Verscheide van deeze Bladen, by elkander gevoegd, maaken een Soort van Struik, uit welke, volgens zyne Afbeelding, de Bloemsteng opschiet, die veel laager blyft dan de Bladen. Men ziet deeze Bloemstengen zeldzaam dan aan

oude

(*) GEOFFROY *Mat. Medica.* Tom. II. Sect. I. Art. 12.

oude Planten, die eenige maalen van Blad verwisseld hebben, en wier Wortels byna vergaan zyn. Het bovenste van den Steng is geen geslooten Kolf, gelyk in de Gember-Planten, maar het bestaat uit losse Schubben, tusschen welken de Bloempjes voortkomen, die van de gemelde gedaante zyn. IV. AFDEEL. I. HOOFD STUK. *Monogynia.*

De Kleine tamme Kurkuma heeft het Gewas, volgens dien Autheur, kleiner, doch verschilt inzonderheid door den Wortel, die een grooter Stoel maakt dan de voorgaande. Dezelve bestaat, naamelyk, uit een of twee ronde Knobbels, die men Moerwortelen noemt, waar aan veele langwerpige als Vingers hangen, die zig wederom in anderen verdeelen, by eenigen schuins by anderen dwars staande en door elkander loopende: zo dat de geheele Stoel zig als half geslooten Vuisten en Kinderhandjes voordoet, en zelfs van zyne Wortels en Vezelingen gezuiverd, zeer glad wordt, gelykende naar een konstig uitgesneeden Werk. De Wortel van deeze is zo hoog geel, dat zy zig schier rood vertoont. Zelden geeft deeze Plant een Bloemsteng uit, dewyl men dezelve naauwlyks met ruste laat, steekende daar geduurig Wortels af; zo om die in de Kost te gebruiken, inzonderheid in de Kerrie, een soort van Kruidige Soupe; als om Linnen en andere dingen geel te verwen, ja zelfs het slegte Goud daar mede te vernisfen. Kleine Kurkuma.

De Groote Soort groeit op Java en andere Oost-

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Oostindische Eilanden in 't wilde, doch de Kleine wordt in de Tuinen opgekweekt. Men plant dezelve even als de Gember, neemende de Wortels uit den Grond, en daar van de Klaauwen, als dezelven beginnen uit te botten, weder daar in steekende. Zy groeijen schooner en grooter in de warme Bergtuinen der Amboineezen, dan by de Huizen om laag, alwaar een vogtige Zandgrond is. Als men, na verloop van vyf of zes Maanden, den Wortel niet uitgraaft, dan verslenzen de Bladen, de oude Wortel vergaat en geeft ter zyden nieuwe Wortels uit. Zo veel aangaande de kweeking en behandeling van deeze Planten.

Wilde Kurkuma.

Behalve de Tamme is 'er, in Oostindie, nog een *Wilde Kurkuma*, die op vlakke Velden, in drooge Sagoe-Bosschen en onder de Bamboes-Struiken, groote Plekken op zig zelf beslaat. 't Gewas bestaat uit menigvuldige Steelen, die beneden rond, boven platagtig zyn, geevende twee of drie Bladen uit, en dus de hoogte bereikende van drie of vier Voeten. Ieder Blad is omtrent anderhalf Voet lang en een half Voet breed, aan beide Enden spits, doch aan den Steel schielyker verbreedende dan in de Tommon-Plant, hier voor beschreeven; welke anders naauwlyks van deeze Wilde Kurkuma te onderscheiden is. Derhalve noemen haar de Amboineezen ook *Tommon-Cuning*: want *Cuning* is by hun de eigen naam der Kurkuma. Deeze Wilde geeft het Onderwas of den Bloemsteng veel

veel schooner en hooger, bestaande uit bruinagtige Schubben, waar tusschen geele Bloempjes voortkomen; doch dezelve vergaat doorgaans insgelyks, zonder Zaad te geeven. De Wortel is knobbeliger, zonder dergelyke dikke Klaauwen, als in de tamme Soorten, maar met veele Vezelingen, waar onder aan dikke Klieren zitten, als Hazelnooten. Hy is van buiten graauwagtig bleek geel, van binnen witagtig met een geel Hart, schier zonder Reuk en van Smaak bitteragtig, als die van de Wilde Gember-Plant.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Gebruik.

In Oostindie zelfs is deeze Wilde Kurkuma byna van geen gebruik; maar de Tamme zo veel te meer, gelyk hier voor gezegd heb. In de Geneeskunde wordt de Kurkuma van sommigen veel van anderen weinig geagt. Zy is minder scherp en Zeepagtiger dan de Gember, wordende niettemin, wegens haare regt prikkelende hoedanigheid, voor een uitmuntend Middel gehouden tot wegneeming van Verstoppingen, en voor een byzonder Middel tegen de Geelzugt. Ten dien einde wordt zy of in Afkookzels of in Poeijer ingegeven. Men gebruiktze ook tot een Verwstof in ons Wereldsdeel.

II. *Curcuma longa.* Lange Kurkuma.

(2) Kurkuma *met Lancetswyze Bladen, die bezyden de Rib zeer sterk geaderd zyn.*

Deeze

(2) *Curcuma* Foliis lanceolatis, Nervis lateralibus numerosissimis. ROYEN. *Lugdb.* 12. *Fl. Zeyl.* 7. *Mat. Med.* 5. Curcuma Radice longâ. HERM. *Lugdb.* 208. T. 209. Manjella-Kua. *Hort. Malab.* XI. p. 21. T. 11.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Deeze Kenmerken gebruikt LINNÆUS, om de Lange Kurkuma van de Ronde te onderfcheiden. De vermaarden P. HERMANNUS, in zyn tyd Hoogleeraar van den Leidfchen Akademie-Tuin, geeft een Afbeelding van deeze Plant, welke aanmerkelyk van die der voorgaande, by RUMPHIUS, niet alleen in de gedaante van den Wortel, maar ook daar in verfchilt, dat zy een byzonder Onderwas heeft, niet uit den Steel, tusfchen de Bladen, voortkomende. Hy fpreekt 'er dus van. „ Onder „ verfcheide Planten, die ik uit het Oosten in „ den Tuin heb overgevoerd, vindt men 'er „ tot heden toe de Kurkuma, die by de Arabieren en Indiaanen in zeer veel agting is. „ Dezelve heeft een Knobbeligen, rolronden, „ dwars geplaatften Wortel, die Gemberagtig „ is, een Vinger dik, als uit veele Leedjes, „ welke door Ringen aan elkander gevoegd zyn, „ famengefteld, geevende daar eenige dikagtige „ Vezelen uit. Hy is zwaar, van buiten bleek „ en taamelyk ruuw, van binnen Saffraankleu- „ rig en door den tyd byna rood wordende; „ vast van zelfftandigheid, als of hy uit een „ verdikt Saffraankleurig Sap beftond: van ee- „ ne fcherpe, bitteragtig Kruidige, vette, Smaak „ en fterk van Reuk. Uit ieder Leedje komen „ bly-groene Bladen voort, die plat zyn, een „ Span lang en één of twee Handen breed, „ taamelyk fpits uitloopende, en zo zeer naar „ die van jong Indiaanfch Bloemriet gelykende,

„ dat

„ dat onkundigen deeze Planten naauwlyks van „ elkander kunnen onderscheiden (*). IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

„ Buitendien schiet uit jonger en sterker Knob- „ bels van den Wortel een Bloemsteng van een „ Span hoog, die rond is en Sappig, van dikte „ als een Schryfpen, bleek groen, van onderen „ naakt, van 't midden tot den top een dikke „ ronde Aair maakende, welke uit Blaadjes be- „ staat, die in 't eerst bleek groen, naderhand „ geelachtig rood zyn of bleek geel, twee Na- „ gels breed, allengs in een kromme Punt uit- „ loopende, en Schubswyze geplaatst. Tus- „ schen deeze Blaadjes zit een Lymerig taay „ Vogt, uit de by Nagt neervallende Daauw „ vergaderd. Tusschen de Schubben komen „ agtervolgelyk langwerpige Bloempjes uitky- „ ken, zweemende naar die van 't Oostindisch „ Bloemriet; maar driemaal zo klein, doorgaans „ uit vier geel- of paarschagtige Blaadjes be- „ staande, waar van het eene bovenste schuins „ opwaards strekt, de twee ondersten regtuit, „ doch het middelste daar tusschen eenigermaa- „ te gedraaid is en als bezet met Franje. Wan- „ neer

(*) Hier door is BONTIUS misleid geweest, die, *Hist. Nat. & Med.* Libr. VII. Cap. 30, in plaats van de Kurkuma de Afbeelding van den *Cannacorus*, een Plant in de Indiën, als ook in onze Tuinen, vry gemeen, heeft gegeven, en op deszelfs Gezag betrok ook de beroemde TOURNEFORT, verkeerdelyk, de Kurkuma tot het Geslagt van 't Indisch Bloemriet. Zie *Inst. Rei Herb.* Tom. I. p. 367.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ neer deeze Blaadjes afgevallen zyn, volgen „ 'er driehokkige Vliezige Zaadhuisjes op, be- „ vattende ronde bruine Zaadjes, kleiner dan „ die van 't Bloemriet.

„ Een dergelyke Vrugtmaaking hebben ook „ de Bangala der Indiaanen, de groote en klei- „ ne Kardamom, de Arabifche Costus, de bei- „ de Galangaas, de Zedoaria, het Zerumbeth „ van GARZIAS, de Gember; en zouden deeze „ dienvolgens, met de Kurkuma, billyk in een „ zelfde Geflagt kunnen worden geplaatst. Dee- „ ze laatfte is in Indie zo gemeen, dat men 'er „ naauwlyks een Tuin vindt, waar in zy niet „ gehouden worde. De Wortel is ryp en wordt „ uitgegraven na 't verflenzen van de Bloemen, „ en 't Gewas zo door Zaad als door Knopjes, „ die men van de Wortelen affnydt, voortge- „ plant."

KÆMPFERIA.

Dit Geflagt is benoemd naar den vermaarden KÆMPFER, wien de Natuurlyke Historie, en de Kruidkunde in 't byzonder, veel nieuwe Waarneemingen omtrent de Voortbrengzels van China, Japan, Perfie, en andere deelen van Afie, te danken heeft.

Het heeft de Bloemen, gelyk die van het Bloemriet en de Alpinia, in zesfen verdeeld, verfchillende daar door van de meefte andere Geflagten in deeze Rang. Drie Slippen zyn groo-

grooter en uitgebreid: eene in tweeën gedeeld. De Stempel bestaat uit twee Plaatjes.

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK.

Twee Soorten, beiden Oostindische Gewassen, komen 'er in voor, naamelyk

(1) Kæmpferia *met Eyronde ongesteelde Bladen.*

I. *Kæmpferia Galanga.* Sineesche Galanga.

De *Soncory-Plant* van RUMPHIUS, als tusschen de Gember en Kurkuma middelslagtig, groeit op Java zo wel wild als in de Hoven, en valt ook in andere deelen van Indie, zelfs op 't Vaste Land. KÆMPFER hadt een dergelyk Gewas, met en benevens een onvolmaakt Scheutje van den regten Aloë-Hout Boom, van een zyner Vrinden aan 't Hof van Siam, in een zelfde Bak of Kasje leevendig ontvangen, en geeft de Afbeelding van beiden op eene zelfde Plaat. Het eerstgemelde, door hem in zyn Tuin op Japan gelukkiglyk aangefokt, ,, voert by de ,, Siammers, (zegt hy) den naam van *Wanhom* ,, (*), by de Portugeezen en anderen, aldaar ,, vreemd, *Kantsjoor* genoemd wordende. Het ,, heeft, behalve den Penwortel, die tot voeding ,, dient van het Gewas, lang, vet en Vezelig ,, zynde,

(1) *Kæmpferia* Fol. ovatis sessilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 7. p. 51. *Veg.* XIII. p. 50. *Hort. Cliff.* 2. T. 3. Sonchorus. RUMPH. *Amb.* V. p. 173. T. 69. f. 2. Wanhom. KÆMPF. *Amœn.* 901. T. 902. Katsfula Kelengu. *Hort. Mal.* XI. p. 81. T. 41. Calceolus Philippensis. PETIV. *Gaz.* T. 19. f. 2.

(*) In *Syst. Nat.* staat *Wanbom*, 't welk van anderen nageschreeven wordt.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ zynde, andere Knobbelige Wortels op zyde, „ tot voortplanting, die van de Groote Galanga „ niet ongelyk. Hier komen byhangzels aan, „ gelyk in de Peonie-Wortelen, welke Raap-„ achtig zyn, van een of anderhalf Duim. De „ zelfstandigheid der Wortelen is vast en Vlee-„ zig, byna doorschynend wit, van eenen scher-„ pen, Kruiderigen Smaak en aangenaamen Geur. „ De Bladen komen tropswyze uit den Stoel, „ elkander omvattende, en zig vervolgens uit-„ breidende op dikke Sappige Steelen van ander-„ half Duim lang. Zy gelyken naar die van de „ groote breedbladige Weegbree, zynde een „ Handpalm groot, rond met een kort Puntje, „ zagt en Slymerig als de Leliebladen, van bo-„ ven glanzig donker groen, van onderen Flu-„ weelachtig wit, aan den Rand een weinig ge-„ golfd, in veele Strooken gesmaldeeld door „ aanzienlyke Ribben. Benevens de gezegde „ Scheedachtige trop van Bladen, kwam des „ nagts uit den Wortel een enkeld Blad, dat „ uit zyne Steelgeut een Bloem voortbragt, naar „ die der Orchis gelykende, zesbladig, wit van „ Kleur, en duurende naauwlyks éénen Dag."

De Wortel van deeze Plant heeft, volgens dien Autheur, een uitmuntende kragt, tot het wegneemen van Verstoppingen der Ingewanden, als ook om de Maag te versterken en tot Windbreeking, enz. Hierom wordt dezelve, door de Siammers, zeer vlytig aangekweekt, die dikwils de aangroeijende Knobbels daar afneemen, en,

zo dezelven een Scheutje hebben, tot Voortteeling afzonderlyk in den Grond zetten; gebruikende de overigen als gezegd is. In de Hoofdstad Judja hadt KÆMPFER de drooge Wortels overal, by de Drogisten of Kruideniers, te koop zien leggen. Deeze schynt, gelyk hier voor aangemerkt is, de zogenaamde Sineesche, doch eieigentlyk Siamsche en gewoone *Kleine Galanga* der Winkelen te zyn.

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(2) Kæmpferia *met Lancetvormige gesteelde Bladen.*

II. *Kæmpferia rotunda.* Ronde of Blok-Zedoar.

Wy hebben hier voor gezien, dat het niet zeker zy, of de *Zedoar-Wortels* ook hunne afkomst van de tweede Soort van Amomum, deswegen *Zerumbeth* gebynaamd, hebben *: doch gemeenlyk wordt zulks, ten minste wat de *Ronde* belangt, aan dit Gewas toegeschreeven. Sommigen, evenwel, verbeelden zig, dat de Lange en Ronde Zedoar maar verschillende Wortels zouden zyn van eene zelfde Plant. Hoe 't zy, de Bloemen van dit Gewas hebben de Kleur en Reuk van Violen, doch duuren, gelyk die van 't voorgaande, maar éénen Dag.

*Bladz. 13.

THA-

(2) *Kæmpferia* Foliis lanceolatis petiolatis. *Fl. Zeyl.* 9. Zedoaria rotunda. C. B. *Pin.* 36. Colchicum *Zeyl.* Flore Violæ odore et Colore. BURM. *Zeyl.* 67. Malankua. *Hort. Mal.* XI. p. 17. T. 9.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

THALIA.

Dit Geslagt heeft een Elsvormig Eyronde Bloemscheede, die zig eenkleppig opent: de Bloem bestaat uit vyf Blaadjes, aan den rand gegolfd en holrond, twee kleiner en omgekruld. De Vrugt is een Eyronde Besie, die een Steentje bevat, met twee Holligheden.

I. *Thalia geniculata.* Knikkige.

De eenigste Soort (1) is *Rietachtige Cortusa* met groote Bladen van Bloemriet door PLUMIER, die dit Gewas in de Westindiën waarnam, geheten. Sommigen hebben ze zelfs tot het Bloemriet t'huis gebragt met den vermaarden SLOANE, die aanmerkt, dat de Wortel een byzondere kragt heeft, om de Vergiftige Wonden, door de Pylen der Indiaanen toegebragt, te geneezen, en tevens den Gekwetsten by 't Leven te behouden. Men vindt 'er, dus, by verscheiden Autheuren gewag van gemaakt en het wordt, by ROCHEFORT en DU TERTRE, deswegen *Herbe aux Fleches*, dat is Pylen-Kruid, geheten. Die Wortel zelfs in Malakka, waar GARCIAS een dergelyke eigenschap van meldt, by BAUHINUS, is hier t'huis gebragt: zo dat het Gewas dan ook zou huisvesten in Oostindie. Dit zyn echter maar Gissingen, en zelfs dat Pylen-Kruid, zo even gemeld, schoon hier t'huis gebragt door SLOANE, schynt my

(1) Thalia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 8. p. 51. *Veg.* XIII. p. 50. Cortusa Arundinacea amplis &c. PLUM. *Gen.* 26 *Ic.* 108. f. 1. Canna Indica Radice albâ Alexipharmacâ. SLOAN. *Jam.* 122. *Hist.* I. p. 253. T. 149. f. 2. RAJ. *Suppl.* 578. Radix quædam in Malacca, quæ adversus Vulnera &c. C. B. *Pin.* 301. Aguti-Guopo-Obi. MARCGR. *Bras.* 53. RAJ. *Hist.* 1208.

my zo wel in Blad als in Bloem te verschillen. IV.
Het Brasiliaansche Gewas van MARCGRAAF, AFDEEL. I.
komt 'er, wat de Rietachtige gestalte en Bla- HOOFD-
den aangaat, taamelyk mede overeen; doch STUK.
hetzelve heeft een Lelieachtige Bloem, hoogrood *Monogynia.*
en Vuurkleurig, uit drie of vier Bladen bestaande, met drie, vier of vyf Meeldraadjes, van figuur als een Zwynen Slagtand, by ieder Bloemblad; zo die Autheur zegt. De kragten van deszelfs Wortel worden Wondzuiverende aangemerkt te zyn, en men eet dezelven, gebraden of gezooden, by gebrek van ander Voedzel.

In manier van Groeijing komt dit Gewas met het Bloemriet overeen, doch het heeft een Takkige Bloemsteng, en de Bloemen zyn zeer onregelmaatig, hebbende de twee onderste Blaadjes als Beursjes omgekruld. De Bladen zyn wel een Voet of anderhalf ja tot twee Voeten lang en meer dan een half Voet breed. Van de Vrugt is reeds gesproken. De Hoogleeraar J. BURMANNUS betrekt het ook, zo wel als de Alpinia, tot de Gemberachtige Planten.

't Is echter, wat dit Gewas aangaat, nog onzeker, of zelfs de aangehaalde Westindische tot dit Geslagt behooren. De Heer MILLER naamelyk stelt, dat het Bloemriet van SLOANE, met een witten Tegengiftigen Wortel, de Slippen der Bloemblaadjes niet getand hebbende, een Soort van *Maranta* zy, welke de Heer BROWNE Maranta *met Knoopige Bloem-*

C 5 *steel-*

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *ſteeltjes* getyteld heeft: zo dat hier omtrent ſtoffe overblyft tot nader Waarneemingen.

BOERHAAVIA.

Eenwyvige. Wy komen thans tot een geheel andere ſlag van Planten, waar onder deeze met den naam van den Grooten BOERHAAVE praalt, wiens verdienſten in al het gene de Geneeskunde raakt, en zelfs in de Kruidkunde, aan de Geleerde Wereld te kenbaar zyn, dan dat ik my daar mede zou ophouden.

Behalve de algemeene Kenmerken van deeze Klasſe, zyn de byzondere van dit Geſlagt, een Klokswyze éénbladige geplooide Bloem, zonder Kelk, doch ſomtyds ook met twee Meeldraadjes. Het Vrugtbeginzel, onder de Bloem, één Styl hebbende, brengt een enkeld Zaad voort.

Zes Soorten, meest in de Indiën groeijende, komen thans in dit Geſlagt, als

I. *Boerhaavia erecta.* (1) Boerhaavia *met opgeregte gladde Stengetjes en tweemannige Bloemen.*

Regtopſtaande. Deeze Soort is, onder den naam van *Tweemannige*, door den Heer N. L. BURMANNUS afgebeeld. Zy maakt, volgens den Heer GOUAN, in de Koninglyke Tuin van Montpellier een Jaar-

(1) *Boerhaavia* Caule erecto glabro, Floribus diandris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 9. p. 51. *Veg.* XIII. p. 50. GOUAN *Hort. Monsp.* 2. Boerhaavia diandra. BURM. *Fl. Ind.* p. 3. T. I. f. 1.

Jaarlyks Gewas uit, dat de Bladen Eyrond, van onderen grys en zeer kleine bleek paarſch-achtige Bloempjes heeft, die als in Pluimen vergaard zyn. Het heeft de Bladſteelen rood-achtig en kort, draagende vyfhoekige geknotte Zaaden, die zeer Lymerig zyn, gelyk de andere Soorten. De afkomst is uit Indie.

IV. Afdeel. I. Hoofdstuk. *Monogynia.*

By nader onderzoek geeft LINNÆUS de volgende beſchryving van deeze Soort. „ De „ Steng is regtopſtaande, zwart-paarſchachtig, „ met Ziertjes of zeer korte Haairtjes beſprengd: „ de Bladen zyn Eyrond, gegolfd, ſpits, aan „ de kanten ruuw: de Bloemen Cylindriſch „ wit, vyfvoudig, rosachtig, met ſpitſe Slippen „ en Tandjes daar tusſchen. Het heeft twee „ Meeldraadjes en een geknopten Stempel."

(2) Boerhaavia *met gladde verſpreide Stengetjes en Eyronde Bladen.*

II. *Boerhaavia diffuſa.* Verſpreide.

Deeze en andere Soorten zyn door VAILLANT begreepen onder den naam van *Antaniſophyllum*, om dat de Bladen tegenover elkander ongelyk zyn. Zy zweemen naar die van de Nagtſchade eenigszins, zo wel als in de voor-

(2) *Boerhaavia* Caule lævi diffuſo, Fol. ovatis. Valerianella Folio ſubrotundo, Flore purpureo, Semine oblongo ſtriato, aspero. SLOAN. *Jam.* 91. RAJ. *Suppl.* 244. Valerianella Curaſſavica Semine aspero viscoſo. HERM. *Par.* p. T. 237. Boerhaavia Fol. ovatis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 234. Talu-Dama. *Hort. Mal.* VII. p. 105. T. 56. Plumbaginoides Fol. Spinachiæ &c. BOERH. *Ind.* II. p. 264.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

voorgaande Soort. BOERHAAVE hadt dit Plantje als naar de Plumbago gelykende voorgesteld, en 'er de Bladen van Spinagie aan gegeven. Volgens den Ridder zyn de Blaadjes van onderen witachtig, de Bloempjes paarsch en eenmannig.

Eenwyvige.

Hier wordt een Malabaarsch Gewas, dat men *Talu-Dama* noemt, aangehaald, 't welk de onzen, volgens COMMELYN, *Traswortel* heeten. De Portugeezen geeven 'er den naam van *Folhas do Pitao* aan, om dat het Afkookzel der Bladen zekere Koortsen, onder de Inlanders *Pitao* genaamd, verdryft. De Bast des Wortels, met Komyn in Melkwey gekookt, is laxeerende.

III. *Boerhaavia hirsuta.* Ruige.

(3) Boerhaavia *met verspreide ruigachtige Stengetjes, de Bladen Eyrond, uitgegulpt.*

Deeze heeft de Gestalte van de voorgaande, doch verschilt daar van, door twee Meeldraadjes in ieder Bloem, en de Stengetjes ruig te hebben, die ook neerleggende zyn. De Steeltjes, korter dan de Bladen, zyn dikwils driebloemig. Op Jamaika is dit Plantje een Voet hoog, met Bloedroode Bloempjes, waargenomen.

IV. *Scandens.* klimmende.

(4) Boerhaavia *met opgeregte Stengetjes, tweeman-*

(3) *Boerhaavia* Caule diffuso &c. *Mant.* 170. Boerhaavia diandria. *Sp. Plant.* N. 4. JACQ. *Hort.* T. 7.

(4) *Boerhaavia* Caule erecto, Floribus diandris &c. *Mant.* 315. GOUAN *Hort.* 2. Antanisophyllum scandens Alsines majoris

mannige Bloemen en ſpits Hartvormige Bladen. IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Hoe de *Besſendraagende* Amerikaanſche *Nagtſchade* van PLUKENET, overeen kan komen met zyne *Kurasſauſche Valerianella*, die het Zaad ruuw en lymerig heeft, of met de Kenmerken van dit Geſlagt, is my duiſter. Deeze laatſte heeft hy ook uit Oostindie gehad. De Bladen gelyken, in deeze Soort, naar die van Alſine, doch zyn wat grooter, Hartvormig en glad, volgens LINNÆUS, die aan deeze Soort een regt uitgeſtrekte gladde Steng geeft van zes Voeten langte, en Kroontjes van zes Bloemen, die tweemannig zyn, groenachtig van Kleur, hebbende een vyfbladig afvallend omwindzel.

(5) Boerhaavia *met kruipende Stengetjes.* V. *Boerhaavia repens.* Kruipende.

De Groeiplaats van deeze Soort wordt geſteld in Nubie, een binnenlandſch gedeelte van Afrika, volgens den beroemden VAILLANT: doch de Ridder hadt dezelve niet gezien.

(6) Boerhaavia *met zeer ſmalle ſpitſe Blaadjes.* VI. *Angustifolia.* Smalbladige.

Van deeze wordt niets meer gemeld, en het ſchynt,

joris folio. VAILL. *Mem. de* 1722. p. 258. Valerianella Alſines folio ſcandens. SLOAN. *Jam.* 91. *Hiſt.* I. p. 210. RAJ. *Suppl.* 244. Solanum Bacciferum &c. PLUK. *Alm.* 349. T. 226. f. 7.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

schynt, voor 't overige, dat onder de Plantjes van dit Geslagt, die veelal klein zyn, een aanmerkelyke verwarring heerscht, niet dan door nader Waarneemingen op te lossen, en misschien wel grootendeels daar van afhangende, dat het in de Tuinen een andere Gestalte heeft dan in 't wilde.

SALICORNIA. Zoutkruid.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, een vierhoekige, geknotte, Buikige, blyvende Kelk, zonder Bloemblaadjes, en een enkel Meeldraadje, met twee Meelknopjes. Sommigen, evenwel, hebben 'er twee Meeldraadjes in waargenomen: Het Vrugtbeginzel, dat Eyrond is, heeft een enkelen Styl, en wordt een enkeld Zaad, in de uitgezette Kelk vervat.

Vyf Soorten zyn 'er thans in aangetekend, naamelyk

I. *Salicornia Herbacea.* Laag.

(1) Zoutkruid *dat uitgebreid is, de Leedjes aan 't end samengedrukt en tweedeelig hebbende.*

Deeze Soort groeit op zoute Gronden, zo aan den

(1) *Salicornia* Herbacea patula, Articulis apice compressis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 10. p. 51. *Veg.* XIII. p. 50. Salicornia Artic. apice crassioribus obtusis. GER. *Prov.* 328. BAST. *Opusc.* P. II. p. 105. T. 10. Nederd. p. 115. Kali geniculatum minus annuum. C. B. *Pin.* 289. Salicornia geniculata annua. TOURNF. *Inst.* Cor. 51. T. 485. PALL. *Reize.* Petersb. 1771. I. D. p. 479. T. A. f. 1.

den Zeekant als in de binnenſte deelen, zo wel aan de Oostzee als aan de Middellandſche Zee en andere Stranden van ons Wereldsdeel, als ook aan de zoute Meiren der Noordelyke deelen van Aſie. In dat gedeelte van Sweeden, 't welk men Gothland noemt, vindt men 'er aan de Noordzyde, by Burswiken, het geheele Strand, zo ver hetzelve 's Winters onder loopt, mede bedekt. In onze Provintiën komt zy op die Streeks Lands, naar Tesſel ſtrekkende, welke het Koegras genoemd wordt, als ook op de Stranden van Zeeland, in Vriesland aan de Dyken en elders, overvloedig voor.

IV. Afdeel. I. Hoofdstuk. *Monogynia.*

Men noemt het, by ons, *Zee-Grappe* of *Kraalkruid*, in Zeeland *Krabbe-Kwaad*, en het wordt, van ander dergelyk Strandgewas, dat men eertyds in 't algemeen onder den Arabiſchen naam *Kali* begreep, door dien van *Geknoopte Kali* onderſcheiden. De Engelſchen geeven 'er den naam van *Glasſworth* aan; de Duitſchers noemen het *Salzkraut*, dat is Zoutkruid, en onder de Kruidkundigen hebben veelen het *Salicornia* geheten: welke benaaming van de Hoornachtigheid van het Gewas en van het Zout daar in vervat, afkomſtig zal zyn.

De Stengen van dit Kruid zyn byna als die van 't Paardeſtaart-Kruid, doch uit Sappige Leedjes ſamengeſteld, en men vondt geen goede Afbeelding van deeze kleine jaarlykſe Soort, voor dat wylen de Heer Doktor BASTER dezelve, in zyne Natuurkundige Uitſpanningen, nu ruim tien

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

tien Jaaren geleeden, aan 't licht gaf. De Leedjes, echter, zyn, in het door hem voorgestelde Plantje, niet aanmerkelyk naar boven verdikkende of platachtig verbreedende, gelyk men het gewoonlyk vindt: het welk door den Hoogleeraar PALLAS, in de Afbeelding van dit Kruid, door zyn Ed. aan de zoute Meiren of Moerasſen, omſtreeks de Kaspiſche Zee, waargenomen, zeer wel is opgemerkt en uitgedrukt. Somtyds zyn die Leedjes van boven door uitranding, als 't ware, in tweeën gedeeld, en eenigermaate Vorkachtig, doch dit is niet algemeen en heeft meest in de jongere Plantjes plaats.

Aan deeze geleedde Stengetjes, die zelden meer dan een Span of een Voet hoog groeijen, en zig in verſcheide Takjes verdeelen, komen paarswys' langwerpig ronde Blaadjes voort, uit verſcheide Schubben of deelen, byna gelyk die van het Kaapſch Xeranthemum *, beſtaande. Wegens dezelven, buiten twyfel, voert het den naam van Kraalkruid, en de Trosachtigheid van het Loof, hier door veroirzaakt, is de oirſprong van de benaaming Zee-Grappe, die van Engelſche afkomst zal zyn. Uit ieder verdeeling van deeze Blaadjes ſpruit een Bloempje, dat een enkel Meeldraadje is; getopt, volgens de Waarneeming van myn gezegden Vrind, met een enkel Meelknopje, 't welk zyn Ed. met het Stuifmeel, zeer duidelyk door 't Mikroskoop vergroot zynde, als ook het daar bezyden uitkomend Stampertje, of den veeldeeligen Stempel, in

* Zie 't voorg. VI. STUK, Pl. XXXI. Lett. B.

Plaat

Plaat vertoond heeft. De Heer MOEHRING hadt, gelyk LINNÆUS aanmerkte, twee, en de Heer SAUVAGES, in dit Kruid by Montpelier groeijende, zes Meeldraadjes waargenomen.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De gemelde Hoogleeraar PALLAS zegt, dat de Bloemen nog zeer onvolkomen beſchreeven zyn, en zyn Ed. geeft daar van een nadere opheldering, in eene Verſcheidenheid van dit Kruid, in drooge Moerasſen aan de Rivier Jaik, door de Zonneſchyn waarſchynlyk tot laager groeijing bepaald. Deeze hadt een overblyvende Wortel, die Jaarlykſe Houtige Stengetjes uitgaf, leggende op den Grond en dus zig dikwils ter breedte van een Voet uitbreidende, zynde ook veel dunner en Takkiger dan die van de Jaarlykſe of gewoone Salicornia. Ook zyn de Aairen, zo hy ze noemt, dat is de gezegde Blaadjes, langer en dunner, ieder met tusſchen de veertig en vyftig Bloempjes bezet, die zyn Ed. als in 't verband op vier ryën geplaatst vondt. Zy puilden naauwlyks uit, en beſtonden als uit een Driehoekje, door een enkelen Naad van de Aair afgeſcheiden, met de onderſte hoeken afgeſneeden tot Perkjes voor de Meelknopjes, draagende het middelſte en grootſte Perk den Stamper. Sommige Bloempjes, evenwel, hadden maar één Meelknopje, doch ver de grootſte hoop ſcheen 'er twee te hebben. De Stempel was dubbeld en hadt naauwlyks eenigen Styl. De rypwordende Bloempjes verdeelden zig in drie als pieramidaale Zaadhuisjes, ieder een klein, plat,

D Nier-

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Niervormig Zaadje bevattende, zynde geelachtig van Kleur.

„ De gewoone Plant, (zegt zyn Ed.) heeft
„ byna het zelfde maakzel, met dit verschil
„ alleen, dat dezelve nooit meer dan twee
„ Zaadjes voortbrengt, zynde slegts het ééne
„ Meelknopdraagende gedeelte vrugtbaar, ja
„ dikwils geen van beiden: zo dat van zulk
„ een Bloempje alsdan maar één Zaadje, on-
„ der het Styldraagend gedeelte, overblyft.
„ Ook is in deeze gemeenlyk het eene Meel-
„ draadje onvrugtbaar of geheel weg: des dan
„ de Bloempjes Eenmannig worden."

Dus ziet men, dan, de oirzaak der gezegde Waarneeming van Doktor BASTER, die aanmerkt, dat dit Krabbe-Kwaad, in Zeeland, jaarlyks uit Zaad voortkomt op laage brakke Landen en buitensdyks gelegene Slikken, voornaamelyk die elk Ty door het Zeewater bespoeld worden (*). Het is, zegt zyn Ed., geduurende de Zomermaanden een gewoone Spyze; wordende, gekookt zynde, van de Houtige Steelen afgestroopt, en dan als Salade, met Olie, Azyn en Peper, gegeten. Dus acht men het een zeer heilzaam middel tegen het Scheurbuik te zyn, en het wordt ook wel tegen den Win-

(*) Mooglyk heeft het wel daar van dien zonderlingen naam: om dat naamelyk de Krabben, daar in verward raakende, by 't afloopen des Waters daar in gevangen worden, en het haar dus tot nadeel strekt: doch dit geef ik enkel als een Gissing op.

Winter in Azyn ingelegd, om in 't Koude Saizoen die gezonde Verfnapering niet te ontbeeren.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het denkbeeld, dat dit Kruid de *Spaansche Souda* zou uitleveren, deedt onzen beroemden Hoogleeraar, den Heer GAUBIUS, besluiten, om door zyn Ed. kundigheden in de Chemie de Proef te neemen, of men dat Zout ook hier te Lande daar uit bereiden kon. In April des Jaars 1764 hadt zyn Ed. zig een menigte van het jong opschietend Gewas van Middelburg doen bezorgen, en nam daar van twee Pond, die men met veel moeite verbrand kreeg, leverende byna een half Pond Asch uit, blaauwachtig wit van Kleur: doch deeze Assche, naar de Konst uitgeloogd, verschafte aan zyn Ed. niet dan Kryftallen van eene Teerlingachtige figuur, volmaakt overeenkomende met die van Zee-Zout, en geen het minste teken geevende van eenig Alkali of Loog-Zout. Weshalve gedagte Hoogleeraar het volkomen beweezen achtte, dat 'er, *behalve het gemeene Keuken-Zout, geenerley vast Zout* uit het Krabbe-Kwaad te haalen zy. Doktor BASTER, evenwel, verhaalt, dat hy uit ruim vier Pond, van het gedroogde Kruid, twee Pond Assche kreeg, die hem *dertien Oncen Loogzout* uitleverde. Maar zyn Ed. hadt dit Kruid in de Maand Augustus, toen het in bloey stondt, en wanneer hy het oordeelde volmaakst en kragtigst te zyn, laaten vergaderen en droogen. Is het niet waar-

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ſchynlyk, dat de werking van de ſterke Zonneſchyn op de Zeeuwſche Schorren, en de opgroeijing tevens, die aanmerkelyke verandering zal hebben te weeg gebragt? Want dat zyn Ed. Loogzout genoemd zou hebben, 't welk maar Keuken-Zout ware; kan ik van de opregtheid en kundigheid van wylen mynen waarden Vrind niet vermoeden. Hier ziet men, ondertusſchen, welk eene oplettendheid op alle omſtandigheden 'er noodig is, om uit Natuurkundige Waarneemingen algemeene beſluiten op te maaken (*).

II. *Salicornia Fruticoſa.* Heeſterachtig.

(2) Zoutkruid *met een opgeregte Heeſterachtige Steng.*

Deeze, die als een Verſcheidenheid door ſommige Autheuren is opgetekend, verſchilt volgens de Waarneeming van Doktor GERARD daar van, door de Steng niet alleen hooger en Takkiger, maar ook de Leedjes byna gelyk van breedte en ſtomp, en digter by een, dat is korter en menigvuldiger, te hebben. Zulks openbaart

(*) Het voorige is getrokken uit den Brief van den Heer GAUBIUS, over dit Onderwerp, aan Doktor BASTER, in deszelfs *Natuurkundige Uitſpanningen*, II. D. bladz. 120, 121, enz.

(2) *Salicornia* Caule erecto Fruticoſo. Sal. Articulis ſubæqualibus obtuſis, internodiis approximatis. GER. *Prov.* 328. Salicornia ſempervirens. SAUV. *Monsp.* 7. Salic. perennis. GOUAN *Monsp.* 2. Salicornia. DOD. *Pempt.* 82. Salic. ſive Kali geniculatum vermiculatum. LOB. *Icon.* 395. *Kruidb.* 480.

baart zig in de Afbeeldingen van DODONÆUS en LOBEL, alwaar aan dit Gewas de hoogte van een Elle toegeschreeven wordt. In de Noordelyke Landen groeit, volgens LINNÆUS, deeze Heesterachtige Salicornia niet, maar RAY hadt dezelve, in groote menigte, op die Steenige Strook Lands, welke 'er tusschen 't Eiland Portland en de Engelsche Kust is, gevonden. Aan de Kusten van Languedok en Provence, waar menigvuldige onderloopende Slikken zyn en zoute Poelen, is deeze zo wel als de voorgaande gemeen. Inzonderheid vindt menze omstreeks Montpellier overal, zo aan de Zee als aan Meiren, bloeijende in July en Augustus, zo de Heer GOUAN getuigt.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Niettegenstaande de groote ophef, welke van dit Kruid, als de *Spaansche Souda* uitleverende, gemaakt is (*), schynt my doch, dat de andere zoute Strandkruiden; die bevoorens mede onder den naam van Kali beschreeven (†), doch thans in 't Geslagt van *Salsola*, 't welk tot de Vyfmannigen behoort, geplaatst zyn; zo veel, ja misschien meer deel hebben in de voortbrenging van dat Loogzout, dan de Salicornia. GARIDELL, immers, in Provence woonende, schryft den oirsprong, daar van, voornaamelyk toe aan die Soort, welke *Groote Kali met Slakhoornswys' Zaad* geheten wordt, en des-

(*) *Natuurkund. Uitspanningen*, als boven, bladz. 119.
(†) Gelyk by BAUHINUS en andere Autheuren.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

deswegen ook thans den bynaam van *Soda* in 't Geslagt van Salsola, voert. Van anderen wordt bevestigd, dat men 'er die alleen toe neemt (*). Ik zal derhalve van deszelfs bereiding hier niet spreeken.

III. *Salicornia Virginica.* Virginische.

(3) Zoutkruid *dat Kruidig is, regtopstaande, met zeer eenvoudige Takken.*

In deeze zyn de Takken tegenover elkander, onverdeeld, aan 't end bepaald met een lange uit Leedjes bestaande Aair, en moet dezelve onderscheiden worden van de eerste Soort, welke ook groeit in Virginie. „ In zekere Virgi„ nische Soort, die ik onlangs leevend onder 't „ Oog had, (zegt de Ridder) was de Kelk een „ Eyronde Schub, Lepelachtig uitgehold en „ overend staande. Hier bevonden zig zeker„ lyk twee Meeldraadjes en een Stamper bo„ ven." Dit is die Salicornia, waar van de Ridder bevoorens zeide, dat dezelve zeer gemeen was aan de Zout-Moerassen in Saxen, gelyk ik aangetekend heb (†) en thans schynt my de-

(*) Zie het Vertoog over dit Onderwerp, in het VIII. Deel der *Uitgezogte Verhandelingen*, uitgegeven in 't jaar 1763, bl. 408.

(3) *Salicornia* Herbacea erecta Ramis simplicissimis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. GRON. *Virg.* I.

(†) II. D. IV. STUK, Bladz. 8, 9. Doch hier is, door my, een groote misslag begaan, met te zeggen, dat de Virginische geen Leedjes zou hebben: daar uit spruitende, dat onze Ridder haare Takken onverdeeld (*indivisi*) genoemd heeft.

dezelve zeer met die Verscheidenheid, welke de Heer PALLAS in Siberie vondt *, overeen te komen.

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK.

*Bladz. 495

(4) Zoutkruid *met de Leedjes stomp, van onderen verdikt, en de Aairen Eyrond.*

IV. *Salicornia Arabica.* Arabische.

Van deeze, die de *andere kleinere geleedde Kali* van BAUHINUS zoude zyn, heeft de Heer PALLAS ook een Afbeelding in 't gedagte Werk gegeven, merkende aan, dat het de fraaiste en fynste Soort in dit Geslagt is, de gedaante hebbende van den Tamarisch of van de Zeedruif. Zy maakte Heestertjes, naauwlyks hooger dan een Voet, in Siberie, met een Houtigen Wortel, die jaarlyks een menigte van Takjes uitgaf; doch de Leedjes schynen hier opwaards ook een weinig dikker, puilende aldaar wederzyds met een hoekje uit en het hadt de Aairtjes als gezegd is, met Bloempjes byna als in de eerste Soort, die by 't end der Takjes eenmannig, om laag tweemannig waren, en dus ook één of twee Zaadjes voortbragten.

(5) Zoutkruid, *dat Heesteragtig is, met Rol-*

V. *Salicornia Caspica.* Kaspische.

(4) *Salicornia* Articulis obtusis Basi incrassatis, Spicis ovatis. Kali Geniculatum alterum vel minus. C. B. *Pin.* 289. MORIS. *Hist.* II. p. 610. S. 5. T. 33. f. 7. RAJ. *Hist.* 211. Kali Arabum secundum genus. RAUW. Salic. Arabica, PALL. *Reiz.* 481. Tab. A. fig. 3.

(5) *Salicornia* Fruticosa Articulis cylindricis, Spicis Filiformibus. Kali Arborescens, Tamarisci facie. BIXB. *Cent.* I. T. 11. f. 1. PALL. *Reiz.* 480. T. A. f. 2.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

Rolronde Leedjes en Draadachtig dunne Aairen.

Eenwyvige. Deeze, van welke door BUXBAUM de eenigste Afbeelding uitgegeven was, overtreft de anderen zeer in grootte, zo de Heer PALLAS aanmerkt, die dezelve vertoont wanneer de Aairen in bloey of in 't Zaad staan, en dus veel dikker zyn, dan de gemelde Autheur ze hadt. De gestalte is niettemin byna eveneens, en daar de eerste Soort op den bodem van Zoutige Moerassen groeide, besloeg deeze, met den Tamarisch, en met andere Kruiden van dien aart, hooger plaatsen.

Nog twee andere Soorten stelt gedagte Hoogleeraar voor, die door zyn Ed. ook in Siberie gevonden waren. De eene noemt hy *Strobilacea*, om dat de Aairtjes naar Pynappeltjes gelyken, bevattende ieder omtrent twintig Bloempjes, in welken de Meeldraadjes en Styl zeer duidelyk zig vertoonden. Dezelve droeg zekere Galletjes, vol roode Wormpjes, en groeide zelden hooger dan een Voet, komende overvloedig voor, aan de steile Oevers van het Inderische Zout-Meir. De andere geeft zyn Ed. den naam van *Foliata* of Gebladerde, en kon dezelve wel eene Verscheidenheid zyn van de Arabische, door uitknaaging van Wormpjes wanstaltig gemaakt, zo zyn Ed. oordeelt. Dezelve bragt doorgaans drie Zaadjes van ieder Bloempje voort.

Naar

Naar alle gedagten zal dus de Salicornia wel haast een nieuwe plaats beslaan moeten in de volgende Klasse.

IV. Afdeel. I. Hoofdstuk. *Monogynia.*

HIPPURIS. Kattestaart.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn: geen Kelk of Bloemblaadjes: een Meeldraadje en een enkelde Stempel: als ook een enkel Zaad.

I. *Hippuris vulgaris.* Gemeene.

De eenigste Soort (1), die by de Duitschers *Kanten-Kruid*, als aan de kanten van Rivieren groeijende, en by de Franschen *Pin aquatic* of *Pesse d'Eau*, dat is Water-Pyn of Denne Boom, wegens de Gestalte genoemd wordt, is op ondiepe plaatsen van heldere, 't zy staande, 't zy loopende, doch niet sterk stroomende Wateren, door geheel Europa gemeen. Men vindt ze in ons Land, in de Slooten en sommige Graften, van Zuid- en Noordholland, die 'er somtyds geheel vol van zyn, overvloedig. Sommigen hebben 'er, deswegen, na CORDUS den naam aan gegeven van *Limnopeuce*, gelyk VAILLANT, en SEGUIER, in zyne beschryving der Planten omstreeks Verona. De Figuuren van DODONEUS en LOBEL zyn daar

(1) Hippuris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 11. p. 52. *Veg.* XIII. p. 51. Equis. palustre, brevioribus foliis, polyspermum. C. B. *Pin.* 35. Polygonum fœmina. DOD. *Pempt.* 113. CAM. *Epit.* 689. —— Semine vidua. LOB. *Ic.* 792. LOB. *Kruidb.* 967. Limnopeuce. SEG *Fl. Veron.* Tom. I T. 2. p. 103. Pinastella. RUPP. *Fl. Jen.* 275. DILL. *app. Giess.* HALL. *Helv.* p. 197.

IV. AFDEEL I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

daar in gebrekkelyk, dat aan 't zelve een Hoofdje, gelyk het Paardeſtaart-Kruid gewoonlyk heeft, is getekend. De laatſte verhaalt wel, dat hy zulks, onder menigvuldige Planten, eens heeft waargenomen; doch noemt het niettemin *Duizendknoop Wyfje dat geen Zaad draagt*; terwyl het, ondertusſchen, ſomtyds vol is van Zaad. In Holland, tusſchen Haarlem en Egmond op Zee, zegt hy, groeit het overvloedig.

Zyne aanmerking, dat het meer naar 't *Equiſetum* gelykt dan naar 't gewoone *Polygonum* of Varkensgras, 't welk men *Duizendknoop Mannetje* plagt te heeten, is zeer juist. Ondertusſchen verdient het dien naam ook wegens zyne menigvuldige Leedjes, welke de Steelen of Stengen, die enkeld uit een gemeenen, onder Water kruipenden Wortel, regtop ſchieten en zig dus boven 't Water verheffen, ſamenſtellen. Het maakt hier door, in 't klein, geen onaartige vertooning van een Boſch van Pyn- of Denneboomen. Gezegde Steelen zyn dikker dan die van Riet, en hol: de Leedjes, by 't Water vry lang, verkleinen allengs naar boven, tot een Duim en minder langte. Als menze tusſchen de Vingeren drukt, ſpringen zy met geruiſch aan ſtukken, zo de Heer GOUAN aanmerkt. Zy zyn ieder omringd met een aanmerkelyk getal van lange ſmalle Blaadjes, maakende een Kransje, uit welks holte de Meeldraadjes voortkomen, die den Styl omringen, zittende op het Vrugtbeginzel, 't welk een Eyrond Zaadhuisje

wordt,

wordt; bevattende een enkel Zaad. Deeze Zaadjes vertoonen zig in de Kransjes om laag, terwyl de Stengen van boven met bleekroode Meelknopjes bloeijen. De vermaarde VAILLANT heeft die deelen der Vrugtmaaking zeer duidelyk in Plaat vertoond (*).

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Onder de hedendaagsche Kruidkundigen keurt de Heer HALLER den naam van *Limnopeuce* beter dan dien van *Hippuris*, als volmaakt de Grieksche naam zynde van het Paardestaartkruid. Ons Landvolk noemt dit Gewas dikwils *Kattestaarten*; 't welk geen oneigen benaaming is, om dat het veel meer naar die, dan naar een Paardestaart, gelykt (†). Zyn Ed. zegt, dat het in sommige Meiren van Switzerland verschei de Voeten hoog groeit, verheffende zyne Steelen, die zig naar den Stroom der Rivieren buigen, zelfs uit het diepste Water. „ Zo veel „ Blaadjes, wier getal twaalf of meer is, zo „ veel Vrugtbeginzels (*Ovaria*), in 't ronde „ (zegt zyn Ed.) om den Steel, die met een „ wit Bloemblaadje (*Corolla*) gekroond zyn, „ en uit hun topje, naar den Steel toe, een „ krom Styltje (*Tuba*), voorwaards één zeer „ dik, gesteeld, Meelknopje (*Anthera*) voort„ brengen." DILLENIUS zegt, dat dit Gewas geen Bloemblaadje heeft, maar Bloempjes uit twee

(*) *Mem. de l'Acad. R. des Scienc. de Paris.* 1729. Pl. I. Fig. 3.

(†) In Duitschland is sommig Equisetum ook by den naam van *Katzen-Zagel* en *Katzen-Wedel*, dat op 't zelfde uitkomt, bekend volgens TABERNÆMONTANUS.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

twee Meeldraadjes bestaande *met geele Knopjes*, tusschen welken, in 't midden, een kort Styltje zig vertoont, op het Vrugtbeginzel. Zou deeze laatste 'er ook het *Paardestaartkruid met Bladen van Bezem-Vlaschkruid* van BAUHINUS (*) voor genomen hebben: 't welk HALLER als een Verscheidenheid aanmerkte; doch VAILLANT als een zelfde Soort? Men vindt het laatstgemelde, volgens BAUHINUS, te Bazel, in de Michelfeldsche Moerassen, als ook in een Beekje nevens den Galg: alwaar de Heer HALLER de gewoone Kattestaarten gevonden heeft. Hier uit blykt dat de gemeenste Planten dikwils de meeste verwarring baaren.

Van Tweewyvigen zyn, in deeze Klasse Vier Geslagten, als volgt

CORISPERMUM. Wantz-Zaader.

De Grieksche benaaming van dit Geslagt is van 't Woord *Koris*, dat een Wants betekent, en van *Spermos* Zaad, om dat de Zaadjes naar een Weegluis gelyken, afgeleid. De Kenmerken zyn; geen Kelk, twee Bloemblaadjes en een Meeldraadje, maar twee Stylen of Stempels en een enkeld, ovaal, naakt Zaad.

Het bevat twee Soorten, beiden Europische of Asiatische Kruiden, als

(1)

(*) Equisetum palustre Linariæ Scopariæ folio. C. B. *Prodr.* p. 24.

(1) Wantz-Zaader *met zydelingse Bloemen.*

IV. AFDEEL. I. HOOFD-STUK. I. *Corispermum Hyssopifolium.* Kortbladige.

Van deeze eerste Soort heeft de Fransche Kruidkenner JUSSIEU, door wien de benaaming in trein gebragt is, de Afbeelding gegeven. Hy zegt, dat dezelve zig omtrent een Voet verheft, hebbende een Stengetje dat zig verdeelt in Takjes, die hoekig zyn en buigzaam, glad, groen doch doorgaans om laag paarschachtig, welke Kleur zig somtyds over 't geheele Plantje, als het begint te verwelken, verspreidt. De Blaadjes gelyken naar die van Hysop, zynde de onderften en grootsten ongevaar anderhalf Duim lang, op de breedte van twee Liniën of een zesde Duims: allen ongesteeld, Vleezig, donker glanzig groen; de bovensten met eenige witte Wolligheid. Deeze staan byna regtop, doch de ondersten strekken zig waterpas uit. De Bloemen zyn als gezegd is. Uit derzelver Oxelen, naamelyk, komen zy voort, en zyn uitermaate klein, hebbende twee Bloemblaadjes en één Meeldraadje, met een Stampertje dat twee korte Hoorntjes heeft, wordende een Vrugtje of Zaad, dat rond van omtrek is en naar het Takje toe een weinig hol, een klein Zoompje hebbende en een Puntje van boven, omtrent een zesde Duims lang (*).

Dit

(1) *Corispermum* Flor. lateralibus *Syst. Nat.* XII. Gen. 12. p. 52. *Veg.* XIII. p. 51. Cor. Flor. alternis. *Hort. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. PALL. *Reize.* I. DEEL. p. 484.

(*) *Mem. de l'Acad. R. des Sc. de Paris,* 1712. p. 244. Pl. 10.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

Dit Plantje komt jaarlyks van zyn Zaad op. Het groeit in Languedok, op Zandige Gronden, als ook in Duitschland en aan den Wolga-Stroom in Tartarie. De Heer PALLAS heeft het in Siberie of aan de Kaspische Zee waargenomen, twee Voeten hoog, met Aairswyze Bloemtakjes, de Bloemblaadjes als enkele Vliesjes, tusschen de Schubben der Aairen voortkomende en twee Meeldraadjes hebbende. Volgens den Heer WERNISCHEK heeft het 'er meest één, dat lang en krom is, doch somtyds ook twee of drie, en het zoude van verschillende Sexe zyn (*). In de Tuin, dien de Vader van den Heer LINNÆUS, Dorp-Predikant in Gothland, hadt aangelegd, vond zyn Ed., op zynen Gothlandschen Reistogt, dit Plantje bloeijende, en nam daar in, als iets byzonders, waar, hoe de onderste Bloemen vier, de naastvolgende drie en twee Meeldraadjes, doch de bovensten maar één Meeldraadje hadden (†). Het heeft ook een overblyvende Steng, aan de Zeekust van Languedok, volgens den Heer GOUAN, die hetzelve, Jaarlyks vergaande, op andere koudere plaatsen gevonden hadt (‡).

(2)

(*) *Genera Plantarum.* Vienn. 1763. p. 174.

(†) OEL. *and Gothl. Reize.* Stokh. 1764. p. 334.

(‡) Annuum vidimus in aliis locis frigidioribus. *Hort. Reg. Monsp.* p. 3.

(2) Wantz-Zaader *met rappige Aairen.*

IV. Afdeel. I. Hoofdstuk. II. *Corispermum Squarrosum.* Rietbladige.

Deeze, welke alleen in 't Rusfisch Gebied is waargenomen, wordt *Rhagrostis* met Rietachtige Bladen van den geleerden BUXBAUM getyteld, die 'er een Afbeelding van geeft. Men vindtze, volgens hem, ook aan de Wolga en in de Wildernisfen der Kofakken. De Hoogleeraar PALLAS nam deeze Soort ook op zyne Siberifche Reize waar, en bevondt dezelve grootelyks van de voorgaande te verfchillen. Zy was ftyver, drooger en hadt fteekende Blaadjes. De Bloemfchubben, in de Oxels der Bladen, vergaard tot korte Aairtjes, liepen uit in een ftyf Borfteltje. Het Vrugtbeginzel hadt twee breede Vliesachtige omgekromde Stempeltjes en het Meeldraadje was altoos enkeld, met een Eyrond byna tweevoudig Meelknopje.

CALLITRICHE. Sterrekruid.

De Kenmerken van dit Geflagt zyn twee Bloemblaadjes, met een enkel Meeldraadje, den Stamper gevorkt of in twee Stempels verdeeld hebbende, en een tweehokkig Zaadhuisje uitleverende, met vier Zaaden.

Het bevat, volgens den Ridder, twee Soorten, die beiden in de Slooten of Staande Wateren van Europa gemeen zyn.

(1)

(2) *Corispermum* Spicis fquarrofis. *Hort. Upf.* 3. Rhagroftis Fol. Arundinaceis. BUXB. *Cent.* III. p. 30. T. 55. PALL. *Reize*, I. D. p. 485.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

(1) Sterrekruid *met de bovenste Bladen ovaal en Manwyvige Bloemen.*

I. *Callitriche Verna.* Voorjaars.

Tot deeze Soort wordt t'huis gebragt de *Callitriche* van PLINIUS, door COLUMNA afgebeeld, en dus zekerlyk genaamd wegens de Haairigheid van de geele Vezelige Wortelen. Ik geef 'er den naam van *Sterrekruid* aan, volgens den Latynschen naam *Stellaria*, onder welken het beschreeven is en afgebeeld door LOBEL, die zegt dat de Heer van REYNOUTRE, een groot Liefhebber van Kruiden, hem bekend, die geen kosten spaarde om dezelven, zo vreemd als inlandsch, naar 't Leven te doen afbeelden, hetzelve *Water-Sterrekruid* noemde. De reden hier van was, dat hetzelve, op 't opperste van zyne lange, Haairachtig dunne Steeltjes, naar die van de Cuscuta gelykende, groene en Sterswyze Bloempjes en Zaad voortbragt. Hy zoude beter gezegd hebben, dat dit Kruid, aan 't end der Steeltjes, Tropswyze op het Water dryvende Blaadjes hadt, in welker midden zig de Bloempjes en het Zaad vertoonde. De gedagte Steeltjes zyn met Blaadjes bezet, zodanig naar die van Muur gelykende, dat J. BAUHINUS 'er, deswegen, den

(1) *Callitriche* Fol. superioribus ovalibus, Floribus androgynis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 13. p. 52. *Veg.* XIII. p. 51. *Fl. Suec.* 3. Corispermum Fol. oppositis. *Fl. Lapp.* 2. GRON. *Virg.* 3. Stellaria aquatica. C. B. *Pin.* 141. LOB. *Icon.* 792. *Kruidb.* 968. Alsine Aquis innatans Foliis longiusculis. J. B. *Hist.* III. p. 786. Stellaria. DILL. *Nova Gen.* p. 119. Tab. VI.

den naam aan geeft van *Alsine*, die op 't Water dryft, met langwerpige Blaadjes.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Digynia.*

In de Afbeelding van LOBEL is dit gebrek, dat het geheele Gewas zig aldaar als onder Water zynde vertoont: in die van BAUHINUS, dat de toppen te veel boven 't Water uitsteeken. Doch 't valt moeielyk, een regte schets te geeven van dit Plantje in eene zelfde Figuur. Men vindt het onder 't Kroos, in de Slooten van ons Land, op zeer veele plaatsen, alwaar het zig altoos voordoet als groene op het Water dryvende Sterretjes: die nogthans niet, gelyk het Kroos, losse hangende Worteltjes hebben, maar met hunne Steeltjes, met smalle Bladertjes overhoeks bezet, veeltyds in de Grond, of op den Bodem der Slooten, geworteld zyn. Gezegde Sterretjes bestaan uit Blaadjes, die inwaards allengs verkleinen, in 't midden de Bloempjes bevattende, die Mannelyk en Vrouwelyk op een en 't zelfde Gewas voorkomen; 't welk met den naam van Manwyvige bedoeld wordt, door den Ridder. Zyn Ed. hadt dit Kruid, bevoorens, zelfs onder de Eenhuizigen geplaatst gehad.

De deelen der Vrugtmaaking zyn door DILLENIUS duidelyk in Plaat vertoond: doch volgens de Waarneemingen van den vermaarden VAILLANT heeft daaromtrent een aanmerkelyk verschil plaats: want zyn Ed. beeldt die van de gezegde *Alsine* van J. BAUHINUS af, als twee Meeldraadjes hebbende, die uit een een-

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

eenbladigen Kelk voortkomen (*), en geeft in tegendeel de Vrugtmaaking van de Alfine of Stellaria, welke het *Tweebladige Moeras-Kroos met een vierhoekige Vrugt* van C. BAUHINUS is, byna zodanig op, als ik gemeld heb, naamelyk met een tweebladig Bloempje en één Meeldraadje (†): zo dat omtrent dit Kruid, gelyk de Heer HALLER aanmerkte, insgelyks ftoffe tot nader onderzoekingen overblyft. Inzonderheid, dewyl gedagte Kruidkenner zegt, dat de Vrugt in 't Geflagt van *Stellaria* rond en platachtig, aan den omtrek uitgehold is, gelyk de Schyf van een Hysblokje (‡).

II. *Stellaria Autumnalis.* Herftfch.

(2) Sterrekruid *met alle de Blaadjes fmal, aan de tip in tweeën gedeeld, de Bloemen tweeflagtig.*

Deeze Soort, onder den naam van *Smalbladig Moeras-Kroos*, welk de Blaadjes aan 't end verdeeld heeft, door den Heer LOESEKE in Afbeelding gebragt onder de Pruisfifche Planten, komt, met en benevens de voorgaande, in onze Staande Wateren voor. Hier toe brengt LIN-

(*) *Botanic. Parifiens.* Tab. XXXII. Fig. 10.

(†) *Ibid.* in defcript. p.

(‡) Le Fruit eft rond, applati, & creufé dans fa circonference comme une Poulie.

(2) *Callitriche* Fol. omnibus linearibus, apice bifidis, Flor. Hermaphroditis. *Fl. Suec.* 4. Lentic. pal. anguftifolia, Folio apice diff. LOES. *Pruff.* 140. T. 38. Alfine Aq. minor & fluitans. C. B. *Pin.* 251.

LINNÆUS thans de *Kleine en vlottende Water-Muur* van C. BAUHINUS t'huis, welke door VAILLANT tot zyne gezegde Stellaria was betrokken, die vrugtbaare en onvrugtbaare Bloempjes hadt. Hier worden de Bloemen gezegd tweeslagtig, dat is alle de deelen der Vrugtmaaking bevattende, te zyn. Deeze voert den bynaam, van haar bloeijen in de Herfst. IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Digynia.*

B L I T U M. Bes-Melde.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, een driedeelige Kelk zonder Bloemblaadjes, met één Meeldraadje en een dubbelen Styl: een enkel Zaad, dat vervat is in een Besieachtige Vrugt.

Twee Soorten zyn daar van aangetekend, beiden in Europa huisvestende, naamelyk

(1) Bes-Melde *met geaairde Endelingse Hoofdjes.* I. *Blitum Capitatum.* Getopte.

Dit is een Jaarlyksch Gewas in verscheide deelen van Europa, doch inzonderheid in 't Graafschap Tyrol groeijende, zo LINNÆUS aantekent. Het wordt door BAUHINUS afgebeeld en beschreeven. Uit een Vezelig Worteltje geeft het Steeltjes van een Handbreed hoog,

(1) *Blitum* Capitellis Spicatis terminalibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 14. p. 52. *Veg.* XIII. p. 51. *H. Upf.* 3. Blit. Fol. triangul. dent. &c. *Vir. Cliff.* 1. R. *Lugdb.* 206. *H. Cliff.* 28. Atriplex Baccifera. RAJ. *Hist.* 197. Atriplex sylv. Lappulas habens. C. B. *Pin.* 119. *Prodr.* 58. *Ic.* bona.

IV. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

hoog, met donker groene hoekige Blaadjes, als die van 't Kruid, dat men Ganzevoet noemt, overhoeks bezet, en aan derzelver oirsprong komen twee ruige Bolletjes, als Korianderzaad, een klein, zwart, platachtig Zaad bevattende. Op zeker Gebergte in Provence groeit het hooger. MEESE zegt, dat deeze Soort te Franeker in Vriesland aan de Wallen, by Koornlanden, en op sommige Wegen een weinig buiten de Stad, voorkomt.

II. *Blitum Virgatum.* Geriste.

(2) Bes-Melde *met verspreide Zydelingse Hoofdjes.*

Tot deeze Soort behooren die Kruiden, aan welken BOERHAAVE den naam van *Chenopodio-Morus* gegeven hadt, ten deele van het Loof, 't welk naar 't gemelde Ganzevoet-Kruid gelykt, ten deele van de Vrugten, die naar Moerbeijen zweemen, afkomstig. Hierom noemde BAUHINUS het *Wilde Melde*, met Vrugten als van den Moerbesie-Boom. BOERHAAVE geeft 'er een Sappige Vrugt als een Aardbezie of Moerbey aan, en maakt twee Soorten, waar van de eene en grootste door ALDINUS, in de Farnesiaansche Tuin, zeer wel is afgebeeld, die het noemt *Spinagie welke Aardbesiën draagt.* De

(2) *Blitum* Capitellis sparsis lateralibus. *H. Ups.* 3. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* Atriplex sylvestris Mori fructu. C. B. *Pin.* 119. Chenopodio-Morus. BOERH. *Lugdb.* II. p. 91. Spinachia Fragifera. ALD. *Farn.* 85. Atriplex sylv. Baccifera. CLUS. *Hist.* 135. HALL. *Helv.* 176.

De Vrugten gelyken inderdaad naar deeze meer dan naar Moerbeijen, en het Blad is volkomen als dat van Spinagie. Men kan daar van de Bladen, zegt hy, tot Moes gebruiken, en de Vrugten als Aardbeijen eeten. De Kleine, die CLUSIUS beſchryft, heeft de Bladen kleiner, en groeit omtrent twee Voeten hoog. Aan de Takken komen Risten van groene Bloemhoofdjes, die vervolgens Bloedrood worden en een Zaad bevatten, dat rond is en zwartachtig, byna als Koolzaad. De Vrugt bevat een Sap, dat donker-rood is en laf van Smaak. 't Gewas zaait zig, in de Hoven, daar het eens gedragen heeft, overvloedig. Het ſchynt zyne natuurlyke Groeiplaats te hebben in Spanje en Tartarie.

II. HOOFDSTUK.

Beſchryving der TWEEMANNIGE KRUIDEN (Diandria), *dus genaamd om dat zy twee Meeldraadjes hebben, tot welken de* Eerenprys, Godsgenade, *het* Yzerkruid, de Salie *en anderen behooren.*

De Tweemannigen worden, in het Stelzel der Sexen, in Een-, Twee en Driewyvigen onderſcheiden. Van de eerſten zyn nog verſcheide Geſlagten te beſchryven, als, voor eerst, dat van

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. Eenwyvige.

ERANTHEMUM. Vroegbloem.

Deeze benaaming, die eigentlyk Voorjaars-Bloem betekent, voorheen op fommige Planten toegepast geweest, geeft de Ridder thans aan een Geflagt, welks byzondere Kenmerken zyn: een vyfdeelige Bloem met een Draadachtig dun Pypje: de Meelknopjes daar buiten: de Stempel enkeld: de Vrugt nog onbekend.

Drie Soorten, altemaal Kaapfche, zyn hier t'huis gebragt, naamelyk

I. *Eranthemum Capense.* Breedbladige.

(1) Vroegbloem *met Lancetswys' Eyronde gesteelde Bladen.*

Deeze heeft de gedaante van het Kruid dat men Lychnis noemt of dergelyke, als beftaande uit lange Stengetjes, bezet met Eyronde, wederzyds fpitfe, lang gefteelde, gepaarde, effenrandige, gladde, geaderde, groote Bladen. Aan 't End van deeze Stengen komen één of drie Aairen voort; welke Schubswyze famengefteld zyn uit Lancetvormige groene Blikjes, die ieder een lange paarfche Bloem bevatten. Hier wordt de Kleine Santorie van RAY, met langwerpige fpitfe Bladen, en eene uitgebreide groote hoogroode Bloem, t'huis gebragt.

(2)

(1) *Eranthemum* Fol. Lanceolato-ovatis, petiolatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 23. p. 56. *Veg.* XIII. p. 55. *Fl. Zeyl.* 15. Ephemerum Lychnidis Flore Africanum. HERM. *Par.* 153. Cent. minus &c. RAJ. *Suppl.* 527.

(2) Vroegbloem *met zeer ſmalle, ver afſtandige, uitgebreide Bladen.*

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. II. *Eranthemum angustifolium.* Smalbladige.

Tot deeze Soort is thans de *Selago dubia*, welke ik bevoorens begreepen had geheel uitgelaten te zyn *, betrokken. Het is een fraay Kaapſch Heeſtertje, waar van de Hoogleeraar J. BURMANNUS, onder den naam van Thymeléa met zeer ſmalle Bladen en geaairde Bloempjes, de Afbeelding gegeven heeft. De *Afrikaanſche Valerianella* met Heyblaadjes, van COMMELYN, verſchilt zekerlyk in Bladerloof en figuur der Bloemen (*). De beſchryving van den Ridder is als volgt.

* V. STUK, bladz. 328.

„ Een regte Takkige Steng. Getropte ſmalle „ Bladen. Enkelde Trosjes aan 't end, die „ zeer lang zyn en regtopſtaande. De Bloem „ heeft een Draadachtig Pypje, dat zeer lang „ is; met den Rand in vyven gedeeld, klein „ en ſtomp. Het Vrugtbeginzel is Eyrond; „ de Stempel enkeld; de Meeldraadjes ſlegts „ twee binnen het Bloempypje, met opleggen„ de Liniaale Knopjes; de Vrugt onbekend."

(3)

(2) *Eranthemum* Fol. linearibus remotis patulis. *Syst. Veg.* XIII. Selago dubia. *Sp. Plant.* 877. Thymelæa Fol. angustisſimis linearibus, Flosculis ſpicatis. BURM. *Afr.* 130. T. 47. Fig. 3.

(*) Zie dezelve tot de *Selago polyſtachya* t'huis gebragt, in ons V. STUK, bladz. 324.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

III. *Eranthemum parvifolium.* Kleinbladig.

(3) Vroegbloem *met Eyrond-Liniaale, op elkander leggende, Blaadjes.*

Van deeze Soort, die de *Lymerige Afrikaansche Heester*, met Heybladen, is van COMMELYN, in de Amsterdamsche Kruidtuin voorkomende, geeft de geleerde BERGIUS een omstandige beschryving. De Blaadjes zyn naauwlyks een Nagel lang. De Blikjes, uit welken de Bloem-Aairen bestaan, zyn Eyrond, gespitst en hol. Het Vrugtbeginzel is rondachtig.

CIRCÆA. Stevenskruid.

De byzondere Kenmerken zyn een tweebladige Bloem, een tweebladige Kelk, boven het Vrugtbeginzel, dat eene Vrugt of Zaad wordt met twee Holligheden.

Hier van zyn twee Soorten, beiden in Europa groeijende, naamelyk

I. *Circæa Lutetiana.* Parysche.

(1) Stevenskruid *met een regtopstaande Steng, veele Trossen en Eyronde Bladen.*

Waarom dit Kruid, in 't byzonder, den bynaam

(3) *Eranthemum* Fol. ovato-linearibus imbricatis. BERG. *Cap.* 2. *Mant.* 171. Frutex Afric. Ericæ folio, glutinosus Flore Spicato albo. COMM. *Hort.* II. p. 119. T. 60.

(1) *Circæa* Caule erecto, Racemis pluribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 24. p. 56. *Veg.* XIII. p. 55. *Fl. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb.* DALIB. *Paris. It. Scan.* 213. HALL. *Helv.* 456. Solanifolia Circæa dicta major. C. B. *Pin.* 168. *It. Westgoth.* 213. Circæa Lutetiana, LOB. *Icon.* 266. β. Circæa Canadensis latifolia Flore albo. TOURNF. *Inst.* 301.

naam van *Parysfche* hebbe, terwyl het in verfcheide andere deelen van Europa, zo wel als omftreeks Parys, ook in 't wilde groeit, is duifter. Ondertusfchen is het by dien naam algemeen bekend. „ Die van Parys (zegt LOBEL,) IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*
„ houden voor *Circæa* een Plant, met Bla-
„ ders die van de Nagtfchade, Perfikkruid of
„ groote Klokjes-Winde gelyk, voortkomende
„ aan een dunnen Steel van een Elle hoog, wel-
„ ke helder blinkende is en van een roode Kleur
„ als de Wyngaardbladen in de Herfst. De
„ Bloempjes, digt by een ftaande, zyn witach-
„ tig van Kleur." TOURNEFORT merkt aan, dat de Afbeelding van TABERNÆMONTANUS beter is dan die van LOBEL, welke de Bloemen vierbladig vertoont. Zo heeft ook J. BAUHINUS de Kelkblaadjes verward met de Bloemblaadjes, zegt hy, en RAY heeft het Gewas wel befchreeven, maar men moet 'er byvoegen, dat de Vrugt in twee Holligheden verdeeld is, die ieder een Zaadje bevatten (*).

Dit is woordelyk nagefchreeven door FABRECOU, die aanmerkt (†), dat, fchoon de benaaming van de vermaarde Toveres *Circe* fchynt afgeleid te zyn, nogthans aan deeze Plant geene kragt, die iets wonderlyks in heeft, toegefchreeven worde. Zy groeit, zegt hy in de Bosfchen en op vogtige plaatfen, in Vrankryk over-

(*) *Herb. aux env. de Paris.* p. 419.
(†) *Descr. des Plant.* Tom. III. p. 194.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

overal: volgens den Heer HALLER door geheel Switzerland, zelfs in het Bergagtige gedeelte. 't Gewas komt ook wild voor in Duitschland, Sweeden, Engeland, en in verscheide donkere Bosschen van onze Nederlanden, op vogtige plaatsen, zelfs by Haarlem, en elders in onze Provincie.

Hier wordt, als eene Verscheidenheid, t'huis gebragt de *Kanadasche breedbladige Circæa* van TOURNEFORT, met witte Bloemen, die men in de Bosschen van Noord-Amerika aantreft. WEINMANN vertoont ook eene met Vleeschkleurige of Roozeroode Bloempjes (*), maar die hebben vier Blaadjes, het welk misschien een fout der Afbeelding zal zyn; gelyk gemeld is ten opzigt van anderen. Dat de Bloemsteeltjes zig, als de Bloemen afgevallen zyn, nederwaards keeren naar den Steel, is iets aanmerkelyks, 't welke den Geslagtnaam billyken mogt. Men vindt het, by sommigen, het Kruid van Stephanus of *St. Stevens-Kruid*, getyteld. Ook wordt de oplegging van een Papje der Bladen tegen de Aambeijen by CHOMEL aangepreezen. Dat GESNERUS dit Kruid *Ocymastrum Verrucarium* genoemd heeft, is zonderling.

II. *Circæa Alpina.* Alpische.

(2) Stevenskruid *met een leggende Steng, een enkele Tros en Hartvormige Bladen.*

Dit

(*) *Kruidb.* II. D. Pl. 389.

(2) *Circæa* Caule proftrato, Racemo unico, Fol. Cordatis. *Fl. Suec.* 7. Circæa Calyce colorato. *Fl. Lapp.* 3. Circæa minima Fol. brevioribus dentatis. HALL. *Helv.* 456. Circæa minima. COL. *Ecphr.* II. p. 79. T. 80.

Dit is een kleine Soort van Circæa, op de Alpen van Switzerland zo wel als op de hooge koude Laplandfche Bergen groeijende, en, behalve 't gemelde, inzonderheid van de voorgaande verfchillende, doordien zy de twee Kelkblaadjes niet groen, maar gekleurd en aan de Bloemblaadjes als aangelymd heeft: des dit Kruid eene éénbladige Bloem fchynt te hebben. Het groeit naauwlyks een Vinger hoog. Men zoude het misfchien, zo de Heer HALLER oordeelt, ook als eene Verfcheidenheid kunnen aanmerken. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

VERONICA. Eerenprys.

Van dit uitgebreide Geflagt is de Kelk in vieren gedeeld, zo wel als de Bloem, die eenbladig is en Raderachtig uitgebreid, met de onderfte Lip fmaller, en die daar tegenover ftaat breeder. De twee Meeldraadjes verbreeden opwaards en hebben lange Meelknopjes. De *Styl* is *Draadvormig* nedergeboogen, met een enkelden Stempel. De Vrugt is een Hartvormig Huisje, met twee Holligheden en vier Klepjes, bevattende veele rondachtige Zaadjes.

Zeven-en-dertig Soorten bevat thans dit Geflagt, welke in drie Afdeelingen, naar dat zy ge-aairde, getroste of enkelde Bloemen hebben, en in de volgende orde door den Ridder voorgefteld zyn.

* Met ge-aairde Bloemen.

(1)

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(1) Eerenprys *met endelingse Bloem-Aairen; zeven gekranste Bladen; de Steng eenigermaate ruig.*

I. *Veronica Sibirica.* Siberische. Van haare Groeiplaats heeft deeze den bynaam, zynde een der hoogste Gewasfen in dit Geslagt. De Steng is vier Voeten hoog: de Bladen zyn eens zo breed als in de volgende. De endelingse Bloemsteeltjes enkeld: de zydelingse met twee gepaarde ovaale Blaadjes: de Bloemen blaauw met een klein Pypje, in spitse Slippen verdeeld, onder ieder een zeer klein Blaadje: zo GMELIN heeft waargenomen (*).

II. *Virginica.* Virginische. (2) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, en vier of vyf Bladen.*

Deeze, in Virginie groeijende, heeft vier of vyf Bladen by elkander, Kranswyze aan de Leedjes geplaatst en Zaagswyze getand. Zy groeit tot een taamelyke hoogte en bevindt zig in de Kruidhoven van Europa, draagende witte Bloem-Aairen.

(3)

(1) *Veronica* Spicis terminalibus, Fol. feptenis verticillatis, Caule fubhirto. *Syst. Nat.* XII. Gen. 25. p. 57. *Veg.* XIII. p. 56. Veronica fpicata altisfima &c. AMM. *Ruth.* 20. T. 4.

(*) *Limbo acuto parvo* fchryft de Ridder, dat niet verftaanbaar is, ten opzigt van Bloempjes in vier lange Slippen verdeeld, gelyk de Afbeelding aanwyst.

(2) *Veronica* Spic. term. &c. Ver. Fol. quaternis quinisve *H. Cliff.* 7. GRON. *Virg.* R. *Lugdb.* 301. Veronica Virginiana procerior &c. PLUK. *Alm.* 383. T. 70. f. 2.

(3) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, en drie Bladen die egaal getand zyn.* IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. III.

De driebladigheid maakt deeze zonderling, die haare Groeiplaats heeft in de Zuidelyke deelen van Europa en in Siberie. Zy komt ook somtyds voor met gepaarde of overhoekse Bladen, zo de Heer GOUAN aanmerkt, die 'er zo wel de ge-aairde Smalbladige als Langbladige van TOURNEFORT toe betrekt, waar van de Breedbladige eene Verscheidenheid zou zyn, volgens FABRICIUS, in deszelfs beschryving der Planten van den Helmstadschen Tuin. *Veronica Spuria.* Basterde.

(4) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, en drie Bladen die ongelyk getand zyn.* IV. *Maritima.* Strandsche.

Deeze, die haare Groeiplaats in dorre onbelommerde Landsdouwen, aan de Zeekusten van Europa heeft, is, zo wel als de voorgaande, doorgaans driebladig; maar de Ridder wil ze door de ongelykheid der Zaagswyze Tandjes onderscheiden hebben. Zyn Ed. hadt dezelve by de Laplandsche Grenzen, aan den Noorder Oceaan, dikwils gezien, doch nergens was zy hem

(3) *Veronica* Spic. term. &c. Ver. Spicata angustifolia. C. B. *Pin.* TOURN. *Inst.* 143. Veronica mas surrecta elatior. BARR. *Rar.* T. 891.

(4) *Veronica* Spic. term. &c. OED. *Dan.* 374. *Fl. Suec.* Ver. Fol. sæpius ternis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* Lysimachia spicata cœrulea. C. B. *Pin.* 246. Pseudo-Lysimachium cæruleum. DOD. *Pempt.* 86. LOB. *Ic.*

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. V.

hem overvloediger, dan aan de Zeekusten by Tornea, voorgekomen: hier van de bynaam.

Veronica Longifolia. Langbladige.

(5) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen en gepaarde, Lancetvormige, Zaagswys' getande spitse Bladen.*

Onder deezen bynaam wordt hier de *Breedbladige Eerenprys* t'huis gebragt, welke door CLUSIUS in Oostenryk was waargenomen. KRAMER zegt, dat zy 'er veel voorkomt in de Berg-Bosschen. Zy groeide 'er, met enkelde Takkige Stengen, een Elle hoog, en hadt de Bladen twee of drie Duimen lang, één Duim breed, dik en donker groen. Behalve deeze groeijen in de Zuidelyke deelen van Siberie en Tartarie nog twee Verscheidenheden, welken AMMAN andere *Langbladige* en *Ge-aairde met Brandenetel-Bladen* getyteld heeft. Deeze laatste hadt de Bladen een Duim breed en derdhalf Duim lang, uitloopende in een zeer smalle spitse Punt. De Langbladige groeit ook in Sweeden, en, volgens den Heer DE GORTER, te Heemse, langs de Vecht, in Overyssel (*).

(6)

(5) *Veronica* Spic. term. &c. *H. Ups. Fl. Suec.* II. N. 9. Ver. Spicata latifolia. C. B. *Pin.* Ver. 1. erectior latifolia. CLUS. *Hist.* I. p. 346. *Pann.* p. 617. *Ic.* 618. *β.* Spicata longifolia altera. *γ.* Spicata Urticae folio. AMM. *Ruth.* 26.

(*) *Flora Belgica.* 1767. p. 3.

(6) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, gepaairde gekartelde ſtompe Bladen, en een Wollige, regtopſtaande Steng.* IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

In de gene, die hier aangehaald is, uit den Leidſchen Tuin, waren de onderſte Bladen gekarteld en geſteeld, de bovenſten ongeſteeld en effenrandig. Het is de *Ge-aairde Wollige en gryze* Eerenprys van AMMAN, die ruim een Span hoog groeit in de Woeſtynen van Tartarie, kleine Aairtjes draagende van blaauwe Bloempjes. MESSERSCHMID hadt dezelve met de Ruige Alpiſche Eerenprys, die Bladen als de Madelieven heeft, van BAUHINUS, ten onregte verward. VI. *Veronica Incana.* Gryze.

(7) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, gepaarde gekartelde ſtompe Bladen, en een regtopgaande zeer enkelde Steng.* VII. *Spicata.* Geaairde.

Deeze groeit in open Gras-Velden door geheel Duitſchland, als ook in Vrankryk, Sweeden en Groot-Brittannie, doch is niet zeer gemeen.

(6) *Veronica* Spic. term. &c. *H. Upſ.* 7. Ver. Caule Fruticoſo Foliis oblongis &c. R. *Lugdb.* p. 530. N. 16. Veronica Spicata Lanuginoſa & incana, Floribus cœruleis. AMM. *Ruth.* N. 30.

(7) *Veronica* Spic. term. &c. *Fl. Suec.* II. N. 10. OED. *Dan.* 52. Ver. Fol. oppoſitis, Caule Spicâ terminato. *H. Cliff.* 8. R. *Lugdb.* 302. Veronica Spicata minor. C. B. *Pin.* 247. VAILL. *Paris.* T. 33. f. 4. Veronica Fol. obtuſis, Caule non Ramoſo, Spicâ nudâ terminato. HALL. *Helv.* 531. Veronica recta minima. LOB. *Icon.* GORT. *Belg.* p. 3.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

meen. Men vindtze in de Laan voor Ulenpas in Gelderland zegt de Heer DE GORTER. Voornaame Kruidkundigen, gelyk DILLENIUS, HALLER, VAILLANT, onderfcheiden ze in Soort niet, van de *Groote ge-aairde Eerenprys* der Autheuren, en dus worden de Smal en Langbladige, voorgemeld, daar mede verward. De Stompheid der Blaadjes, evenwel, gelyk uit de zeer fraaije Afbèelding van den laatstgemelden blykt, toont een genoegzaam verfchil aan. Zy komt, niettemin, zeer naby aan de naastvoorgaande; aangezien de Blaadjes met een fyne Wolligheid begroeid zyn en eenigermaate ruig. Doktor SCOPOLI zegt, dat de Aair twee Duimen lang is. VAILLANT heeft drie Meeldraadjes in de Bloemen, die blaauw zyn, waargenomen. Hy zegt dat het Gewas zig, van een half Voet, tot een Voet en hooger verheft. 't Verfchil van de hoogte der Stengen, in Switzerland, was, zo de Heer HALLER aantekent, zo groot, dat het zig van twee Duim tot een Elle uitftrekte. Dus blykt, dat de *Allerkleinfte regtopftaande Eerenprys* van LOBEL hier toe ook behoort.

VIII. *Veronica Hybrida.* Middelflagtige.

(8) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, gepaarde ftomp getande ruuwe Bladen, en een opgeregte Steng.*

Deeze, die zeer zeldzaam voorkomt, heeft Bla-

(8) *Veronica* Spic. term. &c. *Fl. Suec.* II. N. 11. Veronica fpicata Cambro-Britannica, Bugulæ fubhirfuto folio. RAJ. *Angl.* III. p. 278. T. 11. f. 1.

Bladen als de Gemeene Winkel-Eerenprys, Stengen als de voorgaande, naauwlyks een Voet hoog, maar de Aairen zyn grooter en bleeker, de Bloemsteeltjes eenigermaate gezoomd. Hier wordt de ge-Aairde Groot Brittannische Eerenprys, met ruigachtige Bladen, naar die der Bugula gelykende, van RAY, t'huis gebragt. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(36) Eerenprys *met end. Bloem-Aairen, smalle Tandswys' gevinde Bladen en verspreide Stengen.* XXXVI. *Veronica Pinnata.* Gevinde.

Deeze, in Siberie door LAXMANN waargenomen, heeft Stengen van een Handpalm hoog, verspreid, opstaande; de Bladen digt aan en tegen elkander over of gepaard, lang en glad: de Aair heeft de langte van de Steng: de Kelken zyn egaal; de Bloemen blaauw; de Styl Draadachtig dun: de Zaadhuisjes ovaal (*).

(9) Eerenprys *met zydelingse Bloem-Aairen, die* IX. *Officinalis.* Gemeene.

(36) *Veronica* Spic. term. &c. *Mant.* p. 24. *Act.* Petrop. 1770. p. 553. T. 29. f. 1.

(*) In de Nommers der Soorten volg ik hier, om geen verwarring te veroirzaaken, de Opgave in de laatste *Ed. Syst. Naturæ*; uitgenomen dat ik de dubbelde veranderd en volgens de *Mantissa* te regt gebragt heb.

(9) *Veronica* Spic. lateralibus pedunculatis, Fol. oppositis, Caule procumbente. OED. *Dan.* 248. Ver. Spic. lat. terminalibusque Pedunculatis &c. GER. *Prov.* 322. Ver. repens ex Alis spicata &c. ALL. *Sp.* I. p. 21. T. 4. f. 3. *Fl. Suec.* II. N. 12. *Fl. Lapp.* &c. &c. Veronica mas supina et vulgatissima. C. B. *Pin.* 246. DOD. LOB. Icones.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

die gesteeld zyn, gepaarde Bladen en hurkende Stengen.

Dit is de Gemeenste Soort van Eerenprys in ons Wereldsdeel, groeijende overvloedig in de Duin-Valeijen van Holland; in de Bosschen van Switzerland; op drooge Velden en Heijen in Engeland; op plaatsen, daar Bosschen uitgebrand zyn, in Sweeden; en verder door geheel Duitschland; als ook in Italie en Provence. „ Van de „ Gemeene Veronica, zo regtopstaande als leg„ gende, is in Oostenryk een zeer groote veel„ heid, zegt CLUSIUS: ja daar zyn geene Hak„ Bosschen, geen drooge Heuveltjes of Dyken, „ die niet één van beiden voortbrengen." Men noemtze *Mannetjes Eerenprys*, waar van de regtopstaande niet de zelfde is als onze Derde Soort, verschillende van de leggende of hurkende alleen toevallig, door eenig steunzel of door de eigenschap en het verschil van Grond en Groeiplaats. J. BAUHINUS heeft ze reeds voor een en de zelfde verklaard, en waarlyk, indien men de Afbeeldingen vergelykt, zal men weinig onderscheid bemerken.

Meest echter komt de Gemeene Eerenprys voor, in een leggend postuur, zodanig dat de Stengen langs den Grond kruipen en daar in al voortgaande Wortel schieten, maakende de Plant een zogenaamde Plag uit, die men in zo veele Planten verdeelen kan, als men begeert. De Stengen zyn hard, uit knoopige Leedjes samengesteld en Wollig ruig, met ruuwe Eyronde,

de, gekartelde Bladen, by paaren ook voortkomende aan de Steelen, die zig uit deeze Plaggen opregten. Dit blykt zeer duidelyk in de Afbeelding van CAMERARIUS, die 'er de hoogte van een Span aan geeft, doch zy bereiken somtyds wel die van een Voet. Deeze Steelen geeven zydelings lange Aairen uit, van Bloempjes die bleek blaauw zyn of wit met Roozekleurige Aderen of geheel wit. Men vindtze ook met gevulde of zogenaamde dubbelde paarschachtige Bloemen. In 't algemeen komt die met blaauwe Bloemen meest voor; doch de Roozekleurige is te Bern menigvuldigst, schryft de Heer HALLER.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Soort, wier Bladen eenigszins bitter zyn en samentrekkende van Smaak, is in de Geneeskunde zeer beroemd. Voornaame Artsen, gelyk HOFMAN en BOERHAAVE, hebbenze, zo uit- als inwendig, gehouden voor een uitmuntend Wondmiddel. De laatstgemelde pryst het Sap daar van, dagelyks tot twee Oncen gedronken, aan tegen het Voet-Euvel, mids men het eenige Weeken lang gebruike. Men kan het ook daar tegen als Thee drinken, en dus worden de kragten van dit Kruid, door FRANCUS, tegen allerley Borst- en Long-Kwaalen, inwendige Verzweeringen, uitwendige Huidkwaalen en een menigte andere Ongemakken, opgehemeld om deszelfs voortreffelykheid boven de Chineesche Thee, waar van het

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

het de plaats vervullen zou kunnen, te betoogen (*).

Gelyk, nu, het Medicinaal gebruik van deeze Soort algemeen bekend is, zo noemt men dezelve ook in 't byzonder *Eerenprys*, wegens haare uitmuntende hoedanigheden; in Duitschland *Ehrenpreisſ* of *Grundheil*; in 't Engelsch *Speedwell*, *Luellin* of *Fluellin*; in 't Fransch *Veronique*. Deeze laatſte benaaming, met het Latyn overeenkomſtig, zoude, volgens ſommigen, afkomſtig zyn van de Maagd *Veronica*, aan welke de kragten van dit Kruid, in een Droom, geopenbaard waren. Het is by de Ouden, onder dien naam, niet bekend geweest. Van eenigen wordt het tot de *Myoſotis*, van anderen tot het *Alysſon*, van DIOSCORIDES, t'huis gebragt. De Naams-afleiding, met DODONEUS, van *Betonica*, is wat ver gezogt (†).

Deeze Soort acht ik buiten twyfel die te zyn, welke van J. BAUHINUS genoemd wordt *Gemeener Veronica, die het Blad ronder heeft:* want zyne Afbeelding ſtrookt zeer wel met de bepaling, wat de zydelingſe Bloem-Aairen aangaat, en beter dan de anderen (‡). In de Lap-

(*) Si vegetum, Lector, Corpus ſervare cupiscis,
Et comitem quæris, ſit Veronica mea.

Dit vindt men op het Tytelblad van het Werkje, genaamd *Joannis Franci Veronica Theezans.* Lipſ. & Coburgi. Ann. 1700. in Duodecimo.

(†) RUTTY *Mat. Med.* Lond. & Rott. 1775. p. 535.

(‡) Veronica vulgatior Folio rotundiore. J. B. *Hiſt.* III. p. 284.

Laplandſche Wildernisſen komt dit Kruid zelden voor, doch overvloediger in Sweeden, zegt de Ridder, alwaar Luiden, die wat meer dan het Gemeen zyn, het Aftrekzel daar van hoog ſchatten, en in plaats van Thee drinken, hoewel van een gantſch anderen en onaangenaamen Smaak (*). De *Pyreneeſche kruipende Mannetjes Eerenprys*, die de Bladen langer en glad heeft, van PLUKENET, wordt als eene Verſcheidenheid hier t'huis gebragt (†). IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

** Met Trosachtige Bloemen.

(10) Eerenprys *met endelingſe Bloemtrosjes, de Steng ongebladerd.* X. *Veronica aphylla.* Ongebladerde.

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze kleine Soort van Eerenprys, die niet zeldzaam is op de Weiden of Graslanden in de Alpiſche Gebergten, volgens den Heer HALLER. Zy geeft, daar de Stengetjes Wortel ſchieten, op den Grond Roosjes van kleine ronde Blaadjes, wordende de naakte Stengetjes omtrent een Vinger hoog.

(11)

(*) *Flor. Lapp.* p. 6.

(†) Veronica mas repens Pyrenaica Folio longiore glabro. *Phyt.* 223. f. 1.

(10) *Veronica* Corymbo terminali Scapo nudo. Ver. Fol. ovatis radicalibus, Caule nudo. R. *Lugdb.* 302. Ver. Alpina pumila Caule aphyllo. BOCC. *Mus.* II. p. 17. T. 1 et 9. Ver. parva Saxatilis &c. PLUK. *Phyt.* 384. Chamædrys Alpina minima hirſuta. C. B. *Pin.* 243.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

XI. *Veronica Bellidioides.* Madeliefbladige.

(11) Eerenprys *met end. Bloemtrosjes, en eene opgaande tweebladige Steng, ſtompe gekartelde Blaadjes en ruige Kelken.*

Deeze, genaamd *Alpiſche Eerenprys met Madelief-Bladen*, by C. BAUHINUS, is zeer fraay afgebeeld door den Heer HALLER, die aanmerkt, dat derzelver Zaadhuisjes misſchien de grootſten zyn in dit geheele Geſlagt. De Stengetjes zyn omtrent een Span hoog, Wollig, en draagen maar zes of zeven Bloempjes, een Trosje maakende aan den top, blaauw van Kleur, eveneens als de voorgaande. De Blaadjes zyn ook ruuwachtig.

XII. *Fruticulosa.* Heeſterachtige.

(12) Eerenprys *met end. Bloemtrosjes, ſtomp Lancetvormige gekartelde Blaadjes en Heeſterachtige Stengetjes.*

Deeze, tot gelyke hoogte als de voorgaande opſchietende, is ook door gezegden Kruidkenner in Plaat gebragt. Zy heeft regtopſtaande, overblyvende, Houtige Stengetjes en verſchilt daar door, als ook doordien de Blaadjes ſmaller en de Kelken glad zyn, van de volgende Soort.

De

(11) *Veronica* Cor. term. Caule adſcendente diphyllo, Fol. obtuſis crenatis &c. Ver. Caule non ramoſo. HALL. *Helv.* 531. T. 12. f. 1. Ver. Alpina Bellidis folio. C. B. *Pin.* 247. *Prodr.* 116. BURS. XIV: 27.

(12) *Veronica* Cor. term. Fol. Lanceolatis &c. Ver. Fol. ovatis crenatis &c. HALL. *Helv.* 532. T. 9. f. 2. Ver. Alpina frutescens. C. B. *Pin.* 247. Veronica tertia fruticans. CLUS. *Hiſt.* I. p. 347. OED. *Dan.* 342.

De Groeiplaats is op de Oostenrykse, Switzersche en Pyreneesche Bergen. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(13) Eerenprys *met end. Bloemtrosjes, gepaarde Bladen en stekelige Kelken.* XIII. *Veronica Alpina.* Alpische.

De tegenwoordige voert in 't byzonder den naam van *Alpische*, om dat zy groeit op de hoogste Bergen, zo wel in de Zuidelyke als Noordelyke deelen van Europa. Men vindtze, onder de Laplandsche Bergplanten, door LINNÆUS afgebeeld en omstandig beschreeven; waar uit blykbaar is, dat zy van de Madeliefbladige aanmerkelyk verschilt. De Stengetjes zyn ook maar een Span of een Handbreed hoog.

(14) Eerenprys *met byna ge-Aairde end-Trosjes, de Bladen Eyrond, glad en gekarteld.* XIV. *Serpyllifolia.* Thymbladige.

Deeze, van overlang bekend onder den naam van *Thym-* of *Wilde Thym bladige*, wordt *Wyfjes Eerenprys* geheten. Zy is door GESNERUS en anderen genoemd *Betonica Pauli*, als door PAU-

(13) *Veronica* Cor. term. Fol. oppositis, Calycibus hispidis. *Fl. Suec.* I. N. 13. II. N. 15. OED. *Dan.* T. 16. *Fl. Lapp.* T. 9. f. 4. Veronica Caule inferne procumbente Fruticoso &c. R. *Lugdb.* 302.

(14) *Veronica* Racemo terminali subspicato, Foliis ovatis crenatis glabris. *Fl. Suec.* II. N. 16. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* GRON. *Virg.* &c. *Fl. Lapp.* 6. Veronica Pratensis Serpyllifolia. C. B. *Pin.* 247. Veronica fœmina. J. BAUH. *Hist.* III. p. 285. Ver. Pratensis. DOD. *Pempt.* 41. Ver. minor Serpyllifolia. LOB. *Ic.* 472.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

PAULUS ÆGINETA gemeld zynde. Zy komt door geheel Europa aan de Wegen en Landen, als ook in Noord-Amerika voor, zegt de Ridder, die hier ook de Veronica der Pyreneen, met Penningkruids-Bladen, t'huis brengt. Niets is in Switzerland gemeener op de Landen en aan de Wegen, zegt de Heer HALLER, die aanmerkt, dat dezelve met de meeste Soorten van Veronica gemeen heeft, dat de Bladen aan de Stengetjes, die langs den Grond kruipen, gepaard, aan de opstaande overhoeks zitten. In deeze zyn de onderften Eyrond, de bovensten Lancetvormig, uit wier Oxelen de Bloempjes enkeld voorkomen, die klein zyn maar de Zaadhuisjes taamelyk groot en Hartvormig. Zy heeft een kruipende Steng, die zig by wylen een half Voet hoog verheft, met haare weinig gekartelde Blaadjes, gelyk in de Afbeelding by DODONEUS, die haar *Veld-Eerenprys* tytelt. In Friesland is deeze Soort, zo MEESE schryft, aan de Wegen en kanten der Slooten, als ook in de Moeshoven op sommige plaatsen, gemeen. Men vindtze ook in de Weiden van Overysfel en mooglyk elders in ons Land.

XV. *Veronica Becabunga.* Beeke-boom.

(15) Eerenprys *met zydelingse Trosjes, de Bla-*

(15) *Veronica* Racemis lateralibus, Fol. ovatis planis, Caule repente. *Fl. Suec. Mat. Med.* DALIB. *Paris* &c. R. *Lugdb.* 302. *H. Cliff.* GRON. *Virg.* Anagallis Aquatica major et minor Folio subrotundo. C. B. *Pin.* 252. Anagallis aquatica. DOD. *Pempt.* 593. LOB. *Icon.* 466. RIV. T. 99. HALL. *Helv.* 528. COMM. *Holl.* 9.

Bladen Eyrond en vlak, de Stengen kruipende. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Soort is een in ons Gewest zeer bekend en in de Geneeskunde gebruikelyk Kruid, 't welk men in 't Nederduitsch *Waterpungen* of *Beekpungen*, gemeenlyk *Beekeboom* noemt, in 't Hoogduitsch *Bachbungen*, in 't Engelsch *Brooklime*, dat is Beeklinde, wegens de rondachtigheid der Bladeren. Deszelfs Groeiplaats is in Rivieren en Beekjes, daar het ten deele onder Water zyne Stengen schiet, ten deele zig aan de kanten verheft, kruipende met zyne Vezelige Wortels in de bodem der Slooten en in broekige Landen, die dikwils onder Water staan (*). De Fransche naam is *Berle*, afgeleid van den Latynschen *Berula*, welken sommigen aan dit Kruid gegeven hebben. Ook zyn 'er, die het de *Cepæa* van DIOSCORIDES achten te zyn, welke deeze Autheur schryft, naar de Porselein te gelyken, maar de Bladen donkerer en een dunnen Wortel te hebben: doch, aangezien dat Griekschee Woord een Tuinplant betekent, zo strookt dit denkbeeld weinig (†).

't Kruid

(*) *Habitat in Europa ad Scaturigines vix congelandas*, zegt de Ridder: zo zyn Ed. daar mede wil, dat het aan Bronnen groeit, die naauwlyks bevriezen; dan is 't wel: maar geenszins, zo hy zeggen wilde, dat het niet ook gemeen is op andere plaatsen, in Wateren die ligt bevriezen.

(†) Men vindt derhalve ook, verkeerdelyk, 't woord *Ponghe*,

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

't Kruid heeft holle, ronde, Wortelen en Vezelen tot opzuiging van het Voedzel, die door SEBA in Plaat vertoond zyn (‡). Zodanig zyn ook de Stengen, doch tevens Sappig gelyk de Bladen, die glad en rondachtig voorkomen, donkergroen van Kleur, meer of min gekarteld, gepaard. Uit de Oxels der Bladen geeft het Trosjes van hemelſchblaauwe Bloempjes, naar die van Guichelheil eenigszins gelykende, waar op een Vliezig Hartvormige Vrugt of Zaadhuisje volgt, bevattende veele kleine Zaadjes.

De Heer GEOFFROY, dit Kruid Scheikundig onderzoekende, bevondt dat uit hetzelve een groote veelheid Zuurachtig Water kwam, geevende het overblyfzel maar weinig vast Zout. Het ſcheen derhalve hem een zagt Vitrioolifch eigenaartig Zout te bevatten, het wonderbaare Zout van GLAUBER niet ongelyk, in veel Vogt ontbonden en omwonden met taamelyk veel Olie. Dit wil zeggen, dat het Beekeboom tot die Kruiden behoort, welke een Zeepachtig

ghe, Waterſonghe; Cepæa vertaald, by KILIAAN; doch met minder regt is dit geheele Woord uitgemonſterd en zelfs dat van *Beekeboom* niet te vinden in de nieuwſte Druk van HOOGSTRATENS *Woordenboek*. Men behoorde de gebruikelyke Woorden van allerley dingen daar in te kunnen vinden; maar 't is jammer, dat de Woordenboeken veelal worden opgeſteld of vermeerderd volgens den Smaak van den Autheur, die zelden een algemeene kennis heeft, gelyk het behoorde, van alle Konſten en Weetenſchappen.

(‡) THESAURUS. I. D. Pl. 2. f. 5.

tig Sap hebben, van eene Zuurachtige of verzuurende natuur, en derhalve wordt het ook onder de voornaamſte Middelen tegen het Scheurbuik geteld. Men gebruikt hetzelve in Meydranken, ja het Sap van dit Kruid alleen, of gemengd met dat van Lepelbladen, kan in redelyke veelheid gedronken worden, tegen verouderde Verſtoppingen en tot verdunning van de logheid des Bloeds. BOERHAAVE verhaalde, dat hy zig zelf door het Sap daar van, met dat van Water-Drieblad, te gebruiken, in de Jicht veel verligting hadt toegebragt. De Zweeren, van 't Scheurbuik ontſtaande, worden 'er door genezen, de Vlakken weggenomen. In ſommige Menſchen ſtrekt het ook tot een zagt Buikzuiverend Middel, zynde tevens niet bitter ja byna geheel ſmaakeloos. Het is zeer in gebruik, om Gezwellen te doen verſlaan en tot geneezing van Schurft in de Paarden.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(16) Eerenprys *met zydelingſe Trosjes, de Bladen Lancetvormig, Zaagswyze getand, de Steng regtopſtaande.*

XVI. *Veronica Anagallis.* Water-Pimpernel.

De Groote en Kleine Rondbladige Beekeboom beiden tot de voorgaande Soort betrokken zynde, komt thans in aanmerking de Smalbla-

(16) *Veronica* Racemis lateralibus &c. *Fl. Suec.* DALIB. *Paris.* TOURNF. &c. Anagallis Aquatica major folio oblongo, C. B. *Pin.* 252. Berula major, TAB. *Hiſt.* 1094. II. B. 416.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

bladige, die zig met regte Stengen boven 't Water verheft, zelfs in 't midden der Slooten. Dus komt zy, naamelyk, in Noordholland dikwils voor, met en nevens de voorgaande. Zy zou derhalve, eigener, den naam van Beekeboom mogen voeren. Men noemtze, in Engeland, *Water Pimpernel*, volgens RAY; 't welk geen oneigen benaaming is. Voorts heeft deeze groeijing van de eene Soort door de andere, die weezentlyk nogthans verschillende zyn, zo wel in de Zuidelyke als Noordelyke, en in de middelste deelen van Europa plaats, ja zelfs in Virginie zo 't schynt. Hier is ook een groote en kleine van, die kleine roodachtige Bloempjes hebben, en in kragten byna overeen komen met de voorgaande.

XVII. *Veronica Scutellata.* Schottelkruid.

(17) Eerenprys *met overhoekse zyd-Trosfen van neerhangende Bloemsteeltjes en ongekartelde Liniaale Bladen.*

Naar de figuur der Zaadhuisjes, die als twee Schotteltjes zyn, voert dit Kruid, dat by de voorgaanden in de zelfde Wateren voorkomt, den naam. In Switzerland is deeze Soort niet gemeen, zegt de Heer HALLER. Het zelfde kan men zeggen van onze Nederlanden, hoewel

(17) *Veronica* Racemis lateralibus alternis &c. *Fl. Suec.* &c. Ver. Fol. lineari-lanceolatis integris, Racemis laxe Floriferis. *Fl. Lapp. H. Cliff.* R. *Lugdb.* Anagallis Aquatica angustifolia scutellata. C. B. *Pin.* 252. Anagallis Aquatica angustifolia. J. B. *Hist.* III. p. 780. Ic. opt. Anagallis Aq. quarta, LOB. *Ic.*

wel MEESE haar in Vriesland vondt. De Heer DE GORTER zegt, dat zy langs den Zuider Zee kant, en op Vlieland groeit. In Lapland en Sweeden komt zy veel voor, op Gronden die 's Winters onder Water ſtaan, zegt LINNÆUS. Men vindtze dus ook op Moerasſige plaatſen in Duitſchland en Provence.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

CASPAR BAUHINUS beſchryft deeze Soort, die door J. BAUHINUS het beste is afgebeeld, zeer omſtandig, en zegt, dat dezelve Stengen heeft van een Elle hoog, die geſtreept zyn, met Grasachtige Bladen, van twee of drie Duimen, by paaren aan ieder Knietje of Knikje van de Stengen; komende, byna uit alle de Oxels dezer Bladen, Steeltjes van een Handbreed of korter, als Klaauwieren zig omdraaijende, en bezet met kleine Steeltjes van driebladige Bloempjes als die van Muur. LINNÆUS merkte in Lapland aan, dat de Takjes van dit Kruid weezentlyk gemeene Bloemſteelen zyn, van dikte als een Varkens Borſtel, hebbende kortere Steeltjes overhoeks, aan welken de Zaadhuisjes hangen. De Heer HALLER betrekt hier toe de Vierde Waterpungen van LOBEL, welke TOURNEFORT ook oordeelde van deeze niet afgezonderd te moeten worden; doch LOBEL merkt aan, dat dezelve maar Steeltjes heeft van een of anderhalve Palm hoog, begroeid met kleine witte Bloempjes van vier Bladertjes en Zaadhuisjes als die van Guichelheil, dat is rond; gelyk dezelven ook in zyne Af-

IV. AFDEEL II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Afbeelding voorkomen. Dit verschilt veel van de Schottelachtige figuur der dubbelde Zaadhuisjes, van welke deeze Soort den naam heeft. De gedagte van LOBEL kwam voort op dergelyke vogtige plaatsen, in Brabant en Vlaanderen, zegt hy, als de andere Waterpungen.

De Strydigheid, ten opzigt van de Bloemen, wordt opgehelderd door den Heer HALLER, zeggende, dat zy drie groote Slippen hebben, met Rooskleurige Streepjes, behalve een onderste klein en wit: de Vrugt een breed, plat tweehalzig eenzaadig Peultje. By PONTEDERA vindt men 'er Verscheidenheden van. WEINMANN geeft een goede Afbeelding van deeze Soort(*), doch die van de *Becabunga*, by hem, zyn geheel onecht, om de gewoone Rondbladige te betekenen. De Water-Pimpernel met Lancetvormige Bladen, is daar aangeweezen, als ook eene Verscheidenheid, zo 't schynt, van deeze laatste Soort (†). In de beschryving vindt men dezelve verward met de voorgaande.

XVIII. *Veronica Teucrium.* Basterd-Gamanderlyn.

(18) Eerenprys *met zeer lange zydelingse Trosjes, Eyronde gerimpelde stompachtig getande Blaadjes en leggende Stengetjes.*

De

(*) WEINM. *Kruidb.* Tab. N. 107. Fig. *a.*

(†) Hetzelfde. Tab. N. 234. Fig. *b.*

(18) *Veronica* Racemis lateralibus longissimis &c. Ver. Fol. imis Cordatis &c. HALL. *Helv.* 529. Chamædrys spuria major altera S. Frutescens. C. B. *Pin.* 248. Chamædr. Spuria major angustifolia. J. B. *Hist.* III. p. 285. Chamædrys sylvestris. DOD. p. 45. Cham. supina facie Teucrii pratensis. LOB. *Ic.* 473.

De aangehaalde van HALLER zou de laagste Blaadjes Hartvormig, de bovensten smaller hebben, en deeze zou de Wilde Gamanderlyn van DODONÆUS, als ook de leggende Eerenprys van LOBEL zyn. Deeze beiden hebben een en dezelfde Afbeelding, waar in geen blyk is van zydelingse Trosjes, zynde hetzelve, zo de laatste zegt, een Tuin-Plant, met zeer schoone blaauwe Bloemen, hebbende alle de Bladen Lancetvormig en getand. De groote *Basterd-Gamanderlyn*, die Heesterachtig is, van C. BAUHINUS, het *Eerste Teucrium* van CLUSIUS, schynt hier meer te strooken; doch 'er zyn aanmerkelyke Veranderingen van deeze Soort, in Switzerland, volgens den Heer HALLER, die aanmerkt, dat men derzelver Aftrekzel, onder den naam van *Teucrium*, te Berlyn, als voor de Gezondheid dienstig, zeer gepreezen heeft. Hy beschryftze aldus.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

„ De Steng is meest leggende, hard, Takkig, een Voet lang. De Bladen zyn Eyrond, „ met een breed Voetje de Steng omvattende; „ de bovenste Ovaalachtig, spitser, een weinig ruig, met scherpe Tandjes en vry stevig. „ De Bloem is hemelschblaauw en fierlyk, met „ de bovenste Slip fraay, ja donker gestreept: „ het Zaadhuisje uitgerand, Hartvormig Eyrond, met veele ovaale platte Zaadjes."

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

XXXVII. *Veronica Pilosa.* Haairige.

(37) Eerenprys *met byna geaairde Trosjes en stomp Eironde geplooide Blaadjes; de Steng neerleggende en Haairig hebbende.*

Deeze wordt als de *Kleine Breedbladige* Basterd-Gamanderlyn van C. BAUHINUS aangemerkt, zynde het *Tweede Teucrium* van CLUSIUS, in de Velden van Oostenryk gemeen, en by J. BAUHINUS ook afgebeeld. Dezelve heeft de onderste Bladen gesteeld, de bovensten ongesteeld: de Aairen met Eyronde Blikjes: de Bloemen witachtig Hemelschblaauw.

XXII. *Prostrata.* Leggende.

(22) Eerenprys *met zydelingse Trosjes, langwerpig Eyronde Zaagswys' getande Blaadjes en leggende Stengen.*

Dewyl de voorgaande en volgende ook leggende Stengen hebben, is deeze bynaam tot onderscheiding niet zeer gepast. De Heer HALLER heeft dit Kruid als eene Verscheidenheid aangemerkt van het Teucrium: immers zo het de *Kleinere Smalbladige* Basterd-Gamanderlyn van J. BAUHINUS is, die in Switzerland groeit, zo wel als in Duitschland en Italie, op Heuvelachtige plaatsen. De Steeltjes zyn hard, grys en eenigermaate Wollig: de Blaadjes stomp, met

(37) *Veronica* Racemis subspicatis &c. Cham. spuria minor latifolia. C. B. *Pin.* 249. Chamædr. falsa Species, Teucrium 2 aut 5. Clusii. J. B. *Hist.* III. p. 286.

(22) *Veronica* Racemis lateralibus &c. Chamædrys incana spuria minor angustifolia. C. B. *Pin.* 249. *Prodr.* 117. J. B. *Hist.* III. p. 287.

met kleine Steeltjes, uitgenomen de bovenften, uit wier Oxels lange digte Trosjes voortkomen, van fraay Violette Bloemen, met ongelyke Kelken, die hier, zo wel als in de volgende Soort, vyfdeelig zyn. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(35) Eerenprys *met gebladerde zydelingſe Trosjes, langwerpige Kranswys' getande Bladen en leggende Stengen.* XXXV. *Veronica Pectinata.* Gekamde.

Deeze, by Konſtantinopolen groeijende, heeft Stengetjes, die van onderen Heeſterachtig, een Handpalm hoog en ruig zyn, zo wel als de Blaadjes, welke naar die van Gamanderlyn gelyken. Een zydſtengetje, van een Handbreed lang, met vyf of zes dergelyke Blaadjes, loopt in een Bloemtrosje uit.

(21) Eerenprys *met zydelingſe Trosjes van weinig Bloemen, de Kelken ruig; de Bladen Eyrond, gerimpeld, gekarteld, geſteeld; het Stengetje zwak.* XXI. *Montana.* Bergminnende.

De Steng van deeze Soort, die op belommerde plaatſen in Duitſchland en Italie voorkomt,

(35) *Veronica* Racemis lateralibus foliatis &c. Veronica Conſtantinopolitana incana Chamædryos folio. TOURNF. Cor. 7. BUXB. *Cent.* I. p. 25. T. 39.

(21) *Veronica* Racemis lateralibus paucifloris, Calycibus hirſutis &c. *Am. Acad.* IV. p. 263. Chamædr. Spur. affinis rotundifolia ſcutellata. C. B. *Pin.* 249. Alysſon Diosc. montanum. COL. *Ecphr.* I. p. 286. T. 288.

IV. AFDEEL II. HOOFDSTUK.

komt, kruipt langs den Grond en de Bladen zyn van onderen rood. Het heeft de Kelken in vieren gedeeld, en Trosjes als in het Schotelkruid; Haairig, veel langer dan de Blaadjes, met weinige Bloemen. De Vrugten zyn plat-rond, van onderen en van boven uitgerand.

XXIII. *Veronica Chamædrys.* Gamanderlyn.

(23) Eerenprys *met zydelingse Trosjes, Eyronde, ongesteelde, gerimpelde, getande Bladen, en eene tweezins Haairige Steng.*

Deeze in de Velden, der hooge, Zandachtige Landen, in Europa, als ook in onze Provinciën, gemeen, en in de Haarlemmer-Hout ook voorkomende, voert den naam van *Gamanderlyn*, als kleine Gamander, omze dus van het Winkelkruid deezes naams, dat in het Geslagt van *Teucrium* zal volgen, te onderscheiden. Deeze wordt ook wel *Wyfjes-Chamædrys* genoemd, en de laatstgemelde het *Mannetje*; doch welke onderscheiding enkel op oude denkbeelden rust. De tegenwoordige vindt men zelfs *Hierobotane mas* getyteld: dat is het *Mannetjes Heiligkruid*: niettegenstaande 'er van haare byzondere kragten niets gemeld wordt. Zy zal de Kleine rondbladige Basterd-Gamander-

(23) *Veronica* Racemis lateralibus, Fol. ovatis sessilibus rugosis dentatis, Caule bifariam Piloso. OED. *Dan.* 448. GOUAN. *Monsp.* 11. *Fl. Suec.* 13. Veron. Fol. opp. plic. dent., Scapis ex Alis inferioribus laxe spicatis. *H. Cliff.* 8. R. *Lugdb.* 303. *Fl. Lapp.* Sp. 8. Chamædr. spuria minor rotundifolia. C. B. *Pin.* 249. Hierobotane mas. DALECH. *Hist.* 1337.

derlyn van C. BAUHINUS zyn. GOUAN onderscheidt ze, doordien de Kelkblaadjes zeer smal en ongelyk zyn, zeggende, dat men dit Kruid te Montpellier, daar het overvloedig groeit, *Pichot Chaine* noemt. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(19) Eerenprys *met zydelingse Trosjes en Liniaal Lancetvormige Blaadjes, die Vinswyze getand zyn.* XIX. *Veronica Austriaca.* Oostenrykse.

(20) Eerenprys *met zydelingse Trosjes en veeldeelige gesnipperde Bladen.* XX. *Multifida.* Veeldeelige.

Deeze heeft, zo wel als de voorige, de Kelken in vyven gesneeden, zo LINNÆUS aanmerkt, en schynt een Verscheidenheid daar van te zyn. Zy komt voor op Grasvelden in het Oosten. De Kappadocische van TOURNEFORT, op de voorige aangehaald, vind ik by hem niet gemeld.

(24) Eerenprys *met zydelingse Trosjes, Hartvor-* XXIV. *Latifolia.* Breedbladige.

(19) *Veronica* Racemis lateralibus &c. Chamædrys Austriaca. C. B. *Pin.* 248. *Prodr.* 117. Cham. spuria tenuissime laciniata. J. B. *Hist.* III. p. 287. *β.* Veronica Cappadocica Fol. laciniatis. TOURNF. *Cor.*

(20) *Veronica* Racemis lateralibus &c. Veronica montana Folio vario. BUXB. *Cent.* I. p. 24. T. 38.

(24) *Veronica* Racemis lateralibus &c. Veronica Fol. oppositis plicatis dentatis &c. *H. Cliff.* 9. R. *Lugdb.* 303. Ver. Pratensis omnium maxima. BUXB. *Cent.* I. p. 23. T. 34. Cham. spuria major latifolia. C. B. *Pin* 248. Ver. maxima. *Lugdb.* 1165. RAJ. p. 848. HALL. *Helv.* 529.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

vormige gerimpelde getande Bladen en een uitgestrekte Steng.

Deeze wordt de *allergrootste Veld-Eerenprys* genoemd van BUXBAUM, die dezelve afbeeldt en het is de Groote *Breedbladige* Basterd-Gamanderlyn van BAUHINUS. TOURNEFORT en anderen noemenze ook de allergrootste. Zy groeit in Oostenryk en Provence, schryvende GOUAN haar vyf Eyronde Kelkblaadjes van gelyke grootte toe, zo de Ridder zegt. De Heer HALLER merkt aan, dat deeze Soort op alle lommerryke plaatsen van Switzerland gemeen is, hebbende een harde, regte, getakte Steng; van drie Voeten en daar boven; Bladen als der Brandenetelen, met lange Steelen, en kleine Vleeschkleurige Bloemen; de Zaadhuisjes Hartvormig.

XXV. *Veronica Paniculata.* Pluimbloemige.

(25) Eerenprys *met zeer lange zydelingse Trosjes, drievoudige Lancetvormige Zaagswyze Bladen; de Steng regtopgaande.*

Deeze, in Tartarie groeijende, gelykt naar de voorgaande zeer, doch heeft de Bladen uitermaate smal Lancetvormig, doorgaans drie by elkander, en zeer lange blaauwe Bloemtrossen, aan de bovenste Leedjes drie by een. De Kelken zyn in vieren gedeeld.

(26)

(25) *Veronica* Rac. later. longissimis, &c. Veronica angustifolia Floribus paniculatis. AMM. *Ruth.* 32.

*** Met enkelde Bloemsteeltjes.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(26) Eerenprys *met enkelde Bloempjes en Hartvormige ingesneedene Bladen, die korter dan de Bloemsteeltjes zyn.*

XXVI. *Veronica Agrestis.* Veld-Eerenprys.

Deeze die in de Velden en Bouwlanden door geheel Europa, als ook in onze Provintiën gemeen is, munt uit door de langte van haare Bloemsteeltjes. Sommigen noemenze, met DODONÆUS, *Valsche Muur*, doch dit is zeer oneigen. LOBEL beeldtze af, onder den naam van *Muur met Bladen van Gamander.* Zy heeft ook Eyronde Kelkblaadjes, die byna gelyk zyn, volgens GOUAN. De hoogte is dikwils een Voet: de Bloempjes zyn schoon blaauw en somtyds wit: de Zaadhuisjes als uit twee Eytjes samengesteld, zegt de Heer HALLER. Zy is de eerste die bloeit, volgens SCOPOLI (*).

(27) Eerenprys *met enkelde Bloempjes en Hartvormi-*

XXVII. *Arvensis.* Akker-Eerenprys.

(26) *Veronica* Floribus solitariis &c. Ver. Fol. Cordatis crenatis &c. R. *Lugdb.* 303. N. 13. Alsine Chamædryfolia, Flosc. pediculis oblongis insidentibus. C. B. *Pin.* 250. Alsine Folio Trisfaginis. LOB. *Icon.* 464. Alsine spuria altera. DOD. *Pempt.* 31. HALL. *Helv.* 534.

(*) Hæc prima est, quæ Florem profert. *Flor. Carn.* p. 307.

(27) *Veronica* Flor. solitariis &c. Ver. Fol. oppositis cordatis crenatis, &c. R. *Lugdb.* 303. N. 14. Alsine Ver. folio, Flosculis Cauliculis adhærentibus. C. B. *Pin.* 250. Elatine polyschides. DALECH. *Hist.* 239. Alysium Dioscoridis. COL. *Ecphr.* p. 21. Tab. 8.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

vormige ingesneedene Bladen, die langer zyn dan de Bloemsteeltjes.

Deeze is in sommige deelen van Europa niet minder gemeen dan de voorgaande, groeijende dikwils by en onder dezelve, op eenerley plaatsen. Men vindtze in de hooge, drooge Zaaylanden, buiten Harderwyk, Naarden, en elders in ons Land. DALECHAMP beeldtze af onder den naam van *Veeldeelige Muur*; om dat de Blaadjes zo diep ingesneeden zyn. De beste Afbeelding daar van, komt, volgens den Heer HALLER voor, by COLUMNA, die dezelve onder den naam van *Alyssum* van DIOSCORIDES zeer omstandig beschryft, 't welk volgens GALENUS dus genoemd ware, om dat het een uitmuntend Middel tegen den Dolle Honds Beet geacht werdt te zyn.

XXVIII. *Veronica Hederæfolia* Klyfbladige.

(28) Eerenprys *met enkelde Bloemen en Hartvormige vlakke vyfkwabbige Bladen.*

Deeze is, insgelyks, door geheel Europa gemeen en zeer gemakkelyk kenbaar. Zy komt, in ons Land, veel voor, in de Bouwlanden niet al-

(28) *Veronica* Flor. solitariis, Fol. cordatis, planis quinquelobis. OED. *Dan.* 423. *Fl. Suec.* 18. R. *Lugdb.* 303. N. 12. Alsine Hederulæ folio. C. B. *Pin.* 250. Alsine spuria prior S. Morsus Gallinæ. DOD. *Pempt.* 31. LOB. *Ic.* 463. Veronica Cymbalariæ folio verna. TOURNF. *Inst.* 145. β. Veronica Chia Cymb. fol. &c. Cor. 7. BUXB. *Cent.* I. p. 25. T. 39. f. 1.

alleen, maar ook aan de Wegen. Men heeft ze ook, ten onregte, onder het Muur geteld gehad, en dus wordt zy, by DODONÆUS en LOBEL, afgebeeld gevonden onder den naam van *Muur met Klyfjes Bladen* of Hoender-Beet, gelyk menze in 't Hoogduitsch *Hunerbisz* noemt, in 't Fransch *Morsgalline*, gemeenlyk *Morgeline*, in 't Engelsch *Chickweed*: 't welk benaamingen zyn van het gewoone Muur, dus genaamd, om dat het gretig van de Hoenders en ander Pluimgediert gepikt wordt. Dit heeft echter geen plaats met het hier bedoelde Kruidje, dat, behalve de gemelde Blaadjes, ook onderscheiden is door de Pylachtige figuur der verdeelingen van den Kelk, en door genavelde Zaadjes. De Bloempjes komen op lange Steeltjes uit de Oxelen voort. Een dergelyk is door TOURNEFORT op 't Eiland Skio gevonden, dat mede in 't Voorjaar bloeit, maar de Bloempjes in 't midden groen heeft. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(29) Eerenprys *met enkelde Bloemen en Vingerachtig verdeelde Bladen, de Bloemsteeltjes langer dan de Kelk.* XXIX. *Veronica Triphyllos.* Driebladige.

Wegens de gedagte verdeeling der Bladen, wordt

(29) *Veronica* Flor. solitariis Fol. digitato-partitis &c. OED. *Dan.* 252. R. *Lugdb.* 303. N. 15. Alsine cærulea trifido vel quinquefido folio. BOERH. *Lugdb.* I. p. 226. Alsine triphyllos cærulea. C. B. *Pin.* 250. Alsine parva erecta, Folio Alsines Hederaceæ, sed Rutæ modo diviso. LOB. *Icon.* 464.

IV. AFDEEL II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

wordt dit Gewasje by de Duitſchers *Hendelkraut* genoemd, komende ook onder 't Koorn voor, doch zeldzaam, zo in Engeland, als in de Nederlanden en in Switzerland. Men vindt het in Schonen overvloedig aan de kanten der Landeryën, zo LINNÆUS aantekent. Het heeft opſtaande Stengetjes van een half Voet hoog; met Blaadjes van onderen in vyven, boven in drieën geſneeden, byna als die van het Wynruit, zo LOBEL aanmerkt.

XXX. *Veronica Verna.* Voorjaarſche.

(30) Eerenprys *met enkelde Bloemen en Vingerachtig verdeelde Bladen, de Bloemſteeltjes korter dan de Kelk.*

Op drooge dorre plaatſen, van Upland in Sweeden, komt deeze Soort, in 't vroege Voorjaar, menigvuldig voor. Zy is door DILLENIUS by Gieſſen op het Gebergte waargenomen, hebbende een regt Stengetje van een of anderhalven Vinger hoog. De onderſte Blaadjes zyn verdeeld: de bovenſte lang en ſmal en onverdeeld. Zy groeit ook op drooge opene Velden in Spanje.

XXXI. *Romana.* Roomſche.

(31) Eerenprys *met enkelde byna ongeſteelde Bloemen en langwerpige eenigszins getande Bladen: de Steng regtopſtaande.*

Dee-

(30) *Veronica* Flor. ſolitariis, Foliis digitato-partitis &c. *Fl. Suec.* 20. Ver. humilis erecta montana Flore parvo cœruleo. DILL. *App.* 28.

(31) *Veronica* Flor. ſolitariis ſubſeſſilibus, Fol. oblongis ſubdentatis, Caule erecto. *Mant.* 317.

Deeze, die op de Akkers der Zuidelyke deelen van Europa groeit, is een regtopstaand glad Kruidje, van een Handpalm hoog; de Bladen Lancetvormig stomp, met een of twee flaauwe Tandjes en de ondersten met kleine Steeltjes hebbende, doch de bovensten geheel effenrandig. De Bloemen komen ongesteeld en wit uit de Oxelen voort, by ons in de Tuinen niet opengaande, zegt de Ridder. DILLENIUS hadt ten opzigt van de voorgaande ook aangemerkt, dat de Bloempjes niet dan by heldere Zonneschyn ontluiken.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(32) Eerenprys *met enkelde gesteelde Bloemen, Eyronde, gladde, gekartelde Bladen; de Steng regtopstaande een weinig Haairig.*

XXXII. *Veronica Acinifolia.* Rondbladige.

Deeze is in de Landstreek by Rome, als ook door VAILLANT omstreeks Parys, waargenomen. DILLENIUS, die dezelve by Giessen in Hessenland vondt, merkt aan, dat de hoogte van dit Kruid byna een Span is, hebbende Klokvormige Bloempjes en platte Zaadhuisjes. De Blaadjes zyn rondachtig en taamelyk diep getand.

(33) Eerenprys *met enkelde ongesteelde Bloemen;*

XXXIII. *Peregrina.* Vreemde.

(32) *Veronica* Flor. solit. pedunculatis &c. Ver. minima Clinopodii minoris folio glabro, Romana. BOCC. *Mus.* II. p. 29. T. 102. RAJ. *Suppl.* 423. VAILL. *Paris.* 201. T. 23. f. 3. Ver. erecta Acini folio glabro, Flore cæruleo. DILL. *App.* 39.

(33) *Veronica* Fol. solit. sessilibus, Fol. lanceolato linearibus

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

men; ſmal Lancetvormige, gladde, ſtompe, effenrandige Bladen; de Steng regtopſtaande.

Eenwyvige. Deeze, hoewel *Vreemd* genoemd, groeit natuurlyk in de Koornlanden en Hoven van Europa en zelfs in onze Nederlanden. Men vindtze ook in Sweeden, zo LINNÆUS aantekent. MORISON noemt het *Jaarlykſe Aard-Eerenprys*, met Bladen van Varkensgras en witte Bloemen: doch alle de Soorten, byna, van deeze laatſte Afdeeling, zyn Jaarlykſe of Zaay-Gewasſen.

XXXIV. *Veronica Marilandica.* Virginiſche.

(34) Eerenprys *met enkelde ongeſteelde Bloemen en zeer ſmalle Bladen, de Stengen verſpreid.*

Onder de Virginiſche Planten is deeze Soort van Eerenprys aangetekend, als hebbende leggende Stengen, Liniaale Bladen en ongeſteelde zydelingſe Bloemen. CLAYTON heeftze genoemd, *Laage Eerenprys*, met zeer kleine witte Raderachtige Bloempjes, ſmalle, gladde, ſtyve Blaadjes en kleine leggende Stengetjes. Zy ſchynt ook in Maryland t'huis te hooren.

PÆDEROTA. Opaalkruid.

Hoe deeze benaaming, tot een der ſchoonſte

bus &c. OED. *Dan.* 407. *Fl. Suec.* 15, 24. Veronica terreſtris annua, Folio Polygoni, flore albo. MORIS. *Hiſt.* II. p. 322. S. 3. T. 34. f. 19.

(34) *Veronica* Flor. ſolitariis ſesſilibus, Fol. linearibus &c. Veronica Caulibus procumbentibus &c. GRON. *Virg.* 4.

ſte Edele Steenen, gemeenlyk Opaal, Element- of Zonneſteen genaamd, behoorende op dit Geſlagt toepasſelyk zy, is my duiſter. Het heeft een vierdeelige Bloem en een tweehokkig Zaadhuisje, wordende door den vyfdeeligen Kelk van het voorgaande onderſcheiden. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Drie Soorten komen 'er in voor, waar van de eerſte tot de Kaapſchen, de anderen tot de Europiſche Planten behooren.

(1) Opaalkruid *met Vindeelige Bladen.* I. *Paederota Bonae Spei.* Kaapſch.

Deeze Soort, die *Afrikaanſche Eerenprys* is genoemd geweest door HERMANNUS, heeft de Geſtalte van Pedicularis, met leggende, gladde Stengen, van een Voet lang: de onderſte Bladen zyn drievoudig, de bovenſte by de Bloemen dikwils overhoeks, geſteeld, Lancetvormig, ſtomp, Vinswyze verdeeld. De Bloemen, die paarſch zyn met witte Streepen, komen op eenbloemige Steeltjes, wel twee Duimen lang, uit de Oxels der Bladen voort. De Groeiplaats is aan de Kaap der Goede Hope.

(2) Opaalkruid *met Zaagswyz' getande Bladen, de onderſten overhoeks.* II. *Ageria.* Geelbloemig.

Deeze

(1) *Paederota* Foliis pinnatifidis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 26. p. 59. *Veg.* XIII. p. 58. *Am. Acad.* VI. *Afr.* 1. Veronica Africana, Floribus ad Genicula Pedicellis biuncialibus. HERM. *Afr.* 783. PLUK. *Phyt.* T. 320. f. 5. Anagallis Fol. ſinuatis. R. *Lugdb.* 416.

(2) *Paederota* Fol. ſerratis, inferioribus alternis. *Mant.* 171. Paederota lutea. SCOP. *Ann.* II. p. 41. Chamaedrys Montis Sumani. J. BAUH. *Hiſt.* III. p. 289.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Deeze is, by den naam van *Geele Pæderota*, van de volgende onderfcheiden door Doctor SCOPOLI, dieze op geheel verfchillende plaatfen van hooge Gebergten vondt. Behalve de geele Kleur der Bloemen, hadt dezelve de Stengen niet getakt; de onderfte Bladen overhoeks, droog rimpelig en zonder Glans; de bovenfte Lip der Bloem in tweeën gedeeld of geheel en opftaande.

III. *Pæderota Bonarota.* Blaauwbloemig.

(3) Opaalkruid *met Zaagswys' getande, gepaarde Bladen.*

Deeze, ook op de hoogfte Bergen van Italie en Ooftenryk, in de Spleeten der Steenrotfen groeijende, is door MICHELIUS in Afbeelding gebragt onder den naam van *Bonarota*, naar eenen Raadsheer van Florence, Auditeur van den Groot Hertog van Toskane, een zeer geleerd Man en in de Oudheidkunde by uitftek ervaren. Hy noemtze *Berg-Bonarota van Italie*, met Gamander-Bladen en blaauwe Bloemen, merkende deeze aan als de Gamander, welke J. BAUHINUS droog bekomen hadt van AGERIUS, door wien dezelve op den top van den Somme-Berg, by Vicenza, een Stad die tusfchen Trente en Venetie legt, was gevonden. De vermaarde Vene-

(3) *Pæderota* Foliis ferratis oppofitis. Veronica *Bonarota* Corymbo terminali &c. *Sp. Plant.* I. p. 11. Veronica Petrea fempervirens. PON. *Bald.* 336. J. B. *Hift.* III. p. 289. Chamædrys Alpina Saxatilis. C. B. *Pin.* 248. Bonarota, MICH. *Gen.* 19. T. 15. f. 12. Pæderota cærulea. SCOP. *Ann.* II. p. 41.

G. Philips sculp.

PLAAT XX

Fig. 2.

Venetiaanſche Apotheker ZANNICHELLI, den top van gedagten *Berg* met veel moeite en kosten beklimmende, hadt gedagte Soort aan MICHELIUS bezorgd, als ook eene Verſcheidenheid daar van, het Blad ronder en de Aairen digter hebbende, en eene, met de Bladen minder gekarteld, en de Bloem-Aairen geel. Zou deeze laatſte ook de voorgaande Soort zyn, welke LINNÆUS thans als de gezegde Gamander van J. BAUHINUS aanmerkt, ſteunende mooglyk op het ſchryven van Doktor SCOPOLI, die echter, zo 't my toeſchynt, in dit geval niet wel begreepen is door den Ridder. Want die Heer zegt duidelyk, dat MICHELIUS de Soort, welke de Gamander van J. BAUHINUS was, gehouden heeft voor de *Steen-Eerenprys* van PONA, en deeze was zekerlyk de Soort met blaauwe Bloemen. Niettemin heeft de voorgaande, uit dien hoofde, den bynaam van *Ageria* bekomen.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

„ De Blaauwbloemige Bonarota heeft, vol„ gens SCOPOLI, de Stengen van onderen „ getakt, met dikachtige gladde Eyronde ge„ ſteelde Bladen, allen gepaard of tegenover „ elkander, wederzyds Haairig en getand. De „ Kelken zyn vyfdeelig, roodachtig: de Bloe„ men blaauw, van onderen wit, met de bo„ venſte Lip ovaal en regthoekig aan de Pyp „ geplaatst, de onderſte in drieën gedeeld. De „ Meeldraadjes loopen niet verder uit dan de „ Lip en zyn 'er tegen aangedrukt: de Meel„ knop-

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ knopjes gevuld met blaauw Stuifmeel: de „ Styl is blaauw en langer. De Zaadhuisjes „ zyn bruin, dun, gespitst en bevatten veele „ Zaadjes."

De Bloem schynt derhalve, in dit Geslagt, wel allermeest van die der Eerenprys te verschillen: want zy vertoont zig in de Afbeelding van MICHELIUS het allerminste niet *Raderachtig*; gelyk zy niettemin in de beschryving van de Kenmerken der Geslagten, gezegd wordt *byna*, als ook in vieren gesneeden en stomp te zyn, met de bovenste Lip breeder en meest uitgesneeden (*). Dit laatste bevondt MICHELIUS alleenlyk in de Geelbloemige plaats te hebben. Misschien zyn deeze Kenmerken van de Eerste Soort ontleend.

IV. *Racemosa.* Getrost. Pl. XXXVIII. *Fig.* 1.

Tot dit Geslagt zal ik derhalve ook dat Kaapsche Plantje van myne Verzameling t'huis brengen, het welke in *Fig.* 1, op PLAAT XXXVIII, naar 't Leven is vertoond: te meer, dewyl hetzelve in Gestalte en bepaaling byna overeenkomt met de Bonarota. Het groeit ongevaar een Voet hoog, hebbende regte, dunne Stengetjes, die zig in drieën verdeelen, geevende wederom Takjes uit, die somtyds op zyde, doch altoos aan t'end, Trosjes hebben van verscheide Bloempjes, als een Kroontje vervat in eenige Bladertjes. 't Getal der Bloempjes, in zulk een Trosje, is dikwils zes. Zy hebben ieder een zeer lang dun

(*) *Genera Plantar.* Ed. VI. Hoogd. Vert. 1775. pag. 17.

dun Steeltje, waar op de Kelk, die in vyven verdeeld is, en de Bloem bevat. Deeze is taamelyk groot, eenbladig, in vieren gedeeld, en heeft twee korte, dikke Meeldraadjes, met groote Knopjes, ter wederzyde van den Styl, wiens Voetſtuk een Vrugtbeginzel is, dat een rondachtig Zaadhuisje wordt. De Vrugtmaakende deelen zyn door Vergrooting, daar onder by *a* en *b*, nader in Plaat gebragt.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

JUSTICIA.

De Kenmerken van dit Geſlagt breedvoerig opgegeven zynde, toen ik de Heeſterachtigen beſchreef *, zal ik thans alleen maar melden, hoe het Vrugthuisje, door middel van een Soort van Scharnier, open ſpringt, 't welk tot de Kenmerken behoort.

* II. D. IV. STUK, bladz. 35.

Van de daar in voorkomende Soorten, zyn de volgende als Kruidig opgegeven, naamelyk

(8) Juſticia *met Lancetvormige effenrandige Bladen, Aairtjes aan 't end en overhoeks op zyde, Borſtelige Blikjes en een leggende Steng.* VIII. *Juſticia procumbens.* Leggende.

Een Ceylonſch Gewas, dat ook by Golkonda en zelfs op Java valt, Blaadjes hebbende als die van

(8) *Juſticia* procumbens Fol. Lanceolatis &c. *Fl. Zeyl.* 19. Euphraſia Alſines ang. folio &c. PLUK. *Alm.* 142. T. 56. f. 3 & T. 393 f. 4. Planta ſpicata &c. BURM. *Zeyl.* 194. B. *Fl Ind.* 8.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

het Muur, doch ſmaller en ruuw; Aairen naar die van de Meekrap gelykende, wordt hier bedoeld.

IX. *Juſticia Pectinata.* Gekamde.

(9) Juſticia *met verſpreide Stengen en ongeſteelde Aairen, die Wollig, over ééne zyde hellende, op de Rug geſchubd zyn, in de Oxelen; en half Lancetvormige Blikjes.*

Deeze Oostindiſche komt, voor het overige, met de voorgaande byna overeen; maar heeft de Bladen glad; de Bloempjes zyn zeer klein en de Blikjes Kamswyze geplaatst of op ryën geſchikt.

X. *Repens.* Kruipende.

(10) Juſticia *met Eyronde, eenigermaate gekartelde Bladen, Top-Aairen, Lancetvormige Blikjes en kruipende Stengen.*

XI. *Chinenſis.* Chineeſche.

(11) Juſticia *die Kruidig is, met Eyronde Bladen, de Bloemen zydelings, drie op een Steeltje, met ovaale Blikjes.*

Deeze Chineeſche heeft hoekige Stengetjes, van onderen Takkig en Eyronde geſteelde Blaadjes, die naauwlyks gekarteld zyn. Uit de Oxels komen twee of drie Steeltjes, die kort zyn, voort, ieder met drie Bloempjes, zittende in de

(9) *Juſticia* diffuſa &c. *Am. Acad.* IV. p. 299.

(10) *Juſticia* Fol. ovatis ſubcrenatis &c. *Fl. Zeyl* 20. Adhatoda ſpicata Floſc. ex Fol. membranaceis. BURM. *Zeyl.* 7. T. 3. f. 2.

(11) *Juſticia* Herbacea &c, BURM. *Fl. Ind.* 8. T. 4. f. 1.

de Blikjes byna verborgen. Het Javaanſche, van deezen aart, aan de Wallen te Batavia groeijende Gewas, geeft vyf Bloemſteeltjes tot ieder Oxel uit. Men vindt 'er ook, van deeze Soort, die ongeſteelde Lancetvormige Blaadjes hebben. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(12) Juſticia *met Lancetvormig Liniaale ſtompe ongeſteelde Bladen, opklimmend hellende Trosjes en Borſtelige Blikjes.* XII. *Juſticia Echioides.* Ruige.

Hier komt, wederom, een Indiſche te voorſchyn, die ook naar Oogentroost gelykt, doch tevens, in de plaatzing der Bloemen, eenigermaate zweemt naar het Adderskruid. Het is een Jaarlykſch Gewas, *Kawatuwa* genaamd by de Ceyloneezen en *Peetumba* in Malabar, groeijende op vogtige, vuile, onbebouwde plaatſen. De beroemde HERMANNUS beſchryft hetzelve, op de volgende manier. „ De Wortel, een Vinger dik en witachtig, geeft een „ vierhoekige ruige Steng uit, met Bladen van „ een Vinger lang en een Nagel breed, tegen„ over elkander, blygroen, ruuw en ruig, uit „ wier Oxelen dunne Steeltjes voortkomen, „ met vyf, zeven of meer Kelkjes bezet, ie„ der een Pypachtig Lipbloempje bevattende, „ waar

(12) *Juſticia* Fol. Lanceolato-linearibus obtuſis &c. *Fl. Zeyl.* 21. Euphraſiæ affinis Echioides Indica. HERM. *Lugdb.* 668. T. 669. Digitali ſimilis Planta. BURM. *Zeyl.* 88. Peetumba. *Hort. Mal.* IX. p. 87. T. 46.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

„ waar op vierhoekige Zaadhuisjes volgen, als „ een Garstekoorntje, die tweehokkig zyn, „ met twee Zaadjes in ieder Hokje."

XIII. *Justicia sexangularis.* Zeshoekige.

(13) Justicia *met Eyronde effenrandige Bladen, Wigvormige Blikjes en zeshoekige Takken.*

Deeze Soort, een Westindisch Gewas, op Vera Cruz en Jamaika groeijende, met grootere Blaadjes dan het Muur en een gehelmde geele Bloem, wordt hier t'huis gebragt. In de Cliffortse Tuin hadt zy de Bloemen Menie-rood.

XXI. *Carthaginensis.* Karthageensche.

(21) Justicia *met Lancetswys' ovaale Bladen, ge-aairde Bloemen en langwerpig Wigvormige Blikjes.*

By Karthagena in Zuid-Amerika groeit zodanig eene, volgens den Heer JACQUIN, die twee Meeldraadjes heeft, en dus volstrekt tot dit Geslagt behoort, komende de Bloemen volmaakt met die van 't Eiland St. Eustathius, voorheen door my beschreeven en afgebeeld, overeen *. Het Gewas, door hem in Plaat vertoond, groeide in digt Kreupelbosch zes Voeten hoog, en scheen hem niet overblyvende te zyn. Het hadt Bladen van een half Voet lang,

* Zie II. D. IV. St. bl. 46. Pl. XVIII. f. 2.

(13) *Justicia* Fol. ovatis integerrimis &c. Justicia annua &c. AMM. *Herb.* 274. *H. Cliff.* 10. Euphrasia Alsines majori folio &c PLUK. *Alm.* 142. T. 279. f. 6.

(21) *Justicia* Fol. Lanceolato-ovalibus, Flor. spicatis &c. JACQ. *Amer. Hist.* 5. Tab. V.

lang, en taamelyk dikke Aairen, zo aan den top als op zyde der Stengen, met drie Blikjes onder ieder Bloem. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(14) Jufticia *met Eyronde effenrandige Bladen, Elsvormige Blikjes en zeshoekige Takken.* XIV. *Justicia Asfurgens.* Opryzende.

Voor 't overige gelykt deeze Jamaikafche zeer naar de gene, die den bynaam van Zeshoekige voert.

(15) Jufticia *met Lancetswys' Eyronde effenrandige Bladen en gegaffelde Bloemfteeltjes.* XV. *Nasuta.* Geneusde.

Dit is een Oostindifche, op Malabar *Pulcolli* genoemd wordende, volgens RHEEDE en Vleefchkleurige Bloemen hebbende, met een Draadachtig dun, lang, Pypje, de boven-Lip fmal, kort en omgekruld, de onder-Lip in drieën gedeeld. De Meeldraadjes fteeken buiten den Keel uit en de Styl is Draadachtig, blyvende op het Zaadhuisje over.

(16) Jufticia *met Eyronde, wederzyds gefpitfte,* XVI. *Purpurea.* Paarfche.

(14) *Justicia* Fol. ovatis integerr, Bracteis fubulatis. *Am. Acad.* V. p. 391. Jufticia Herbacea asfurgens BROWN. *Jam.* 118. T. 2. f. 1.

(15) *Justicia* Fol. Lanceolato-ovatis integerrimis, Pedunculis dichotomis Pulcolli. *Hort. Mal.* IX. p. 135. T. 69.

(16) *Justicia* Fol. ovatis, utrinque mucronatis integerrimis glabris, Caule geniculato, Spicis fecundis. OSB. *Itin.* 230. Folium Tinctorum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 51. T. 22. f. 1.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ste, effenrandige gladde Bladen, een knikkige Steng en over zyd hangende Aairen.

Dit Gewas, 't welk RUMPHIUS het *Verwers-Blad* noemt, voert dien naam in Oostindie, om dat men met de Bladen rood verwt. Men vindt 'er, op de Molukkes, een Soort van, wier Bladen groene, en eene andere, wier Bladen roode dwars Ribben hebben. In China nam de Heer OSBECK hetzelve ook waar, hebbende een Kruidige Steng, die uit knobbelige Leedjes bestaat; de Bladen gesteeld en van gezegde figuur; de Bloemen paarsch, met twee Lippen, de eene zeer smal, de andere breed en driekwabbig: twee paarsche Meeldraadjes, van langte als de Bloem. De Steng schiet Wortels in den Grond en het groeit op Moerassige plaatsen.

XVII. *Justicia bivalvis.* Tweekleppige.

(17) Justicia *met Lancetswys' Eyronde Bladen, de Bloemsteeltjes in zessen verdeeld, waar van de zydelingse tweebloemig, en Eyronde evenwydige Blikjes.*

Deeze, die ook in Oostindie huisvest, heeft een gearmde Steng en korte Bloemsteelen, die in een tweebladig Borstelig omwindzel uitloopen, 't welk zes Steeltjes bevat, waar van de twee middelsten één, de vier buitensten twee-bloe-

(17) *Justicia* Fol. Lanceolato-ovatis, Pedunculis sexfloris, Pedicellis &c. Adel-Adagam. *Hort. Mal.* IX. p. 81. T. 43.

bloemig zyn, en alle Kelken tusſchen twee Eyronde Blikjes vervat. De bovenſte Lip der Bloem is Lancetvormig, de onderſte ovaal. Op Zandige plaatſen groeit deeze, die aan de Kust van Malabar, zo 't ſchynt, voorkomt met getande Bladen. De Bunge-Plant van RUMPHIUS is 'er thans van afgezonderd.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(18) Juſticia *met Eyronde Bladen en lange enkelde Trosſen, van overhoekſe zydelingſe Bloemen, met kleine Blikjes.*

XVIII. *Juſticia Gangetica.* Bengaalſche.

Een vierhoekige Steng, die aan de Knoopen Haairig is, met zeer kort geſteelde Bladen, komende uit de Oxels der bovenſten de Bloemtrosjes voort, met langwerpige ſtekelige Kelken en taamelyk groote Bloemen. Dus wordt deeze Soort beſchreeven, tot welke de *Carva-Caniram* van Malabar behoort.

DIANTHERA.

Dit Geſlagt zou van het voorgaande alleen daar in verſchillen, dat het de Meelknopjes niet enkeld, maar overhoeks dubbeld heeft, waar van de naam ontleend is. Ik heb echter aangetoond, dat in ſommige Soorten van Juſticia, door den Ridder erkend, ook dubbelde Meelknopjes voorkomen (*). De Heer JACQUIN vondt

(18) *Juſticia* Foliis ovatis &c. *Am. Acad.* IV, p. 299. Carva Caniram *Hort. Mal.* IX. p. 109. T. 56.

(*) Zie II. D. IV. STUK van deeze *Nat. Hiſt.* Pl. XVIII. f. 2 & Lett. A.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

vondt zulks plaats te hebben in verscheide anderen, door zyn Ed. in Westindie gevonden, die hy afbeeldt en beschryft. Ik zal derhalve in de ontscheiding hier van niet treeden, en slegts de twee Soorten voorstellen, van dit Geslagt, welken LINNÆUS opgegeven heeft.

I. *Dianthera Americana.* Ameri kaansche.

(1) Dianthera *met eenzaame Aairen overhoeks.*

Een Kruid, in Florida groeijende, dat naar het Gods Genade gelykt, doch korte Aairen heeft, uit Bladen, Bloemen en Zaadhuisjes samengesteld, van PLUKENET, schynt overeen te komen met het Virginische, van den Heer CLAYTON, *Dianthera* door den Heer GRONOVIUS getyteld, om dat het de Meelknopjes, als gezegd is, dubbeld heeft. Dit hadt de Bladen Lancetvormig, ongesteeld, en de Bloemsteeltjes langer dan de Bladen. Volgens den Ridder is de Steng, in deeze Soort, zeer eenvoudig, met Liniaale Blaadjes; de Bloemsteeltjes van de zelfde langte, overhoeks: de Aairen Eyrond.

II. *Comata.* Gehaairde.

(2) Dianthera *met Draadachtige gekranste Aairen, de onderften Kroontjeswyze.*

Op

(1) *Dianthera* Spicis folitariis alternis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 28. p. 60. *Veg.* XIII. p. 60. GRON. *Virg.* 5. Gratiolæ affinis Floridana &c. PLUK. *Amalth.* 114. T. 423. f. 5.

(2) *Dianthera* Spicis Filiformibus verticillatis &c. Dianthera Fol. lanceolato-ovatis &c BROWN. *Jam.* 118. Antirrhinum minus angustifolium &c. SLOAN. *Jam.* 59. *Hist.* I. p. 160. T. 103. f. 2.

Op 't Eiland Jamaika, aan den gemeenen Weg, by Guanaboa, op Steenige Bosch-Heuvels, vondt de Vermaarde SLOANE dit Kruid, dat hy tot de Leeuwsbekken betrok; doch het werdt aldaar, van de Engelschen, *Balsemkruid* geheten. Het was klein en smalbladig, met eene bleek paarsche Bloem. BROWNE heeft hetzelve voorgesteld, onder den naam van Dianthera met Lancetswys' Eyronde Bladen, en een uitgebreide opstygende Tros van gekranste Aairtjes.

Hier zou ik dat Oostindisch Kruid, 't welk de Heer N. L. BURMANNUS *Hysopbladige Dianthera* getyteld heeft (*), beschryven kunnen; doch alzo in deszelfs Afbeelding zig geen blyk van dubbelde Meelknopjes openbaart, terwyl die in de *Knikkende Justicia*, door zyn Ed. op de zelfde Plaat afgebeeld, zeer zigtbaar zyn, heb ik, om de verwarring te vermyden, zulks nagelaten: te meer, dewyl de figuur der Bloemen in de eerstgemelde veel gelykt naar die van 't voorgaande Geslagt.

GRATIOLA. Genadekruid.

Een onregelmaatige Bloem, met de Bovenlip omgeslagen: een zevenbladige Kelk, de twee buitenste Blaadjes uitgebreid: vier Meeldraadjes, waar van twee onvrugtbaar, met een twee-

(*) *Flor. Ind.* p. 11.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

tweehokkig Zaadhuisje, zyn de Kenmerken van dit Geslagt.

Het bevat, behalve het gewoone Kruid van dien naam, vyf andere uitheemsche Soorten.

I. *Gratiola Officinalis.* Gewoon.

(1) Genade-Kruid *met Lancetvormige Zaagswys' getande Bladen en gesteelde Bloemen.*

Dit Kruid groeit niet alleen in Vrankryk, den Elzas en de Zuidelyke deelen van Europa, maar ook in Duitschland op verscheide plaatsen. Men vindt het overvloedig in ons Land, by Gornichem aan de Dyken, schryft COMMELYN. De naam is *Gratiola*, in 't Neerduitsch *Gods Genade*, 't welk ook *Genade-Kruid* kan betekenen. Immers die naam is van een voornaame uitwerking deezes Kruids, in de Menschen van byna onlydelyke Pynen te verlossen, afgeleid. De Franschen noemen het ook *Herbe au pauvre Homme* of Arme Mans Kruid, misschien om dat het een zo goedkoop Purgeermiddel verschaft: de Duitschers ook wel *Galkruid*, wegens de bitterheid.

Volgens den Heer HALLER heeft het een regte, ronde, zeer Takkige Steng, van een Voet hoog, met ongesteelde, gepaarde, spits ovaale, scherp getande Bladen of Blaadjes, brengende Bloe-

(1) *Gratiola* Fol. Lanceolatis serratis, Floribus pedunculatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 29. p. 61. *Veg.* XIII. p. 60. Digitalis minima Gratiola dicta. TOURNF. *Inst.* 165. Gratiola varior. Authorum. DOD. *Pempt.* 362. LOB. *Icon* 435. Gratiola Centaurioides. C. B. *Pin.* 279.

Bloemen uit derzelver Oxelen voort, op een-bloemige Steeltjes. De Kelkblaadjes zyn fpits Lancetvormig: de Bloem is dunner, lang van Pypje, aan den Mond opwaards omgeboogen, bleek, hebbende de Slippen paarfch, den Keel met een geelachtige Wolligheid bekleed.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Op fommige plaatfen in Switzerland, gelyk by Yverdun, tusfchen het Meir en Kasteel, groeit dit Kruid zo menigvuldig, dat veele Weiden 'er ongebruikbaar door zyn. Het bemint vogtige Landsdouwen. Aldaar gebruiken het de Boeren, uitwendig, veel tot een Wond-middel. Inwendig is het door de Ouden, als een voornaam Middel tegen anders ongeneeslyke Kwaalen, inzonderheid in zwaar Kolyk en Waterzugt, zeer geroemd geweest, doch hedendaags laat men veelal zulke fterke en gevaarlyke Middelen, als dit, die den Lyder, als 't ware, op de proef zetten, voor de Kwakzalvers over. In kleine veelheid nogthans heeft men het Poeijer der Wortelen, met verzagtende Konferven gemengd, de Bladen in Wyn getrokken, of in Melkwey gekookt, en met meer dergelyke voorbehoedingen, fomtyds Wonderen zien verrigten.

(2) Genade-Kruid *met langwerpig ovaale Bladen*,

II. *Gratiola Monnieria*, Monnieria.

(2) *Gratiola* Fol. ovali-oblongis, Pedunculis unifloris, Caule repente. *Am. Acad.* IV. p. 306. Monieria minima repens &c. BROWN. *Jam.* 269. Mon. Ramofa repens &c. EHR. *Pict.* T. 14. f. 2. Anagallis cærulea &c. SLOAN. *Jam.* 87. *Hist.* I. p. 203. T. 129. f. 1. JACQ. *Obf.* P. I. T. 1.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

den, eenbloemige Steeltjes en een kruipende Steng.

Eenwyvige. Op Moerasſige plaatſen van 't Eiland Jamaika vondt SLOANE dit Kruidje, naar het Beekeboom gelykende, doch met eenzaame blaauwe Bloempjes in de Oxelen. Het was *Monnieria* genoemd door BROWNE, en is door den vermaarden EHRET keurlyk afgetekend. De Heer JACQUIN vondt hetzelve op St. Domingo, niet ver van Kaap François, en geeft 'er een Afbeelding van, zo als het in die Landen natuurlyk groeit, bedekkende aldaar den Grond als Mos, by geheele Velden; doch het hadt niet dan Sneeuw-witte Bloemen. De Blaadjes waren langwerpig Eyrond, ſtomp en glad, zeer kort geſteeld, tegenover elkander: de Kelk vyfbladig, de Bloem eenbladig, in vyven gedeeld, met vier Meeldraadjes, twee lang, twee kort, allen met langwerpige opleggende Meelknopjes. De Styl was Draadachtig, met een geknopten Stempel en wierdt een tweehokkig Zaadhuisje met zeer kleine Zaadjes.

III. *Gratiola rotundifolia.* Rondbladig.

(3) Genade-Kruid *met Eyronde drieribbige Bladen.*

Op Zandige plaatſen, in Malabar, groeit dit Kruidje, met Stengetjes van een Vinger hoog, vierhoekig glad, om laag kruipende: de Blaadjes

(3) *Gratiola* Fol. ovatis trinerviis. *Mant.* 174. Tsjanga-Puspam. *Hort. Mal.* IX. p. 111. T. 57.

jes ongesteeld, gepaard, Eyrond, stomp, glad, drieribbig, met een of twee flaauwe Tandjes: Bloemsteeltjes in de Oxelen, langer dan de Bladen: een vyfdeeligen Kelk; twee Meeldraadjes; een samengedrukt, rondachtig, tweehokkig Zaadhuisje. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(4) Genade-Kruid *met Lancetvormige, eenigermaate gekartelde Blaadjes, die korter zyn dan de Leedjes van het Stengetje.* IV. *Gratiola Hyssopifolia.* Hysopbladig.

Dit, op de Rystvelden by Tranquebar voorkomende, volgens D. KOENIG, heeft een Draadachtig regt Stengetje van een Voet hoog, met Leedjes verscheide maalen langer dan de Bladen, die gepaard, ongesteeld, Lancetswys' Eyrond zyn en glad; de ondersten met een of twee Tandjes. Het heeft Bloemsteeltjes in de Oxelen overhoeks, veel langer dan de Blaadjes. De Kelk is zeer klein: het Bloempje veel grooter dan het Blad, Snoelachtig.

(5) Genade-Kruid *met Lancetvormige, stompe, eenigermaate getande Bladen.* V. *Virginica.* Virginisch.

Deeze Soort zoude op Malabar zo wel als in Virginie huisvesten. Het Malabarsche voert den

(4) *Gratiola* Fol. Lanceolatis subserratis, Articulo Caulino brevioribus. *Mant.* 174. Gratiola Indica minor vera sive Hyssopioides. PLUK. *Alm.* 180. T. 193. f. 1.

(5) *Gratiola* Fol. Lanceolatis obtusis &c. GRON. *Virg.* 6. *Mant.* 319. Tsjeria-Manga-Nari. *Hort. Mal.* IX. p. 165. T. 85. PLUK. *Alm.* 180. T. 193. f. 2.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

den naam van *Tsjeria-Manga-Nari*, zynde door COMMELYN *Indische Veronica* met blaauwe Bloemen en Gamander-Bladen getyteld. Het Virginische heeft, volgens den Heer CLAYTON, eene Pypachtige Bloem en een blyvende Kelk, in zes spitse Punten verdeeld, met een smal tweebladig omwindzel van boven gekroond; zynde het Zaadhuisje Eyrond en een weinig gespitst. Hier van komt een verandering voor met driedeelige Bladen, zegt LINNÆUS.

VI. *Gratiola Peruviana.* Peruviaansch.

(6) Genade-Kruid *met byna ongesteelde Bloemen.*

Pater FEUILLEE vondt dit Kruidje, dat hy *Gratiola met breeder Bladen en witte Bloemen*, in de Landtaal *Hulgue*, noemt, in de Gebergten van Chili, op 26 Graaden Zuider Breedte. De Bladen waren meer dan een Duim lang en een half Duim breed, gepaard, gekarteld, ongesteeld, zo wel als de Bloemen, die uit een vierpuntige Kelk voortkwamen, bestaande uit een Pypje van een half Duim lang, dat zig, aan den Mond, in vier Hartvormige Slippen verdeelde, zynde wit met roode Streepen. Het Stampertje wierdt een tweehokkige Vrugt met kleine Zaadjes. Dit Gewas, bitter van Smaak zynde gelyk het gewoone Genade-Kruid, hadt een openende en purgeerende kragt, en werdt van

(6) *Gratiola* Floribus subsessilibus. Gratiola latiore folio, Flore albo. FEUILL. *Peruv.* III. T. 17. Niet T. 47. Verdrietig is 't, dat de aanhaalingen in de Werken van LINNÆUS zo vitieus zyn.

van de Indiaanen, in Aftrekzel, tegen de Wormen gebruikt.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

SCHWENCKIA.

Monogynia.

Ter eere van den Kruidkundigen Heer SCHWENCKE, werdt deeze Geslagtnaam ingesteld door den Ridder; zynde daar van de byzondere Kenmerken, een byna egaal verdeelde Bloem, met den Keel geplooid en Klierig, drie onvrugtbaare of ongeknopte Meeldraadjes hebbende, en een tweehokkige veelzaadige Vrugt.

De eenigste Soort (1) is een Gewas, in de Westindiën groeijende, als uit de Kolonie van onzen Staat aan Rio de Berbice of uit de zogenaamde Berbiesjes afkomstig zynde, van waar het Zaad, onder andere Zaaden, in 't jaar 1751, aan gedagten Heer in 's Hage was toegezonden. In 't uiterlyke aanzien gelykt hetzelve, zo zyn Ed. aanmerkte, zeer naar de *Boerhaavia diffusa*, zynde onze Tweede Soort, hier voor beschreeven *: doch LINNÆUS oordeelt, dat het in de Natuurlyke Orde naast komt aan de *Browallia*. Het is een Zaay-Plant of Jaarlyksch Kruid, hebbende een zwak rond Stengetje, ongevaar een Voet hoog, rosachtig en met Haairtjes bezet, dat zig boven in Takjes

*Bladz. 43.

(1) Schwenckia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1233. p. 61. *Veg.* XIII. p. 60. *Gen. Plant.* 567. SCHWENCKE *Kruidkund. beschryving der Medicinaale Gewassen*, s'Hage 1766. ad calcem, Tab. Color.

IV. AFDEEL II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

jes uitspreidt. De Bladen, overhoeks daar aan groeijende, zyn Lancetvormig, effenrandig, wat ruig, met lange Steelen. Aan de endelingse Takjes komen de Bloempjes Pluimswyze, op redelyk lange Steeltjes, roodachtig geel van Kleur, eenigszins Trechterachtig, als bestaande uit een Pypje, dat zig uit een vyftandige Kelk verheft, en aan den Mond sterswyze verdeelt, hebbende een geplooiden Keel met Kliertjes. 't Getal der Meeldraadjes is vyf, waar van twee geknopt zyn, zo lang als de Bloem; het welk de Plant tot deeze Klasse betrekt. Het Vrugtbeginzel is rondachtig, de Stempel stomp. Een Gekleurde Afbeelding van dit Kruid is door den Heer SCHWENCKE, met de beschryving van den Hoogleeraar D. VAN ROYEN, aan 't licht gegeven.

CALCEOLARIA. Klompbloem.

Een Smoelachtige opgeblazen Bloem; een Kelk in vieren egaal verdeeld en een tweehokkig, tweekleppig Zaadhuisje, maakt de Kenmerken van dit Geslagt uit.

Het bevat twee Soorten, als volgt.

(1) Klompbloem *met gevinde Bladen.*

Deeze Plant, in Peru waargenomen door Pater

(1) *Calceolaria* Fol. pinnatis. *Mant.* 174. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1288. p. 60. Calceolaria Fol. Scabiosæ vulg. FEUILL. *Peruv.* III. p. 12. T. 7. f. 2. *Act. Stockholm.* 1770. p. 285. T. 8.

ter FEUILLEE, verheft zig aldaar tot drie Voeten hoogte. De Stengen zyn uit Leden samengesteld en paarschachtig blaauw van Kleur, aan ieder Knoop twee Bladsteelen hebbende, van Bladen welke eenigszins naar die van 't Schurftkruid gelyken. Uit die zelfde Knoopen komen dikwils Bloemsteeltjes voort, van meer dan een Duim langte, elk met een geel Bloempje, dat zig als een Klompje of klein Holblokje vertoont, waar van hy het Kruid den naam gaf. Het groeit in de Valey van Lima op vogtige plaatsen, en het Aftrekzel of Water, waar in de Bladen ééne Nagt gestaan hadden, werdt van de Ingezetenen als een zagt Purgeermiddel ingenomen. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. Monogynia.

In de Upsalsche Akademie-Tuin is dit Kruid uit Zaad geteeld, naauwkeurig waargenomen, en in de Verhandelingen der Koninglyk Sweedsche Akademie te Stokholm, op 't jaar 1770, afgebeeld.

(2) Klompbloem *met onverdeelde Bladen.*

Misschien wordt hier dat andere Kruid bedoeld, 't welk die Pater op de zelfde Plaat afbeeldt, onder den naam van *Calceolaria met Salie-Bladen*, zynde door hem in de Valey van Pinco, in 't Ryk van Chili, gevonden. Het hadt byna dergelyke hoogte als 't voorige, maar

(2) *Calceolaria* Fol. indivisis. An Calceolaria Salviæ folio, vulgo Chachaul? FEUILL. *Peruv.* III. p. 13. T. 7. f. 1.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

maar de Bladen waren Lancetvormig, ongesteeld, gekarteld, gepaard aan de Takjes, die Trosjes droegen, van dergelyke geele Klompachtige Bloempjes en Zaadhuisjes als die van het Speenkruid. De gedroogde Bladen, tot Poeijer gemaakt, waren, als men het op de Wonden leid, een treffelyk Heelmiddel. In de Landtaal werdt het *Chachaul* geheten.

PINGUICULA. Smeerblad.

Van dit Geslagt, dat wegens de Smeerigheid der Bladen zynen naam heeft, komen de volgende Kenmerken te voorschyn. Een Smoelachtige gespoorde Bloem: een tweelippige vyfdeelige Kelk; een eenhokkig Zaadhuisje.

't Getal der Soorten is vier, die altemaal in Europa huisvesten.

I. *Pinguicula Lusitanica.* Portugeesch.

(1) Smeerblad *met het Honigbakje aan de tip verdikt.*

Deeze Soort, in Portugal waargenomen, is uit het gezegde kenbaar.

II. *Vulgaris,* Gemeen.

(2) Smeerblad *met een Cylindrisch Honigbakje, van langte als het Bloemblaadje.*

Dee-

(1) *Pinguicula* Nectarii apice incrassato. *Syst. Nat.* XII. Gen. 30. p. 61. *Veg.* XIII. p. 61. Pinguicula Flore minore carneo. RAJ. *Hist* 752. Viola palustris, Pinguicula dicta, Lusitanica. GRIS. *Lusit.*

(2) *Pinguicula* Nect. Cyl. longitudine Petali. OED. *Dan.* 93. *Fl. Lapp. Suec.* R. *Lugdb.* 304. Samicula mont. Fl. Calc. do-

Deeze, reeds over lang bekend, is *Berg-Sanicula*, met eene gespoorde Bloem, by C. BAUHINUS getyteld, en komt, onder den naam van *Pinguicula Gesneri*, voor, in 't Werk van J. BAUHINUS. Die Autheur merkt aan, dat GESNERUS 'er Olyfbladen aan toeschryft, terwyl het de Bladen veel breeder heeft. Zyne Afbeelding verschilt weinig van die van CLUSIUS, welke goed is, volgens den Heer HALLER, door wien dit Kruid, dat op Moerassige plaatsen in geheel Europa gevonden wordt, in Switzerland ook hier en daar, in belommerde Bosschen, is waargenomen. Hierom voert deeze Soort den bynaam van *Gemeene*, zynde in Gelderland door den Hoogleeraar D. DE GORTER ook ontdekt; wordende in 't Nederduitsch, volgens zyn Ed., *Butterwortel* genoemd of *Berg-Sanikel*; doch de Engelschen noemen het *Butterwort*, dat is *Boterkruid*, wegens de Smeerigheid der Bladen, 't welk beter strookt.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Dit Kruid geeft uit den Wortel eenige ovaale Bladen; met een dikke Lymerigheid begroeid, die de randen inwaards geplooid hebben, van buiten ruigachtig. Dezelven maaken een Plantje byna als de Primula Veris, en daar tusschen komen enkelde Bloemsteeltjes van aanmerkelyke langte, ieder met één Bloempje, dat veel naar de

donato. C. B. *Pin.* 243. Pinguicula Gesneri. J. B. *Hist.* III. p. 546. TOURNF. *Inst.* 167. HALL. *Helv.* 611. Pinguicula. CLUS. *Hist.* I. p. 311. *Pann.* 360.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

de Violen gelykt. Het is door TOURNEFORT naauwkeurig afgebeeld. De hoogte der Steeltjes kan naauwlyks een half Voet haalen. In de Bergachtige Landen, op vogtige plaatsen, bloeit het zo dra de Sneeuw weg is gesmolten, zegt Doktor MAPPUS, wordende deswegen, in den Elsaz, *Schneewurtz* geheten. Men vindt het gemeenlyk met blaauwe, doch het komt ook met Vleeschkleurige Bloemen voor.

III. *Pinguicula Alpina.* Alpisch.

(3) Smeerblad *met een Kegelvormig Honigbakje, dat korter is dan het Bloemblaadje.*

Deeze groeit overvloedig op de Switzersche Alpen, en onderscheidt zig, in de eerste opslag, door haare witte Bloemen, over de Berg-Valeijen als een wit Laken uitgespreid. Op de Laplandsche Gebergten is dit Plantje ook zeer gemeen, en verschilt van het gemeene Smeerblad niet dan door de witte Kleur en figuur der Bloem. CLUSIUS vondt het Witbloemige met het paarsche vermengd, op de hoogste Bergruggen in Oostenryk, groeijende op Velden daar de roode Primula, zegt hy, groeit: 't welk een ongemeen sierlyk tapyt doet voortkomen van onder de Sneeuw.

IV. *Villosa.* Haairige.

(4) Smeerblad *met eenigermaate ruige Stengetjes.*

De

(3) *Pinguicula* Nectario Conico Petalo breviore. *Fl. Lapp.* 12. T. XII. Fig. 3. *Fl. Suec.* 22, 26. Ping. Flore albo minore calcari brevissimo. RAJ. *Hist.* 752.

(4) *Pinguicula* Scapo subvilloso. *Fl. Lapp.* 13. T. XII. Fig. 2. *Fl. Suec.* 23, 27.

De Bloemsteeltjes, die de eenigste Stengen van deeze Plantjes zyn, komen Haairig voor in deeze Soort, welke zeldzaam is in Lapland, doch ook gevonden in Siberie. Zy is in alle deelen zesmaal kleiner dan het Gemeene Smeerblad, zegt de Ridder. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Alle de Soorten van dit Gewas, hoe klein ook, zyn niet ontbloot van nuttigheden. RAJUS zegt, dat het Landvolk in Wales zig daar van een zagt laxeerende Syroop bereidt: BAUHINUS, dat de Herders in de Alpen met het vette Sap der Bladen de kloven in de Tepels der Runderen bestryken en dus geneezen. De Laplanders gebruiken de Bladen, om eene Lymigheid en Lyvigheid te geeven aan zekere dikke Melk, die in de Noordelyke en Westelyke deelen van Sweeden zeer in gebruik is, wordende aldaar *Taetmioelk* of *Saetmioelk* genoemd. Frissche Bladen van dit Kruid op de Teems gelegd zynde, wordt de versche warme Melk daar door gegooten, en dan laat menze dik worden; 't welk dus veel spoediger dan anderszins geschiedt. In de Zuidelyke deelen van Engeland, evenwel, sterven de Schaapen 'er van, als zy, wegens gebrek van Gras niets anders kunnen eeten, en hierom werdt dit Kruid aldaar *Whytroot* genoemd, zo de Londensche Doktor PENNÆUS aan CLUSIUS verhaald hadt.

UTRICULARIA. Neetekruid.

Een Smoelachtige gespoorde Bloem, voortko-

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

komende uit een tweebladige gelyke Kelk en de Vrugt een eenhokkig Zaadhuisje, zyn de Kenmerken van dit Geslagt, dat de volgende Soorten bevat.

I. *Utricularia Alpina.* Alpisch.

(1) Neetekruid *met een Elsvormig Honigbakje en Eyronde effenrandige Bladen.*

In de hoogste Gebergten van 't Eiland Martenique heeft de Heer JACQUIN deeze Soort waargenomen, alwaar zy op een vogtig Veld in de Maand February bloeide. De Wortelen waren Vezelachtig en met kleine Knobbeltjes als die der Aardappelen bezet: het hadt maar twee Bladen van anderhalf Duim lang en een enkele regte gladde Steng, van een half Voet hoog, draagende één of twee Bloemen, wit van Kleur en zeer groot.

II. *Foliosa.* Gebladerd.

(2) Neetekruid *met een Kegelvormig Honigbakje, knikkende Vrugten en de Wortelen zonder Blaasjes.*

Deeze, door PLUMIER in Amerika gevonden, is het Gemeene niet ongelyk, maar heeft een kruipende Wortel, en geeft aan ééne Steng van zes tot tien Bloemen. Ook komen 'er, aan de Wortelen, geene Knobbeltjes noch Blaas-

(1) *Utricularia* Nectario Subulato &c. JACQ. *Amer. Hist.* 7. T. 6.

(2) *Utricularia* Nectario Conico, Fructibus cernuis &c. LOEFL. *Itin.* 281. Linaria palustris Fœniculi folio. PLUM. *Sp.* 6. *Ic.* 165. f. 2.

Blaasjes voor. 't Is een Gewas met Venkelbladen, dat in Moerasſen groeit. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. III.

(3) Neetekruid *met een Kegelvormig Honigbakje, de Steng weinige Bloemen hebbende.* *Utricularia vulgaris.* Gemeen.

Deeze is het *Water-Duizendblad met Neeten* van C. BAUHINUS, deswegen *Lentibularia* van RIVINUS, VAILLANT en andere Autheuren genoemd, en door HALLER dus behouden; niettegenſtaande die naam, zo LINNÆUS te regt oordeelde, een aanmerkelyke verwarring baart met *Lenticularia*, gelyk ſommigen het Eenden-Kroos heeten, welks Latynſche naam was *Lenticula paluſtris*, om dat de Blaadjes naar Linzen gelyken. Hier gelyken de Blaasjes der Bladen meer naar Neeten (*Lendes*), en daar van ontleen ik den Geſlagtnaam, als dien van Blaaskruid reeds elders gebruikt hebbende *. LOBEL noemt het Water-Duizendblad *met geele gehelmde Bloempjes*, en anderen *Gehelmde Water-Venkel.*

* II. D. IV. STUK, bl. 234.

Dit Kruid komt, door geheel Europa, in ſtaande Wateren op ſommige plaatſen voor. Die vermaarde Botanist TOURNEFORT ſchynt hetzelve in zyne Kruidleezingen niet gevonden te hebben; ten minſte omſtreeks Parys niet, alwaar

(3) *Utricularia* Nectario Conico, Scapo paucifloro. *Fl. Lapp.* 14. *Fl. Suec.* 44, 23. R. *Lugdb.* 304. Lentibularia. RIV. *Mon.* 78. DILL. *Nov. Gen.* 115. VAILL. *Bot. Par.* p. 114. MAPP. p. 165. HALL. *Helv.* 612. *Mem. de l'Acad. des Sc.* 1719. p. 28. T. 2. f. 1.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwywige.*

waar de Chirurgyn VAILLANT, zegt hy, hetzelve te Versailles ontdekte, en die zelfde vondt het vervolgens overvloedig groeijen in 't Meir van Trivau, behoorende tot het Park van Meudon. In de Zuidelyke deelen van Vrankryk, evenwel, is het niet minder gemeen, dan in het Noorden van Europa. Men vindt het ook in sommige deelen van Duitschland en Engeland. In Vriesland komt het overvloedig voor, in Slooten, Vyvers en Water-Dobben, zo MEESE verhaalt; doch in Holland schynt het nog niet waargenomen te zyn (*). Op Ceylon in Oostindie zou HERMANNUS het hebben gezien.

Uit een Wortel, die in de Modder der Slooten zit en overblyft, geeft dit Kruid Bladen, welke zeer veel naar Venkel gelyken, zynde zeer fyn verdeeld. Deeze dobberen, tegen den Bloeityd, in 't Water, wordende opgeligt van de gezegde Blaasjes, waar mede zy als Neeten zyn bezet, en die alsdan zyn uitgezwollen. Verder verheft zig allengs de aangroeijende Bloemsteng, regtstandig uit het Water, en spreidt zig in Bloemsteeltjes uit, die in de Nazomer Bloemen vertoonen, welke vry groot zyn en geel van Kleur, taamelyk naar die van 't Vlaschkruid gelykende, met de bultjes van de Onderlip Oranje. Deeze Steng is minder dan een

(*) Want COMMELYN maakt 'er in *Cat. Ind. Holl.* geen gewag van en de Hoogleeraar DE GORTER schryft slegts MEESE naa. Ik heb het ook in onze Provintie niet gevonden.

een Voet hoog en heeft dikwils maar vyf Bloemen. Het Zaadhuisje is rond met een Puntje, en bevat veele kleine Zaadjes als ſtof, niet een enkel Zaad, gelyk RAY en RIVINUS verkeerdelyk gezegd hadden. Na den Bloeityd zakt het Loof weder op den Grond, en de gezegde Blaasjes vertoonen zig daar aan, wanneer 't gedroogd is, gelyk zwarte Stippen.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Die deelen, welke voor Meeldraadjes 't ſchepe komen, zyn zeer zonderling in dit Kruid, bevattende als een wit Kringetje ieder Meelknopje en dus voor den Styl geplaatst zynde, gelyk DILLENIUS klaar vertoont. Zy zitten boven de opening van het Honigbakje, dat eene Spoorswyze figuur heeft, volgens hem; doch volgens LINNÆUS Elsvormig is en van langte als de Onderlip, digt daar tegen aan. De Groote, zegt zyn Ed., van RIVINUS afgebeeld, die den Kelk van agteren gerond heeft, en de Kleine, met eenen dwarſen als geknotten Kelk, groeijen door malkander.

(4) Neetekruid, *dat het Honigbakje gekield heeft.*

IV. *Utricularia minor.* Kleinder.

Deeze, door de figuur van 't Honigbakje niet alleen, maar ook daar in verſchillende, dat

(4) *Utricularia* Nectario carinato. *Fl. Succ.* 25, 29. Millefol. paluſtre galericulatum minus. PLUK. *Alm.* 251, T. 99. f. 6. Aparine Aquis innatans Treviſana, Fol. Perchepier, Capreolis donata. BOCC. *Mus.* I. p. 23. T. 4.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

dat de Keel met geen bultig Gehemelte is gesflooten; komt veel zeldzaamer voor. Haar Bladen dryven op het Water, en zyn niet zo fyn verdeeld, wordende by die van Knawel vergeleeken door BOCCONE. VAILLANT ſtelt haar als de Tweede Soort van Lentibularia voor, en zegt, dat dezelve op ver naa zo gemeen niet als de eerſte is omſtreeks Parys, hebbende die alleen maar waargenomen te St. Leger en Ivelines, in de Moerasſige Weide, ter plaatſe daar men het *Piment Roial*, gelyk hy de Gagel noemt, in menigte vindt (*). TOURNEFORT hadt, in zyne Kruidleezing omſtreeks Parys, deeze zo wel als die over 't hoofd gezien (†).

V. *Utricularia Subulata.* Elsvormig.

(5) Neetekruid *met een Elsvormig Honigbakje.*

VI. *Gibba.* Bultig.

(6) Neetekruid *met een bultig Honigbakje.*

Behalve het Gemeene zyn deeze twee Soorten in Virginie gevonden door den Heer CLAYTON,

(*) Derhalve moet dit, in myn Voorgaande Stuk, verbeterd worden, voegende op bladz. 345, reg. 18, het woord *dan* in; en leezende *minder dan in Vrankryk.* Ik wiſt niet, dat men het aldaar dus noemde.

(†) De Gemeene *Lentibularia* evenwel niet, ſchoon DILLENIUS zegt; *Lentibularia omittitur a Tournefortio:* want in *Herbar. env. Paris,* p. 479. zegt TOURNEFORT. Lentibularia vulgaris. *Inſt. Rei. Herb.* offchoon menze in dat zyn Werk niet genoemd vindt.

(5) *Utricularia* Nectario Subulato. GRON. *Virg.* 3.

(6) *Utricularia* Nectario gibboſo. GRON. *Virg.* 3.

TON, die de eerſte noemt Pyrola of Wintergroen, met witte ge-aairde Bloemen en ronde gekartelde Bladen, die op zeer lange Steelen zitten. LINNÆUS zegt, dat de Bladen Haairachtig zyn. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(7) Neetekruid *met een naakte tweedeelige Bloemſteng.* VII. *Utricularia bifida.* Tweedeelig.

Deeze groeit natuurlyk in China, volgens den Heer OSBECK, die haar afgebeeld heeft. Zy wordt maar een Handbreed hoog en heeft Stengen met dubbelde Trosjes van geele Bloemen, welke veel gelyken naar die van de Gemeene Soort.

(8) Neetekruid *met een naakte Steng, die overhoeks verſpreide Elsvormige Schubben heeft.* VIII. *Cœrulea.* Blaauw.

In vogtige Landen, inzonderheid daar men de Ryst teelt, op Malabar en Ceylon, groeit deeze met een naakt Draadachtig Stengetje van een half Voet hoog, dat ongebladerd is, maar geſchubd en op den top eenige weinige ongeſteelde Bloemen heeft, blaauw van Kleur.

VERBENA. Yzerhard.

De Kenmerken hier van zyn; een Trechterswyze

(7) *Utricularia* Scapo nudo bifido. OSB. *Itin.* 243. T. 3. f 2.

(8) *Utricularia* Scapo nudo Squamis alternis vagis Subulatis. *Fl. Zeyl.* 23. Nelipu. *Hort. Mal.* IX. p. 137. T. 70.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwywige.* wyze byna egaale Bloem, die krom is, met één Tand van den Kelk geknot. Twee of vier Meeldraadjes in byzondere Soorten. De Bloemen komen by lange Aairen voort. Het Vrugtbeginzel verandert in twee of vier naakte Zaaden.

Zestien Soorten, waar van byna de helft tweemannig, de overigen viermannig zyn, komen in dit Geslagt voor, als

I. *Verbena Orubica.* Arubisch. (1) Yzerhard, *dat tweemannig is, met zeer lange gebladerde Aairen.*

Van 't Eiland Aruba, by Kurassau, heeft deeze haare afkomst, hebbende de vermaarde BREYN het Zaad daar van, 't welk van dat Eiland gekomen was, van den Heer KIGGELAAR ontvangen. Hy noemt het, *Amerikaansch Yzerhard* met Eerenprys-Bladen en een zeer lange geaairde hoogroode Bloem. De *Sherardia met Brandenetel-Bladen*, die van onderen grys zyn, en violette Bloemen, door EHRET afgetekend, is hier t'huis gebragt.

II. *Indica.* Oostindisch. (2) Yzerhard, *dat tweemannig is, met zeer lange Vleezige naakte Aairen, Lancetswys Eyronde scheef getande Bladen; de Steng glad.*

Deeze

(1) *Verbena* diandra, Spicis longissimis foliosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 32. p. 62. *Veg.* XIII. p. 61. Verb. Fol. ov. acumin. Spicâ foliosâ. *H. Cliff.* 10. Veronica Orubica Teucrii folio &c. PLUK. *Alm.* 383. T. 228. f. 4 & T. 327. f. 7. Sherardia Urticæ folio. EHRET. *Pict.* T. 5. f. 1.

(2) *Verbena* diandra Spicis longissimis &c.

Deeze gelykt naar de volgende in Geſtalte, maar verſchilt door een ongehaairde Steng, die groen is en gladde Bladen heeft, zonder Haair-tjes. De Bloemen zyn blaauw, hebbende wel vier Meeldraadjes doch niet meer dan twee Meelknopjes. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(3) Yzerhard, *dat tweemannig is, met zeer lange Vleezige naakte Aairen, Spatelswys' Eyronde Zaagtandige Bladen; de Steng ruig.* III. *Verbena Jamaicensis.* Jamaikaaſch.

Deeze is op Jamaika overvloedig, aan de Wegen, door SLOANE waargenomen, en groeit ook op andere Westindiſche Eilanden, zynde, zo wel als de voorige, een Jaarlykſch Gewas. Hier wordt de *Valerianoides*, van BOERHAAVE, t'huis gebragt. Het Kruid, in de Openbaare Tuinen bekend, heeft een paarſche Steng, zegt de Ridder.

(4) Yzerhard, *dat tweemannig is, met Eyronde Aairen, en Lancetvormige Zaagswys' geplooide Bladen; de Steng Heeſterachtig* IV. *Stœchadifolia.* Smalbladig.

Hier wordt bedoeld, de *Heeſterachtige Amerikaanſche Lavendel* van PLUMIER met breedere

(3) *Verbena* diandra Spicis longisſimis &c. Verb. Fol. obtuſe ovalibus, Spicâ Carnoſâ nudâ. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 327. Verbena Folio ſubrotundo ſerrato, Fl. cœruleo. SLOAN. *Hiſt.* 64. T. 107. f. 1. Valerianoides. BOERH. *Lugdb.* II. p. 270.

(4) *Verbena* diandra, Spicis ovatis &c. Sherardia nodiflora. VAILL. *Sex.* 49. Lavandula Fol. cren. latioribus, Am. Fruteſcens. PLUM. *Sp.* 6. *Ic.* 162. f. 1.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

re gekartelde Bladen, welke *Knoopbloemige Sherardia* door VAILLANT getyteld was. Zy heeft de Bladen Zaagswys' getand, byna als die van 't Kruid dat men Stoechas noemt. Zy groeit in de Westindiën.

V. *Verbena Prismatica.* Driekantig.

(5) Yzerhard, *dat tweemannig is, met losse Aairen, overhoekse, driekantige, geknotte, gebaarde, Kelken en stomp Eyronde Bladen.*

Het Kleine Yzerkruid met Gamander-Bladen, van SLOANE, wordt gelyk gesteld met het tweezaadige Amerikaansch, dat Bladen van Schotelkruid heeft, by PLUKENET: zynde op Jamaika gevonden.

VI. *Mexicana.* Mexikaansch.

(6) Yzerhard, *dat tweemannig is, met losse Aairen, hebbende de Vrugtkelken neergeboogen, rondachtig, tweelings en stekelig.*

De Afbeelding en beschryving van den geleerden DILLENIUS heldert deeze bepaaling op. De Stengen van dit *Mexikaansche Yzerkruid* zyn vierhoekig, aan de kanten ruuw; de Takken gepaard, van boven gegaffeld, in lange Aairen uitloopende: de Bladen Hartvormig, langwerpig, ruuw, zeer kort gesteeld. De Zaad-

(5) *Verbena* diandra, Spicis laxis &c. Verbena minima Chamædryos folio. SLOAN. *Jam.* 64. *Hist.* I. p. 172. T. 107. f. 2. Verbena Scutellariæ f. Cassidæ folio. PLUK. *Alm.* 382. T. 70. f. 1.

(6) *Verbena* diandra Spicis laxis &c. Verb. Mexicana Trachelii folio Fructu Aparines. DILL. *Elth.* 407. T. 302. f. 389.

Zaadhuisjes, in tweeën gespleeten, hangen neer en gelyken naar die van het Kleefkruid. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(7) Yzerhard *dat tweemannig is, met lange Aairen, gebaarde Kelkjes en Eyronde scherp getande Bladen.* VII. *Verbena Curassavica.*

Dit Kurassausche is een Heesterachtig Gewas, door HERMANNUS voorgesteld en *Kæmpfera* door HOUSTON getyteld. Kurassausch.

(8) Yzerhard *dat viermannig is, met rondachtig byna regtopstaande Kelkjes en stekelige Zaadhuisjes.* VIII. *Lappulacea.* Klisachtig.

Deeze, als een Jaarlyksch Kruid, van een tot drie Voeten hoog, door LOEFLING in Zuid-Amerika gevonden, en van hem *Burseria* getyteld, voert den naam van *Blairia* by AMMAN. LINNÆUS noemtze *Klisachtig*, om dat de Zaadhuisjes naar die der Klissen gelyken. SLOANE, nogthans, hadt dezelven te groot afgebeeld, zo de Heer JACQUIN aanmerkt, en het Gewas *Scorodonia* geheten. Zyn Ed. heeft hetzelve, op nieuws, in de Westindiën afgetekend, en merkt aan, dat hetzelve altoos vier Meeldraadjes heeft.

(9)

(7) *Verbena* diandra Spicis longis &c. Veronicæ similis Fruticosa Curassavica. HERM. *Par.* 240. Kæmpfera. HOUST. *MSS.*

(8) *Verbena* tetrandra, Calycibus subrotundis erectiusculis &c. Verb. Lappulacea. JACQ. *Obs.* p. 37. T. 24. Burseria. LOEFL. *It.* 194. N. 69. Scorodonia Fl. spicatis. SLOAN. *Jam.* 66. Blairia. HOUST. AMM. *Herb.* 277.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. IX. *Verbena Nodiflora.* Knoopbloemig.

(9) Yzerhard, *dat viermannig is, met Kegelachtige Bloemhoofdjes, Zaagswys' getande Bladen en eene kruipende Steng.*

In Virginie vindt men, aan de Zeekusten, een Kruipend Jaarlykſch Kruid, met lange, ſtyve, ſpitſe, Zaagswys getande Bladen, uit derzelver Oxelen en aan den top paarſche Bloemhoofdjes op lange Steeltjes voortbrengende, met witte Bloempjes; op ieder van welken een enkeld Zaad volgt, dat met Haairtjes gekroond is, tusſchen de Schubbetjes verborgen. Dit, tot het Yzerkruid t'huis gebragt, ſchynt overeen te komen met het *Knoopbloemige* van C. BAUHINUS, 't welk die Kruidkenner, te Napels van den vermaarden IMPERATUS ontvangen hebbende, afbeeldt en beſchryft; zeggende, dat het maar Stengetjes heeft van ruim een half Voet en Blaadjes van een Nagel lang, doch Bloemſteeltjes van twee of drie Duimen. Men vindtze op Sicilie volgens CYRILLUS. Deeze Soort, en eene aanmerkelyke Verſcheidenheid daar van, groeit ook op Java, Ceylon, Malabar en elders in Oostindie, gelyk uit de Afbeeldingen van den Heer N. L. BURMANNUS blykt (*).

(10)

(9) *Verbena* tetrandra Spicis Capitato-Conicis &c. Spic. Globoſis. *H. Cliff.* Sp. ovatis. R. *Lugdb.* GRON. *Virg.* 4. *Fl. Zeyl* 399. BARR. *Ic.* 855. Verbena nodiflora. C. B. *Pin.* 269. *Prodr.* 125. Sherardia repens Folio ſubrotundo craſſo nodiflora. VAILL. *Sex.*

(*) Verbena nodiflora & Verb. Javanica. BURM. *Fl. Ind.* p. 12. T. VI. f. 1, 2.

(10) Yzerhard, *dat viermannig is, met gebondelde Aairen en Lancetvormige Bladen, die de Steng omvatten.* IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. X. *Verbena Bonariensis.* Zuid-Amerikaansch.

In het Land by de Spaansche Stad Buenos Ayres, aan den Mond van Rio de la Plata in 't Zuidelykste van Zuid-Amerika, groeit deeze Soort, die veel meer hoogte bereikt dan eenige der voorgemelden, en een Reus is onder de Yzerkruiden. Zy groeit tot vier Ellen en hooger, met een Steng, die van onderen een Duim dik is, vierkant en ruig. De Bladen zyn om laag Eyrond, doch worden opwaards allengs smaller. Op de toppen komen troppen voort van Aairen, eenigszins naar die van de Lavendel gelykende en bevattende, in haare Schubben, maar kleine Bloempjes en daar op volgen kleine Zaadjes. Uit Zaad is deeze in de Tuinen van Europa voortgeteeld.

(11) Yzerhard, *dat viermannig is, met lange gespitste Aairen en Piekvormige Bladen.* XI. *Hastata.* Piekbladig.

Deeze, die op vogtige plaatsen in Kanada groeit, maakt ook een zeer hoog Gewas, en heeft Bladen als die der Brandenetelen, doch smal-

(10) *Verbena* tetrandra Spicis fasciculatis &c. *H. Upf.* 8. *H. Cliff.* 11. R. *Lugdb.* 326. FABR. *Helmstad.* 108. Verbena Bonarienfis altisfima. DILL. *Elth.* 406. T. 300. f. 387.

(11) *Verbena* tetrandra Spicis longis acuminatis &c. *H. Upf.* 8. FABR. *Helmst.* 109. R. *Lugdb.* 327. Verbena Americana altisfima &c. HERM. *Parad.* 242. Icon.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. ſmaller, met Draadachtig dunne Aairen in een Pluim vergaard, van blaauwe Bloemen. Het is een overblyvende Plant, gelyk de voorgaande, die zig ook bevindt in de Europiſche Tuinen.

XII. *Verbena Carolina.* Karoliniſch.

(12) Yzerhard, *dat viermannig is, met Draadachtig dunne Aairen en onverdeelde, Lancetvormige, Zaagswys getande, ſtompachtige, byna ongeſteelde Bladen.*

De Bladen van deeze, die in Karolina groeit, gelyken zeer naar die van Melisſe, doch zyn ruuwer: de Stengen hebben anderhalf of twee Voeten hoogte en de Aairen zyn uitermaate ſchraal. Zy heeft in de Elthamſche Tuin gebloeid.

XIII. *Urticifolia.* Brandenetelbladig.

(13) Yzerhard, *dat viermannig is, met Draadachtig dunne gepluimde Aairen, en onverdeelde, Eyronde, Zaagswys getande, ſpitſe, geſteelde Bladen.*

Deeze Soort is onder den naam van *Yzerkruid met Brandenetel-Bladen* door verſcheide Autheuren voorgeſteld, en niet alleen door MORISON, maar

(12) *Verbena* tetrandra Spicis Filiformibus &c. Verb. Carolinenſis Melisſæ folio aspero. DILL. *Elth.* 407. T. 301. f. 388. Verbena Caroliniana Folio integro ſerrato ſcabro. RAJ. *Suppl. App.*

(13) *Verbena* tetrandra Spicis Filiformibus &c. *H. Upſ.* 4. *H. Cliff.* GRON. *Virg.* R. *Lugdb.* 327. FABR. *Helmſt.* 109. Verbena recta Canadenſis Urticæ ſoliis. MORIS. *Hiſt.* III. p. 418. S. 11. T. 25. f. 3. Verb. peregrina Fol. Urticæ. DOD. *Mem.* Verbena con fogl. d'Ortica di Canada. ZANON. *Hiſt.* Cap. 106. p. 203.

maar ook door ZANONI afgebeeld. Zy heeft een regtopgaande vierkante Steng en zeer ruige Bladen, van figuur als gezegd is, doch niet brandende. De Groeiplaats is op drooge dorre Gronden, in Kanada en Virginie. IV. Afdeel. II. Hoofdstuk.

(14) Yzerhard, *dat viermannig is, met Draadachtig dunne Aairen, veeldeelige Bladen en menigvuldige Stengen.* XIV. *Verbena Spuria.* Basterd.

Deeze, in de Upfalfche Tuin bevindelyk, was uit de zelfde Gewesten afkomftig. Zy wordt van CLAYTON *Laag Yzerhard* met ingefneeden Bladen getyteld.

(15) Yzerhard, *dat viermannig is, met Draadachtig dunne gepluimde Aairen, veelvoudig gefnipperde Bladen en een enkele Steng.* XV. *Officinalis.* Gemeen.

Eindelyk komt hier te berde het *Gemeene Yzerhard*, welk dien naam voert, om dat men 'er het Yzer mede plagt te harden, volgens TRAGUS. Het heeft in 't Hoogduitfch, deswegen, niet alleen den naam van *Eifenkraut*, maar ook dien van *Eifenreich* en *Eifenhart*, behoudende in 't Franfch, Engelfch, Italiaanfch en Spaanfch

(14) *Verbena* tetrandra Spicis &c. *H. Upf.* 8. Verb. humilior fol. incifis. CLAYT. *Virg.* 8.

(15) *Verbena* tetrandra. &c. *H. Cliff. Fl. Suec.* &c. &c. R. *Lugdb.* 327. Verbena communis Flore cæruleo. C. B. *Pin.* 269. Verbena recta. DOD. *Pempt.* 150. LOB. *Icon.* 534. TOURNF. *Inft.* 200. HALL. *Hift.* 661.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Spaansch byna den Latynschen naam *Verbena*, wiens oirsprong niet zeer blykbaar is. De Ouden plagten het *Verbenaca* te heeten. Het groeit door geheel Europa op woeste, doch meest op dorre drooge plaatsen. Niets komt gemeener aan de Wegen voor, in Switzerland, zegt de Heer HALLER. By Montpellier groeit het, volgens den Heer GOUAN, overal. In de middelste en Noordelyke deelen van Europa kan men 'er dat niet van zeggen. In ons Land komt het, by Naarden op dorre Heuvelen, op de Stads Wallen van Utrecht en aan den Dyk by Lienden in Gelderland voor, doch in Vriesland heeft MEESE het niet gevonden. Ik heb het, zelfs in Noordholland, ook op eenige plaatsen aangetroffen.

Het heeft een regte, gearmde Steng, van een Elle hoog; met uitgebreide, gesnipperde Bladen, de meesten in drieën gedeeld, waar van de middelste Slip langst en diep getand, de twee anderen byna eenvoudig en Eyrond. De bovenste Bladen zyn byna onverdeeld. De lange Aairen, die het heeft, zyn zeer dun en schraal, bestaande uit Bloempjes, wier Keel Haairig is, blaauw van Kleur, byna egaal verdeeld, met vier zeer korte Meeldraadjes. De Kelk is vyftandig, langwerpig en daar in rypen vier Zaaden aan, die Eyrond, gesleufd en rimpelig zyn.

Van ouds was het Kruid van dien naam in zo veel achting, dat men het als een Heilig of liever als een Toverkruid aanmerkte; doch heden-

daags

daags heeft men 'er weinig achting voor, hoewel het by veele Autheuren zeer gepreezen wordt. Als Thee getrokken zou het, tegen de Opstyging en dergelyke Kwaalen, zeer dienstig zyn. De Smaak is eenigszins bitterachtig, doch flaauw. FORESTUS verzekert, dat het verdikte Extrakt de Koorts zo zeker geneest als de Kina. 't Gedestilleerde Water is tegen de Ontsteeking der Oogen in gebruik. Uitwendig, in Pappen opgelegd, is het van sommigen dienstig bevonden tegen Hoofdpyn, Zydewee, en om inwendige Gezwellen te doen verslaan. Men telt het onder de Wondkruiden. De Balsem, daar van met Olie gemaakt, was weleer een Geheim tegen de Jigt. Wanneer de Wortel met Augurkjes ingelegd wordt, bekomen zy daar van een aangenaamer Smaak (*).

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(16) Yzerhard, *dat viermannig is, met enkelde Draadachtige Aairen en dubbeld gevinde Bladen.*

XVI. *Verbena Supina.* Hurkend.

Deeze, in Spanje op verscheide plaatsen aan de Wegen voorkomende, is afgebeeld door CLUSIUS, wiens Afbeelding LOBEL en DODONEUS

(*) *Stockh. Verhand.* voor 't jaar 1743. VI. Band. p. 266.

(16) *Verbena* tetrandra, Spicis Filiformibus solitariis &c. Verbena tenuifolia. C. B. *Pin.* 269. TOURN. *Inst.* 200. Verbenaca supina. CLUS. *Rar.* 372. DOD. *Pempt.* 150. Sacra Verbena Hispanica minor. LOB. *Icon.* 535.

IV. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK. NEUS hebben overgenomen (*). Hy hadt dezelve van Zaad uit Spanje in de Nederlanden geteeld, doch door geen Zaad te draagen was dit Jaarlykse Gewas weder verlooren gegaan.

Eenwyvige. Van het Gemeene Yzerhard verschilt zy inzonderheid doordien het Loof veel fyner is, als uit verdeelde Vinnetjes bestaande aan een gemeenen Bladsteel. De Stengen zyn dunner en komen niet enkeld uit den Wortel, leggende ten deele op den Grond. Het Kruid bereikt ook minder hoogte.

LYCOPUS. Wolfspoot.

De Kenmerken zyn, een vierdeelige Bloem, die de bovenste Lip een weinig Helmachtig en uitgerand heeft: de twee Meeldraadjes van elkander afstandig, waar op volgen vier stompe in het Kelkje aanrypende Zaaden.

Van dit Geslagt, dat wegens de ruigte der Stengen door de Zaadhuisjes dien naam van TOURNEFORT ontvangen heeft, komen twee Soorten voor, naamelyk

I. *Lycopus Europæus.* Europisch. (1) Wolfspoot *met gehakkelde Bladen.*

Dit

(*) Die drie byna gelyktydige Autheuren, en ongemeene bevorderaars der Kruidkunde, hebben, met gemeene toestemming de zelfde Houtsneeden of in Hout gesneeden Figuuren der Planten, door den Antwerpsen Boekverkooper PLANTINUS, by wien hunne Werken uitgegeven zyn, laaten gebruiken, gelyk de vermaarde TOURNEFORT uit de Voorrede van DODONEUS aanmerkt. *Isag. in Rem Herbariam.* p. 41.

(1) *Lycopus* Fol. sinuato-serratis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 33.

Pa

Dit Gewas groeit aan de Oevers van Meiren en Rivieren in ons Wereldsdeel; in onze Provinciën aan den Ysfel en bovendien aan de kanten der Slooten op verfcheide plaatfen. Men plagt het, deswegen, *Water-Andoorn* te noemen, dewyl het naar het *Marrubium* veel gelykt. Men wil dat het de *Sideritis* der Grieken zy, en wel de eerfte Soort van DIOSCORIDES; doch dit is wat twyfelachtig. GESNERUS heeft het, misfchien wegens de figuur der Bladen, de *Lancie van Christus* getyteld.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het heeft eene ftevige, regtopftaande, Takkige Steng, van twee Voeten lang, vierkant, en by verdiepingen omringd met ruige ftekelige Bloemkransjes. De Bladen zyn Eyrond, aan 't end fpits, zeer diep ingefneeden, ja fomtyds Vinswyze verdeeld; nu glad dan ruig; ('t welk 'er Verfcheidenheden van uitmaakt;) redelyk lang gefteeld, niet onaangenaam van Smaak. Gezegde Kransjes beftaan uit zeer fpits gepunte Kelken, die kleine Bloempjes bevatten, wit met roodachtige Stipjes en maar twee Meeldraadjes hebbende, met een Styl en Vrugtbeginzel, dat vier Zaadjes, die in de Kelk aanrypen, uitlevert. Het Sap van dit Kruid geeft een zwarte Kleur af, zo fterk, dat men de Vlakken daar van uit het Linnen niet kan krygen.

(2)

p. 63. *Veg.* XIII. p. 63. Lycopus foliis indivifis. *Fl. Suec.* N. 27, 31. Lycopus paluftris glaber. TOURNF. *Inft.* 191. Marrubium paluftre glabrum. C. B. *Pin.* 230. Marrubium aquatile. DOD. *Pempt.* 595. LOB. *Ic.* 524.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(2) Wolfspoot *met egaal gekartelde Bladen.*

II. *Lycopus Virginicus.* Virginisch. Deeze Soort, in Virginie groeijende, heeft Lancetvormige zeer fyn Zaagswys getande Bladen, en van dezelve ſchynen aldaar ook Verſcheidenheden voor te komen.

AMETHYSTEA. Amethystkruid.

Een vyfdeelige Bloem, die de onderſte Slip meer uitgebreid heeft dan de anderen; de Meeldraadjes digt by elkander; de Kelk byna Klokvormig en vier bultige Zaaden: zyn de onderſcheidende Kenmerken van dit Geſlagt, dat waarſchynlyk van de Kleur der Bloemen den naam heeft.

I. *Amethyſtea Cœrulea.* Blaauwe. De eenigſte bekende Soort (1), hier van, is in Siberie gevonden door MESSERSCHMID; die dezelve genoemd heeft *Amethystina*, op de Bergen groeijende, met een opgeregte Steng, enz. Het heeft de Steng ongevaar een Voet hoog, vierkant en glad: de Bladen tegen elkander over of gepaard, Eyrond en glad, diep Zaagswyze getand, in drieën gedeeld, met Lancetvormige Kwabben. Uit de onderſte Oxelen komen Takjes voort, uit de bovenſten gegaffelde Bloemſteeltjes, die zeven Bloemen draagen,

(2) *Lycopus* Fol. æqualiter ſerratis. Lyc. fol. Lanceol. tenuiſſime ſerratis. GRON. *Virg.* 8.

(1) Amethyſtea. *Hort. Upſ.* 9. *Am. Acad.* I. p. 386. Amethyſtina montana erecta. AMM. *Ruth.* 54. HALL. *Act. Upſ.* 1742. p. 51. f. 2.

gen, welke blaauwachtig zyn, in Kelken van dergelyke Kleur, met twee kleine Borsteltjes omgeven. Zy hebben, volgens nadere Waarneemingen van den Heer HALLER, de Bovenlip in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld; 't welk dit Geslagt voornaamelyk van 't voorgaande onderscheidt.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

C U N I L A. Kunel.

Dit Geslagt heeft een Smoelachtige Bloem, met de Bovenlip regtopstaande en vlak; vier Meeldraadjes, waar van twee zonder Meelknopjes, en vier Zaaden.

De volgende drie Soorten komen 'er in voor.

(1) Kunel *met Eyronde Zaagswys' getande Bladen en gegaffelde end-Trosſen.*

I. *Cunila Mariana*, Marylandsch.

Wegens den aangenaamen Reuk vindt men dit Kruid *Hedyosmos* genoemd door MITCHELIUS en Thym met Eyronde spitse Zaagtandige Bladen door GRONOVIUS. Het groeit in Maryland en Virginie, waar van de bynaam. MORISON heeft het onder den naam van *Virginische regtopstaande Kalaminth*, met gespitste gladde

(1) *Cunila* Fol. ovatis serratis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 35. p. 63. *Veg.* XIII. p. 63. Satureja Origanoides. *Sp. Plant.* I. p. 568. Hedyosmos. MITCH. *Eph. Nat. Car.* 1748. Thymus Fol. ovatis. GRON. *Virg.* 88. Calamintha Mariana &c. PLUK. *Mant.* 34. T. 344. f. 1. Calamintha erecta Virg. MORIS. *Hist.* III. p. 413. S. 11. T. 19. f. 7.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

de Bladen, voorgefteld en de Ridder hadt het bevoorens Kun, die naar Orégo gelykt, getyteld. Sommigen preezen het tegen de Koorts aan.

II. *Cunila Pulegioides*, Poleyachtige.

(2) Kunel *met langwerpige tweetandige Bladen, en gekranfte Bloemen.*

Deeze, niet alleen in Virginie, maar ook op drooge plaatfen in Kanada groeijende, is te vooren *Poleyachtige Melisfe* genoemd geweest. KALM nam dezelve op zynen Reistogt in Penfylvanie waar, wordende van de Engelfchen *Penny Royal* getyteld. Het was, zegt hy, een Plant van een zeer fterke en byzondere Reuk, groeijende aldaar in groote menigte op dorre plaatfen (*). Men hieldtze voor zeer heilzaam, als Thee gedronken wordende, wanneer 'er een Zweetdryvend Middel werdt vereifcht. Men zeid ook dat het Kruid, in een warme Pap gelegd op eenig pynlyk Lid, een fpoedige vermindering van Pyn te wege bragt.

Het groeit, volgens den Ridder, maar een Span hoog en heeft ruuwachtige Blaadjes met een of twee Tandjes. De Steeltjes zyn over de geheele langte gekranst met Bloemkelkjes, die de bovenfte Lip driedeelig en fpits, de onderfte

(*) KALM zegt dit van Penfylvanie, 't welk mooglyk door verhaafting op Kanada toegepast zal zyn.

(2) *Cunila* Fol. oblongis bidentatis &c. Melisfa Pulegioides. *Sp. Plant.* I. p. 593. Meliff. Flor. verticill. glomeratis &c. GRON. *Virg.* 90. KALM. *Itin.* II. p. 337.

derfte Borftelig hebben; de Bloempjes wit en blaauw van Keel, met twee geknopte en twee ongeknopte Meeldraadjes. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(3) Kunel *met ovaale effenrandige Bladen, gekranfte Bloemen en vierhoekige Stengen.* III. *Cunila Thymoides.* Thymachtige.

Poleyachtige Thym was deeze te vooren getyteld door den Ridder. MORISON heeft het Kruid, onder den naam van *Acinos*, die 't Blad en de gedaante van Thym heeft, met onuitgebreide Bloemen, in Plaat gebragt. Het groeit omftreeks Montpellier volgens SAUVAGES en gelykt veel naar het naastvoorgaande.

ZIZIPHORA. Zizifer.

Een Smoelachtige Bloem, met de Bovenlip omgeboogen en onverdeeld; een Draadachtige Kelk en vier Zaaden, hebben die van dit Geflagt, 't welk vier Soorten, tot de oude Wereld meeftendeels behoorende bevat; als

(1) Zizifer *met end-Hoofdjes en Eyronde Bladen.* I. *Ziziphora Capitata.* Hoofdige.

De

(3) *Cunila* Fol. ovalibus integerrimis &c. Thymus Pulegioides. *Sp. Plant.* I. p. 592. Acinos Thymi folio & facie. MORIS. *Hift.* III. p. 404. S. 11. T. 19. f. 6.

(1) *Ziziphora* Capitulis terminalibus Fol. ovatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 36. p. 64. *Veg.* XIII. p. 63. *H. Cliff.* 305. R. *Lugdb.* 313. Clinopod. fift. pum. Ind. Occ. PLUK. *Alm.* 111. T. 164. f. 4. Thymus humilis latifolius. BUXB. *Cent.* III. p. 28. T. 51. f. 1.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

De naam van *Ziziphora* was door den Ridder gegeven aan een Thymachtig Jaarlykſch Kruid, dat PLUKENETIUS afbeeldt onder den naam van Westindiſch Pypachtig Clinopodium, bloeijende aan de toppen der Stengen. Die Autheur denkt, dat het misſchien de *Tsjeru-Tardavel* van Malabar zou kunnen zyn, aanmerkende, hoe veele Oostindiſche Planten ook in de nieuwe Wereld voorkomen. BUXBAUM heeft het onder den naam van *Laage Breedbladige Thym* beſchreeven. De Groeiplaats wordt geſteld in Syrie en Armenie.

II. *Ziziphora Hispanica.* Spaanſche.

(2) Zizifer *met Eyronde Bladen en Trosachtig geaairde Bloemen, die ſtomp Eyronde geribde ſpitſe Blikjes hebben.*

De bynaam toont de Groeiplaats van deeze, welke in Spanje door LOEFLING is waargenomen. Zy draagt drie Bloempjes in ieder Blikje en heeft ſtekelige Kelken.

III. *Tenuior.* Dunnere.

(3) Zizifer *met zydelingſe Bloemen en Lancetvormige Bladen.*

De figuur der Bladen onderſcheidt deeze genoegzaam van de Eerſte Soort, en bovendien heeft

(2) *Ziziphora* Flor. racemoſo - ſpicatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 263.

(3) *Ziziphora* Flor. lateralibus Fol. Lanceolatis. *H. Cliff.* 305. R. *Lugdb.* 313. *H. Upſ.* 9. Acinos Syriaca, Folio mucronato, Capſulis hirſutis. MORIS. *Hiſt.* III. p. 404. S. 11. T. 19. f. 3, 4.

heeft zy een Vlak in 't Gehemelte der Bloemen, die aan dezelve ontbreekt. Ook komen hier de Bloemtrosjes niet aan den Top alleen. De *Syrische Acinos* van MORISON is tot deeze Soort betrokken. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(4) Zizifer *met zydelingse Bloemen en Eyronde Bladen.* IV. *Ziziphora Acinoides.* Thymachtige.

Deeze heeft de gedaante van een Soort van Thym, die by veelen *Acinos* geheeten wordt, waar van de bynaam, doch is in 't geheel veel grooter. De Bloemen komen menigvuldiger aan de zyden uit, dan in de Dunnere Zizifer: de Kelken zyn ook stekelig, maar de Meeldraadjes steeken buiten het Bloempypje uit. GMELIN heeft deeze in Siberie gevonden.

MONARDA.

Een ongelyke Bloem met de Bovenlip smal en niettemin de Meeldraadjes omwindende, komt voor in dit Geslagt; 't welk vier Zaadjes draagt, hebbende vyf Soorten, altemaal in Noord-Amerika groeijende.

(1) Monarda *met end-Hoofdjes en een stomphoekige Steng.* I. *Monarda Fistulosa.* Pypachtige.

De

(4) *Ziziphora* Floribus lateralibus, Fol. ovatis. Clinopodium supinum incanum. AMM. *Ruth.* N. 66.

(1) *Monarda* Capitulis terminalibus Caule obtusangulo. *Syst. Nat.* XII. Gen. 37. p. 64. *Veg.* XIII. p. 63. *Vir. Cliff.* 3. R. *Lugdb.* 313. Monarda. *H. Cliff.* 11. Origanum fistu-

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

De *Pypachtige Kanadasche Orégo*, van CORNUTUS, heeft den naam van Monarda, ter gedagtenisse van den ouden Spaanschen Geneesheer en Kruidkenner MONARDEZ, van den Ridder bekomen. Deeze eerste Soort en de volgende is in 't Kruidkundig Woordenboek van MILLER afgebeeld. Men vindt 'er eene Verscheidenheid van, die de Bladen minder ruig heeft, uit Virginie afkomstig en door MORISON beschreeven.

II. *Monarda Didyma.* Tweelingse.

(2) Monarda *met byna dubbelde end-Hoofdjes en een scherphoekige Steng.*

Deeze groeit in Pensylvanie, en is ook door Dr. COLDEN in Nieuw Jork waargenomen.

III. *Clinopodia.* Gryze.

(3) Monarda *met Hoofdjes, en zeer gladde Zaagswys' getande Bladen.*

In Virginie groeit deeze, zynde, zo wel als de voorige, een overblyvend Gewas, dat de Bladen grys heeft als die van 't Clinopodium. De Bloemen komen, als die van de Kruisemunt, aan Kransjes op het end der Stengen voort, en

fistulosum Canadense. CORN. *Canad.* 13. T. 14. β. Monarda mollis. *Am. Acad.* III. p. 399. Clinopodium majus Virginense &c. MORIS *Hist.* III. p. 374.

(2) *Monarda* Floribus Capitatis subdidynamis &c. MILL. *Ic.* 122. f. 1. *H. Cliff.* 495. COLD. *Noveb.* 7. Monarda Flor. Capitatis, verticillatisque &c. BUTTN. *Can.* 226.

(3) *Monarda* Floribus Capitatis &c. Mon. Fol. ovato-lanceolatis &c. *Fl. Virg.* 9. GRON. *Virg.* 6.

en zyn, zo wel als de Bladen, van een zeer aangenaamen Reuk. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(4) Monarda *met gekranste Bloemen, die gestippeld zyn.* IV. *Monarda Punctata.* Gestippelde.

Deeze komt onder den naam van *Kransbloemige Monarda* voor. Zy heet Smalbladig Virginisch Clinopodium by PLUKENET, zynde door D. BANISTER in Virginie waargenomen. De Stengen zyn, onder ieder Kransje van Bloemen, met tien of twaalf roodachtige Blaadjes omringd, 't welk dit Gewas zeer sierlyk maakt, terwyl ook de Bloemen groot en geel zyn, met paarsche Vlakjes getekend. Het bevindt zig, zo wel als de eerste Soorten, in de Europische Kruidhoven.

(5) Monarda *met gekranste Bloemen, die langer dan het omwindzel zyn.* V. *Ciliata.* Gehaairde.

Van deeze Soort, die de Bloemen blaauw heeft, met een driedeelige paarsche Lip, vindt men door CLAYTON gemeld, dat de Steng bepaald wordt door twee of drie Kransjes, met een veelvoudig Omwindzel; 't welk uit fraaije ge-

(4) *Monarda* Flor. Verticillatis &c. *H. Ups.* 12. *H. Cliff.* 495. R. *Lugdb.* 313. Clinopodium Virg. angustifolium &c. PLUK. *Alm.* III. T. 24. f. 1. GRON. *Virg.* 6.

(5) *Monarda* Flor. Verticillatis &c. Mon. Spicâ interruptâ &c. *Fl. Virg.* 9. GRON. *Virg.* 6. Clinopodium angustifolium non ramosum Flore cæruleo &c. PLUK. *Alm.* 10. T. 164. f. 3. MORIS. *Hist.* III. p. 374. S. 11. T. 8. f. 6.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. gekleurde Blaadjes bestaat, die naauwlyks langer dan de Bloempjes zyn, en met Haairtjes aan de kanten bezet, waar van de bynaam. Het heeft de Kelken stekelig, de Bladen Lancetvormig, flaauw gestreept. De Groeiplaats is ook in Virginie.

Eenwyvige.

S A L V I A. Salie.

De Rosmaryn benevens eenige Soorten van Salie, die Heesterachtig zyn, reeds beschreeven hebbende *, zal ik hier slegts de overigen, in die orde, zo als zy in de laatste Uitgaave van het Samenstel der Natuur geplaatst zyn, voorstellen, en begin dus met

* II. D. IV. STUK, bladz. 51, 55, enz.

VI. *Salvia Urticifolia*, Netelbladige.

(6) Salie *met langwerpig ovaale, dubbeld getande Bladen; de Kelk in drieën gedeeld, met de bovenste Slip drietandig.*

Hier wordt de *Virginische Horminum*, met Brandenetel-Bladen en eene kleine Bloem, van MORISON, t'huis gebragt. Het is een Boomachtig Heestertje, dat in Virginie en Florida groeit, hebbende een wit en blaauw bonte Bloem, met een klein Helmpje en rimpelige, gespitste, gekartelde Bladen, zo CLAYTON aanmerkt.

(38)

(6) *Salvia* Fol. ovato-oblongis, implicato-serratis. &c. GRON. *Virg.* 8, 5. Horminum minus Betonicæ folio, PLUK. *Amalth.* 119. T. 420. Horm. Virg. erectum, Urticæ foliis, flore minore. MOR. *Hist.* III. p. 395. S. 11. T. 13. f. 31.

(38) Salie *met Hartvormige, getande, zagte Bladen, en Troswys' geaairde Bloemen, die naauwlyks buiten den Kelk komen.* IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. XXXVIII. *Salvia Serotina.* Laatkomende.

Deeze nieuwe Soort, op 't Griekfche Eiland Chio gevonden door den Heer ARDUINUS, maakt aldaar een Heestertje uit van anderhalf Voet hoogte, met Takjes die vierkantig, doch naauwlyks Wollig zyn. Het heeft een zeer fterken onaangenaamen Reuk, als die van Kattekruid.

(7) Salie *met langwerpige gekartelde Bladen, den Helm der Bloemen halfrond, de Vrugtdraagende Kelken omgeboogen.* VII. *Viridis.* Groene.

Van deeze, in de Upfalfche Akademie-Tuin voorkomende, wordt een byzondere Soort gemaakt.

(8) Salie *met ftompe gekartelde Bladen, en toppen van groote gekleurde onvrugtbaare Blikbladjes.* VIII. *Horminum.* Edele Sclarey.

Dee-

(38) *Salvia* Fol. cordatis ferratis mollibus, &c. *Mant.* 25. *Syst. Nat. Veg.* XIII.

(7) *Salvia* Fol. oblongis crenatis &c. Salvia Fol. ovato-oblongis, &c. *Hort. Upf.* 11. Horminum comâ viridi. TOURNF. *Inft.* 178.

(8) *Salvia* Foliis obtufis crenatis. Bracteis fummis fterilibus majoribus coloratis. *Vir. Cliff.* 4. *Hort. Cliff.* 12. *Mat. Med.* 14. ROYEN *Lugdbat.* 310. Horminum fativum. C. B. *Pin.* 238. Orminum verum Matthioli. GESN. *Fasc.* 17. T. 11. f. 21. TOURNF. *Inft.* 178. DOD. *Pempt.* 294.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

Deeze byzonderheid onderſcheidt het Gewas, daar men onder de Kruidkundigen, van ouds, den naam van *Horminum* of *Orminum* aan gegeven heeft; noemende het in 't Franſch *l'Ormin.* Het wordt van ſommigen geteld onder de Soorten van Sclarey, en het mag, wegens zyne fraaiheid en teerheid, wel den naam van *Edele Sclarey* voeren. Men zou het ook *Tamme Scarley* kunnen heeten, dewyl het in Europa, doorgaans, niet voorkomt dan in de Hoven: maar zulks heeft het met de Gewoone Scarley gemeen. CAMERARIUS zegt, dat het overvloedig groeit in 't Land omſtreeks Sienne in Toskanen; maar nog overvloediger in Apulie, Illyrie en door geheel Griekenland. TOURNEFORT vondt 'er aanmerkelyke Verſcheidenheden van, op zyn Reistogt in de Levant. RAY hadt dit Gewas, in zyne Reizen, nergens wild aangetroffen. Het is een Zaay-Plant, zo wel als de voorgaande.

Dit is een Jaarlyks Kruid, dat naauwlyks hooger dan één of anderhalven Voet wordt, en veel gelykt naar de Salie, hebbende Wollige vierkante Steelen, met gepaarde Bladen, die uitermaate ruig zyn, doch breeder en niet zo hard als die van de Salie; zonder aanmerkelyke Reuk, maar bitterachtig van Smaak. De Bloemen zyn klein en verſchillen in figuur aanmerkelyk van die der Gewoone Salie. Zy hebben, naamelyk, de Bovenlip korter en niet Zeisſenvormig, maar Lepelachtig hol, gelyk de Onder-

lip,

lip, die ook in drieën is verdeeld. De Takjes zyn, boven de Bloem-Aairen, gekroond met zekere dunne Blaadjes, van eene paarſchachtige Kleur of rood. De Zaaden zyn klein, en om derzelver wille, dewyl zy, even als die der Kwee-Peeren, zekere Slymigheid uitgeeven, welke men uitwendig in Oog-Ontſteekingen gebruikt, wordt de *Horminum* geteld onder de Winkelmiddelen. De naam wordt, uit het Griekſch, van de verſterking der Minnedriften, waar op ook waarſchynlyk de gemeene Franſche naam van dit Kruid, in Provence, *lou Prud'homme* zinſpeelt, afgeleid. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(9) Salie *met Hartvormige Lancetswyze gegolfde, dubbeld getande, gevlakte, ſpitſe Bladen en gekleurde Blikjes, die korter dan de Bloem zyn.* IX. *Salvia Sylvestris.* Wilde Sclarey.

Deeze Soort komt in Neder-Ooſtenryk en Boheme, aan de kanten der Akkeren en in de Wyngaarden voor, zegt LINNÆUS. Indien het de aangehaalde van CLUSIUS is, met bonte of wit gevlakte Bladen, die by DODONÆUS *Orvala altera* heet, dan bereikt zy dikwils de hoogte van twee Ellen.

(10)

(9) *Salvia* Fol. Cordato-Lanceolatis undatis &c. Horminum ſylveſtre Salvifolium majus &c. C. B. *Pin.* 239. Horm. ſylveſtre V. altera ſpecies. CLUS. *Hiſt.* II. p. 31. Horm. ſylv. III. alt. ſpec. *Pann.* 583.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

X. *Salvia nemorosa.* Bosch Sclarey.

(10) Salie *met Hartvormig Lancetswyze getande vlakke Bladen, gekleurde Blikjes en de onderste Bloemlip omgeboogen.*

Van deeze, die in Oostenryk en Tartarie groeit, zyn de Wortelbladen Hartvormig, die aan de Stengen Lancetvormig Eyrond, egaal getand, van boven naakt van onderen Wollig: de Aairen voor het bloeijen volmaakt vierhoekig, met gekleurde Blikjes korter dan de Bloemen, die als met fyne Stipjes besprengd zig vertoonen Het is een tweejaarig Kruid.

XVIII. *Syriaca.* Syrische.

(18) Salie *met Hartvormige getande Bladen, de onderſten uitgegulpt, en Hartvormige korte ſpitſe Blikjes; de Kelken Wollig.*

Deeze is *Syriſche Sclarey* by BAUHINUS getyteld, en door hem afgebeeld naar een Plant, die uit Zaad van Syrie, daar menze *Biſarmar* noemde, te Padua was geteeld. Zy groeit ook in 't Beloofde Land, volgens HASSELQUIST. Aan ſtomp gehoekte Stengen heeft zy Bladen die Hartvormig, zeer rimpelig, Wollig, op de kanten uitgegulpt en een weinig gekarteld zyn. De Bloem-Aairen zyn met Roedjes gearmd: de Bloemkelken vyfdeelig, de Bloemen wit met

(10) *Salvia* Fol. Cord. Lanceol. ſerratis planis &c. Salvia Fol. Cordato-Lanceol. &c. ZINN. *Goett.* 297. Horminum ſylv. Salvifolium minus. C. B. *Pin.* 239. Sclarea fol. Salviæ, minor ſ. glabra. TOURNF. *Inſt.* 180.

(18) *Salvia* Fol. Cord. dentatis &c. Horminum Syriacum. C. B. *Pin.* 238. *Prodr.* 114. T. 114.

met den Styl eens zo lang als de Helm is van de Bloem. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(11) Salie *met Hartvormig Eyronde, gerimpelde, Wollige Bladen, ſtekelige Kelken en een knobbeligen Wortel.* XI. *Salvia Hæmatodes.* Bloedkleurige.

Den naam van *Bloedkleurige Sclarey met Affodillen-Wortel*, voert deeze by TRIUMFETTI, en is ook in 't Werk van BARRIERE afgebeeld. De Geſtalte is als die van Phlomis doch teerder. De Kelken zyn overal ſtekelig door uitſtekende regte Haairen. De Groeiplaats wordt geſteld in Italie. Dit en 't volgende Kruid zyn overblyvende.

(12) Salie *met langwerpig Hartvormige Bladen, waar van de bovenſten de Steng omvatten, die byna naakte Kransjes heeft, de Bloemen met een Lymerige Helm.* XII. *Pratenſis.* Veld-Sclarey.

Deeze Soort groeit in de Velden van Europa

(11) *Salvia* Fol. Cordato-ovatis, rugoſis tomentoſis &c. Horminum Sanguineum Asphodeli radice. TRIUMF. *Obſ.* 69. T. 69. Horm. ſylv. majus hæmatodes glabrum, Flore cœruleo Italicum. BARR. *Rar.* 234. T. 185. Sclarea Asphodeli radice. TOURNF. *Inſt.* 179.

(12) *Salvia* Fol. Cordato-oblongis &c. Fol. ovatis inciſo-crenatis &c. *H. Cliff. H. Upſ* R. *Lugdb.* 310. &c. &c. HALL. *Helv.* 638. Horminum pratenſe Fol. ſerratis. C. B. *Pin.* 238. Horminum ſylveſtre. CAM. *Epit.* 629. LOB. *Icon.* 556. *β.* Salvia agreſtis Foliis cordatis; &c. *Am. Acad.* III. p. 399. Horminum pratenſe niveum foliis incanis. C. B. *Pin.* 238.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

pa en heeft daar van den bynaam. By sommigen wordt zy *Wilde Sclarey* genoemd, by anderen *Wilde Salie* en in 't Nederduitsch, zo de Heer DE GORTER zegt, *Veld-Salie.* Zy komt, volgens zyn Ed., op verscheide plaatsen aan den Ysfel, en aan den Ysfeldyk in 't Graafschap Zutphen, als ook omtrent Zalk in Overysfel voor. Gemeen is zy in Oostenryk, Switzerland, in Vrankryk, Sweeden en elders.

Zy heeft een Steng van een Elle hoog, die vierkant is en ruig, met weinig Bladen bezet, die gerimpeld en ruuw zyn, by den Grond menigvuldiger en Hartvormig, aan de Steng minder in getal, smaller en veel korter gesteeld, naar die van de Salie eenigszins gelykende. De Kransjes, boven aan den Steel, zyn met eenige kleine bleeke Blaadjes geschoord. Zy bestaan uit Bloemen, van drie tot zes in getal, als die van de Sclarey, gemeenlyk hoog blaauw, doch by sommigen ook wit, paarsch of roodachtig van Kleur. De Sneeuw-witte Veld-Sclarey met gryze Bladen, van BAUHINUS, wordt als eene Verscheidenheid hier t'huis gebragt.

De Bloemen zyn, in figuur, niet alleen van die der Edele Sclarey, hier voor beschreeven, maar ook van die der Gemeene Salie, gelyk uit de Afbeeldingen van TOURNEFORT blykt, grootelyks verschillende. Zy hebben de Bovenlip Zeisfenvormig in tweeën gespleeten, en de Styl steekt 'er aanmerkelyk buiten, terwyl

wyl de Meeldraadjes daar binnen besloten zyn, die uit twee Stammetjes, welke ieder zig in tweeën verdeelen, bestaan; zo de Heer HALLER aantekent. De Onderlip is in drieën gesneeden, even als in de andere Soorten. In de Kelk rypen vier zwartachtige ronde Zaadjes aan. IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(21) Salie *met Hartvormige Bladen; de zydelingsen gekwabd; de bovensten ongesteeld; de Kransjes byna naakt en zeer ver van elkander.* XXI. *Salvia Indica.* Indische.

Deeze Soort wordt, wegens de figuur der Bloemen, de *Tygerpoot* genoemd, of de grootste Indische Sclarey met bonte Bloemen. Zy is by MORISON afgebeeld, onder den naam van *Ruige Sclarey*, die de Bloem Violet heeft, met Gouden Stippen getekend. Volgens nadere Waarneeming zyn de Bladen niet scherp getand, maar byna effenrandig. De Steng groeit wel drie Voeten hoog en is, zo wel als de Bladsteelen, Haairig. De Bloem is groot en blaauw; de Bovenlip Zeissenvormig, de Onderlip zodanig verdeeld, dat dezelve naar een vliegend Insekt, een Horsel by voorbeeld of een Hommel, gelyke.

(13)

(21) *Salvia* Fol. Cordatis, lateralibus lobatis, summis sessilibus &c. Horminum Salv. Fol. hirsutum, Fl. violaceo &c. MORIS. *Hist.* III. S. 11. T. 13. f. 16. JACQ. *Hort.* T. 78. Salvia Indica Floribus variegatis. TOURNF. *Inst.* 179. BURM. *Fl. Ind.* p. 13.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

XIII. *Salvia Dominica.* Domingosche.

(13) Salie *met Hartvormige stompe gekartelde eenigermaate Wollige Bladen; de Bloemen naauwer dan de Kelk.*

Het Eiland van St. Domingo is 'er de Groeiplaats van.

XIV. *Verbenaca.* Oostersche.

(14) Salie *met Zaagtandige, gehakkelde, gladachtige Bladen, de Bloemen naauwer dan de Kelk.*

Deeze, die in Italie, als ook in de Oostersche Landen, op de Velden groeit, heeft het Mondstuk van de Bloem, zo wel als de voorige, naauwer dan de Opening is van de Kelk. De Bladen gelyken, door hunne insnydingen en verdeelingen, naar die van het Yzerkruid, waar van zy den bynaam heeft. Men vindtze Wilde Sclarey met Lavendelbloemen getyteld by BAUHINUS. Men vindtze ook, zo GOUAN aantekent, in Provence, komende aldaar, in Puinachtige Gronden, alom voor. In Virginie schynt deeze Soort ook te huisvesten.

XV. *Clandestina.* Heimelyke.

(15) Salie *met Zaagtandige, Vindeelige, zeer rim-*

(13) *Salvia* Fol. Cordatis obtusis, Corollis Calyce angustioribus.

(14) *Salvia* Fol. Serratis sinuatis læviusculis &c. *Virid. Cliff.* 17. *R. Lugdb.* 309. Horminum sylvestre Lavandulæ Flore. C. B. *Pin.* 239. RAJ. *Hist.* 545. Hormin. Verben. foliis &c. TRIUMF. *Obs.* T. 66. Salvia Fol. pinnatifido-sinuatis, GER. *Prov.* 258.

(15) *Salvia* Fol. Serratis pinnatifidis rugosissimis &c. Horminum sylvestre inciso Folio, cæsio flore, Italicum. BARR. *Rar.* T. 220.

rimpelige Bladen; ſtompe Aairen; de Bloemen naauwer dan de Kelk. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Deeze Italiaanſche, een tweejaarig Kruid, heeft vierhoekige, ruige Stengetjes, maar een Span hoog, boven meest met twee Takken. De Kransjes der Aairen zyn ver van elkander, en ſamengeſteld uit Hartvormige driebloemige Blikjes. De Kelken zyn lymerig gehaaird; de Bloemen violet, naauwlyks eens zo lang, en hebben de middel-Kwab van de Onderlip wit. Dat het Zaad draagen zonder Bloem, 't welk elders aan de voorgaande toegeſchreeven wordt *, gelegenheid gegeven hebbe tot den bynaam, is waarſchynlyk. Immers men vindt de tegenwoordige Salie, met Vinswys' getande ruuwe ruige Bladen, Haairige Kransjes en Bladerlooze Bloemen, getyteld (†).

(16) Salie *met ſtompe uitgeknaagde Bladen, de Meeldraadjes eens zo lang als de Bloem.* XVI. *Salvia Pyrenaica.* Pyreneeſche.

Onder den naam van *Pyreneeſche Lymerige Sclarey*, is deeze afgebeeld door HERMANNUS, die de Bladen met het Loof van de *Anguria* vergelykt. Zy bevindt zig in de Openbaare Kruidhoven.

(17)

(*) Vid. *Amœn. Acad.* III. p. 396.

(†) Salvia Fol. pinnato dentatis asperis hirſutis, Verticillis piloſis, Floribus apetalis. ZINN. *Goett.* 298.

(16) *Salvia* Fol obtuſis eroſis &c. R. *Lugdb.* 309. Horminum Pyrenaicum glutinoſum Anguriæ folio. HERM. *Parad.* 187. T. 187.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(17) Salie *met Hartvormig langwerpige uitgeknaagde Bladen, de Meeldraadjes zo lang als de Bloem.*

XVII. *Salvia Bisermas.* Wollige.

De *Syrische Sclarey* voerde in dat Land den naam van *Bisermas* volgens CAMERARIUS, en daar van zal de Bynaam afkomstig zyn. Een goede Afbeelding van deeze vindt men by BARRELIER. Het Kruid heeft ruige Stengen van een Voet hoog; Wollige Bladen zeer sterk doch aangenaam van Reuk: Lymerige Blikjes en witte Bloemen met geele Meelknopjes.

XIX. *Mexicana.* Mexikaansche.

(19) Salie *met Hartvormige, aan beide enden spitse, Zaagtandige Bladen.*

Tot tien en twaalf Voeten hoogte was deeze Soort, wier Zaad men uit Mexiko ontvangen hadt, in de Elthamsche Tuin gegroeid, en wordt dus, met reden, *Zeer hooge Mexikaansche Sclarey* geheten van DILLENIUS, die, om dat zy veel Vogts begeerde, het niet onwaarschynlyk stelde, dat haare Groeiplaats op vogtige plaatsen mogte zyn, in haar Vaderland.

(20)

(17) *Salvia* Fol. Cordato-oblongis erosis &c. Horminum sylvestre majus Flore albo. BARR. *Ic.* 187. Salv. Caule Frut. &c. ARD. *Sp.* I. p. 9. T. 1. Salv. villosa et viscosa &c. ALLION. *Hort.* 49. N. 4.

(19) *Salvia* Fol. ovatis, utrinque acuminatis serratis. *H. Cliff.* 13. R. *Lugdb.* 308. Sclarea Mexicana altissima facie Heliotropii. DILL. *Elth.* 339. T. 254. f. 330.

(20) Salie *met Eyronde Bladen; de Steeltjes wederzyds puntig, de Aairen geschubd, de Kelken driedeelig.* IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. XX. *Salvia Hispanica.* Spaansche.

In Italie is deeze, die *Spaansche Sclarey* door TABERNÆMONTANUS genoemd, en onder dien naam afgebeeld was, van D. RATHGEB gevonden en in Spanje door LOEFLING waargenomen. Het is een Jaarlykſch Gewas, met de Steng anderhalf Voet hoog, vierhoekig, ſtomp, boven met witte Haairtjes bekleed. De Bladſteelen hebben onder wederzyds een ſtompe Punt. De Aair is vierhoekig, met Eyronde Blikjes, die gehaaird zyn, zo lang als de Kelken. De Bloemen zyn blaauw.

(22) Salie *met Hartvormige, kartelig getande Bladen; de Kransjes byna naakt; den Styl leggende op de Onderlip van de Bloem.* XXII. *Verticillata.* Gekranſte.

De laatstgemelde byzonderheid onderſcheidt deeze, die echter ook aan haare Piekswys' Hartvormige Bladen vry kenbaar is. Men vindtze Breedbladige *gekranſte Wilde Sclarey* getyteld by

(20) *Salvia* Fol. ovatis, Petiolis utrinque mucronatis &c. KNIPH. *Orig.* Tab. 2. Horminum ſylveſtre Lavendulæ flore. C. B. *Pin.* 239? Sclarea Hispanica. TABERN. *Hiſt.* 764. *Ic.* 374.

(22) *Salvia* Fol. Cord. crenato-dentatis &c. *H. Upſ.* 11. *H. Cliff.* 495. R. *Lngdb.* 309. Horm. ſylv. latifol. verticillatum. C. B. *Pin.* 238. Horminum ſylveſtre tertium. CLUS. *Hiſt.* II. p. 29. *Pann.* p. 580.

IV. AFDEEL II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

by BAUHINUS, dat de reden waarschynlyk is van den bynaam. t'Is ook een Jaarlyksch Kruid, dat men in Oostenryk aan de Landscheidingen en Muuren vindt groeijen, volgens KRAMER. Zo het de *Derde Wilde Sclarey* van CLUSIUS is, dan gelyken de Bladen naar die van de gewoone Salie, doch zyn niet grys, droog en bitter van Smaak, niet onaangenaam van Reuk. De Bloemen komen van het midden der Steng tot aan den top, Kranswyze, uit paarsche Kelkjes voort; zynde klein en paarschachtig blaauw. Overal groeide dit fraaije Gewas omstreeks Weenen en door geheel Neder-Oostenryk aan de Wegen, kanten der Bouwlanden en Wyngaarden. In Engeland hadt hy ze ook waargenomen.

XXIII. *Salvia Glutinosa.* Lymerige.

(23) Salie *met Hartvormig Pylswyze, Zaagswys' getande, spitse Bladen.*

Deeze Soort, die wegens haare kleverigheid den bynaam heeft (*), groeit natuurlyk in Duitsch-

(23) *Salvia* Fol. Cordato-Sagittatis serratis acutis. *H. Cliff. Upf.* R. *Lugdbat.* 308. SAUV. *Monsp.* 146. GOUAN. *Monsp.* 19. KRAM. *Austr.* 9. HALL. *Helv.* 639. Horminum luteum glutinosum. C. B. *Pin.* 238. Horminum sylvestre secundum. CLUS. *Hist.* II. p. 29. Colus Jovis. *Pann.* 577. LOB. *Icon.* 557. Orvala tertia. DOD. *Pempt.* 292.

(*) Die Kleverigheid is zo groot, dat 'er de Vlooijen aan zitten blyven, wanneer men het in een Slaap-Vertrek ophangt, zegt Doktor MAPPUS; *Alsat* p. 277, en daarom werdt het van sommigen *Vlookruid* genoemd zegt hy. Ik zou anders denken, dat zulks met de Muggen plaats had, en dat men *Culices* leezen moest voor *Pulices*.

Duitſchland en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, ja ook in den Elſaz; doch in onze Nederlanden ſchynt zy niet gevonden te zyn. De Heer HALLER namze op verſcheide plaatſen in Switzerland, en doorgaans in het Bergachtige gedeelte, overvloedig waar. „ De geheele „ Plant, (zegt hy) is Lymerig en welriekende. Zy heeft een vierkante Takkige Steng „ van een Elle hoog. De Bladen zyn lang geſteeld, ruig, Pylachtig, maar vervolgens „ verbreedende, geſpitst. Aan 't end der Takken komen lange Aairen voort, met Kransjes digt aan elkander, die door kleine Blaadjes van een geſcheiden zyn. De Bloem is „ geel, met een zeer groote Sikkelvormige „ Helm, die in tweeën gedeeld is, waar een „ lang Buisje uitſteekt (*). De Draadjes zyn „ van langte als de Helm, met lange Topjes: „ de Zaaden uit den Eyronde geſpitst, Kastanje-bruin."

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Sommigen willen, zo zyn Ed. aanmerkt, dat dit Kruid tegen Borstkwaalen en den Steen dienſtig zou zyn. BOCCONE verhaalt, dat 'er de Wyn eenen Muskus-Geur van krygt. Het is in

(*) Het gene daar tusſchen komt (*Stylorum pondera longiora, ad duas lineas, Nodulo terminata, qui imperfectus eſt loculus.*) verſtaa ik niet; de beſchouwing van de Bloem zou het misſchien ophelderen, die, volgens BOERHAAVE, geel bont is, met een ruimen hollen Baard. Wordt daarom, ook, het Kruid de *Spinrok van Jupiter* geheten??

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

in de Eychstettische Tuinbeschryving, onder den naam van de Spinrok van Jupiter, afgebeeld. „ Die Soort, welke zeer vette Takken „ heeft en een geele Bloem, *Colus Jovis* ge„ naamd, groeit zo overvloedig door geheel „ Neder-Oostenryk, zegt CLUSIUS, dat 'er byna „ niets gemeener is aan den voet der Bergen „ en Heuvelen, als ook aan de kanten der hoo„ ge Tuinen, tusschen de Haagen en 't Ge„ boomte." TOURNEFORT heeftze genoemd *Grootste of Zeer groote Berg-Salie*, met Bladen van Sclarey en geelachtige Bloemen. De Groeiplaats is in Italie en Duitschland meest op Slykerige plaatsen, vogtig door afloopende of springende Wateren, aan den voet der Bergen; zo RAY aanmerkt.

XXXVI. *Salvia Spinosa.* Gedoornde.

(36) Salie *met langwerpige uitgegulpte Bladen, gedoornde Kelken en Hartvormige gespitste holronde Blikjes.*

Onder den bynaam van Egyptische was deeze voorgesteld, als in Egypte waargenomen zynde door den Heer FORSKAOL, en met de Syrische van BAUHINUS vergeleeken geweest, doch thans, wegens de Doornachtigheid der Kelken, daar van onderscheiden. 't Gewas, in de Upsalsche Tuin geteeld en aldaar gebloeid hebbende, hadt de Steng maar een Voet hoog.

(27)

(36) *Salvia* Fol. oblongis repandis &c. Salvia Ægyptiaca. *Mant.* 26.

(27) Salie *met gerimpelde, langwerpig Hart-vormige, Haairige, Zaagswys' getande Bladen; de Blikjes gekleurd, langer dan de Kelken, holrond met ſpitſe Punten.* IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. XXVII. *Salvia Sclarea* Tamme Sclarey.

Dit is de Gewoone of tamme *Sclarey*, in 't Latyn *Sclarea* of *Scarlea*, *Centrum Galli* en *Matriſalvia*, dat is Moeder-Salie, in 't Italiaanſch *Sciaria*, in 't Engelſch *Clary*, in 't Hoogduitſch *Scharlach* genoemd wordende. De Franſche naam *Orvale* komt naast overeen met dien, onder welken het by DODONEUS is afgebeeld. In de Winkels noemt men het *Gallitricum*, zegt LOBEL. Die naam, of eigentlyk *Gallitrichum*, van de figuur der Bloemen afgeleid, zo HOFFMANN zegt (*), vind ik nogthans in geene Winkelboeken, wordende dit Kruid aldaar aangehaald onder den naam van *Horminum*, die op de kragten betrekking heeft; hoewel ſommigen meenen, dat de *Horminum* en *Orvala* verſchillende Planten zyn; gelyk MATTHIOLUS, aangetekend heeft (†).

Wat daar van zy, 't Gewas, dat in de middeldeelen van Europa niet dan in de Tuinen ge-

(27) *Salvia* Fol. rugoſis Cordatis oblongis &c. *H. Cliff. Upſ. Mat. Med.* 15. R. *Lugdb.* 309. Salvia Fol. Cordato-ovatis &c. GUETT. *Stamp.* 263. Horminum Sclarea dictum. C. B. *Pin.* 228. Orvala. DOD. *Pempt.* 292. Scarlea, Centrum Galli & Offic. Gallitricum. LOB. *Icon.* 556.

(*) CASP. HOFFMANN. *De Medic. Officinalibus.* pag. 290.

(†) RENODÆUS *de Mat. Med.* Par. 1623. Lib. I. pag. 344.

IV. AFDEEL II. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

gevonden wordt, geeft Stengen uit van twee Voeten hoogte, die dik en vierkant zyn, zig in Takken verdeelende. De Bladen zyn van aanmerkelyke grootte, een Hand breed, een weinig ruuw en ongelyk, witachtig en eenigermaate ruig. De Bloemen, naar die van de Salie gelykende, zyn witachtig of bleek blaauw, en groeijen in lange Aairen; waar op zwart Zaad volgt, dat in getande Zaadhuisjes vervat is. De geheele Plant heeft een zwaaren Reuk, en blyft, na dat zy uit Zaad is opgekomen, maar éénen Winter over. By Montpellier, daar het op zekere Velden wild groeit, volgens GOUAN, bereikt het meer dan eens Menschen hoogte. Het zoude in Griekenland en sommige deelen van Italie gemeen zyn, komende in Provence, zo GERARD schryft, ook aan de Wegen voort.

Of dit het *Horminum* zy van DIOSCORIDES, is twyfelachtig. Men moet van deszelfs kraggten een groot denkbeeld gehad hebben, om het te noemen *Tota bona*, in 't Fransch *Toute bonne*, dat is Algoede. Door zyn Kruiderigheid is het prikkelende en dienstig tot verdunning van koude Slymerige Vogten; als ook tegen de Opstyging en Moederkwaalen, wanneer het in Wyn getrokken wordt gebruikt. Uitwendig strekt het voor een uitmuntend Wondzuiverend en Pynstillend Middel. Het Bier, daar op gegist, wordt zeer sterk en maakt schielyk dronken. De Bloemen hebben sterker Reuk dan de

de Bladen, en zyn, gelyk dezelven, bitter van Smaak. Een Zaadkorreltje, in het Oog gedaan, daar wat in geraakt is, dient, gelyk de Kreefts-oogen, om hetzelve daar uit te helpen (*). IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(30) Salie *met gerimpelde, Vinswys' verdeelde, Wollige Bladen, die de bovenste Kransjes onvrugtbaar heeft.* XXX. *Salvia Ceratophylla.* Hoornbladige.

De gestalte der Bladen, die de figuur byna van Hertshoornen hebben, geeft hier den bynaam aan. De Groeiplaats wordt gesteld in Persie.

(29) Salie *met langwerpige uitgeknaagde gewolde Bladen, gewolde Kransjes; de Lip der Bloem gekarteld; de Blikjes omgekromd en eenigermaate gedoornd.* XXIX. *Æthiopis.* Ethiopische.

Men wil dat deeze de *Æthiopis* der Ouden zou zyn, hebbende dien naam van haare Groeiplaats in Ethiopie. Als eene Verscheidenheid is hier

(*) RUTTY *Mat. Med.* Lond. & Roterod. 1775. p. 238.

(30) *Salvia* Fol. rugosis pinnatifidis lanatis &c. Salv. Fol. simpl. dentato-pinnatis asperis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 308 *H. Ups.* 10. Horminum rugoso Verrucosoque folio. PLUK. *Alm.* 186. T. 194. f. 5. HERM. *Parad.* 186. T. 186. MORIS. *Hist.* III. p. 393. S. 11. T. 13 f. 6.

(29) *Salvia* Fol. oblongis erosis Lanatis &c. Salv. Fol. Lanc. sinuato-dentatis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 308. Æthiopis Fol. sinuosis. C. B. *Pin.* 241. *β.* Æthiopis laciniatis foliis. BARR. *Rar.* 24. T. 188. *γ.* Marum Ægyptium. VESL. *Alp.* 212. T. 212.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. hier die met gesnipperde Bladen van BARRELIER, als ook het *Egyptische Marum* van VESLINGIUS t'huis gebragt. De Onderlip der Bloem maakt van vooren een Zakje. Het Kruid groeit in Illyrie, Afrika en Griekenland, zegt de Ridder.

XXXI. *Salvia Pinnata.* Gevinde.

(31) Salie *met Lierachtig gevinde Bladen.*

De Orientaalsche Salie, die zeer ruig en lymerig is, met gevinde Bladen, de Bloem en Kelk paarsch hebbende, zonder Reuk, van BOERHAAVE, maakt deeze Soort uit. Zy heeft de Steng Haairig; de Bladen gevind, uitgeknaagd, doch de bovensten minder gevind. De Kelk is Eyrond, stekelig, opgeblazen met den Mond samengedrukt, stomp en ongetand; de Bloem niet Sikkelvormig, klein en paarsch. De Groeiplaats is in de Levant en Arabie.

XXVIII. *Argentea.* Verzilverde.

(28) Salie *met langwerpige, Tandswys' gehoekte, Wollige Bladen, de bovenste Kransjes onvrugtbaar; met holronde Blikjes.*

Hier komt zo wel de *Siciliaansche*, met rondachtige Verzilverde Bladen, van BOERHAAVE, t'huis, als de *Kandiasche*, geheel Zilverachtige Wol-

(31) *Salvia* Fol. Lyrato-pinnatis. Salv. Fol. composito-pinnatis. *H. Cliff.* 13. R. *Lugdb.* 309. Salv. Orient. latifolia hirsutissima &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 167. T. 167. Horm. Arab. PLUK. *Alm.* T. 194. f. 6.

(28) *Salvia* Fol. oblongis, dentato-angulatis &c. Sclarea sicula &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 163. Æthiopis tota Argentea Cretica lan. CUP. *Cath.*

Wollige Æthiopis van CUPANUS. 't Is een middelslag tusschen de Sclarea en Æthiopis, zo de Ridder aanmerkt; hebbende de Bladen zeer Wollig: de enden der Aairen als gedoornd, de Bloempjes wit met eene paarschachtig ruige Helm en geelachtige Lip; den Styl langer dan de Bloem. IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(38) Salie *met Vindeelige gerimpelde Haairige Bladen, de Steng zeer Takkig gepluimd.* XXXVIII. *Salvia Ceratophylloides.* Hoornbladachtige.

Door ARDUINUS is deeze, die op Sicilie en Egypte groeit, in Afbeelding gebragt, zynde een middelslag tusschen de Heimelyke en Hoornbladige, voorgemeld.

(37) Salie *met Lierachtig geoorde Bladen, de Steng byna Bladerloos, den Helm van de Bloem ten halve tweedeelig.* XXXVII. *Forskahlei.* Forskaolse.

In de Oosterische Landen is deeze waargenomen door FORSKAOHL. In de Upsalsche Tuin bloeide de Steng in 't tweede Jaar, anderhalf Voet hoog. De Kransjes droegen wederzyds van drie tot vyf kort gesteelde Bloemen, blaauw van Kleur, driemaal zo groot als de Kelk, die besprengd was met Lymerige Haairtjes. De gestalte was als die van de volgende Soort.

(32)

(38) *Salvia* Fol. pinnatifidis rugosis villosis, Caule Paniculato ramosissimo. *Mant.* 26. Salvia. ARDUIN. *Spec.* II. p. 12. T. 2.

(37) *Salvia* Fol. Lyrato-auriculatis, Caule subaphyllo, &c. *Mant.* 26.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. XXXII. *Salvia nutans.* Knikkende.

(32) Salie *met Hartvormige, van agteren ongelyk uitgesneeden, Bladen; de Steng naakt; de Bloemen voor het bloeijen neergeboogen.*

In de Verhandelingen der Akademie van Petersburg is deeze, die in 't Russische Gebied groeit, beschreeven en afgebeeld.

COLLINSONIA.

De byzondere Kenmerken bestaan in een ongelyke Bloem, die de Onderlip in veele Haairachtig smalle Vezelen verdeeld heeft, brengende het Gewas één volkomen Zaad voort.

I. *Collinsonia Canadensis.* Kanadasche.

De eenigste Soort (1) is in de Cliffortsche Tuin-beschryving zeer fraay afgebeeld. Het groeit in Virginie als ook in Kanada, in de Bosschen, zegt LINNÆUS, en haalt de Reizen van den Heer KALM aan. KALM zegt, dat Pensylvanie 'er de eigentlyke Groeiplaats van zy; zynde hetzelve hem nooit Noordelyker voorgekomen, dan op ontrent drie-en-veertig en een vierde Graad Noorder Breedte: terwyl het Zuidelykste van Kanada op meer dan vyfenveertig Graaden Breedte legt. Derhalve zou de gezegde bynaam niet eigen zyn. De Geslagtnaam strekt

(32) *Salvia* Fol. Cordatis, inæqualiter Basi excisis &c. Salvia fol. Cordatis, obtuse crenatis, Spicis Florum nutantibus. *Act. Petrop.* 1747. p. 378. T. 14.

(1) Collinsonia. *Hort. Cliff.* 14. T. 5. COLD. *Noveb.* 8. GRON. *Virg.* 6. KALM. *Itin.* II. p. 317.

ſtrekt ter vereeringe van den beroemden Kwaaker, COLLINSON, door wien de Natuurlyke Hiſtorie, en in 't byzonder de Kruidkunde, zeer is bevorderd.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Monogynia.

Dit Kruid, dat men thans in alle openbaare Kruidhoven heeft, is, zo gezegde Heer aanmerkt, van een zeer byzonderen Reuk, wel aangenaam zynde, maar zeer ſterk. Het veroirzaakte hem altoos, als hy plaatſen pasſeerde, daar het in groote menigte ſtondt, doch voornaamelyk wanneer het bloeide, een vry hevige Hoofdpyn. De Heer BARTRAM van Philadelphia, die 't zelve eerst ontdekte, bevondt het een zeer goed Middel te zyn, tegen allerley Pyn der Ledemaaten, inzonderheid uit Koude ontſtaande, als men 'er die ſlegts uitwendig mede wreef. Het Afkookzel zoude zelfs dienen kunnen, om iemand, die van een Ratelſlang gebeten was, in 't Leven te behouden. Wat Noordelyker en in Nieuw Jork, werdt het Paardekruid genoemd, om dat het in 't Voorjaar, voor dat 'er nog Gras was, tot Voedzel voor de Paarden ſtrekte.

MORINA.

De Vrugtkelk is in dit Geſlagt Tandig gebaard, die van de Bloem tweedeelig: de Bloem zelf Pypachtig met een ongelyk Mondſtuk en het brengt één enkeld Zaad voort, aanrypende onder den Bloemkelk.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. I. *Morina Persica.* Persiaansche.

Maar ééne Soort (1) is tot nog toe bekend van dit Gewas, 't welk volgens LINNÆUS in Persie, by de Hoofdstad Ispaham, zyne Groeiplaats heeft. Door den vermaarden TOURNEFORT, op zyn Levantschen Reistogt, by Erzeron, de Hoofdstad van Armenie, eerst ontdekt zynde, werdt het van hem naar den Heer MORIN, Lid van de Akademie der Weetenschappen van Parys, by de plaats der Ontdekkinge *Morina* genoemd, en, dat zonderling was, het kwam vervolgens alleenlyk uit het medegebragte Zaad op, in de Tuin van deezen Heer; zynde, uit het aldaar gewonnen Zaad, ook in andere Tuinen van Europa voortgeteeld.

Die Kruidkenner beschreef het nader, met de benaaming van *Orientaalsche Morina, die de Bladen heeft van Carlina.* Inderdaad, het Gewas vertoont zig byna als dat van die Distelen, welke in de laage Weidlanden zo gemeen en een plaag der Boeren zyn door hunne voortkruipende Wortelen, gemeenlyk Stekels genaamd. Het heeft de Steng twee of drie Voeten hoog, regtopschietende en in 't kruis bezet met zodanige Bladen, die groen zyn, met geele Doornen. Uit derzelver Oxelen komen de Bloemen voort, die zeer Pypachtig, anderhalf Duim lang en aan den Mond in twee Lip-

(1) Morina. *Syst. Nat.* XII. Gen. 41. p. 67. *Veg.* XIII. p. 67. *H. Cliff.* 14. R. *Lugdb.* 236. Morina Orientalis Carlinæ folio. TOURNF. *Cor.* 48. *Itin.* II. p. 120.

Lippen verdeeld zyn, de bovenfte twee- de onderfte driedeelig. Twee Meeldraadjes, die den Styl verzellen, fteeken buiten de Bloem uit. Zy heeft een eigen Kelk, die dus eigentlyk *Perianthium* genoemd wordt, zittende op het Vrugtbeginzel, dat in een byzondere Kelk vervat is, welke twee Draadachtige punten heeft. Het Zaad is Eyrondachtig. De Bloemen hebben den Reuk van Kamperfolie en zyn, aan de zelfde Steng, witachtig of paarfch van Kleur.

GLOBBA.

Deeze naam, die volftrekt Oostindifch is, wordt volgens RUMPHIUS aan zekere Planten gegeven, wier gedaante overeenkomt met de Galanga's en dergelyken, doch die geen de minfte Kruiderige hoedanigheid of aangenaamen Geur hebben. Zy zullen, wegens de twee Meeldraadjes, hier t'huis gebragt zyn door den Ridder, in dit nieuwe Geflagt, welks Kenmerken, in 't byzonder, zyn Ed. dus opgeeft.

Een Bloem die in drie deelen gelyk is gefneeden: een driedeelige Kelk boven het Vrugtbeginzel, dat een driehokkig Zaadhuisje wordt, met veele Zaaden.

Drie Soorten, altemaal Oostindifche Gewasfen, komen 'er in voor, als volgt.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

I. *Globba Marantina.* Opstaande.

(1) Globba *met een opgeregte end-Aair.*

Deeze heeft een enkele Kruidige Steng: Bladen volstrekt als die van de Maranta, met Vliezige Steelen die Scheeden maaken, aan 't end geknot. De Steng loopt uit in een Aair; met de Bloemen ver van elkander; ieder Bloem omwonden met een Eyrond Blikje, dat langer dan dezelve is.

II. *Nutans.* Knikkende.

(2) Globba *met een hangende end-Aair.*

By RUMPHIUS komt deeze voor, onder den naam van *Wilde Globba*, waar van die Autheur zegt, dat twee Soorten voorkomen. De *Groote* maakt uit een Knobbelwortel als een Vuist, die op een dwarsen Wortel rust, een Gewas dat een Stam heeft van veertien tot agttien Voeten hoog, en van onderen eens Kinds Arm dik. Deeze Stam is overhoeks bezet met Bladen van drie Voeten lang en twee Handen breed, van Lancetvormige figuur. Aan 't opperste van den Stam komt een Steel uit, van drie Spannen langte, welke de Bloem- en Vrugtsteng is, als in Leedjes verdeeld zynde, die Schuitswyze Blaadjes uitgeeven, in sommige van welken een Bloem, in anderen een Vrugtbeginzel is vervat. De *Kleine* Wilde Globba, die men ook de Bloei-

(1) *Globba* Spicâ terminali erectâ. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1287. p. 67. *Mant.* 170.

(2) *Globba* Spicâ terminali pendulâ. *Mant.* 170. Globba Sylvestris. RUMPH. *Amb.* VI. p. 140. Pl. 62, 63.

Bloeijende noemt, heeft een dergelyke Knikkende Bloemsteng van twee of drie Voeten lang, met Bloemen bezet als die der Druif-Hyacinthen. Van de Bladen, die eerst als een Peperhuis zig van den Stam afscheiden, wordt gebruik gemaakt om gekookte Ryst ter Markt te brengen, welke alsdan, daar in gepropt, de gedaante van langwerpige Kussentjes heeft, die men *Pali Pali* noemt.

IV. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(3) Globba *met een zydelingse Aair.*

III. *Globba Uviformis.* Druifachtige.

Deeze heeft, wegens de Trosachtigheid der Vrugten, den Bynaam. RUMPHIUS noemtze dus, en zegt dat de Maleitse naam *Makuy* is, hoewel anderen het Gewas *Maroy* noemen. Het heeft Steelen van twaalf of veertien, doch op sommige plaatsen maar zeven of agt Voeten hoog en een Vinger dik. De Gestalte en het Loof komt met de voorgaanden overeen, maar een Elle of twee Voeten boven den Grond barst de kaale Steng en geeft een Vrugtscheede uit, welke zig openende een Tros vertoont van Besieachtige Vrugten, zeer gelykende naar een Druiftros. Deeze Bessen zyn niet onsmaakelyk, wordende van de Kinderen veel afgezoogen, waar door men het Zaad bekomt, dat tot een aartigheid wordt bewaard. Ook werden dee-

(3) *Globba* Spicâ laterali. *Mant:* 170. Globba Uviformis. RUMPH. *Amb.* VI. p. 138. T. 59. f. 2.

IV. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. deeze Besſen veel van de groene Kakatoes, zegt hy, afgegeten.

Onder de Tweewyvigen van deeze Klasſe is de *Anthoxanthum* het eenigſte Geſlagt, welk ik tot de Gras-Planten ſpaar: onder de Driewyvigen de *Piper* of Peper, 't welk ik reeds heb beſchreeven *.

* II. D. IV. STUK, bl. 86, enz.

Piper Capenſe. Kaapſe Peper. Pl. XXXVIII. *Fig.* 2.

Tot de Kruidige Soorten van dit laatſte ſchynt my dat Kaapſch Gewas te behooren, waar van de Afbeelding in *Fig.* 2, op Plaat XXXVIII, is gegeven. De figuur der Bladen en de Knoopigheid der Stengen komt vry wel overeen met de Derde Soort, welke het *Siri-Blad* van RUMPHIUS is, groeijende in de beide Indiën; doch in deszelfs Afbeelding neem ik die driedeeligheid niet waar, welke in dit Gewas byna overal plaats heeft. Ook zyn de Bladen van onderen niet ruuw, maar hebben vyf verheven Ribben, en de Kleur is aldaar bleeker of helderer groen, dan van boven. De Smaak heb ik, door aftrekking, niet ſcherp bevonden, doch dit kan door de Groeiplaats veroirzaakt zyn; wordende de Afbeelding van dit Kruid, welks Aairtjes of Katjes zeer wel gelyken, en dat ik onder de Kaapſe Planten ontvangen heb, mooglyk aldaar gekweekt, van my ter nader onderzoekinge medegedeeld.

III. HOOFD-

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

III. HOOFDSTUK.

Beschryving van de DRIEMANNIGE KRUIDEN, (Triandria,) *tot welken de* Valeriaan *en veele anderen betrokken zyn.*

Deeze Klasse, tot welke alle de genen, die eenvoudiglyk drie Meeldraadjes hebben, behooren, bevat wel, gelyk ik aangemerkt heb, veele Kruiden, maar onder welken menigvuldige *Bol-* en *Gras-Planten*, die vervolgens op zig zelf beschreeven zullen worden, voorkomen. Het eerste Geslagt, thans onder de *Eenwyvigen* hier te beschryven, voert den naam van

VALERIANA. Valeriaan.

De byzondere Kenmerken zyn, dat het naauwlyks een Kelk heeft, maar eene eenbladige Bloem, aan de eene zyde bultig, boven het Vrugtbeginzel, dat een enkeld Zaad uitlevert. Een wonderlyke Verscheidenheid, ten opzigt van 't getal en de figuur van de deelen der Vrugtmaaking, heeft in dit Geslagt plaats, zo de Ridder aanmerkt. In sommige Soorten is de *Kelk* een naauwlyks zigtbaar Randje, op het Vrugtbeginzel; by anderen is hy in vyven gedeeld. Het Pypje van de *Bloem* is by eenigen langwerpig, by anderen met een Honigvoerend Spoortje voorzien, by sommigen zeer kort: de Rand somtyds gelyk verdeeld, somtyds

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* tyds in twee Lippen, de bovenste gespleeten. De meesten hebben drie, de wanstaltige twee, anderen één *Meeldraadje :* ook zyn 'er die in Sexe verschillen en met vier Meeldraadjes. De *Styl* heeft by eenigen een driedeeligen, by anderen een uitgeranden, by anderen een Klootronden *Stempel.* Veelen hebben byna geen *Zaadhuisje:* het is by anderen dik, by eenigen tweehokkig. Het Zaad komt by sommigen met Pluis gekroond voor, by anderen in een Huisje van verschillende figuur.

Het bevat thans twintig Soorten, waar onder de meesten tot ons Wereldsdeel behooren; naamelyk.

I. *Valeriana rubra.* Roode. (1) Valeriaan *met eenmannige gestaarte Bloemen, de Bladen Lancetvormig effenrandig.*

Op Steenige plaatsen of Puinhoopen, in Vrankryk, Switzerland, Italie en de Levant, groeit deeze, die de *Roode Valeriana* is der Autheuren. Men vindt 'er een goede Afbeelding van by DODONÆUS en LOBEL volgens den Heer HALLER, die zegt, dat het Kruid, 't welk een overblyvend Gewas is, een stevige Takkige Steng heeft van een Elle hoog, met byna

(1) *Valeriana* Floribus *monandris* Caudatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 44. p. 72. *Veg.* XIII. p. 72. *H. Cliff. Upf.* &c. R. *Lugdb.* 235. Valeriana rubra. C. B. *Pin.* 165. Val. marina latifolia &c. MORIS. *Hist.* III. p. 102. S. 7. T. 14. f. 15. *β.* Valeriana rubra angustifolia. C. B. *Pin.* 165. *Prodr.* 88. J. B. *Hist.* III. p. 211.

byna Hartvormige Bladen. Deeze zyn glad en bleek groen, zo de eerstgemelde te regt aanmerkt, en het Kruid brengt geen platte Kroontjes maar losſe gepluimde Aairen voort. Het heeft zyn naam van de roode Kleur der Bloemen, die geſpoord zyn en den Mond in vyven als tweelippig verdeeld hebben, met één enkel Meeldraadje.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Hier wordt de *Smalbladige* van BAUHINUS t'huis gebragt, die op 't Gebergte Baldus was verzameld, hebbende de Bladen nog ſmaller dan die van Vlaſch en korter, ſpits uitloopende, ſtyf en bleek, buiten orde om eene Knoopige ronde Steng geplaatst: doch voor 't overige weinig van de Gewoone Roode Valeriaan verſchillende.

(2) Valeriaan *met* eenmannige *Bloemen, de Bladen Vinswyze verdeeld.*

II. *Valeriana Calcatrippa.* Geſnipperde.

Deeze heeft de Bladen als die der Ridderſpooren geſnipperd, en wordt daarom *Wilde Valeriaan*, met zeer fyn verdeelde Bladen, getyteld. Het is een Jaarlyks Kruid, in Portugal door CLUSIUS gevonden en ook groeijende in het Ooſten, zo de Ridder zegt. De Bynaam moet *Calcatrippa* niet *Calcitrapa* zyn, ofſchoon men het dus by C. BAUHINUS vindt: want

(2) *Valeriana* Floribus *monandris*, Fol. pinnatifidis. *H. Cliff. H. Upſ.* R. *Lugdb.* 235. Val. Fol. Calcitrapæ. C. B. *Pin.* 164.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

want de Sterredistel wordt daar mede niet bedoeld.

III. *Valeriana Cornucopiæ.* Gedraaide.

(3) Valeriaan *met* tweemannige *Smoelachtige Bloemen, de Bladen Eyrond en ongesteeld.*

t'Is deeze, die onder den naam van Vreemde paarsche of Witte Valeriaan door C. BAUHINUS afgebeeld wordt, zynde een Jaarlyks Gewas, dat in Amerika, Barbarie, Spanje en Sicilie, volgens onzen Ridder, op de Akkers groeit. De Steng is maar een Voet, zelden een Elle hoog, uit ieder Knoop doorgaans twee Steelen uitgeevende, die op 't end Kroonswyze Bloemtrosjes draagen. De Bladen zyn bleekgroen en op de kanten Tandswyze ingesneeden, de grootsten twee of drie Duimen lang. Op de Bloemen, die even als in de Roode Lipachtig verdeeld zyn, volgen Zaadhuisjes, naar omgedraaide Kelken of naar een Overvloeds-Hoorn gelykende, waar van het den bynaam heeft. De Zaadjes hebben geen Pluis. In Oostindie schynt deeze ook te huisvesten.

IV. *Dioica.* Tweehuizige.

(4) Valeriaan *met* driemannige *tweehuizige Bloemen, de Bladen gevind en effenrandig.*

Dee-

(3) *Valeriana* Flor. *diandris* ringentibus &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 235. Valeriana purpurea albave. C. B. *Pin.* 164. *Prodr.* 87. Val. Indica CLUS. *Hist.* II. p. 54. MORIS. *Hist.* III. p. 104. S. 7. T. 16. f. 27. BURM. *Fl. Ind.* p. 15.

(4) *Valeriana* Flor. *triandris* dioicis &c. *It. Oel. Fl. Suec.* 31, 35. DALIB. *Par.* 11. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 235. Valeriana palu-

Deeze wordt *Tweehuizig* genoemd, om dat 'er Planten van zouden voorkomen, die niet dan Mannelyke, en anderen die niet dan Vrouwelyke Bloemen hadden. Dus noemde LINNÆUS haar, in de Cliffortse Tuin, Valeriana met de Steelbladen gevind en van verschillende Sexe. Elders hadt zyn Ed. haar *Veelwyvig* geheten. De Heer HALLER oordeelt, dat menze liever *Manwyvig* tytelen moest: want zyn Ed. hadt nooit geheel Mannelyke of geheel Vrouwelyke Bloemen aan dit Gewas ontdekt; maar wel waargenomen, dat de Mannelyke deelen der Tweeslagtige Bloemen op de eene Plant, en de Vrouwelyke deelen op de andere onvolmaakt waren.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Soort groeit in Moerassige Velden van Europa en het Oosten, zegt LINNÆUS. Men vindtze dus in Duitschland, Vrankryk, Engeland, Sweeden, Pommeren, als ook in onze Provincie, op vogtige Weidlanden, zelfs hier by de Stad. 't Is een Kruid, dat aan den Wortel Eyronde of byna Hartvormige Bladen, die lang gesteeld zyn, uitgeeft, waar tusschen Steelen van omtrent een Voet hoog voorkomen, die met gevinde Bladen bezet zyn en op den top Kroontjes draagen, in sommigen fraay uitgespreid, in anderen digt by een en niet fraay.

palustris minor. C. B. *Pin.* 164. Val. Alpina minor. C. B. *Pin.* 165. *Prodr.* 87. Parum laciniata. *Prodr.* 86. Pratensis minor. MORIS. *Umb.* T. 10. Valer. minima. DOD. *Pempt.* 350.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

fraay. Dit laatste heeft plaats in die, welke voor de Vrouwelyke gehouden wordt. Deeze heeft de Bladen breeder en naauwlyks gevind, zegt de Heer HALLER, de Bloemen veel kleiner en wel met een driedeeligen Styl, doch niet dan onvolmaakte Meeldraadjes: de andere den Styl onvolmaakt, doch brengt niettemin Zaad voort (*). DILLENIUS in tegendeel, zegt, dat sommige Planten van deeze Soort Zaaddraagende, anderen onvrugtbaare Bloemen hebben, zonder Styl of Zaad (†). Doktor SCOPOLI zegt 'er van: „ de Sexe is veranderlyk: want „ nu eens vindt men Vrouwelyke onder de „ Tweeslagtige drie- en eenmannige Bloemen „ gemengd: dan komen wederom enkele stompjes „ van Stylen in de meesten voor: des het „ Kruid somtyds tot de Tweehuizigen, somtyds „ tot de Veelwyvigen behoort" (‡). Hier uit kan men de oirzaak van 't gedagte verschil begrypen.

V. *Valeriana Officinalis.* Wilde.

(5) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen, alle de Bladen gevind hebbende.*

Deeze wordt de *Groote Moeras-Valeriaan* of Groo-

(*) HALL. *Helv.* p. 664.

(†) DILLEN. *Giess.* p. 47.

(‡) SCOPOL. *Carneol.* p. 348.

(5) *Valeriana* Flor. *triandris* Fol. omnibus pinnatis. *H. Cliff. Ups.* &c. &c. Valeriana palustris major. C. B. *Pin.* 164. *Prodr.* 86. Val. sylvestris major. C. B. *Pin.* 164. *Fl. Lapp.* 13. Val. sylvestris. DOD. *Pempt.* 349. LOB. *Icon.* 715. HALL. *Helv.* 662.

Groote Wilde, gemeenlyk *Wilde Valeriaan*, getyteld. Men vindtze naast de voorgaande by LOBEL afgebeeld en naast de volgende by DODONÆUS. Dus kan men zeer duidelyk haar verſchil van die beiden beſchouwen. De Groeiplaats is op dergelyke, doch meer Boſchachtige plaatſen van de zelfde Landen en dikwils by de voorige Soort, komende dus in onze Provincie dikwils aan de kanten der Slooten voor. In Vriesland heeft MEESE haar bovendien in de Bosſchen der zogenaamde Wouden gevonden. Doktor SCOPOLI namze in Karniolie, alwaar zy *Mertuize*, zegt hy, genoemd wordt, aan de Haagen waar, en bevondt de onderſte Bladen tien, de middelſten negen, die aan den top vyf paar Vinblaadjes te hebben, zynde het Zaad hier met tien, in de voorige Soort met twaalf gepluimde Straalen gekroond.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Soort, inzonderheid op de Bergen groeijende en ook wat ſmaller van Bladen; (weshalve zy dan *Groote Wilde Berg-Valeriaan* genoemd wordt,) is van ouds wegens haare uitneemende kragt tegen de Vallende Ziekte vermaard. Sommigen, echter, in laater tyd, hebben die kragt in twyfel getrokken. Algemeener wordt daar in een Zweet- en Pisdryvende, afzettende kragt der Stonden en tegen de Opſtyging erkend. In eene groote Gifte is 't zelfs een Purgeermiddel. Men gebruikt het Aftrekzel in Wyn, dat beter is dan het Poeijer van den Wortel; dewyl die door 't droogen veel ver-

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

verliest van zyne vlugge deelen. Hy is bitteragtig en eenigszins fcherp van Smaak en van een byzonderen Reuk, dien de Katten fchynen te beminnen. Men houdtze voor Wondzuiverende en het Loof, uitwendig opgelegd, geneest verfche Wonden. In de Pest en Blutskoortfen houdt men 't Aftrekzel van den Wortel voor een onfchadelyke Hartfterking.

VI. *Valeriana Phu.* Tamme.

(6) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen, de Stengbladen gevind, de Wortelbladen onverdeeld hebbende.*

Deeze, die de *Tamme* of *Tuin-Valeriaan* is, wordt gerekend het *Phu* van DIOSCORIDES te zyn, en daarom komt de Wortel daar van in de Theriaak en Mithridaat. Behalve het gedagte verfchil der Bladen, heeft zy ook de Steng niet gegroefd en het uiterfte der Vinblaadjes grootst: 't welk geen plaats in de voorgaande heeft. Men vindtze in de Tuinen, alwaar de Wortel, die wat minder kragtig dan der Wilde is, ten dienst der Winkelen geteeld wordt: doch de natuurlyke Groeiplaats zou in de Elfaz zyn, volgens den Ridder. Doktor MAPPUS, evenwel, heeft ze 'er nooit in 't wilde waargenomen. Zy heet ook *Speerkruid* of *St. Joris Kruid*, en *Katten-Wortel*, wegens de gezegde hoedanig-

(6) *Valeriana* Flor. *triandris*, Fol. Caul. pinn. &c. *H. Upf.* &c. Val. Fol. infim. integris &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* Val. Hortenfis. C. B. *Pin.* 234. DOD. *Pempt.* 349. Val. major Phu. LOB. *Icon.* 314.

nigheid; in 't Engelsch *Valerian* of *Setwall*, en *Cutfinger*; om dat men door 't opleggen van een Blaadje zo gemakkelyk een Snee in de Vinger heelt. De Duitschers noemenze *Baldrian*, de Franschen *Valeriane*. IV. AFDEEL. III. HOOFD-STUK.

(7) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen en getande Bladen; de Stoelbladen Hartvormig, de Stengbladen drievoudig, langwerpig Eyrond.* VII. *Valeriana Tripteris.* Driebladige.

Een klein Plantje, dat op de Gebergten in Duitschland en Italie, maar inzonderheid op de Switzersche Alpen groeit, somtyds maar een Handbreed, ja naauwlyks een Duim hoog zynde, maakt deeze Soort uit, die aan de Stengen drie Bladen op een Steeltje of de Bladen drie-Vinnig heeft, waar van de bynaam. C. BAUHINUS, evenwel, hadt hetzelve een Elle hoog waargenomen. Ook meldt de Heer HALLER, dat het uit den zelfden Wortel verscheide Stengen, van een Voet en een Elle hoog, uitgeeft. Het schynt, volgens zyn Ed., dat 'er aanmerkelyke Verscheidenheden van zyn, allen aan de gezegde Eigenschappen kenbaar.

(8)

(7) *Valeriana* Flor. *triandris*, Fol. dentatis &c. SAUV. *Monsp.* 276. JACQ. *Vind.* 201. Val. Alpina prima & altera. C. B. *Pin.* 165. *Prodr.* 86. *Ic.* Val. Alp. prior planta palmaris & minima Pl. uncialis. PLUK. *Alm.* 380. T. 231. f. 7, 8.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

VIII. *Valeriana Montana.* Alpische.

(8) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen en langwerpig Eyronde eenigermaate getande Bladen, de Steng enkeld hebbende.*

Deeze groeit ook op de Switzersche en andere Gebergten. C. BAUHINUS gaf 'er Bladen van Speenkruid aan, dat echter niet goedgekeurd wordt door den Heer HALLER, hoewel die zyne Afbeelding voor echt erkent. De Bladen, naamelyk, (het welk ook uit dezelve blykbaar is,) zyn maar weinig en op ver naa zo scherp niet getand, als die van dat Kruid; gelyk 'er zelfs de Valeriaan met rondachtige Bladen, van BAUHINUS, toe behoort. De Stoelbladen, naamelyk, zyn ronder, die aan de Stengen langwerpiger en meer getand; de ondersten hebben lange Steelen, de bovensten zyn byna ongesteeld. 't Gewas is somtyds een Voet, somtyds een of anderhalf Elle hoog.

IX. *Celtica.* Italiaansche.

(9) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen en langwerpig Eyronde stompe effenrandige Bladen.*

De Steng en Wortel van deeze is de *Nardus*

(8) *Valeriana* Flor. *triandris*, Fol. ovato-oblongis &c. HALL. *Helv.* 664. *Itin.* 8. *Opusc.* 186. Val. mont. subrotundo folio, Val. Alp. Scrophulariæ folio. Nardo Celticæ similis inodora. C. B. *Pin.* 164, 165. JACQ. *Vind.* 202.

(9) *Valeriana* Flor. *triandris* &c. *Mat. Med.* 23. HALL. *Helv.* 664. Nardus ex Apulia. Nard. Celtica Dioscoridis. Celtica altera. C. B. *Pin.* 165, 166. Nard. Celtica. J. B. *Hist.* III. p. 205. CAM. *Epit.* 14. JACQ. *Vind.* 203.

dus Celtica der Apotheeken, die nog in eenige Winkelbereidingen komt; hoewel anders in weinig achting zynde. Men vindtze op sommige plaatsen van Italie, Oostenryk en in Switzerland. Doktor SCOPOLI vondtze overvloedig op de hoogste Bergtoppen in Stirie, en kogtze 'er, tot Bondeltjes gemaakt, van het Werkvolk. MATTHIOLUS verhaalt, dat dezelve van daar gezonden werdt naar Egypte, om in de Baden der Vrouwen gebruikt te worden. Zy heeft een Kruiderigen Geur, die van de Valeriaan overtreffende, doch minder dan de Indische Spikenard. De Wortel is Vezelachtig, geevende Stengetjes uit van een Span hoog, die met de Bladen van 't voorgaande Jaar bekleed zyn (*). IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(10) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen; de Stoelbladen Lancetvormig effenrandig, de overigen Vinswyze verdeeld.* X. *Valeriana tuberosa.* Knobbelige.

De Wortel van deeze, die byna Olyfachtig is in sommigen, doch langwerpiger in anderen, geeft 'er den bynaam aan. 't Gewas komt onder

(*) LINNÆUS zegt, dat het twee Liniaale stompe Stengbladen heeft en gekranste Bloemen; doch JACQUIN hadt 'er de gekranste Bloemsteeltjes en lange Aairen, daar HALLER van spreekt, in Oostenryk niet aan kunnen vinden.

(10) *Valeriana* Fl. *triandris*, Fol. radical. Lanceolatis &c. Nardus montana Rad. Olivari & Rad. oblongâ. C. B. *Pin.* 165. Nardus montana. CAM. *Epit.* 15, 16.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

der den naam van *Berg-Nardus* voor: het verschilt in kragten weinig van 't voorgaande en groeit in Dalmatie, op Sicilie en in Provence.

XI. *Valeriana Saxatilis.* Rotzige.

(11) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen*, *de Bladen eenigermaate getand, by den Wortel Eyrond, aan de Steng smal Lancetvormig.*

Op de hoogste Bergen van Oostenryk, Stirie en Italie, groeit deeze in de spleeten der Rotsen. Zy wordt de *Alpische Valeriaan*, die naar de *Nardus Celtica* gelykt, doch geen Reuk heeft, getyteld. De Wortel is niettemin van een aangenaamen Geur, zo CLUSIUS aanmerkt. Twee of drie Bladen, als der Madelieven, kroonen den Stoel, die een Stengetje uitgeeft, op 't meeste een Voet en somtyds maar een Handpalm hoog, dat gearmd is en bezet met gepaarde smalle Blaadjes. De Bloempjes zyn wit en komen overeen met die van andere Soorten.

XII. *Elongata.* Lang geAairde.

(12) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen*; *de Stoelbladen Eyrond, de Stengbladen Hartvormig ongesteeld en byna Piekswys' ingesneeden.*

De

(11) *Valeriana* Fl. *triandris*, Fol. subdentatis &c. Val. Alpina Nardo Celticæ similis &c. & Nardo Celticæ similis inodora. C. B. *Pin.* 165. *Prodr.* 88. Val. sylv. Alpina secunda saxatilis. CLUS. *Hist.* I. p. 56. JACQ. *Vind.* 204.

(12) *Valeriana* Flor. *triandris*, Fol. radicalibus ovatis &c. *Sp. Plant.* p. 1664. JACQ. *Vind.* p. 205. T. 1. Nardo Celticæ similis alia. *Am. Acad.* I. p. 154.

De langheid van de Bloem-Aairen geeft den bynaam aan deeze, die op de toppen van den Schneeberg by Weenen groeit, zynde door den Heer JACQUIN in Afbeelding gebragt. 't Gewas komt, voor het overige, met de andere Soorten overeen, groeijende maar een half Voet hoog.

IV. AFDEEL. III. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(13) Valeriaan *met driemannige Bloemen, de Stengbladen Hartvormig getand, gesteeld, de bovensten drievoudig.*

XIII. *Valeriana Pyrenaica.* Pyreneesche.

In grootte overtreft deeze ver de meesten van dit Geslagt, zynde deswegen Allergrootste *Pyreneesche Valeriaan*, met Bladen van Cacalia, door TOURNEFORT getyteld. Zy kwam hem voor in de Pyreneesche Bergen, en dergelyke is naderhand ook in Tartarie of elders waargenomen.

(14) Valeriaan *met driemannige Bloemen, drievoudige Bladen en eene klimmende Steng.*

XIV. *Scandens.* Klimmende.

Door LOEFLING is deeze aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika gevonden. Zy hadt platachtig

(13) *Valeriana* Flor. *triandris*, Foliis Caulinis Cordatis &c. *Hort. Cliff.* 15. *R. Lugdb.* 235. MONN. *Obs.* 235. Val. maxima Pyrenaica Cacaliæ folio. TOURNF. *Inst.* 131. Val. Canadensis. RIV. *Mon.* 6. Valer. Orient. Alliariæ folio, Flore albo. BUXB. *Cent.* 2. p. 19. T. 11.

(14) *Valeriana* Flor. *triandris*, Fol. ternatis &c. LOEFL. *Itin.* 235.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

tig Eyrond geftreepte Zaaden met een gepluimd Pluis. De Bloem was groenachtig Roozekleur.

XV. *Valeriana Chinenfis.* Chineefche.

(15) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen en alle de Bladen Hartvormig, gulpswyze gekwabd.*

Deeze Chineefche, door den Heer N. L. BURMANNUS afgebeeld, gelykt veel naar de klimmende Boerhaavia, doch heeft regtopftaande Stengetjes; meer dan een Voet hoog. Aan 't end der Takken komen Kroontjes van Bloemen, met een omwindzeltje, en de Zaaden zyn naakt, zegt LINNÆUS.

XVI. *Locufta.* Sprinkhaan-Kruid.

(16) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen, een gegaffelde Steng en Liniaale Bladen.*

Een

(15) *Valeriana* Flor. *triandris*, Fol. omnibus cordatis &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 15. T. 6. f. 3.

(16) *Valeriana* Flor. *triandris*, Caule dichotomo, Fol. linearibus. *Fl. Suec.* 32, 36. *H. Upf.* 14. DALIB. *Paris.* &c. *α.* Fructu fimplici. *β.* Calycibus inflatis &c. Val. Cretica Calyce Veficario. TOURNF. *Inft. Coroll.* 6. BOERH. *Lugdb.* I. p. T. 75. *γ.* Val. Caule dichotomo &c. Val. Sem. Stellato. C. B. *Pin.* 165. COL. *Ecphr.* I. p. 207. T. 209. *δ.* Val. Fructu duodecim-dentato &c. Pfeudo-Valeriana annua &c. MORIS. *Hift.* III. p. 104. S. 7. T. 16. f. 29. *ε.* Val. Caule dichotomo &c. HALL. *Helv.* 666. Locufta major. RIV. *Mon.* 6. *ζ.* Val. involucro Flores cingente. GRON. *Virg.* 7. Val. Marilandica. RAJ. *Suppl.* III. p. 244. *η.* Val. Caule dich. Fol. imis dentatis &c. SAUV. *Monfp.* 13. GOUAN *Hort.* 23. Val. Semine umbilicato rotundo nudo. TOURNF. *Inft.* 132. Phu minimum. LOB. *Icon.* 716. *Kruidb.* 874.

Een Jaarlykſch Kruid, dat zeer bekend is in de Moeshoven en gemeenlyk den naam van *Vetſlaa*, *Vettik* of *Vettekous* voert, wordt hier in zyne Verſcheidenheden voorgeſteld. Het was door TOURNEFORT tot een byzonder Geſlagt gemaakt, onder den naam van *Valerianella*. Sommigen hebben het *Locuſta*, dat is Sprinkhaan, mooglyk wegens de figuur der Zaadhuisjes, genoemd en hier van de bynaam. Dus geeft 'er ook J. BAUHINUS de Afbeelding van onder den naam van *Locuſta Herba*, dat is *Sprinkhaan-Kruid*, en eenige Oudvaders zyn van denkbeeld geweest, dat de Sprinkhaanen, welken Johannes de Dooper in de Woeſtyn at, geen Dieren maar zulk Kruid waren; doch dit is ongerymd. IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De eerſte, die in Europa byna overal of van zelf groeit, of in de Tuinen en Moeshoven gezaaid wordt, noemen de Franſchen *Mache*, *Poule grasſe* en *Blanchette*: de Engelſchen *Lambs-Lettuce* of *Corn-ſallet*, dat is Lams of Koorn-Salade; de Duitſchers ook *Reb-Kresſen*, en in onze Nederlanden wordt zy *Wit-Moes*, als ook *Veldkrop* en *Kleerooge* geheten, zegt DODONÆUS; doch de gewoone benaaming is *Vettekous*, *Vetſlaa* of *Vettik*, gelyk ik gezegd heb. Men noemtze ook *Veld-*, *Akker-* of *Koornſlaa*, niettegenſtaande zy grootelyks van de Salade verſchilt. De Geſtalte is bekend. Zy heeft een eenvoudig of enkeld Zaadhuisje. RUPPIUS merkt aan, dat het Gewas dikwils in monſtreuze gebladerde Hoofdjes ontaardt. *α. Olitoria.* Vetſlaa.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. β. *Vesicaria.* Blaazige. De tweede onderscheidt zig, zo door haare Zaagswys' getande Bladen als door haare opgeblazene Kelken; wordende *Kretische Valeriaan* met eene Blaasachtige Vrugt van TOURNEFORT getyteld. De Groeiplaats is op 't Eiland Kandia. Uit den Leidsen Akademie-Tuin heeft BOERHAAVE haar zeer fraay in Plaat gebragt.

γ. *Coronata.* Gekroonde. Het Zaad van deeze is Gesternd, of heeft een Kroontje, gelyk dat van 't Schurftkruid. In Portugal zou haare natuurlyke Groeiplaats zyn.

δ. *Discoidea.* Gestraalde. Het Zaad van deeze Soort of eigentlyk het Zaadhuisje, is met twaalf Tandjes als gestraald, die haakig omgekromd zyn. Zy groeit in 't zelfde Ryk.

ε. *Dentata.* Drietandige. De vyfde, die in Switzerland groeit, heeft het Zaadhuisje alleenlyk drietandig. Zy komt laater dan de anderen, en heet het Groote Sprinkhaan-Kruid by RIVINUS.

ζ. *Radiata.* Gekaste. De zesde, in Virginie huisvestende, heeft een omwindzel der Bloemen, daar dezelven als ingekast zyn, komende anders met de gewoone Vettekous overeen. Zy bloeit vroeg in 't Jaar.

η. *Pumila.* Zeer Kleine. Onder den naam van Veeldeelige, wegens de bovenste Blaadjes, was deeze voorgesteld door GOUAN, die ze by Montpellier gevonden heeft, groeijende naauwlyks drie Duimen hoog. Te regt mogt zy dan *allerkleinste Valeriaan* by LOBEL heeten, die 'er een Afbeelding van geeft, en aanmerkt, dat dit Kruidje Kroontjes draagt van Lyfverwige of paarsche Bloemen en zeer kleine gesnipperde Blaadjes, groeijende een Hand-

Handpalm hoog. De Wortel, zegt hy, is wit, zeer klein, met veele Vezeltjes als die van de Nardus, en den Reuk van de kleine Valeriaan. De eerstgemelde, wier Bloemen en Wortel hy by die van deeze vergelykt, groeit, zo hy aanmerkt, zeer veel in de Zandige Koorn-Velden omtrent Antwerpen, en is in Brabant wel bekend onder den naam van *Veld-Croppen.* IV. AFDEEL. III. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(17) Valeriaan *met* driemannige *Bloemen, een vierdeelige Steng; de laagste Bladen tweeyinnig verdeeld; de Zaaden met een gepluimd Pluis.* XVII. *Valeriana mixta.* Gemengde.

By Montpellier, in Languedok, komt deeze op Steenige plaatsen voort. Dikwils spruiten uit den Wortel maar vier Takken, zonder Steng.

(18) Valeriaan *met* driemannige *regelmaatige Bloemen, de Bladen getand; de Vrugt smal met drie Tandjes, waar van het buitenste grooter is en omgekromd.* XVIII. *Echinata.* Stekelige.

Deeze groeit omstreeks de zelfde Stad, als ook in Italie en Provence op belommerde plaatsen. Zy heeft een gegaffelde Steng, met Lancet-

(17) *Valeriana* Flor. *triandris*, Caule quadrifido, &c. SAUV. *Monsp.* 275. GOUAN. *Hort.* 23. Valerianella Semine umbilicato hirsuto minore. MORIS. *Umb.*

(18) *Valeriana* Flor. *triandris* regularibus &c. Val. echinata. C. B. *Pin.* 165. Valerianella Cornucopioides echinata. COLUM. *Ecphr.* I. p. 204. T. 206. GER. *Prov.* 218. GAB. T. 97.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. cetvormige, ongesteelde Bladen. De Bloemen maaken gegaffelde Aairen op de toppen van de Stengen uit. Men noemtze *Ampoulettes* wegens de figuur der Bloemen.

XIX. *Valeriana supina.* Leggende.

(19) Valeriaan *met* viermannige *Bloemen en zesbladige driebloemige Omwindzeltjes; de Bladen onverdeeld.*

Dit is een overblyvend Plantje, dat op de hooge Bergen van Italie en Karinthie groeit, een Duim hoog en naauwlyks grooter dan de Madelieven wordende, schoon men 't in de Tuinen teelt en kweekt. Het heeft Eyronde Wortel- en Lancetvormige Stengblaadjes, geevende op 't end de Bloemtrosjes tegenover elkander uit.

XX. *Sibirica.* Siberische.

(20) Valeriaan *met* viermannige *egaal verdeelde Bloemen, de Bladen Vindeelig, de Zaaden aan een ovaal Blikje aangegroeid.*

Laage geele Valeriaan noemde GMELIN deeze, in Siberie groeijende, die door AMMAN afge-

(19) *Valeriana* Flor. *tetrandris* &c. Val. supina Fl. tetrandris Caule repente &c. ARD. *Sp.* 2. p. 13. T. 3. Val. Alpina Fol. integris, Rad. repente, inodora. RAJ. *Hist.* 15. Val. montana Italica minor &c. BARR. *Rar.* 15. T. 868. sed hæc major.

(20) *Valeriana* Flor. *tetrandris* æqualibus, Fol. pinnatifidis, Sem. Paleæ ovali adnatis. *Veg.* XIII. *H. Ups.* 13. Valeriana lutea humilis. AMM. *Ruth.* 18. N. 25. Tab. 3.

afgebeeld is, geevende uit een dikken Wortel een Stengetje van een Span hoog, met Bladen als Hartshoornen verdeeld en Kransjes van geele Bloemen. Op opene Velden was deeze in de Mey-maand bloeijende gevonden. IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

WILLICHIA.

De Kelk en Bloem, beiden, zyn in dit Geslagt vierdeelig, het Zaadhuisje tweehokkig en veelzaadig.

De eenigste Soort (1), in Nieuw Spanje door den Heer MUTIS waargenomen, heeft een kruipende, Draadachtig dunne, Takkige, Kruidige, ruige Steng, van by de twee Voeten. De Bladen zyn rondachtig, en groeijen overhoeks, op zeer lange ruige Steelen, die dikker dan de Stengen zyn. Uit derzelver Oxelen komen dubbelde, eenbloemige, dunne Bloemsteelen voort, van niet minder langte, met kleine Roozekleurige Bloemen, die een ruigen Kelk hebben.

I. *Willichia repens.* Kruipende.

MELOTHRIA.

Een vyfdeelige Kelk, de Bloem Klokvormig eenbladig; de Vrugt is driehokkig met veele Zaaden, in dit Geslagt.

Hier maakt de eenigste Soort (1) een kruipend

I. *Melothria pendula.* Hangende.

(1) Willichia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1337. p. 74. *Mant.* 558.

(1) Melothria. *Syst. Nat.* XII. Gen. 50. p. 74. *Veg.* XIII. ibid.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

pend Gewas uit, in Virginie, Kanada, als ook in de Westindiën groeijende, en onder den naam van *Kleine Komkommertjes* geboekstaafd. Zo noemt het PLUKENET, Kleine kruipende Virginische Komkommer, met een zeer kleine Vrugt, die zwartachtig is, wanneer zy ryp wordt, volgens BANISTER. SLOANE heeft het ook waargenomen, merkende aan, dat de Vrugt ovaal zwart en glad is. Dezelve hangt aan een zeer lang dun Steeltje volgens CLAYTON, die het Gewas by den Wilden Wyngaard vergelykt. Dus is ook die van PLUMIER, met Olyfachtige Vrugten, hier t'huis gebragt. Men vindt het Gewas, dat Jaarlyks uit Zaad geteeld wordt, in de Broeihuizen der Europische Kruidtuinen, alwaar het dikwils de Wanden versiert met zyne hangende Vrugten.

ROTALA.

Een drietandige Kelk zonder Bloemblaadjes: de Vrugt een driehokkig veelzaadig Huisje, bepaalt de Kenmerken.

I. *Rotala Verticillaris.* Gekranste.

Hier van is ook maar eene Soort bekend (1), welke huisvest in Oostindie; een Jaarlyks Gewas,

ibid. *H. Cliff.* 490. *H. Upf.* 15. GRON. *Virg.* 10. R. *Lugdb.* 528. Cucumis parva repens Virginiana. PLUK. *Alm.* 123. T. 85. f. 5. Cucumis minima &c. SLOANE *Hist.* I. p. 227. T. 142. f. 1. Bryonia Olivæ fructu minor. PLUM. *Spec.* 3. *Ic.* 66. f. 2. Cucumis Sinensis & Murinus. RUMPH. *Amb.* V.

(1) Rotala. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1289. p. 74. *Mant.* 175. Enepaal. *Hort. Mal.* IX. p. 159. T. 11.

was, met een kruipende Wortel en een klimmend Stengetje van een Handpalm hoog, rond, glad, met Leedjes. Het verdeelt zig in Veerachtige Takjes, welke met smalle spitse Blaadjes Kranswyze bezet zyn, doorgaans vier, en uit ieder Oxeltje komt een Bloempje, dat een Vliezigen Kelk heeft en een Vrugtje van grootte als Mosterdzaad. IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

ORTEGIA.

In dit Geslagt is de Kelk vyfbladig, zonder Bloemblaadjes en de Vrugt een eenhokkig Zaadhuisje, bevattende veele Zaaden.

Twee Soorten komen 'er thans in voor, de eene in Spanje groeijende, als volgt.

(1) Ortegia *met een enkelde Steng en byna gekranste Bloemen.* I. *Ortegia Hispanica.* Spaansche.

Deeze, waar van CLUSIUS een goede Afbeelding gegeven heeft, onder den naam van *Bieskruid van Salamanca*, was hem op Zandige plaatsen by die Stad, tusschen de Wyngaarden, voorgekomen. Anderen hebben ze in Kastilie en elders in Spanje gevonden; zo dat het Kruid te regt den bynaam voert. Hy hadt het dus genoemd om de Biesachtige Gestalte, maar zegt, dat

(1) *Ortegia* Floribus subverticillatis, Caule simplici. *Syst. Nat.* XII. Gen. 51. p. 74. *Veg.* XIII. p. 75. LOEFL. *Itin.* 112. Rubia Linifolia aspera. C. B. *Pin.* 333. RAJ. *Hist.* 1033. Juncaria Salmanticensis. CLUS. *Hist.* I. p. 174. *Hisp.* p. 502.

IV. AFDEEL III. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

dat het ruuw en met Leedjes is als het Hermoes en zeer Takkig, hebbende gepaarde Blaadjes als die van 't Vlaſchkruid en zoetachtig zynde van Smaak. Het groeit van een Span tot een Voet hoog volgens LOEFLING, die aanmerkt, dat de Bloemen in digte Trosjes groeijen.

(2) Ortegia *met een gegaffelde Steng en enkelde Oxel-Bloemen.*

Deeze verſchilt dus aanmerkelyk van de voorgaande, en heeft bovendien een overblyvende Wortel, dat aangaande de andere niet zeker is. De Geſtalte zweemt veel naar die van 't Walſtroo, en voor 't overige moet de beſchryving, welke van de voorgaande Soort gegeven was, op deeze toegepast worden (*).

LOEFLINGIA.

Van dit Geſlagt, dat ter eere van den Kruidkundigen LOEFLING, door zynen Reistogt naar Zuid-Amerika vermaard, door den Ridder dus genoemd is, zyn de byzondere Kenmerken, een

(2) *Ortegia* Flor. ſolitariis, Caule dichotomo. *Syst. Nat. Veg.* XII. Ort. dichotoma, axillis Fol. ſubhispidis. ALL. *Nicaens.* 176. T. 4. f. 1.

(*) Zo aangemerkt wordt *in Mant. alt.* p. 175. *Habitat prope Javanium in Saxoſis*, wordt aldaar ook gezegd. Die Groeiplaats is my duiſter. Zou zy in 't Savoyſche Graafſchap Nizza, daar de Heer ALLION de Planten van beſchryft, kunnen zyn?

een vyfbladige Kelk en een vyfbladige Bloem, die zeer klein is; het Zaadhuisje eenhokkig, driekleppig. IV. AFDEEL. III. HOOFD-STUK.

In Spanje, op kaale Heuvels, niet verre van Madrit, nam LOEFLING dit Kruidje waar, dat flegts Stengetjes hadt van een half Duim of een Vinger hoog, en van hem *Illecebrum Spurium* genoemd werdt (1). Hy twyfelde, naamelyk, of het wel daar toe te betrekken ware, als door het hebben van drie Meeldraadjes en door zyne veelzaadigheid daar van verfchillende. Het geleek, in 't uiterlyk aanzien, veel naar 't Duizendgrein, hebbende, aan de leggende ruige kleverige Stengetjes, kleine fpitfe Blaadjes, de bovenften Elswyze drietandig. 't Getal der Meeldraadjes was altoos drie, met rondachtige dubbelde Meelknopjes. Het hadt een enkelen Draadachtigen Styl met een enkelen Stempel. Het Vrugt of Zaadhuisje was Eyrond.

I. *Loeflingia Hispanica.* Spaanfche.

POLYCNEMUM.

Een driebladige Kelk, met vyf Bloemblaadjes die Kelkachtig zyn, brengende een enkeld Zaad, dat byna naakt is, voort.

Dus zyn de byzondere Kenmerken opgegeven van dit Geflagt, 't welk maar ééne Soort bevat (1), die haare Groeiplaats heeft op de Akkers van

I. *Polycnemum Arvenfe.* Koornlandig.

(1) Loeflingia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 52. p. 74. *Veg.* XIII. p. 75. LOEFL. *Itin.* p. 113. T. 1. f. 2. *Act. Stockholm.* 1758. XX. Band. p. 17. Tab. I.

(1) Polycnemum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 53. p. 74. *Veg.* XIII.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

van Vrankryk, Duitschland en Italie. Dit schynt van RAY ontleend te zyn, die 'er Braaklanden byvoegt, doch nooit de Bloemen of Vrugten gezien hadt. Eenige Geleerden van Italie, zegt LOBEL, waren van oordeel, dat dit Kruid, een medesoort der Camphorata van Montpellier en den laagen Pynboom gelykende, de tweede Anthyllis ware van DIOSCORIDES, aan welke die Oudvader Bladen en Takjes van de Veldcypres heeft toegeschreeven; doch, alzo het een zo sterken Reuk niet hadt, nam hy liever de *Iva moschata* of Basterd-Veldcypres daar voor. GOUAN, hetzelve by Montpellier aan de Wegen waarneemende, tekent aan, dat het overblyft en LINNÆUS geeft het op als een Jaarlyks Kruid, betrekkende hier toe, het *Jaarlykse leggend Ganzenvoet*, met korte Haairige Blaadjes, van TOURNEFORT. Dit laatste schynt met de beschryving en Afbeelding niet overeen te komen; hoewel GOUAN die aanhaaling ook gebruikt. Volgens GERARD groeit het ook in Provence op de Akkers en nevens de Haagen, ja volgens GARIDELL zelfs op de Straaten in een gedeelte der Stad Aix. Het wordt door anderen, als omstreeks Parys voorkomende, aangetekend, en DALIBARD noemt

XIII. p. 75. SAUV. *Monsp.* 45. GOUAN *Monsp.* 24. Chenopodium Fol. subulatis prismaticis &c. GUETT. *Stamp.* 14. Chenopodium annuum &c. TOURNF. *Inst.* 506. Camphorata vaginis spinosis. HALL. *Helv.* 183. Anthyllis altera Italorum. LOB. *Icon.* 404. *Kruidb.* 490.

noemt het *Salsola met een kruipende Steng*, de Bladen en Stoppeltjes ongesteeld Elsvormig Kraakbeenig hebbende. In Duitschland is het door de hedendaagsche Kruidkundigen niet gevonden.

De Heer Haller tekent het aan onder de Switsersche Planten, en zegt dat het naar de Kali eenigermaate gelykt, hebbende een regtopstaande Steng, ('t welk grootelyks met de anderen verschilt; doch de Groeiplaats kan hier van de oirzaak zyn). „ De Bladen, aan de „ Takjes breed, loopen puntig uit, en bevatten „ ieder een paar witachtige gebaarde Schubbe„ tjes, binnen welken een glanzig Blommetje, „ van Kaffige Kleur, in vieren ongelyk gesnee„ den. Het Zaad, zegt zyn Ed., is rimpelig, „ met een taay fluweelachtig omwindzel." Wegens dit laatste zou het, in 't Hoogduitsch, den naam van *Knorpelkraut* kunnen bekomen hebben. Lobel getuigt, dat het aan 't opperste der Takjes Wollige of Mosachtige bleekgeele Bloempjes voortbrengt, die zeer droog zyn van Smaak.

De Bolplanten en de zodanigen in 't algemeen, die Lelieachtige Bloemen hebben; als ook de Gehalmde of Grasplanten, en die daar toe behooren, overstappende, kome ik tot het Geslagt van

MONTIA.

Een tweebladige Kelk, bevattende eene een- O bla-

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

bladige onregelmaatige Bloem, en een eenhokkig driekleppig Zaadhuisje, waar in drie Zaaden; zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt.

I. *Montia Fontana.* Bronminnende.

Het bevat maar ééne Soort (1), die in de Noordelyke en middeldeelen van Europa aan Bronnen en Beeken groeit, volgens den Ridder. Hy vondtze dus, in de Laplandsche Woestynen, op Mosachtige plaatsen, en in dat gedeelte van Sweeden, 't welk men Westerbothnie noemt, zegt zyn Ed., is niets zo gemeen als dit Kruidje, 't welk van de Sweeden *S. Montii ört* geheten wordt (*). Het groeit in menigte, op plaatsen die 's Winters onder Water gestaan hebben, omstreeks Versailles en te Fontainebleau, zo VAILLANT aantekent, wiens beschryving, door FABREGOU overgenomen, dus luidt.

,, De Bloem ontluikt voor de middag-Zon ,, en gaat omtrent een Linie open. Zy heeft ,, vyf Bloemblaadjes en ook zo veel Meel- ,, draad-

(1) Montia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 101. p. 103. *Veg.* XIII. p. 110. *Fl. Lapp.* 57. *Fl. Suec.* 108, 115. R. *Lugdb.* 199. Montia aq. minor. MICH. *Gen.* 18. T. 13. f. 2. Cameraria Arvensis minor. DILL. *Giess.* 46, 61. Alsine paludosa tricarpos. PLUK. *Alm.* p. 20. T. 7. f. 5. Alsinoides annua verna. VAILL. *Paris.* T. 3. f. 4. GORT. *Belg.* 32.

(*) *Flor. Suec.* p. 39. Ik zou anders gedagt hebben, dat het zyne benaaming van den beroemden Kruidkundigen Jos. MONTIUS, Hoogleeraar in de Kruidkunde en Nat. Historie te Bononie, hebben mogt: volgens *Phil. Bot.* §. 238. MICHELIUS hadt het naar denzelven *Montia* getyteld.

„ draadjes. De Vrugt is een Zaadhuisje, van IV.
„ figuur byna rond, maar met drie verheven AFDEEL. III.
„ hoeken, 't welk, met een verbaazende Veer- HOOFD-
„ kragt, in drie gelyke deelen open ſpringt, STUK.
„ bevattende ieder een zwart Zaadje, dat aan *Trigynia.*
„ het middelpunt van de Vrugt gehecht is.
„ Deeze Zaadjes worden, door de ſamentrek-
„ kinge dier deelen, vry verre weg geſmeeten.
„ Het bloeit in Maart, April en Mey."

De vermaarde TOURNEFORT ſchynt dit Plantje niet gevonden of niet gekend, ten minſte niet beſchreeven te hebben. Mooglyk was de oirzaak daar van, dat het byna nooit voorkomt dan met geſlooten Bloempjes. Ook is 't getal van de deelen der Vrugtmaaking niet beſtendig, hebbende het dikwils een driebladigen Kelk en dan vyf Meeldraadjes, zo LINNÆUS aantekent; maar met een tweebladigen Kelk heeft het 'er maar drie, en kan dus hier behooren. DILLENIUS hadt 'er een nieuw Geſlagt van gemaakt, onder den naam van *Cameraria.* RUPPIUS heeft de Bloem, verkeerdelyk, voor vyfbladig aangezien. MICHELIUS geeft een zeer naauwkeurige Afbeelding van dit Kruidje, dat veel naar het Muur gelykt, zeggende dat het in Moerasſige en natte Velden van Boheme groeit. Een kleinere Verſcheidenheid daar van, zo 't ſchynt naauwlyks een Duim hoog, was op 't Gebergte by Piſtoja in Toskanen, tusſchen Lucca en Florence, inzonderheid by zekere Herberg aldaar, gevonden. Het

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. komt in onze Provinciën, op broekige plaatsen, zo in Overysfel als in Vriesland, gelyk ook op Zand- en Veengronden, die vogtig zyn, overvloedig voor.

Driewywige. De *Akker-Porcelein* van C. BAUHINUS, hier t'huis gebragt, door RAJUS in Engeland somtyds tusschen 't Koorn gevonden, komt overeen met de *Kleine Porselein* van CAMERARIUS, by Leipzig in de Akkers gemeen, schynende het zelfde Plantje te zyn, dat volgens J. BAUHINUS voorkomt in sommige Beeken, met Blaadjes als van de Porselein, groeijende een of anderhalve Handpalm hoog. Deeze grootere, zo wel als de kleinere, groeijen volgens den Heer HALLER in Switzerland (*).

PROSERPINACA.

Dit Geslagt heeft geen Bloemblaadjes; de Kelk is in drieën gedeeld en boven het Vrugtbeginzel geplaatst, dat een driehokkig Zaadhuisje wordt.

Hier van is nog maar ééne Soort, in Virginie

I. *Proserpinaca Palustris.* Moerasfige. huisvestende, ontdekt (1), welke in de Verhandelingen van het Keizerlyke Genootschap, on-

(*) Portulaca Arvensis. C. B. *Pin.* 288. Alsine palustris Portulacæ aquaticæ similis RAJ. *Hist.* 1035. PET. *Herb.* T. 10. f. 12. Alsine aquatica surrectior. J. B. *Hist.* III. p. 786. Portulaca exigua sive Andrachnion Arvense. CAMER. *Hort.* p. 131.

(1) Proserpinaca *Syst. Nat.* XII. Gen. 102. p. 103. *Veg.* XIII. p. 110. *Act. Ups.* 1741. p. 81. Trixis. MITCH. *Nov. Gen.* 23. E. N. C. 1748. N. 23.

onder den naam van *Trixis*, was voorgesteld IV.
door den Heer MITCHEL. De Heer CLAYTON AFDEEL.
noemt het *Water-Valeriaan*, die de onderste III. HOOFD-
Bladen oneffen gevind heeft, de Blaadjes Li- STUK.
niaal en strykende; de bovensten Lancetvormig, *Trigynia.*
fraay Zaagtandig, overhoeks; met Bloempjes in de Oxelen, nu eenzaam, nu drie of vier by elkander: de Steng doorgaans leggende en gegaffeld (*). Hier uit is de Gestalte blykbaar.

HOLOSTEUM. Heelbeen.

Een vyfbladige Kelk en vyf Bloemblaadjes zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt, 't welk het Zaadhuisje byna Rolrond heeft, met éénе holligheid, aan de tip gaapende.

Het bevat vier Soorten, meest uitheemsche, als volgt.

(1) Heelbeen *met byna Hartvormige Bladen.* I. *Holosteum Cordatum.* Hartvormig.

Het *Amerikaansch Muur* met Penningkruids Bladen, van HERMANNUS, vondt SLOANE op Jamaika, daar het als ook in Suriname groeit. Op vogtige Oevers der Rivier Cobre, en in lommerryke Bosschen, was het 'er gemeen. Het heeft

(*) GRONOV. *Flor. Virg.* p. 16.

(1) *Holosteum* Foliis subcordatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 104. p. 103. *Veg.* XIII. p. 110. Alsine Fol. subcordatis &c. *H. Ups.* 24. Holosteum Fol. orbiculatis oppositis. BROWN. *Jam.* 139. Alsine Amer. Nummulariæ folio. HERM. *Par.* T. p. 11. SLOAN. *Jam.* 87. *Hist.* I. p. 203.

O 3

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. heeft de Blaadjes rondachtig en gepaard, draagende aan 't end der kruipende Stengetjes losse Bloemtrosjes ver van elkander. De Bloemblaadjes zyn wit, in tweeën gedeeld en kleiner dan de Kelk.

II. *Holosteum Succulentum.* Sappig.

(2) Heelbeen *met ovaale Vleezige Bladen.*

Het Muur met ovaale Sappige Bladen, dat men in Nieuw Jork vindt, maakt deeze Soort uit.

III. *Hirsutum.* Ruig.

(3) Heelbeen *met rondachtige ruige Bladen.*

Deeze heeft haare Groeiplaats aan de Kust van Malabar in Oostindie.

IV. *Umbellatum.* Gekroond.

(4) Heelbeen *met Kroontjes-Bloemen.*

De gestalte van deeze laatste, die men op de Akkers der Zuidelyke deelen van Europa aantreft, zweemt eenigermaate naar de Lychnis.

LOEF-

(2) *Holosteum* Foliis ellipticis carnosis. *Am. Acad.* III. p. 21. Alsine Fol. ell. succulentis. COLD. *Noveb.* 9.

(3) *Holosteum* Foliis orbiculatis hirsutis. *Am. Acad.* utf. ROYEN MsT.

(4) *Holosteum* Floribus umbellatis. LOEFL. *Itin.* 120. Spergula Fol. oppositis, Pedunculis umbellatis. GUETT. *Stamp.* 298. DALIB. *Paris.* 134. Holost. Caryophyllæum arvense. TAB. *Ic.* 233. Lychnis Graminea hirsuta umbellifera. MORIS. *Hist.* II. p. 546. S. V. T. 22. f. 46. Caryophyll. arvensis umbell. Folio glabro. C. B. *Pin.* 210. Caryoph. arvensis. J. B. *Hist.* III. p. 61. Alsine pentastemon, Fol. serratis, umbellifera. HALL. *Helv.* 387. Holosteum. DILL. *Nov. Gen.* 130.

LOEFLING zegt, dat dit Kruidje, in 't vroege Voorjaar, zeer gemeen was omſtreeks Madrit, de Hoofdſtad van Spanje, alwaar het Stengetjes hadt, van een halven Vinger tot een Span hoog, die niet volkomen overend ſtonden. Hy beſchryft het omſtandig en meent dat het door TOURNEFORT, onder den Naam van *Glad Voorjaars-Muur*, met witte Kroontjes-Bloemen, bedoeld zou zyn. Deeze, immers, door VAILLANT afgebeeld, hadt drie Meeldraadjes en drie Stylen. DILLENIUS, die 'er, onder den naam van *Holoſteum*, een nieuw Geſlagt van gemaakt hadt, vertoont de Bloem en 't Zaadhuisje, met het Zaad. Het verſchilt, zegt hy, door zyne driekantige Zaadjes, van alle Soorten van Muur. Zonderling is 't, dat C. BAUHINUS dit Kruidje *Akker-Anjelier* kon noemen. Deez' zegt, dat de Steng ſomtyds rood ſomtyds groen is, met eenige Takjes opgeregt, anderen hangende of omgeboogen met de Bloemen, die gemeenlyk wit doch ſomtyds paarſchachtig waren. De onrype Blommetjes, zegt de Heer HALLER, (die dit Kruidje by Bazel vondt,) zyn roodachtig, de rype wit. Hy nam 'er vyf Meeldraadjes in waar, doch ſomtyds ontbraken 'er twee of een. In Duitſchland, zegt hy, is het veel gemeener. Het komt overvloedig in de Boomgaarden, aan de Dyken en op de Wallen zelfs te Weenen voort, zo de Heer JACQUIN aanmerkt.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

De Afbeelding van dit Kruid, door TABERNÆ-

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

NÆMONTANUS, by J. BAUHINUS overgenomen, is de beste, en drukt de hoedanigheid der lange neerhangende Bloemſteeltjes zeer wel uit. Het brengt uit den top van de Steng veele Bloemen voort, zegt de Heer HALLER, die jong zynde een Kroontje maaken, doch ouder wordende zig omkrommende gaan nederhangen. Het ſchynt in onze Nederlanden nog niet waargenomen te zyn.

Veelen hebben den naam *Holoſteum* zodanig begreepen, als of dit Kruidje by tegenſtelling, wegens zyne Slapheid, dus genoemd zou zyn: betekenende dat Woord iets geheel Beenigs. PLINIUS zegt dit, doch bekent tevens, dat het Samentrekkende is, doende niet alleen de Wonden ſluiten, maar zelfs Stukken Vleeſch, als het 'er mede gekookt wordt, ſamenlymende. DIOSCORIDES hadt zulks toegeſchreeven aan zyn *Holoſteum*, een Kruidje van een Handpalm groot, langs de Aarde kruipende, en naar Gras gelykende, doch ſamentrekkende van Smaak. Dit zal waarſchynlyk het tegenwoordige niet zyn geweest: en de benaaming kon veeleer, van de gedagte ſamenlyming of heeling zelfs van gebroken Beenderen, haare afkomst hebben: want anders was zy toepasſelyk op duizend andere Planten.

KOENIGIA.

Een driebladige Kelk; geen Bloemblaadjes: een

een Eyrond naakt Zaad: zyn de Kenmerken van dit Geslagt. IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Trigynia.*

Het is, in 't jaar 1765, in Ysland ontdekt door den Heer KOENIG, die derwaards getrokken was, om de Natuurlyke Historie van dat Eiland te beschryven, en waar van het derhalve den naam voert. De eenigste Soort (1) maakt een Jaarlyksch Kruidje, dat naar het volgende zeer gelykt. Het heeft de Stengetjes een Vinger hoog, Sappig, met weinige Takjes en stomp Eyronde Blaadjes, zo lang als de Leedjes zyn, aan 't end vier in getal. De Blaadjes zyn in Klokswyze Scheedachtige Stoppeltjes vervat. De Bloempjes, door Vliezige Blikjes onderscheiden, komen Troswyze aan 't end voort. Het heeft somtyds twee, somtyds drie Stempels. De Groeiplaats is op Kleijige plaatsen, die somtyds onder Water staan, zo wel op 't Gebergte als aan den Zeekant.

I. *Koenigia Islandica.* Yslandsche.

POLYCARPON. Veelgrein.

Een vyfbladige Kelk en vyf Bloemblaadjes, die Eyrond en zeer klein zyn: een Zaadhuisje dat driekleppig is met eene Holligheid.

Zodanig zyn de Kenmerken opgegeven van dit Kruidje, aan de Wegen en op ongebouwde Velden van Provence en Italie gemeen. Het heeft wegens de menigvuldige Zaadhuisjes, die

(1) Koenigia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1241. p. 104. *Veg.* XIII. p. 110.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. I. *Polycarpon tetraphyllum.* Vierbladig.

het draagt, zynen naam en komt daar in overeen met dat Onkruid, 't welk men gemeenlyk *Duizendgrein* noemt. De eenigste Soort daar van (1), wordt zelfs *Duizendgrein met Bladen van Muur* genoemd door TOURNEFORT, die de Bloemblaadjes, wegens de kleinte, mooglyk niet gezien of niet in aanmerking genomen zal hebben. Hetzelve groeit overvloedig in de Hoven en op de Straaten van Aix, volgens GARIDELL. Dat van LOBEL, *Gryze Zee-Anthyllis* van Languedok met Bladen van Muur genaamd, groeit aldaar aan den Zeekant. De Vierbladigheid, die deeze onderscheidt, is nogthans veel blykbaarer in de Afbeeldingen van BARRELIER en J. BAUHINUS, welke laatste het *Paronychia met Muurbladen* noemt, en zegt dat de Blaadjes gekranst of Kranswyze om de Stengetjes voorkomen, somtyds vier doch ook minder in getal, leggende dit Kruidje veelal met zyne Takjes op den Grond, gelyk het Duizendgrein, en brengende veele kleine Zaadjes voort. De Smaak is bitterachtig en Zoutig, met eenige Kruiderigheid, volgens LOBEL.

MOL-

(1) Polycarpon. *Syst. Nat.* XII. Gen. 105. p. 104. *Veg.* XIII. p. 111. Mollugo *tetraphylla* Fol. quaternis obovatis, Paniculis dichotomis. *H. Cliff.* 28. *Sp. Plant.* I. p. 89. Anthyllis marina Alsinefolia. C. B. *Pin.* 282. Anthyllis Alsinefolia Polygonoides major. BARR. *Rar.* 103. Tab. 534. Anthyllis marina incana Alsinefolia Narbonensium. LOB. *Icon.* 468. *Kruidb.* 552. Herniaria Alsines folio. TOURNF. *Inst.* 507. Paronychia Alsinefolia incana. J. B. *Hist.* III. p. 366.

MOLLUGO. Zagtblad. IV. AFDEEL. III. HOOFD-STUK. *Trigynia.*

Deeze benaaming, wegens de zagtheid der Bladen, in vergelyking met fommige anderen van eenerley Geftalte, aan eenige Kruiden, die reeds overlang tot het Walftroo betrokken zyn, gegeven, is toegepast op eenige Uitheemfche Planten, thans dit Geflagt uitmaakende, waar van de Kenmerken zyn: een vyfbladige Kelk, zonder Bloemblaadjes en een driehokkig, drie-kleppig Zaadhuisje. 't Kleine verfchil met het voorgaande is daar uit blykbaar.

Vier Soorten, drie uit Oostindie afkomftig, zyn daar in opgetekend, als volgt.

(1) Zagtblad *met gepaarde Lancetvormige Bladen, de Takken overhoeks; de Bloemfteeltjes zydelings, digt, eenbloemig.* I. *Mollugo oppofitifolia.* Paarbladig.

Deeze, op Ceylon groeijende en aldaar *Jeonpala* genaamd, is een Jaarlyks Kruid, met lange verfpreide gladde Takjes overhoeks en gefteelde Bladen, als gezegd is. Aan de Steng komen veele geftraalde Bloempjes voort in het Bengaalfche Muur van PLUKENET en het draagt zeer klein Zaad. Het Loof wordt als Slaa op Ceylon gegeten, zo HERMANNUS getuigt.

(2)

(1) *Mollugo* Foliis oppofitis Lanceolatis, Ramis alternis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 106. p. 104. *Veg.* XIII. p. 111. FLOR. *Zeyl.* 52. Alfine Spergulæ facie Benghalenfis foliis angustis. PLUK. *Phyt.* 21. T. 75. f. 6. BURM. *Fl. Ind.* p. 31.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

(2) Zagtblad *met byna viervoudige Lancetvormige Bladen, gepluimde knikkende Bloemen en een opgeregte hoekige Steng.*

II. *Mollugo ſtricta.* Geſtrekt.

Deeze Oostindiſche heeft de Blaadjes Kranswyze, meest by vieren, geplaatst, om gladde regte Stengen, die Veerachtig uitgeſtrekt zyn, en de Bloempluim is uit losſe Trosjes ſamengeſteld. Het vyfbladige regtopſtaande Muur van Ceylon, afgebeeld door den Heer BURMANNUS, wordt hier t'huis gebragt.

III. *Pentaphylla.* Vyfbladig.

(3) Zagtblad *met vyfvoudige ſtomp Eyronde Bladen, die even groot zyn, de Bloemen gepluimd.*

Tot deeze Soort wordt het Ceylonſch Vierbladig leggend Takkig Muur van gedagten Hoogleeraar, dat aan den Wortel veelbladig is, betrokken. Uit de Afbeelding ſchynt het de Kransblaadjes niet volmaakt egaal, doch minder ongelyk te hebben dan de voorgaande Soort. Evenwel komt het my zeldzaam voor, dat deeze beiden niet te ſamengevoegd zyn.

(4)

(2) *Mollugo* Fol. ſubquaternis Lanceolatis, Floribus paniculatis nutantibus, Caule erecto angulato. Alſine multiflora floribunda glabra Benghalenſis. PLUK. *Phyt.* 21. T. 256. f. 2. Alſine erecta pentaphylla Fl. albo. BURM. *Zeyl.* 13. T. 7. BURM. *Fl. Ind.* p. 31. T. 5. f. 3.

(3) *Mollugo* Fol. quinis obovatis æqualibus Floribus paniculatis. *Fl. Zeyl.* 51. Alſine Ramoſa procumbens quadrifolia &c. BURM. *Zeyl.* 13. T. 8. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 31.

(4) Zagtblad *met gekranſte Wigvormige ſpitſe Bladen, de Steng leggende en byna verdeeld, met eenbloemige Bloemſteeltjes.* IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. IV. *Mollugo Verticillata* Gekranst.

Deeze Virginiſche, ook een Jaarlykſch Gewas, heeft de Bloemen aan de Knoopen op korte Steeltjes om de Steng zittende, met de Kelkjes fraay geſtippeld. De Bladen zyn, ten getale van vyf, zes of zeven, Kranswyze geplaatst. De *Mollugo Spergula*, thans uitgemonſterd, komt naast aan deeze Soort (*).

MINUARTIA.

Een vyfbladige Kelk zonder Bloemblaadjes: het Zaadhuisje eenhollig driekleppig, bevattende eenige Zaadjes. Dus komen de Kenmerken voor van een byzonder klein ſlag van Mosachtige Plantjes, welken de Kruidkenner LOEFLING op de Heuvelen by Madrit waarnam, en van welken hy drie Soorten opgegeven heeft, naamelyk.

(1) Minuartia *met Gaffelswys getropte Bloemen.* I. *Minuartia dichotoma.* Gegaffelde.

Dit

(4) *Mollugo* Fol. verticillatis Cuneiformibus acutis, Caule ſubdiviſo decumbente, Pedunculis unifloris. *H. Upſ.* 24. Mollugo Foliis ſæpius ſeptenis Lanceolatis. GRON. *Virg.* 14. Alſine Spergula Mariana latiore folio &c PLUK. *Mant.* 9. T. 332. f. 5. Alſine procumbens Gallii facie. EHRET. *Pict.* T. 6. f. 3.

(*) BURM. *Fl. Ind.* p. 31. T. 5. f. 4. Vide *Mant.* 328.

(1) *Minuartia* Floribus confertim dichotomis *Syst. Nat.* XII Gen. 107. p. 104. *Veg.* XIII. p. 111. *Act. Stockh.* 1758. T. I. f 4. LOEFL. *Itin.* 121. T. 1. f. 5.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

Dit was een taay, hard en ſtyf Plantje, naauwlyks ooit meer dan een Duim hoog, met Borſtelige Blaadjes, de Bloemen tot een vierkant Hoofdje, dat digt gegaffeld en getopt is, ſamengehoopt hebbende, ongeſteeld, met Borſtelige Blikjes, langer dan de Bloem. Van vyf tot agt Zaadjes, die rondachtig en Niervormig zyn, brengt ieder Bloempje voort. De Kleur van 't Gewas is bruinachtig, die van de Bloem uit den groenen.

II. *Minuartia Campeſtris.* Veldſche.

(2) Minuartia *met endelingſe Bloemen overhoeks, langer dan de Blikjes.*

III. *Montana.* Bergſche.

(3) Minuartia *met endelingſe Bloemen overhoeks, korter dan de Blikjes.*

Het onderſcheid is te klein van deeze onnoozele Gewasjes, om my daar mede op te houden. De bynaamen wyzen de Groeiplaatſen duidelyk aan. Dikwils komen 'er vyf Meeldraadjes in voor, zegt de Ridder, 't welk ze naar 't Geſlagt van Muur doet gelyken en die Soort, welke *Alſine mucronata* heet, heeft 'er veel overeenkomst mede.

QUERIA.

Dit verſchilt in Kenmerken van het voorgaan-

(2) *Minuartia* Flor. termin. alternis, Bracteâ longioribus. LOEFL. *Itin.* 122.

(3) *Minuartia* Flor. termin. alt. Bracteâ brevioribus. LOEFL. *Itin.* 122. T. 1. f. 4.

gaande alleen, doordien ieder Bloempje een enkeld Zaadje voortbrengt. LOEFLING heeft ook in Spanje de eerste Soort waargenomen, welke genoemd wordt IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

(1) Queria *met getropte Bloemen.* I. *Queria Hispanica.* Spaansche.

„ Een Plantje, zegt hy, dikwils nog klei-
„ ner van Gewas dan 't voorgaande, en naauw-
„ lyks grooter dan eens Menschen Nagel. De
„ gedaante, het maakzel en de styfheid zyn
„ eveneens, maar het is veel broosscher en
„ het Bloemhoofdje zo scherp vierhoekig niet.
„ Hetzelve breekt zeer ligt van de Steng af,
„ 't welk met het voorgaande nooit gebeurt.
„ Het heeft Borstelige Blikjes opwaards uitge-
„ breid, de tip agterwaards haakig, die aan
„ de Kleederen hangen blyven. Het draagt
„ een enkeld, samengedrukt, rondachtig Zaad.
„ De Kleur van 't Plantje is byna witachtig."

(2) Queria *met eenzaame Bloemen, de Steng gegaffeld.* II. *Canadensis.* Kanadasche.

In Kanada en Virginie groeit deeze Soort, ten minste indien hier het Kruidje behoort, naar de Knawel of 't Varkengras gelykende, 't wel-

(1) *Queria* Floribus confertis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 108. p. 105. *Veg.* XIII. p. 112. Queria Hispanica Bracteis patulis hamatis. LOEFL. *Itin.* 48.

(2) *Queria* Flor. solitariis Caule dichotomo Mollugo Fol. oppositis Stipulis quaternis, Caule dichotomo. GRON. *Virg* 16.

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. *Driewyvige.*

't welke, volgens CLAYTON, roodachtige Stengetjes heeft, een weinig Haairig, met zeer kleine, ruige, rondachtige Blaadjes, twee tegenover elkander. Het Zaad, dat zeer klein is, komt binnen kleine Huisjes, die in de mikken der Takjes geplaatst zyn, voort.

LECHEA.

Dit Geslagt heeft den Kelk driebladig en drie smalle Bloemblaadjes: het Zaadhuisje is driehokkig, driekleppig, met drie binnen-Klepjes, bevattende ieder hokje een enkel Zaadje.

De twee Soorten van hetzelve zyn in Noord-Amerika gevonden, naamelyk

I. *Lechea minor.* Kleinere.

(1) Lechea *met Liniaal-Lancetswyze Bladen en gepluimde Bloemen.*

Deeze, in zeer drooge Pynboom-Bosschen van Kanada voortkomende, geeft veele overendstaande Stengen tot den Wortel uit, die rond zyn, met verspreide effenrandige spitse Bladen, van boven glad, van onderen ruigachtig en zeer kort gesteeld. Een menigte Bloemen komen Troswyze, aan 't end der Takken, op Steeltjes voort. By RAY voert het Gewas, wegens de gedaante, den naam van *Bezemkruid.*

(2)

(1) *Lechea* Fol. lineari lanceolatis, Floribus paniculatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 109. p. 105. *Veg.* XIII. p. 112. *Am. Acad.* III. p. 10. T. I. f 4. Capraria Fol. integerrimis. GRON. *Virg.* 75. Scoparia Fol. tenuissimis &c. RAJ. *Suppl.* 132.

(2) Lechea *met Eyrond-Lancetvormige Bladen, de Bloemen zydelings verspreid.*

IV. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

In Zandige Bosschen van Kanada groeit dit Gewas, 't welk ook in Virginie schynt gevonden te zyn, zynde *Capraria* met geheel effenrandige Bladen genoemd geweest. Het heeft paarschachtige ronde Stengen, met enkelde Takken overhoeks, ver van elkander. De Bladen, die ook overhoeks voortkomen, zyn ovaal Lancetvormig, van boven ruuw, van onderen Wollig, met den rand omgeboogen en naauwlyks blykbaar gesteeld. De Bloemen komen by twee, drie of vieren, uit de topjes van de Takken voort.

II. *Lechea major.* Grootere.

IV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de VIERMANNIGE KRUIDEN (Tetrandria), *tot welken het* Schurftkruid, Walstroo, *de* Meekrappe, Weegbree, Kaarden *en veele anderen behooren.*

Onder de Kruiden, die in de Bloemen vier Meeldraadjes hebben, deswegen *Viermannige* genaamd, komen ons de volgende Geslagten voor.

GLO-

(2) *Lechea* Fol. ovato-lanceolatis, Flor. lateralibus vagis. *Am. Acad.* III. p. 11. Menandra Fol. alternis. GRON. *Virg.* II. 20.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

GLOBULARIA. Kogelkruid.

De Planten van dit Geslagt hebben Bloemhoofdjes, van zulk eene gedaante, dat sommigen eenige Soorten daar van tot de Samengestelde Bloemen betrokken hebben. Het ontbreekt haar aan geen gemeenen Kelk, die geschubd is. Daar in zyn Blommetjes vervat, ieder een eigen Pypachtig Kelkje hebbende, dat het Vrugtbeginzel inhoudt en het Blommetje, welks bovenste Lip in tweeën, de onderste in drieën is gedeeld. Ook is de Stoel of bodem van den gemeenen Kelk Kaffig. Het eenigste verschil, dat dezelven van de *Syngenesia* of Samenteeligen onderscheidt, maaken de Meeldraadjes uit, die van elkander afgescheiden zyn.

Dewyl ik de Cephalanthus, die onder de Heesters hier voorgaat, Kogelboom getyteld heb, geef ik aan dit Geslagt, om de zelfde reden, den naam van *Kogelkruid.* Zeven Soorten, meest in ons Wereldsdeel huisvestende, komen 'er van voor, als volgt.

I. *Globularia Alypum.* Drietandig.

(1) Kogelkruid *met de Steng Heesterachtig,* de

(1) *Globularia* Caule Fruticoso, Fol. Lanceolatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 112. p. 111. *Veg.* XIII. p. 119. R. *Lugdb.* 190. Globularia Frut. &c. GARID. *Aquis.* 210. Alypum Monsp. five Frut. terribilis. J. B. *Hist.* I. p. 598. NISS. *Act. Par.* 1712. Thymelæa foliis acutis Capitulo Succisæ. C. B. *Pin.* 463. GOUAN. *Monsp.* 60. GER. *Prov.* 295. CLUS. *Hisp.* 179. *Ic.* 180.

de Bladen Lancetvormig, drietandig en onverdeeld. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogy-nia.*

Dit Gewas, welks voornaame Groeiplaats in Languedok is, hoewel het ook voorkomt in 't Ryk van Valence en in Italie, bemint de Rotſen en Steenachtige plaatſen. Een Gebergte by Montpellier, *Mons Ceti* genaamd, voedt hetzelve overvloedig. Het is ook gemeen in Provence, omſtreeks Aix, op dorre Heuvelen. Het maakt een Boompje uit, omtrent een Elle hoog, welks Bladen naar die der Myrten gelyken, doch de bovenſten drietandig zyn. Op de toppen der Takjes komen enkelde Bloemhoofdjes, zelden twee by elkander, voort, van een dergelyk maakzel als gemeld is en zeer ſchoon Violet van Kleur, omtrent een Duim in middellyn. Zy beſtaan uit zogenaamde Spatelblommetjes, wier bodem vier witte Meeldraadjes uitgeeft met zwarte Knopjes, en ſtaan ieder op zyn Vrugtbeginzel, in een Kelkje met punten vervat. Ieder Blommetje is in drie Slipjes verdeeld, en zy zitten by elkander op den Stoel van een gemeenen Kelk, die ſamengeſteld is uit geſchubde Blaadjes.

Onder den naam van *Verſchrikkelyke Heeſter* is dit Gewas voorgeſteld en afgebeeld; om dat 'er een zeer gevaarlyke en geweldige Purgeerende hoedanigheid aan toegeſchreeven werdt. Men geeft 'er, ondertusſchen, ook den naam van *Alypum* aan, betekenende een heilzaam en on-

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

onschadelyk Geneesmiddel. Hoe tegenstrydig dit mag voorkomen; is het doch zeker, dat byna alle Purgeermiddelen, naar de verschillende omstandigheden en hoeveelheid, waar in men ze gebruikt, of schadelyk en gevaarlyk, of heilzaam en veilig zyn. Het is, met algemeene toestemming, onder dezelven te tellen. Men gebruikt 'er de Bladen, Bloemen en het Zaad van, zegt GARIDELL, wien de vermaarde TOURNEFORT, de Praktyk oefenende te St. Chamas in Provence, verzekerd hadt, dat hy de Boeren aldaar het Aftrekzel van een half Loot in Water als een Purgeermiddel hadt zien inneemen, zonder kwaad gevolg. CLUSIUS hadt gehoord, dat de Kwakzalvers, in Andalusie, het Afkookzel daar van gebruikten tot geneezing van Veneriaale Kwaalen, en voorgaven dat dit nooit miste. Hy noemt hetzelve *Hippoglossum* van Valence, wordende aldaar gemeenlyk *Segullada* geheten. Om kort te gaan, het Gewas komt in dit opzigt met de benaaming van *Thymelæa*, welke 'er C. BAUHINUS aan geeft, overeen.

II. *Globularia Bisnagarica.* Styfbladig.

(2) Kogelkruid *met een Heesterachtige Steng, de Wortelbladen stomp Wigvormig, de Stengbladen Lancetvormig.*

Het Schurftkruid van Bisnagar in Oostindie of

(2) *Globularia* Caule Fruticoso &c. Scabiosa Bisnagarica s. Globularia frutescens &c. PLUK. *Alm.* 336. T. 58. f. 1. MORIS. *Hist.* III. p. 51.

of Heesterachtig Klootkruid, met styve Bladen, die aan den Wortel ronder en Hartvormig zyn, maakt deeze Soort uit. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(3) Kogelkruid *met een Kruidige Steng, de Wortelbladen drietandig, de Stengbladen Lancetvormig hebbende.* III. *Globularia vulgaris.* Gemeen.

De *blaauwe Madelief* met een gebladerde Steng, die *Aphyllanthes van Anguillara* genoemd wordt, in hooge drooge Landstreeken van Europa groeijende, voert hier den naam van *Gemeen Kogelkruid.* By CAMERARIUS is zy afgebeeld. Men vindtze niet alleen in Italie en Provence, maar ook in Switzerland, ja zelfs in Sweeden, op de Gothlandsche Kalk-Rotsen. In Duitschland is zy niet ongemeen en komt ook in Overyssel voor. Zy maakt op den Grond een Roosje van stevige, Eyronde, gladde Bladen, die lang gesteeld zyn, waar uit Stengetjes voortkomen van een Voet lang, niet Takkig noch zig verdeelende, maar met meer of minder Blaadjes bezet en aan 't end een Bloemhoofdje hebbende, dat hoogblaauw is. Het bestaat uit Blommetjes, die Pypachtig maar

(3) *Globularia* Caule Herbaceo, Fol. radical. tridentatis &c. *Fl. Suec. Hort. Cliff.* R. *Lugdb.* HALL. *Helv.* 667. Aphyllanthes Anguillaræ. CAM. *Hort.* p. 18. T. 7. Bellis cœrulea Caule folioso. C. B. *Pin.* 262. *β.* Bellis cœrulea Apula. *γ.* Bellis cœrulea Monspeliaca. TABERN. *Hist.* II. p. 709.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

maar diep ingesneeden zyn, in een ruig Kelkje vervat, dat op een Schubbetje rust, waar van veelen te samengevoegd den gemeenen Kelk uitmaaken. Het Zaad, dat langwerpig is en glad, zit eerst in het Blommetje, vervolgens in het Kelkje, dat met de anderen rust op den ruigen Stoel.

IV. *Globularia Spinosa.* Gedoornd.

(4) Kogelkruid *met de Wortelbladen kartelig gedoornd, de Stengbladen gespitst en effenrandig.*

Dit is de Gedoornde blaauwe Madelief van C. BAUHINUS, op de Bergen van Granada groeijende, welke, volgens hem, naar de voorgaande, buitendien, zeer gelykt.

V. *Cordifolia.* Hartbladig.

(5) Kogelkruid *met de Steng byna naakt, de Bladen Wigvormig met drie Punten, waar van de middelste kleinst.*

Wederom een andere Verscheidenheid van de gezegde blaauwe Madelieven, die door de gemelde figuur der Bladen inzonderheid verschilt,

(4) *Globularia* Fol radicalibus crenato aculeatis &c. Globularia spinosa. TOURNF *Inst.* 476. Bellis cœrulea spinosa. C. B. *Pin.* 262. Bellis spinosa Flore globoso. C. B. *Prodr.* 121.

(5) *Globularia* Caule subnudo, Fol. Cuneiformibus &c. Glob. Fol. Radic. Cuneiformibus &c. *H. Cliff.* 491. R. *Lugdb.* 190. Scabiosa Bellidis folio humilis &c. MORIS. *Hist.* III. p. 50. S. VI. T. 15. f. ult. Bell. cœrulea montana Frutescens. C. B. *Pin.* 262. β. Globularia Alpina minima Origani folio. TOURNF. *Inst.* 467.

ſchilt, zynde eenigermaate Heeſterachtig. Dezelve groeit in Ooſtenryk, Switzerland en op de Pyreneeſche Bergen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(6) Kogelkruid *met een naakte Steng, de Bladen Lancetvormig effenrandig.*

VI. *Globularia nudicaulis.* Blootſteng.

Deeze byzonderheid onderſcheidt een Pyreneeſch en Ooſtenryks Kogelkruid, dat echter wel de Bloemſteng geheel naakt, doch de Vrugtdraagende Steng met een of twee Blaadjes heeft, volgens de aanmerking van Doktor GERARD. Hier uit zou dan ſchynen, als of deeze Soort tot de Eenhuizige Planten behooren mogt.

(7) Kogelkruid *met de Steng byna naakt; ongeſteelde Bloemhoofdjes overhoeks, de Bladen Lancetvormig Eyrond onverdeeld.*

VII. *Orientalis.* Ooſtersch.

Het *Levantſche Kogelkruid*, met de Bloemen langs de Steng verſpreid, van TOURNEFORT, maakt deeze Soort uit, groeijende in Klein Aſie. Dit is een overblyvend Gewas, met een Kruidige enkelde Steng, hebbende zeer kleine Lancetvormige Blaadjes, ver van elkander, en, aan 't bovenſte van de Steng, van zeven tot tien

(6) *Globularia* Caule nudo &c. Glob. Pyrenaica Fol. oblongo Caule nudo. TOURNF. *Inſt.* 467. MORIS. *Hiſt.* utſ. f. 4. Bellis cœrulea Caule nudo. C. B. *Pin.* 262. RAJ. *Hiſt.* 381. GER. *Prov.* 295.

(7) *Globularia* Caule ſubnudo &c. Globularia Orientalis Floribus per Caulem ſparſis. TOURNF. *Cor.* 35.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. tien ongesteelde Bloemhoofdjes, overhoeks geplaatst.

Eenwyvige.

D I P S A C U S. Kaardenkruid.

De gemeene Kelk is veelbladig; de eigen Kelk boven het Vrugtbeginzel; de Stoel Kaffig in dit Geslagt, 't welk drie Soorten bevat, allen in Europa huisvestende, waar van de eerste den naam aan 't zelve geeft; naamelyk.

I. *Dipsacus Fullonum.* Vollers Kaarden.

(1) Kaardenkruid *met ongesteelde Zaagswys' getande Bladen.*

Om dat het Water van den Regen staan blyft in de Schuitswyze holligheid der onderste Bladen van dit Gewas, om de Steng, heeft hetzelve den Griekschen naam *Dipsacus*, als een Dorstig Kruid zynde, bekomen. De Nederduitsche, *Kaarden* of *Vollers Kaarden*, is afkomstig van het gebruik dat men, in het Laken bereiden, van deszelfs ruuwe Koppen maakt; zo wel als die van *Kannewassers*, waar toe dezelven mede niet onbekwaam zyn. De Franschen noemen het ook *Chardon a Bonnetier* of *a Foulon*: de

(1) *Dipsacus* Foliis sessilibus serratis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 114. p. 111. *Veg.* XIII. p. 120. Dipf. Fol connato-perfoliatis. *H. Upf.* 25. Glob. Aristis Fructus rectis. SAUV. *Monsp.* 156. GOUAN. *Hort* 60. GER. *Prov.* 221. Dipf. Cap. Flor. conicis. *H. Cliff* GRON. *Virg.* R. *Lugdb.* &c. &c. Dipf. sylvestris. C. B. *Pin* 385. DOD *Pempt.* 735. Labrum Veneris. LOB. *Icon.* 18. *β.* Dipsacus sativus. C. B. *Pin.* 385. Dipf. Aristis Fructus hamatis. SAUV. *Monsp.* 156.

de Engelſchen *Teaſel* of *Tasſel*, de Duitſchers *Kartendistel*. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogy-nia.*

Dit Kruid, wild groeijende, gelyk het overvloedig voorkomt door geheel Europa, zelfs in onze Nederlanden, doch niet in de Noordelyke deelen, en ook in Virginie; maakt een Steng van drie of vier Voeten hoog, die taamelyk dik is en ruuw door korte Doorntjes. De laage Bladen, die zig Scheedswyze om de Steng voegen, zyn Zaagswyze getand; de bovenſten langwerpig en effenrandig. De Steng verdeelt zig en is aan 't end gekroond met de gezegde Bloemhoofdjes, die een ongemeen grooten Stoel hebben, Rolrond, aan 't end ſtomp, met ontelbaare Bloempjes bezet, die op ryën ſtaan, blaauw van Kleur. Deeze zyn afgezonderd door Schubben, welke in ſcherpe Punten uitloopen, die in de tamme of Zaay-Kaarden, gelyk dezelven tot gebruik geteeld worden, Haakswyze omgekromd, en dus tot Vollers Kaarden dienſtig zyn. Deeze laatſte heeft de Bladen om de Steng ſamengegroeid, en maakt dezelven hier door bekwaamer, om het invallende Water te vergaaren en lang te behouden, dan de Wilde; die voor 't overige daar van weinig verſchilt. Zy groeit wel tot zeven of agt Voeten hoog.

Dit Water is van de Ouden tot wegneeming der Vlakken van het Aangezigt, en door BOERHAAVE zelfs tegen ligte Oogkwaalen, aangepreezen. Sommigen zeggen, dat het dient tot wegneeming der Wratten. Het Loof is een

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Smaakelyk en gezond Moeskruid. Men vindt de Bladen en het Zaad, als in een Tegengift voor den Dolle Honds Beet gemengd zynde, voorgesteld (*). Men merkt ook aan, dat de Distelvinken naar het Zaad zeer gretig zyn.

II. *Dipsacus Laciniatus.* Gesnipperd.

(2) Kaardenkruid *met samengegroeide uitgehoekte Bladen.*

Dit is omstreeks Weenen zo gemeen niet als het voorgaande, zegt de Heer JACQUIN. In de Elsaz zag de Heer HALLER het overvloedig aan de Wegen groeijen. Het komt ook op verscheide plaatsen in Siberie voor. LINNÆUS hadt het bevoorens met het gemeene Kaardenkruid, als eene zelfde Soort, samengevoegd, doch naderhand, misschien op deszelfs aanmerking, daar van afgezonderd. De Bloempjes, naamelyk, zyn altoos wit, de Doorntjes der Schubben uitwaards omgekromd, 't welk anders in de Wilde geen plaats heeft, en het Gewas grooter (†). GOUAN geeft 'er eens Menschen hoogte aan, en zegt dat de zydelingse Slippen der Bladen stomp getand, de endelingse gespitst zyn (‡). SCOPOLI vondt de Bla-

(*) Euporiston Hannemanni adversus Morsum Canis rabidi. *Act. Hafn.* VOL. II. p. 274. N. 110.

(2) *Dipsacus* Fol. connatis sinuatis. Dipsacus Folio laciniato. C. B. *Pin.* 385. MORIS. *Hist.* III. p. 158. S. 7. T. 36. f. 4.

(†) *Opusc. Bot.* p. 316.

(‡) *Hort. Monsp.* p. 61.

Bladen tot de Middelrib toe verdeeld, doch niettemin Scheedachtig om de Steng gevoegd, ruuw en overal gewapend met kromme Doornen. Dit doet deeze Soort zig Distelachtiger dan de voorgaande vertoonen. De Hoofdjes, vervolgt hy, zyn rondachtig; de Bloempjes door een enkeld Kafje afgezonderd, wit, met witte Meeldraadjes en roodachtige Meelknopjes (*). Het groeit zo hoog als 't voorgaande.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(3) Kaardenkruid *met gesteelde Bladen, die byhangzels hebben.*

III. *Dipsacus Pilosus.* Hairig.

Deeze Soort wordt Wilde Kaarden met kleiner Hoofdjes of *Kleinere Herders-Staf* van BAUHINUS getyteld en in de derde Rang geplaatst door DODONÆUS. In Engeland en Vrankryk wordt haare Groeiplaats gesteld, doch het is zeker, dat zy ook in Switzerland en Duitschland, ja overvloedig in de Bosschen aan den Donau, by Weenen, groeit. Volgens sommigen zou zy nog hooger dan de voorgaanden, ja tot vier en vyf Ellen hoogte, opschieten. In ons Land komt zy buiten Naarden en Utrecht, en elders alom by de gemeene Wilde Kaar-

(*) *Flor. Carn.* p. 553.

(3) *Dipsacus* Foliis petiolatis appendiculatis. *H. Ups.* 25. R. *Lugdb.* 188. DALIB. *Paris.* 44. Dipf. Capitulis hemisphæricis nudis. HALL. *Helv.* 672. Dipfacus fylveftris Capitulo minore. Virga Paftoris minor. C. B. *Pin.* 385. Dipfacus tertius. DOD. *Pempt.* 735. Virga Paftoris. LOB. *Ic.* II. p. 18.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Kaarden voor. De Steng is broosch; en zou anders kunnen dienen tot een Wandelstok of Herders-Staf. De Bladen van Eyrond Lancetswyze figuur, zyn zagt als Fluweel doch aan de Middelrib gedoornd: de Hoofdjes zyn Haairig en hebben maar de grootte van een Noot. Op deeze is de naam van *Labrum Veneris*, of het Waschvat van Venus, om dat het Water der Gemeene Kaarden van de Vrouwtjes tot Blanketzel plagt gebruikt te worden, daar aan gegeven, niet toepasselyk. LOBEL heeft ze ook door die benaamingen onderscheiden (*). By den Steel heeft ieder Blad twee kleine ronde Blaadjes als Ooren, byhangzeltjes genaamd. Alle deeze Soorten van Kaardenkruid zyn tweejaarige Gewassen.

SCABIOSA. Schurftkruid.

De byzondere Kenmerken van dit uitgebreide Geslagt bestaan in een gemeene Kelk te hebben, die veelbladig is, bevattende Blommetjes in vieren of in vyven ongelyk verdeeld, en twee eigen Kelkjes hebbende, het eene boven het andere, onder het Vrugtbeginzel. De Stoel is met Kafjes bezet of naakt. De Zaadjes zyn op de eene of andere manier gekroond.

't Getal der Soorten, meest Europischen, is dertig, waar van de elf eersten vierdeelige, de

(*) Noemende naamelyk deeze *Virga Pastoris* en de Gemeene Wilde Kaarden *Labrum Veneris.* Zie *Icon.* II. p. 18.

de overigen vyfdeelige Bloempjes hebben; naamelyk. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(1) Schurftkruid *met* vierdeelige *gelyke Blommetjes, geschubde Kelken, knikkende Bloemen en gevinde Bladen; de Vinblaadjes Lancetvormig met Tandjes.* I. *Scabiosa Alpina.* Alpisch.

Van deeze Soort, die op de Alpen van Switzerland en Italie groeit, en Bladen heeft naar die der Groote Santorie gelykende, is de Kelk geschubd en korter dan de Bloem, de Vrugt half Eyrond, de Stoel Klootrond, met Lancetvormige, gesleufde, blyvende Kafjes. De Zaaden zyn vierhoekig, met vier grootere en vier kleinere Tandjes beurtlings gekroond. Het Zaadkuifje heeft twintig uitgebreide Straalen.

(2) Schurftkruid *met vierdeelige gelyke Blommetjes gebaarde Kafjes en Kelken; de Wortelbladen Lierachtig, de Stengbladen Vinswyze verdeeld.* II. *Transsylvanica.* Hongarisch.

Hier komt het allerhoogste Jaarlykse Schurftkruid, met Bladen eenigszins naar die der Agrimonie gelykende, van HERMANNUS, t'huis.

De-

(1) *Scabiosa* Corollulis quadrifidis æqualibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 115. p. 112. *Veg.* XIII. p. 120. *H. Cliff. Upf.* R. *Lugdb.* 188. N. 1. Scabiosa Alpina Fol. Cent. majoris. C. B. *Pin.* 270. EYST. *Æst.* 122.

(2) *Scabiosa* Cor. quadrif. æq. R. *Lugdb.* N. 6. *H. Upf.* Scabiosa altisfima. annua &c. HERM. *Lugdb.* 539. MORIS. *Hist.* III. p. 46. S. 6. T. 13. f. 13.

IV AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Dezelve wordt hooger dan eens Mans langte, met ronde, holle, geknoopte, Haairige, getakte Stengen, hebbende aan ieder Knoop een paar gevinde gekartelde Bladen, die een weinig ruig zyn. De Hoofdjes, op het end der Takken, waren, volgens hem, uit veele vyfbladige Blommetjes, bleek van Kleur, samengesteld. De Kelk en Bloemkafjes zyn, even als in de Syrische, Doornachtig gebaard, zegt de Ridder. Volgens den jongen Hoogleeraar BURMANNUS zou deeze Soort ook aan de Kaap der Goede Hope groeijen (*).

III. *Scabiosa Syriaca.* Syrisch.

(3) Schurftkruid *met vierdeelige gelyke Blommetjes; geschubde Kelken, gebaarde Kafjes, een gegaffelde Steng en Lancetvormige Bladen.*

Hier behoort het Heesterachtig breedbladig, wit Schurftkruid van C. BAUHINUS, dat Persikbladen heeft en een Amethystkleurige Bloem, volgens VAILLANT, groeijende in Syrie. Het draagt in de mikken van de Steng ongesteelde Bloemen, die byna geen Kelk hebben. Het Zaadkuifje is half Klootrond en het Pluis heeft twintig Tandjes. 't Is niettemin ook een Jaarlyks Zaay-Gewas.

(4)

(*) *Prodr. Fl. Cap.* p. 4.

(3) *Scabiosa* Cor. quadrif. æq. &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* N. 2. Scabiosa Frutic. Cans latifolia alba. C. B. *Pin.* 269. MORIS. utf. f. 14. Scab. Persicæ folio, Flore Amethystino. VALL. *Act.* 1722. p. 238.

(4) Schurftkruid *met vierdeelige byna gelyke Blommetjes, de Kelkschubben Eyrond, de Bladen Vinswyze verdeeld.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. IV. *Scabiosa Leucantha.* Witbloemig.

Het Schurftkruid met eene Klootronde Sneeuwwitte Bloem, van C. BAUHINUS, maakt deeze Soort, die ook in de Openbaare Kruidtuinen bekend is, uit. Dezelve heeft smalle Vinblaadjes en half Klootronde geschubde Kelken. De Bloempjes hebben het onderste Slipje afgeboogen en een weinig langer. By Montpellier komt deeze, die door LOBEL onder den naam van *Berg-Schurftkruid der Warme Landen* is afgebeeld, alom op Steenige ongebouwde plaatsen voor. Zy ontbreekt ook niet in de Zuidelyke deelen van Provence.

(5) Schurftkruid *met byna vierdeelige Bloemen, de Kelkschubben stomp, de Bladen Lancetvormig Zaagswys' getand, met Ooren.* V. *Rigida.* Styfbladig.

De *Afrikaansche Heesterachtige* Scabiosa, met styve gladde Zaagswys' getande Bladen en eene witachtige Bloem, van COMMELYN, maakt dee-

(4) *Scabiosa* Cor. quadrif. subæqualibus &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* N. 3. &c. GOUAN. *Monsp.* 62. GER. *Prov.* 219. Scabiosa Fl. Globoso niveo. C. B. *Pin.* 207. TOURNF. *Inst.* 464. Scab. Fruticans angustifolia alba. C. B. *Pin.* 270. Scabiosa montana calidarum Regionum. LOB. *Icon.* 538.

(5) *Scabiosa* Cor. quadrif. subradiantibus &c. *Am. Acad.* VI. Afr. 4. Scab. Afr. frutescens Fol. rigid. splend. & serratis. COMM. *Hort.* I. p. 185. T. 93.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

deeze Soort uit. Dezelve heeft, volgens de beschryving, de onderste Bladen stomp Eyrond, gesteeld, de bovensten Lancetvormig ongesteeld, geevende uit de Oxels als twee smalle Stoppeltjes. De Bloem heeft een langen Steel: de Kelk bestaat uit rondachtige Schubben. De Blommetjes zyn meestal in vieren gedeeld, van buiten Wollig, met de buitenste Slip een weinig grooter, waar door de Bloem zig iets of wat gestraald vertoont.

VI. *Scabiosa Succisa.* Duivels-Beet.

(6) Schurftkruid *met vierdeelige gelyke Blommetjes, een enkelde Steng, nabuurige Takken en Lancetvormig Eyronde Bladen.*

Deeze Soort, in ons Land gemeen, voert, wegens den geknotten Wortel, den zonderlingen naam van *Duivelsbeet*, en maakt de *Succisæ* der Apotheeken uit. De eerstgemelde naam, niettemin, heeft byna in alle Taalen van Europa plaats. Het Kruid groeit overal in vogtige of laage Velden en Weidlanden, als ook aan Dyken en Wegen. Inzonderheid onderscheidt het zig van het gewoone Schurftkruid, doordien de Bladen byna onverdeeld zyn en dat het de Hoofdjes ronder heeft. De Bladen zyn meer of minder getand, somtyds ruig, somtyds glad; het heeft

(6) *Scabiosa* Coroll. quadrifid. æq. &c. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* N. 4. &c. &c. Succisa glabra. C. B. *Pin.* 269. Succisa s. Morsus Diaboli. CAM. *Epit.* 597. Morsus Diaboli. LOB. *Icon.* 546. *β.* Succisa hirsuta. C. B. *Pin.* 269.

heeft de Blommetjes somtyds in vyven gedeeld, en de Kleur der Bloemen is doorgaans paarsch of blaauw, doch ook wel wit of Vleeschverwig. Men vindt 'er goede Afbeeldingen van, by de Autheuren. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Smaak der Bladen is bitterachtig en eenigszins samentrekkende, wordende die, benevens de Wortels, in Gorgeldranken, voor langduurige Gezwellen van de Keel, gebruikt. Men plagt 'er ook een Zweetdryvende en Tegengiftige kragt aan toe te schryven. Sommigen gebruiken het Kruid in Pappen uitwendig. Het Sap dient tot zuivering van kwaadaartige en vuile Zweeren. In Sweeden verwen de Oelanders hier mede het Garen groen, gebruikende daar toe zo wel den Damp als het Afkookzel zelve.

(7) Schurftkruid *met vierdeelige Straalende Blommetjes en onverdeelde Bladen, de Stoelbladen Eyrond en getand, de Stengbladen Lancetvormig en een Kruidige Steng.* VII. *Scabiosa integrifolia.* Onverdeeld.

Deeze heeft de Bladen volkomen onverdeeld, maar aan de kanten een weinig getand. De Steng is, gelyk in het gemeene Schurftkruid, gevlakt, Takkig en veelbloemig, doch ruuwer, groeijende van een Elle tot vier Voeten hoog, zegt de Heer HALLER, die 'er zelfs een stekelige

(7) *Scabiosa* Cor. quadrif. rad. &c. Scab. annua integrifolia seu Folio Bellidis. MAGN. *Monsp.* 231. GOUAN *Monsp.* 63. GER. *Prov.* 220. HALL. *Helv.* 671.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

lige Steng aan geeft. De Stoelbladen zyn geſteeld en gelyken naar die der Madelieven: de anderen omvatten de Steng en Takken met een breeden Voet, zynde zeer lang. De Kelk is tienbladig, korter dan de Bloem, welke geſtraald en paarſchachtig is van Kleur, ſomtyds ook rood. De Blommetjes hebben twee Lippen, wier buitenſte in drieën verdeeld is, en het Zaad heeft een getand Kroontje. De Groeiplaats is in Languedok en Switzerland. De Ooſtenrykſe, welke CLUSIUS *breedbladige* noemt *met een roode Bloem*, oordeelt de Heer JACQUIN van deeze te verſchillen.

VIII. *Scabioſa Amplexicaulis.* Omvattend.

(8) Schurftkruid *met vierdeelige Straalende Blommetjes, en Lancetvormige effenrandige Bladen, die de Steng omvatten; de Stoelbladen driedeelig en gekarteld.*

Deeze heeft, volgens den Ridder, de Steng een Voet hoog, ruuw, gearmd en de Bloemſteelen zyn zeer lang: de Bloem is blaauwachtig en de Kelk zo lang als de Bloem. Dus verſchilt zy dan aanmerkelyk van de voorgaande Soort.

IX. *Tatarica,* Tartaariſch.

(9) Schurftkruid *met vierdeelige Straalende Blom-*

(8) *Scabioſa* Corollulis quadrifidis radiantibus, Fol. amplexicaulibus Lanceolàtis integerrimis &c. *Syst. Nat. Veg.* XIII.

(9) *Scabioſa* Coroll. quadrifid. rad. &c. GMEL. *Itin.* I. p. 159. Scabioſa Flosc. quadrifid. Fol. pinnatifidis &c. *Act Upſ.* 1744. p. 11. T. 1. Scabioſa altisſima Segetum, Triumfetti. RAJ. *Suppl.* 236?

Blommetjes, een ſtekelige Steng; de Bladen Lancetvormig Vinswyze verdeeld, met de Kwabben op elkander leggende. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Deeze, in Tartarie groeijende, maakt een Gewas van twaalf Voeten hoog.

(10) Schurftkruid *met vierdeelige Straalende Blommetjes, een ſtekelige Steng en Vinswys' verdeelde Bladen, met afſtandige Kwabben.* X. *Scabioſa Arvenſis.* Gemeen.

Dus wordt de bepaaling voorgeſteld van het *Gemeene Schurftkruid*, dat echter ook wel voorkomt met onverdeelde Bladen. Gemeenlyk noemt men het *Ruig Akker-* of *Veld-Schurftkruid*, om dat het veel groeit in de Velden, aan de kanten der Koorn-Akkeren en Wegen, op een Zandigen Grond. Het is door geheel Europa gemeen. Men noemt het *Scabioſa* of *Scabiei Herba*, om dat het Afkookzel en Sap, tegen allerlei ſoort van Schurft of Ruidigheid, tot betting of baading, dienſtig geacht wordt te zyn. In 't Franſch noemt men het *Scabieuſe*, in 't Engelſch *Scabious*, in 't Hoogduitſch *Scabioſen-Kraut*, *Apoſtem-* en *Grindkraut.*

Het

(10) *Scabioſa* Coroll. quadrifidis radiantibus &c. *H. Cliff. Mat. Med.* R. *Lugdb.* N. 5. &c. Scabioſa pratenſis hirſuta. C. B. *Pin.* 269. Scabioſa Arvenſis. TABERN. *Hiſt.* 442. Scab. major communior hirſuta. J. B. *Hiſt.* III. p. 2. Scabioſa major Satorum vulgatior. LOB. *Icon.* 536. Scabioſa ſylveſtris. BLACKW. T. 185. Scabioſa vulgaris major. DOD. *Pempt.* 122.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Het groeit dikwils een Elle hoog en heeft de Bladen ruig of ruuw; de Steng is Takkig verdeeld en aan 't end bepaald door bloote Bloemhoofdjes, die platachtig zyn, uit den blaauwen paarsch, bestaande uit Blommetjes, die vier- of vyfdeelig zyn. Het Zaad, dat ruuw is, heeft een Kroontje en vierhoekig bekleedzel.

Behalve de gezegde eigenschap wordt in het Schurftkruid ook eene Zweetdryvende hoedanigheid, zonder eenige scherpheid, erkend. Het Afkookzel of Aftrekzel, met Honig gemengd, dient in alle Borst- en Longkwaalen, om de uitwerping der Fluimen te bevorderen. Het Sap is Lymerig, Zoutachtig, en zeer ontbindende of oplossende, doch onaangenaam van Smaak.

XI. *Scabiosa Sylvatica.* Boschminnend.

(11) Schurftkruid *met vierdeelige Straalende Blommetjes, alle de Bladen onverdeeld, langwerpig Eyrond en Zaagswys getand hebbende, met een stekelige Steng.*

Deeze, in de Bosschen van Oostenryk, Switzerland en Provence groeijende, zou de Breedbladige Scabiosa met roode Bloemen, van CLUSIUS zyn, waar van ik hier voor gesproken heb, als behoorende tot de zevende Soort. In de bepaling, inderdaad, is weinig verschil en daar heerscht een zo aanmerkelyke Verscheidenheid on-

(11) *Scabiosa* Coroll. quadrifidis radiantibus &c. SCOP. *Carn.* 351. HALL. *Helv.* 671. Scab. latifolia rubro flore secunda. CLUS. *Hist.* II. p. 1. JACQ. *Vind.* 22. Obs. 28.

onder deeze wilde Gewasſen, dat men die van byzonderen Landaart naauwlyks ooit volmaakt zal kunnen overeen brengen of onderſcheiden. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(12) Schurftkruid *met* vyfdeelige *Blommetjes en zeer korte Kelken; de Stengbladen Draadswyze tweevinnig verdeeld.* XII. *Scabioſa Gramuntia.* Montpelliers.

Van het Boſch van Gramont, by Montpellier, heeft deeze den bynaam, hoewel zy ook op andere plaatſen groeit omſtreeks die Stad. De Hoofdjes zyn Kogelrond en de Bladen in zeer fyne Snippers verdeeld. Men vindtze ook in Provence.

(13) Schurftkruid *met vyfdeelige ſtraalende Blommetjes, de Stoelbladen Eyrond en gekarteld, de Stengbladen Borſtelachtig gevind hebbende.* XIII. *Columbaria.* Schaaps-Schurft-kruid.

Deeze groeit op Bergachtige plaatſen, zo der Noordelyke als der Zuidelyke deelen van Europa. LINNÆUS vondt dit Kruid op Gothland en

(12) *Scabioſa* Coroll. *quinquefidis*, Cal. breviſſimis, Fol. Caul. bipinn. Filiformibus. SAUV. *Monſp.* 268. GOUAN. *Monſp.* 62. Scab. Coroll. quinquefidis &c. GER. *Prov.* 220. Scabioſa Capit. globoſo, Foliis in tenuiſſimas lacinias diviſis. C. B. *Pin.* 271. MAGN. *Monſp.* 231.

(13) *Scabioſa* Coroll. quinquefidis radiantibus &c. *H. Cliff. Fl. Suec.* &c. &c. Scabioſa Capitulo globoſo major. C. B. *Pin.* 270. Scabioſa minor. CAM. *Epit.* 711. Scabioſa glabra Fol. Carnoſis virentibus. HERM. *Parad.* p. T. 221. R. *Lugdb.* N. 11.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

en elders in Sweeden. Het is in Duitschland en Italie gemeen. In Switzerland komt geen Kruid menigvuldiger op de Velden en aan de Wegen voor, zegt de Heer HALLER. Het groeit ook omstreeks Parys en MEESE zou het in Vriesland, by de Duivelsbeet, gevonden hebben. De reden van den bynaam, welke volgens LOBEL aan dit Kruid gegeven wordt, is niet blykbaar; alzo men niet weet, wat betrekking het tot de Duiven heeft. Men noemt het, volgens DODONÆUS, in Nederland *Schaaps-Scabieuse*. Zou het ook tot wassching dienstig zyn tegen de Schurft of Ruidigheid der Schaapen: want 'er worden dergelyke kragten als aan de Gemeene, door CAMERARIUS, aan toegeschreeven. Ook wordt hetzelve in Provence en Languedok in plaats van het Groote Schurftkruid gebruikt, zo TOURNEFORT aantekent.

XIV. *Scabiosa Sicula.* Siciliaansch.

(14) Schurftkruid *met vyfdeelige gelyke Blommetjes, die korter dan de Kelk zyn; de Bladen Lierachtig Vinswyze verdeeld.*

De bynaam toont de Groeiplaats van deeze aan, die omstandig beschreeven is, verschillende van de volgende, inzonderheid, door haare ongestraalde Bloemen. Zy heeft omtrent een Voet hoogte.

(15)

(14) *Scabiosa* Coroll. quinquefid. æqual. Calyce brevioribus, Fol. lyrato-pinnatifidis. *Mant.* 126. Scab. maritima Rutæ Caninæ folio. BOCC. *Sic.*

(15) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, die korter dan de Kelk zyn, en gevinde Bladen, de bovenſten Liniaal en onverdeeld.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. XV. *Scabioſa Maritima.* Zeekantig.

Deeze groeit aan den Zeekant van Languedok en voert den naam van *Klein Zee-Schurftkruid* by J. BAUHINUS. 't Is een Jaarlyks of Zaay-Gewas, dat de Steng twee Voeten hoog heeft; de Stoelbladen Lancetvormig, de Stengbladen gevind, de bovenſten Liniaal. De Bloemen zyn zeer lang geſteeld; de Blommetjes in vyven gedeeld, geſtraald, bleek paarſch, met purpere Knopjes, door lange Kafjes onderſcheiden.

(16) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, geſnipperde Bladen, de Stoel der Bloemen rondachtig.* XVI. *Stellata.* Geſternd.

Geſternd wordt deeze Soort genoemd wegens de zonderlinge Straalswyze uitbreiding van het Zaadpluis, dat veertig Straalen heeft, en in 't midden een vyfſtraalig Sterretje. De Blommetjes in 't midden zyn regelmaatig verdeeld, die van de Kroon hebben de drie buitenſte Slippen grootst.

(15) *Scabioſa* Coroll. quinquefid. radiantibus &c. *Am. Acad.* IV. p. 304. Scabioſa maritima parva. J. B. *Hiſt.* III. p. 7. GOUAN *Monsp.* p. 63, 64.

(16) *Scabioſa* Coroll. quinquefidis Radiantibus &c. *H. Cliff. Upſ.* R. *Lugdb.* 189. N. 9. Scabioſa major Hiſpanica. CLUS. *Hiſt.* II. p. 1. *Rar.* p. 365. Scab. Fol. Laciniato major & minor. C. B. *Pin.* 271. & Stellata minima. *Prodr.* 126.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

grootst. De Groeiplaats is in Spanje. Men vindt 'er Verscheidenheden van; de grootste groeit somtyds een Elle hoog, zegt CLUSIUS, met Loof als 't gemeene Groote Schurftkruid; een andere valt kleiner en heeft de Bladen fyner verdeeld: een derde is een Plantje van naauwlyks een Handbreed hoog. De middelste hadt BAUHINUS ook op den Venetiaanschen Oever waargenomen.

XVII. *Scabiosa Prolifera.* Kroontakkig.

(17) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, de Bloemen byna ongesteeld; de Steng Kroontakkig, de Bladen onverdeeld.*

Deeze heeft haar afkomst uit Egypte. De Steng is Kruidig; de Bladen zyn Lancetvormig, wat ruig, samengegroeid; de ondersten eenigermaate getand. Zy heeft ongesteelde Bloemen, die geel en gestraald zyn.

XVIII. *Atropurpurea.* Zwartpaarsch.

(18) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, gesneeden Bladen, de Stoel der Bloemen Borstelig.*

Deeze, die den naam van *Indische Scabiosa* by

(17) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Rad. &c. *Mant.* 329. Scabiosa stellata humilis integrifolia prolifera. HERM. *Par.* p. T. 325. RAJ. *Suppl.* 236.

(18) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Rad. &c. *H. Cliff. Ups.* Scabiosa peregrina rubra Capite oblongo. C. B. *Pin.* 270. Scabiosa VI. Indica CLUS. *Hist.* II. p. 3. R. *Lugdb.* N. 10.

by CLUSIUS voert, in de Bloemhoven gemeen, heeft Bloemen zwartachtig paarſch van Kleur, met witte Meelknopjes. De Kelk is twaalf-bladig, liniaal, omgekromd, van langte als de Bloem; de Stoel met Borſtelige Kafjes. Het Kruid dat dikwils twee Ellen hoog groeit, heeft de onderſte Bladen als die der Raapen, de bovenſten Vinswyze verdeeld. Het geeft zeer lange Bloemſteelen uit, waar op Eyronde Vrugten, die zeer ruig zyn, vol vierhoekige Zaaden, in een geplooiden Voorhuid uitloopende. Het Zaadkuifje maakt vier Borſtelige Straalen. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(19) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, de Bladen Vinswyze verdeeld, met Liniaale Slippen, de Bloemſteelen zeer lang, de Steng rond.* XIX. *Scabioſa Argentea.* Zilverachtig.

De Steng van deeze is met witte Haairtjes dun bezet. De Stengbladen zyn onverdeeld. De Kelk is van onderen zeer Haairig, agtbladig, omgekromd, van langte als de Bloem, die witachtig is van Kleur met een blaauwachtigen Rand. Zes groote Blommetjes, die twee Lippen hebben, maaken de Straal uit. Die van 't midden zyn regelmaatig in vyven verdeeld

(19) *Scabioſa* Corollulis quinquefidis, Fol. pinnatis &c. Scabioſa Orient. Argentea Fol. infer. inciſis. TOURNF. *Cor.* 34. Aſterocephalus perennis Argenteus laciniatus, Caule tenui Eburneo. VAILL. *Act.* 1722. p. 244. R. *Lugdb.* N. 13. p. 190.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

deeld en ruig van buiten. Zy hebben witte Meeldraadjes. Dit Kruid is door TOURNEFORT in de Levant gevonden en wordt *Asterocephalus* getyteld door VAILLANT, die het een blyvend Gewas noemt, dat Zilverkleurig is en Snipperbladig, met een dunne Yvoorachtige Steng. Dat Woord is, in navolging van hem, door den Heer HALLER ook tot een Geslagtnaam gebruikt. Hetzelve schynt ook aan de Kaap te groeijen (*).

XX. *Scabiosa indurata.* Verhard.

(20) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, de Bladen Eyrond Lancetvormig uitgeknaagd, van onderen getand en een styve Steng.*

Een Afrikaanse Soort, die de Steng styf, een Voet hoog en Haairig; de Bladen ongesteeld, een Span lang, Wollig en groen heeft. De Steng is gegaffeld, en brengt uit de eerste mik Bloemsteeltjes voert, die zeer lang zyn, hebbende een tienbladigen, korten, geenszins geschubden Kelk. De Bloem is bleekblaauw, gestraald, langer dan de Kelk, met Borstelige Kafjes en langwerpige Zaaden, die agt Sleuven hebben.

XXI. *Africana.* Afrikaans.

(21) Schurftkruid *met vyfdeelige gelyke Blommet-*

(*) Zie N. L. BURM. *Fl. Cap. Prodrom.* p. 4.

(20) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Rad. &c. *Mant.* 196.

(21) *Scabiosa* Coroll. quinquef. æqualibus &c. *H. Cliff.* 31. *R. Lugdb.* 189. N. 7. Scabiosa Afr. Frutescens. HERM. *Parad.* T.

metjes, enkelde ingesneeden Bladen, en eene Heesterachtige Steng. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze, welke de voorige zeer naby komt, voert wegens de afkomst den bynaam. Zy heet de *Afrikaanse Heesterachtige Scabiosa* by HERMANNUS, die ze afbeeldt. Als eene Verscheidenheid wordt hier, onder anderen, ook de kleine Heesterachtige Ethiopische van BREYN, met Wollige Bladen, t'huis gebragt. De Heer N. L. BURMANNUS tekent aan, dat deeze Soort dikwils in grootte van een half Voet tot anderhalve Vadem, 't welk negen Voeten is, als ook door de figuur der Bladen en Kleur der Bloemen, verschilt.

(22) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, byna zonder Steng; de Bladen zeer Haairig; de Wortelbladen Lierachtig; de Stengbladen gevind en ingesneeden.* XXII. *Scabiosa pumila.* Klein.

Deeze, door welgemelden Hoogleeraar eerst voorgesteld, ook van de Kaap afkomstig, is een geheel Wollig Kruidje, byna zonder eenige Steng. Zyn Ed. tekent aan, dat het maar een Span hoog zy, hebbende de onderste Bladen

T. 219. *β.* Scab. Frut. maxima Afr. *Ibid.* p. 220. *γ.* Scab. Afr. Frut. maxima &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 128. *δ.* Scab. minor Ethiop. Frutesc. BREYN *Ic.* 33. T. 26. BURM. *Fl. Cap. Prodr.* p. 4. BERG. *Cap.* 32.

(22) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Radiantibus &c. *Mant.* 196.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. den rondachtig en gekarteld, de bovensten insneedig Vinswyze verdeeld; met eenen Houtigen Vezeligen Wortel.

XXIII. *Scabiosa Cretica.* Kandiasch. (23) Schurftkruid *met vyfdeelige Blommetjes; de Bladen Lancetvormig, byna effenrandig; de Steng Heesterachtig.*

Op 't Eiland Kandia, in de Middellandsche Zee, en de nabuurigen, groeit volgens den Ridder deeze Soort, die *Heesterachtige Asterocephalus*, met Violetten Bladen, door VAILLANT, getyteld wordt. TOURNEFORT hadt 'er de Bladen van Auriculaas aan gegeven. Hier wordt het *Gesternde Schurftkruid* met onverdeelde Bladen, van BAUHINUS, door MORISON afgebeeld, ook t'huis gebragt. Het schynen nogthans wel verschillende Soorten te zyn, volgens 't gene ik besluit uit twee zodanige Gewassen, die zig in de Hortus Medicus alhier bevinden, beiden Heesterachtig. De eene heeft de Bladen byna als die der Violetten en komt 'er in Gewas ook taamelyk mede overeen. De andere heeft de Bladen veel smaller en byna Liniaal: de Bloemen zyn zeer lang gesteeld, en maaken wel een sierlyke vertooning,

(23) *Scabiosa* Coroll. quinquefidis &c. *H. Cliff.* 31. R. *Lugdb.* 189. N. 8. Scab. stellata, Folio non dissecto. C. B. *Pin.* 271 MORIS. *Hist.* III. S. 6. T. 15. f. 31. β Scabiosa Cret. Frut. Auriculæ Ursi folio. TOURNF. *Cor.* 34. Asteroceph. Frutescens Leucoiji folio. VAILL. *Act.* 1722. p. 247.

ning, door haare breede Straalblommetjes; doch de Kelk is veel korter dan de Bloem en geeft daar aan dus die Gesternde figuur niet, zo blykbaar in de Afbeelding der *Scabiosa peregrina* by LOBEL, welke C. BAUHINUS op de Gesternde met onverdeelde Bladen heeft aangehaald. De Bladen zyn in deeze beiden geheel onverdeeld. Zy worden voor Kaapsche gehouden.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(24) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, Liniaal-Lancetvormige effenrandige Bladen en een Kruidige Steng.*

XXIV. *Scabiosa Graminifolia.* Grasbladig.

Deeze, die de Bladen als Gras en Zilverkleurig heeft, is door SCHEUCHZER in de Switzersche Alpen, by 't Meir van Locarno, waargenomen. Zy valt ook hooger op in de Gebergten van Trente en by de Yzermynen van Stirie, volgens CAMERARIUS. Ook groeit zy op den Somma-Berg by Vicenza volgens BAUHINUS, die dit Kruid afbeeldt, 't welk nu hooger dan laager voorkomt, hebbende de Bloemen blaauw, en somtyds Vleeschkleurig: de Bladen met een Zilverkleurig Dons, doch ook wel glad. Zy gelyken zeer naar Gras-Blaadjes en

(24) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Radiantibus &c. *Am. Acad.* IV. p. 267. Scab. Argentea angustifolia. C. B. *Pin.* 270. *Prodr.* p. T. 127. Scab. Graminea Argentea. J B *Hist.* III. p. 12. Asterocephh. Argenteus Graminifolius. VAILL. *Act.* 1722. p. 248. HALL. *Helv.* 669.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

en zyn famengegroeid om de Steng, die zig dikwils Boomachtig vertoont.

XXV. *Scabiofa Palæftina.* Joodfch.

(25) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, die alle de Slippen in drieën gedeeld hebben; de Bladen onverdeeld en iets of wat getand; de bovenften aan den Voet Vindeelig.*

Deeze, in Paleftina door HASSELQUIST waargenomen, heeft een ronde Steng van een Voet hoog; de Bladen zyn Haairig; de Bloemfteelen zeer lang, de Bloemen wit, en geftraald, van langte als de Kelk: de Blommetjes maaken, door hunne verdeelingen, een zeer fraaije Straal uit. De Vrugten komen volftrekt met die van het Gefternde Schurftkruid overeen.

XXVI. *Ifetenfis.* Siberifch.

(26) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, die langer dan de Kelk zyn, de Bladen tweevinnig Liniaal.*

Op Rotfen, in eene Provincie van Siberie, vondt GMELIN deeze Soort, die Wollige Stengen van een Voet heeft, met zeer weinige of geene Takken. De Bloemen zyn wit, het Zaad ook als in het Gefternde Schurftkruid hier voor.

(27)

(25) *Scabiofa* Coroll. quinquef. Rad. &c. *Mant.* 37. JACQ. *Hort.* T. 96.

(26) *Scabiofa* Coroll. quinquef. Rad. &c. *Mant.* 37. T. 28. f. 1. Scab. Coroll. quinquefidis &c. GMEL. *Sib.* II. p. 214.

(27) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, de Wortelbladen Vinswyze verdeeld, de Stengbladen Liniaal en aan den Voet gehaaird.* IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. XXVII. *Scabiosa Ucranica.* Tartarisch.

Door den zelfden Hoogleeraar is deeze beschreeven en afgebeeld, die in open Velden van de Ukraine groeit en Takkige Stengen heeft van anderhalf Elle hoog.

(28) Schurftkruid *met vyfdeelige Straalende Blommetjes, en tweevinnige Liniaale Bladen.* XXVIII. *Ochroleuca.* Geelbloemig.

Een wonderlyke verscheidenheid heeft in de Bladen van dit Gewas plaats, die op een geheele Plaat door den Heer JACQUIN is afgebeeld, en waar uit blykt, dat hetzelve daar aan niet ligt te onderscheiden is van de mede-Soorten, maar wel door de Gestalte en de Zwavelgeele Kleur der Bloemen. De Steng is rond, aan de Bladen dikwils paarsch, en regtopstaande, van één tot drie Voeten hoog. Het eigen Kelkje heeft van binnen vyf Borsteltjes, op het Vrugtbeginzel, dat een Eyrond Zaad wordt, met een Vliezigen rand gekroond.

(29)

(27) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Rad. &c. Scabiosa Fol. planis Carnosis, inferioribus pinnatis, Rameis integerrimis linearibus. GMEL. *Sib.* 213. T. 87.

(28) *Scabiosa* Coroll. quinquef. Rad. &c. Scab. angustifolia alba altera. C. B. *Pin.* 270. BARR. *Icon.* 770. f. 2. JACQ. *Obs.* III. p. 20. T. 73, 74. GOUAN. *Monsp.* 63. MORIS. *Hist.* III. p. 48. S. 9. T. 13. f. 23.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

XXIX. *Scabiosa Papposa.* Gepluisd.

(29) Schurftkruid *met vyfdeelige ongelyke Blommetjes, een Kruidige regtopstaande Steng, de Bladen Vinswyze verdeeld, de Zaaden gebaard met een Pluimachtig Pluis.*

Onder den naam van *Kretische Scabiosa*, wier Hoofdje zig als Pluis vertoont, is deeze voorgesteld door TOURNEFORT. Men vindtze in de Akademie-Tuinen. De Steng is Draadachtig dun, zo wel als de Bloemsteelen, die lang zyn: de Kelk veelbladig, uit Eyronde lang gespitste Blaadjes bestaande. Dezelve is eenigermaate Wollig, zo wel als de Bloemsteelen. Het is een Jaarlyks of Zaay-Gewas.

XXX. *Pterocephala.* Vederhoofdig.

(30) Schurftkruid *met vyfdeelige Blommetjes, een Heesterachtige leggende Steng, ruige gesnipperde Bladen en een Pluimachtig Pluis.*

Deeze heeft haar bynaam van *Pterocephalus*, dat is Vederhoofd, gelyk de vermaarde VAILLANT een Geslagt bestempelde, dat Bloemen als het Schurftkruid, doch de Zaadhuisjes met een soort van Veertjes gekroond hadt. De Steng verheft zig naauwlyks boven den Grond en

(29) *Scabiosa* Coroll. quinquef. inæqualibus &c. R. *Lugdb.* 189. N. 12. Scabiosa Cretica Capitulo Pappos mentiente. TOURNF. *Cor.* 34. BOERH. *Lugdb.* I. p. 130.

(30) *Scabiosa* Coroll. quinquefidis, Caule Fruticoso procumbente, &c. Prerocephalus perennis humilis laciniatus & incanus. VAILL. *Act.* 1722. p. 184.

A
B
C
D
E

B

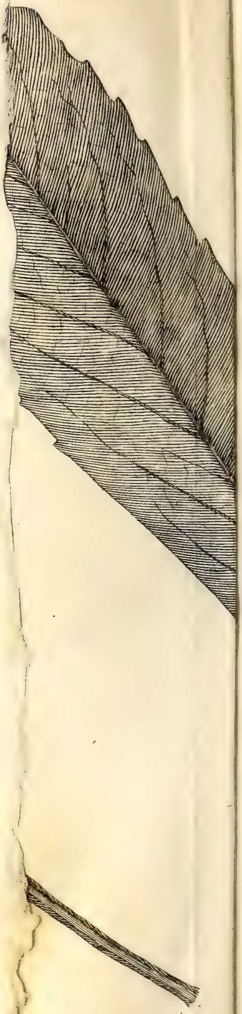

en heeft zeer korte eenbloemige Takjes, doch de Bloemen zyn vry groot en de Bladen gelyken naar die van 't Herders-Tafch Kruid. De Groeiplaats fchynt in Griekenland te zyn.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

K N A U T I A.

Dit Geflagt heeft een gemeenen enkelden, langwerpigen Kelk; het eigen Kelkje van ieder Blommetje is ook enkeld en boven het Vrugtbeginzel geplaatst. De Blommetjes zyn onregelmaatig verdeeld. De Stoel is naakt en vlak. De Zaaden zyn ruig getopt.

Vier Soorten komen 'er in voor, als volgt.

(1) Knautia *met ingefneeden Bladen en vyf Blommetjes, die langer dan de Kelk zyn.*

I. *Knautia Orientalis.* Orientaalfche.

Een Jaarlyks Zaay-Gewas, in de Openbaare Kruidhoven bekend, welk VAILLANT *Orientaalfche Scabiofa* met Bloemen als Anjelieren, getyteld hadt, maakte deeze Soort uit, waar BOERHAAVE den naam van *Lychni-Scabiofa*, als tusfchen die beiden middelflagtig, aan hadt gegeven. De Bladen zyn in 't midden van de Steng gevind, de overigen alleenlyk aan de kanten

(1) *Knautia* Fol. incifis, Corollulis quinis Calyce longioribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 116. p. 114. *Veg.* XIII. p. 123. *Mant.* 329. *H. Cliff.* 32. *H. Upf.* 27. R. *Lugdb.* 190. Lychni-Scabiofa Flore rubro annua. BOERH. *Lugdb.* p. 131. Scabiofa Orientalis Caryophylli Flore, VAILL. *Act.* 1722. p. 241.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. ten Zaagswyze getand. De Kelk is byna tienbladig, Cylindrisch en bestaat uit smalle Blaadjes. De Bloemen zyn met vyf Blommetjes gestraald.

II. *Knautia Proportica.* Levantsche.

(2) Knautia *met de bovenste Bladen Lancetvormig effenrandig en tien Blommetjes zo lang als de Kelk.*

Dit is een tweejaarig Gewas, de Steng een Vinger dik, twee Voeten hoog en ruig hebbende, in gestalte der gewoone Violetten of Tuin-Violieren. De Bladen zyn Lancetvormig, Zaagswyze getand, Haairig ruuw, de bovensten effenrandig, een Span lang. Het heeft de Kelken Rolrondachtig, uit agt of tien Lancetvormige Blaadjes, die aan de Punt Elsachtig zyn, bestaande: de Blommetjes in vieren ongelyk verdeeld, paarschachtig, met paarsche Meelknopjes, de Draadjes en Stampers wit. De Zaaden hebben een Kroontje van vyftien Tandjes. Veel overeenkomst heeft deeze met de voorgaande. TOURNEFORT noemt haar Orientaalsche Haairige Scabiosa met een aangenaam roode Bloem en eene fraaije langwerpige Vrugt.

Pl. XXXIX. De Ridder tekent nog nader ten opzigt van deeze aan, dat zy van de Orientaalsche verschilt

(2) *Knautia* Fol. superioribus Lanceolatis integerrimis, Coroll. denis Calyce æqualibus. Scabiosa Orientalis &c. TILL. *Pis.* 153. T. 48. Scabiosa Orientalis villosa, Flore suaverubente. TOURNEF. *Cor.* 35.

ſchilt door de Bladen onverdeeld, geen vyf maar tien Blommetjes en dezelven niet langer dan de Kelk te hebben. Weetende, dat zig het Zaaigewas der Knautia alhier in de Hortus Medicus bevondt, verheugde my, om van dat Kruid, daar nog geen goede Afbeelding van gegeven was, eene te kunnen mededeelen; doch, hetzelve naauwkeurig beſchouwende, ontdekte ik, dat het, volgens de opgegevene bepalingen, de Orientaalſche, daar het echter voor gehouden werdt, niet kon zyn, en wel nader kwam aan deeze Levantſche of uit Klein Aſie, maar nogthans ook daar van verſchilde. Te meer oordeelde ik derhalve de Afbeelding dienſtig, gelyk dezelve hier op Plaat XXXIX voorgeſteld wordt.

Het hadt aldaar, in dit Sayzoen, de hoogte van omtrent vier Voeten, en maakte uit veele Zaaden een Plant van aanmerkelyke dikte, aan den Wortel, op den Grond, eenige Bladen hebbende, die zodanig ingeſneeden waren, als 'er een voorkomt by Letter A, doch daar boven waren zy zonder Inſnydingen, Zaagswyze getand, als B; die aan de Stengen wierden opwaards allengs ſmaller, Lancetvormig en effenrandig; zynde geheel boven byna Liniaal of overal even breed; gelyk men dit ziet aan het Topſtengetje C. Voorts heb ik daar in opgemerkt, dat doorgaans drie Bloemſteeltjes by elkander voortkomen, die in langte verſchillen. De Stengen en Steeltjes, als ook de Bla-

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Bladen, zyn bleek groen en bekleed met eene zagte witte Wolligheid. De Bloemen hebben een Kelk, die uit negen ſpitſe, ruige Blaadjes beſtaat, en de Blommetjes, daar in vervat, zyn aanmerkelyk langer dan de Kelk, gelyk uit de Afbeelding blykt. 't Getal van negen Blaadjes vond ik beſtendig in alle, die door my onderzogt zyn, nimmer agt of tien. De Blommetjes maaken een Krans uit, die doorgaans ook beſtaat uit negen, waar van zeven zodanig zyn, als 'er een by D, eens zo lang als Natuurlyk, vertoond is; zynde naamelyk in vieren gedeeld, waar van de buitenſte Lip uitermaate groot, de binnenſte zeer klein is, en de twee zydelingſe middelmaatig: doch twee van de Straalblommetjes hebben de buiten-Lip veel ſmaller en in 't midden van de Bloem bevinden zig gemeenlyk twee Blommetjes, die egaal in vieren gedeeld zyn, als E. Alle deeze Blommetjes hebben den Styl aanmerkelyk uitſteekende, en vier Meeldraadjes, gedekt door groote langwerpige Meelknopjes, met groote Bolletjes van Barnſteenkleurig Stuifmeel beladen. De Kleur der Straalblommetjes is bleek Vleeſchkleurig paarſch, die der Meelknopjes Violet. De Draadjes en Stylen zyn witachtig. Op den bodem van den Kelk vertoonen zig de Vrugtbeginzels, die ieder met een Kelkje, dat een Wollig randje heeft, gekroond zyn, doch in grootte aanmerkelyk verſchillen.

Indien men deeze beſchryving vergelykt, met de

de omstandige bepaaling, welke de Groote BOERHAAVE van zyn Geslagt der *Lychni-Scabiosa* geeft, zo zal men dezelve, wat het getal der Blommetjes aangaat, grootelyks bevinden te verschillen, maar derzelver figuur en onderscheiding is overeenkomstig. Misschien is dit Kruid door de Kweeking eenigszins veranderd. Immers moet de Eigenschap, van één of tweejaarig te zyn, voor weezentlyker aangezien worden, dan het getal der Blommetjes, derzelver langte en de verdeeling van het Blader-Loof.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(3) Knautia *met effenrandige Bladen, zesbladige Kelken en gepluisde Zaaden.*

III. *Knautia Palæstina.* Joodsche.

Deeze, in Palestina door HASSELQUIST gevonden, is een Jaarlyks Zaaigewas. Zy heeft de Steng regtopstaande, rond, naauwlyks een Voet hoog: de Bladen zyn Lancetvormig: de Bloemsteelen enkeld en zeer lang, regt, ongebladerd: de Kelk bestaat uit zes Lancetvormige gespitste Blaadjes: de Bloem gelykt zeer naar die van 't Schurftkruid: het Zaad heeft agt Haairige Straalen.

(4) Knautia *met de bovenste Bladen gevind, de Kelken tienbladig, de Zaaden gepluisd.*

VI. *Plumosa.* Gepluimde.

Een

(3) *Knautia* Fol. integris, Calycibus hexaphyllis, Seminibus papposis. *Mant.* 197.

(4) *Knautia* Fol. superioribus pinnatis, Calycibus decaphyllis, Seminibus papposis. *Mant.* 197.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Een gearmde Steng van anderhalven Voet heeft deeze, die mede in 't Oosten valt; verschillende voor 't overige weinig van de voorgaande. Zy komt het Gepluisde Schurftkruid zeer naby.

ALLIONIA.

Dit Geslagt heeft een gemeenen Kelk, die langwerpig is, bevattende drie onregelmaatige Blommetjes, wier Vrugtbeginzel naakte Zaaden uitlevert, op een naakten Stoel geplaatst.

De vlytige Kruidkenner LOEFLING heeft aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika twee Soorten hier van waargenomen, naamelyk

I. *Allionia violacea.* Violette.

(1) Allionia *met Hartvormige Bladen en vyfdeelige Kelken.*

Deeze heeft een Kruidige slappe Steng, met gepaarde Hartvormige Bladen, de ondersten lang gesteeld en de Bloemen in Pluimen, taamelyk groot, van eene blaauwachtig paarsche of Violette Kleur. 't Gewas wordt by de Ingezetenen van Cumana *Jasminullo* genoemd.

II. *Incarnata.* Roodachtige.

(2) Allionia *met scheef Eyronde Bladen en driebladige Kelken.*

Deeze

(1) *Allionia* Fol. cordatis, Calycibus quinquefidis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 117. p. 114. *Veg.* XIII. p. 123. LOEFL. *Itin.* 181.

(2) *Allionia* Fol. oblique ovatis, Calycibus triphyllis Wedelia. LOEFL. *Itin.* 180.

Deeze, welke de gedagte Kruidkenner *Wedelia* getyteld hadt, verfchilt inzonderheid van de voorgaande Soort, en van alle de genen, welke Vergaarde Bloemen hebben, door een driebladigen Kelk met drie Bloemen daar in vervat. 't Gewas beftaat uit veele verfpreide, ruigachtige Stengen, van Leedjes famengefteld. Alom kwam hetzelve hem, in Zandige Bosfchen van het Landfchap Cumana, geduurende den Regentyd voor.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

HEDYOTIS. Gehoorkruid.

Dit Geflagt heeft de Bloem eenbladig, Trechterachtig; een vierdeeligen Kelk; een tweehokkig of dubbeld Zaadhuisje, dat aan de punt gaapt.

Drie Soorten, allen Oostindifche, komen 'er in voor, als

(1) Gehoorkruid *met Lancetvormige gefteelde Bladen, de Bloemtrosfen aan 't end als uit Kroontjes famengefteld.*

I. *Hedyotis Fruticofa.* Heefterachtig.

Onder de Ceylonfche Planten geeft de Heer J. BURMANNUS de Afbeelding van deeze Soort, welke door HERMANNUS een Boom met Duizend-

(1) *Hedyotis* Foliis Lanceolatis petiolatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 118. p. 115. *Veg.* XIII. p. 124. *Fl. Zeyl.* 63. *Am. Acad.* I. p. 392. Valerianella Fol. nervofis acutis &c. BURM. *Zeyl.* 227. T. 107.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

zendschoon-Bladen genoemd was. Het Gewas, inderdaad, komt zeer daar mede overeen. Gezegde Hoogleeraar noemde het een *Valerianella*, met spitse sterk geribde Bladen; de Blommetjes, op de toppen der Stengen, als Kroontjeswyze (*).

II. *Hedyotis Auricularia.* Moerasfig.

(2) Gehoorkruid *met Lancetvormig Eyronde Bladen en gekranste Bloemen.*

Door den zelfden BURMANNUS is dit Kruid afgebeeld en beschreeven onder den naam van *Valerianella der Moerassen*, met geribde langwerpige Bladen, de Blommetjes aan de Knoopen der Stengen in de Oxels der Bladen vergaderd. Wegens het Zaadhuisje schynt deeze, zo wel als de voorgaande, tot de Valerianellaas betrokken te zyn. HERMANNUS noemde ze *Breedbladig*, *Ceylonsch*, *Pulegium*, dat in 't Water groeit, zonder Reuk. De Gestalte deedt haar derhalve zo zeer niet van de Kruisemunt verschillen, of men hieldt ze voor een Soort daar van, wanneer zy voorgesteld werdt als een

(*) *Flosculis in Caulium summo quasi umbellatis* heeft de Heer J. BURMANNUS. 't Is zonderling, hoe en om wat reden zulks overal veranderd zy in *involucratis*.

(2) *Hedyotis* Fol. Lanceolato-ovatis, Flor. verticillatis. *Fl. Zeyl.* 64. *Mat. Med.* 47. *Am. Acad.* I. p. 391. Valerianella Palustris, Foliis Nervosis oblongis &c. BURM. *Zeyl.* 227. T. 108. f. 1. Alsine affinis Planta Indica Flore candido. COMM. Muriguti. *Hort. Mal.* X. p. 63. T. 32. Mentha Zeylonica aquatica inodora latifolia. HERM. *Zeyl.* 35. Auricularia. DAL. *Pharm.* 160.

een Geneesmiddel tegen de Doofheid, onder den naam van *Auricularia*. De Engelſchen hebben het, om die reden, *Earwort*, de Duitſchers *Ohrenpflantze*, geheten. Hoe weinig zekerheid men ook daar van heeft, en hoe onwaarſchynlyk dit Kruid voor een algemeen Middel, tegen de Doofheid, te houden zy, voert doch het geheele Geſlagt daar van den naam: want *Hedyotis*, een Grieksch woord, betekent iets dat het Gehoor of de Ooren ſtreelt.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(3) Gehoorkruid *met Liniaal Lancetvormige Bladen, een Kruidige gegaffelde Steng en dubbelde Bloemſteeltjes.*

III. *Hedyotis Herbacea.* Kruidig.

Dit Kruid, ook op Ceylon groeijende, heeft de Steng maar één half Voet hoog; de Bladen ongeaderd en naauwlyks geſteeld; twee Bloemſteeltjes ieder met eene Bloem, in elke mik der Takjes. De Bloem is Trechterachtig, waar door het van de Oldenlandiaas verſchilt.

SPERMACOCE. Tandzaader.

Eene eenbladige Trechterachtige Bloem en eene gekroonde Vrugt, van tweetandige Zaaden, maaken de byzondere Kenmerken van dit Geſlagt uit.

Het is door DILLENIUS, wegens de Doornach-

(3) *Hedyotis* Fol. lineari-lanceolatis, Caule Herbaceo dichotomo, Pedunculis geminis. *Fl. Zeyl.* 65.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD STUK.

achtige Tandjes der Zaaden, dus getyteld en bevat de volgende zes, meest Westindische Soorten.

I. *Spermacoce tenuior.* Dunnere,

(1) Tandzaader *die glad is, met Liniaale Bladen, ingeslooten Meeldraadjes en gekranste Bloemen.*

Om dat de Bloemkransjes dunner zyn, dan in de volgende Soort, voert het dien bynaam: want door het Loof zyn die Kruiden zo weinig onderscheiden, dat de Hoogleeraar A. van ROYEN dezelve als eene Verscheidenheid aanmerkte. Het Zaad, nogthans, was in deeze met vier getande Hoorntjes voorzien, zo DILLENIUS meldt, zeggende, dat het in de Elthamsche Tuin van een tot twee Voeten hoog wierdt, zynde een Gewas, dat jaarlyks gezaaid moet worden, en hier te lande ryp Zaad voortbrengt. Het is uit Noord-Amerika en wel uit de Provincie van Karolina, afkomstig. Dergelyk Kruid groeit ook in Oostindie.

II. *Verticillata.* Kogelronde.

(2) Tandzaader *die glad is met Lancetvormige Bladen en Kogelronde Bloemkransjes.*

In

(1) *Spermacoce* glabra Fol. linearibus, Staminibus inclusis, Floribus verticillatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 119. p. 115. *Veg.* XIII. p. 124. Sperm. Vertic. tenuioribus. DILL. *Elth.* 370. T. 277. f. 359. Sperm. annuum &c. LOEFL. *Itin.* 202. R. *Lugdb.* 258. Anonymos Americana Fol. Parietariæ scabris. PLUK. *Alm.* 33. T. 136. f. 4. BURM. *Fl. Ind.* p. 33.

(2) *Spermacoce* glabra, Fol. Lanceolatis, Verticillis globosis.

In deeze zyn, volgens den zelfden Autheur, de Bladen ſmaller dan in de andere, en gelyken veel naar die van Hyſop of van Kun, ſchynende dit Kruid ook de *Hyſopbladige Jamaikaſche Scabioſa* te zyn van PLUKENET, en het *Heeſterachtig opgeregt Pulegium*, met zeer digte Kransjes, van SLOANE. Men wil dat de Groeiplaats ook in Afrika zy. De Kogelronde Kransjes komen in hetzelve insgelyks geſteeld voor. Het groeit zelden meer dan een Voet hoog. Deeze valt ook in Oostindie. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(3) Tandzaader *die ruuw is, met langwerpige Bladen, de bovenſten vieryoudig, de Bloemen gekranst.* III. *Spermacoce hirta.* Ruige.

De Steng is vierhoekig, met ſpitſe kanten, die nederwaards gehaaird zyn, voorts glad, zeer Takkig en ſtyf. De Bladen zyn ovaal, geſtreept, ruuw, doch niet Haairig: de Bloemen wit, Pypachtig, zydelings: de Meeldraadjes langer dan de Keel, met Violette Knopjes. Op Jamaika is deeze Soort waargenomen.

(4)

fis. Sperm. Vert. globofis. DILL. *Elth.* f. 358. *H. Cliff.* 31. Scabioſa Jamaicenſis Hyſſopifolia. PLUK. *Alm.* 336. T. 58. f. 6? Pulegium Fruticoſum erectum, Vert. denſiſſimis. SLOAN. *Jam.* 64. *Hiſt.* I. p. 170? BURM. *Fl. Ind.* p. 33.

(3) *Spermacoce* ſcabra, Fol. oblongis, ſummis quaternis, Floribus verticillatis. Sperm. erecta ſubhirſuta, Fol. oblongis, ſuperioribus approximatis. BROWN. *Jam.* 141.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

IV. *Spermacoce hispida.* Stekelige.

(4) Tandzaader *die ſtekelig is, met ſtomp Eyronde ſcheeve Bladen.*

Deeze, op Ceylon groeijende, is door den Hoogleeraar J. BURMANNUS, onder den naam van *Galeopſis*, in Afbeelding gebragt. 't Gewas heeft verſpreide, Kruidige Stengetjes, die ſtekelig zyn, en ruuwe Bladen, een weinig geſteeld. De Bloemen zyn by Kransjes geplaatst, Klokvormig en grooter dan in de andere Soorten. Daar op volgen ronde Zaadjes, die in een viertandig Huisje beſlooten zyn.

V. *Procumbens.* Leggende.

(5) Tandzaader *met leggende Stengetjes, Liniaale Bladen en zydelingſe Trosjes die geſteeld zyn.*

Deeze, in Indie huisvestende, heeft Kruidige, hoekige, ſlappe verſpreide Stengetjes en ongebladerde Bloemſteeltjes zydelings, met Kroontjes van Bloemen, die een veelbladig Omwindzeltje hebben, en uitſteekende Meeldraadjes, langer dan het Bloempje.

VI. *Spinoſa.* Gedoornde.

(6) Tandzaader *die Heeſterachtig is, hebbende*

(4) *Spermacoce* hispida, Fol. obovatis obliquatis. *Mant.* 558. *Fl. Zeyl.* 62. Galeopſis Zeyl. Fol. oblongo, Fl. albo. BURM. *Zeyl.* 163. T. 20. f. 3. BURM. *Fl. Ind.* p. 33. MURR. *Comm. Gott. nov.* T. III. p. 77. T. 5.

(5) *Spermacoce* procumbens Fol. linearibus, Corymbis lateralibus pedunculatis. *Sp. Plant.* II. p. 149. BURM. *Fl. Ind.* p. 33.

(6) *Spermacoce* ſuffruticoſa Fol. linearibus, Spinulis ciliatis. Sperm.

de Liniaale Blaadjes, met Doorntjes op de kant.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia,*

In Amerika was deeze door LOEFLING ontdekt, die Bladen als de Rosmaryn heeft, en harde ſtyve Stengen, welke van onderen Takkig zyn. De Heer JACQUIN heeft een dergelyk Gewas by de Havána gevonden, dat meer gedoornd was, en, dewyl hy de Vrugt of het Zaad daar van niet gezien hadt, heeft de Ridder hetzelve uitgeſlooten. Ook is door zyn Ed. van de *Spermacoce Ocymoides*, welke de Heer N. L. BURMANNUS als een nieuwe Soort opgeeft en afbeeldt, geen gewag gemaakt.

SHERARDIA.

De Bloem is in dit Geſlagt, even als in 't voorgaande, eenbladig, Trechterachtig: het Zaadhuisje gekroond, doordien de Zaaden drietandig zyn.

Het bevat drie Soorten, als volgt.

(1) Sherardia *met alle Bladen gekranst, de Bloemen aan 't end der Stengen.*

I. *Sherardia Arvenſis.* Akkerige,

Dit

Sperm. ſuffruticoſum. LOEFL. *Itin.* 201. Sperm. ſpinoſa. JACQ. *Amer. Hiſt.* p. 21.

(1) *Sherardia* Fol. omnibus verticillatis &c. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 120. p. 116. *Veg.* XIII. p. 125. DILL. Gen. 96. *H. Cliff. Fl. Suec.* &c. R. *Lugdb.* 257. HALL. *Helv.* 456. Rubeola Arvenſis repens cœrulea C. B. *Pin.* 334. *Prodr.* 145. Rubia parva &c. J. B. *Hiſt.* II. p. 719.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Dit is een Europisch Kruidje, dat in de Zuidelyke deelen niet alleen, maar ook in de Noordelyke groeit, beminnende de Koornlanden. By Montpellier komt het overal voor: by Weenen in Oostenryk tusschen 't Koorn: zo ook in de Zuidelyke deelen van Sweeden en in Switzerland. Blaauwe kruipende Akker-Rubeola heet het by C. BAUHINUS. Het heeft laage, Takkige, Stengetjes, die Plaggen maaken: de Blaadjes zyn hard en spits gepunt, vier of zes in een Kransje: de Bloemen niet blaauw, maar paarsch, zegt HALLER; de Zaaden geel en ligt.

II. *Sherardia Muralis,* Muurplantige.

(2) Sherardia *met twee Kransblaadjes tegen twee Bloemen over.*

Deeze komt in Italie en te Konstantinopolen op oude Muuren voor, zegt LINNÆUS. Men vindt het dus ook te Marseille, en elders in Provence, ja in Languedok op dorre drooge Bergachtige plaatsen. Het is, onder den naam van zeer klein Gallium, met langwerpige Zaaden, door BUXBAUM afgebeeld. In gestalte komt het byna met het voorgaande overeen, zyn-

(2) *Sherardia* Fol. Floralibus binis oppositis binis Floribus. Asperula verticillata luteola. C. B. *Pin.* 334. Asp. verticill. Muralis minima. COL. *Ecphr.* 302. T. 300. Asper. minima. ALL. *Nic.* 4. Gallium minimum, Sem. oblongis. BUXB. *Cent.* II. p. 31. T. 30. f. 2. Gallium Fol. senis linearibus &c. GER. *Prov.* 227.

zynde ook een Jaarlyks Zaaigewas, met langwerpige ſtekelige Zaadhuisjes. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(3) Sherardia *met viervoudige gelyke Bladen, de Steng Heeſteracbtig.* III. *Sherardia Fruticoſa.* Heeſterige.

Deeze, op 't Eiland Ascenſion door OSBECK gevonden, is een ſtevige, Takkige Heeſter, de Bladen ſmal Lancetvormig by vieren om de Steng geplaatst hebbende. De Bloemen komen gepaard en ongeſteeld in de Oxelen voort: zynde in vieren gedeeld, Trechterachtig, wit, van langte als het Vrugtbeginzel, dat een tweezaadige Vrugt wordt. Zy hebben vier Meelknopjes.

ASPERULA. Ruuwkruid.

De Bloem is hier, gelyk in de voorgaanden, eenbladig Trechterachtig; doch brengt twee ronde Zaadjes voort.

'tGetal der Soorten, altemaal Europiſche Planten is agt, als volgt.

(1) Ruuwkruid *met agtvoudige Lancetvormige Blaadjes, en geſteelde Bloembondeltjes.* I. *Asperula odorata.* Welriekend.

Niet-

(3) *Sherardia* Fol. quaternis æqualibus, Caule Fruticoſo.

(1) *Asperula* Fol. octonis Lanceolatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 121. p. 116. *Veg.* XIII. p. 125. *Fl. Suec.* 114. *Mat. Med.* 45. HALL. *Helv.* 457. R. *Lugdb.* 255. Asperula f. Rubeola montana odorata. C. B. *Pin.* 334. Aparine latifolia humilior montana. TOURNF. *Inſt.* 114. Asperula odorata Flore albo.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Niettegenstaande dit Geslagt van de ruuwheid zynen naam heeft, komt de eerste Soort, hier, met uitermaate gladde Bladen voor, volgens den Heer GOUAN. Weezentlyk heeft zy niets ruuws dan een weinig 't Zaad; zegt LOBEL. 't Gewas, evenwel, wordt *Asperula* genoemd by verscheide Autheuren, en de Heer HALLER zegt, dat de Blaadjes de Rib en de kanten ruigachtig hebben. *Welriekende Asperula* met witte Bloemen noemt DODONÆUS hetzelve, en LOBEL *Asperula* of *Aspergula* van ons Land: want het groeit, zegt hy, veel op de Boschachtige Heuvels van Artois, 't welk behoord heeft tot de Spaansche Nederlanden. In de Hoven van Vrankryk en Nederland, voegt hy 'er by, wordt dit Kruid veel geplant om zynen goeden Reuk: weshalve het ook de Duitschers *Waldtmeister* noemen of *Hertsfreydt*, als het Hart versterkende. De Sweeden, by wien het in verscheide Bosschen groeit, heeten het *Myske-Madra* en sommigen *Myska*. De Franschen noemen het *Muguet*, als den Geur der Lelietjes van den Dale hebbende, zo TOURNEFORT aanmerkt, die 't zelve omstreeks Parys vondt, en Breedbladige laage Berg-Aparine tytelt. Het groeit in Pommeren en zelfs by Dantzig. Omstreeks Weenen vondt de Heer JAC-

albo. DOD. *Pempt.* 355. Asperula aut Aspergula odorata nostras. LOB. *Icon.* 801. *Kruidb.* 977. GOUAN *Monsp.* 65. JACQ. *Vind.* 25. WEIG. *Pom Rug.* 26. REIG. *Ged.* 57. OED. *Dan.* 562.

JACQUIN het overvloedig groeijen in Bergachtige dorre Bosſchagiën. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Steng is weinig Takkig, regtopſtaande, van twee Duim tot een Elle hoog, omringd met Kransjes van agt lange ſpitſe Bladen, die, tegenſtrydig met de meeſte andere Planten, opwaards grooter worden. Uit het bovenſte Kransje komen drie vierbloemige, naakte, gearmde Bloemſteelen voort, met Trosjes van witte Bloemen, waar op rondachtig zwart Zaad volgt, in een ſtekelig Huisje.

Het Kruid bevat veel Zuur en Olie. In de Geneeskunde is het bekend onder den naam van *Matriſylva*, en vermaard wegens zyne openende kragt, wordende tegen de Geelzugt, verſtopte Stonden, Worgkeel, en tegen Wonden met Ontſteeking, aangepreezen. Het Vaste Zout, door verbranding daar van bereid, munt uit in ſcherpheid onder alle Loogzouten, zo de Heer GMELIN aantekent (*). Op Wyn gezet, geeft het daar aan een lieflyken Smaak en zeer verkwikkende Geur: weshalve het dus in Duitſchland veel gebruikt wordt.

(2) Ruuwkruid *met zesvoudige Bladen en ongeſteelde end-Bloemen die vergaard zyn.* II. *Asperula Arvenſis.* Akkerig.

On-

(*) *Act. Petrop.* TOM. V. p. 286. Vid. HALL. *Helv.* ut ſupra.

(2) *Asperula* Fol. ſenis, Flor. ſesſilibus &c. *H. Upſ. Cliff.* &c. R. *Lugdb.* 255. DALIB. *Par.* 47. Asperula cœrulea arven-

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Onder den naam van *Blaauwe Waldmeister* is deeze, niettegenstaande zy geen den minsten Reuk heeft, by DODONÆUS en LOBEL geboekstaafd. Zy groeit in Vrankryk, Vlaanderen, Duitschland, Engeland; doch in Sweeden, noch ook in onze Provinciën, schynt zy mede niet aangetroffen te zyn. De Bladen van deeze zyn ruuw, en maaken Kransjes van zes of meer in getal. De Bloemen komen op 't end der Stengen, by elkander vergaard voor, tot Kroontjes, die met gehaairde Blaadjes Sterswyze omringd zyn. De Kleur is blaauw en zy hebben een lang gespleeten Styl.

III. *Asperula Taurina.* Turinsch.

(3) Ruuwkruid *met viervoudige; Lancetswys' Eyronde Bladen en gebondelde end-Bloemen.*

Deeze groeit op de Alpen van Switzerland, in Italie, als ook by Montpellier en elders. Van de Stad Turin, alwaar zy veel op de omleggende Bergen voortkomt, heeft zy haaren bynaam. BAUHINUS noemtze vier- en breedbladige kaale of ongehaairde Meekrappe. Zelfs zyn de Wortels ook rood, en zouden insgelyks

vensis. C. B. *Pin.* 334. Asp. cœrulea. DOD. *Pempt.* 355. LOB. *Icon.* 801. Rubeola. HALL. *Helv.* 457.

(3) *Asperula* Fol. quaternis &c. *H. Cliff.* &c. R. *Lugdb.* 255. HALL. *Helv.* 457. GOUAN *Monsp.* 65. Rubia quadrifolia et latifolia lævis. C. B *Pin.* 334. MORIS. *Hist.* III. S. 9. T. 21. f. 1. Rubia minor quadrifolia atro-virens. BARR. *Ic.* 547. Cruciata Alpina latifolia lævis. TOURNF. *Inst.* 115.

lyks tot Verwstof gebruikt kunnen worden, zo de Heer HALLER vastſtelt. De Stengen, die vierkant zyn en regtopſtaan, worden, volgens zyn Ed., een Voet; doch volgens LOBEL van meer hoogte. De Bladen zyn als die van Weegbree geribd, ongeſteeld, in 't kruis om de Steng geplaatst, de Bloemen wit, met zwarte uitſteekende Meeldraadjes. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Aangaande de Bloemen van deeze Soort hadt men gemeend, dat in het Kroontje alle dezelven Mannelyk waren, met niet meer dan één Wyfjes Bloempje; doch thans is waargenomen, dat zy allen tweeſlagtig zyn met een tweedeeligen Styl, welke zelden tot zyne langte komt voor het verſlenzen van de Bloem.

(4) Ruuwkruid *met viervoudige langwerpige zydelings omgeboogen, ſtompachtige, Haairige Bladen.* IV. *Asperula Crassifolia.* Dikbladig.

Op Kandia en in de Levant groeit deeze Soort, die een Takkige Heeſterachtige Steng heeft, de Bladen ovaal, aan de Takken ſmaller; met Trosjes van weinige Bloempjes, die ruigachtig zyn, aan 't end.

(5) Ruuwkruid *met ſmalle Bladen, de onderſten* V. *Tinctoria.* Verwig.

(4) *Asperula* Fol. quaternis oblongis &c.

(5) *Asperula* Fol. linearibus &c. *Fl. Suec.* 115. GOUAN *Monsp.* 66. Gallium alb. tripetalum. MORIS *Præl.* 267. DALIB. *Paris.* 49. Gall. album tertium. TAB. *Hiſt.* 433. T. 733. f. 1.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

ſten zes-, de middelſten viervoudig, een ſlappe Steng; de meeſte Bloempjes in drieën gedeeld.

Eenwyvige. Op Steenige dorre Heuvelen van Thuringen, Vrankryk en Siberie, is dit een gemeen Gewas, inzonderheid in Sweeden, alwaar men 't in Gothland *Wadra* noemt, gebruikende de Wortels van deeze of eene volgende Soort om de Wol rood te verwen; waar van de bynaam.

VI. *Asperula Pyrenaica.* Pyreneeſch. (6) Ruuwkruid *met viervoudige ſmal Lancetvormige Bladen, een ſtaande Steng en de Bloempjes meestal in drieën gedeeld.*

Van de Groeiplaats heeft deeze den bynaam. De Stengen zyn maar een Span hoog; de Bloemen rood.

VII. *Cynanchica* Worgkeelig. (7) Ruuwkruid *met viervoudige Liniaale Bladen, de bovenſten gepaard: een opgeregte Steng en vierdeelige Bloemen.*

Van het geneezen der Keelziekte heeft deeze den bynaam, dien zy reeds te vooren bekomen hadt.

(6) *Asperula* Fol. quaternis &c. Rubia Cynanchica Saxatilis, C. B. *Piu.* 333. *Prodr.* 146. BURSER XIX. 9.

(7) *Asperula* Fol. quaternis linearibus &c. R. *Lugdb.* 255. SAUV. *Monsp.* 163. GOUAN *Monsp.* 66 GER. *Prov.* 225. GARID. *Aix.* 413. Rubeola vulg. quadrifolia lævis. TOURNF. *Inſt.* 130. Rubeola Fol. quaternis &c. HALL. *Helv.* 458. Rubia Cynanchica. C. B. *Pin.* 333. Gall. montan. latif cruciatum COL. *Ecphr.* I. p. 297. f. 1. Gall. album minus. TABERN. *Hiſt.* p. 433. f. 2.

hadt. Dus noemt BAUHINUS dit Kruid *Rubia Cynanchica*, doch by anderen heet hetzelve *Klein wit Walſtroo*, en *Rubia Saxatilis* by CAMERARIUS, door wien het op Steenige plaatſen en aan ſchraale Dyken, zo in Frankenland als in Thuringen, dikwils gevonden was. In de middelſte en Zuidelyke deelen van Europa komt het alom op dergelyke Gronden voor. In onze Provinciën groeit het ook aan de kanten van Zandige Bouwlanden, zo by Haarlem, als by Utrecht, Zwol en elders.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Ontelbaare, vierhoekige, Takkige Stengetjes, van een Voet hoog, zegt de Heer HALLER, maaken overblyvende Plaggen. Vier Blaadjes heeft het, doch aan den oirſprong der Bloemdraagende Takjes maar twee, die lang, ſtevig, ſchraal en ſpits zyn. De Bloemen komen in Takkige Kroontjes, aan byna ongebladerde Takken voort, uit de Oxels der Bladen; zynde natuurlyk Vleeſchkleurig, met purpere Aderen getekend.

(8) Ruuwkruid *met viervoudige ovaale ongeribde gladachtige Bladen, driedeelig gegaffelde Bloemſteeltjes en ruuwe Zaaden.*

VIII. *Asperula Lævigata.* Gladachtig.

Dee-

(8) *Asperula* Fol. quat. ellipticis enerviis &c. *Syst. Nat. Veg.* XIII. *Mant.* 38. 330. BOCC. *Sic.* 10. T. 11. f. 5. Gallium rotundifolium. *Sp. Plant.* p. 156. Cruciata minor glabra. BARR. *Icon* 323. Cruciata Luſitanica latif. glabra Flore albo. TOURNF. *Inſt.* 115.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Deeze, in Barbarie en Portugal gevonden, heeft opgeregte Stengetjes van een half Voet hoog, die zig dan in Takken uitbreiden, met vier ovaale Blaadjes, die byna glad zyn, in 't kruis bezet. Draadachtige Bloemsteelen komen uit de toppen der Stengen en Takjes voort, geevende ieder drie Bloemsteeltjes uit, met witte Bloempjes, die geele Meelknopjes hebben. Het Zaad is, ryp zynde, zwart en rimpelig, doch niet stekelig, ruuw bevonden.

DIODIA. Tweesprong.

In dit Geslagt is de Bloem wederom eenbladig, Trechterachtig, doch het Zaadhuisje tweehokkig en tweezaadig.

I. *Diodia Virginica* Virginische.

De eenigste Soort (1) voert, wegens haare Groeiplaats, den naam. Zy komt in Virginie op Waterige plaatsen voort. Het is een leggend en kruipend Gewas, dat gladde Sappige roodachtige Stengen heeft, met twee smalle styve Blaadjes aan ieder Knoop, en daar geeft het, wederzyds, een enkele Bloem uit, die zig als in een Tweesprong vertoont, zynde Pypachtig, in vier Slippen verdeeld, wit van Kleur. Zy zit op een tweehokkige Vrugt, die in ieder Hokje een enkeld hard Zaad bevat, naar een Tarwegraan gelykende en gekroond.

KNOXIA.

(1) Diodia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 122. p. 116. *Veg.* XIII. p. 125. *H. Cliff.* 493. GRON. *Virg.* 17.

KNOXIA.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Dit, naar zekeren Engelschman, die in de voorgaande Eeuw van de Ceylonsche Planten geschreeven heeft, dus genoemd, heeft dergelyke Bloem, maar het eene Blaadje van den Kelk is grooter en het brengt twee gesleufde Zaaden voort.

I. *Knoxia Zeylanica.* Ceylonsche.

De eenigste Soort (1), in Afbeelding gebragt door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, is *Wilde Indische Lychnis* van HERMANNUS getyteld geweest. 't Is een Kruid, dat op rottige Boomstammen in dat Eiland groeit, hebbende eenigermaate de gestalte van Lychnis. De Steng is een Voet lang, met Lancetvormige Bladen, die gepaard zyn, en lange smalle Aairen van verstrooide ongesteelde Bloemen: zo dat het, in 't uiterlyk aanzien, naar een Soort van Eerenprys gelyke.

HOUSTONIA.

De naam van HOUSTON was te bekend in de Kruidkunde, om niet vereeuwigd te worden door den Ridder, die 'er, derhalve, deezen Geslagtnaam van gemaakt heeft, voor een Virginisch

(1) Knoxia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 123. p. 117. *Veg.* XIII. p. 126. BURM. *Fl. Ind.* p. 34. T. 13. f. 2. Veronicæ affinis Indica tenuifolia. PLUK. *Alm.* 384. T. 114. f. 2. Dentellaria Zeylanica Flore minimo &c. RAJ. *App.* 246. Lychnis Indica sylvestris Hermanni. BURM. *Zeyl.* 144.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. nisch Kruid, dat de Bloemen als vooren, maar een tweehokkige, tweezaadige Vrugt heeft, die boven den Kelk, welke viertandig is, groeit.

Dit Geslagt is in twee Soorten onderscheiden, als volgt.

I. *Houstonia cærulea.* Blaauwe. (1) Houstonia *met Eyronde Wortelbladen, een samengestelde Steng, de eerste Steeltjes tweebloemig.*

Dit is een zeer klein Kruidje, dat in 't Voorjaar alom bloeijende voorkomt in Virginie en naar de Paronychia gelykt. Het heeft twee Blaadjes aan ieder Knietje; de Bloempjes zyn Trechterachtig, in vieren gedeeld en bleek blaauw.

II. *Houstonia purpurea.* Paarsche. (2) Houstonia *met Lancetvormig Eyronde Bladen en endelingse Bloemtrosjes; de Bloemen boven.*

Dit gelykt aanmerkelyk naar het Muur en heeft de Bloempjes paarschachtig rood. Het zou misschien wel tot een ander Geslagt behooren kunnen. Men vindt het ook in Virginie.

G A-

(1) *Houstonia* Fol. radicalibus ovatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen 124. p. 117. *Veg.* XIII. Gen. 124. p. 126. *H. Cliff.* 35. GRON. *Virg.* 18. Paronychiæ facie Planta tetrapetaloides. MOR. *Hist.* III. p. 614. S. 15. T. 4. f. 1.

(2) *Houstonia* Fol. ovato-lanceolatis &c. Rubia Mariana Alsines majoris folio &c. PLUK. *Mant.* 164. RAJ. *Suppl.* 262.

GALIUM. Walſtroo.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

In dit bekende ſlag van Planten is de Bloem eenbladig en vlak; waar op twee rondachtige Zaaden volgen. Voorts is dit Geſlagt ook kenbaar aan de Kranswyze Blaadjes om de Stengetjes of Steelen van hetzelve.

Het bevat vierentwintig Soorten, veelen tot ons Wereldsdeel behoorende, die hier volgen. De zes laatſten hebben een ſtekelige, de overigen een gladde Vrugt.

(1) Walſtroo *met viervoudige, Lancetswys' Eyronde, gelyke, van onderen ruuwe Bladen, een regte Steng en gladde Vrugten.* I. *Galium Rubioides.* Krapachtig.

Naar de Meekrappe gelykt het Loof van deeze zeer. Zy heeft een korte ſamengedrongene Bloempluim. De Groeiplaats is in de Zuidelyke deelen van Europa.

(2) Walſtroo *met viervoudige, ſtomp ovaale, ongelyke Blaadjes en verſpreide Stengen.* II. *Paluſtre.* Moerasſig.

Deeze Soort maakt het *Water-Walſtroo* uit, dat

(1) *Galium* Fol. quaternis Lanceolato-ovatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 125. p. 117. *Veg.* XIII. p. 126. HALL. *Emend.* 206.

(2) *Galium* Fol. quaternis obovatis &c. *Fl. Suec.* 119, 126. *Fl. Lapp.* 52. GORT. *Belg.* 35. OED. *Dan.* 423. Gallium altisſimum Fol. quaternis obtuſis. HALL. *Helv.* 461. Gallium paluſtre album. C. B. *Pin.* 335. Cruciata paluſtris alba. TOURNF. *Inſt.* 115. Gallium album. TAB. *Icon.* 151.

S 5

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

dat door Europa gemeen is, en naar het welke, als meest in Wallen, aan de kanten van Slooten, Beekjes en Rivieren groeijende, dit Geslagt den naam voert van *Walstroo*. Misschien doet daar ook toe, de langte van deszelfs Stengen, alzo het die, aan de Oevers der Meiren, in Switzerland, eenige Ellen lang heeft, zo de Heer HALLER aantekent. De Melkwitte Bloem zou, indien deeze Soort den Ouden bekend geweest ware, aanleiding kunnen gegeven hebben tot den Latynschen of Griekschen naam. Het *Galion* van DIOSCORIDES, evenwel, heette dus, om dat men het tot Stremzel van de Melk gebruikte, en hierom noemen het sommige Duitschers *Labkraut*, niet alleen, maar ook de Franschen *Caille-Laut* of *Petit Muguet*, de Engelschen *Wit Vrouwe Bedstroo*.

III. *Galium trifidum.* Driedeelig.

(3) Walstroo *met viervoudige Liniaale Blaadjes, een leggende ruuwe Steng en driedeelige Bloempjes.*

Deeze, in Kanada waargenomen door den Heer KALM, heeft een zeer Takkige Steng en meestal drie Bloemsteelen, die zeer dun zyn, van langte als de Bladen: de Bloempjes klein en wit, in drieën gedeeld, met drie Meeldraadjes.

IV. *Montanum.* Bergs.

(4) Walstroo *met bykans viervoudige, Liniaale,*

(3) *Galium* Fol. quaternis linearibus &c. OED. *Dan.* 48.

(4) *Galium* Fol. subquaternis lin. lævibus &c. Gallium Cau-

le, effene Blaadjes, een zwakke ruuwe Steng en gladde Zaadhuisjes. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

In Duitschland is de Groeiplaats van deeze Soort, welke *Zeer hoog Berg-Walstroo* getyteld wordt van RUPPIUS, die aanmerkt, dat de Bloem minder vlak is dan in de andere Soorten. Dezelve is wit, maar voor het ontluiken van buiten paarschachtig. Ook is zy grooter dan in de anderen. Men heeft aan de Steng vyf, aan de Takken vier Blaadjes waargenomen: doch volgens den Heer HALLER zou 't getal der Blaadjes agt zyn.

(5) Walstroo *met zes Liniaale Blaadjes om de Steng, vier om de Takken; een slappe Steng, de Steeltjes byna tweebloemig, de Vrugten glad.* V. *Galium Tinctorium.* Verwend.

Deeze groeit, volgens den Heer KALM, ook in Noord-Amerika. Of men ze aldaar tot Verwen gebruike, 't welk uit den Bynaam te vermoeden ware, is my niet bekend.

(6) Walstroo *met zesvoudige, Lancetvormige, ag-* VI. *Uliginosum.* Draslig.

Caule recto, Fol. senis &c. HALL. *Goett.* 189. ZINN *Goett.* 231. Galium montanum altissimum &c. RUPP. *Jen.* 3.

(5) *Galium* Fol. linearibus, Caulinis senis, Ramorum quaternis, Caule flaccido c.

(6) *Galium* Fol. senis Lanceolatis retrorsum serrato aculeatis &c. Aparine N. 3. R. *Lugdb.* 255. *Fl. Suec.* 121, 127. Aparine minor pal. Parisiensis, Fl. albo. TOURNF. *Inst.* 114. *Fl. Lapp.* 58. Gallium album minus. VAILL. *Paris.* 78. PET. *Herb.* 30. f. 6. Rubia quædam minor. J. B. *Hist.* III. p. 716.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

agterwaards Zaagswys getande, gespitste, styve Blaadjes, de Bloempjes grooter dan de Vrugt.

Eenwyvige. Hier komt het *Kleine Parysche Moeras-Aparine* van TOURNEFORT, met witte Bloemen, te voorschyn, dat aan de Oevers der Rivieren, door geheel Lapland, zeer gemeen is, volgens den Ridder. Het heeft dunne Takkige Stengetjes, die zig naar alle kanten uitspreiden, en valt derhalve niet hoog. De Zaadhuisjes gelyken naar die van het Kleefkruid. Men vindt het ook in andere deelen van Europa en het groeit, aan de kanten der Slooten, in Holland en Vriesland, menigvuldig. Dergelyke vondt de Heer HALLER niet zeldzaam, aan de Oevers der Moerassen in Switzerland, met Stengetjes van een Voet hoog. Het Puntje, dat aan 't end der Blaadjes is, onderscheidt voornaamelyk deeze Soort.

VII. *Galium spurium.* Basterd.

(7) Walstroo *met zesvoudige, Lancetvormige, gekielde, agterwaards gedoornde Blaadjes, enkelde Knietjes en gladde Vrugten.*

Op Bouwlanden in Europa is de Groeiplaats van deeze, die zeer naar 't Kleefkruid gelykt, maar kleiner valt en de Zaadhuisjes minder ruuw heeft.

(8)

(7) *Galium* Fol. fenis Lanc. carinatis &c. *H. Upf.* 28. Aparine Semine læviore. RAJ. *Hist.* 484. MORIS. *Hist.* III. p. 332.

(8) Walſtroo *met zesvoudige ſtomp Eyronde Blaadjes en zeer Takkige leggende Stengetjes.* IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. VIII. *Galium Saxatile.* Steenig.

Deeze groeit aan de Zeekust van Spanje, op Steenige plaatſen, als ook in Saxen, volgens LINNÆUS.

(9) Walſtroo *met agtvoudige Lancetvormige, geſpitſte Blaadjes, die Zaagtandig gedoornd, glad en krom zyn, hebbende de Vrugten omgeboogen.* IX. *Minutum.* Zeer klein.

Deeze Soort, in 't Rusſiſche Gebied groeijende, is kleiner dan de voorgaande, wier hoogte een Handpalm bereikt. De Vrugten zyn Vleezig en groot met omgeboogen Steeltjes.

(10) Walſtroo *met agtvoudige ſtekelige, Liniaale geſpitſte, byna geſchubde Blaadjes, en gegaffelde Bloemſteeltjes.* X. *Puſillum.* Mosachtig.

De Stengetjes van dit Kruidje, dat op de Ge-

(8) *Galium* Fol. ſen. obovatis obtuſis &c. Gallium Caule ramoſisſimo. *H Cliff.* 34. R. *Lugdb.* 257. Gall. Saxatile ſupinum molliore Folio. JUSS *Act. Par.* 1714. p. 492. T. 15.

(9) *Galium* Fol. octonis Lanceolatis &c. *H. Upſ.* 28.

(10) *Galium* Fol. octonis hispidis linearibus, &c. Rubeola Saxatilis. C. B. *Pin.* 334. *Prodr.* 145. BURS. XIX, 17. Aparine minima f. Rubia Saxatilis minima. MAGN. *Monsp.* 291. Gallium Saxatile minimum, ſupinum & pumilum. TOURNF. *Inſt.* 115. GARID. 202. GER. *Prov.* 226.

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK.

Gebergten van Provence groeit, zyn naauwlyks een Duim hoog, zo dat het zig als Mos op de Bergen vertoont.

XI. *Galium verum.* Opregt.

(11) Walſtroo *met agtvoudige Liniaale gegleufde Blaadjes en korte Bloemtakjes.*

Zodanig is de bepaaling van het Opregte *Walſtroo*, dat gemeen is door geheel Europa. Het groeit by ons meest op Zandige Gronden, gelyk op het Duinachtige Veld aan de Haarlemmer-Hout; ja op de Muuren der Stad Utrecht, op de Wallen te Harderwyk en elders, als de hooge plaatſen beminnende; doch het komt ook wel voor in vogtige Weiden en Beemden, ja zelfs in Languedok met en onder het Water-Walſtroo in de Beekjes, zo GOUAN meldt. De afgebloeide Meelknopjes worden bruin, zegt LINNÆUS.

Dit Kruid is 't eigentlyk, waar aan de benaaming van *Galium*, in 't Franſch *Caille Lait*, om dat het de Melk doet ſtremmen, toebehoort. BORRICHIUS, inderdaad, heeft door Destillatie, uit de verſche Bloemtoppen van hetzelve, een wezentlyke Azyn bekomen. Die van 't Graafſchap Chester in Engeland, daar men

(11) *Galium* Fol. octonis linearibus ſulcatis &c. *H. Cliff. Fl. Suec. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 256. *Fl. Lapp.* 61. GOUAN *Monsp.* 66. GER. *Prov.* 226. Gallium luteum C. B. *Pin.* 335. LOB. *Icon.* 804. Gallium DOD. *Pempt.* 355. Gallium verum. J. B. III. p. 720.

men zulke uitmuntende Kaazen maakt, geeven, door de Bloemen van 't geele Walstroo in 't Stremzel te mengen, daar aan een lekkeren Geur. Behalve de Melkstremmende eigenschap, wil men ook dat het Kruid, of deszelfs Poeijer, de Bloedvloeijingen stempe. Sommige hebben 'er eene byzondere kragt tegen de Opstyging aan toegeschreeven. Anderen verzekeren, dat dit het echte *Galion* der Ouden zy (*). IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(12) Walstroo *met agtvoudige, Eyrond-Liniaale; byna Zaagtandige, zeer uitgebreide, gespitste Blaadjes; een slappe Steng en uitgebreide Takken.* XII. *Galium Mollugo.* Zagtbladig.

Dit voert den naam van *Mollugo*, als van het Kleefkruid inzonderheid verschillende door de zagtheid der Bladen. Het is niet alleen by ons, in de Nederlanden, aan den Duinkant, maar ook in Duitschland, Vrankryk en elders, bekend. Het Spitsbladige evenwel, waar van men de Afbeelding by LOBEL en DODONÆUS vindt,

(*) Hæc Planta est verum Gallium Veterum v. g. Dioscoridis. RUPP. *Jen.* 2.

(12) *Galium* Fol. octonis ovato-linearibus subserratis patentissimis mucronatis &c. Galium Foliis pluribus acutis &c. *Hort. Cliff.* 34. R. *Lugdb.* 257. *Fl. Suec.* 117, 125. HALL. *Helv.* 461. Mollugo montana angustifolia Ramosa. C. B. *Pin.* 334. Rubia sylv. lævis. C. B. *Pin.* 333. Mollugo Belgarum. LOB. *Ic.* 802. Mollugo. DOD. *Pempt.* 354. GORT. *Belg.* 36.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

vindt, wordt geagt tot Bergachtige Landen te behooren. De Heer HALLER onderscheidt hetzelve van het Stompbladige en 't is zeker dat in dit slag van Kruiden aanmerkelyke veranderingen voorkomen, die de juiste afzondering der Soorten duister maaken.

XIII. *Galium Sylvaticum.* Boschminnend.

(13) Walstroo *met agtvoudige effene van onderen ruuwe Bladen, by de Bloemen dubbeld; de Bloemsteeltjes Haairachtig dun; de Steng effen.*

't Is deeze Soort, tot welke de Heer HALLER oordeelt de Afbeelding van DODONÆUS betrekkelyk te zyn, welke de zelfde is als van de *Mollugo der Nederlanderen* by LOBEL, en zoude, die by deezen daar nevens staat, de voorgaande Soort afschetzen. Het Bladerloof is hier breeder en de Kleur der Blaadjes Zeegroen. Ook knikken de Bloemen voor het bloeijen zo men aanmerkt. In Switzerland komen zy beiden voor, en mooglyk ook in de Nederlanden.

XIV. *Aristatum.* Gebaard.

(14) Walstroo *met agtvoudige Lancetvormige effe-*

(13) *Galium* Fol. octonis lævibus subtus scabris &c. Galium Caule tereti fulcrato, Fol. octonis glaucis & obtusis. HALL. *Helv.* 461. Mollugo montana latifolia Ramosa. C. B. *Pin.* 334.

(14) *Galium* Fol. octonis Lanceolatis lævibus &c. Galium lævigatum. *Sp. Plant.* 1667. Rubia lævis Linifolia, Flor. albis, ex Monte Virginis. BOCC. *Mus.* 83. T. 75. BARR. *Icon.* 356, 583.

effene Bladen, een Haairswyze Pluim, gebaarde Bloemblaadjes en gladde Zaaden. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze is de eerste Soort geweest en daar toe wordt thans ook het *Galium lævigatum* t'huis gebragt. Zy groeit in de Zuidelyke deelen van Europa. Men vindtze *effene Meekrappe met Vlaschbladen*, die op den Lieve Vrouwe Berg in 't Napelsche groeit, van BOCCONE getyteld. De Steng is slap; de Bloemen hebben Haairachtige puntjes, zo dat zy zig als gebaard vertoonen.

(15) Walstroo *met tienvoudige Lancetswys Liniaale Blaadjes, getopte Kroontjes en gladde Vrugten.* XV. *Galium Hierosolymitanum.* Jerusalemsch.

Deeze is, door den vermaarden HASSELQUIST, in Palestina gevonden.

(16) Walstroo *met gekranste Liniaale Blaadjes, gegaffelde Bloemsteeltjes en een effene Steng.* XVI. *Glaucum.* Zeegroen.

Deeze, door BOCCONE afgebeeld, heeft slappe leggende Stengetjes, en byna driedeelige

lige

(15) *Galium* Fol. denis Lanceolato-Linearibus, Umbellis fastigiatis, Fructibus glabris. *Amœn. Acad.* V. p. 451.

(16) *Galium* Fol. verticillatis linearibus &c. R. *Lugdb.* 256. *H. Upf.* 27. SAUV. *Monsp.* 161. GOUAN *Monsp.* 67. Gallium saxatile glauco folio. BOCC. *Mus.* II. p. 172. T. 116. Rubia mont. angustifolia. C. B. *Pin.* 333. *Prodr.* 145.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

lige Kroontjes van witte Bloempjes met geele Meelknopjes. De Groeiplaats is in Tartarie, Ooftenryk en de Zuidelyke deelen van Europa.

XVII. *Galium purpureum.* Paarsch.

(17) Walftroo *met gekranfte Borftelig Liniaale Blaadjes en Haairachtige Bloemfteeltjes, langer dan het Blad.*

Deeze, in Italie groeijende, is van COLUMNA *Zwart paarfch Berg-Walftroo met zeer dunne Blaadjes* getyteld. Zy maakt de Derde Soort by den Heer A VAN ROYEN uit.

XVIII. *Rubrum.* Rood.

(18) Walftroo *met gekranfte Liniaale uitgebreide Blaadjes en zeer korte Bloemfteeltjes.*

Onder den naam van *Rood Walftroo* ftaat deeze by BAUHINUS, en is de Tweede Soort by gezegden Hoogleeraar. Zy voert dien naam wegens de roode Kleur der Bloemen en groeit in Italie.

XIX. *Boreale.* Noordfch.

(19) Walftroo *met viervoudige Lancetvormige drieribbige gladde Bladen, een regte Steng en ftekelige Zaaden.*

Dee-

(17) *Galium* Fol. Vertic. lineari-fetaceis &c. *H. Cliff.* 34. R. *Lugdb.* 256. Gallium nigro purpureum mont. tenuifol. COL. *Ecphr.* I. p. 298.

(18) *Galium* Fol. Verticill. linearibus patulis &c *H. Cliff.* R. *Lugdb.* SCOP *Carn.* 341. Gallium rubrum. C. B. *Pin.* 335. CLUS. *Hift.* II. p. 175.

(19) *Galium* Fol. quaternis Lanceolatis trinerviis glabris &c. *Fl. Lapp. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb.* 257. HALL. *Helv.* 450. Rubia pratenfis lævis acuto folio. C. B. *Pin.* 333. *Prodr.* 145. BURS. XIX. 15.

Deeze Soort is door geheel Sweeden een gemeen Kruid, wordende *Mattara* genoemd in Finland, alwaar het Vrouwvolk met de Wortels, die Draadachtig dun zyn, de Wolle en Wollen Stoffen rood verwt. Men betrekt hiertoe de *effene spitsbladige Veld-Krappe* van BAUHINUS, door hem beschreeven, als Stengen hebbende van een Elle hoog met taamelyk breede Blaadjes, van een Duim lang, in 't Kruis bezet. Hy hadtze ook op de Velden by Leipzig gevonden. In Switzerland groeit dit Kruid, volgens den Heer HALLER, tot twee Ellen hoog.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(20) Walstroo *met viervoudige stekelige Bladen, eenbloemige Bloemsteeltjes en ruige Vrugten.*

XX. *Galium Maritimum.* Zeekants.

Hier is de Steng gearmd, ruig en zeer Takkig, met de uiterste Takken gegaffeld, met Lancetswys' Eyronde Bladen, die meest by vieren gekranst zyn. De Bloemsteeltjes Haairdun, korter dan de Bladen, hebben kleine Bloempjes. Het groeit in de Levant.

(21) Walstroo *met viervoudige Liniaale stompe Blaadjes, de Takjes zeer getakt.*

XXI. *Bermudianum.* Bermudisch.

Tot

(20) *Galium* Fol. quaternis hispidis &c. Aparine maritima incana Flore purpureo. TOURNF. *Inst.* 114.

(21) *Galium* Fol. quaternis Linearibus obtusis &c. GRON. *Virg.* 18. Rubia tetraphylla glabra latiore folio Bermudensis, PLUK. *Alm.* 324. T. 248. RAJ. *Suppl.* 261.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. Tot deeze, in Virginie waargenomen, wordt t'huis gebragt de Bermudische Meekrappe, die vierbladig en glad is, met breeder Bladen, brengende twee zwartachtig paarsche Zaaden voort.

XXII. *Galium Græcum.* Grieksch. (22) Walstroo *dat ruig is, met bykans zes Liniaal-Lancetvormige Blaadjes en Houtige Stengen.*

Op de Eilanden van Griekenland nam de Heer SCHREBER deeze waar, die byna Heesterachtig is, met veele ruige Takken, hebbende de Bloemsteeltjes langer dan de Bladen, Haairachtig dun, met Kroontjes van weinige Blommetjes.

XXIII. *Aparine.* Kleefkruid. (23) Walstroo *met agtvoudige Lancetvormige Bladen, die de Kielen ruuw en agterwaards gedoornd, de Knietjes ruig hebben en stekelige Zaadhuisjes.*

Hier wordt bedoeld het gewoone *Kleefkruid*, dus genaamd, om dat het met zyn Loof als aan de Kleederen en zelfs aan de Handen kleeft. Hier-

(22) *Galium* hirtum, Fol. subsenis Lineari-Lanceolatis &c. Gallium montanum Creticum. ALP. *Exot.* 167. T. 166. Aparine Græca saxatilis incana tenuifolia. TOURNF. *Cor.* 4.

(23) *Galium* Fol. octonis Lanceolatis Carinis scabris &c. OED *Dan.* 495. R. *Lugdb.* 455. *Fl. Suec.* Aparine Fol Lanceolatis acuminatis scaberrimis &c. *H. Cliff.* &c. &c. HALL. *Helv* 459. Aparine vulgaris. C. B. *Pin.* 334. Aparine. DOD. *Pempt.* 353. LOB. *Icon.* 800.

Hierom heeft men het *Philantropos* geheten, en wegens de ruuwheid hebben het sommigen *Asperugo* getyteld. De Engelschen noemen het *Cleavers* of *Goose-Grass*, de Franschen *Gratteron* of *Rieble*. Het is aan de kanten der Wegen, in Heggen en allerley Bosschagiën en Wildernissen, door geheel Europa gemeen, maakende die dikwils als ondoordringbaar met zyn slingerend Loof, dat zig verwart in allerley ruigte, Kruiden en Takken. De gewoone naam is *Aparine*, en het wordt veel van jonge Ganzen, gegeten, waar van de gezegde Engelsche naam. Men wil dat het, voor dit Gevogelte, een zeer goed en gezond Voedzel zy. Door Destillatie gaven vyf Ponden van dit Kruid vier Ponden, vier Oncen en vier Drachmen Water, dat meest zuurachtig en op 't laatst zoutig was. Het overblyfzel leverde vyf Drachmen zuiver Loogzout uit. Het uitgeperste Sap, tot twee Oncen gedronken, zou dienen tot afdryving van 't Water in de Waterzugt. Men heeft het gedestilleerde Water aangepreezen tegen Borstkwaalen of ook tegen 't Graveel. Uitwendig wordt het Kruid, met Reuzel gewreeven, gezegd de Kliergezwellen, daar het behoorlyk opgelegd wordt, te doen verslaan (*).

IV. Afdeel. IV. Hoofdstuk. *Monogynia.*

(24) Walstroo *met gekranste Liniaale Bladen, tweebloemige Steeltjes en stekelige Vrugten.* XXIV. *Parisiense.* Klein.

Aan

(*) Geoffr. *Mat. Med.* III. p. 102.

IV. AFDEEL. IV HOOFDSTUK

Eenwyvige.

Aan deeze kleine Soort van Kleefkruid wordt de bynaam van *Parisiense* gegeven, in navolging van den vermaarden TOURNEFORT, die, behalve het voorbeschreevene Drasſige Walſtroo, met witte Bloemen, het tegenwoordige, met paarſche Bloemen, omſtreeks Parys vondt. Hetzelve groeit ook in Engeland, zynde *allerkleinst* of *zeer klein* Kleefkruid van RAY getyteld. Het heeft ſlappe Stengetjes van een Voet hoog, bezet met Kransjes van zeven Lancetvormige Blaadjes, die aan de kanten voornaamelyk ruuw zyn. De Bloemſteeltjes zyn naakt, twee of driebloemig met kleine geele Blommetjes, zegt LINNÆUS, en het draagt ſtekelige Zaaden. Mooglyk zal het *Allerkleinſte Kleefkruid* van VAILLANT hier t'huis behooren.

Met glad Zaad.

Van het gewoone komen by hem Verſcheidenheden voor met kleiner en ook met gladde Zaadhuisjes, „ welke laatſte, in Duitſchland „ gemeen, (zegt de Heer HALLER,) van my „ in Switzerland, zo veel ik weet, niet gevon„ den is. 't Gemeene Kleefkruid heeft ruu„ we Klisachtige Zaaden, (zegt RUPPIUS,) maar „ ſomtyds is het my, in de Landen by Er„ furt, voorgekomen met geheel gladde Zaa„ den. In onze Bergachtige, ruuwe Lands„ douwen, (by Jena naamelyk,) vindt men „ overal het Kleefkruid met minder ruuwe, „ grootere en Testikelachtige Zaaden, neer„ hurkende en over den Grond verſpreid, „ daar RAJUS gewag van gemaakt heeft in

„ zyne

„ zyne Plantbeſchryving (*)". Noemende hetzelve, naamelyk, *Kleefkruid met gladder Zaad*; doch deez' zegt, dat de Zaaden niet volkomen glad zyn (†). Doktor MAPPUS vondt het in de Elſaz, met Zaad dat naar geſuikerde Koriander geleek, en bovendien was een Soort van Kleefkruid, met kleiner Zaad, hem aldaar ook voorgekomen (‡). IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

CRUCIANELLA. Kruisblad.

De byzondere Kenmerken, die dit Geſlagt van het voorgaande en volgende onderſcheiden, zyn, dat de Bloem niet vlak is noch Klokvormig, maar Trechterachtig met een dun Pypje, den Rand genageld hebbende en den Kelk tweebladig, leverende twee Liniaale Zaadjes uit.

Het heeft zes Soorten, meest Europiſche Kruiden, naamelyk.

(1) Kruisblad, *dat zig opregt, met zes Liniaale Blaadjes en geaairde Bloemen.* I. *Crucianella angustifolia.* Smalbladig.

Tot deeze behoort de Smalbladige ge-aairde Krap-

(*) RUPP. *Flor. Jen.* p. 4.

(†) RAJ. *Hiſt. Plant.* p. 487.

(‡) *Hiſt. Plant. Alſat.* p. 25.

(1) *Crucianella* erecta Fol. ſenis linearibus, Flor. ſpicatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 126. p. 119. *Veg.* XIII. p. 128. *H. Upſ.* SAUV. *Monsp.* 164. GOUAN *Monsp.* 68. GER. *Prov.* 229. GAR. *Aix.* 413. *H. Cliff.* 32. Rubia anguſtifolia ſpicata, C. B. *Pin.* 334. *Prodr.* 145. BARR. *Icon.* 550.

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Krappe van C BAUHINUS, die by Montpellier in Languedok gemeen is, hoewel menze ook vindt in de Zuidelyke deelen van Provence en elders. BARRELIER geeft van deeze, zo wel als van de volgende, een Afbeelding onder de zeldzaame Planten, in Vrankryk, Spanje en Italie waargenomen, De Stengetjes van 't Gewas zyn Sterswyze omringd met Haairachtig dunne Blaadjes aan ieder Knoop, daar nieuwe Takjes voortkomen, en loopen in lange dunne Aairen uit, die uit kleine ſpitſe Blaadjes beſtaan, bevattende na de Bloem het Zaad.

II. *Crucianella latifolia.* Breedbladig.

(2) Kruisblad *dat nederhurkt, met vier Lancetvormige Blaadjes en geaairde Bloemen.*

Dit verſchilt dus weezentlyk van 't voorgaande, hoewel het zig ook ſomtyds opregt. Het komt op de zelfde plaatſen en by het andere voor.

III. *Ægyptiaca.* Egyptiſch.

(3) Kruisblad *met viervoudige byna Liniaale Blaadjes en geaairde vyfdeelige Bloemen.*

Deeze, in Egypte groeijende, heeft Stengetjes van een Handpalm hoog, met Blaadjes van verſchillende figuur, onder breed, opwaards ver-

(2) *Crucianella* procumbens, Fol. quaternis &c. *H. Upſ.* &c. &c. &c. Rubia latifolia ſpicata. C. B. *Pin.* 334. BARR. *Icon.* 549.

(3) *Crucianella* Fol. quaternis ſublinearibus &c. *Mant.* 38.

verſmallende, allen in 't kruis of kruislings geplaatst. De Aairen zyn losſer, beſtaande uit Lancetvormige Blikjes: de Bloempjes uitermaate klein. Het wordt jaarlyks uit Zaad voortgeteeld. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(4) Kruisblad *dat zig uitbreidt, met zes Blaadjes en verſpreide Bloemen.* IV. *Crucianella patula.* Uitgebreid.

In Spanje is deeze Soort gevonden door LOEFLING. Zy heeft Oxel-Bloemen, aan eigen gegaffelde tweebladig gebladerde Takjes. De Bloempjes zyn geel, vyfdeelig en geſlooten. Hy nam waar, dat in het bloeijend Plantje de Blaadjes niet uitgebreid, maar regtopſtaande en zagt zyn.

(5) Kruisblad *dat nederhurkt, met Heeſterachtige Stengetjes, vier ſpitſe Blaadjes en gepaarde vyfdeelige Bloempjes.* V. *Maritima.* Zeekants.

Aan de Oevers van de Middellandſche Zee, zo in Spanje als in Vrankryk, groeit deeze, die deswegen *Zeekants-* of *Zee-Krappe* van CLUSIUS ge-

(4) *Crucianella* diffuſa, Fol. ſenis Floribus ſparſis. *Am. Acad.* III. 401. LOEFL. *Itin.* 68.

(5) *Crucianella* procumbens ſuffruticoſa &c. GOUAN *Monsp.* 68. GER. *Prov.* 229. Rubeola latiore folio. TOURNF. *Inſt.* 130 Rubia marina ſtrigoſior fl. rubello. BARR. *Icon.* 355. Rubia maritima. C. B. *Pin.* 334. Rubia marina Narbonenſum. LOB. *Icon.* 799. Rubia marina. DOD. *Pempt.* 357. CLUS. *Hiſp.* 463.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

genoemd wordt (*). Men vindt de Afbeelding daar van by hem en anderen. Het Kruid heeft Stengen van een Handpalm en somtyds een Voet hoog, die hard Knoopig en Houtig zyn, met vier styve, witachtige Blaadjes aan ieder Knietje, digter aan de enden der Takjes, die met de daar tusschen groeijende Bloempjes zig Aairswyze vertoonen. Zy zyn in vyven verdeeld en hebben vyf Meeldraadjes. By avond gaan zy open en verspreiden des nagts eenen aangenaamen Geur.

VI. *Crucianella Monspeliaca.* Montpelliers.

(6) Kruisblad *dat nederhurkt, met spitse Blaadjes, die aan de Steng breeder en vier-, aan de Takken smal en byna vyfvoudig zyn; de Bloemen geaaird.*

Het *Montpellierse Kruisblad* heet deeze Soort, als by die Stad veël voorkomende en *Geaairde Kruipende Krappe* genoemd van MAGNOLIUS. Zy groeit ook in Palestina. De Stengen zyn dikker dan in de anderen, de onderste Bladen Ey-

(*) TABERNÆMONTANUS noemtze *Zee-Röte*, dat op 't zelfde uitkomt; maar *Farberwurtz*, dat is Verw-Wortel, gelyk men dit Geslagt thans in 't Hoogduitsch tytelt, als ware die naam van hem ontleend, heeft geen de minste reden; alzo geene der Soorten tot verwen dient.

(6) *Crucianella* procumbens Fol. acutis &c. Crucianella repens. Fol senis, Spicis longis. SAUV. *Monsp.* 225. GOUAN *Monsp.* 68. Rubia spicata repens. MAGN. *Monsp.* 225. Rubeola supina Spicâ longissimâ. TOURNF. *Inst.* 130.

Eyrond en het heeft dergelyke Aairen als de eerfte Soort. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

RUBIA. Krappe.

De byzondere Kenmerken van dit, 't welk hier het laatfte is onder de Gefternde Kruiden, beftaan in een Kelkvormige eenbladige Bloem; zynde de Vrugt twee eenzaadige Besfen. *Monogynia.*

Het Geflagt bevat thans vyf Soorten, waar onder de gemeene de eerfte is, als volgt.

(1) Krappe *met jaarlykfe Bladen en een gedoornde Steng.* I. *Rubia Tinctorum.* Meekrap.

Dit bekende Kruid, dat wegens het gebruik van den Wortel in de Verwery alom vermaard is, groeit natuurlyk in de Zuidelyke deelen van Vrankryk en Italie. Ten minfte wordt het aldaar in 't wilde groeijende gevonden, hoewel men het 'er, zo wel als in Duitfchland, Spanje en de Nederlanden, ook om den Wortel zaait. Den Latynfchen naam, *Rubia*, heeft het wegens deszelfs roode Kleur. De Italiaanen noemen het *Rubbia*, de Spaanfchen *Ruvia*, de Franfchen *Garance*, de Engelfchen *Madder*, en de

(1) *Rubia* Fol. annuis, Caule aculeato. *Syst. Nat.* XII. Gen. 119. p. 119. *Veg.* XIII. p. 128. *Mant.* 330. Rubia fylv. Monspesfulana major. J. B. *Hist.* III. p. 715. Rubia Fol. fubfenis. *H. Upf.* &c. R. *Lugdb.* 254. SAUV. *Monsp.* 161. GOUAN *Monsp.* 68. GER. *Prov.* 229. GAR. *Aix.* 113. Rubia fylvestris aspera. C. B. *Pin.* 333. β. Rubia Tinctorum fativa. *Ibid.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

de onzen *Mee-* of *Meekrap*. Van de Duitschers wordt het *Rotte*, *Farber-Rotte* of *Farber-Wurtz*, dat is Verw-Wortel, geheten.

Eenwyvige.

De Wilde Krappe heeft, volgens den Heer HALLER, in Switzerland Stengen van eenige Ellen hoog, welke zeer Takkig zyn, met Zaagtandige hoeken, Kranswyze bezet met zes-langwerpig ovaale Bladen, langzaam gespitst, glanzig, aan de kanten getand. De Bloemen, die groot en geel zyn, komen voort uit de Oxels der Bladen. De Meeldraadjes ontspringen uit den bodem van de Klokswyze Bloem, die twee geknopte Stylen heeft en de Vrugt is een ronde zwarte Bezie.

De Tamme, dat is die men door zaaijen teelt, verschilt, volgens dien vermaarden Kruidkenner, van de Wilde maar alleen door zagter van Blad te zyn, met een Jaarlyks Loof, 't welk in de Wilde overblyft, zo RAY en anderen getuigen. In Zeeland, daar dit Kruid zo menigvuldig voorkomt, wordt hetzelve door de nieuwe Scheuten, welken de Wortels in 't Voorjaar uitgeeven, voortgeplant. De Heer MILLER verzekert, dat men de Wortels van de Wilde, uit Spanje en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, weleer in Engeland en in de Nederlanden geplant, doch daar van niet dan Planten met slegter Wortelen bekomen heeft. De Bladen derzelve, zegt hy, zyn wederzyds met ruuwe Doornen gewapend (*), en men vindt 'er,

(*) Zy moeten zeer ruuw zyn, dewyl men ze op eenige plaat-

'er, in het laagste der Steng, zeven aan ieder Lid; zynde 'er, naar boven toe, slegts vier, en somtyds maar twee tegen elkander over. De Tamme Meekrappe, die meest zes Blaadjes heeft, zou, volgens dien Autheur, uit de Levant afkomstig zyn (†).

In het Werkje, door hem in 't jaar 1758, over de Teeling der Meekrappe in Zeeland, uitgegeven, merkt hy aan, dat de Engelschen, verscheide Jaaren her, Jaarlyks ongevaar voor twee millioenen Hollandsche Guldens, van die Verwstoffe, uit de Nederlanden hadden ontvangen. De Sweedsche Heer LIDBECK, die eenige Jaaren vroeger over dit zelfde Onderwerp schreef, begrootte de Jaarlykse Uitgaaf der Engelschen, aan deeze Verwstoffe, op dertigduizend Pond Sterlings en die der Franschen op vyftigduizend Livres. Hy deedt, in 't jaar 1752 een Reis naar Zeeland, om de manier van Teeling en toebereiding der Krappe te onderzoeken en hadt daar van eene Plantagie in Schonen aangelegd, die een aanmerkelyken opgang maakte (‡). Hier en daar vindt men ook Plan-

plaatsen tot het schuuren, of polysten van Tin gebruikt. Ook blyven zy, volgens sommigen, aan de Kleederen hangen: doch waarschynlyk maakt de Groeiplaats in deeze ruuwheid een groot verschil.

(†) *The Method of cultivating Madder*, by PH. MILLER, Lond. 1758.

(‡) *Stockholmse Verhand.* op 't Jaar 1755, of XVII. Band. p. 115.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Plantagiën daar van in Duitschland, Engeland, Ierland en Vlaanderen: ja in de nabuurige deelen van Holland, tusschen Helvoetsluis en den Briel, wordt insgelyks veel Meede geteeld; maar de Stapel of Voorraadschuur is daar van tot nog toe in Zeeland, inzonderheid op 't Eiland Schouwen, gebleeven; wordende aldaar, omstreeks de Stad Zierikzee, de fynste Meede geteeld. Men hadt, voor eenige Jaaren, negentien Meestooven op Schouwen en Duiveland, welke men rekende jaarlyks, door een genomen, ieder omtrent honderdduizend Ponden te reeden van deeze Verwstoffe. Dit bedraagt, voor 't Land van Zierikzee alleen, volgens den tegenwoordigen Prys, meer dan een millioen Hollandsche Guldens.

De Meekrappe, die in 't midden deezer Eeuw aanmerkelyk gedaald was, geldende in 't jaar 1747 beneden de dertig, is thans wederom tot den ouden Prys van zestig Guldens en daar boven, de honderd Pond, gereezen. Men vindt een Aantekening dat, ruim anderhalve Eeuw geleeden, de onberoofde Mee te Rouaan verkogt werd voor vyfenzeventig Guldens en tien Stuivers (*). Uit de gedagte ryzing blykt, dat men buitenslands nog niet veel gevorderd moet zyn met de Teeling van deeze Verwstoffe. Mooglyk zal de eigenschap van den Grond in

(*) *Hedend. Historie* XIV. Deel of *Tegenw. Staat der Nederl.* IV. D. bl. 29.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

in Zeeland en daar omstreeks, als uit Kley met Aarde gemengd bestaande, veel tot de deugd der Meekrappe doen. Misschien ook is men 'er kundiger en oplettender in de manier van zuivering en bereiding. Een Gemet of half Morgen Lands, dat bekwaamst tot die Teeling is, in 't Eiland Schouwen, levert van duizend tot drieduizend Ponden uit, in één Saizoen, zo de Heer MILLER aantekent: doch in ligt Land, zegt hy, is de veelheid maar van vyfhonderd tot duizend Ponden (*).

Gezegde Kruidkenner heeft by het gemelde Werkje een allerkeurlykste gekleurde Afbeelding gevoegd van het Gewas en van deszelfs Wortelen, die zelfs twee of driejaarig moeten zyn, eer menze uit den Grond delft. Zy zyn dan op 't hoogste omtrent een Pink dik, en worden, na het droogen en zuiveren, door stampen in drie deelen gescheiden, waar van het Hart de fynste *Krappe*, het daarom heen zittende Vleesch de gemeene Mee en de Schors of Bast de *Mulle*, die zeer weinig waardig is, uitlevert. Men begrypt hier uit, dat *Onberoofde Mee* de gene is, daar men alleen den Bast heeft afgehaald, zonder die van het Hart te ontblooten.

't Voor-

(*) Men zou het derhalve van zulk Land verstaan moeten, in de *Tegenwoordige Staat van Zeeland* I. Deel, bladz. 387, alwaar wat voorlyker een Omstandig Berigt van de Teeling en bereiding der Meekrappe en van de Keuren daar omtrent, gegeven wordt.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

't Voornaamste gebruik deezer Wortelen is tot het verwen van Wollen Stoffen of Wolle, die men dan zegt *Kraprood* gekleurd te zyn (*). Den Ouden is deeze eigenschap reeds bekend, ten minste door hun waargenomen geweest. DIOSCORIDES zou uit de roode Kleur van 's Menschen Water, die op het inneemen derzelven onvermydelyk volgt, opgemaakt te hebben, dat zy een sterk afdryvend Middel waren, 't welk zelfs Bloed deedt wateren. Zy zyn bitteragtig en wat samentrekkende of wrang van Smaak. Of zy openende dan stoppende zyn, is nog niet volmaakt beslist. Men houdtze voor een Middel, tegen inwendige Kwetzuuren, en daarom wordt het Afkookzel derzelven de zulken aangeraden, die van om hoog gevallen zyn. Wegens hunne oplossende en tevens samentrekkende eigenschap komen zy in de Drank van SYDENHAM tegen de Geelzugt. Het Werkvolk, dat deeze Wortels veel behandelt, uitzoekt en het Poeijer tot Klompen maakt, watert ook dikwils rood. De kleurende deeltjes moeten zeer fyn zyn: want men heeft ondervonden, dat dezelven in 't Gebeente doordringen van 't Gedierte, daar men dien Wortel onder 't Voedzel mengt, maakende zelfs daar van de Oogen rood.

(2)

(*) De Krap wordt te Astrachan, zo wel als in Turkye, sterk tot verwen gebruikt. Zy groeit in Kisflar wild en de Armeniaanen brengenze ook uit het Kaukasische Gebergte. S. G. GMELIN, *Reise durch Rusland*, Petersb. 1774 p. 168. De Veldkrappe, daar men in Sweeden insgelyks tot verwen

(2) Krappe *met overblyvende Liniaale Bladen, die van boven effen zyn.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Indien het overblyven van het Loof en de meer of minder effenheid der Bladen, het eenigfte verfchil van deeze met de voorgaande uitmaakt, dan zal zy bezwaarlyk, aangemerkt de gemelde veranderingen onder de Meekrappe voorkomende, voor een byzondere Soort kunnen doorgaan. Ondertusfchen wordt de Vierbladige, zeer ruuwe, glanzige *Vreemde Krappe*, van HERMANNUS, hier t'huis gebragt, welke veel overeenkomst fchynt te hebben met de *Wilde Mee*, die natuurlyk op de Rotfen by Briftol en elders, in Engeland, groeit; alzo dezelve de Bladen donker groen, en de Bloemen witachtig heeft, brengende dubbelde zwarte Besfen voort. De Groeiplaats is gefteld op 't Gebergte by Lyons in Vrankryk en by Nizza in Piemont. II. *Rubia peregrina.* Vreemde.

(3) Krappe *met overblyvende, zes, ovaale, glanzige Bladen en eene effene Steng.* III. *Lucida.* Glanzige.

Op

wên gebruik van maakt, hier voor onder den naam van *Noordfch Walftroo* befchreeven, geeft op ver na dat fchoone Rood niet van de Zeeuwfche Meekrappe. Zie *Stockholms. Verhand.* XII. Band. p. 67.

(2) *Rubia* Fol. perennantibus Linearibus fupra lævibus. *Mant.* 330. Rubia Fol. quaternis. R. *Lugdb.* 254. Rubia quadrifolia asperrima &c. HERM. *Lugdb.* p. 523.

(3) *Rubia* Fol. perennantibus fenis ellipticis lucidis &c. *Syst. Nat.* XII. p. 732.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Op 't Eiland Majorka is deeze waargenomen, die naar de voorgaande zeer gelykt, maar de Bladen alleenlyk aan den rand agterwaards ruuw, niet aan de Kiel ruuw heeft. De Bloemen zyn gepluimd, bleek, gespitst, in vyven gedeeld.

IV. *Rubia Angustifolia.* Smalbladige.

(4) Krappe *met overblyvende Liniaale Bladen, die van boven ruuw zyn.*

Op Minorka is deeze gevonden, wier Loof bestaat uit vier- of zesbladige Kransjes, om Stengen, die zeer ruuw en vierhoekig zyn, langs den Grond verspreid. De Bladen, smal en spits, hebben de Kiel en Rand met Doorntjes gehaaird, en bovendien de middelrib van boven ruuw. De Bloemen zyn geel, plat en in vyven gedeeld.

V. *Cordifolia.* Hartvormige.

(5) Krappe *met overblyvende viervoudige Hartvormige Bladen.*

In Siberie en China groeit dit Kruid, 't welk door GMELIN *Ongedoornde ruuwe Smilax*, met eene roode Vrugt, genoemd werdt, doch MESSERSCHMID gaf 'er, veel eigener, wegens de viervoudige Bladen, den naam aan van Kruisblad dat klimt, met Bladen van Smilax die ruuw zyn, een geelachtige Bloem en eene groote roo-

de

(4) *Rubia* Fol. perennantibus Linearibus supra scabris. *Mant.* 39.

(5) *Rubia* Fol. perenn. quaternis Cordatis. *Mant.* 197. Cruciata Daurica scandens, Smilacis folio aspero &c. AMM. *Ruth.* 10.

de Vrugt. De Bloemen, Pluimachtig aan 't end der Takken groeijende, zyn byna Klokvormig, in vieren gedeeld, gaapende, aan de tippen genageld. Voor 't overige is daar van niets bekend. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

POLYPREMUM. Veelfteng.

Een vierbladige Kelk; een vierdeelige Bloem die Raderachtig is, met ftomp Hartvormige Kwabben: een famengedrukt Zaadhuisje, dat uitgerand is, met twee Holligheden. Dus zyn de byzondere Kenmerken van dit Geflagt, onder de Viermannige Eenwyvige Planten, opgegeven.

De eenigfte Soort van hetzelve (1) wordt leggende of neerhurkende genoemd, wegens deeze eigenfchap van haare Stengetjes of Takken. Zy komt by PETIVER voor, onder den naam van *Karolinifch Vlafch.* De Groeiplaats is in Karolina en Virginie. I. *Polypremum procumbens.* Leggend.

EXACUM. Kogelpyp.

Dit Geflagt heeft ook den Kelk vierbladig en de Bloem vierdeelig, maar de Pyp van de Bloem is Kogelrond, en daar van geeft men het den naam. Het Zaadhuisje heeft twee Sleu-

(1) Polypremum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 137. p. 121. *Veg.* XIII. p. 130. *Act. Upf.* 1741. p. 78. Linum Carolinianum, PET. *Gaz.* 9. T. 5. f. 6.

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK. Sleuven en twee Holligheden, het gaapt aan de Punt en bevat veele Zaaden.

Twee Soorten, beiden Indische, zyn 'er in vervat, naamelyk.

I. *Exacum sessile* Ongesteelde. (1) Kogelpyp *met ongesteelde Bloemen.*

Deeze is onder de Ceylonsche Planten beschreeven, en als een nieuw Geslagt by den naam van *Exacum* voorgesteld geweest. Tot dezelve schynt de *Ethiopische Kleine Santorie* van PLUKENETIUS, met Goudkleurige Bloemen, te behooren. 't Gewas heeft een regte Steng, van een Span hoog, met Eyronde Blaadjes, die ongesteeld zyn, tegen elkander over. Uit de Oxelen komen enkelde Bloemen, die grooter dan de Bladen zyn.

II: *Pedunculatum.* Gesteelde. (2) Kogelpyp *met gesteelde Bloemen.*

In gestalte komt deeze, wier Groeiplaats in Oostindie is, de Gentiaan zeer naby, of gelykt ook naar de Kleine Santorie en tevens naar 't St. Jans Kruid, volgens PLUKENET, heb-

(1) *Exacum* Floribus sessilibus *Syst. Nat.* XII. Gen. 141. p. 122. *Veg.* XIII. p. 131. *Am. Acad.* I. p. 391. Centaurium minus Aureum, Flosc. num. Æthiop. PLUK. *Alm.* 75. T. 275. f. 3. Centaurium Zeylanicum minus. BURM. *Zeyl.* 57. BURM. *Fl. Ind.* 35.

(2) *Exacum* Floribus pedunculatis. Cent. minus Hypericoides Flore luteo, Lini Capitulis. PLUK. *Mant.* 43. T. 345. f. 3. Lysimachia erecta Caule ter tripartito. BURM. *Zeyl.* p. 146. T. 63. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* p. 35.

hebbende geele Bloemen en Hoofdjes als het Vlasch. Het schynt de Lysimachia met eene driemaal driedeelige Steng te zyn, welke de Heer J. BURMANNUS, onder de Ceylonsche Planten, heeft afgebeeld en beschreeven. Hier toe wordt, door zyn Ed. de *Koortsverdryvende Indische Lychnis*, met Gentiaanbladen, van PETIVER, welke de Ceyloneezen *Gritilla* noemen, t'huis gebragt.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

PLANTAGO. Weegbree.

De Kelk en Bloem, beiden, in vieren gedeeld, doch de Bloem met een omgeboogen Rand en zeer lange Meeldraadjes: het Zaadhuisje tweehollig en in 't ronde gesneeden.

Dus komen de Kenmerken voor van dit Geslagt, bevattende twintig Soorten, waar onder de zeer gemeene Kruiden van dien naam. De vier laatsten hebben een getakte, de overigen een naakte Steng of Bloemsteel.

(1) Weegbree *met Eyronde gladde Bladen; ronde Bloemstengen, en Aairen van Schubswys' geplaatste Blommetjes.*

I. *Plantago major.* Groote.

De

(1) *Plantago* Fol. ovatis glabris &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 142. p. 122. *Veg.* XIII. Gen. 142. p. 131. *H. Cliff. Fl. Suec. Fl. Lapp.* &c. &c. R. *Lugdb.* 401. HALL. *Helv.* 470. Plantago latifolia sinuata. C. B. *Pin.* 189. Plant. major. CAM. *Ep.* 261. *β.* Plant. latifol. glabra minor C. B. *Pin.* *γ.* Latifol. Rosea, Flor. Spec. C. B. *Pin.* *δ.* Latif. Spica multipl. sparsa. *ε.* Latif. Ros. Flore expanso. *Ibid.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

De Groote Weegbree onzer Velden maakt hier de eerste Soort uit. Deeze groeit niet alleen door geheel Europa, maar zelfs, zo de Ridder aantekent, in Japan, en volgens den Heer CLAYTON in Virginie, aan de Wegen. De Weiden en Akkers zyn 'er, indien menze groeijen laat, ook niet van ontbloot. „ In de „ Tuinen, zegt de Heer HALLER, is deeze „ de gemeenste en vult de Potten met haar „ haatelyke voortteeling (*), Grooter dan de „ overigen zynde, brengt zy dikwils Bladen „ van verbaazende grootte voort, die platte „ Steelen hebben, altyd langer dan in de Mid„ delbaare of Ruige Weegbree, somtyds byna „ een Voet lang. De Bladen zyn glad, doch „ met ruuwachtige Ribben, die 'er zeven zyn, „ minder samenloopende. De figuur is kort „ Eyrond; de rand somtyds geheel, somtyds „ op verscheide manieren getand en uitgehoekt. „ De Aairen zyn zeer lang en schraal."

Men heeft dit Kruid in 't Latyn, zo 't schynt wegens de Voetzoolachtige figuur en legging of ook wegens de grootte der Bladen, *Plantago* geheten. Hier van is de Italiaansche naam *Plantagine*, als ook de Fransche en Engelsche *Plantain*, afkomstig. In Karniolie noemt men het *Trapotez*, in Boheme *Gitrocell*, in Hongarie *Utifiu*, dat is Wegkruid, en in Sweeden *Gro-*

(*) Hæc in Hortis frequentior est, et Testas proventu odioso replet.

Groblad. Onze benaaming komt met de Hoogdutsche *Wegebreit* overeen. Het wordt ook somtyds *Wegblad* of *Wegeblad* geheten. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

De gladheid der Bladen onderscheidt byzonderlyk deeze Soort, die somtyds zo klein voorkomt, dat men ze anders met de Middelbaare ligt verwarren zou. Dit maakt een Verscheidenheid uit, doch of de *Zee-Weegbree* van COMMELYN, hier aan den Zeekant voorkomende, grooter zy van Blad dan die in Switzerland, hier voor beschreeven, zou ik zeer twyfelen. Op sommige plaatsen komt deeze Groote gladde Weegbree met verdeelde Aairen voor, en somtyds zyn die Aairen van zulk eene gestalte, dat menze *Roos-Weegbree* noemt. De Heer HALLER zegt, dat dit alleen eene Verscheidenheid is, door Blaadjes, uit de Aair voortgroeijende veroirzaakt, doch anderen beschryven deeze Roos-Weegbree als Haairige Bladen hebbende. Somtyds zyn het als groene Roozen, op 't end van de Bloemsteng: somtyds loopen zy in lange gebladerde Aairen uit. Het een en andere vindt men by WEINMANN afgebeeld (*).

„ Wonderbaar is het verschil van deeze Soort
„ in Grootte, zegt LINNÆUS. Wy hebben
„ een volmaakte Plant daar van korter dan een
„ Nagel, en even de zelfde Soort gezien met
„ een Steng van 's Menschen hoogte. De eer-
„ ste

(*) Zie zyn *Kruidboek*, Plaat Nomm. 821 en 822.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ ſte groeide in Lapland op dorre Steenige plaat-
„ ſen; de andere in een vette mullige Grond,
„ die veel gemest wordt door den Drek der
„ Rendieren. In Soort nogthans verſchillen
„ deeze Planten zo min, als de kleinſte Dwerg
„ van den grootſten Reus. De kleine Plantjes
„ hebben de Bladen geheel effenrandig; doch
„ in de grooten zyn dezelven wyd van elkan-
„ der Zaagswyze getand" (*).

De Bladen der Weegbree zyn, op vogtige plaatſen en in Bosſchen, volgens anderen minder uitgehoekt. Ook hebben die Tandswyze inkervingen meest aan den voet des Blads, by den Steel plaats. Ik heb nimmer, hier te Lande, de Stengen of Bloemſteelen, op ver naa, zo hoog gezien; maar C. BAUHINUS ſchryft, dat men by Montpellier deeze Weegbree vindt, met Stengen van twee Ellen hoog, die een Aair draagen van een Voet, en Bladen hebben van zes Duim lang en vier Duim breed. Dit komt byna op de gezegde hoogte uit, en bevestigt tevens de ongemeene veranderlykheid van het Gewas. De zodanige groeit aan den Zeekant van Languedok volgens MAGNOLIUS, en dit zal de *Groote Zee-Weegbree* zyn, daar J. BAUHINUS melding van maakt.

De Groote Breedbladige wordt eigentlyk in de Geneeskunde begeerd, hoewel men ook de anderen, tot even 't zelfde einde, gebruiken kan.

(*) *Flora Lapponica*, p. 34, 35.

kan. Alle de oude, zo Griekſche als Arabiſche en Latynſche Artſen, hebben een Samentrekkende kragt in dit Kruid erkend, welke berust in deszelfs Aardachtige en vaste deelen. De Bladen, 't Sap en Zaad, kan men derhalve tot dat oogmerk gebruiken, doch iets van die hoedanigheid te zoeken in het gedestilleerde Water van Weegbree, ſchynt belachelyk. Hetzelve is niettemin, door CARDANUS, als een uitmuntend Wondmiddel gepreezen geweest. Een verſch Blaadje, opgelegd, ſtrekt tot Geneezing van kleine Kwetzuuren, Ontvellingen, Ontſteekingen en Brandſteden. Het uitgeperſte Sap, dat eenigszins wrang is, in groote veelheid gebruikt, heeft men dienſtig bevonden tegen Borstkwaalen, inwendige Verzweeringen, en in 't byzonder tegen den Buikloop; in welk geval echter de Wortel, als meer ſamentrekkende, ruim zo kragtig is. Het Zaad wordt, tot een vierde Loots, in Melk, als een gemeenzaam Middel tegen dit laatſte, van het Landvolk ingenomen (*).

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Weegbree *met Eyronde, gladde Bladen, hoekige Bloemſtengen en Aairen van afgezonderde Blommetjes.*

II. *Plantago Aſiatica.* Ooſterſche.

Deeze, in China en Siberie groeijende, gelykt;

(*) RUTTY *Mat. Med.* p. 400.

(2) *Plantago* Fol. ovatis glabris, Scapo angulato, &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 35.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

lykt, voor 't overige, zo de Ridder aanmerkt, in Geſtalte naar de voorgaande dermaate, dat ieder een ze ligt voor de zelfde zou aanzien. De Aairen zyn langer en de Bladen dikwils aan den Grondſteun eenigermaate getand. Een dergelyke, die rondbladig en vyfribbig is, met getande Bladen, op Java groeijende, wordt hier t'huis gebragt.

III. *Plantago media.* Middelbaaze.

(3) Weegbree *met Lancetswys' Eyronde Haairachtige Bladen, ronde Bloemſtengen en Rolronde Aairen.*

Uit deeze bepaaling ziet men, hoe weinig de hier genoemde *Middelbaare* Weegbree van de Groote verſchille. Zy is zo wel Breedbladig als die, en heeft de Bloemſteelen insgelyks rond. De Bladen zyn in de gedagte Groote ook ſomtyds ruig, maar de Geſtalte is onderſcheiden: zy ſpreiden zig Roosachtig op den Grond uit, en zyn niet getand; de Bladſteelen veel korter; de Bloemkelken glad; de Meeldraadjes paarſchachtig. Somtyds zyn de Bladen geheel ruuw door de gedagte ruigte en grys of witachtig. Men geeft hier, in 't byzonder, den naam van *Arnoglosſum* dat is Lams-Tonge, of ook dien van *Cynoglosſa*, dat is Honds-Tonge, aan. De Bloem-

(3) *Plantago* Fol. ovato-lanceolatis pubescentibus. &c. *Fl. Suec. Hort. Cliff.* R. *Lugdb.* 401. HALL. *Helv.* 472. Plant. latifolia incana. β. Plant. latifolia hirſuta minor. C. B. *Pin.* 189. Plant. latifol. incana, Spicis variis. MORIS. *Hiſt.* III. S. 8. T. 15. f. 7.

Bloemstengen hebben de Aairen korter en dikker. Zy vallen van een Voet tot een Elle hoog. LOBEL en anderen hebben dit onderscheid der Gestalte, in Soorten die veelal op de zelfde plaatsen groeijen, duidelyk aangeweezen. Deeze Soort, naamelyk, groeit ook in de meeste deelen van Europa, doch schynt de dorre opene Kley-Velden, volgens LINNÆUS, meest te beminnen (*). IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(4) Weegbree *met Lancetvormig Eyronde ruigachtige Bladen, die eenigermaate getand zyn, ruigachtige Rolronde Aairen en hoekige Bloemstengen.* IV. *Plantago Virginica.* Virginische.

De *Virginische* wordt deeze, naar haare Groeiplaats, genoemd, en is, door de gezegde hoedanigheden, weezentlyk van de voorgaande onderscheiden. Hier wordt de *Karolinische* drieribbige, met Muizenoor-Bladen, t'huis gebragt. In Amerika bloeit deeze, met uitsteekende Meeldraadjes, doch in Europa gezaaid wil zy het naauwlyks doen, zegt de Ridder. Misschien zal het Klimaat van Sweeden haar niet bevallig zyn.

(5)

(*) Habitat in Europæ Pascuis sterilibus apricis Argillosis. *Sp. Plant.* p. 164.

(4) *Plantago* Fol. Lanceol. pubescentibus subdenticulatis &c. GRON. *Virg.* 19. Plant. media incana Virginiana. MORIS. *Hist.* III. p. 259. S. 8. T. 15. f. 8. Plant. Mariana Spicâ prætenui. PET. *Gaz.* I. T. 1. f. 10. Plant. Myosotis sive trinervia hirsuta Carolina. RAJ. *Hist.* II. p. 188.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

V. *Plantago Altissima.* Zeer hooge.

(5) Weegbree *met Lancetvormige vyfribbige getande gladde Bladen, langwerpige Rolronde Aairen en eenigermaate hoekige Stengen.*

De Bynaam is niet eigen voor deeze Soort, welke de Bloemſtengen ruuw en maar drie Voeten hoog heeft, daar die in de eerſte Soort somtyds wel vyf Voeten langte bereikten. De Bladen zyn anderhalf Voet lang, glad, dik, met ſtompe Tanden, wyd van elkander; de Aairen lang en Rolrond. De Groeiplaats is in Italie.

VI. *Lanceolata.* Smalbladige.

(6) Weegbree *met Lancetvormige Bladen, byna Eyronde naakte Aairen en hoekige Bloemſtengen.*

Dit is de Smalbladige, anders *Vyfribbige* Weegbree en ook *Hondsribbe* of eenvoudiglyk Geribde, in 't Engelſch *Ribwort Plantain*, in 't Franſch *Lanceole* genaamd, naar den Latynſchen naam *Lanceola*; om dat de Bladen volmaakt Lancetvormig zyn; in 't Hoogduitſch *Spitswegerich*. De Ribben zyn hier, wegens de ſmalheid der Bladen, duidelyker dan in de eer-

(5) *Plantago* Fol. Lanceolatis quinquenerviis dentatis glabris &c. Plant. montana craſſo, glabro &c. TILL. *Pis.* 146.

(6) *Plantago* Fol. Lanceolatis Spicâ ſubovatâ nudâ, Scapo angulato. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. &c. Plantago angustifolia major. C. B. *Pin.* 189. Plantago minor. DOD. *Pempt.* 107. Plantago quinquenervia ſive Lanceola. LOB. *Icon.* 305. β. Plant. trinervia Folio angustisſimo. C. B. *Pin.* 189.

eerſte Soort, die Zevenribbige genoemd wordt, hoewel het getal der Ribben niet altoos zo zeker is. Ook komt deeze Smalbladige wel eens voor met drie Ribben, welke dan *Drieribbige* geheten wordt, en van GESNERUS voor een byzondere Soort is aangezien. In deeze zyn de Bladen nog merkelyk ſmaller dan in de Vyfribbige. Dezelven komen in beiden witachtig voor, door de Haairigheid en ſomtyds als verzilverd, hoedanig eene door TOURNEFORT op een Gebergte in Provence is waargenomen (*). Het bovenſte der Bloemſteelen is ſomtyds Roosachtig gebladerd of met veele Aairen gekroond, even als in dit plaats heeft in de Breedbladige, en dan wordt zy *Scoparia* of Bezem-Weegbree geheten. Zy valt zo groot niet als die, en groeit op dergelyke plaatſen. Men agtze in kragten daar mede overeenkomſtig, en de Wortels blyven insgelyks over.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(7) Weegbree *met Lancetvormige Bladen, die eenigermaate getand zyn; de Aairen Eyrond, ruig; de Bloemſtengen rond.*

VII. *Plantago Lagopus.* Ruigaairige.

Dee-

(*) Plantago Argentea anguſtifolia è Rupe Victoriæ. TOURNF. *Inſt.* 127. GARID. *Aix.* 367 Zie een fraaije Afbeelding en beſchryving daar van GER. *Prov.* p. 333. T. 12.

(7) *Plantago* Fol. Lanceolatis ſubdenticulatis &c Plantago anguſtifolia paniculis Lagopi. C. B. *Pin.* 189. *Prodr.* 98. MORIS. *Hiſt.* III. S. 8, T. 16. f. 13. Plant. Catanance. RAUW, *It.* 4. T. 6.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Deeze Soort, die in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, in Spanje en Portugal, groeit, voert wegens de ruigheid der Aairen, die tevens rondachtig zyn, den bynaam van *Lagopus* of Haazepoot, een bekend Kruid. C. BAUHINUS beſchryft deeze en zegt dat de Hoofdjes ſomtyds ronder, ſomtyds langwerpiger Wollig en rosachtig zyn, geevende op zyde kleine Blommetjes uit. 't Getal der Bloemſtengetjes van ieder Plant, de grootſten ongevaar een Handbreed hoog, was ſomtyds meer dan twintig. De Bladen waren ongeribd, van onderen ruig, of ſtekelig, vier Duimen lang en minder dan een Duim breed, loopende zeer ſpits aan 't end.

VIII. *Plantago Luſitanica.* Portugeeſche.

(8) Weegbree *met breed Lancetvormige, drieribbige, eenigermaate getande en Haairige Bladen, de Aairen langwerpig en ruig, de Stengen hoekig.*

Niettegenſtaande deeze, in Spanje gevonden door ALTSTROEMER, de Bladen breeder dan de gewoone Ruige heeft, zyn dezelven doch maar drieribbig, regtopſtaande, een Handpalm lang. De Bloemſtengen zyn eenigermaate ſtekelig, met vyf Sleuven. De Aairen, ruig gelyk in de voorige, zyn langwerpig, de Bloemen witachtig.

(9)

(8) *Plantago* Fol. lato-lanceolatis trinerviis ſubdentatis ſubpiloſis &c. Plantago trinervia latifolia minor incana Hispanica. BARR. *Rar.* 113. T. 745.

(9) Weegbree *met Lancetvormige scheeve Haairige Bladen, Rolronde opgeregte Aairen en ronde Stengen.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. IX. *Plantago albicans.* Witachtige.

Tot deeze Soort, die in de Zuidelyke deelen van Vrankryk en in Spanje, op drooge dorre Velden, groeit, wordt het Groote Ruige witachtige *Holosteum* of Heelbeen, van BAUHINUS, t'huis gebragt. Daar toe behoort het Kruidje, 't welk in de nabuurschap van Salamanca door CLUSIUS waargenomen werdt, voerende dien naam by de Ingezetenen. Het was zeer klein, met langwerpige Blaadjes, door de ruigte byna geheel wit en langs den Grond uitgespreid, waar tusschen vyf of zes naakte Steeltjes voortkwamen, een Handpalm hoog, met dikke Rolronde Bloem-Aairen. Veel kleiner nog, was dit Kruidje, by Montpellier, hem voorgekomen.

(10) Weegbree *met platte Liniaale Bladen, ronde ruige Bloemstengen en langwerpige regtopstaande Aairen.* X. *Alpina.* Alpische.

Op de Switzersche Alpen is deeze door den Heer

(9) *Plantago* Fol. Lanceolatis obliquis villosis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 401. GOUAN *Monsp.* 70. GER. *Prov.* 334. Holosteum hirsutum albicans majus & minus. C. B. *Pin.* 190. Holost. Salmenticense. CLUS. *Hisp.* 486. *Ic.* 487.

(10) *Plantago* Fol. Linearibus planis &c. HALL. *Helv.* 471. SCOP. *Carn.* Holosteum hirsutum nigricans. C. B. *Pin.* 190. Coronopus sylvestris sive Serpentina Matthioli. LOB. *Icon.* 439? BOCC. *Mus.* 2. p. 22.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Heer HALLER waargenomen, wordende *Naadelgrasʃ* van de Herders genoemd, en byna als Klaver aangemerkt in hunne Weiden. De Blaadjes zyn zeer ſmal en Naaldachtig dun, maakende op den Grond een Roosje uit een dikken, langen Wortel. Aan de eene zyde zyn zy plat, aan de andere zyde rond. De Kleur derzelven is donker groen: weshalve het ook den naam voert van *Zwartachtig ruig Holoſteum.* De Jonge Aairen knikken en regten zig tegen 't bloeijen op, volgens Doctor SCOPOLI, die deeze Soort ook op de hooge Bergen van Karniolie waargenomen hadt. HALLER zegt, dat de rype Aairen langer zyn, dan die in bloey ſtaan.

XI. *Plantago Cretica.* Kandiaſche.

(11) Weegbree *met Liniaale Bladen, de Bloemſtengetjes zeer kort Wollig en rond, met rondachtige knikkende Aairen.*

Op 't Eiland Kandia heeft TOURNEFORT deeze zeer kleine Soort van Weegbree, die kromme Stengetjes heeft, waargenomen. Zy zal het *Kretiſch Holoſteum* of Leeuwenpootkruid van C. BAUHINUS zyn, dat zeer ſmalle Blaadjes van een Handbreed lang en Stengetjes heeft van twee of drie Duimen hoog, met ronde Bloem-Aairtjes. Als het Plantje oud wordt en ver-

(11) *Plantago* Fol. linearibus &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 401. Plantago Cretica minima tomentoſa. TOURNF. *Cor.* 5. Holoſteum ſive Leontopodium Creticum. C. B. *Pin.* 190. CLUS. *Hiſt.* II. p. 11.

verdort, krommen de Stengetjes; dikker en ſtyver geworden, met het Bloemhoofdje zodanig naar den Grond dat zy naar Klaauwen gelyken, en met elkander, als 't ware, een Leeuwen-Poot vertoonen. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(12) Weegbree *met Rolronde effenrandige Blaadjes, die aan den Voet Wollig zyn en ronde Stengetjes.* XII. *Plantago Maritima.* Zeekants.

Op veel plaatſen aan den Zeekant, zo der Zuidelyke als Noordelyke en middeldeelen van Europa, als in Noord-Amerika, komt deeze voort; ja zelfs ook wel ver van de Zee, in Engeland en de Nederlanden. Men vindtze geteld onder de *Coronopus* en *Zee-Hartshoorn* getyteld, offchoon de Bladen ſlegts hier en daar een Tandje hebben. In Westfriesland, alwaar men dit Kruid *Krokkeling* noemt, zo de Hoogleeraar DE GORTER aanmerkt; groeit het veel onder 't Gras aan de Zuiderzee en is goed Voedzel voor het Rundvee. Van ſommigen wordt het ook wel, met Olie en Azyn, als Salade gegeten (*).

(13)

(12) *Plantago* Fol. Semi-cylindraceis integerrimis &c. *Fl. Suec.* 127. *Fl. Lapp.* 63. LOB. *Obſ.* 163. Coronopus maritimus major. C. B. *Pin.* 190. Plant. angustifolia, DOD. *Pempt.* 108. GORT. *Belg.* 38.

(*) Nonnullis pro Acetario comeſta placet. GORT. *Belg. ibid.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

XIII. *Plantago Subulata.* Elsvormige.

(13) Weegbree *met Elsvormige, driekantige, gestreepte ruuwe Bladen en ronde Bloemstengen.*

Hier wordt de *allerkleinste Serpentina* van LOBEL t'huis gebragt, welke de Heer HALLER als eene Verscheidenheid tot de Alpische Weegbree betrok en aanmerkte alleen in kleinte van die *Coronopus*, welke de *Serpentina* van MATTHIOLUS geacht wordt te zyn, te verschillen. Onze Ridder erkent, dat 'er een groote verwantschap is tusschen deeze en de voorgaande Soorten. Het *Holosteum van Marseille*, door BAUHINUS dus genoemd, komt hier als eene Verscheidenheid t'huis. Deeze Soort groeit op Zandige plaatsen aan de Middellandsche Zee (*).

XIV. *Serraria.* Zaagtandige.

(14) Weegbree *met Lancetvormige vyfribbige Zaagswys getande Bladen en ronde Bloemstengen.*

Deeze, in de Zuidelykste deelen van Italie en in Barbarie groeijende, verschilt door de Zaagtan-

(13) *Plantago* Fol. Subulatis triquetris striatis &c. R. *Lugdb.* 402. Plant. Fol. triangulari-prismaticis. GUETT. *Stamp.* 2. p. 428. Holost. strictissimo folio minus. C. B. *Pin.* 191. Serpentaria omnium minima. LOB. *Icon.* 439. *β.* Holosteum Massiliense. C. B. *Pin.* 190.

(*) De *Omgekromde Weegbree*, in *Mant.* p. 198, als een nieuwe Soort voorgesteld, komt zeer naby aan deeze.

(14) *Plantago* Fol. Lanceol. quinquenerviis &c. Plantago Apula laciniata bulbosa. COL. *Ecphr.* I. p. T. 259. MORIS. *Hist.* III. p. 260. S. 8. T. 16. f. 19. BARR. *Rar.* 749.

tandige ingesneeden Bladen van alle de voorien zeer. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(15) Weegbree *met Liniaale getande Bladen en ronde Bloemstengen.*

XV. *Plantago Coronopifolia.* Hertshoornbladige.

Onder den naam van *Hertshoorn* is dit Kruidje bekend, dat men ook wel *Kraaijenvoet* noemt, volgens den Griekschen naam. In 't Fransch, Engelsch en Hoogduitsch, hebben die benaamingen plaats, doch in 't Italiaansch noemt men het *Stella Herba*, dat is Sterrekruid, in 't Spaansch *Gujabelha.* De Groeiplaats is aan den Zeekant van ons Wereldsdeel, op Zandige Gronden. Het is zeer gemeen by de Oostzee in Pommeren, als ook aan de Oevers van Sweeden.

De Bladen zyn langwerpig, smal, met eene aanmerkelyke ruigte of ruuwheid, en gelyken, door hunne verdeeling, eenigermaate naar Hertshoornen of naar Kraaije-Pooten. Zy spreiden zig Sterswyze op den Grond, en uit het midden ryzen de Bloemstengetjes, met Aairen naar die der gemeene Weegbree gelykende. In de Tuinen en Bouwlanden groeijende, gelyk het by Haarlem dikwils voorkomt, is het minder ruuw of ruig, dan op Wallen en Wegen, daar men het veel in Gelderland ontmoet. Men heeft het, zegt LOBEL, van den Zeekant gebragt

(15) *Plantago* Fol. linearibus dentatis Scapo tereti. OED. *Dan.* 272. Plant. Fol. linearibus pinnato-dentatis. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* &c. Coronopus sylvestris hirsutior hortensis. C. B. *Pin.* 190. Herb. Stellæ sive Cornu Cervinum. DOD. *Pempt.* 109.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. bragt en verplant in de Hoven van Engeland, Duitfchland en de Nederlanden, om als Salade te gebruiken en tegen 't Graveel. Deeze wordt dan *Tuin-* of *Zaay-Hartshoorn* genoemd.

XVI. *Plantago Loeflingii.* Loeflings. (16) Weegbree *met Liniaale eenigszins getande Bladen, ronde Bloemftengen en Eyronde Aairen, die uit gekielde Vliezige Blikjes famengefteld zyn.*

Op Heuvels en aan de kanten der Akkeren in Spanje, nam de vermaarde LOEFLING deeze Soort waar, die kleiner is en vroeger komt dan het gemeene Hertshoorn-Kruid, doch bovendien in de gemelde hoedanigheden verfchilt, inzonderheid, doordien zy de Bladen maar weinig getand heeft en de Bloemftengen Haairig.

De *Eenbloemige Weegbree* thans uitgemonfterd zynde, zo volgen hier de Soorten met getakte Stengen, naamelyk in de eerfte plaats.

XVII. *Pfyllium.* Vlookruid. (17) Weegbree *met een Takkige Kruidige Steng, de Bladen eenigermaate getand en omgekromd, de Hoofdjes ongebladerd.*

Dit

(16) *Plantago* Fol. Linearibus fubdentatis &c. LOEFL. *Itin.* 124. Plantago marina. PETIV. *Herb.* 3. f. 9. RAJ. *Angl.* III. p. 315.

(17) *Plantago* Caule Ramofo Herbaceo &c. *H. Upf. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 401. Pfyllium majus erectum. C. B. *Pin.* 191. Pfyllium. DOD *Pempt.* 115. Pulicaris Herba. LOB. *Icon.* 436. HALL. *Helv.* 470. Pfyllium. TOURNF. *Inft.* 420.

Dit is het *Psyllium* der Autheuren, dat men in 't Nederduitsch *Vlookruid*, in 't Fransch *Herbe aux Puces*, in 't Engelsch *Fleawort*, *Fleeseed*, in 't Hoogduitsch *Vloysaamenkraut* noemt, wegens de figuur en kleur van het Zaad, dat geweldig naar Vlooijen gelykt. In de Zuidelyke deelen van Europa groeit hetzelve tusschen 't Koorn. Het komt ook by Weenen en elders in Oostenryk voor, en op de Zandige Wegen der heetste deelen van Switzerland; ja men vindt het omstreeks Parys.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Een harde regtopstaande Steng van een Voet hoog, die Bladerig en getakt is, brengt gepaarde Bladen voort welke lang en schraal zyn, met eenige Tandjes aan de kanten en eenigermaate ruig. De Bloemtakjes komen by paaren uit de Oxels der Bladen, en zyn ongebladerd: de Aair is kort en dik, zevenbloemig; de Kelk wat ruig; de Bloem witachtig uit den groenen.

Het Zaad was weleer by wyze van Aftrekzel in veel gebruik, om Afgang te maaken, doch naderhand heeft men begreepen, dat het Slym van een samentrekkende Plant deeze eigenschap niet hebben kon, en derhalve daar van alleen tot verzagting, in Klysteeren, by voorbeeld, tegen den Bloedloop; in Inspuitingen tegen de scherpte van 't Wateren; of ook uitwendig in Oog-Ontsteekingen, Ontvellingen en Brandsteden gebruik gemaakt. De groote BOERHAAVE telt dit Slym, wanneer men hetzelve in groote veelheid inneemt, onder de Vergiften. Dat het in

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Eenwyvige.

in Heete Koortſen door de Egyptenaaren, zo tot een Laxeermiddel als tot Zweetdryving gebruikt werde, vinden wy door ALPINUS gemeld (*). Een weinigje, by voorbeeld een Scrupel van het Zaad in vier Oncen Water, geeft 'er een verzagtende hoedanigheid aan, die hetzelve voor Barſten in de Lippen, Kwetzingen der Tong, Kloven in de Tepels en wat dies meer is, zeer dienſtig maakt. Het Zaad kaauwende wordt men 'er een ſcherpte in gewaar, welke vry lang in de Mond aanhoudt, en deeze deelt zig mede aan Brandewyn of Geest, op dit Zaad gezet. Hier van zou de gevaarlykheid, boven gemeld, af te leiden zyn. De verſche Bladen zyn aangenaam van Reuk en dienen, met Reuzel geſtampt, tot zuivering van vuile Zweeren. Men zegt, dat 'er de Vlooijen door verdreeven worden, als menze in Huis brengt (†).

XVIII. *Plantago Indica.* Indiſch.

(18) Weegbree *met een Takkige Kruidige Steng, de Bladen effenrandig omgeboogen, de Hoofdjes gebladerd.*

Tot het derde Kali van ALPINUS ſchynt deeze Indiſche Soort van Vlookruid te behooren, die de Steng hoog en in Takken uitgeſpreid

(*) HALL. *Helv.* p. 470.

(†) RUTTY *Mat. Med.* p. 414.

(18) *Plantago* Caule Ramoſo Herbaceo, Fol. integerrimis &c. *Hort. Upſ.* 29. Kali 3. ALP. *Ægypt.* 128? BURM. *Fl. Ind.* p. 35.

ſpreid heeft, met zeer lange Liniaale Bladen, zeer ruig en lange Bloemſteelen. De Hoofdjes hebben van onderen vier Blaadjes en tusſchen de Bloemen Wigvormige Blikjes. De twee onderſte Blaadjes van den Kelk zyn zeer ſtomp; de Bloempjes Pypachtig en eens zo lang. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogy-nia.*

(19) Weegbree *met een Takkige Heeſterachtige Steng; de Bladen Draadachtig effenrandig geſtrekt; de Hoofdjes eenigermaate gebladerd.* XIX. *Plantago Cynops.* Italiaanſch.

In Provence en Italie valt deeze Soort van Vlookruid, welke het Groote hurkende van C. BAUHINUS is, en het altyd groene Vlookruid van MORISON. De twee voorgaanden, naamelyk, zyn eenjaarige Planten en deeze blyft niet alleen over, maar heeft Houtige Stengen. Men vindt 'er de Afbeelding van by LOBEL, onder den naam van Pliniefch Vlookruid.

(20) Weegbree *met een Takkige Heeſterachtige Steng, de Bladen Lancetvormig getand, de Hoofdjes ongebladerd.* XX. *Afra.* Afrikaanſch.

Van

(19) *Plantago* Caule Ramoſo Fruticoſo &c. Plant. perennis Fol. integerr. *H. Cliff.* 47. Pſyllium ſempervirens. MORIS. *Hiſt.* III. p. 262. S. 8. T. 17. f. 1. Pſyll. majus ſupinum. C. B *Pin.* 191. J. B. *Hiſt.* III. p. 513. Pſyllium Plinianum LOB. *Icon.* 437.

(20) *Plantago* Caule Ram. Frut. Fol. Lanceolatis dentatis &c. Pſyll. Fol. crenatis Indicum. C. B. *Pin.* 191. *Prodr.* 99. MORIS. *Ibid.* Tab. 19. f. 4. J. B. *Hiſt.* III. p. 515. BOCC. *Sicul.* 8. T. 7. f. B.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Van deeze, die op Sicilie en in Barbarie groeit, is de Steng een Voet hoog, Heesterachtig, ruig en regtopstaande: zo dat zy aanmerkelyk van de voorgaande verschilt.

SCOPARIA. Bezemkruid.

Een vierdeelige Kelk en vierdeelige Bloem; welke laatste Raderachtig is, en een eenhokkig, tweekleppig, veelzaadig Zaadhuisje, maakt de byzondere Kenmerken uit.

Twee Soorten; beiden Westindische, komen in dit Geslagt voor, naamelyk.

I. *Scoparia dulcis.* Zoet.

(1) Bezemkruid *met drievoudige Bladen en gesteelde Bloemen.*

Den bynaam heeft dit Kruid, om dat het Aftrekzel daar van overal in de Westindiën in gebruik is, tegen Borstkwaalen. De gestalte van 't Gewas is zodanig, dat de Franschen het *Balai doux* of zoete Bezem en de Spanjaarden *Escobilla menuda* of Bezempje noemen, zo de Heer JACQUIN aantekent. Hierom hadt BROWNE hetzelve opgeregt Takkig Bezemkruid met Liniaale gekartelde Kranswys' drievoudige Bladen,

(1) *Scoparia* Fol. ternis Floribus pedunculatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 143. p. 123. *Veg.* XIII. p. 132. Capraria Fol. ternis, Corollis quadripartitis. *H. Cliff.* 320. R. *Lugdb.* 301. Samoloides. BOERH. *Lugdb.* II. p. 265. Veronica Frut. erecta dulcis. SLOAN. *Jam.* 81. *Hist.* I. p. 195. T. 108. f. 2. Phytenoides Amer. PLUK. *Alm.* 296. T. 215. f. 1. JACQ. *Amer. Hist.* p. 17.

den, geheten. SLOANE betrok het tot de Eerenprys. De hoogte van deszelfs Hoekige Stengen is ongevaar drie Voeten. Het heeft een witte Bloem, die zig vierbladig vertoont, doch eigentlyk in vieren gedeeld is, hebbende de Slippen aan haaren Voet veele Haairtjes die zo lang als de Meeldraadjes zyn. Het groeit op drooge dorre Steenagtige Velden, zo op de Eilanden als aan de Vaste Kust.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Bezemkruid *met viervoudige Bladen en ongesteelde Bloemen.*

II. *Scoparia precumbens.* Hurkend.

Deeze Soort, naauwlyks een half Voet hoog, heeft half leggende half opstaande gegaffelde Stengetjes. De Bloempjes zyn zeer klein zonder eenige Haairtjes. Gedagte Heer heeftze by Karthagena in de Westindiën, op Zandige plaatsen aan de Zee, gevonden.

RHACOMA. Franje-Bloem.

De Kelk en Bloem, beiden, zyn hier ook in vieren gedeeld, doch het Zaadhuisje bevat in zyne holligheid maar een enkel Zaad.

De eenigste Soort, hier van bekend (1), was

I. *Rhacoma Crossopetalum.* Westindische.

(2) *Scoparia* Fol. quaternis, Floribus sessilibus. JACQ. *Amer. Hist.* p. 18.

(1) Rhacoma. *Syst. Nat.* XII. Gen. 144. p. 123. *Veg.* XIII. p. 132. *Amœn. Acad.* V. p. 393. Crossopetalum tenue &c. BROWN. *Jam.* 145. T. 17. f. 1.

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK.

was *Crosfopetalum* genoemd door BROWNE, om dat de Bloemverdeelingen, die zig als Blaadjes vertoonen, met eene Haairigheid als Franje bezet zyn. 't Gewas, dat op Jamaika groeit, is een laag Heeftertje naar de Eerenprys gelykende, met gegaffelde Takken, waar aan gepaarde Bladen, die Eyrond, zeer fyn getand, eenigermaate gefpitst en ruigagtig waren, zo wel als de Draadige Bloemfteeltjes in de Oxelen, die Kroontjes van Bloemen draagen.

CENTUNCULUS. Guichelmuur.

Hier heeft hetzelfde plaats ten opzigt van den Kelk en de Bloem, welke laatfte gaapende is of Klokvormig, niet plat, hebbende korte Meeldraadjes; de Vrugt is een Zaadhuisje, dat een Sneedje in 't ronde heeft, bevattende in ééne Holligheid veele Zaadjes.

Van het kleine Gewasje, dat de eenigfte Soort

1. *Centunculus minimus.* Zeer klein.

hier van uitmaakt (1), vormde de geleerde DILLENIUS een nieuw Geflagt, onder den naam van *Centunculus*, welk PLINIUS telde onder de verwonderlyke en weinig bekende Krui-

(1) Centunculus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 145. p. 123. *Veg.* XIII. p. 133. OED *Dan.* T. 177. DILL. *Giesf.* 161. Gen. 111. *Eph. Nat. Cur.* V. *App.* 92. T. 10. f. 31. Centunculus Fol. alternis ovatis. *Fl. Suec.* 129, 136. DAL. *Paris.* 52. Anagallidiaftrum exiguum, Fol. Lanceolatis alternis. MICH. *Genb.* 14. T. 18. Anagallis Paludofa minima VAILL. *Paris.* 12. T. 4. f. 2. Alfine paluftris minima Flosculis albis. MENTZ. *Pug.* T. 4. f. 5.

Kruiden. Die Heer hadt de Bloempjes bevonden vier Slippen te hebben, zelfs al ware de Kelk in vyven gedeeld, gelyk hy het dikwils waarnam. De vermaarde VAILLANT vondt eindelyk ook de Bloem van dit Kruidje, dat door hem in zyn geheel is afgebeeld. Door MENTZEL was het insgelyks in Plaat gebragt, onder den naam van *Zeer klein Moeras-Muur*, met witte Bloempjes, en kleine Vrugtjes als Koriander-Zaad. RUPPIUS hadt het tot de Guichelheil betrokken, die dergelyke Zaadhuisjes heeft; doch de Bloem verschilt te veel, en 't getal der Meeldraadjes, die zeer klein zyn of naauwlyks zigtbaar met het bloote Oog. Men kan het derhalve noemen *Guichelmuur*.

Het Kruidje is Mosachtig, naauwlyks een Duimbreed hoog, met dunne Steeltjes en rondachtige Blaadjes, welke niet veel grooter dan de ronde Zaadhuisjes zyn, gelyk MICHELIUS hetzelve afbeeldt, die het, doch met Lancetvormige Blaadjes, in Italie vondt op Bergheijen en in Karstengen-Bosschen. Het groeit ook in Duitschland, Vrankryk, ja zelfs in Sweeden, op Zandige Gronden, die tevens vogtig zyn. Te Heemse in Overyssel komt het, zo de Heer D. DE GORTER aantekent, op het Veld, daar Plaggen afgemaaid zyn (*), voor. Waarschynlyk

(*) Zou dit ook plaats hebben, na dat de Plaggen afgestoken zyn, om in de Schaapen Stallen te brengen, gelyk men in die hooge Kwartieren van ons Land doet? Immers 't is my bedenkelyk.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

lyk zou men het, by naauwkeurig onderzoek, nog wel op meer plaatsen, zo in ons Land als daar buiten, aantreffen. 't Komt jaarlyks voort uit zyn gevallen Zaad.

SANGUISORBA. Sorbenkruid.

Een tweebladige Kelk en een vlakke Bloem, met het Vrugtbeginzel tusschen beiden, dat een vierhoekig Zaadhuisje wordt.

Dus komen de Kenmerken voor van dit Geslagt, 't welk drie Soorten bevat, die hier volgen.

I. *Sanguisorba Officinalis.* Gewoon.

(1) Sorbenkruid *met Eyronde Bloem-Aairen.*

Deeze is de *Sanguisorba* der Winkelen, dus wegens haare Bloemstempende Kragt en in 't Hoogduitsch *Sperbenkraut*, dat is Sorbenkruid genaamd, om dat de Bladen grootelyks naar die van den Sorbenboom gelyken. Men noemt het ook wel *Bloedkruid* en *Wilde Pimpernel*, alzo dezelve ook den naam van Sanguisorba voert. GESNERUS heeft het *Peponella* genoemd, om

(1) *Sanguisorba* Spicis ovatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 146. p. 124. *Veg.* XIII. p. 133. *H. Cliff.* 39. *Fl. Suec.* 130. *Mat. Med.* 51. R. *Lugdb.* 240. HALL. *Helv.* 469. GOUAN *Monsp.* 71. &c. &c. Pimpinella Sanguisorba major. C. B. *Pin.* 160. Pimpinella sylvestris seu Sanguisorba major. DOD. *Pempt.* 105. Sanguisorba alt. major s. Pimpinella. LOB. *Icon.* 719. β. Pimpinella major rigida præalta auriculata subnuda. BOCC. *Mus.* II. P. 19. T. 7.

om dat het den Reuk heeft van Pompoenen. De Italiaanen heeten het *Solbastrella*, de Franschen *Sanguisorbe*, de Engelschen *Burnet*, of eigentlyk *Great Burnet*, om het van de gewoone Pimpernel, welke in 't Hoogduitsch Klein Sorbenkruid geheten wordt, te onderscheiden.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Dit Kruid groeit op drooge Velden door byna geheel Europa, weshalve het in Duitschland, wegens zyne rondachtige Hoofdjes, *Wiesenknopfe*, dat is Weidenknoppen en ook *Wiesenkraut* genoemd wordt. In Sweeden werdt het, in de Tuinen der Grooten, als uitheemsch gekweekt. In Switzerland vondt de Heer HALLER het op de Wallen der Steden. Hier komt het, te Heemse in Overysfel, in de Hooylanden voor. De Heer FORSTER vondt hetzelve, dat zonderling is, onlangs op een Eiland, alwaar, in 't midden van den Zomer, de Bergen met Sneeuw bedekt en de Valeijen vol Ys waren, in de Zuidelyke deelen des Aardbodems. Daar groeide niets dan dit Kruid en 't Ruuwbladig Aairgras (*).

Het schiet een Elle of hooger op, en heeft een regte Steng, geevende aan den Wortel en op zyde roode Bladsteelen uit, met gevinde Bladen, tot zes of zeven paaren en een oneffen Blad aan 't end, bezet. Deeze Vinbladen worden naar 't end toe langs hoe grooter. Zy zyn

(*) *Charact. Gen. Plant. nov. detect.* Lond. 1776. Praef. p. VII.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwywige.*

zyn lang Hartvormig, scherp getand en van eene Zeegroene Kleur, dikwils met Kleine Vinnetjes 'er tusschen. Aan 't end komt een Tros van digte Aairen, die Eyrond zyn, donker rood, bestaande uit tweeslagtige Blommetjes.

Wat de kragten aangaat, men erkent in dit Kruid nog eene samentrekkende hoedanigheid met eene Kruiderige vermengd, wordende het deswegen in de Roode Loop en Bloedvloeijingen aangepreezen, zo wel als de kleine of Tuin-Pimpernel. Men gebruikt 'er, in de Winkels, onder den naam van *Pimpinella Italica*, alleen de Wortelen van, niet het Loof, noch het Zaad (*). PALMARIUS stelde dezelven als een Geneesmiddel voor, tegen de Watervrees.

II. *Sanguisorba media.* Middelslag.

(2) Sorbenkruid *met Rolronde Aairen.*

Deeze, in Kanada huisvestende, verschilt meest door de langte der Aairen en Meeldraadjes van de Gewoone, zegt LINNÆUS. ZANONI geeft 'er de Afbeelding van, en merkt aan, dat de Wortel bitterer dan de Bladen, samentrekkende en zeer opdroogende is.

(3)

(*) LINN. *Mat. Med.* p. 17.

(2) *Sanguisorba* Spicis cylindricis. Sanguisorba tetrastemon &c. ZINN. *Goett.* 239. Pimpinella minore spicata di Canada. ZAN. *Hist.* 163. fig. 65. Pimpinella Canadensis major, Spicâ breviore rubrâ. MORIS. *Hist.* III. p. 264. S. 8. T. 18. f. 8.

(3) Sorbenkruid *met zeer lange Aairen.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. III. *Sanguisorba Canadensis.* Grootste.

Deeze is buiten twyfel die, waar aan men Aairen van drie of vier Duim langte toegeschreeven vindt, en wordt dezelve deswegen genoemd *Allergrootste Kanadasche* langer geaairde Pimpernel, wier Afbeelding BARRELIER van CORNUTUS ontleend heeft.

EPIMEDIUM. Muiltjesbloem.

De Kelk en Bloem zyn, in dit Geslagt, beiden vierbladig, doch de eerste valt schielyk af en de laatste heeft op haare Blaadjes vier Bekerachtige Honigbakjes. De Vrugt is een Haauwtje met eene Holligheid.

I. *Epimedium Alpinum.* Alpisch.

Maar eene Soort is 'er van bekend (1), welke onder den naam van *Epimedium* voorkomt by alle Autheuren. De Ouden hebben van zeker Kruid, dat deezen naam voerde, gesproken. Het tegenwoordige groeit in vogtige Velden van Italie, by Bononie en Vicenza of Padua. LOBEL hadt hetzelve zien leggen in 't afgemaaide Hooy, dat gegroeid was niet ver van

(3) *Sanguisorba* Spicis longissimis. *H. Cliff.* 39. R. *Lugdb.* 240. Pimpinella Canadensis major Spica longiore albâ. MORIS. ibid. f. 12. Pimpinella maxima Canadensis longius spicata. CORN. *Can.* 175. T. 174. BARR. *Rar* 18. f. 739.

(1) Epimedium. *H Cliff.* 37. *H Ups.* 29. R. *Lugdb.* 402. DOD. *Pempt.* 599. TOURNF. *Inst.* 232. BOERH. *Lugdb.* 307. Epimedium quorundam. J. B. *Hist.* I. p. 395. Epimedium an Epimetrum Plinii. LOB. *Icon.* 325.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Eenwywige.*

van Pistoja in 't Gebied van Florence. Het komt ook op lommerryke plaatsen der hooge Gebergten in de Zuidelyke deelen van Europa voor, en hierom geeft 'er de Ridder deezen bynaam aan.

't Is een Kruid, dat om zyne fraaiheid in de Hoven der Liefhebberen nagehouden wordt. Uit den Wortel geeft hetzelve Steelen, die zig in drieën verdeelen, en waar van ieder wederom driebladig wordt; zo dat het dikwils negen Bladen op een Steel heeft, en deeze Bladen gelyken eenigermaate naar die van Klyf, doch zyn Zaagswyze getand en van onderen witachtig. De Bloemsteng, tusschen de Bladsteelen uitspruitende, verheft zig niet veel hooger, en draagt Bloemen die zeer schoon zyn, holle Blaadjes hebbende als vier Muiltjes van buiten rood, van binnen geel en in 't midden groen. De Smaak van 't Loof is bitter. Men heeft 'er een Tegengiftige kragt aan toegeschreeven (*).

CORNUS. Kornoelje.

In dit Geslagt, waar van ik de Kenmerken bevoorens opgegeven heb *, zyn de Boomachtige reeds beschreeven (†), zo dat 'er nog maar overblyven de twee volgende Soorten.

* II. D. II. STUK, bl. 63.

(4)

(*) BOERH. *Hist. Plant.* p. 388.

(†) By de Boomachtigen, evenwel, is in *Syst. Nat. Veg. Ed.* XIII, een nieuwe Soort gevoegd, onder den naam van *Sericea*, wegens de Fluweelachtigheid der Bladen, zynde de-

zelve

(4) Kornoelje, *die Kruidig is, met tweevoudige Takken.*

IV. Afdeel. IV. Hoofdstuk. IV. *Cornus Suecica.* Sweedsche.

Deeze groeit natuurlyk in de Noordelyke deelen van Europa. Zy is, onder den naam van *Laage Kruidige Kornoelje-Boom*, door DILLENIUS in Afbeelding gebragt, die aanmerkt, dat dezelve *Laag Periclymenum* genoemd wordt door de Autheuren. Men vindtze ook in de Noordelyke deelen van Engeland en in Schotland op de Gebergten, doch de voornaamste Groeiplaats schynt Lapland te zyn en Sweeden, als ook Noorwegen en Rusland. De Sweeden noemen dit Gewas *Hoonsebaer* en *Smoorbaer*, wegens de Besſen die het draagt, en daarom is het ook *Mesomora* van RUDBECK getyteld, die hetzelve *Herba Paris* met een groote Bloem en een eetbaare Vrugt uit veele Besſen bestaande, genoemd hadt. Onze Ridder heeft 'er insgelyks de Afbeelding van gegeven, en beschryft het, onder de Laplandsche Planten, omstandig.

De

zelve uit Noord-Amerika afkomstig. Zy draagt witte Besſen, gelyk de Witte Kornoelje-Boom, maar heeft de Bloedkleurige Takken met Aschgraauwe Wratachtige Stippen besprengd.

(4) *Cornus* Herbacea Ramis binis. *Fl. Lapp.* 65. T. 5. f. 3. *Fl. Suec.* 132, 138. R. *Lugdb.* 249. OED. *Dan.* T. 5. Cornus pumila Herbacea Chamæpericlymenum dicta. DILL. *Elth.* 108. T. 91. Periclymenum humile. C. B. *Pin.* 302. Norvegicum. Ibid. BUXB. *Act. Petr.* p. 268. Alsine Baccifera Suecorum. FRANK. Sp. 3. RUDB. *Hort.* 5. Periclymenum Pruthenicum. CLUS. *Pann.* p. 88. Ic. bona.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

De Wortel is Houtachtig en dun, geevende Stengetjes uit, die vierhoekig zyn, naauwlyks een Span hoog, met vyf of zes Leedjes, welke gepaarde Bladen hebben, zo lang als het uiterste Duimlid, een Duim breed, de onderften kleinst. Uit den Top komt een Bloemfteeltje, dat aan 't end een Kroontje van witte Blaadjes heeft, tot een Omwindzel verftrekkende voor de Blommetjes, die men van zestien tot tweeendertig in hetzelve telt. Zy hebben zeer korte Steeltjes, en beftaan uit vier zwarte Blaadjes, in een viertandig Kelkje vervat, dat een langwerpig Vrugtbeginzel kroont. Te gelyk met het Bloemfteeltje fpruiten uit den Top twee gebladerde Takjes, die veel langer opfchieten. Het Bloemfteeltje wordt langer; het Omwindzel valt af, en de Vrugtbeginzels veranderen in ronde roode Besfen, met een Waterig Sap gevuld en een tweehollig Hartvormig Zaad bevattende: welke Besfen, Tropswyze zittende, zig byna als Braamen, of als Moerbeijen, vertoonen.

Van dit Gewas met zyne Vrugten hadt CLUSIUS reeds de Afbeelding gegeven, die hem was medegedeeld en befchreven door den Londenfchen Doktor PENNÆUS, gelyk hy verhaalt; zeggende dat het een Verfnapering voor de Pruisfifche Boeren, by Dantzik, was. By REIGER, evenwel, in zyne befchryving der Planten, welke omftreeks die Stad groeijen, wordt daar van geen gewag gemaakt. 't Is zeker

ker dat het, gelyk hy zegt, in Sweeden en Noorwegen overvloedig valt. In Juny door Westerbothnie reizende vondt LINNÆUS den Grond van wyduitgeſtrekte Bosſchagiën en Wildernisſen, door de Sneeuwwitte Bloemen van dit Gewas, als met een wit Laken beſpreid. De Ingezetenen, byzonderlyk het Manvolk, gebruikt de Vrugten, die Waterig en laf zoet zyn, zeldzaam; doch dezelven worden zo veel te gretiger van de Kinderen gegeten, zonder dat het hun nadeel doet: waar uit dan blykt, dat die geenszins vergiftig, maar veeleer, door een zonderlinge weldaad der Natuur, tot verfrisſching van Herders, Reizigers en Beeſten, aan die barre Gewesten geſchonken zyn.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(5) Kornoelje, *die Kruidig is, zonder Takken.*

V. *Cornus Canadenſis.* Kanadaſche.

In Kanada is, volgens den Ridder, de Groeiplaats van een dergelyk Kruid, dat echter dit weezentlyke verſchil, van geen Takken by de Bloemſteng uit te geeven, en het Omwindzel langer heeft. Hier toe wordt het *Braſiliaanſche Wintergroen*, met Bloemen van Muur en Hartvormige Bladen, waarvan BURSERUS een Exemplaar aan C. BAUHINUS gezonden hadt, t'huis gebragt. Deez' geeft 'er de Afbeelding van

(5) *Cornus* Herbacea Ramis nullis. *Am. Acad.* I. p. 157. Pyrola Alſines Flore Braſiliana. C. B. *Prodr.* 100. *Pin.* 191. BURS. X. 106.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

van en beschryft het omstandig. De hoogte is niet meer dan van 't voorgaande: de Omwindzels zyn geel en vertoonen zig als gesternde Bloemen.

LUDWIGIA.

Dit Geslagt, naar den Kruidkundigen Heer LUDWIG getyteld, heeft een vierbladige Bloem, die vervat is in een vierdeelige Kelk, waar van het onderste een vierhoekig Zaadhuisje wordt met vier Holligheden en veele Zaaden.

Vier Soorten, allen uitheemsche, komen 'er in voor, naamelyk.

I. *Ludwigia alternifolia.* Virginische.

(1) Ludwigia *met overhoekse Lancetvormige Bladen, en een regtopstaande Steng.*

Deeze, in de Europische Kruidhoven bekend, groeit natuurlyk in Virginie. Zy wordt *Ongepluisde Lysimachia* met een grootere geele Bloem en een Kruidnageligkleiner Haauwtje, door PLUKENET getyteld en van hem afgebeeld. De Zaadhuisjes, naamelyk, zyn Teerlingachtig, aan den top open. 't Gewas, geeft uit ieder Oxel der Bladen een fraaije gesteelde geele Bloem.

(2)

(1) *Ludwigia* Fol. alternis Lanceolatis, Caule erecto. *Syst. Nat.* XII. Gen. 153. p. 125. *Veg.* XIII. p. 135. *H. Ups. Cliff.* R. *Lugdb.* 252. GRON. *Virg.* 20. Lysimachia non papposa &c. PLUK. *Alm.* 235. T. 203. f. 2. Frutex Saligneis foliis. Id. *Amalth.* 99. T. 412. f. 1.

(2) Ludwigia *met gepaarde Lancetvormige Bladen en verspreide Stengen.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. II. *Ludwigia Oppositifolia.* Ceylonsche.

Verjaarende is deeze bygenaamd geweest, en wordt onder die benaaming voorgesteld door den Heer N. L. BURMANNUS, die de voorgaande ook onder de Oostindischen telt. Zy maakt een leggend Kruidje uit, naauwlyks een Span hoog, met eenzaame Bloemen, die geel zyn, van figuur als Kruidnagelen. Ten minste dus is de aangehaalde beschreeven; doch de Hoogleeraar J. BURMANNUS hadt dezelve als een Soort van Lysimachia, met Kruidnagelachtige Zaadhuisjes, te boek gesteld.

(3) Ludwigia *met gepaarde Lancetvormige Bladen en een regtopstaande Steng.* III. *Erigata.* Indische.

Deeze heeft een Kruidige Steng, die gearmd is, een Voet lang en effen: de Bladen zyn gesteeld. Aan 't end komen meest drie Bloemsteelen met één Bloem. Het Zaadhuisje is als by de voorgaanden. De Groeiplaats wordt van den Ridder gesteld in Indie.

(4) Ludwigia *met drievoudige Eyrond-Lancet-* IV. *Trifoliata.* Driebladige.

(2) *Ludwigia* Fol. oppositis Lanc. Caule diffuso. *Fl. Zeyl.* 66. Ludwigia perennis. BURM. *Fl. Ind.* p. 57. Lysimach, species, Fructu Caryophylloideo. BURM. *Zeyl.* 146.

(3) *Ludwigia* Fol. oppos. Lanceol. Caule erecto. *Mant.* 40.

(4) *Ludwigia* Fol. ternis Ovato-Lanceolatis, Floribus terminalibus pedunculatis. BURM. *Fl. Ind.* p. 37.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. Eenwyvige.

eetvormige Bladen en end-Bloemen die gesteeld zyn.

Deeze Soort, by de Javaanen *Doedoek* genaamd, en door gezegden Hoogleeraar N. L. BURMANNUS onderzogt, verdient hier bygevoegd te worden. Zy heeft een Vezeligen Wortel; een Kruidig Stengetje van een Span hoog, regtopstaande en effen. De Bladen komen by drieën tegenover elkander voort, en geeven uit de Oxelen end-Steeltjes van een Duim, met Eyronde Blikjes en gepaarde Bloemen op eigen Steeltjes. Het Zaadhuisje schynt niet bekend te zyn.

OLDENLANDIA.

Naar den voornaamen Kruidkenner OLDENLAND, door wien een zo voortreffelyk Kruidboek van Afrikaansche Planten, dat de Hoogleeraar BURMANNUS bezit, aan de Kaap is verzameld, voert dit Geslagt den naam. In Kenmerken verschilt het van 't voorgaande weinig. De Bloem is vierbladig, de Kelk in vieren gedeeld, boven het Vrugtbeginzel, dat een Zaadhuisje wordt met twee Holligheden en veele Zaaden.

Agt Soorten, altemaal Oost- en Westindische Planten, zyn 'er in vervat, als

I. *Oldenlandia verticillata.* Gekranste.

(1) Oldenlandia *met Kransjes van ongesteelde Bloemen, en Borsteldraagende Stoppeltjes.*

Dee-

(1) *Oldenlandia* Floribus verticillatis sessilibus, Stipulis Seti-

Deeze is het *Ambonsche Kruisgras* van RUMPHIUS, dat op lugtige Heuvels van 't Eiland Ambon en op Java in Oostindie groeit, veel naar ons Varkensgras gelykende. Daar is, volgens hem, een kleine en groote Soort van. De laatste heeft verspreide Kruidige Stengen, van omtrent een Voet hoog, aan haare Knoopen of Leedjes bezet met gepaarde, ongesteelde, smal Lancetvormig gespitste, ruuwe Bladen. De Bloemen zyn in Kransjes om de Steng vergaard, wit in groene Kelkjes en daar op volgen rondachtige Zaadhuisjes, in de Kelkjes begreepen. 't Kruid heeft een wat scherpen Mosterdachtigen Smaak. Om dat de Bladen in 't kruis staan, gaf hy 'er dien naam aan. De gezegde Borsteltjes der Vliezige Stoppeltjes zyn langer dan de Bloempjes.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Oldenlandia *met ongesteelde stekelige Zaadhuisjes en Lancetvormige Bladen.*

II. *Oldenlandia repens.* Kruipende.

Deeze Soort, door den Heer N. L. BURMANNUS afgebeeld, bemint Moerassige plaatsen aan de Kust van Koromandel, alwaar zy *Nier Madaley* genoemd wordt. LINNÆUS be-

tigeris. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 154. p. 135. Crateogonum Amboinicum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 25. T. 10.

(2) *Oldenlandia* Capsulis sessilibus hispidis, Fol. Lanceolatis. BURM. *Fl. Ind.* p. 38. T. 15. f. 2. Alsine Spergulæ facie Indiæ Orient. PLUK. *Amalth.* 10. T. 356. f. 5. Crusta Ollæ minima. RUMPH. *Amb.* V. p. 460. T. 170. f. 4.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

betrekt 'er toe de kleinfte der Kruidjes, welken RUMPHIUS zegt op Ambon *Caranasfi*, dat is de Korst van de Pot, genoemd te worden, om dat zy Korstachtig langs den Grond zig uitfpreiden. De Stengetjes, die Draadachtig dun zyn, fchieten Worteltjes aan ieder Knietje: de Blaadjes zyn eenigermaate gefteeld, zeer klein: de Bloempjes komen eenzaam in de Oxelen voor. Het Zaadhuisje is rond en ftekelig, overal bezet met ftompe, holle, doorfchynende Haairtjes.

III. *Oldenlandia uniflora.* Eenbloemige.

(3) Oldenlandia *met enkelde zydelingfe Bloemfteeltjes, ruige Vrugten, en byna Eyronde fpitfe Bladen.*

Op Waterige plaatfen van Virginie en Jamaika is de Groeiplaats van deeze Soort, die zeer veel overeenkomst met de naastvoorgaande heeft, en 'er byna alleen van verfchilt, door dien de Vrugtkelkjes zeer groot en gefteeld zyn. Men vindtze *groote Kruipende Water-Muur* van Virginie, met gefpitfte Bladen, door PLUKENET getyteld. De Kelk, die klein is terwyl het Kruidje bloeit, groeit uit in de gedaante van een gekleurde Bloem, zeer wyd en breed, een gebladerd Zaadhuisje, als dat van de Eerenprys, bevattende.

(4)

(3) *Oldenlandia* Pedunculis fimpl. lateral. &c. Old. Calycibus &c *Flor. Virg.* 138. GRON. *Virg.* 21. Oldenl. aquatica &c. BROWN. *Jam.* 146. Alfine Aq. major repens, Fol. acum. Virginiana. PLUK. *Alm.* 20. T. 74. f. 5.

(4) Oldenlandia *met tweebloemige Steeltjes, die langer dan de Bladsteelen zyn, en Lancet-vormige Bladen.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. IV. *Oldenlandia biflora.* Tweebloemige.

Het *Laage Smalbladige Antirrhinum*, onder de Ceylonsche Planten door den Hoogleeraar J. BURMANNUS afgebeeld, is, niettegenstaande zyne kleinte, wegens de gedagte tweebloemigheid en de vierpuntige Zaadhuisjes, niet onaartig. De Blaadjes worden van zyn Ed. gezegd de Steng en Takjes met hunnen Voet als te omvatten; 't welk echter in de Afbeelding zig niet duidelyk vertoont.

(5) Oldenlandia *met naakte zydelingse Kroontjes overhoeks en Liniaale Bladen.* V. *Umbellata.* Gekroonde.

Een Kruidje, by Madrasf groeijende, met Bladen van Kua, dat naar de Lysimachia gelykt en de Zaadhuisjes aan den top byna in Kroontjes heeft, van PLUKENET afgebeeld, komt hier t'huis. Het is derhalve ook door den Heer BURMANNUS opgetekend, die aanmerkt, dat het de *Rubeola Indica* zy van HERMANNUS, by de Cingaleezen *Ratmul*, dat is Roo-

(4) *Oldenlandia* Pedunc. bifloris &c. Antirrhinum humile angustifolium &c. BURM. *Zeyl.* p. 22. T. 11. Antirrhinum Indicum purpureum pusillum. HERM. *Zeyl.* 47. *Flor. Zeyl.* 68.

(5) *Oldenlandia* Umbellis nudis &c. *Fl. Zeyl.* 67. Lysimachiæ affinis Saturejæ folio, Maderaspatana &c. PLUK. *Alm.* 236. T. 119. f. 4. Rubeola Zeylanica Elarathmul dicta. BURM *Zeyl.* 208.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Roode Wortel, en van BALDÉUS, in de beschryving van Malabar, *Esſaye* genaamd; zynde in deszelfs Kruidboek aangetekend, dat men de Wortels van dit Kruid aldaar zeer gemeen gebruikt, om het rood op het Doek, van Katoenen en Chitſen waarſchynlyk, te ſchilderen.

De Stengetjes zyn omtrent een Span hoog, Takkig en glad, met ſmalle geſpitſte Blaadjes en naakte Kroontjes, van weinige Bloempjes, uit de Oxels voortkomende. Voor 't overige is de Geſtalte aan die van Wilde Thym niet ongelyk.

VI. *Corymboſa.* Getroſte.

(6) Oldenlandia *met veelbloemige Steeltjes en Liniaal-Lancetvormige Bladen.*

Een fraaije figuur maakt deeze, die *Hysopbladige* genoemd wordt, in de Afbeeldingen van EHRET. By PLUMIER kan men dezelve insgelyks beſchouwen, alwaar de Steeltjes vierbloemig zyn. Het is mede een laag Kruidje, groeijende in Zuid-Amerika.

VII. *Paniculata.* Gepluimde.

(7) Oldenlandia *met gepluimde Bloemſteeltjes aan 't end en ovaal-Lancetvormige Bladen.*

Hier

(6) *Oldenlandia* Pedunculis multifloris &c. Oldenlandia Caule tenerrimo &c. BROWN. *Jam.* 146. Oldenl. humilis Hysſopifolia. PLUM. *Gen.* 42. *Ic.* 212. f. 1. EHRET. *Pict.* T. 2. f. 1.

(7) *Oldenlandia* Pedunculis paniculatis &c. Mollugo Zeylanica anguſtifolia ſylv. Fl. albo. BURM. *Zeyl.* 161. T. 71. f. 2. Oldenl. Paniculata. BURM. *Fl. Ind.* p. 38. T. 15. f. 1.

Hier wordt de *Ceylonsche Smalbladige Mollugo* met witte Bloemen, van den Heer J. BURMANNUS, t'huis gebragt door den Ridder; doch, alzo dezelve de Bloemen vyfbladig heeft, is de Afbeelding van deeze Soort door den Heer N. L BURMANNUS veel overeenkomstiger met dit Geslagt. Zyn Ed. tekent aan, dat de Stengen omtrent een Voet hoog en de Bladen gepaard zyn, de Bloemsteeltjes aan 't end gegaffeld of in tweeën verdeeld. De Groeiplaats is in Oostindie.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(8) Oldenlandia *met getroste end Steeltjes, Liniaale Bladen en een regtopstaande gearmde Steng.*

VIII. *Stricta.* Dunbladige.

Tot deeze Soort, die wegens de langte der Bloemsteeltjes haaren bynaam schynt te hebben, is het Muur met Spurrie-Blaadjes en kortere harde Hoofdjes, van PLUKENET, betrokken. Dat Kruidje heeft gekranste Blaadjes, terwyl dezelven in het tegenwoordige gepaard zyn, volgens de beschryving van het Malabarse, door KOENIG waargenomen. Even zo bevinden zy zig ook in de *Dunbladige Oldenlandia*, van den Heer N. L. BURMANNUS afgebeeld, die wezentlyk de Bloemsteeltjes lang uitgestrekt heeft,

(8) *Oldenlandia* Pedunc. Racem. terminalibus. *Mant.* 200. Alsine Spergulæ foliis, Cap. brev. duris. PLUK. *Mant.* 9. T. 332. f. 11. Oldenlandia tenuifolia. BURM. *Fl. Ind.* p. 37. T. 14. f. 2.

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK.

heeft, en dus hier zal behooren. Het Kruid, dat Stengetjes hadt van een Span hoog, was op Java verzameld.

Eenwyvige.

AMMANNIA.

Een eenbladige geplooide Kelk, die agttandig is, onder het Vrugtbeginzel: een Bloem van vier Blaadjes, in de Kelk ingeplant, of in 't geheel geen Bloemblaadjes: het Zaadhuisje met vier Holligheden. Deeze Kenmerken onderſcheiden dit Geſlagt, naar den vermaarden Kruidkenner AMMAN benoemd.

Het bevat drie Soorten, allen uitheemſche, naamelyk.

I. *Ammannia latifolia.* Breedbladige.

(1) Ammannia *met half omvattende Bladen, een vierhoekige Steng en opgeregte Takken.*

Deeze, die op vogtige plaatſen der Karibiſche Eilanden groeit, is *Isnardia* met ongeſteelde Lancetvormige als geoorde Bladen en drie Bloemen, door BROWNE getyteld. Dat Gewas met Bladen van Kleefkruid, 't welk een rond Zaadhuisje heeft en zeer klein Zaad, door SLOANE afgebeeld, wordt hier t'huis gebragt. In de Upſalſche Tuin hadt deeze Soort ſomtyds witte Bloem-

(1) *Ammannia* Foliis ſemi-amplexicaulibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 155. p. 126. *Veg.* XIII. p. 136. *H. Cliff.* 344. *H. Ups.* 30. AMM. *Herb.* 344. Isnardia Fol. ſeſſilibus &c. BROWN. *Jam.* 148. Aparines Fol. anomala. SLOAN. *Hiſt.* I. p. 44. T. 7. f. 4.

Bloemblaadjes, somtyds geene. De Bloemen komen gekranst, wederzyds drie, aan de Stengentjes voort.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

II. *Ramosior.* Takkige.

(2) Ammannia *met half omvattende Bladen, en vierhoekige Steng en zeer uitgebreide Takken.*

In Virginie groeit deeze, volgens den Heer GRONOVIUS. CLAYTON noemde ze *Opgeregte Water-Ludwigia*, met een roode Steng, twee smalle Bladen, als die van Hysop, aan de Knietjes en kleine vierbladige Bloempjes, die spoedig afvallen. Hy zegt dat het Zaadhuisje in drieën verdeeld is en verholen in een gebladerde Kelk. Het is een Plantje van een Voet hoog, dat vier paarsche rondachtige Bloemblaadjes heeft, volgens LINNÆUS.

III. *Ammannia Baccifera.* Besiedraagende.

(3) Ammannia *met byna gesteelde Bladen, de Zaadhuisjes grooter dan de Kelk en gekleurd.*

In China is deeze door OSBECK waargenomen, zynde een klein teder Plantje, van een Vinger hoog, regtopstaande, ongetakt, met een

(2) *Ammannia* Fol. Semi-ampl. &c. Ludwigia aquatica erecta &c CLAYT. 774 GRON. *Virg.* 21. BURM *Fl. Ind* p. 38.

(3) *Ammannia* Fol subpetiolaris &c. BURM. *Fl. Ind* T. 15. f. 3, 4. Cornelia verticillata. ARD. *Sp.* 2 p. 9. T. 1. Anonymos Linariæ folio Orientalis Gallii Lutei flore &c. PLUK. *Alm.* 33. T. 136. f. 2.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

een roodachtig rond Stengetje, gepaarde Lancetvormige Bladen, en zeer veele kleine Bloempjes, die elk een eigen Steeltje hadden, in Kransjes by elkander. Het Zaadhuisje was rond, rood en grooter dan de Kelk, die hier viertandig is.

De Heer N. L. BURMANNUS geeft Afbeeldingen van deeze Soort, welke uit China in Italie genaturalizeerd, zo de Ridder aanmerkt, onder den naam van *Cornelia verticillata* was in Plaat gebragt door den Heer ARDUINUS. Deeze, echter, beeldt dit Kruid grooter af, waar van alle Exemplaaren, op Java en Koromandel verzameld, volgens gedagten Hoogleeraar niet grooter waren dan ongevaar een Handbreed hoog. De eene zyner Afbeeldingen is getakt, en die zoude in magerer Grond voortgekomen zyn, dan de kleinere ongetakte, 't welk een byzonderheid is, niet zeer met de natuur van onze Gewasſen overeenkomſtig.

ISNARDIA.

Dit Geſlagt, buiten twyfel naar den Franſchen Heer DANTY D'ISNARD, van wien men, in de Verhandelingen van de Koninglyke Akademie der Weetenſchappen van Parys, verſcheide Kruidkundige Vertoogen heeft, benoemd, heeft een vierdeeligen Kelk zonder Bloem en een vierhokkig Zaadhuisje, met den Kelk omringd.

Maar

Maar ééne Soort komt van (1) het zelve voor, die als een Soort van Muur is aangemerkt geweest, en *Rondbladig Kruipend Moeras-Muur*, met vette Porfeleinblaadjes, genoemd. Men heeft 'er den naam van *Dantia*, naar dien zelfden Heer, aan gegeven. Het groeit niet alleen in Europa, alwaar men het in Vrankryk en den Elfaz, als ook in Italie, gevonden heeft, maar zelfs in Rusland en een dergelyk Plantje is 'er op Jamaika zo wel, als in de Rivieren van Virginie, aangetroffen. BROWNE noemt het *Water-Oldenlandia*, met ftomp Eyronde gepaarde Blaadjes en enkelde Bloemen in de Oxelen. Het is door verfcheidene afgebeeld. MORISON noemt het *Groote Glaux der Moerasfen*. Hy zegt, dat het een Plantje is, met Stengen van een Voet lang op 't Water dryvende, die aan de Knietjes Vezelachtige Worteltjes uitgeeven, waar door het gevoed wordt. De Blaadjes zyn als gezegd is en de Bloempjes groenachtig, waar op Zaadhuisjes als Kruidnagelen volgen, vol van zeer kleine Zaadjes. BOCCONE fchynt dit Kruidje, by Padua en el-

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

I. *Isnardia palustris.* Moerasige.

(1) Isnardia. *Syst. Nat.* XII Gen. 156. p. 126. *Veg.* XIII. p. 136. DAL. *Paris.* 53. Dantia. PETIT. *Gen.* 49. T. 49. GETT *Stamp.* 2. p. 115. Ocymophyllum. BUXB. *Act.* IV. p. 277. T. 27. Oldenlandia aquatica &c. BROWN. *Jam.* 146. Glaux major paluftris Flore herbaceo. MOR. *Præl.* 268. RAJ. *Hist.* 1102. *Suppl.* 615. BOCC *Mus.* 105. T. 84. f. 2. Alfine paluftris rotundifolia repens. LIND. *Alsat.* 114. T. 2.

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* elders, op Moerasſige plaatſen, zodanig aangetroffen te hebben, dat het uit zyne Knietjes in den Grond geworteld was en een Stengetje opſchoot van een Handbreed hoog, zynde het Zaadhuisje weezentlyk in vier Hokjes verdeeld en daar door verſchilt, inzonderheid, dit Plantje van het Guichelmuur, voorheen beſchreeven. De Bloempjes zegt de Ridder, komen tegen over elkander in de Oxels der Bladen voort, zynde groen en ongeſteeld.

TRAPA. Waternoot.

Een vierbladige Bloem en vierdeelige Kelk heeft dit Geſlagt, dat voornaamelyk onderſcheiden wordt door de Vrugt, die een Noot is, met vier Doorens tegen elkander over, welke de Punten van den Kelk geweeſt zyn.

I. *Trapa natans.* Zwemmende. De eenigſte Soort hier van (1) is een Gewas, dat in Slykerige Poelen en Wateren van Europa, zelfs in onze Nederlanden en in den Elſaz by Hagenau, ja in 't midden van Duitſchland zo overvloedig groeit, dat men de Vrugten daar van te Jena ſomtyds te koop brengt, volgens RUPPIUS (*). By Dantzig ook is hetzel-

(1) Trapa. *Syst. Nat.* XII. Gen. 157. p. 126. *Veg.* XIII. p. 136. Trapa petiolis Foliorum natantium Ventricoſis *H. Cliff.* 483. *Fl. Suec.* 134, 140. *Mat. Med.* 52. DALIB. *Paris.* 52. Tribulus aquaticus. C. B. *Pin.* 194. CAM. *Epit.* 715. Tribulus Malabaricus aquaticus foliis ſerratis. PLUK. *Alm.* 374. BURM. *Fl. Ind.* p. 39. *Hort. Mal.* XI. p. 65. T. 33. Tribuloides. TOURNF. *Inſt.* 655. VAILL.

(*) *Fl. Jenens.* p. 50.

zelve gevonden (*), als ook in de Rivieren by Aſtrachan aan de Kaspiſche Zee. LINNÆUS heeft derhalve, ten onregte, de Groeiplaats daar van tot de Zuidelyke deelen van Europa bepaald; terwyl zyn Ed. het zelfs onder de Sweedſche Planten optekent, en men 'er in de Kruidbeſchryvingen, van Provence en Languedok, niets van gemeld vindt. De Kruidkenner LOBEL zegt, dat het in de Noordwaards gelegen Landen, gelyk Nederland en Duitſchland groeit, komende ook ſomtyds voor in de Vaarten en Graften by de Stad Ferrare in Italie. In veele Meiren van Switzerland groeit het menigvuldig volgens HALLER, die aanmerkt, dat de Nooten daar van geen gering gedeelte van den Leeftogt der Ingezetenen in Karinthie uitmaaken, zo raauw als tot Bry gekookt, ja dat men 'er zelfs ſomtyds Brood van bakt (†).

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Latynſche naam *Tribulus aquaticus* onderſcheidt hetzelve van het Landkruid, dat men *Tribulus* noemt, en heeft ook zyne afkomst van het Griekſch woord *Tribolos*, betekenende een

(*) REYGER Fl. Gedan. Tom I. p. 59.

(†) HALL. *Helv.* 468. *Edulis eſt Fructus et in* Carinthia *&* *Agro* Lemovicenſi *Annonæ non minima pars eſt:* zyn zyne Woorden. Door het laatſte zal zyn Ed. het *Limouſin* in Vrankryk bedoelen, alwaar juist dit zelfde van de Karſtengen, die 'er menigvuldig groeijen, verzekerd wordt. Alzo men de Vrugten van dit Kruid ook wel *Water-Karſtengen* noemt, zou zulks gelegenheid tot een zonderlinge misvatting in deezen hebben kunnen geeven.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

een Voetangel of Minkyzer. Hierom noemde TOURNEFORT het *Tribuloides*. Inderdaad de puntige Stekels der Vrugten van dit Gewas, doen dezelven naar de Werktuigen van dien naam, welke men in Belegeringen gebruikt, gelyken. Men geeft 'er daarom ook in Brabant den naam van *Minkyzers* aan, doch gemeenlyk noemt men de Vrugten in ons Land *Waternooten*, in overeenkomst met den Hoogduitschen naam *Wassernusz*, *Weihernusz*, *Stachelnusz* en *Spitsnusz*, dat is Gedoornde of Stekelnooten. De Spaanschen noemenze *Abrolhos* of *Abrojos*, dat ook Minkyzers betekent. De Italiaanen *Tribolo Aquatico*. De Franschen geeven 'er den naam aan van *Escarbots*, *Saligats* en *Trouffles d'Eau* of *Chataignes d'Eau*, dat is Water-Truffels of Water-Karstengen; maar het gemeen in Vrankryk noemtze *Macres*, *Cornuellas* en sommigen *Trapas*; welk laatste den Ridder aanleiding gegeven heeft tot den zonderlingen Geslagtnaam, anders niet bekend.

By LOBEL en DODONÉUS vindt men wel Afbeeldingen van dit Kruid, doch het is door CAMERARIUS in alle zyne deelen best vertoond, zegt de Heer HALLER, die het aldus beschryft. „ De Steng kruipt lang door het „ Water en geeft gevinde Bladen uit, met een „ middel-Rib en zeer fyne enkelde Vinnetjes, „ in 't vlakke geschikt. Wanneer dezelve de „ Oppervlakte van 't Water bereikt, vormt „ zy een Roos van Bladen, met ruigachtige

„ Stee-

„ Steelen. De Bladen zyn ſtevig, glad, van „ onderen met ruuwachtige Ribben, Ruit- „ achtig, met de agterſte zyden effen, de „ voorſten Zaagswyze getand. Uit het mid- „ den van de Roos komen de Bloemen voort, „ met Steelen, die in 't bloeijen kort zyn, maar „ in de volwasſen Plant zig hoog verheffen uit „ het Water, de Vrugttros draagende. De „ Bloemblaadjes zyn wit. De Vrugt bevat van „ binnen een ovaale Kern."

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Deeze Pitten, die den Smaak van Karſtengen hebben, zyn, als gezegd is, eetbaar. „ De „ Ingezetenen van Thracie, zegt PLINIUS, „ die aan de Strymon woonen, maaken met „ de Bladen van Tribulus de Paarden vet, lee- „ vende zelf van de Nooten, daar zy zeer lek- „ ker Brood van bakken, 't welk hardlyvig „ maakt." Die eigenſchap wordt inzonderheid aangemerkt plaats te hebben in deeze Vrugten, welken daarom in de zo berugte Zalf van Agrippa komen, zo LOBEL oordeelt. Het Gemeene Volk maakt 'er in Borstkwaalen gebruik van, even als van Amandelen. Voorts zyn 'er, door ſommigen, nog andere gebruiken, in de Geneeskunde, aan toegeſchreeven (*); terwyl anderen 'er zelfs geen gewag van maaken onder de Geneesmiddelen (†).

In

(*) Vid. KIRCHMAJERI Disſert. *de Tribulis*. TRILLER. *Mat. Med.* p. 203, item GEOFFROY. *Mat. Med. contin.* p. 229. &c.

(†) RUTTY *Mat. Med. Nucl. Belg. Mat. Med.* &c.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Eenwyvige. In de Oostindiën schynt ook dit Gewas te huisvesten: ten minste vindt men in de Malabaarse Kruidhof gewag gemaakt van een Kruid, dat 'er naar gelykt, onder den naam van *Panover-Tsjerana*, 't welk voor een Moeras-Klyf van COMMELYN gehouden werdt. De Bladen waren Bloedkleurig, van binnen glad, van buiten met dikke groenachtige Ribben, en van de Bloem of 't Zaad is niets opgegeven; zo dat de volmaakte overeenkomst nog ver te zoeken zy.

DORSTENIA.

Van dit Geslagt, naar den ouden Kruidkundigen DORSTENIUS gedoopt, is bekend, dat het tot deezen Klasse en deezen Rang behoort, hebbende vier Meeldraadjes en eenen Stamper, doch geen Bloemblaadjes. Gedagte Deelen zyn vervat in een vierhoekig Kelkje, ingeplant in den Gemeenen Stoel, die zeer groot is, bedekt met veele Bloempjes, en Vleezig wordt, bevattende dan enkelde, rondachtige, gespitste Zaadjes. Dus gelykt de Vrugtmaaking eenigszins naar die der Vygeboomen.

Vier Soorten, allen Amerikaansche of Westindische, zyn 'er in begreepen, als volgt.

I. *Dorstenia Houstoni.* Houstons. (1) Dorstenia *met de Bloemstengen uit den Wor-*

(1) *Dorstenia* Scapis radicatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 158.

Wortel, de Bladen Hartvormig, hoekig, gespitst, de Zaad-Stoel vierhoekig.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Deeze Soort is door den bekwaamen Kruidkenner, daar zy den bynaam van draagt, in 't begin van November des Jaars 1730, op de hooge rotzige Gronden aan de Baay van Kampêche, overvloedig groeijende gevonden. De Bladen waren verschillende, sommigen byna volmaakt Hartvormig, als die der Violen, anderen hoekig als die van de Klimop, anderen ingesneeden byna gelyk die van de Eschdoorn of Schotse Linden, dun, effen en donker groen.

(2) Dorstenia *met de Bloemstengen uit den Wortel, de Bladen Vindeelig gepalmd en Zaagtandig, de Zaadstoel vierhoekig.*

II. *Dorstenia Contrajerva.* Contrajerva.

Deeze Soort zou het, volgens den bynaam, schynen te zyn, welke den zo bekenden Wortel, *Contrajerva* genaamd, uitlevert. Men is, ten minste thans verzekerd, dat die Plant niet tot de Commelina, gelyk BANISTER wilde, noch tot de Aristolochia, zo SLOANE dagt, noch tot de Kempheria, zo 't denkbeeld van CA-

158. p. 127. *Veg.* XIII. p. 137. Dorstenia Dentariæ Radice fol. minus laciniato, &c. *Philos. Trans.* N. 421. *Abridg.* VOL. VI. p. 218. *Fig.* 70.

(2) *Dorstenia* Scapis radicatis &c. *H. Cliff.* 32. *Mat. Med.* 53. Drakena Radix CLUS. *Exot.* 83. Cyperus longus odoratus Peruanus. C. B. *Pin.* 14. Tuzpatli. HERN. *Mexic.* 147. Dorstenia Sphondylii folio, Dentariæ radice PLUM. *Gen.* 29. *Ic.* 119.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD STUK. *Eenwyvige.*

CAMELLUS was, behoore. Dat het de *Tuzpatli* van HERNANDEZ zoude zyn, is, om dat die een ronden Wortel hadt, zo RECCHI met reden oordeelt, niet waarschynlyk, te minder, om dat hy dezelve opgeeft als een Kruid, naar Varen gelykende, zonder Bloem of Vrugt. Misschien is het de *Drakena Radix* van CLUSIUS, hem in 't jaar 1581 te Londen door den Ridder DRAKE, die denzelven van zynen Reistogt om den Aardkloot medegebragt hadt, geschonken, welken hy by den Wortel van het bekende Kruid, dat men *Dentaria* noemt, vergelykt. BAUHINUS hadt daar van, onder den naam van *Lange welriekende Cyperus* van Peru, gewag gemaakt.

Deeze Wortel, ons uit de Spaansche Westindiën toegebragt wordende, heeft gedagten naam, als een Tegengiftmiddel, van de Spaanschen bekomen. Men erkent 'er een Zweetdryvende eigenschap in, inzonderheid dienstig tegen hardnekkige Derdendaagse Koortsen. Ook is hy Windbreekende, versterkt de Maag en wekt de verlooren Eetlust, in koude Slymige Gestellen, somtyds weder op.

III. *Dorstenia Drakenia.* Draken-Wortel.

(3) Dorstenia *met de Bloemstengen uit den Wortel, de Bladen Vindeelig gepalmd en effenrandig, den Zaadstoel ovaal hebbende.*

Dee-

(3) *Dorstenia* Scapis Radicatis &c. Dorstenia Dentariæ Radice, Sphondylii folio, Placentâ ovali. HOUST. *Phil. Trans.* uts. N. 1. f. 69.

Deeze Soort wordt door gedagten HOUSTON omſtandig beſchreeven en afgebeeld. Hy hadt dezelve gevonden in 't Ryk van Mexico, by 't oude Vera Cruz, op den hoogen Grond, aan de kant van de Rivier. De Wortels, zegt hy, die overblyven, ſchieten in de Maand Mey, of zo dra het begint te regenen, ieder zes of agt Bladen uit, van vier of vyf Duimen lang en breed, welke, byna even als in het Beerenklaauw-Kruid, omtrent tot aan de Middelrib toe verdeeld zyn, ſtaande op Steelen van een half Voet lang. Daar tusſchen komen uit den Wortel wat langer Steelen voort, ieder aan 't end een zonderling Lighaam hebbende, dat platachtig is en ovaal, overend ſtaande, aan de eene zyde effen en groen, gelyk de Kelk in veele andere Planten, aan de andere zyde een menigte van kleine geele Topjes uitgeevende, waar op rondachtige Zaadjes volgen, mede op dien Stoel geplaatst. Deeze oordeelde hy de *Tuzpatli* van HERNANDEZ te zyn, en het Blad gelykt 'er, inderdaad, veel naar. Van deeze zo wel als van zyne andere voorgemelde Soort, werdt, zegt hy, de Wortel, onverſchillig, onder den naam van Contrajerva, naar Europa uitgevoerd.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Dorſtenia met Bladen van Beerenklaauw, van Pater PLUMIER, oordeelde gezegde Kruidkenner van zyne beide Soorten en inzonderheid van deeze laatſte te verſchillen, doordien de Bladen daar van Zaagswyze getand,

IV. AFDEEL IV. HOOFDSTUK.

de Zaad-Stoel vierhoekig en de Wortels als uit verscheide Knobbeltjes aan elkander gevoegd waren: weshalve hy vastelyk die van PLUMIER hieldt voor de Plant, welke den *Drake-Wortel* van CLUSIUS voortbragt.

IV. *Caulescens.* Gestengde.

(4) Dorstenia *met de Bloemsteelen uit een Steng voortkomende.*

Een andere Soort, van gezegden Pater in de Westindiën waargenomen en afgebeeld, is in dit opzigt weezentlyk van de voorigen verschillende, hoewel zy dergelyke Zaadstoelen draagt. De Bladen zyn, bovendien, Eyrond, getand en sterk geribd: de Wortels bestaan uit verscheide Vezelingen, die niet, gelyk in de anderen, van een Knobbelachtig Hoofd of Bol-Wortel afkomen: zo dat deeze denkelyk de Contrajerva niet zal zyn. PLUMIER hadtze *Getroste Parietaria*, met de Bladen aan de kanten Haairig, genoemd: want de Vrugtmaaking wordt geoordeeld veel overeenkomst te hebben met die van 't Glaskruid, dat ook viermannig is, doch tot de Veelwyvigen, die Eenhuizig zyn, behoort. Hierom oordeelde onze Ridder het de moeite wel waardig, in de leevende Gewassen van dit Geslagt, des mooglyk, te onderzoeken, of zig daar ook geen Vrou-

(4) *Dorstenia* Pedunculis Caulinis. *H. Cliff.* 32. Parietaria Racemosa Foliis ad Oras villosis. PLUM. *Spec.* 10. *Ic.* 120. f. 1.

Fig. 1.
Fig. 2.
A
B

Vrouwelyke Bloempjes, op een zelfden Stoel, onder de Tweeſlagtige bevinden mogten. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

COMETES. Komeetkruid.

De byzondere Kenmerken van dit Geſlagt, waar aan de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, wegens de zonderlinge Vertooning, deezen naam gegeven heeft, zyn, een Kroontje uit vier zeer Hairige Blaadjes beſtaande, 't welk tot Omwindzel ſtrekt voor drie Bloempjes, hebbende een vierbladigen Kelk, en waar op een Zaadhuisje van drie Greintjes volgt. *Monogynia.*

De eenigſte Soort (1), van Suratte overgebragt, heeft een Kruidige Steng; gepaarde ongeſteelde, ſtomp Eyronde, geſpitſte, effenrandige, gladde Bladen. De Bloemſteeltjes, van langte als de Bladen, komen uit de Oxelen overhoeks voort, zegt de Ridder. I. *Cometes Surattenſis.* Suratſe.

Om dergelyke reden benoem ik een Kaapſch Gewas, dat ik tot geen der voorgemelden betrekken kan, als een nieuw Geſlagt uitmaakende.

CRINITA. Haairſter.

Want de Bloemen van hetzelve zyn vergaard tot ruige Bolletjes, van aanmerkelyke grootte, die

(1) Cometes. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1243. p. 127. *Mant.* 39. *Veg.* XIII. p. 137. BURM. *Fl. Ind.* Tab. 15. f. 5. Clinopodium parvum Sinicum. PLUK. *Amalth.* 61. T. 380. f. 4?

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* die zig met dezelven byna als dat flag van Komeeten, oogfchynlyk geen Staart hebbende, welke men *Haairfterren* noemt, vertoonen, en de Kenmerken beftaan, dus, in een gemeen Omwindzel, een naakten Stoel bevattende, waar op een menigte van gefteelde rondachtige Vrugtbeginzeltjes, die gekroond zyn met een vierdeeligen Kelk, en deeze bevat een Trechterachtig Blommetje in vieren gedeeld, met een zeer langen Styl.

I. *Crinita Capenfis.* Kaapfe. Pl. XL. *Fig.* 1. De nevensgaande Afbeelding, Plaat XL, *Fig.* 1. geeft een denkbeeld van dit fraaije Gewas, 't welk een Afchgraauwe Houtige Steng heeft en dus zig Heefterachtig vertoont. De Bladen, tropswyze aan 't end der Takjes groeijende, hebben die figuur, welke ik ftomp Eyrond (*) noem, met een Puntje. Zy zyn eenigermaate gefteeld, volkomen effenrandig, dun en niet ruuw: groen van Kleur. De Bloemfteelen zyn byna een Duim lang, taamelyk dik en ftevig. Op 't end derzelven zit het gemeene Omwindzel, dat ook witachtig is, bevattende een menigte van gefteelde Kelken, die allen in vier lange Punten verdeeld zyn, en dus het gezegde Hoofdje als tot een Haairbol maaken. Ieder Kelk bevat een Blommetje van gemelde figuur, aan den Mond in vieren gedeeld,

(*) Dat is zo veel als *obovata* of *obverfe ovata* by den Ridder, om dat het breedfte gedeelte uitwaards, of van den Tak af is gekeerd.

deeld, en uit de hoeken van ieder verdeeling een omgedraaid Meelknopje of Meeldraadje uitgeevende. Ik heb zulke Blommetjes overlangs voorzigtig open geknipt, om te onderzoeken, of 'er ook andere deelen der Vrugtmaaking in het Pypje mogten verholen zyn, gelyk in 't Geſlagt van *Gnidia*; doch niets zodanigs kunnen beſpeuren. Behalven den zeer langen Styl, die uit het Vrugtbeginzel, dat onder het Blommetje is, ontſpringt en ver buiten hetzelve uitſteekt, kwam daar in niets te voorſchyn, dan de gezegde gedraaide Ligbaampjes, welke zo geen Meelknopjes, ten minſte Meeldraadjes, die hunne Knopjes verlooren hebben, moeten zyn. Deeze komen in alle Bloempjes op even de zelfde manier voor. Een zodanig Blommetje, dat ik, als gezegd is, in de langte open geſneeden heb, is by A, driemaal in langte en breedte vergroot zynde, voorgeſteld. Voor 't overige kan men de Geſtalte van 't Gewas, dat Takkig is, duidelyk in de Afbeelding beſchouwen.

STRUTHIOLA. Struiskruid.

Of de benaaming van dit Geſlagt van 't oude Griekſche woord *Struthiola*, 't welk een Kruid by de Geneeskundigen bekend, betekende; dan van den Struisvogel, naar wiens Vederen het Gewas eenigermaate gelykt, herkomſtig zy, is my duiſter. Dit laatſte, evenwel, komt my ge-

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

gevoeglyker voor, dan hier de Mosschen in 't spel te brengen, en dit Geslagt *Spatzenstrauch* te heeten, gelyk de Duitschers thans doen, om dat de Ridder hetzelve met de *Passerina* navermant geoordeeld heeft te zyn.

De Kenmerken zyn, geen Bloemblaadjes, maar een Pypachtige Kelk, die in de Mond agt Klieren heeft, boven en behalve de vier Meeldraadjes en een Styl: zynde de Vrugt een Sappelooze eenzaadige Bezie (*).

Twee Soorten, beiden uit Afrika en wel van de Kaap afkomstig, zyn 'er in begreepen, naamelyk.

I. *Struthiola virgata.* Roedachtig. Pl. XL. *Fig.* 2.

(1) Struiskruid *dat ruigachtig is.*

Hoewel zig geen byzondere ruigte aan 't Loof van het Gewas, dat in *Fig* 2, op Plaat XL, uit myne Verzameling van Kaapse Planten, aan 't licht gebragt is, vertoont, zyn doch de bovenste Blaadjes aan de kanten sterk gehaaird, en de overeenkomst verder is zo groot, dat ik niet geschroomd heb hetzelve hier t'huis te brengen. De Takken, immers, zyn enkeld, Roedachtig en

(*) Dit volgens het gene nevens *Struthiola* staat, in *Ed. Veg.* XIII. p. 137. In de optelling der Kenmerken aan 't hoofd der Klasse, als p. 116, staat *Corolla quadrifida.* In de geheele Opgaave der Kenmerken van dit Geslagt, *Mant* p. 4. en in *Gen. Plantar.* Ed. VI, staat zelfs *Calyx nullus*, dat is, Geen Kelk. Hoe zal men zulks samenknoopen?

(1) *Struthiola* pubescens. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1244. pag. 138. *Mant.* p. 41.

en komen byna Kroonswyze uit de Steng voort; de Blaadjes Lancetvormig, gespitst, glad, gestreept en Geutswys' hol aan de binnenzyde. Zy staan tegenover elkander. De Bloempjes komen ongesteeld, elk op zig zelve, uit de Oxels der Bladen voort: zy zyn van langte als de Blaadjes en van buiten paarschachtig; 't welk alles strookt met de beschryving, welke LINNÆUS geeft van deeze Soort, de Groeiplaats ook aan de Kaap der goede Hope stellende. Wat de deelen der Vrugtmaaking aangaat, die vind ik, (gelyk in het driemaal in alle Afmeetingen vergroot Blommetje, by B, eenigermaate aangetoond is,) volmaakt met zyn Ed. Opgaave overeenkomstig. Het Blommetje, 't zy dan Kelk- of Bloembladig, is Pypachtig, in vieren gedeeld, met Eyronde Slippen. Het bevat binnen den Mond, rondom den Keel, agt Klieren rosachtig van Kleur, ieder in een Penseeltje van opstaande witte Haairtjes vervat. Daar tusschen zyn de vier korte Meeldraadjes en de Styl, in 't midden van het Bloempje, zigtbaar. Het Vrugtbeginzel, daar het Blommetje op zit, is Eyrond, en verandert in een Zaadhuisje van dergelyke figuur. Voorts heeft het Blommetje, van buiten, ook een aanmerkelyke Haairigheid.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Struiskruid *dat glad is.*

II. *Erecta.* Regtopstaand.

Tot

(2) *Struthiola* glabra. *Ib.* Passerina *dodecandra.* *Sp. Plant.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

IV. Tot deeze Soort wordt de *Twaalfmannige Pasſerina*, welke men zig verbeeld hadt twaalf Meelknopjes te hebben, t'huis gebragt. Zy verſchilt inzonderheid door de langte der Bloempjes van de voorgaande, gelyk uit de Afbeelding van den Hoogleeraar J. BURMANNUS blykt.

KRAMERIA.

Dit Geſlagt is mooglyk benoemd naar den Heer Doktor KRAMER, door wien, nu twintig Jaar geleeden, een Lyst der Planten en Dieren, welken zyn Ed. in Neder-Ooſtenryk waargenomen hadt, volgens den lei-draad van onzen Ridder, aan 't licht gegeven werdt. Het heeft geen Kelk, maar een vierbladige Bloem, met het bovenſte Honigbakje drie, het onderſte tweedeelig, en de Vrugt is een drooge, ſtekelige, eenzaadige Bezie.

I. *Krameria Ixina* Amerikaanſche.

I. De eenigſte Soort (1), door den Heer LOEFLING in Cumana, aan de Vaſte Kust van Zuid-Amerika, ontdekt, werdt van de Ingezetenen aldaar *Cardillo breve* geheten, wegens de Stekelige Vrugt. Hy hadt 'er den naam van *Ixina* of *Ixine* aan gegeven. Zy ſchiet Heeſterachtige Stengen, naar alle kanten verſpreid,

513. Thymelæa Fol. oppoſitis cruciatis &c. BURM. *Afr.* T. 47. f. 1.

(1) Krameria. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 161. p. 125. *Veg.* XIII. p. 138. LOEFL. *It.* 195.

ſpreid, die van den Grond weder opryzen, en zig in veele kleine Takjes verdeelen. De onderſte Bladen zyn Lancetvormig, de bovenſten Liniaal, ſmal en ſpits gepunt. 't Geheele Kruid is uit den bruinen grys. Het draagt Roozekleurig paarſche Bloempjes, die vierbladig zyn, met een driedeelig, ſmal Honigbakje boven de Meeldraadjes en van onderen een tweebladig of tweedeelig, als gezegd is. 't Getal der Meeldraadjes is vier, de buitenſte twee een weinig langer, met kleine Meelknopjes, die aan 't end twee Gaatjes hebben. De Vrugt is Kogelrond, met ſtyve Haairtjes bezet, bevattende een Eyrond, glad, hard Zaad. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

ACÆNA.

Een vierbladige Kelk en Bloem: de Vrugt een eenzaadige Bezie, agterwaards gedoornd. Dus komen de Kenmerken voor van dit Geſlagt, weinig van het voorgaande verſchillende.

De eenigſte Soort, daar van (1), is door den Heer *Mutis* in Nieuw Spanje waargenomen. Zy maakt een Houtig Gewas met zeer zweepige Takken, voortkomende uit een Steng van twee Voeten hoog. Hetzelve heeft hier en daar verſtrooide Vinbladen, welke uit zeer ongelyke Blaadjes beſtaan. Uit de Oxels komen ſtyve Aairen voort, die regtop ſtaan en de I. *Acæna elongata.* Zweepige.

(1) Acæna. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1293. *Mant.* 200.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. de langte van een Span hebben, met ongesteel-de Bloemen overhoeks, vervat in eigen Blikjes.

Eenwyvige.

CAMPHOROSMA. Kamferkruid.

Een Bekerswyze Kelk, waar van twee Tandjes tegenover elkander en beurtlings zeer klein zyn: geen Bloem en een Zaadhuisje met één Zaad; maaken de byzondere Kenmerken uit.

Dit Geslagt behelst vier Soorten, naamelyk.

I. *Camphorosma Monspeliensis* Montpelliers.

(1) Kamferkruid *met Liniaale ruige Blaadjes.*

Deeze Soort is omstreeks Montpellier, in Languedok, zo gemeen, dat zy deswegen den bynaam voert, groeijende aldaar overal op dorre Gronden. Zy ontbreekt in Provence ook niet, alwaar menze aan de Wegen, by Aix en elders, aantreft. TOURNEFORT, hoewel van daar afkomstig, was onzeker, waar dit Gewas te plaatzen, toen hy zyne Onderwyzingen in de Kruidkunde uitgaf: maar naderhand heeft hy 'er een Geslagt van gemaakt onder den naam van *Camphorata*, wegens den Kamfer-Reuk, dien dit Kruid heeft. Het groeit ook op Zandige plaatsen in Spanje en Tartarie.

Dit

(1) *Camphorosma* Fol. hirsutis linearibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 164. p. 128. *Veg.* XIII. p. 139. *Am. Acad.* I. p. 392. Camphorosma. GOUAN. *Monsp.* 72. Camphorata hirsuta. C. B. *Pin.* 486. TOURNF. *Mem. Par.* 1750. p. 313. BUXB. *Cent.* I. p. 18. T, 28. f. 1. GER. *Prov.* 379 Camphorata Monspeliensium. J. B. *Hist.* III. p. 379. LOB. *Adv.* 174. *Icon.* 403. *Kruidb.* 490. Selago Caule procumbente, fol. sparsis. *H. Cliff.* 321. R. *Lugdb.* 300.

Dit Kruid, door LOBEL onvolkomen in Afbeelding gebragt, heeft een veelkoppigen Wortel van byna een Duim dik, welke dikachtige Houtige Stengen uitgeeft, somtyds tot een Elle hoog, die Takkig, ruig en witachtig zyn, vol Knoopen, overhoeks geplaatst, en by tropjes bezet met kleine dunne Blaadjes, taamelyk styf, Haairig, van een Kruiderigen Reuk en een wat scherpen Smaak.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Men heeft van dit Gewas geen gebruik gemaakt in de Geneeskunde, tot dat Doktor BURLET, in 't voorste deezer Eeuw, hetzelve in kennis bragt als een byzonder Middel tegen de Kortademigheid en Waterzugt. Hy deedt hetzelve als Thee trekken, of een Afkookzel daar van maaken in Water of Wyn. Doktor GARIDELL, die zulks verhaalt, hadt 'er nogthans zo uitmuntende Werkingen niet van bevonden.

(2) Kamferkruid *met Elsvormige, styve, gladde Blaadjes.*

II. *Acuta.* Spitsbladig.

Deeze, in Italie groeijende, is, onder den naam van *Anthyllis altera Italorum*, door LOBEL beter afgebeeld. Men vindtze als aan de Camphorata naverwant aangetekend door C.

(2) *Camphorosma* Fol. Subulatis rigidis glabris. *Am. Acad.* I. p. 393. Camph. altera. TAB. *Hist.* 57. Camphor. congener. C. B. *Pin* Anthyllis altera Italorum. LOB. *Ic.* 404. DALECH. *Hist.* 150. HALL. *Helv.* 183.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

C. BAUHINUS. Zy groeit ook in Switzerland, en komt, volgens den Heer HALLER, de Kali veeleer naby, terwyl MAGNOLIUS haar tot de Herniaria betrokken hadt. De Blaadjes zyn zeer ſpits, en omkleed met gebaarde Witachtige Schubbetjes, welke de Bloempjes bevatten, waar op een ruig Zaadhuisje volgt.

III. *Glabra.* Gladbladig.

(3) Kamferkruid *met byna driekantige gladde niet ſteekende Blaadjes.*

De Heer HALLER twyfelt of deeze, die in Switzerland haare Groeiplaats heeft, weezentlyk van de Ruige van Montpellier verſchille. Zy valt kleiner, gelyk uit de Afbeelding en beſchryving, in 't Werk van DALECHAMP, blykbaar is. De Blaadjes zyn wel niet ruig, maar de Steng is altoos Wollig en het Kruid ook niet van Reuk ontbloot.

IV. *Camphorosma Pteranthus.* Wiekbloemig.

(4) Kamferkruid, *dat zeer Takkig is, met Degenvormige verbreede Bloemſteeltjes en gekamde Blikjes.*

Deeze Soort, in Arabie groeijende, heeft Kruidige Stengetjes, in twee of drieën verdeeld,

(3) *Camphorosma* Fol. ſubtriq. glabris inermibus. *Am. Acad.* utſupra Camph. Fol. confertisſ. inermibus, lævibus. HALL. *Helv.* 183. Camphorata glabra. C. B. *Pin* 286. DALECH. *Hiſt.* 1179.

(4) *Camphorosma* Ramoſisſima, Pedunculis Enſiformibus &c. *Mant.* 41.

deeld, en dus zeer Takkig, met ſmalle rond- achtige Blaadjes Kranswyze bezet. De Bloemp- jes zyn ongeſteeld en groen, met een zeer kort tweedeelig Vliesje omringd, daar wederzyds drie Bladerige Blikjes uit voortkomen. Het Zaadhuisje, dat rond is, zit in een tweehoor- nige gaapende Kelk. De Bloemſteeltjes zyn zeer plat. Dus heeft men 't in de Akademie- Tuin te Upſal waargenomen.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Monogy-nia.*

ALCHEMILLA. Leeuwenvoet.

Een agtdeelige Kelk, geen Bloem en een enkel Zaad, dat in de Kelk beſlooten is. Dus komen de Kenmerken voor van dit Geſlagt, waar in drie Soorten vervat zyn, naamelyk.

(1) Leeuwenvoet *met gekwabde Bladen.*

I. *Alchemilla vulgaris.* Gemeen.

In veel deelen van Europa, doch inzonder- heid in Bergachtige Landen, zo wel Noorde- lyk als Zuidelyk, groeit dit Kruid in 't wilde. Men noemt het gemeenlyk *Alchimilla*, om dat het van de Alchymiſten zou aangepreezen zyn. Sommigen hebben 'er ook den naam van *Stel- laria* en *Sanicula major* aan gegeven. In 't Hoog- duitſch

(1) *Alchemilla* Foliis lobatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 165. p. 129. *Veg.* XIII. p. 139. Alchemilla Fol. palmatis. *H. Cliff.* 38. R. *Lugdb.* 231. Alchemilla Fol. ſimplicibus. *Fl. Lapp.* 66. *β.* Alchem. vulgaris. C. B. *Pin.* 319. Alch. minor. TOURNF. *Inſt.* 502. DOD. *Pempt.* 14. LOB. *Icon.* 663. CAM. *Epit.* 908.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

duitsch heet het *Sinnauw*, *Lewenfusz* en *Frauenmantel*; welke benaamingen ook wel gebruikt worden in andere Taalen. Die van *Pied de Lion*, gelyk de Franschen zeggen, dat is *Leeuwenvoet*, afgeleid van de figuur der Bladen, schynt wel de eigenste te zyn. De Engelschen noemen het *Ladies Mantle*, of Onzer Vrouwe Mantel, doch in de Noordelyke deelen wordt het *Bearsfoot*, dat is Beerenvoet geheten.

Een aanmerkelyk verschil heeft in dit Kruid plaats. Uit den Wortel van hetzelve, die overwintert, komen Steelen voort, welke ieder op 't end een Blad hebben, veel naar dat der Kaasjes-Bladen gelykende. Zy breiden zig in de gedaante van een agt- tien- of twaalfhoek, waar aan een of twee hoeken by den Steel ontbreeken, uit. De Bladen zyn ruig en groen, Waaijerachtig op de Steelen geplaatst, gelyk de Afbeelding van CAMERARIUS, die zeer fraay is, aanwyst. Dus komt het gemeenlyk voor: maar somtyds heeft het geelachtige gladde Bladen, en eene leggende Rosachtige Steng; dat eene Verscheidenheid is, meest groeijende op drooge, dorre Velden. Anders heeft het een regtopstaande getakte en gebladerde Steng, van ruim een Voet hoog, die kleine Bloempjes draagt, eenigen in tropjes by elkander. Dezelven bestaan uit een Kelkje met agt punten, van onderen gevuld met een vooze zelfstandigheid, welke de vier Meeldraadjes uitgeeft, en de Styl komt hier, dat zonderling is en

naauw-

naauwlyks ergens anders plaats heeft, niet boven maar onder uit het Vrugtbeginzel voort. De Kleur der Kelkjes is doorgaans groen, maar men heeft 'er ook die wit zyn, en dan noemt men het Alchimilla met witte Bloemen. Sommigen schryven 'er twee Zaadjes aan toe, doch de Heer HALLER heeft altoos maar één Zaadje, dat spits Eyrond was, in het Kelkje gevonden.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

In de Geneeskunde is de Sinauw vermaard wegens haare samentrekkende kragt, die echter uitwendig meest plaats heeft. De Hitte en Pyn, van Wonden, Zweeren en Ontsteekingen, wordt door een Stooving met het Afkookzel zeer verminderd. Het geeft ook stevigheid aan verslapte Lighaamsdeelen. Inwendig dient het tot stemping van Bloedvloeijingen, als ook tot Geneezing, zegt men, van Kwetzuuren en Breuken.

(2) Leeuwenvoet *met gevingerde Zaagswys' getande Bladen.*

II. *Alpina.* Alpisch.

Deeze Soort wordt *Alpische Tormentilla* met Fluweelachtige Bladen getyteld door C. BAUHINUS. De Pool der Bladen is zo fyn en zagt,

(2) *Alchemilla* Fol. digitatis serratis. *Fl. Lapp. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb.* 232. MORIS. *Hist.* II. p. 195. S. 2. T. 20. f. 3. Tormentilla Alpina Fol. Sericeis. C. B. *Pin.* 326. β. Alchemilla Alpina pubescens minor. TOURNF. *Inst.* 508. HALL. *Helv.* 185.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

zagt, dat zy het Satyn tarten, zo MORISON aantekent, en tevens Zilverkleurig. Niets is gemeener dan dit Kruid op de toppen van de Jura en der laage Alpen van Switzerland, zegt de Heer HALLER. Het groeit op de Laplandsche Gebergten ook zeer menigvuldig zegt de Ridder. Somtyds komt het Vyfbladig, somtyds Zevenbladig voor; dat is de Bladen zyn of in vyven of in zevenen verdeeld, 't welk zyn Ed. van de Groeiplaats en Kweeking oordeelt af te hangen. HALLER heeftze zelfs negendeelig waargenomen, en zegt, „ de vierkante Kroon der Bloem geeft een bruin Pluis „ uit, dat het Zaad bedekt, en dikwils is „ zelfs de geheele Bloessem zwartachtig."

III. *Pentaphyllea.* Vyfbladig.

(3) Leeuwenvoet *met vyfvoudige, veeldeelige, gladde Bladen.*

Op de hoogste Bergen der Switzersche Alpen, in vogtige Dalen, vindt men deeze, die de Bladen tot aan den Steel toe in vyven gesneeden, en verder de Slippen diep getand heeft, zo dat zy zig als met Franje vertoonen, gelyk BOCCONE zegt, die 'er een Afbeelding van heeft aan 't licht gebragt. 't Geheele Plantje is glad en groen, doch bereikt maar de hoogte van vier Duimen.

On-

(3) *Alchemilla* Fol. quinatis multifidis glabris. Alchemilla Alpina quinquefolia. C. B. *Pin.* 320. *Prodr.* 138. BOCC. *Mus.* I. p. 18. T. 1. HALL. *Helv.* 185.

Onder de Viermannigen gaa ik tot de Twee-wyvigen over, waar van het eerste Geslagt genoemd wordt. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Digynia.*

APHANES. Perchepier.

Een vierdeelige Kelk zonder Bloemblaadjes en twee naakte Zaaden, zyn de byzondere Kenmerken daar van (*).

I. *Aphanes Arvensis.* Akkerig.

De eenigste Soort (1), als een zeer kleine Leeuwenvoet van sommigen aangemerkt, terwyl zy daar veel gelykheid naar heeft, groeit jaarlyks uit Zaad op de Akkers door geheel Europa. Van LOBEL wordt zy *Perchepier der Engelschen* geheten, als in Engeland, om raauw te eeten, over de Salade, of in Pekel ingelegd en

(*) De Heer HALLER zegt, dat het eenigste onderscheid van dit Geslagt, in Kenmerken, met dat van ALCHIMILLA, *alleenlyk bestaat in een vierdeelige Kelk.* Te vooren was die ook agtdeelig opgegeven, gelyk men *Calyx octofidus* ook nog vindt in de Lyst der Kenmerken, op APHANES, aan het Hoofd der Klasse, by onzen Ridder, zelfs in de laatste Uitgaave van het *Systema Naturæ;* terwyl het in de voorstelling van 't Geslagt, pag. 139, veranderd is. Doch dergelyke strydigheden, die echter de weezentlyke onderscheiding betreffen, komen daar in, gelyk ik boven aangemerkt heb, meer voor.

(1) Aphanes. *Syst. Nat.* XII. Gen. 166. p. 129. *Veg.* XIII. p. 139. *Hort. Cliff.* 39. *Fl. Suec* 137. R. *Lugdb.* 231. GRON. *Virg.* 17. DALIB. *Par.* 53. TOURNF. *Par.* 48. Chærophyllo nonnihil similis. C. B. *Pin.* 182. Alchimilla minima montana. COL. *Ecphr.* 145. T. 146. Perchepier Anglorum. LOB. *Icon.* 727. HALL. *Helv.* 184. GORT. *Belg.* 41.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

en tot een Geneesmiddel, meest gebruikt wordende. Zelfs het gedeftilleerde Water, daar van, zegt men van veel nuttigheid te zyn. De naam, die zuiver Franſch is, zou 'er, wegens de kragt tot vergruizing van den Blaas-Steen, aan gegeven zyn. Het Kruidje is ſterk Pisdryvende. Het groeit niet meer dan een Span hoog, met een opgeregt Stengetje, en heeft geſteelde Wortelblaadjes, die driekwabbig zyn, doch de middelſte Kwab in drieën, de twee zydelingſen, ieder, in tweeën verdeeld hebben, zynde geheel ruig. Sommigen hebben het daarom by de Kervel vergeleeken. De Bloempjes zitten by tropjes, ongeſteeld, in de Oxels der Bladen en zyn naauwlyks zigtbaar; waar van het den Geſlagtnaam draagt. Somtyds komt 'er maar ééne Styl in voor. TOURNEFORT merkt aan, dat het vry laf is, omſtreeks Parys, terwyl LOBEL 'er een merkelyke bitterheid en ſcherpte aan toeſchryft. Deez' hadt het, zeer oneigen, *Engelſchen Steen*, *doorſnydende Kruid* genoemd (*). CRU-

(*) In zyn *Kruidboek*, bladz. 888. Want het denkbeeld, dat men uit die benaaming op zou maaken, is zeer zonderling, en komt geenszins met de natuur der zaake overeen. Men zou het dan beter *Steenvergruizend Kruid* of *Steenverteerder*, of *Steenboorder* kunnen noemen: welk laatſte de Franſche naam byna aanduidt. De Engelſchen heeten het gemeenlyk *Parſley-Pert* of *Parſley-Break ſtone*, dat is Breekſteen-Peterſelie: doch het wordt, in 't Graafſchap Hereford, ook *Colickwort*, dat is Kolykkruid geheten, zo MERRET aantekent, *Pin.* Lond. 1567. p. 92. Geheel oneigen is het woord *Parſley-Pert*, in SEWELS Woordenboek, *Polytrichum Saxifragum* vertaald.

CRUZITA. Kruisplant. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Dit Geslagt heeft twee Kelken, den binnensten vier- den buitensten vyfbladig, zonder Bloemblaadjes en een enkel Zaad.

I. *Cruzita Hispanica.* Spaansche.

De eenigste Soort (1) komt onder den Spaanschen naam *Cruzita*, betekenende Kruisplant, by LOEFLING voor. Zy heeft een regte stevige Steng, van vier of vyf Voeten, met regtopstaande Takken, tegenover elkander, gearmd. De Bladen zyn gepaard, Lancetvormig, aan de enden spits, effenrandig, bruin. De Bloempjes, die zeer klein zyn, komen Schubachtig, Aairswyze tot een Pluim vergaard, aan de toppen voort. Hy hadt de vier Blaadjes van den binnensten Kelk Bloemblaadjes geheten. De Groeiplaats is aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika, in 't Landschap Cumana.

BUFONIA.

Een vierbladige Kelk en vierbladige Bloem, met eene eenhokkige tweezaadige Vrugt, maaken de Kenmerken uit van dit Geslagt.

I. *Bufonia tenuifolia.* Dunbladig.

De eenigste Soort (1), door gedagten Autheur in

(1) Cruzita. *Syst. Nat.* XII. Gen. 167. p. 129. *Veg.* XIII. p. 139. LOEFL. *Itin.* 203.

(1) Bufonia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 168. p. 129. *Veg.* XIII. p. 139. SAUV. *Monsp.* 141. *Am. Acad.* I. p. 386. LOEFL. *Itin.* 44. GER. *Prov.* 400. MAGN. *Monsp.* 211. Alsinoides. RAJ. *Angl.* III. p. 346. Alsine Polygonoides tenuifolia. PLUK. *Alm.* 22. T. 75. f. 3. Herniaria angustissimo Gramineo folio, erecta. MAGN. *Hort.* T. 97.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Tweewyvige.*

in Spanje, by Madrit, gevonden, groeit ook in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, ja zelfs in Engeland, volgens RAY, die haar *Alsinoides* noemde. Het was *Dunbladig Muur*, naar 't Varkensgras gelykende, met de Bloempjes langs den Steel Aairswyze geplaatst, van PLUKENET geheten, die het, zo wel als MAGNOLIUS, in Afbeelding gebragt heeft. Doktor GERARD beschryft dit Kruidje omstandig. Het groeit Jaarlyks, zegt hy, uit Zaad, langs de Wegen en op zeer dorre, drooge, Steenachtige plaatsen, in Provence. De Wortel is lang en dun; de Steng van een half tot een Voet hoog, regtopstaande met veele Knoopjes en zeer Takkig, bezet met zeer smalle Grasachtige Blaadjes, die in een Punt uitloopen. De Bloempjes komen, als gezegd is, voort, en zyn zeer klein, hebbende de Bloemblaadjes zeer dun en kleiner dan de Kelkblaadjes. 't Getal der Meeldraadjes is in dezelven somtyds twee, somtyds vier waargenomen.

CUSCUTA. Warkruid.

Dit Geslagt heeft een vierdeeligen Kelk en eenbladige Bloem; waar op volgt een tweehokkig Zaadhuisje, voegt hier by, dat het zig als Wargaren om de Kruiden slingert en op dezelven, als een Bygewas, geworteld is; weshalve ik het *Warkruid* noem.

Drie Soorten, waar onder twee Europische en één Amerikaansche, komen 'er in voor, als volgt.

(1) War-

(1) Warkruid *met ongesteelde Bloemen.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. I. *Cuscuta Europæa.* Groot.

Deeze komt in Europa op veelerley Planten voor. Gemeenlyk vindt menze in de Haagen of Heggen van allerley ruigte, de Brandenetelen, Braamen, Hoppe, Hennip en andere Gewasfen, zonder onderfcheid, omflingerende, en aan elkander ftrengelende. Zo zy op eenige byzondere Plant alleen huishoudt, dan gaat zy die dikwils als verftikken, en doetze uitteeren; weshalve men ze met regt *Worgkruid* zou mogen noemen. Ondertusfchen is het Gewas zo Draadachtig dun en fyn, dat de Duitfchers hetzelve *Flafchfeiden* of enkel *Seiden*, de Sweeden *Silke*, de Deenen *Horfilke* noemen. Anders wordt het ook wel *Dotter* en van de Engelfchen *Dodder* geheten. De Franfchen en Italiaanen volgen den Latynfchen naam *Cuscuta*, die van het Griekfch *Casfytha* zyne afkomst heeft. Wy noemen het *Schorfte*, *Wrange* of *Viltkruid.*

Het beftaat uit ongebladerde Draadachtige Vezels als Snaaren, die uit Zaad, dat in den Grond

(1) *Cuscuta* Floribus fesfilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 170. p. 129. *Veg.* XIII. p. 140. Cuscuta nuda repens Filiformis. *Fl. Suec.* DALIB. *Paris.* SAUV. *Monsp.* 11. GOUAN *Monsp.* 74. GAR. *Prov.* 157. Cuscuta aphyllos. HALL. *Helv.* 469. Cuscuta major. C. B. *Pin.* 219. Cuscuta. CAM. *Epit.* 984.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

Grond gevallen is, opschieten (*), doch, na het verdorren van dien Wortel, met een menigte kleine Draadjes in den Bast der Planten geworteld voorkomen. Gedagte Vezels geeven hier en daar anderen uit en aan dezelven komen de Bloempjes Tropswyze voort, wier Kel-

(*) LINNÆUS heeft dit schynbaarlyk ontkend, zeggende van de *Cuscuta*, *nec Terram petit radicanda, sed absque omni Radice, contra Solem volubilis, adscendit Plantas, quas emissis Vasis exhaurit.* VAILLANT schynt byna van dergelyke gedagten te zyn geweest, zeggende, dat hy dit Kruid, den 18 Juny 1710, in bloey gevonden hadt op het Dykje der Abtdy van Longchamps, en daar by voegende. *Elle avoit pris naissance sur l'Urtica urens maxima & sur le Gallium vulgare album.* Dat is; het was gesprooten op de Groote Brandenetels en op het Walstroo. Ondertusschen verzekert de Groote Kruidkenner HALLER, dat het Zaad eerst in de Grond Wortel schiet (*Caulis filiformis ex Terra radicatur:*) gelyk de vermaarde TOURNEFORT zulks mede waargenomen hadt. *Herb. env. de Paris.* p. 426. Het is ook naauwlyks te begrypen, hoe een jaarlyks Gewas, als dit, dan zou kunnen voortkomen op Planten, die ook jaarlyks groejen, of haar Loof 's Winters verliezen. Sommigen verzekeren zelfs, dat de Wortel van dit Warkruid niet altoos sterft of verslenst, maar dat die zelfs in de Grond voortkruipe. Eenigen hebben waargenomen, dat, als men 't in Potten met Aarde zaait, zodanig, dat het by andere Planten niet opklimmen kan, dat het dan niet voort wil, en sterft: waar uit schynt te blyken, dat het zyn Voedzel, ten minste voor een gedeelte, uit andere Planten haalen moet. PARKINSON en RAY hebben zulks in Engeland ondervonden. *Hist. Plant.* p. 1904. LOBEL ook, het Zaad van dit Kruid in de Wyngaarden geplukt en [zekerlyk in den Grond] gezaaid hebbende, zo was daar opregte *Cuscuta* uit voortgekomen. *Kruidb.* bladz. 512.

Kelken dikwils vyfbladig zyn. Zy zitten als ronde Pillen aan de Draadjes, van tien tot vyftien Bloempjes by een, zo VAILLANT aantekent, die zegt, dat de Bloem niet afvalt, en dat de Vrugt maar ééne Holligheid heeft, 't welk tegen TOURNEFORT en anderen ſtrydt. De Heer HALLER getuigt, „ dat „ dezelve in twee Holligheden vier ronde Zaad-„ jes bevat, in welken het toekomende Plantje, „ ſamengewonden, verholen zit, volgens den „ laatstgemelden (*)."

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Digynia.*

Die aanmerkelyke verſchillendheden zouden billyk een Liefhebber van de Natuurlyke Hiſtorie aanſpooren, om dat alles nader te onderzoeken, op een Gewas, welke echter in ons Land niet gemeen is. Het komt in Gelderland ſomtyds om het Vlaſch, by Utrecht op de Haagen en in Vriesland op de Heyſtruikjes voor. In Provence en Languedok is het een groote Plaag der Wyngaarden, wordende van de Ingezetenen deswegen *la Rasque* geheten. Elders in Vrankryk wordt het *Teigne de Lin* genoemd, dat is de Mot van 't Vlaſch of ook *Goutte de Lin*, dat is, de Jicht van 't Vlaſch. Om Parys bemint het de Wikken, en, niettegenſtaande het dus zyn Voedzel haalt uit allerley Planten, vindt men 't

(*) TOURNF. *Voyage au Levant.* III. p. 209; wordt door zyn Ed. aangehaald.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. 't doch, dat zeer te verwonderen is, byna van eene zelfde hoedanigheid, zynde altoos een Sappig Kruid (*).

II. *Epithymum.* Klein. (2) Warkruid, *dat ongesteelde vyfdeelige Bloemen heeft, die met Blikjes omringd zyn.*

Deeze wordt thans, als een byzondere Soort, met den bynaam van *Epithymum* onderscheiden. Zy valt kleiner dan de voorgaande, en wordt deswegen *Cuscuta minor* geheten. Hoewel zy van de Thym haaren naam heeft, als op dezelve groeijende, vindt menze ook op veele andere Planten. Sommigen hebben getwyfeld, of het niet een zelfde Gewas met de voorgaande zy; doch LINNÆUS schynt het tegendeel thans vast te stellen, nu LOEFLING in Spanje de Bloempjes, van deeze Kleine Schorfte, altoos vyfdeelig waargenomen heeft. VAILLANT, die de Kenmerken van beiden heeft opgegeven, schynt daar mede in te stemmen. Deez' heeft de Kleine Schorfte, by Fontainebleau, met Goudkleurige Klaauwiertjes gevonden.

De Ouden hebben de Cuscuta geteld onder de Purgeermiddelen, maar zy behoort tot de slap-

(*) HALL. *Helv.* 469. Tota Planta succulenta est.

(2) *Cuscuta* Flor. sessilibus quinquefidis &c. LOEFL. *Itin.* 216. OED. *Dan.* 427. TOURNF. *Par.* 426. VAILL. *Par.* 43. Epithymum sive Cuscuta minor. C. B. *Pin.* 219. Cassytha Plinii, Cuscuta Officinarum. LOB. *Icon.* 427.

flapsten, dewyl een Once van het Kruid in Aftrekzel of zes Oncen van de Syroop daar toe vereischt worden, zo HOFFMANN aanmerkt. Eenige hebben het ook naar de Kruiden, waar op het groeit, niet alleen in naam, maar zelfs in kragten onderscheiden: zodanig, dat, die op de Netels en Brem groeide, meer Pisdryvende; die op de Krappe wat samentrekkende geacht werdt, en die op het Vlasch, (welke de eigentlyk zogenaamde *Cuscuta* is volgens GEOFFROY,) meer laxeerende zou zyn. Die op de Thym valt, waar van de Kleine haaren naam heeft, is zeldzaamer; hoewel TOURNEFORT haar te Parys daar op, in de Tuinen niet alleen, maar zelfs op die men buiten de Stad op Velden kweekt, gevonden heeft. Deeze moest, zou men zeggen, de kragtigste zyn; doch die in Vrankryk groeit, heeft geen achting in de Geneeskunde (*).

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Digynia.*

Men vindt in de Winkels gedroogd twee Soorten, eene Cretische en eene Venetiaansche; waar van de eene uit Draaden die langer en regter zyn, de andere uit dunnere meer gekrulde, en meer welriekende Draaden bestaat. Deeze is de beste. In Wyn getrokken, geeft zy daar aan eene Maagversterkende hoeda-

(*) Sed Cuscuta nostras rejicitur. GEOFFR. *Mat. Med.* III. p. 387.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

danigheid. In Sleepende Kwaalen, die uit eene flapheid der Vaste deelen, uit eene traagheid der Zenuwen of Slymige vergaaringen ontstaan, kan dit Kruid somtyds van dienst zyn: maar hedendaags worden 'er die uitmunde kragten, welken de Ouden 'er aan toeschreeven, niet in gevonden. Het komt in verscheide Samengestelde Winkelmiddelen, die van een laxeerende aart zyn, en het Zaad zelfs in zodanige Syroopen. Door de Scheikunde heeft men 'er veel Zuurachtig Vogt, vlug Zout, van een Alcalyne natuur, en veel Olie uitgehaald. De Smaak is wat bitterachtig, met eenige scherpheid in de Keel.

III. *Americana.* Westindisch.

(3) Warkruid *met gesteelde Bloemen.*

In de Westindiën komt een Gewas voor, tot dit Geslagt behoorende, van grootte tusschen de twee voorgaanden, dat zig wyd en zyd over 't Geboomte en de Velden uitstrekt, met lange sterke Draaden. Het is door SLOANE, met zyne Bloemen, afgebeeld. Een dergelyk, met Goudgeele Draaden, is in Virginie waargenomen. LOEFLING vondt aan de Vaste Kust van Zuid - Amerika een Warkruid met gesteelde Bloemen aan Bondeltjes, hebbende een spits getanden Kelk. De Heer JACQUIN heeft een Warkruid van dien aart in 't Kreu-

(3) *Cuscuta* Floribus pedunculatis. JACQ. *Amer. Hist.* 24. LOEFL. *Itin.* 216. Cuscuta Caule aphyllo volubili repente. GRON. *Virg.* 18. Cusc. inter minorem et majorem media &c. SLOAN. *Jam.* 85. *Hist.* I. p. 201. T. 128. f. 4.

Kreupelbofch der Karibifche Eilanden ontdekt. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Digynia.*

HYPECOUM. Lappenbloem.

De Kelk is in dit Geflagt tweebladig; 't getal der Bloemblaadjes vier, waar van de twee buitenften breeder en in drieën gedeeld: de Vrugt een Haauw. Drie Soorten, meest Europifche, komen 'er in voor, als volgt.

(1) Lappenbloem *met kromme platte gewrichte Haauwtjes.* I. *Hypecoum procumbens.* Krompeulige.

Onder den Griekfchen naam *Hypecoum*, welken DIOSCORIDES voor een Kruid gebruikt heeft, komt deeze by de laatere Autheuren voor. Het was een Kruid dat op de Akkers groeide, tusfchen 't Koorn, met Bladen van Wynruit en kleine of dunne Takjes; doch, het gene MATTHIOLUS daar voor opgeeft, zou een Alcéa of Ketmia zyn, verfchillende zeer door de Zaadhuisjes, die ronde Bolletjes zyn, van het tegenwoordige Gewas, 't welk LOBEL een *Wilde Komyn, die Haauwtjes draagt*, genoemd heeft (*). De Groeiplaats is in Grieken-

(1) *Hypecoum* Siliquis arcuatis compresfis articulatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 171. p. 130. *Veg.* XIII. p. 140. *H. Ups.* 31. C. B. *Pin.* 172. *H. Cliff.* 38. DOD. *Pempt.* 449. R. *Lugdb.* 402. GOUAN *Monsp.* 74. GER. *Prov.* 371. GARID. *Aix.* 238. CLUS. *Hisp.* p. 407. Hypecoum latiore folio. TOURNF. *Inst.* 230. Cum. fylv. alter. Siliquofum. LOB *Icon.* 744.

(*) Niettegenftaande die benaaming, komt in dit Gewas niets

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Tweewyvige.*

kenland en andere Zuidelyke deelen van Europa, tusſchen 't Koorn.

Het is een laag Kruidje, dat de Bladen Vinswyze fyn verdeeld heeft, met leggende Stengetjes, waar aan kleine geele Bloemen voortkomen, die als 't ware in Lappen verdeeld of diep ingeſneeden zyn. Hier van hebben de Duitſchers, aan dit Geſlagt, den naam van *Lappenbloem* gegeven. Op de Bloemen volgen opſtaande platte Haauwtjes, die Sikkelswyze krom zyn, beſtaande uit Leedjes, in ieder van welken een Nierachtig Zaadje is vervat.

II. *Pendulum.* Hangpeulige.

(2) Lappenbloem *met knikkende Rolronde Haauwtjes.*

Deeze Soort, die de Haauwtjes van een ronde figuur niet uit Leedjes beſtaande en hangende heeft, groeit op de zelfde plaatſen, byzonderlyk in Languedok en Provence. Zy heeft de Blaadjes fyner verdeeld dan de voori-

niets voor, dat naar Komyn zweemt. Het is zeer onaangenaam van Smaak. DIOSCORIDES hadt aan zyn Hypecoum een verdoovende kragt, als die der Heulbollen, toegeſchreeven.

(2) *Hypecoum* Siliquis cernuis teretibus cylindricis. *Ibid.* SAUV. *Monsp.* 263. Hypecoum Siliquis pendentibus non articulatis bivalvibus incurvis. MORIS. *Hiſt.* II. p. 280. Hypecoi altera ſpecies. C. B. *Pin.* 172. Cum. ſylv. ſiliq. Ponæ. DAL. *Hiſt.* 698. Alt. Dioscor. Cum. ſylv. Siliquoſum. LOB. *Icon.* 743. *Kruidb.* 906.

rige, eenigermaate naar die van de Karwey of van de Duive-Kervel gelykende, volgens LOBEL, die het een zeer klein en fraay Kruidje noemt, overvloedig rondom de Stad Aix groeijende, 't welk beveftigd wordt door GARIDELL. By Montpellier komt deeze zeldzaamer voor dan de andere Soort, die volgens CLUSIUS ook overvloedig groeit in Spanje. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(3) Lappenbloem *met opgeregte, ronde, knobbelige Haauwtjes.* III. *Erectum.* Opftaande.

In Rusland hadt de vermaarde GMELIN een Kruidje gevonden, 't welk hy oordeelde de voorgaande Soort te zyn, doch, door hetzelve uit Zaad aan te kweeken, bevondt AMMAN dat het daar van verfchilde, en een byzondere Soort was, welke, fchoon insgelyks geene gewrichte Zaadhuisjes hebbende, nogthans tot dit Geflagt fcheen te behooren. Het heeft de Blaadjes nog fyner dan het laatfte, en byna als die van Venkel verdeeld. De Bloemen zyn hier veel grooter, dan in de anderen.

Hier volgen de Vierwyvigen in deeze Klasfe, welke ons de volgende Geflagten van Kruiden opleveren.

COL-

(3) *Hypecoum* Siliq. erectis teretibus torulofis. *H. Ups.* 32. Hypec. tenuifolium, Siliquis erectis teretibus. AMM. *Ruth.* 58. T. 9. HALL. *Goett.* 229.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Vierwyvige.

COLDENIA.

Een vierbladige Kelk, een Trechterachtige Bloem, vier Stylen en twee tweehokkige Zaaden, maaken de byzondere Kenmerken van dit Geslagt, dat naar den Virginischen Kruidkenner COLDEN benoemd is, uit.

I. *Coldenia procumbens.* Leggende.

Het bevat maar ééne Soort (1), in Oostindie groeijende, en dus onder de Ceylonsche Planten, door den Hoogleeraar J. BURMANNUS opgetekend, als gelykende naar de Perchepier hier voor beschreeven. De Cinghaleezen noemen het *Hansapé*, dat is Ganzenpoot, om dat de Blaadjes 'er wat naar gelyken. Het is een leggend Kruidje, met digte Haairige Takjes op den Grond verspreid, een Span lang. De Blaadjes zyn gesteeld, ovaalachtig en zeer gekwabd, en uit derzelver Oxelen komen de Bloempjes voort, die paarsch zyn. De Vrugt bestaat als uit vier Greintjes, met een Puntje daar tusschen.

POTAMOGETON. Fonteinkruid.

De Planten van dit Geslagt hebben geen Kelk, maar vier Bloemblaadjes; geen Styl, en brengen vier Zaadjes voort. Of, zo men anders wil, een vierbladigen Kelk en geen Bloemblaad-

(1) Coldenia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 173. p. 130. *Veg.* XIII. p. 140. *Fl. Zeyl.* 69. Teucrii facie Bisnagarica &c. PLUK. *Alm.* 363. T. 64. f. 6. MORIS *Hist.* III. p. 423. Alchimillæ f. Perchepier affinis. BURM. *Zeyl.* 10. *Fl. Ind.* 40.

blaadjes. Voorts is haar eigenschap, dat zy in Rivieren en staande Wateren, of ook in Beeken en by Fonteinen huisvesten, waar van de naam. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Hetzelve bevat twaalf Soorten, allen tot ons Wereldsdeel behoorende, naamelyk. *Tetragynia.*

(1) Fonteinkruid *met langwerpig Eyronde, gesteelde, dryvende Bladen.* I. *Potamogeton natans.* Rondbladig.

Deeze Soort hebben verscheide oude Kruidkundigen niet gekend, of verward met een Soort van *Persicaria*, die veel gemeener is in ons Land en welker Bladen ook op 't Water dryven, doch zeer spits Lancetvormig en donker groen zyn. Het *Rondbladige Fonteinkruid*, 't welk deeze Soort uitmaakt, is derhalve niet afgebeeld by DODONÉUS of LOBEL, maar taamelyk wel by FUCHSIUS en TRAGUS, wier Afbeeldingen, hoewel de zelfden niet, de rondheid der Bladen beter uitdrukken, dan die van CAMERARIUS. Zy zyn echter niet Cirkelrond, maar byna volmaakt ovaal en gelyken eenigermaate naar de Bladen van 't Mala-

(1) *Potamogeton* Fol. oblongo-ovatis, petiolatis, natantibus *Syst. Nat.* XII. Gen. 174. p. 130. *Veg.* XIII. p. 141. *H. Cliff.* 40. *Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 212. HALL. *Hel.* 190. VAILL. *Paris.* 163. TOURNF. Potamogeton rotundifolium. C. B. *Pin.* 193. CAM. *Epit.* 873. RAJ. *Hist.* p. 188. TRAG. *Hist* 688. *β.* Potamog. Fol. Lanc. oblong. Petiolis longis. GRON. *Virg.* 23.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Vierwy-vige.*

labathrum of naar die van den Kaneelboom (*). Ik vond een Sloot, op 't Eiland Wieringen, geheel digt bedekt met Bladen van dit Kruid, 't welk ik lang in Noordholland vergeefsch gezogt had. In Vriesland is het zeer gemeen in de Wouden; zo ook in Lapland en Sweeden. In Switzerland komt het overal in ſtaande Wateren en zagt vloeijende Rivieren voor, zegt de Heer HALLER. Door de Duitſchers wordt dit Gewas begreepen onder den algemeenen naam van *Saamkraut*, dat is Zaadkruid, dien zy ook aan andere Waterplanten geeven. De Franſchen noemen het *Epi d'Eau* of Water-Aair, de Engelſchen *Pondweed*, dat is Vyver-Onkruid: gelyk het by de Franſchen ook wel *Herbe d'Eſtagnes* heet, en by de Duitſchers *Weiher-Bletter*, dat is Meirbladen. Doch deeze benaamingen zyn op verſcheide Soorten van dit Geſlagt toepasſelyk.

Uit een Wortel, die in de Modder of in het Zand van den bodem zit, geeft het Stengen, een Stroohalm dik, die onder Water lange zeer ſmalle Bladen hebben, maar op het Water ovaale Bladen, als gemeld is, welke zeer lang geſteeld zyn en ſterk geribd, dik en ſtevig, als die der Plompen, van boven bruinachtig, van onderen bleek groen. De Aair komt aan den top

(*) *Langwerpig Eyrond* behoorden deeze Bladen niet genoemd te zyn: want zy zyn nog niet tweemaal zo lang als breed. Ik bevind ze, in myn gedroogde Plant, anderhalf Duim breed en twee Duim lang.

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.

top uit een Vliezige Scheede voort, die den Steel daar van omkleedt. Dezelve is digt bezet met Blommetjes van vier Blaadjes, welken VAILLANT by de Pooten van een Spiegel, (ik denk by die Klaauwen, daar men de Spiegels somtyds mede vastzet,) vergelykt (*). De vermaarde RAY zegt, dat zy de figuur hebben van een Lepel. De Kleur is groenachtig, niet Roozekleurig, gelyk die van 't gezegde Persenkruid, waar mede TRAGUS zelf ze schynt verward te hebben. HALLER merkt aan, dat in ieder Bloempje agt laage Meeldraadjes zyn, met dikke dubbelde Toppen, en dat dit Kruid vier naakte Zaaden voortbrengt, die Linsachtig zyn en genageld, alzo zy met kromme Snuitjes, in plaats van Styltjes, zyn versierd.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tetragynia.*

De onvolmaaktheid der Afbeeldingen van dit Kruid, die niet dan by oude en weinig bekende Autheuren te vinden of anders ook, gelyk by WEINMANN, zeer gebrekkelyk waren (†), deedt my besluiten, om het van my reeds voor

(*) Quatre petales taillez en pattes de Miroir. *Botan. Paris.* p. 163.

(†) De Afbeelding van WEINMANN is nogthans beter dan die van MORISON. *Hist.* II. p. 586. *S.* 5. T. 29. f. 1, welke in *Flora Ingrica* als zeer goed zynde, opgegeven wordt. 't Kan zyn, dat de Bladen elders die puntige figuur hebben en op die manier aan de Steelen groeijen; doch ik heb het dus niet gevonden en alle de Afbeeldingen van 't *Potamogeton*, by dien Autheur, komen my verdagt voor, schynende slegts nagemaakt te zyn.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Vierwyvige.*

voor veele Jaaren verzamelde in Plaat te brengen; gelyk dan *Fig.* 1. op Plaat XLI, zulk een Takje van het Rondbladig of Dryvend Fonteinkruid, welks bladen op het Water leggen, vertoont. Het is met eene Bloem-Aair en met eene Vrugt-Aair te gelyk beladen, in welke eerste zig de vierbladigheid der Bloempjes, in de laatste de gestalte der Zaadjes, die naar een Vogelkopje gelyken, en waar van veelen nog met Bloemblaadjes omringd zyn, vertoont.

II. *Perfoliatum.* Doorbladerig. Pl. XLI. Fig. 2.

(2) Fonteinkruid *met Hartvormige Bladen, die de Steng omvatten.*

Deeze Soort komt in de zelfde Landen, doch doorgaans in dieper Wateren, die een Kley-Grond hebben, ja dikwils ook, gelyk hier by Amsterdam en elders, in brakke Wateren voor. Zy heeft de Bladen zeer dun, groen en doorschynende, byna als geolied Postpapier. Dezelven zyn Ribachtig overlangs geaderd, en zitten aan de top-enden zo digt in malkander, dat men 'er den bynaam van de volgende Soort op zou kunnen toepassen. Hier zyn zy ook veel breeder dan om laag en geeven een dik gesteelde korte Aair van Bloemen uit.

(2) *Potamogeton* Fol. Cord. amplexicaulibus. *Fl. Lapp. Suec.* HALL. *Helv.* &c. &c. Potamogeton perfoliatum. RAJ. *Hist.* 188. Potamogeton Fol. latis splendentibus. C. B. *Pin.* 195. Potamogeton rotundifolium alterum. LOES. *Pruss.* 205. T. 65. GER. *Prov.* 124.

uit. 't Geheele Gewas houdt zig onder Water; komende slegts tot aan de oppervlakte. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tetragynia.*

De Afbeelding van het Derde Fonteinkruid by DODONÉUS, welke tot deeze Soort betrokken wordt, is zeer onvolkomen: want daar in openbaart zig naauwlyks eenige doorbladigheid en de Bloem- zo wel als de Vrugt-Aairen gelyken niets. Ook zyn de Zaaden van dat Kruid, volgens dien Autheur, platrond, byna als die der Linsen; 't welk geenszins plaats heeft. Ik heb derhalve ook daar van een Takje met Aairen, uit myne Verzameling, hier in *Fig.* 2. doen afbeelden, waar in men duidelyk ziet, hoe de Bladen de Takjes omvatten. Dit Kruid is, gelyk ik op eene diepte van drie of vier Voeten bevonden heb, zonderling verschillende. Aan de Stengen om laag hadt het Bladen van drie Duim lang en drie Kwartier Duims breed, overhoeks, ver van elkander: aan de toppen der Stengen hadt het troppen van Bladen, die wel anderhalf Duim breed waren, op dergelyke langte, steekende als Scheedachtig in malkander en de Steng geheel verbergende, ook van ovaale figuur. Voorts gaven de Stengen ter zyden zodanige Rankjes uit, als hier vertoond wordt, met doorbladerige of omvattende Blaadjes, van meer dan een half Duim breedte op een Duim langte, waar aan zig de Bloem- en Vrugt-Aairen bevinden. In deeze zo wel als in de voorgaande en in de volgende, zyn de Bladen altemaal ovaalswyze geribd,

Bb 5

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Vierwyvige.*

ribd, zodanig dat de Ribben aan de kanten evenwydig loopen, 't welk maar in weinige andere Planten gevonden wordt. Men zou van dit zelfde Gewas een Breed- en Smalbladig, als ook een Doorbladerig en Digtbladerig Fonteinkruid kunnen te voorschyn brengen; om van de glanzigheid, welke het Loof zo wel als de Vierde Soort, die ik ook gedroogd bezit, heeft, geen gewag te maaken.

III. *Densum.* Digtbladerig.

(3) Fonteinkruid *met spits Eyronde gepaarde Bladen, digt aan een, gegaffelde Takken en vierbloemige Aairen.*

Deeze, in Italie en de Zuidelyke deelen van Vrankryk voortkomende, groeit ook in Switzerland, volgens den Heer HALLER. Zy verschilt van de anderen voornaamlyk, doordien de Bladen gepaard of tegenover elkander aan de Stengen groeijen, en dat de Stengen gegaffeld zyn, geevende uit de Mikken een zeer kort Bloemsteeltje, dat niet meer dan vier Bloempjes draagt. J. BAUHINUS heeft ze *middelslag glimmend Fonteinkruid* geheten. In Overysfel, omtrent Zwol, zou deeze Soort groeijen (*).

(4) Fon-

(3) *Potamogeton* Fol. ovatis acuminatis oppositis &c. GUETT. *Stamp.* I. p. 102. Potam. minus &c. MAGN. *Monsp.* 303. GOUAN *Monsp.* 76. GER. *Prov.* 124. Fontinalis media lucens. J. B. *Hist.* III. p. 777. RAJ. *Hist.* 189. Tribulus aquaticus minor alter. CLUS. *Hist.* II. p. 252.

(*) DE GORTER *Flor. Belg.* p. 43.

(4) Fonteinkruid *met Lancetvormige vlakke Bladen, die in Steeltjes uitloopen.* IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. IV. *Lucens.* Glimmende.

Het *Groote glimmende Fonteinkruid* van dien zelfden Autheur, is door geheel Europa, tot zelfs in Sweeden, gemeen. Men vindt het ook overvloedig in Vaarten, Vyvers en ſtilſtaande zoete Wateren, aan den Duinkant van onze Nederlanden, in Vriesland en elders. In de diepſte Meiren van Switzerland groeit het tot de hoogte van tien en meer Vademen; ſtygende dus tot aan de Oppervlakte van het Water, en Boſchjes maakende in deeze Diepten, welke, zo aldaar als aan den Ryn, voor de Snoeken en Karpers, die 'er van verbaazende grootte zyn, dienen om hunne Kuit in te ſchieten en tot Voortteelinge; weshalve men het, in de Elzas, *Hechtlock* noemt. Hier toe behoort zekerlyk het tweede Fonteinkruid van DODONÉUS; 't welk hy zegt, dat overvloedig groeit in de Biesboſch, op het verdronken Land tusſchen Dordrecht en Breda. De Bladen zyn uitermaate lang en groot, ſpits Lancetvormig ovaal, en voor 't overige van gezegde hoedanigheid; te weeten als dun geolied Papier. Somtyds komen zy op de kanten een wei-

(4) *Potamogeton* Fol. lanceol. planis in petiolos deſinentibus. *Fl. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb*, &c. GER. *Prov.* 124. Potamogeton Foliis anguſtis ſplendentibus. C. B. *Pin.* 193. Fontinalis lucens major. J. B. *Hiſt.* III. p. 777. Potamogeton altera. DOD. *Pempt.* 582.

IV. AFDEEL. IV. HOORDSTUK. *Vierwyvige.*

weinigje golfachtig voor, 't welk maakt, dat zy zig als getand vertoonen. De Bloemsteelen zyn zeer dik en draagen lange, dikke, ronde Aairen, uit groenachtige vierbladige Bloempjes bestaande, even als in de voorgaande en vier Zaadjes voortbrengende van ieder Bloempje (†).

V. *Crispum.* Gekruid.

(5) Fonteinkruid *met Lancetvormige overhoekse of gepaarde gegolfde Zaagswys' getande Bladen.*

Zeer gemeen is deeze Soort in de Slooten en Graften van Noordholland, inzonderheid van Westvriesland, alwaar men 'er de Kikvorschen, op sommige tyden van den Dag, geweldig in ziet borrekikken; des het Kruid, 't zy dat zy daar van eeten of niet, *Vorschen-Slaa* genoemd wordt. C. BAUHINUS hadt 'er reeds dien naam aan gegeven. Het ontbreekt by ons ook aan den Duinkant niet. Het groeit in Vriesland doorgaans in de Slooten; zo ook in de Zuidelyke deelen van Sweeden, in Duitschland en elders, verkiezende in Berg-ach-

(†) Het Fonteinkruid van LOBEL, dat ook gesteelde Bladen heeft, behoort tot deeze Soort en tot dit geheele Geslagt niet, zynde het Persenkruid voorgemeld.

(5) *Potamogeton* Fol. Lanceolatis alternis undulatis serratis. *Fl. Suec.* 142. R. *Lugdb.* 212. GORT. *Belg.* 43. HALL. *Helv.* 200. GOUAN. *Monsp.* 76. Potamogeton Fol. crispis f. Lactuca Ranarum. C. B. *Pin.* 193. Fontilapathum pusillum LOB. *Icon.* 286. Tribulus aquaticus minor I. CLUS. *Pann.* 713.

achtige Landen veelal de zagt vloeijende Beekjes tot zyne Groeiplaats. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tetragynia.*

LOBEL geeft van dit Kruid een goede Afbeelding, onder den naam van *Kleine Bron-Patich* en zegt, dat hy het door de Apothekers van Languedok hadt zien opzoeken om te gebruiken in 't *Unguentum Martiatum*, waar in, zo zy beweerden, geen ander *Lapathum* moest komen. TRAGUS maakt 'er gewag van als een tweede Soort van Wier of *Saamenkraut*, die van fommigen gekookt werdt tot Draf voor de Zwynen. CLUSIUS ftelt het voor, onder den naam van *Klein Water-Minkyzer*, om dat de Vrugten, uit vier Zaadjes beftaande, eenigszins naar de Waternooten gelyken. Hy hadt het by dezelven groeijende gevonden.

Dit Gewas heeft Stengen van twee of drie Ellen lang, naar de diepte van 't Water, die als het gedroogd is nog taay en niet ligt breekbaar zyn. Het vult de Slooten, Vaarten en Graften, met zyne ruigte, komende met zyn Loof flegts tot aan de Oppervlakte van 't Water. De Bladen zyn lang en fmal, op de kanten Golfachtig gekruld, dun en doorfchynende, gelyk die der anderen, doch bruingroen of roodachtig van Kleur.

Deeze Bladen, zegt men, ftaan fomtyds overhoeks, fomtyds tegen elkander over, en de Stengen of Ranken zyn in deeze Soort plat, 't welk dezelve van de volgende zou on-

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

onderscheiden. De Aairtjes zyn schraal en klein.

VI. *Serratum.* Zaagtandig.

(6) Fonteinkruid *met Lancetvormige, gepaarde, eenigermaate gegolfde Bladen.*

Of deeze een byzondere Soort zy, dan een Verscheidenheid van de voorgaande, twyfelt onze Ridder. 't Is zeker, dat, indien het *Fonteinkruid met lange Zaagtandige Bladen*, 't welk de Heer HALLER, als zodanig, betrokken heeft tot de Vierde Soort, hier toe behoore, het een verschillende Soort zy. De Verscheidenheid van de voorgaande is door MEESE, in Vriesland, waarschynlyk daar voor aangezien. De Bladen zyn in 't zelve zeer spits, weshalve het ook *Oxylapathum* van DALECHAMP genoemd werdt; komende dit Gewas, zo LINNÆUS zegt, in de Zuidelyke deelen van Europa, in zagt vloeijende Rivieren voor.

VII. *Compressum.* Platsteelig.

(7) Fonteinkruid *met Liniaale stompe Blaadjes en samengedrukte Stengen.*

De

(6) *Potamogeton* Fol. Lanceolatis oppositis &c. Potamog. Fol. obscure undul. Caul. longe Ramosis. GUETT. *Stamp.* I. p. 102. DALIB. *Paris.* 55. VAILL. &c. Potam. longo serrato folio. C. B. *Pin.* 193. Lap. fluitans longo serrato fol. J. B. *Hist.* II. p. 788. Oxylapathum DALECH. *Lugd.* 603.

(7) *Potamogeton* Fol. Linearibus obtusis, Caule compresso. *H. Cliff.* &c. R. *Lugdb.* 213. Pot. Caule plano &c. HALL. *Helv.* 201. Pot. Caule compresso Folio Graminis Canini. RAJ. *Hist.* 189.

De platheid der Stengetjes onderscheidt deeze Soort, zo wel als de smalheid der Bladen, naar die van Kweek-Gras gelykende. Het groeit ook alom in Europa, en is in de Rivieren van Engeland, door den vermaarden RAY, zeer naauwkeurig waargenomen. Hoewel het de Ranken, naar de diepte van 't Water, somtyds wel twee Ellen lang heeft, zyn doch de Blaadjes zelden langer dan twee Duimen. De Aairtjes bestaan uit afgezonderde Bolletjes, somtyds gepaard, somtyds overhoeks, aan dunne Steeltjes. Het groeit in Vriesland volgens gezegden Autheur, en ik heb het in onze Provincie ook waargenomen.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tetragynia.*

(8) Fonteinkruid *met Borstelige evenwydige Bladen, digt aan de Stengetjes en Waaijerachtig.*

VIII. *Pectinatum.* Kambladig.

(9) Fonteinkruid *met Lancetvormige gepaarde gespitste Bladen.*

IX. *Setaceum.* Borstelig.

(10) Fonteinkruid *met Liniaal-Lancetvormige overhoekse ongesteelde Bladen, die breeder dan het Stoppeltje zyn.*

X. *Gramineum.* Grasachtig.

Dec-

(8) *Potamogeton* Fol. Setaceis parallelis approximatis distichis. Potam. Fol. Linearibus acutis, &c. R. *Lugdb.* 218. Pot. Gramineum Ramosum. C. B. *Pin.* 193. *Prodr.* 101.

(9) *Potamogeton* Fol. Lanceol. oppositis acuminatis. R. *Lugdb.* 213. DALIB. *Paris.* 55. Potam. Racemosum angustifolium. C. B. *Pin.* 193. *Prodr.* 101.

(10) *Potamogeton* Fol. Lineari-Lanceol. alternis &c. Potam. Gra-

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. Deeze bepaalingen moeten de onderscheiding maaken van deeze Soorten, altemaal meer of min Grasachtig, en voorkomende in de staande Wateren en Moerasfen, zo van Europa in 't algemeen, als van deeze Nederlanden.

XI. *Marinum.* Strandsch. (11) Fonteinkruid *met Liniaale, overhoekse, onderscheiden Bladen, die van onderen Scheedachtig zyn.*

Hier wordt het *Zeer Takkige Zeekust-Fonteinkruid*, met Haairachtige Bladen en groote Hoofdjes, van PLUKENET, t'huis gebragt. Een Soort met breede Grasbladen, van HALLER gemeld, hadt ook zeer groote Zaaden. Aan de Zeekusten van Europa is deeze gemeen, en, zo wel als de voorgaande en volgende, een Jaarlyks of Zaay-Gewas.

XII. *Pusillum.* Zeer klein. (12) Fonteinkruid *met Liniaale gepaarde en over-*

Gramineum latiusculum &c. RAJ. *Angl.* III. p. 149. T. 4. f. 3. Pot. Gramineum latifolium. LOES. *Pruss.* 206. T. 66. *β.* Pot. Fol. Lanceol. acuminatis planis. GER. *Prov.* 124. Pot. minus, Fol. densis &c. MAGN. *Monsp.* 363. Fontinalis media lucens. J. B. *Hist.* III. p. 777.

(11) *Potamogeton* Fol. Linearibus alternis distinctis inferne vaginantibus. Potam. pusill. fluitans. BOCC. *Sic.* 42. T. 20. f. 5. Potam. maritimum Ramosissimum &c. PLUK. *Alm.* 305. T. 216. f. 5.

(12) *Potamogeton* Fol. Linearibus oppositis, alternisque distinctis, Basi patentibus, Caule tereti. *Fl. Suec.* DALIB. *Paris.* 56. GORT. *Belg.* Pot. Fol. linearibus alternis remotis. R. *Lugdb.* 213. Pot. minimum Capillaceo folio. C. B. *Pin.* 193.

overhoekse onderscheiden Bladen, aan den Voet uitwykende, en ronde Stengetjes. IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Tetragynia.*

Deeze is de laatste der Soorten van Fonteinkruid, die door den Ridder opgegeven zyn. Zy schynt byna als een Verscheidenheid aangemerkt te kunnen worden van de Agtste Soort, tot welken het *Takkig Grasachtig Fonteinkruid* van C. BAUHINUS is betrokken, hetwelke de vermaarde VAILLANT t'huis brengt tot zyn *Takkig met Grasachtige Bladen*, dat door zyn Ed. onder den naam van *zeer groot Fonteinkruid, met langere Grasbladen*, schynt afgebeeld te zyn (*). „ Hetzelve „ groeit, zegt hy, menigvuldig in de Seine „ te Parys, bloeijende in Mey en Juny. Ook „ vindt men het in de Meirtjes en Vyvers of „ Waterkommen te Versailles, van meer of „ minder grootte naar de Diepte, verheffen- „ de zyne Aairen boven de Oppervlakte van „ het Water. Deeze Aairen bestaan uit twaalf „ of vyftien Bloempjes met witte Topjes, ver- „ toonende zig aldaar in Mey en somtyds zelfs „ in April. Deszelfs Stengen en Takjes zyn „ uit den bleek paarschen wit, en gelyken naar „ Vioolsnaaren. De Bladen zyn eenigermaate „ Geuts-

193. *Prodr.* 161. Potam. Gron. tenuifolium. LOES. *Pruss.* 206. T. 67. Pot. pusill. Gramineo folio breviore. VAILL. *Paris.* T. 32. f. 4. HALL. *Helv.* 201.

(*) Potamogeton ingens, Gramineo folio longiori. *Botan. Parisiense. Tab.* 32. f. 5.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Vierwy-vige.*

„ Geutswyze geplooid, ontspringende uit een „ soort van Scheedje, dat de Takjes omvat „ en uitloopt in twee kleine Oortjes, die zig „ digt aanvoegen tegen het Scheutje, dat uit „ de Scheede komt. De Stamper van de „ Bloem, uit vier Vrugtbeginzels samengesteld, „ is omringd met agt Meeldraadjes of liever „ Meelknopjes, welke vervat zyn in een Bloem „ of Kelk, die uit vier Blaadjes van eene Le- „ pelachtige figuur, of uit één Blaadje, dat „ kruislings op de zelfde manier in vieren ge- „ deeld is, bestaat. Van het *Kleine Fontein-* „ *kruid met Grasachtige Bladen*, is de Bloem „ eveneens, doch kleiner; de Blaadjes zyn plat „ en komen voort uit een Scheedje, dat om „ het Takje sluit, en de Zaadjes zyn, ten ge- „ tale van vier, in 't vierkant geplaatst (*)."

De Heer HALLER heeft het gedagte Groote Fonteinkruid, met Grasachtige Bladen, van VAILLANT, betrokken tot eene Soort, welke zyn Ed. noemt *Fonteinkruid met ronde Stengen, platte, zeer lange Bladen en een dikke gedrongen Aair*. De Bladen van deeze, die zeer gemeen was aan de Oevers by Gottingen, hadden nogthans maar de langte van vier of vyf Duimen, zy waren overal minder dan een Linie breed, en hadden de kanten nederwaards omgeboogen (†). De Stengen waren zeer lang, rond

(*) Ibidem, pag. 164.

(†) *Margine deorsum convoluto.* Indien men daar door verstaan kan, dat de Bladen van onderen rondachtig zyn, zo zou zy met het gemelde strooken.

rond en door menigvuldige Takmaakingen digt in elkander verward, zig buigende naar den loop van den Stroom, en gaven aan de toppen, op korte Bloemsteelen, dikke Aairen uit. Het *Getroste Smalbladige* van C. BAUHINUS wordt door zyn Ed. hier ook t'huis gebragt; doch 't schynt veeleer dat het *Grasachtige Takkige* van dien Autheur, hier behoore. „ Hetzelve, naamelyk, brengt uit een Steng van een Voet „ of ook wel een Elle lang, die zeer dun, rond „ en witachtig is, met verscheide Armen, langwerpige, donker groene, Grasachtige Bladen, niet overhoeks, maar ver van elkander, voort, welke in andere Blaadjes, byna „ Haairachtig dun, uitloopen, en bovendien „ komen uit de Oxels der Bladen wederom „ andere Stengetjes, die zig op de zelfde manier verdeelen. Aan 't end van de Steng „ komt een Steeltje van drie Duimen lang, met „ zeer kleine Bloempjes, waar op kleine ruuwachtige Zaadjes volgen, niet als aan een „ Tros, maar meer verstrooid en Aairswyze „ vergaard (*)."

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tetragynia.*

Ik

(*) Dus beschryft C. BAUHINUS dit zyn *Grasachtig Takkig Fonteinkruid*, onmiddelyk agter de beschryving van het andere, 't welk derhalve weezentlyk *Racemosum* heeten moet, niet *Ramosum*, gelyk sommigen het begreepen hebben, om dat het door een Drukfeil dus in de *Pinax* staat. Hy zegt duidelyk daar van, dat de Bloempjes en Zaaden als Druifjes by elkander gevoegd zyn en dus weezentlyk getrost of een Trosje uitmaakende. J. BAUHINUS begreep dit ook wel

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Vierwyvige.*

Ik heb hier in dus uitgeweid, om dat ik niet anders kan zien, of dat Fonteinkruid, 't welk in de brakke ſtinkende Wateren om deeze Stad en ook wel binnen dezelve, zo menigvuldig groeit, komt overeen met het gezegde Groote van VAILLANT, of behoort tot de Agtſte Soort, welke de Ridder Gekamd noemt, om dat de Blaadjes evenwydig zouden zyn, dat in het vlottende Kruid oogſchynlyk plaats heeft, en de figuur is inderdaad meer Borſtelig dan Grasachtig. Het *Venkelbladig Duizendblad* van LOBEL (*) drukt eenigermaate daar van de Geſtalte uit. Het Kleine van VAILLANT, dat holle Stengetjes heeft, heb ik in Slooten van weinig diepte, ten platten Lande, aangetroffen.

Behalve het Vlottend of Rondbladig Fonteinkruid, en het Glimmend of Spitsbladig, als ook een Soort met zeer lange Grasachtige Bladen, vondt de Heer Doktor MITCHEL in Virginie, aan den Zeeboezem *Cheſapeak* genaamd, een Fonteinkruid *met langwerpige Bladen*: dus door den Heer CLAYTON getyteld. Hetzelve was met zyne Stengen in 't Zand gedooken, en kwam in Vrugtmaaking met dit Geſlagt overeen, bloeijende in 't laatst van July

wel en derhalve hadt TOURNEFORT mis, wanneer hy oordeelde, dat de eerſte zulks verbeterd had op de aanmerking van zyn Broeder, en dat het derhalve *Ramoſum* moeſt zyn. *Hiſt. des Plant. env. Paris.* p. 352.

(*) Myriophyllum Marathriphyllum paluſtre alterum. LOB. *Icon.* 790.

July. Het hadt een Stank over zig, gelyk het Wier en andere Zeegewasſen (*). IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Tetragynia.*

RUPPIA.

Naar den geleerden Autheur van de beſchryving der Planten, die omſtreeks Jena groeijen, heeft dit Geſlagt zyn naam. De Kenmerken in 't byzonder zyn, dat het geen Kelk noch Bloemblaadjes heeft, maar vier of vyf Zaadjes, die ieder op een eigen Steeltje ſtaan.

I. *Ruppia Maritima.* Zeekants. De eenigſte Soort, hier toe betrokken (1), voert haaren bynaam van den Zeekant, alwaar zy voorkomt in verſcheide deelen van Europa. In Westgothland, dat tot Sweeden behoort, ten minſte, vondt LINNÆUS haar op 't Strand, ook groeit zy aan de Zeekust van Provence; doch elders, gelyk by Montpellier, vindt men ze in Meiren of ſtaande Wateren. MICHELIUS, die 'er, naar een voornaam Italiaanſch Heer, den naam van *Buccaferrea* aan gaf, vondt die met zeer ſpitſe Bladen, wel-

(*) GRON. *Flor. Virg.* Lugdb. 1762. p. 23.

(1) Ruppia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 175. p. 131. *Veg.* XIII. p. 141. *Hort. Cliff.* 413. *It. Westgoth.* 186. *Flor. Suec.* II. N. 154. GUETT. *Stamp.* 2. p. 416. Buccaferrea maritima Fol. acutisſimis. MICH. *Gen.* 72. p. 72. T. 35. Potamogeton maritimum &c. RAJ. *Angl.* III. p. 134. T. 6. f. 1. Pot. maritimum puſillum alterum. RAJ. *Hiſt.* 190. Gramen maritimum fluitans cornutum. C. B. *Ptn.* 3. *Prodr.* 7. Fucus folliculaceus Fæniculi folio breviore. C. B. *Pin.* 365. Fucus Ferulaceus. LOB. *Icon.* II. 255.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Vierwyvige.*

welke de *Fucus Ferulaceus* van LOBEL is, in Graften van Zeewater, by den Koninglyken Weg, *Viareggio* genaamd, te Florence. Dergelyke Kruid is ook aan de Zeekust van Virginie waargenomen.

Zo als de Ridder dit Gewas, in de Zomer des Jaars 1746, aan den Zee-Oever van West-Gothland in Sweeden vondt, kroop hetzelve met zyne Stengen byna onder 't Zand, gaf kleine Blaadjes, die Elsvormig waren en droeg zyne Bloempjes in de Oxelen, gelyk het kleinste Grasachtige Fonteinkruid. De Steng was dun en Draadachtig, in Leedjes verdeeld en Takjes geevende uit ieder Knietje. De Blaadjes, zeer smal en plat, van figuur als een Speld, omhelsden malkander met een breeden Vliezigen Voet. Hier in was een ongesteelde langwerpige Aair begreepen (*), waar van de Bloempjes bestonden uit vier rondachtige Meelknopjes, eenigermaate dubbeld, en vier, vyf of zes Vrugtbeginzeltjes; de Vrugt uit even zo veel Eyronde Zaadjes, elk op een byzonder Steeltje, zo dat dezelve zig als een Kroontje voordeedt.

Deeze beschryving komt nagenoeg overeen, met

(*) Ongesteeld komen deeze Aairtjes ook voor in de Afbeelding van J. BAUHINUS. Tom. III. p. 784. welke door GOUAN hier t'huis gebragt wordt, en de *Fucus Ferulaceus* van LOBEL schynt zulks ook aan te duiden; terwyl die Aairtjes, in de Afbeelding van MICHELIUS, blykbaar gesteeld zyn: zo dat dit een byzondere Soort van *Ruppia* moet wezen.

met die van het *tweede zeer kleine Zee-Fonteinkruid*, dat RAY in Moerasſige Slooten, aan den Weg, van Colcheſter in 't Graafſchap Esſex naar Goldhanger, en dus op een aanmerkelyken afſtand van de Noordzee, vondt. Evenwel zou die meer kunnen ſtrooken met eene Verſcheidenheid van dit zelfde Gewas, in dergelyke Slooten by de Zoutgroeven van Iſtria groeijende, welke MICHELIUS afbeeldt, hebbende de Blaadjes ſtomp. Met deeze laatſte komt zodanig een Kruidje overeen, dat ik voor veele Jaaren in een Sloot van Noordholland gevonden heb, en dus zou de *Ruppia* ook tot de Planten van ons Land behooren. LINNÆUS hadt dezelve, nu reeds veertig Jaar geleeden, by 't Dorp Katwyk gevonden, en zegt verder, dat menze in Slooten of Kanaalen aan den Zeekant, van Italie, Vrankryk, Engeland en de Nederlanden, aantreft (*). De Afbeelding van 't gezegde Plantje, dat geheel onder Water groeit, heb ik in *Fig.* 3, op Plaat XLI, gegeven.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Tetragynia.*

SAGINA. Vetmuur.

Een vierbladige Kelk en vier Bloemblaadjes, waarop een Zaadhuisje volgt, dat vierkleppig is met eene Holligheid en veele Zaad-

(*) Crescit in Fosſis maritimis, Italiæ, Galliæ, Angliæ, Belgii: nos Plantam ad pagum Katwyk legimus. *Hort. Cliff.* 436.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zaadjes, maakt de byzondere Kenmerken uit. Het bevat vier Soorten, waar van twee Europische, twee Uitheemsche.

I. *Sagina procumbens.* Leggend.

(1) Vetmuur *met leggende Takjes.*

By de meesten is deeze voor een Soort van Muur gehouden geweest, en *allerkleinste Muur*, met een verganglyke Bloem, door RAY geheten. Anderen noemden ze *Gras- of Mosachtig Muur*, en dien naam mogt zy met reden voeren, dewyl zy veel op bestraate Paden aan oude Muuren en tusschen de Steenen der Straaten, zelfs in deeze Stad en door ons geheele Land voorkomt, vertoonende zig dan als Grasachtig Mos. Elders vindt menze ook op dorre Velden, Heijen en Gebergten, onder 't Mos. Dit hadt in de Zuidelyke deelen van Vrankryk plaats. In Lapland vondt LINNÆUS haar op de Bergen, niet in de Wildernissen. In Switzerland is niets gemeener op de Bedjes in de Tuinen, in Bloempotten en op

(1) *Sagina* Ramis procumbentibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 176. p. 131. *Veg.* XIII. p. 141. *Fl. Lapp. Suec.* R. *Lugdb.* 452. GOUAN. *Monsp.* 77. KRAM. *Austr.* 35. JACQ. *Vindob.* 26. Sagina Fol. subulatis. GER. *Prov.* 402. Sag. Scapis & Ramis unifloris. GUETT. *Stamp.* 2. p. 277. Alsine muscoso Flore repens. DILL. *Giess.* 81. Alsine pusilla Graminea Flore tetrapetalo. SEG. *Veron.* 421. T. 5. f. 3. Alsine minima Flore fugaci. RAJ. *Suppl.* 501. TOURNF. *Inst.* 243. TOURNF. *Paris.* 381. Alsine tetrapetala Fol. angustis &c. HALL. *Helv.* 390. β. Saxifraga Graminea pusilla, Fol. brevioribus crassioribus & succulentis. RAJ. *Angl.* III. p. 345. ARD. *Spec.* II. p. 23. T. 8. f. 2.

op ongeroerde Gronden, zo de Heer HALLER aanmerkt. Dit komt met myne Waarneeming, dien aangaande, overeen. IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zyn Ed. betrekt daar toe, behalve het Allerkleinste Muur, *met een vergankbyke Bloem*, ook twee anderen van TOURNEFORT, die tot de volgende veeleer schynen te behooren. De eerste is, door dien Autheur, in zyn beschryving van de Planten omstreeks Parys, omstandig voorgesteld. Aan dunne groene Rankjes, die zig over den Grond tot twee of drie Duimen ver uitspreiden, komen uit ieder Knietje twee korte Elsvormige Blaadjes voort. Ook heeft dit Kruidje om laag dergelyke Blaadjes. De Bloemsteeltjes, aan 't end en uit de Oxels spruitende, draagen ieder een groen vierbladig Kelkje, waarin vier witte Bloemblaadjes die kleiner en zeer verganglyk zyn. De Heer JACQUIN merkt aan, dat dit Plantje, in 't wilde of in de Bosschen groeijende, geen Bloemblaadjes heeft. Hy zegt, dat hetzelve somtyds een vyfbladigen Kelk, vyf Styltjes en een vyfkleppig Zaadhuisje heeft, doch altoos vier Meeldraadjes. Aangekweekt zynde, voegt zyn Ed. 'er by, blyft het over. *Tetragynia.*

(2) Vetmuur *met byna regtopstaande ruigachtige Stengetjes en overhoekse Bloemen zonder Blaadjes.* II. *Apetala.* Bloembladerloos.

Dit

(2) *Sagina* Caule erectiusculo pubescente, Flor. alternis apetalis. *Veg.* XIII. *Mant.* 559. Sag. Caul. erectis, radice annuâ, Flor. apetalis. ARD. *Sp.* II. p. 22. T. 8. f. 1.

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Vierwyvige.*

Dit Kruidje, in Italie groeijende, volgens den Heer ARDUINUS, en door hem afgebeeld, is 'er thans, als een byzondere Soort, door den Ridder bygevoegd. Het zoude een Jaarlyks Gewas zyn.

III. *Erecta.* Opstaand.

(3) Vetmuur *met opstaande Stengetjes, die meest éénbloemig zyn.*

Dit, zo wel als de eerste Soort, in Vrankryk, Engeland en Duitschland, op onvrugtbaare Steenige plaatsen groeijende, is onder den naam van Muur met Anjelier-Blaadjes door RAY afgebeeld. Hier toe behoort het *glad Voorjaars-Muur van Montpellier*, door VAILLANT keurlyk in Plaat gebragt, als gemeen zynde in de Zandige Landen omstreeks Parys. Dit zal buiten twyfel het *Zeer kleine Grasachtige Muur* van den vermaarden TOURNEFORT, met eene vierbladige Bloem, zyn, welk gemeenlyk tot de eerste Soort betrokken wordt. De Heer HALLER heeft in de Switzersche Alpen een Kruidje gevonden, waar toe zyn Ed. het Leggend Vetmuur van LINNÆUS betrekt; doch het welke meer gelykt naar dee-

(3) *Sagina* Caule erecto subunifloro. GOUAN *Monsp.* 77. Alsine Fol. Caryophyllæis. RAJ. *Angl.* III. p. 344. T. 15. f. 4. Alsine verna glabra. MAGN. *Monsp.* 14. VAILL. *Paris.* 6. T. 3. f. 2. Sag. Scapis unifloris. GUETT. *Stamp.* II. p. 276. DALIB. *Paris.* 86. Sagina Fol. lineari-lanceolatis. GER. *Prov.* 402.

deeze Soort, als Blaadjes hebbende van anderhalf Duim lang. Doch 'er schynt in deeze Plantjes ook een aanmerkelyke verwarring plaats te hebben, waarschynlyk spruitende uit de Speelzugt der Natuur.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Tetragynia.*

't Gezegde gladde Voorjaars-Muur van Montpellier, dat, volgens VAILLANT, *Zeegroen Voorjaars-Muur* moest genoemd zyn, is, volgens GOUAN, een Plantje van anderhalf, zelden twee Duim hoogte, van vier tot zeven paaren van Blaadjes hebbende, en uitloopende in een lang Bloemsteeltje, meest één, doch somtyds ook driebloemig. Hier geeft GERARD, in Provence, den naam van *Sagina met Liniaal-Lancetvormige Bladen*, aan. Het heeft, volgens VAILLANT, de Kelkblaadjes van figuur als de Kafjes van Koorn, dat is gespitst Lancetvormig, met een wit zoompje en de Bloemblaadjes zyn daar in zodanig geprangd of bekneepen, dat menze nog vindt, als de Vrugt ryp en droog is. Dezelve maakt een Bekerachtig Zaadhuisje, dat van boven gaapt, met agt puntjes, uit, en dit is in de Kelk begreepen. Het bloeit tegen 't end van April of in Mey.

(4) Vetmuur *met opstaande Stengetjes en gepaarde Bloempjes.* IV. *Virginica.* Virginisch.

Dit

(4) *Sagina* Caule erecto Floribus oppositis. Saginæ affinis Planta minima Floribus albis. CLAYT. N. 649.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Vierwydige.*

Dit is een zeer klein Plantje in Virginie, onder 't Mos aan de kanten der Bronnen, voortkomende. Het heeft een Draadachtig Stengetje van een Vinger lang, bezet met gepaarde Elsvormige zeer kleine Blaadjes en de Bloempjes hebben ieder een Steeltje. Naast schynt het, in Vrugtmaaking, overeen te komen met dit Geslagt. De eerste Soort is door den Heer CLAYTON in Virginie ook waargenomen (*).

TILLÆA.

Een drie of vierdeelige Kelk, drie of vier gelyke Bloemblaadjes en drie of vier veelzaadige Zaadhuisjes, maaken de byzondere Kenmerken van dit Geslagt uit. Het bevat twee Soorten, ook van zeer kleine Plantjes, die in ons Wereldsdeel groeijen, naamelyk.

I. *Tillæa Aquatica.* Waterige.

(1) Tillæa *die opstaande en gegaffeld is, met spitse Bladertjes en vierdeelige Bloempjes.*

In de Zuidelyke deelen van Europa, ja zelfs in Vrankryk, en in Sweeden, komt dit Kruidje voor. Het was te vooren *Crassula* genoemd geweest en de beroemde VAILLANT heeft 'er de Afbeelding, onder de Planten die omstreeks Parys groeijen, van gegeven, noemende

(*) GRON. *Flor. Virg.* Lugdbat. 1762. p. 23.

(1) *Tillæa* erecta dichotoma Fol. acutis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 177. p. 132. *Veg.* XIII. p. 142. *Fl. Suec.* II. N. 156. Crassula Caule dichotomo. *Fl. Suec.* 259. DALIB. *Par.* 98. *H. Cliff.* 497. Sedum minimum annuum &c. VAILL. *Par.* 182. T. 10. f. 2.

de hetzelve *Allerkleinst jaarlyks Sedum*, *met een Rooskleurige vierbladige Bloem.* Op plaatsen in het Bosch van Fontainebleau, daar het Water 's Winters gestaan hadt, vondt hy hetzelve in 't Voorjaar, bloeijende van Mey tot Augustus, en dan vergaande. Het groeit niet meer dan één of anderhalven Duim hoog. Het heeft paarschachtige Steeltjes, bezet met kleine Sappige Blaadjes en Bloempjes als boven gemeld. Van Smaak is het een weinig samentrekkende (*).

IV. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Tetragynia.*

(2) Tillæa *die op den Grond legt.*

II. *Muscosa.* Mosigé.

Dit Kruidje, door den geleerden MICHELIUS, een Florentynsche Kruidkenner, in Spleeten der Rotsen, aan Wegen en op Velden, in Toskanen gevonden zynde, werdt door hem *Tillæa* genoemd, naar eenen TILLIUS, die in de laatste helft der voorgaande Eeuw leefde, en van wien men een Lyst der Planten van den Pisaschen Tuin, met zyne Waarneemingen, aan 't licht gegeven ziet. Het vertoont

(*) Mooglyk heeft men het by WEINMANN, onder den naam van *Alsine nodosa minima*, of Allerkleinst knoopig Muur, willen afbeelden.

(2) *Tillæa* procumbens. *H. Ups.* 24. GOUAN. *Monsp.* 77. GER. *Prov.* 426. Till. muscosa annua perfoliata. MICH. *Gen.* 22. T. 20. Crassula Fol. sessilibus &c. GUETT. *Stamp.* I. p. 97. Polygonum muscosum minimum. BOCC. *Sic.* 56. T. 29. Sempervivum omnium minimum &c. BOCC. *Mus.* II. p. 36. T. 21.

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Vierwyvige.*

toont zig als Mos, zynde, daar het in 't wilde groeit, naauwlyks een Duim hoog, doch in de Tuinen eens zo groot wordende. Hy vertoont de Vrugtmaakende deelen, die hier het getal van drie hebben, door Vergrooting. Onder den naam van *Allerkleinst kruipend, Mosachtig Huislook*, dat de gedaante van Varkensgras heeft, is dit Kruidje door BOCCONE, die het op Sicilie aantrof, ook afgebeeld. Men wil dat hetzelve zou zyn het *Mosachtig allerkleinst Varkensgras* van dien Antheur; 't welk TOURNEFORT in zyne Kruidleezingen om Parys ook vondt, doch niet wist tot welk Geslagt te betrekken. Het groeit ook in Languedok en Provence.

V. HOOFDSTUK.

Beschryving der VYFMANNIGE KRUIDEN, Pentandria, *tot welken de zogenaamde* Ruuwbladige, *als ook de meeste* Kroontjes-Kruiden *en zeer veele anderen behooren.*

Ik zal de opgegevene Kenmerken niet herhaalen. Het eerste Geslagt der *Ruuwbladigen* voert den naam van

HELIOTROPIUM. Zonnewende.

Niet om dat het zig naar de Zon keert, gelyk veele andere Planten, maar in 't midden van

van den Zomer bloeit, als de Zon naar de Linie wederkeert. Het wordt van sommigen *Scorpioenkruid*, wegens de omgedraaide Bloem-Aairen, geheten, doch dan moesten zy het *Scorpioenstaart* genoemd hebben: want het Kruid heeft niets van een Scorpioen, ja zelfs weinig gelykenis naar deszelfs Staart.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

De byzondere Kenmerken zyn, een Trompetachtige Bloem, die in vyven gedeeld is, met Tandjes daar tusschen, en den Keel met Gewelfjes gesloten heeft. Voorts is in dit Geslagt, als ook in 't volgende, aanmerkelyk, dat de Vrugtdraagende Aairen allengs regt worden.

Dit Geslagt bevat thans negen Soorten, waar onder twee Europische, als volgt.

(1) Zonnewende *met Lancetvormig Eyronde Bladen, een Heesterachtige Steng en menigvuldige Trosachtig byeen vergaarde Aairen.*

I. *Heliotropium Peruvianum.* Peruviaansche.

By MILLER vindt men deeze Peruviaansche afgebeeld, die door den Hoogleeraar MURRAY beschreeven wordt, als Stengen hebbende van twee Voeten hoog, die ruig en ruuwachtig zyn, zo wel als de Bladen, wederzyds groen en kort gesteeld; de Bloemsteeltjes

(1) *Heliotropium* Foliis Lanceolato-ovatis &c. MILL. *Dict.* T. 143.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

tjes gegaffeld; de Aairen eenzydig omgekromd: de Bloemen blaauwachtig en naar die van de volgende Soort gelykende.

II. *Indicum.* Indische.

(2) Zonnewende *met Hartvormig Eyronde, spitse, ruuwachtige Bladen, enkelde Aairen en tweedeelige Vrugten.*

Behalve de Blaauwe Amerikaansche Zonnewende van DODART, wordt hier ook die van HERMANNUS, welke smaller Bladen heeft, t'huis gebragt. De Groeiplaats is in de beide Indiën.

III. *Parviflorum.* Kleinbloemige.

(3) Zonnewende *met Eyronde, rimpelig ruuwe, gepaarde, overhoekse, Bladen en tweevoudige Aairen.*

Zeer gelykt deeze, die ook in de Indiën huisvest, naar de voorige; doch de Bloempjes zyn zeer klein, doorboord, wit met een geelen Grond.

IV. *Europæum.* Europisch.

(4) Zonnewende *met de Bladen geheel effen-*

(2) *Heliotropium* Fol. Cordato-ovatis &c. *Fl. Zeyl.* 70. Heliotr. Fol. ovatis acutis Spicis solitariis. *H. Cliff.* 45. R. *Lugdb.* 405. Hel. Amer. cœruleum. DOD. *Mem.* 83. PLUK. *Phyt.* 245. f. 4. *β.* Hel. Amer. cœr. fol. Hormini angustioribus. HERM. *Lugdb.* 307. SLOAN. *Jam.* 98.

(3) *Heliotropium* Fol. ovatis rugosis &c. *Mant.* 201. Heliotrop. Barbadense Flore albo minimo. DILL. *Elth.* 173. T. 146. F. 175. Hel. angiospermum. MURR. *Pl. Gott.* p. 217.

(4) *Heliotropium* Fol. ovatis integerrimis &c. *H. Ups.*

SAUV.

fenrandig Wollig, gerimpeld, en tweevoudige Aairen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Soort, een Jaarlyks of Zaaykruid, gelyk de volgende, groeit in de Zuidelyke deelen van Europa en is ook niet onbekend in de middelste deelen. Ik vind ze wel onder de Planten van Duitschland niet aangetekend, maar TOURNEFORT nam dit Kruid, in zyne Kruidleezingen, omstreeks Parys, waar; de Heer HALLER in Switzerland, daar het in de Zuidelyke Streeken overvloedig groeit, hebbende op sommige plaatsen een zeer sterken Jasmyn-Reuk. „ De Steng, zegt zyn „ Ed., is gearmd, een Voet hoog (*); regt„ opstaande, met gesteelde, Eyronde, ruig„ achtige Bladen. De Takken loopen aan 't „ end uit in zeer lange Bladerlooze Aairen, „ die spiraal omgedraaid zyn. De Kelk is „ ruig, de Bloem wit met een groenachtig „ middelpunt, het Zaad Kegelvormig Eyrond, „ gerimpeld."

Van ouds is dit Gewas tegen Kankerachtige en andere vuile Zweêren aangepreezen, en hierom noemt RUELLIUS hetzelve *Kankerkruid.*

SAUV. *Monsp. Hort. Cliff.* 45. R. *Lugdb.* 404. Heliotropium majus Dioscoridis. C. B. *Pin.* 253. Heliotropium majus. DOD. *Pempt.* 70. CAM. *Epit.* p. 1000. Hel. majus & Herba Cancri. LOB. *Ic.* 260.

(*) GOUAN geeft 'er de hoogte van een Elle aan. *Hort. Monsp.* 78.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwy-vige.*

kruid. Hedendaags schynt het naauwlyks in gebruik te zyn. By de Franschen wordt het *Herbe aux Verrues*, dat is Wrattenkruid, geheten.

Door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS is een Malabaarse Soort van Heliotropium in Afbeelding gebragt, welke zyn Ed. als eene Verscheidenheid tot deeze Soort betrekt; waar van zy, zo door haare Wolligheid, als door de kortheid der Aairen, aanmerkelyk schynt te verschillen (*).

V. *Heliotropium supinum.* Hurkend.

(5) Zonnewende *met de Bladen geheel effenrandig Wollig, geplooid; de Aairen enkeld.*

Deeze kleinere Soort van Zonnewende groeit onder de andere, volgens GARIDELL, by Aix in Provence. CLUSIUS, die ze zeer wel afbeeldt, vondt haar aan de kanten van sommige Akkers, by Salamanca, in Spanje. Behalve dat zy kleiner is, en met de Takjes op den Grond legt, merkt hy aan, dat de Bladen ook kleiner, doch welriekende zyn, even als in de voorgaande Soort.

VI. *Fruticosum.* Heesterig.

(6) Zonnewende *met smal Lancetvormige Haai-*

(*) Heliotropium Malabaricum. *Fl. Ind.* T. 16. f. 1.

(5) *Heliotropium* Fol. ovat. integerrimis &c. Hel. minus supinum C. B. *Pin.* 253. CLUS. *Hist.* II. p. 47. *Hisp.* 393.

(6) *Heliotropium* Fol. lineari-Lanceolatis pilosis &c. *Am. Acad.* IV. p. 394. Hel. Frut. hirsutum &c. BROWN. *Jam.* 51. Heliotropium minus Lithospermi foliis. SLOAN. *Jam.* 95. *Hist.* I. p. 214. T. 132. f. 4.

Haairige Bladen en enkelde ongesteelde Aairen. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Op Jamaika is deeze Soort door SLOANE waargenomen, die hy Kleinere Zonnewende met Bladen van Steenzaad noemt. BROWNE heeft ze 'er ook gevonden.

(7) Zonnewende *met smal Lancetvormige, gladde, ongeaderde Bladen en tweevoudige Aairen.* VII. *Curassavicum.* Kurasfausche.

Deeze voert in 't algemeen den bynaam van *Kurassausche*, onder welken MORISON haar afbeeldt; doch zy komt ook in andere Gewesten van Amerika voor, en thans wordt een Ceylonsche hier t'huis gebragt.

(8) Zonnewende *met Liniaale gladde ongeaderde Bladen en verspreide zydelingse Bloemen.* VIII. *Orientale.* Oostersch.

Deeze, in Oostindie en wel op Java groeijende, is een klein kruipend Plantje, met byna ongesteelde overhoekse, eenzaame Bloemen, tusschen de Bladen verspreid.

(9) Zon-

(7) *Heliotropium* Fol. Lanceolato - linearibus &c. *Hort. Cliff.* 45. *H. Ups.* 33. R. *Lugdb.* 405. Hel. Ind. &c. PLUK. *Alm.* 182. T. 36. f. 3. Hel. maritimum minus &c SLOAN. *Hist.* I. p. 113. T. 132. f. 3. Hel. Curassavicum &c MORIS. *Hist.* III. p. 452. S. 11. T. 31. f. 12. Hel. Americ. procumbens &c. HERM. *Par.* T. 183. Heliotr. Zeylanicum. BURM. *Fl. Ind.* Tab. 16. f. 2.

(8) *Heliotropium* Fol. Linearibus glabris aveniis &c.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. IX. *Gnaphalodes.* Boomachtige.

(9) Zonnewende *met Liniaale ſtompe Wollige Bladen, gegaffelde Bloemſteeltjes, vierbloemige Aairen en eene Heeſterachtige Steng.*

Boomachtige Zee-Zonnewende, die Wollig is, met Bladen van Amerikaanſch Gnaphalium, noemde SLOANE een Gewas, dat aan de Oevers der Westindiſche Eilanden groeit. De Heer JACQUIN, evenwel, bevondt hetzelve op de Stranden van Kuba en St. Euſtathius, meest maar twee, doch ſomtyds ook zes Voeten hoog te zyn. Die van Barbados noemen het *Zee-Lavendel*, volgens PLUKENET. Hier uit kan men van de ſmalte en Kleur der Bladen oordeelen. Evenwel moet het ſomtyds vry veel grooter vallen, dewyl het een witte Kroon maakt, die men dikwils uit de Schepen, langs Strand zeilende, kan zien; en waar door de Oever ongemeen verſierd wordt: zo gedagte Heer JACQUIN verhaalt. Hy zegt dat de Aairen zeer ſamengeſteld zyn, en zo digt van kleine Blommetjes, dat men 'er geen uit kan krygen, zonder de andere te kwetzen.

MYO-

(9) *Heliotropium* Fol. Linearibus obtuſis tomentoſis &c. Hel. Arboreum maritimum tomentoſum. SLOAN. *Jam.* 93. *Hiſt.* p. 213. Hel. Gnaphalodes Litoreum &c. PLUK. *Alm.* 182. T. 193. f. 5. JACQ. *Amer. Hiſt.* 25. T. 273. f. 11.

MYOSOTIS. Muizen-Oor. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Dit Geslagt bevat niet het gewoone Muizen-Oor, maar eenige andere Planten. De Kenmerken zyn, eene Trompetachtige Bloem, die in vyven gedeeld is en uitgerand, hebbende den Keel met Gewelfjes gesslooten.

't Getal der Soorten is vyf, als volgt.

(1) Muizen-Oor *met effene Zaaden, dat de toppen der Bladen vereelt heeft.* I. *Myosotis Scorpioides.* Kruidig.

Dit Kruid is door geheel Europa gemeen. Men vindt 'er eene Verscheidenheid van, die de Bladen ruig heeft, en deeze groeit in hooge drooge Gronden; een andere, die dezelven glad heeft, valt aan de kanten van Beeken en Slooten en op vogtige plaatsen. Beiden groeijen zy in onze Nederlanden. Nog een derde Verscheidenheid is 'er ontdekt, die kleiner blyft, en geele Bloempjes heeft. Op vogtige Muuren, te Montpellier, hadt BURSERUS deeze laatste gevonden, doch het komt ook op ande-

(1) *Myosotis* Seminibus lævibus, Fol. apicibus callosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 180. p. 144. *Veg.* XIII. p. 155. R. *Lugdb.* 404. *Hort. Cliff.* 45. &c. Myos. Fol. hirsutis. Echium Scorpioides Arvense. C. B. *Pin.* 254. β. Myos. Fol. glabris. Echium Scorp. palustre. C. B. *Pin.* 254. γ. Ech. Scorp. minus Flosc. luteis. C. B. *Pin.* ibid. & *Prodr.* 119. Scorpioides tertium. DOD. *Pempt.* p. 72. Alsine Myosotis. s. Auricula Muris. LOB. *Icon.* 261. Kruipende Muizen-Ooren. LOB. *Kruidb.* 546.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

dere plaatſen voor. De anderen hebben witte, roode of blaauwe Bloemen.

Dit Kruid is door TOURNEFORT tot het Steenzaad t'huis gebragt geweest: anderen hebben 'er een Echium van gemaakt, met den bynaam van *Scorpioides*, wegens de omkromming der Aairen; maar DILLENIUS maakt 'er een nieuw Geſlagt van, onder den naam van *Myoſotis*. Het is een ruig Gewas, dat gearmde Stengen heeft van een Voet hoog, die ten deele kruipen of leggen, ten deele opſtaan, bezet met lange Spatelvormige of Tongachtige, allengs verbreedende, Bladen. De Bloemen groeijen aan kromme Aairen, yl en ongebladerd, welke door de aanryping van het Zaad regt worden, even als in de Zonnewende. Het is glanzig zwart en ſpits Eyrond.

II. *Fruticoſa.* Heeſterig.

(2) Muizen-Oor *met effene Zaaden en eene Heeſterachtige gladde Steng.*

Deeze Heeſterachtige Soort, groeijende aan de Kaap der Goede Hope, heeft Stengen van een Voet hoog, die veele Bloemdraagende Takjes uitgeeven, en bezet zyn met ſmalle byna gladde Bladen. De Aairen aan 't end hangen over eene zyde en zyn niet geſteeld. De Bloemen en Zaaden zyn zeer klein.

(3) Mui-

(2) *Myoſotis* Seminibus lævibus Caule Fruticoſo lævi. *Mant.* 201.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Muizen-Oor *met ſtekelig gedoornde Zaaden, de Bladen langwerpig Eyrond, de Takken wyd gemikt hebbende.*

III. *Virginiana.* Virginiſch.

Deeze Virginiſche heeft de Bladen, naar de Plant gerekend, zeer groot, doch de Bloemſteeltjes dun, de Bloempjes en Zaaden zeer klein, zynde deeze laatſten aan de binnenzyde naakt, hoekig, regt op den Stoel ſtaande, met eene knikkende Vrugt.

(4) Muizen-Oor *met ſtekelig gedoornde Zaaden, en Lancetvormige gehaairde Bladen.*

IV. *Lappula.* Kliſachtig.

Veelen hebben dit Kruid geteld onder de Cynogloſſa, doch de Zaaden verſchillen daar van aanmerkelyk. Het wordt van TOURNEFORT verkeerdelyk tot het Bugloſſum t'huis gebragt. Het is de *Lappula* van RIVINUS of *Lappula* der Landlieden; dus genaamd, om dat het kleine Zaadhoofdes heeft, naar die der Kliſſen gelykende. De Groeiplaats is door geheel Europa op harde onbelommerde Gronden. Wild komt het zelden meer dan een Voet, ja dikwils geen Handbreed hoog voor, volgens HALLER,

(3) *Myoſotis* Seminibus aculeato-glochidibus &c. GRON. *Virg.* p. 19. Cynogloſſum Virg. Flore & Fructu minimo. PLUK *Alm.* 126. MORIS *Hiſt.* III. p. 449. S. 11. T. 30. f. 9.

(4) *Myoſotis* Sem. Aculeis glochidibus &c. *Fl. Suec.* DALIB. *Paris.* Lithoſpermum Sem. echinatis. *H. Cliff.* 46. R. *Lugdb.* 405. Cynogloſſum minus. CLUS. *Pann.* Echioides &c. BARR. *Icon.* 1246.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

LER, in Switzerland; doch in de Tuinen gezaaid verandert het, volgens zyn Ed., wonderbaarlyk, opſchietende tot twee Ellen hoogte.

V. *Apulæ.* Italiaanſch.

(5) Muizen-Oor *met naakte Zaaden, ſtekelige Bladen en gebladerde Trosſen.*

Dit kleine Kruidje, dat door LOBEL *zeer kleine Geele Anchuſa* genoemd wordt, groeit in Italie, Spanje en Languedok. Het is door hem niet afgebeeld, maar in zyn Kruidboek beſchreeven. Men vindt 'er de Afbeelding van by COLUMNA, onder den naam van zeer kleine Apuliſche Veld-Echioides die geel is, voorgeſteld. Alle de Soorten van dit Geſlagt, behalve de tweede, zyn Jaarlykſe Planten.

LITHOSPERMUM. Steenzaad.

De Kenmerken zyn, een Trechterachtige Bloem, die een openen naakten Keel heeft, en een vyfdeeligen Kelk.

Zeven Soorten, waar van de meeſten Europiſche zyn, komen 'er in voor, naamelyk.

I. *Lithospermum Officinale.* Winkel-Steenzaad.

(1) Steenzaad *met effene Zaaden, de Bloempjes*

(5) *Myoſotis* Seminibus nudis, Fol. hiſpidis &c. PLUK. *Phyt.* 16. f. 5. Echium luteum minimum. C. B. *Pin.* 254. Anchuſa lutea minima. LOB. *Kruidb.* p. 681. Echioides lutea minima &c. COL. *Ecphr.* I. p. 184. T. 185. Lithospermum Seminibus lævibus &c. R. *Lugdb.* 405.

(1) *Lithospermum* Seminibus lævibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 181. p. 145. *Veg.* XIII. p. 156. Lithospermum. DOD. LOB. &c. Lithospermum majus erectum. C. B. *Pin.* 258.

pjes naauwlyks grooter dan de Kelk, de Bladen Lancetvormig. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

By alle Autheuren komt de Afbeelding en beschryving voor van dit Kruid, het welk van ouds, en in de Winkelen, den Griekschen naam *Lithospermum* voert, wegens de Steenachtigheid van het Zaad, dat zig als Paarltjes vertoont. Hierom noemt men het, in ons Land, *Paarlkruid*, *Steenbreeke* of *Steenzaad*; in Duitschland *Meerhirse*, *Meerzaad* of *Steinzaamen*; in Engeland *Gromill* of *Gromwell*; in Vrankryk *Gremill* of *Herbe aux Perles*, dat is Paarlkruid.

Het komt, in geheel Europa, op Steenachtige plaatsen voor, welken het schynt te beminnen. Dus vindt men het ook in onze Nederlanden. Het is niet onbevallig, hebbende de Bladen witachtig en bezet met Haairtjes, doch in Kanada komt het geheel stekelig ruig voor. Hier behoort het Kleine Steenzaad van DODONÉUS, niet het groote, dat de Bloemen groot heeft. Het Zaad is door de Ouden als een Steenbreekend Middel aangepreezen. Men erkent 'er een Pisdryvende hoedanigheid in, en 't is zonderling, dat het niets dan van eene Loogachtige natuur uitlevere (*).

(2) Steenzaad *met rimpelige Zaaden, de Bloem-* II. *Arvense.* Akkerig.

(*) RUTTY, *de Mat. Med.* p. 293.

(2) *Lithospermum* Sem. rugosis &c. OED. *Dan.* 456. *Hort. Cliff.*

IV. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Bloempjes naauwlyks grooter dan de Kelk hebbende.*

Eenwyvige. Deeze groeit niet alleen in de Zuidelyke, maar ook, zo wel als de voorgaande, in de Noordelyke deelen van Europa. BAUHINUS noemtze *Akker - Steenzaad* met een rooden Wortel. LINNÆUS nam op zyn Reistogt door de Noordelyke deelen van Sweeden waar, dat de Fin- of Laplandsche Meisjes, die haar Aangezigt met Teer en Melk bestryken tegen 't steeken van de Muggen, niettemin het roode Sap van den Wortel deezes Kruids gebruikten om aan haare Wangen een bloozende Kleur te geeven. De Heer HALLER beschryft hetzelve, in de vlakke deelen van Switzerland voorkomende, omstandig. De Wortel, zegt zyn Ed., is dun en heeft een rooden Bast. Dat 'er een roode Boter tegen het Zydewee uit bereid wordt, heeft ERRHARD geschreeven.

III. *Virginicum.* Virginisch. (3) Steenzaad *met byna ovaale geribde Bladen en gespitste Bloemen.*

In deeze Virginische zyn de Bladen besprengd met uitgeholde Stippen en de breedsten derzelven geeven een Borsteltje uit.

(4) Steen-

Cliff. Fl. Suec. HALL. *Helv.* &c. Lithospermum Arvense Radice rubra. C. B. *Pin.* 258. *Fl. Lapp.* 73.

(3) *Lithospermum* Fol. subovalibus nervosis &c. GRON. *Virg.* Lithosp. latifol. Virginianum Flore albo longiore. MOR. *Hist.* III. p. 447. S. 11. Tab. 28. f. 3. RAJ. *Suppl.* 272.

(4) Steenzaad *met zydelingſe Bloemtakken en Hartvormige, de Steng omvattende, Blikjes.* IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. IV. *Orientale.* Oosterſch.

Onder den naam van *Orientaalſch Osſentong* was deeze te vooren beſchreeven. DILLENIUS geeft 'er, onder dien van TOURNEFORT, door wien deeze Plant in de Levant ontdekt werdt, een fraaije Afbeelding van. Zy geeft leggende Stengen van één of twee Voeten, uit. De Wortelbladen zyn lang en breed, als die der Hondstonge. De Bloemen komen by Aairen voort en zyn ſchoon geel van Kleur. Het Gewas is in de Europiſche Tuinen bekend.

(5) Steenzaad *met effene Zaaden, waar van de Bloemen zeer veel grooter dan de Kelk zyn.* V. *Purpureo-cœruleum.* Paarſch-blaauw.

De Heer HALLER heeft deeze Soort, die het *Groote Steenzaad* van DODONÉUS en LOBEL, doch het Kleine Breedbladige Kruipende van BAUHINUS is, onderſcheiden door de

(4) *Lithospermum* Ramis Floriferis lateralibus &c. Anchuſa Orientalis *Sp. Plant.* 191. Anchuſa Fol. aveniis &c. R. *Lugdb.* 406. Buglosſum Orientale flore luteo. TOURNF. *Cor.* 6. BUXB. *Cent.* 3. p. 17. T. 29. DILL. *Elth.* 60. T. 52. f. 60.

(5) *Lithospermum* Sem. lævibus &c. *H. Cliff.* 46. R. *Lugdb.* 405. Lithosp. flore magno &c. HALL. *Helv.* 517. Lith. minus repens latifolium. C. B. *Pin.* 258. Lith. repens majus. CLUS. *Hiſt.* II. p. 163. Lithosp. majus. DOD. LOB. JACQ. *Auſtr.* T. 14.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

de aanmerkelyke byzonderheid, dat de Steng uit haaren top Wortelen schiet. 't Gewas groeit in Hongarie, Engeland, Vrankryk, Italie in de Bosschen en aan de Wegen zegt de Ridder, die aanmerkt, dat zulks alleenlyk plaats heeft in de onvrugtbaare Stengen, terwyl de Bloemdraagende overend staan. De Heer JACQUIN geeft een nieuwe Afbeelding van dit Kruid, dat wegens zyne groote Bloemen zeer sierlyk zig vertoont.

VI. *Fruticosum.* Heesterig.

(6) Steenzaad *dat Heesterig is, met Liniaale stekelige Bladen, de Meeldraadjes zo lang als de Bloem.*

Behalve het *Heesterige Ossetong*, met Rosmaryn-Bladen, van TOURNEFORT, dat in de Zuidelyke deelen van Europa groeit, is hier ook t'huis gebragt dat Levantsche, 't welk die Kruidkenner op 't Eiland Samos vondt, schynende het Boomachtige te zyn van ALPINUS, die hetzelve van Candia hadt ontvangen. Het hadt een Houtig Stammetje, van omtrent een Vinger dik. GARIDELL geeft de Afbeelding van dit Gewas.

(7) Steen-

(6) *Lithospermum* Frutic. Fol. linearibus hispidis &c. Anchusa lignosior Monspeliensium. BARR. *Ic.* 1168. Anchusa angustifolia. C. B. *Pin.* 255. Buglossum Frut. Rosmarini folio. T. GARID. *Aix*, p. 68. T. 15. β. Anchusa Arborea. ALP. *Exot.* 67. T. 68 Buglosf. Samium frutescens. TOURNF. *Cor.* 6.

(7) Steenzaad *met twee Zaaden en wyd gaapende Kelken.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. VII. *Dispermum.* Tweezaadig.

De jonge Heer LINNÆUS geeft van dit Kruidje, 't welk natuurlyk in Spanje groeit, de Afbeelding en beschryft het omstandig. Het komt Jaarlyks uit Zaad voort.

ANCHUSA. Ossetong.

De byzondere Kenmerken van dit Geslagt zyn: een Trechterachtige Bloem, die den Keel met Gewelfjes geslooten heeft, zynde het Pypje van de Bloem onder driekantig: de Zaaden ingekast in den Stoel.

Het bevat zeven Soorten, meest Europische, als volgt.

(1) Ossetong *met Lancetvormige Bladen en Schubachtige Aairen over éene zyde.* I. *Anchusa Officinalis.* Winkel-Ossetong.

Dit is een gemeen Kruid, dat men in de Winkels kent onder den naam van *Buglossum*, dat is Ossetong, wegens de figuur der Bladen. Het groeit door geheel Europa aan de Wegen en op de Akkeren; doch meer in de Zuidelyke dan in de Noordelyke deelen. Op drooge Gronden in onze Nederlanden komt het ook

(7) *Lithospermum* Seminibus duobus &c. LINN. *Decad.* I. T. 7.

(1) *Anchusa* Fol. Lanceolatis, Spicis imbricatis secundis. *H. Cliff. Fl. Suec.* &c. Buglossum angustifolium majus. C. B. *Pin.* 256 & Buglossum sylvestre majus nigrum. *Ibid.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ook voor. Het was door den bynaam van *Groot Smalbladig* onderscheiden van de Bernagie en andere Planten, die men ook wel *Buglossum* genoemd heeft. Daar is 'er een dat Wild, groot zwart Ossetong geheten wordt.

De Plant heeft een ruuwe gearmde Steng en ruige Bladen van een donkere Kleur, die van smal langzaam verbreedende Lancetvormig worden. De Bloemen, die aan Aairen voortkomen, zyn fraay, somtyds rood, somtyds wit, doch doorgaans blaauw van Kleur, met gepluimde Haairtjes tot den Keel uitsteekende.

't Gewas is Lymerig en zuurachtig, kunnende tot Moes gebruikt worden en dan aanmerkelyk verkoelende. Hierom oordeelt de Heer HALLER, dat de Hartsterkende kragten, daar in, vet te zoeken zyn. De Bloemen, daar men Konserf en Syroop van maakt, worden evenwel geteld onder de Hartsterkende. BOERHAAVE heeft het Sap des Kruids tegen het Zydewee aangepreezen.

II. *Angustifolia.* Smalbladig.

(2) Ossetong *met byna naakte dubbelde Trossen.*

Deeze Soort, die in Italie en Duitschland groeit, heeft geheel andere Bloem-Aairen, aan welken zy ligt te onderscheiden is. De Bladen verschillen ook eenigszins in figuur.

(3) Os-

(2) *Anchusa* Racemis subnudis conjugatis. R. *Lugdb.* 408. Borago sylvestris &c. ZAN. *Hist.* 49. T. 20. Buglosf. angustif. minus. C. B. *Pin.* 256. MORIS. *Hist.* III. 438. S. 11. T. 26. p. 4. Echii facie Buglosf. minimum. LOB. *Icon.* 576.

(3) Osfetong *dat ruuw is, met smalle getande Bladen, de Bloemsteeltjes kleiner dan de Blikjes, de Vrugtdraagende Kelken opgeblazen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Undulata.* Gegolfd.

In de Velden van Spanje en Portugal is deeze waargenomen. Men vindt 'er by BARRELIER een fraaije Afbeelding van.

(4) Osfetong *dat Wollig is, met stomp Lancetvormige Bladen, de Meeldraadjes korter dan de Bloem.* IV. *Tinctoria.* Verwend.

Deeze Soort, by BAUHINUS genaamd *Osfetong van Montpellier*, is, als aldaar groeijende, opgetekend. Men vindt ze, by den naauwkeurigen GOUAN, in 't Geslagt van *Lithospermum* geplaatst, onder den naam van *Ruig, met zeer eenvoudige leggende Stengen.* Men noemtze 'er, zegt hy, *l'Orcanette.* De Wortel, dien men ook wel *Basterd-Alcanna* heet, wordt tot rood verwen, en tot rood maaken van Medicinaale Tinctuuren gebezigd.

(5) Osfetong *met verspreide Bloemen, de Steng glad.* (5) Os- V. *Virginica.* Virginisch.

(3) *Anchusa* strigosa, Fol. linearibus dentatis &c. MILL. *Dict.* T. 29. Buglosf. Lusitanicum Echii folio undulat. TOURNF. *Inst.* 134. Anchusa angustis dentatis foliis Hispanica. BARR. *Icon.* 578. BOCC. *Mus.* T. 77.

(4) *Anchusa* tomentosa &c. Lithospermum villosum, Caulibus procumbentibus. *Mat. Med.* 58. Anchusa puniceis Floribus. C. B. *Pin.* 255. Anchusa Monspeliaca. J. B. *Hist.* III. p. 584.

(5) *Anchusa* Floribus sparsis, Caule glabro. Anchusa lutea

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Dit Kruid wordt *Puccoon* genoemd van de Virginaanen, die den Wortel daar van gebruiken om zig rood te schilderen. Het heeft een geele Bloem, van taamelyken grootte.

VI. *Lanata.* Gewold.

(6) Osſetong *met Haairige Bladen, ruige Kelken en de Meeldraadjes langer dan de Bloem.*

Deeze, te Algiers door BRANDER waargenomen, heeft een enkele Steng van een Voet hoog, met Lancetvormige Bladen bezet. Uit de bovenſte Oxelen komen gebladerde Bloemtrosſen voort: de Kelken zyn Wollig, de Bloemen blaauw.

VII. *Sempervirens.* Altyd groen.

(7) Osſetong *met tweebladige gehoofde Bloemſteeltjes.*

Deeze geeft, aan de zyden van den Kop des Wortels, Stengen uit, die regt op ſtaan en ſtekelig zyn, met Eyronde, geſtreepte, wit gevlakte geſteelde Bladen. Uit de Oxelen komen veelbloemige Bloemſteeltjes voort, met twee ongeſteelde Blikjes. De Bloemen zyn blaauw, met een kort Pypje.

CY-

tea minor Virginiana, *Puccoon* Indigenis dicta. GRON. *Virg.* PLUK. *Alm.* 30. Lithospermum Virg. &c. MORIS. *Hiſt.* p. 447. S. 11. T. 28. f. 4.

(6) *Anchuſa* Fol. villoſis, Calycibus hirſutis &c.

(7) *Anchuſa* Pedunculis diphyllis capitatis. Anchuſa Scapis diphyllis. *H. Cliff.* 47. R. *Lugdb.* 407. Buglosſum latifolium ſempervirens. C. B. *Pin.* 256. MORIS. *Hiſt.* III. p. 437. S. 11. T. 26. f. 2.

CYNOGLOSSUM. Hondstong. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Monogynia.

Een Trechterachtige Bloem, die den Keel met Gewelfjes geslooten heeft en platachtige Zaaden, die alleenlyk met de binnenste zyde aan den Styl gehecht zyn.

Dus worden de Kenmerken opgegeven van dit Geslagt, 't welk agt Soorten, meest Europische, bevat, als volgt.

(1) Hondstong *met de Meeldraadjes korter dan de Bloem, de Bladen breed Lancetvormig, Wollig en ongesteeld.* I. *Cynoglossum Officinale.* Winkel-Hondstong.

Dit Kruid komt overvloedig langs den Duinkant van Holland, als ook in Gelderland en elders voor. Het groeit door geheel Europa, op drooge, Zandige, Steenige plaatsen. Men noemt het ook, wegens de figuur der Bladen, *Conoglossum*, dat is Hondstong, waar mede de benaamingen in andere Taalen meest overeenstemmen. Het heeft de Bladen veel spitser en Lancetvormiger, dan die van het Winkel-Ossetong-Kruid zyn, en als met een witachtig Dons van Fluweel overtoogen. De Steng wordt somtyds een Elle hoog, ja hooger, inzonderheid

F (1) *Cynoglossum* Staminibus Corollâ brevioribus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 183. p. 146. *Veg.* XIII. p. 157. R. *Lugdb.* 404. &c. DOD. LOB. Cynogl. fol. ovato-lanceolatis. *H. Cliff.* 47. Cynoglossum majus vulgare. C. B. *Pin.* 257. β. Cynoglossum maximum Belgicum *Ibid.* γ. Cynoglossum sempervirens. *Ib.* TOURNF. *Inst.* 139. T. 57. HALL. *Helv.* 521.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Eenwyvige.

heid in het *Nederlandsch zeer groot Hondstongkruid* van BAUHINUS. De Bloemen zyn doorgaans donker paarsch, doch het komt ook met witte Bloemen voor, ja zelfs met hoogroode en met bonte Bloemen. Men vindt ook van een *Altyd groenend Hondstongkruid* gewag gemaakt, dat aanmerkelyk van het andere verschilt.

Het Kruid heeft een stinkende Reuk, als die van Hondenpis, en, te droogen opgehangen, geeft het een Stank uit, byna als de Dolle Kervel, doch die schielyk verdwynt. Men mag het zekerlyk onder de Verdoovende Kruiden tellen, wier inwendig gebruik niet zonder gevaar is. MORISON verhaalt, dat op het eeten van het gekookte Kruid, door eenige Menschen, een diepe Slaap van veertig Uuren gevolgd, ja dat 'er één van gestorven zy. De Wortel evenwel, komt, zonder hinder, in de zo bekende *Pillen van Cynoglossa.* Ook willen sommigen, dat het, inwendig gebruikt, de scherpheid der Vogten ongemeen verzagt, en dus tegen den Buikloop en andere Vloeijingen dienstig zy. Uitwendig verschaft dit Kruid, in Melk gekookt, een zeer Pynstillende en verzagtende Pap, op Ontsteekingen van Wonden en Zweeren, op Brandsteden, Aambeijen, en inzonderheid tegen zwaare Pynen van 't Podagra.

(2) Honds-

(2) Hondstong *met Spatelachtig Lancetvormige glanzige Bladen, die onder drieribbig zyn; hebbende de Bloemsteeltjes een omvattend Blikje.* IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. II. *Virginicum.* Virginisch.

Zeer naby komt deeze Virginische aan het voorgaande Winkel-Hondstong; hoewel menze 'er, doordien de Bladen van boven glanzig zyn, gemakkelyk van onderscheidt. Men heeft 'er het gemelde ook.

(3) Hondstong *met de Bloemen tweemaal zo lang als de Kelk en Lancetvormige Bladen.* III. *Cheirifolium.* Violetbladig.

Deeze groeit op Kandia, in Spanje en in de Levant, volgens den Ridder. Men vindtze ook in Languedok by Montpellier, en in Provence. De smalle Zilverkleurige Bladen onderscheiden het Gewas aanmerkelyk van de voorige Soorten. De Bloemen zyn wit met donkerroode Aairen.

(4) Hondstong *met de Meeldraadjes zo lang als de Bloem.* IV. *Apenninum.* Italiaansch.

Op

(2) *Cynoglossum* Fol. Spatulato-Lanceolatis &c. GRON. *Virg.* 19. MORIS. *Hist.* III. S. 11. T. 30. f. 9.

(3) *Cynoglossum* Coroll. Cal. duplo longioribus &c. R. *Lugdb.* 406. Cyn. Cret. Argenteo angusto folio. C. B. *Pin.* 257. CLUS. *Hist.* II. p. 162. GOUAN *Monsp.* 82. GER. *Prov.* 300.

(4) *Cynoglossum* Stamin. Coroll. æquantibus. *H. Ups.* 33. SAUV. *Monsp.* Cynogl. montana maxima frigidarum Regionum. COL. *Ecphr.* I. p. 168. T. 170. GOUAN *Monsp.* 82.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Op hooge Gebergten in Italie, Languedok en andere Zuidelyke deelen van Europa, groeit deeze Soort, die de Bladen langer dan een Vinger heeft, zo GOUAN meldt.

V. *Læviga-tum.* Gladbladig. (5) Hondstong *met Lancetvormig Eyronde gladachtige Bladen, Wollige Kelken en effene Zaaden.*

Tot deeze Soort wordt t'huis gebragt dat Kruid, het welk de Heer PALLAS in Siberie ontdekt en *Rindera tetraspis* genoemd heeft. 't Gewas schynt wel eenigzins te strooken, doch het Zaad, uit platte Schildjes bestaande, heeft weinig overeenkomst met dit Geslagt.

VI. *Lusitani-cum.* Portugaalsch. (6) Hondstong *met Liniaal - Lancetvormige ruuwe Bladen.*

Deeze heeft een regte Takkige Steng en zeer lange Bloem - Aairen, wordende van TOURNEFORT tot de Omphaloides betrokken.

VII. *Linifolium.* Vlasbladig. (7) Hondstong *met Liniaal - Lancetvormige gladde Bladen.*

Deeze is in de Openbaare Kruidtuinen van Eu-

(5) *Cynoglossum* Fol. Lanceolato - ovatis &c. Rindera tetraspis. PALL. *Reiz.* Vol. I. p. 486. Tab. F. f. 1, 2.

(6) *Cynoglossum* Fol. lineari - Lanceolatis scabris. Omphaloïdes Lusit. elatior, Cynoglossi folio. TOURNF. *Inst.* 140.

(7) *Cynoglossum* Fol. lineari - Lanceolatis glabris. *H. Cliff.* 47. *H. Ups.* 33. R. *Lugdb.* 406. MORIS. *Hist.* III. p. 449. S. 11. T. 30. f. 11.

Europa bekend en wordt gezegd ook natuurlyk in Portugal te groeijen, gelykende veel naar de voorgaande Soort.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. VIII. *Omphalodes.* Genaveld.

(8) Hondstong *dat kruipt, met de Wortelbladen Hartvormig.*

Niet ligt zou men dit Kruidje voor een Soort van Hondstong aanzien. Veele hebben 't als een kleine of allerkleinste Bernagie aangemerkt, of als een Smeerwortel, naar de Bernagie gelykende. TOURNEFORT betrekt het tot zyn Geslagt van *Omphalodes*, wegens de Zaaden, die aartig genaveld zyn en de figuur van een Korfje hebben. De Hemelschblaauwe Bloempjes van dit Kruidje doen het ook tot sieraad der Tuinen strekken; om dat het in 't Voorjaar bloeit. De Groeiplaats is in Portugal en in de Bosschen van Karniolie aan den voet der Bergen.

PULMONARIA. Longekruid.

Dit Geslagt heeft een Trechterachtige Bloem met een open Keel en de Kelk is vyfkantig.

Zes Soorten komen 'er in voor, waar van de drie eersten den Kelk zo lang als de Bloem, de drie laatsten maar half zo lang hebben.

(1) Lon-

(8) *Cynoglossum* repens, Fol. Radicalibus Cordatis. Borrago minor verna repens, Fol. lævi. MORIS. *Hist.* III. p. 437. S. 11. T. 26. f. 3. Symphytum minus Borraginis facie. C. B. *Pin.* 209.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(1) Longekruid *met de Wortelbladen Lancet-vormig.*

I. *Pulmonaria augustifolia.* Smalbladig.

Het Smalbladige maakt de eerste Soort uit, zynde het Vyfde Oostenrykse van CLUSIUS, en weinig, dan door de smalheid der Bladen, van het gewoone Longekruid verschillende. Het groeit ook in Switzerland en in Sweeden.

II. *Officinalis.* Gewoon.

(2) Longekruid *met de Wortelbladen Eyrond Hartvormig en ruuw.*

Wegens de ongemeen gevlakte, breede Bladen, heeft dit Kruid den naam van *Longekruid* bekomen, dien het ook in de meeste Taalen van Europa voert. De Duitschers, evenwel, geeven 'er ook andere Naamen aan. De Franschen noemen het *Herbe de Cœur* en *Herbe au Lait de Notre Dame*, doch de gemeenste naam is *Pulmonaire.* By ons wordt het ook *Wrangekruid* en van 't Landvolk *Wolvenlaa* genoemd, zo de Heer de GORTER aantekent. Onder de Autheuren geeven veelen 'er den

(1) *Pulmonaria* Fol. radicalibus Lanceolatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 184. p. 146. *Veg.* XIII. p. 158. HALL. *Emend.* 168. OED. *Dan.* 483. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 404. HILL. *Plant.* 255. T. 7. Pulmonaria quinta Pannonica. CLUS. *Hist.* II. p. 170.

(2) *Pulmonaria* Fol. Radicalibus ovato-cordatis scabris. *H. Cliff.* &c. &c. R. *Lugdb.* 403. HALL. *Helv.* 516. Symphytum maculosum s. Pulmonaria latifolia. C. B. *Pin.* 259. Symphytum maculosum. DOD. *Pempt.* 135. β. Pulmon. vulgaris latifolia Fl. albo. TOURNF. *Inst.* 136. γ. Pulmon. non maculoso folio. CLUS. *Hist.* II. p. 168. C. B. *Pin.* 259.

den naam aan van *Symphytum*, onderſcheidende het, door den bynaam van *maculoſum*, dat is gevlakt, van den gewoonen Smeerwortel, waar het wel wat naar gelykt.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogy-nia.*

Door geheel Europa groeit dit Kruid, doch het is overal niet gevlakt, en komt meest in de Hoven voor, doch in Bergachtige Landen, gelyk by Keulen, aan den voet der Bergen. Men vindt 'er veele Verſcheidenheden van, waar onder eene, die de Bladen als met Suiker overkorst heeft. Doorgaans vertoonen zig op dezelven kleine witte Vlakjes. Het heeft de onderſte Bladen geſteeld en Hartvormig ſpits, de bovenſten, die aan de Steng groeijen, Lancetvormig; zynde het geheele Kruid ruuw. Het blyft laag, groeijende naauwlyks een Voet hoog, en op de toppen der vierkantige Steelen de Bloemen voortbrengende, die eerst rood zyn, met eenig wit, doch vervolgens blaauwachtig paarſch voorkomen, en daar op volgen, in een naauwe Kelk, glanzige Kegelvormige zwarte Zaaden.

Dit Kruid is, door zeker vooroordeel, wel meest wegens den naam, als een byzonder Geneesmiddel voor Borst en Longekwaalen gehouden; doch het doet daar in niet meer dan veele anderen. Het heeft een Kruidigen Lymerigen Smaak, naar 't zuure trekkende, en behoort zekerlyk onder de Openende middelen. Het Aftrekzel dient in droogte en ruuwheid van den Keel. Men gebruikt het, zo

IV. AFDEDL. V HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* zo in als uitwendig, voor een Wondmiddel. De Bladen zyn alleen in gebruik. Dat dit Kruid zeer veel Asch, ja tot een zevende deel van zyn Gewicht, wanneer het verbrand wordt, uitlevere, heeft GMELIN in Rusland ondervonden.

III. *Suffruticosa.* Heesterig. (3) Longekruid *met Liniaale ruuwe Bladen en Elsvormige Kelken, die in vyven gedeeld zyn.*

Op de Italiaansche Alpen is deeze Soort waargenomen. Zy heeft de Wortelstengen Houtig en met de Bladen overblyvende: de bloeijende ongetakt, Haairig, een Handpalm hoog.

IV. *Virginica.* Virginisch. (4) Longekruid *met korte Kelken en Lancetvormige stompachtige Bladen.*

Van deeze Virginische was de Afbeelding door MILLER en anderen gegeven, doch de fraaiste vindt men onder die van EHRET door den beroemden TREW. Zy heeft het Pypje van de Bloem, die gaapende is en blaauw, korter dan gewoonlyk.

(5) Lon-

(3) *Pulmonaria* Fol. linearibus scabris &c. Lithosp. angustifolium umbellatum. C. B. *Pin.* 238, 517. PLUK. *Phyt.* 42. f. 7. BOCC. *Sic.* 77.

(4) *Pulmonaria* Cal. abbreviatis &c. GRON. *Virg.* 20. Pulmonaria Fol. ovatis glabris Scapo laxo. TREW. EHRET. 11. T. 12. Symphytum &c. Fi. patulo coeruleo. PLUK. *Alm.* 359. T. 227. f. 6.

(5) Longekruid *met korte Kelken en Hartvormige Wortelbladen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. V. *Sibirica.* Siberisch.

Door wylen den Heer GMELIN is deeze in Siberie ontdekt, hebbende gladde Zeegroene Bladen, die aan de Steng Eyrond zyn, en knikkende Trosfen van Bloemen. Zy schynt een middelslag tusschen de voorgaande en volgende te zyn.

(6) Longekruid *met korte Kelken, Eyronde Bladen en eene leggende Takkige Steng.* VI. *Maritima.* Zeekants.

Onder den naam van *Cerinthe* is deeze afgebeeld door DILLENIUS, die het aanmerkt als een der fraaiste Planten van Groot Brittannie, ten opzigt van 't eerst uitkomende Loof. Zy groeit bovendien op de Steenige Stranden van Noorwegen en Ysland. De drie laatste Soorten zouden misschien als Verscheidenheden kunnen aangemerkt worden, zegt de Ridder.

SYMPHYTUM. Smeerwortel.

De Rand van de Bloem is Pypachtig met een Buik

(5) *Pulmonaria* Calycibus abbreviatis &c. GMEL. *Sib.* IV. p. 75. T. 39.

(6) *Pulmonaria* Cal. abbreviatis &c. Cerinthe Fol. ovatis petiolatis. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* Cerinthe maritima procumbens. DILL. *Elth.* p. 75. T. 65. f. 75. Cynoglosfum procumb. glaucophyllum maritimum. PLUK. *Alm.* 126. T. 172. f. 3. Echium marinum. RAJ. *Angl.* III. p. 270. OED. *Dan.* 25.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Buik en heeft den Keel geslooten met Elsvormige Straalen.

Die Kenmerken hebben plaats in dit Geslagt, het welke drie Soorten, byna altemaal Europische, bevat.

I. *Symphytum Officinale.* Winkel-Smeerwortel.

(1) Smeerwortel *met Eyrond Lancetvormige, afloopende Bladen.*

Deeze Soort is het Kruid, welks Wortel men in de Apotheeken gebruikt, wordende, wegens de Lymerige Vettigheid, daar in begreepen, *Smeerwortel* genoemd. Het groeit door geheel Europa op vogtige plaatsen, 't zy in belommerde Bosschagiën, 't zy op Waterige Velden; 't zy, gelyk in onze Provinciën, aan de kanten van Slooten, Vaarten, Graften en andere Wateren. Den Griekschen naam *Symphytum* heeft het van de gezegde Lymerigheid, welke tot heeling der Wonden strekt, en deswegen voert het ook den naam van *Consolida major*, in 't Fransch *Consoude*, in 't Engelsch *Comfrey*, in 't Hoogduitsch *Wallwurtz* of *Schwartswurtz*, dat is Zwartwortel, wegens de Kleur des Wortels, die van buiten zwart is, van binnen wit. By de Nederlanders wordt het

(1) *Symphytum* Fol. ovato-lanceolatis decurrentibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 185. p. 147. *Veg.* XIII. p. 158. *H. Cliff. Fl. Suec.* &c. Symphytum Consolida major. C. B. *Pin.* 259. Symphytum magnum. DOD. *Pempt.* 134. Symph. Alum seu Alus. LOB. *Ic.* 583.

het ook *Waalwortel* of *Heelwortel* en by die van Zutphen *Scheurwortel* genoemd. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Dit Kruid is by alle Autheuren afgebeeld. DODONÉUS noemt het *Groote Smeerwortel*, zeggende, dat het somtyds twee Ellen hoog groeit. Het heeft een zwaaren Wortel, een dikke gearmde Steng, die zo wel ruuw is als de Bladen, welke zig langs de Takken aanvoegen en als van dezelven afloopen, zynde de Bladsteelen Bladerig gewiekt. Op den top komen de Bloemen Trosachtig voort, die de figuur van een Roemer of Bokaal hebben. Haar Kleur is by ons doorgaans paarsch, doch men vindt 'er ook met roode Bloemen, die het Mannetje en met witte Bloemen, die het Wyfje genoemd wordt, zegt LOBEL, zynde het eerste het kragtigste. Hy hadt ook een Soort gezien met geele Bloemen, welke echter zeldzaamer is. De Heer HALLER merkt aan, dat die met witte Bloemen veel voorkomt aan de kanten der Beekjes in de kouder deelen van Switzerland; doch die met roode Bloemen was by Zurich en Bazel gemeener. Zie hier, wat hy van de kragten zegt.

„ Het is laf van Smaak en sterk samenly„ mende, waar van belachelyke Historiën „ voor handen zyn. Een Pap daar van wordt „ voor versche en Pees-Wonden, Beenbreu„ ken en vuile Zweeren, Kneuzingen en in „ de Jicht, dienstig geacht. Het komt in „ Pleisters tegen Breuken en in 't *Cataplasma* *Fuchsii*.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ *Fuchsii.* De Bloemen hebben dergelyke kragt „ op een zagte wyze: men pryst haar Aftrek- „ zel voor de Teering en tegen scherpheden „ van de Borst. Inzonderheid wordt de Sy- „ roop van *Symphytum*, door TOURNEFORT „ beschreeven, tegen de ruuwheid der Lon- „ gen gepreezen en het Extrakt, dat door in- „ wendig gebruik de Bloedingen en Vloeijin- „ gen maatigt." Het Afkookzel der Wortelen is dienstig in Roode Loop, uit scherpheid en Ontvelling van 't Gedarmte ontstaande: enz.

II. *Tuberosum.* Knobbelig.

(2) Smeerwortel *met half afloopende Bladen; de bovensten gepaard.*

Deeze maakt het *Knobbelige Smeerwortel* der Autheuren uit, welk geele Bloemen heeft volgens CAMERARIUS. Sommigen hebben het voor een enkele Verscheidenheid gehouden; ja de Heer HALLER vraagt, wat hetzelve voor een Kruid is. De Heer JACQUIN, die het in Oostenryk gemeen, en by Chemnits in Hongarie overvloedig vondt, merkt aan, dat het vroeger bloeit, dan het Winkel Smeerwortel en dat het minder de vogtige plaatsen bemint. „ 't Gewas is veel teerder, van min- „ der hoogte, met weiniger Bladen, Trossen, Bloe-

(2) *Symphytum* Fol. Semidecurrentibus summis oppositis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Symph. majus tuberosâ radice. C. B. *Pin.* Symph. Rad. tuberosa. CAM. *Epit.* 701.

„ Bloemen, Stengen, Takken: doch de Wor- IV.
„ tel maakt altoos het voornaamste onderscheid. AFDEEL. V.
„ In het Knobbelige is die een langwerpige, HOOFD-
„ Takkige of enkelde Knobbel, van binnen en STUK.
„ buiten witachtig, met dunne Vezeltjes be- *Monogynia.*
„ zet. Het Winkel Smeerwortel is derhalve
„ door zynen Spoelachtigen Wortel, dikwils
„ een Voet lang en een Vinger dik, van bui-
„ ten zwart, gemakkelyk van het Knobbelige
„ te onderscheiden, dat ook altoos de Bloe-
„ men geelachtig wit heeft (*)."

(3) Smeerwortel *met Eyronde eenigermaate gesteelde Bladen.* III. *Orientale.* Levantsch.

By Konstantinopelen, aan de Beekjes, is in 't vroege Voorjaar dit Kruid bloeijende gevonden door TOURNEFORT. BUXBAUM heeft het afgebeeld en beschreeven.

CERINTHE. Waschkruid.

De Bloem heeft het bovenstuk van dergelyke gestalte als in het voorgaande Geslagt, maar met een doorloopende of open Keel en twee tweehokkige Zaadhuisjes.

Hier komen maar twee Soorten, beiden Europische, van voor, naamelyk;

(1) Wasch-

(*) JACQ. *Obs. Bot.* Part. 3. p. 12. T. 63.

(3) *Symphytum* Fol. ovatis subpetiolatis. Symph. Orientale & Constantinopolitanum. TOURNF. *Cor.* 7. BUXB. *Cent.* V. p. 36. T. 68.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. I. *Cerinthe major.* Groot.

(1) Wafchkruid *met omvattende Bladen en ftompachtige gaapende Bloemen.*

Dit Kruid heeft eenen Griekfchen naam, die van het Wafch wordt afgeleid, om dat men oordeelde, dat het aan de Byën veel Wafch uitleverde en Honig, weshalve het van de Engelfchen *Honey-Wort* en van de Franfchen *Melinet* geheten wordt. Het groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, ja zelfs in Switzerland. Aldaar heeft het een Steng die vierhoekig is, een Voet lang; doch het is meest kenbaar aan zyne Bladen, die wonderlyk bont zyn, verfchillende daar in byna van alle andere Plantgewasfen. „ Zy omvatten met een bree„ den voet de Steng, (zegt de Heer HAL„ LER, zynde uitgebreid en ovaal bepaald, „ of ook uitgerand en Zeegroen, doch wor„ dende door den tyd blaauw; glad, maar „ geftipt en aan den rand gehaaird. De Stip„ pen groeijen in eene Verfcheidenheid tot „ ruuwe Wratten uit; de Bladen krygen over „ 't geheel witte Vlakken en van onderen „ worden zy ruighaairig. Uit den top der Steng „ komen knikkende Takjes voort, met Blaad„ jes, waar tusfchen in de Bloemen hangen, „ die

(1) *Cerinthe* Fol. amplexicaulibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 187. p. 147. Cer. Fol. Cordatis fesfilibus &c. R. *Lugdb.* 408. HALL. *Helv.* 515. Cerinthe Flore rubro purpurascente & flavo Flore asperior. C. B. *Pin.* 258. Cerinthe major. LOB. *Ic.* 397. Maru Herba. DOD. *Pempt.* 632. WEINMANN. *Kruidb.* Ic. 359. *b.* 360. *b.*

„ die geel van Pyp zyn, maar aan het Mond-
„ ftuk paarfch, met bleeke Tandjes".

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

BAUHINUS fpreekt van een Wafchkruid, dat de Bloem paarfchachtig rood en van een ander, dat dezelve geel heeft en ruuwer is van Blad. Gezegde Kruidkenner vondt nog meer Verfcheidenheden, waar onder eene die geheel ongevlakt was, in Switzerland, doch het Kruid was 'er niet gemeen. Het fchynt van een verkoelende en famentrekkende hoedanigheid te zyn.

II. *Minor.* Klein.

(2) Wafchkruid *met omvattende geheele Bladen en fpitfe geflootene Bloemen.*

Het verfchil der Bloemen van deeze Soort is duidélyk door TOURNEFORT aangeweezen. Men vindt deeze, die ook kleiner is, niet alleen in Switzerland, maar zelfs in Ooftenryk, volgens KRAMER, zynde de Vierde Cerinthe van CLUSIUS. Voor 't overige is zy de voorgaande zeer gelyk, doch heeft de Bloem ook diep in vyven gefneeden, daar de Groote den Rand flegts vyfkwabbig heeft. Het onderfte van de Bloem is bleek, maar de Tandjes zyn blaauw.

ONOS-

(2) *Cerinthe* Fol. ampl. Corollis acutis claufis, Flor. profunde quinquefidis. HALL. *Helv.* 516. Cerinthe minor. C. B. *Pin.* 258. Cerinthe minor five quarta. CLUS. *Hift.* II. p. 168. *β.* Cerinthe Fol. amplexicaulibus emarginatis, Cor. acutis claufis. *Sp. Plant.* I. p. 137.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ONOSMA. Ezelsreuk.

De Kenmerken van dit Geslagt in 't byzonder zyn, een Klokswyze Bloem met een open Keel, en vier Zaaden.

Drie Soorten komen hier van voor, naamelyk.

I. *Onosma simplicissima.* Siberische.

(1) Ezelsreuk *met getropte Lancetvormig-Liniaale, Haaîrige Bladen.*

De Geslagtnaam is van de Ouden gegeven aan een Kruid, dat lange Bladen heeft, op den Grond leggende, zonder Stengen, gelykende naar die van 't Ossetong. Zulks past echter niet op het Echium van Candia, door ALPINUS afgebeeld en hier betrokken, dat regtopgaande Stengen hadt. In Siberie groeit deeze Soort, volgens GMELIN, hebbende Stengetjes van een Span, die enkeld en Houtig zyn; digt getropte Bladen, van een Vinger lang en zeer smal: dikwils twee Trossen aan 't end der Takken en Bloemen als die van het Smeerwortel, doch zonder Straalen, die den Keel sluiten. De Bladen zyn besprengd met zeer korte Haairtjes en de Bloemhoofdjes knikkende.

(2) Ezels-

(1) *Onosma* Fol. confertissimis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 187. p. 147. *Veg.* XIII. p. 159. Echium Creticum. Alp. Exot. 130. T. 129. MORIS. *Hist.* p. 439. S. 11. T. 27. f. 3?

(2) Ezelsreuk *met Lancetvormige ſtekelige Bladen en hangende Vrugten.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. II. *Onosma Orientale.* Levantſche.

Deeze, door wylen Doktor HASSELQUIST in Egypte ontdekt, ſchynt het Levantſche Smeerwortel met kleine Bladen van Echium te zyn, dat TOURNEFORT in de Levant waarnam. Het heeft de Bladen ſtekelig door groene of witachtige Haairtjes en zou dus misſchien nader komen aan het *Echium Creticum* van ALPINUS.

(3) Ezelsreuk *met Lancetvormige ſtekelige Bladen en opgeregte Vrugten.* III. *Echioides.* Europiſche.

Dit Kruid is door BAUHINUS voorgeſteld onder den naam van Geel *Osſetong*. Hy heeft daar van een Groot en een Klein, welk laatſte *Slangekruidachtig Berg-Osſetong* met Bloemen van Waſchkruid, door COLUMNA, getyteld is en afgebeeld. Van het Groote vindt men een keurlyke Afbeelding by CAMERARIUS. Het groeit op Rotſen in Ooſtenryk, Switzerland, Italie en Vrankryk.

Som-

(2) *Onosma* Foliis Lanceolatis &c. Cerinthe Orientalis. *Am. Acad.* IV. p. 267.

(3) *Onosma* Fol. Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 48. R. *Lugdb.* 408. Anchuſa lutea major & minor. C. B. *Pin.* 255. Anchuſa tertia. CAM. *Epit.* 736. Anchuſa lutea. DALECH. *Hiſt.* 1102. Anchuſa lutea & parva. LOB. *Ic.* 578. Echium luteum minimum Hispanicum. BARR. *Icon.* 1254.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

Sommigen betrekken deeze Soort tot het Wafchkruid, anderen tot het Osfetong. De Heer HALLER, die dit Plantgewas ook op de Rotfen in Switzerland vondt, noemt het *Smeerwortel* met Tongachtige ftekelige Bladen, en een ongeftraalde Bloemkeel. „ Het heeft, „ zegt zyn Ed., een dikken Takkigen Wortel, „ rood van Schors; Takkige leggende Stengen, „ uitermaate ruuw, zo wel als de Bladen: de „ Bloemen, die zeer lang, fmal en geelachtig „ zyn, draagt het in eenzydige Aairen, en vier „ gladde graauwe of gryze Zaaden." Het groeit niet hoog.

BORAGO. Bernagie.

Dit Geflagt heeft een getande Raderachtige Bloem en de Keel is met Straalen gefloten. Het bevat thans vyf Soorten, als volgt.

I. *Borago Officinalis.* Winkel-Bernagie.

(1) Bernagie *met alle Bladen overhoeks en gaapende Kelken.*

Dit Kruid, waar van de Naams-afleiding wat duifter is, fchynt uit de Zuidelyke deelen van Europa allengs in de middelften voortgeplant te zyn, door Zaad. Men ziet het immers, zelfs in onze Provintiën, thans aan de Wegen en in de

(1) *Borago* Fol. omnibus alternis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 188. p. 147. *Veg.* XIII. p. 159. Bor. Calycibus patentibus. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* &c. &c. Buglosfum latifolium, Borago C. B. *Pin.* 256. Buglosfum f. Borrago. CAM. *Epit.* 744. DOD. LOB. &c.

de Moeshoven van zelf voortkomen, zo wel als in Vrankryk, in Duitschland en in Switzerland; alwaar de kundige Heer HALLER zelfs twyfelt of het wel inboorling zy. Hier is het ook een Zaayplant, terwyl het by Montpellier in de Moeshoven 's Winters overblyft, bloeijende bykans het geheele Jaar. Eertyds bragt men de Bloemen van Aleppo.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Monogynia.*

Veelen hebben het onder de Buglossa geteld, en hielden het voor 't waare *Buglossum* der Ouden: gelyk BAUHINUS hetzelve *Breedbladig Osfetong* noemt, maar de thans gewoone naam is *Borrago*, in 't Engelsch *Borrage*, in 't Fransch *Bourrache*, in 't Hoogduitsch *Burretsch*. Alle die benaamingen, met het Latyn overeenkomstig, doen nog duidelyker blyken, dat dit Kruid uitheemsch zy in de Noordelyke deelen van Europa.

Het heeft een laage Steng, die ruuw is, zo wel als de Bladen, welke zeer breed en Eyrond zyn, bedekkende de Steng, die Takjes uitgeeft, aan wier Toppen lange knikkende Aairen voortkomen, draagende een menigte gesteelde Bloemen, van de gezegde figuur en doorgaans schoon Hemelschblaauw van Kleur. Door zyne ruigte, evenwel, brengt dit Kruid weinig sieraad in de Hoven aan. Het komt ook voor met witte, Vleeschkleurige en bonte Bloemen: ja het heeft somtyds witte Bladen en witte Bloemen te gelyk. Bovendien is 'er een Smalbladige, die mede hier t'huis behoort. De

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Bloemſteeltjes zyn, voor dat de Bloemen opengaan, omgekruld. De Zaaden zyn geſtreept, zy loopen puntig uit en worden door de rypheid zwart.

De Bloemen worden onder de Hartſterkende geteld en het Water, daar van gedeſtilleerd, als ook de Conſerf, zyn ten dien opzigte in veel achtinge geweest: maar het Kruid is verkoelende, van eenen lymerigen Salpeterigen Smaak, wordende deswegen het Sap, in heete Ziekten, door BOERHAAVE aangepreezen. Vyf Oncen daar van, in het Zydewee gebruikt, hadden een aanmerkelyke verlichting toegebragt. Men kan het Kruid ook gekookt als Kool eeten en in Vleeſchnat is het niet onaangenaam.

II. *Borago Indica.* Oostindiſche.

(2) Bernagie *met de Bladen aan de Takken gepaard, omvattende; de Bloemſteeltjes eenbloemig.*

De Heer DANTY D'ISNARD hadt van deeze Indiſche Plant een Geſlagt gemaakt onder den naam van *Cynoglosſoides*; doch dezelve behoort zekerlyk tot de Bernagie. De omvatting der Takken door de Bladen is uit zyne Afbeelding zeer blykbaar.

(3) Ber-

(2) *Borago* Foliis ramificationum &c. Borr. Calycinis foliis Sagittatis erectis. *H. Cliff. Fl. Zeyl.* R. *Lugdb.* 403. Cynoglosſoides folio Caulem amplexante. ISNARD. *Mem.* 1718. p. 325. T. 10.

(3) Bernagie *met gepaarde gesteelde Eyronde Bladen en veelbloemige Bloemsteeltjes.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Africana.* Kaapse.

Deeze, veel naar de voorgaande gelykende, is ook zeer fraay in Afbeelding gebragt door gezegden Franschen Heer. De Hoogleeraar MURRAY beschryft ze als een Stekelige Plant, met Eyronde Bladen, die gesteeld zyn, en zeer kleine knikkende blaauwe Bloempjes, in 't midden geel, met vyf paarsche Stippen.

(4) Bernagie *met de Takbladen overhoeks ongesteeld; de Bloemsteeltjes eenbloemig en de Kelken niet geoord.*

IV. *Zeylanica.* Ceylonsche.

Alzo die groote Kruidkenner, de Heer HALLER, van de gewoone Bernagie zegt, dat de Kelken niet geoord, de Bloemsteeltjes eenbloemig zyn, en de Bladen, volgens LINNÆUS, in dezelve ook overhoeks voortkomen: zo ziet men hoe de Soortelyke bepaalingen dikwils in elkander loopen. Deeze heeft de Ridder overgenomen van den Heer N. L. BURMANNUS, die dezelve *Ceylonsche Bernagie* geheten en afge-

(3) *Borago* Fol. oppositis petiolatis ovatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 403. Cynoglossoides Africana. ISNARD *Mem.* 1718. T. 11. Cynogloss. Boraginis folio & facie Æthiopica PLUK. *Alm.* 34.

(4) *Borago* Fol. Rameis alternis sessilibus &c. *Mant.* 202. Borago Zeylanica. BURM. *Fl. Ind.* 41. T. 14. f. 2. Anchusa Buglossoides Lithospermi semine. PLUK. *Mant.* 13. T. 335. f. 4. Borrago Zeyl. maxima. BURM. *Zeyl.* 48.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

gebeeld heeft. Door PLUKENET is dit Kruid ook in Plaat gebragt.

V. *Borago Orientalis.* Levantsche.

(5) Bernagie *met de Kelken korter dan de Pyp der Bloem, en Hartvormige Bladen.*

De beroemde TOURNEFORT heeft deeze Soort, welke hy zeer fierlyk afbeeldt, by Konstantinopolen waargenomen. Zy is vervolgens ook door anderen in Plaat gebragt. Uit de Oxelen komen veelbloemige Bloemsteeltjes voort. De Kelk is Blaasachtig; doch zeer klein.

ASPERUGO. Scherpkruid.

De Bloem is hier Trechterachtig met een gewelfden Keel: het Zaadhuisje samengedrukt, met platachtige, evenwydige, uitgehoekte zyden.

Twee Soorten komen 'er in voor, naamelyk.

I. *Asperugo procumbens.* Hurkend.

(1) Scherpkruid *met den Kelk van de Vrugt samengedrukt.*

Dit Kruid is door geheel Europa, zelfs in de Noordelykste deelen, een wild Gewas, dat op

(5) *Borago* Cal. Tubo Corollæ brevioribus &c. *H. Cliff.* 45. R. *Lugdb.* 403. Borago Constantinopolitana Flore reflexo cœruleo, Calyce Vesicario. TOURNF. *Cor.* 6. *Itin.* T. p. 523. BUXB. *Cent.* V. p. 16. T. 30. MILL. *Dict.* T. 68.

(1) *Asperugo* Calycibus Fructus compressis. *Fl. Lapp. Suec. Hort. Cliff.* R. *Lugdb.* 404. &c. &c. Buglossum sylvestre Cauliculis procumbentibus. C. B. *Pin.* 257. MORIS *Hist.* III. p. 439. S. 11. T. 26. f. 13. Asperugo spuria. DOD. *Pempt.* 356.

op Steenachtige, ruuwe plaatsen, aan de Wegen en kanten der Akkeren en Velden groeit. Men vindt het in onze Nederlanden, doch niet algemeen. In Engeland is het ook zeldzaam. De Duitschers hebben het *Scharfkruid*, dat is *Scherpkruid*, genoemd, wegens de stekelige ruuwheid der Bladen. Het heeft dezelven Eyrond en gesteeld, aan hoekige, gearmde leggende Stengen; de Bloemen zyn klein en het Zaadhuisje wordt van sommigen by een Ganzepoot vergeleeken.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Scherpkruid *met den Kelk van de Vrugt Buikig.*

II. *Ægyptiaca* Egyptisch.

Deeze Soort, in Egypte huisvestende, heeft de Stengen verspreid, met gesteelde Bladen, die stekelig zyn en paarsch getipt; de Bloemen regelmaatig, weinig langer dan de Kelk, met een witten rand, in 't midden geel. De Kelk is wel Buikig, doch een weinig samengedrukt en ongelyk uitgehoekt: weshalve het Kruid tot dit Geslagt behoort, behalve dat het ook platachtige Zaaden heeft, by paaren afgezonderd, zegt LINNÆUS, die het te vooren tot het volgende Geslagt betrokken hadt.

LYCOPSIS. Wolfsschyn.

Het eenigste byzondere Kenmerk, dat van dit Ge-

(2) *Asperugo* Calycibus Fructus Ventricosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 190. p. 148. *Veg.* XIII. p. 159. Lycopsis Ægyptiaca. *Sp. Plant.* 138.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Geslagt wordt opgegeven, is dat de Trechterachtige Bloem een kromme Hals heeft. Voorts schynt de ruigte van 't Gewas aanleiding gegeven te hebben, om den gedagten naam aan de zes Soorten, daar in vervat, toe te passen.

I. *Lycopsis Vesicaria.* Blaazig. (1) Wolfsschyn *met effenrandige Bladen, leggende Stengen, hangende opgeblazen Vrugt-Kelken.*

In de Zuidelyke deelen van Europa, gelyk in Languedok, als ook in Hongarie, is de Groeiplaats van deeze Soort, die een zeer klein bruin Bloempje heeft.

II. *Pulla.* Bruine. (2) Wolfsschyn *met effenrandige Bladen, opgeregte Stengen en hangende opgeblazen Vrugtkelken.*

Zo deeze Soort van de voorgaande alleen door de opgeregte Steng en kruipende Wortel verschille, dan is het onderscheid waarlyk niet groot. Het wilde Wollige Slangenkruid en dat van CLUSIUS met een bruine Bloem, wordt hier t'huis gebragt, zo wel als het groote

(1) *Lycopsis* Fol. integerrimis Caule prostrato &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 190. p. 148. *Veg.* XIII. p. 159. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 403. Echioides flore pullo. RIV. *Mon.* II. Buglossum procumbens annuum &c. MORIS. *Hist.* III. p. 439. S. 11. T. 26. f. 11. GOUAN *Monsp.* 86.

(2) *Lycopsis* Fol. integerr. Caule erecto, &c. Echium sylvestre Lanuginosum. C. B. *Pin.* 254. Ech. pullo flore. CLUS. *Hist.* II. p. 164.

te zwarte Wilde Osſetong van BAUHINUS. De Groeiplaats is in Duitſchland en Tartarie. IV. AFDEEL. V. HOOFD. STUK.

(3) Wolfsſchyn *met uitgegulpte, getande, Eeltige Bladen, leggende Stengen en knikkende Bloemen.* III. *Variegata.* Bonte.

De Bladen onderſcheiden deeze Soort meer dan de Bloemen, die ſierlyk blaauwbont zyn. Men vindt by MORISON de Afbeelding van deeze Soort, tot welke de Cretiſche Lycopſis van RIVINUS, niet onbillyk, is t'huis gebragt. Het Kruid groeit op Kandia in de Middellandſche Zee.

(4) Wolfsſchyn *met Lancetvormige ſtekelige Bladen, de Vrugtkelken regtopſtaande.* IV. *Arvenſis.* Gewoone.

Deeze is gewoon door geheel Europa en groeit ook in onze Nederlanden. Men vindtze *klein Wild Osſetong* by BAUHINUS getyteld en enkel Wild Osſetong by DODONéUS. Dit Kruid, of het Groote Osſetong, ſchynt het te zyn, daar PLINIUS zo omſtandig, onder den naam van *Lycopſis*, uit DIOSCORIDES van ſpreekt. Het is een zeer ſtekelig ruuw Kruid, met ſmalle Tongachtige Bladen, die

(3) *Lycopſis* Fol. repandis dentatis calloſis &c. *H. Ups. Cliff.* R. *Lugdb.* 404. Buglosſum Creticum Verrucoſum. STISS. *Bot.* T. 57. Lycopſis Cretica. RIV. *Mon.* OED. *Dan.* 435.

(4) *Lycopſis* Fol. lanceolatis hispidis &c. *Fl. Lapp. Suec.* &c. &c. Buglosſum minus ſylveſtre. C. B. *Pin.* 257. Buglosſum ſylveſtre. DOD. *Pempt.* 628.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

die aan den Rand geplooid zyn en kleine Blommetjes aan den top, brengende Snuitachtige gesleufde Zaaden voort. Het groeit veel op Steenachtige plaatsen, of ook op Akkers en Bouwlanden, zelfs in Virginie.

V. *Lycopsis Orientalis.* Levantsche.

(5) Wolfsschyn *met Eyronde effenrandige ruuwe Bladen en regtopstaande Kelken.*

Deeze is door den vermaarden TOURNEFORT in de Levant ontdekt en smalbladig Ossetong met een klein blaauw Bloempje, getyteld.

VI. *Virginica.* Virginische.

(6) Wolfsschyn *met Liniaal Lancetvormige, digte Wollige zagte Bladen; de Steng regtopstaande.*

In Virginie komt deeze aan de Wegen voor.

ECHIUM. Slangekruid.

Daar de andere Ruuwbladigen de Bloem aan den Rand regelmaatig verdeeld hebben, is dezelve in dit Geslagt, op de manier der Gelipte Bloemen, zeer ongelyk, met een wyden Keel: 't welk tot onderscheiding strekt. De figuur der Zaaden, byna als Slangekoppen, geeft 'er den naam aan.

In hetzelve komen elf Soorten voor, als volgt.

(1) Slan-

(5) *Lycopsis* Fol. ovatis integerrimis scabris &c.

(6) *Lycopsis* Fol. Lineari - Lanceolatis &c. GRON. *Virg.* 25.

(1) Slangekruid *met een Heesterige Steng, de Takken en Bladen gehaaird.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze Soort groeit aan de Kaap der Goede Hope wel drie Voeten hoog. Hier behoort het Afrikaansche Osfetong, met Slangekruids Bladen en een paarsche Bloem, van PLUKENET. De Meeldraadjes zyn niet langer dan de Bloem.

I. *Echium Fruticosum.* Heesterig.

(2) Slangekruid *met Liniaale witachtig ruige Bladen, aan de toppen uitgebreid.*

II. *Argenteum.* Zilverachtig.

Gezegden bynaam geeft de Hoogleeraar BERGIUS aan eene Soort, die aan de Kaap groeit op de zwarte Bergen. De Afbeelding, welke PLUKENET daar van, onder den naam van Slangekruidachtig Osfetong, dat verzilverd is, gegeven heeft, zegt zyn Ed. goed te zyn. 't Gewas heeft een Kruidige Steng en ruuwe Bladen, uit wier Oxelen de Bloemen, die paarsch of blaauw zyn, voortkomen. De Bloem is, gelyk in de meeste anderen, onregelmaatig verdeeld.

(3) Slangekruid *met een gehaairde Steng, de Bloe-*

III. *Capitatum.* Tropbloemig.

(1) *Echium* Caule Fruticoso &c. Buglosfum Afric. Echii folio, Fl. purpureo. PLUK. *Mant.* 33. T. 341. f. 7. Echium Afric. frutescens, fol. pilosis. COMM. *Hort.* II. p. 107. T. 54. BERG. *Cap.* 39.

(2) *Echium* Fol. linearibus albido-hirsutis, apice patulis, *Mant.* 202. Echium Argenteum. BERG. *Cap.* 40.

(3) *Echium* Caule piloso &c. *Mant.* 42.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Bloemen in Troswyze Hoofdjes vergaard en gelyk van rand, de Bladen ſtekelig.

Dit geeft byna de geheele beſchryving op van een derde Afrikaanſe Soort, welke door den Hoogleeraar D. VAN ROYEN aan den Ridder is medegedeeld, en met een gedroogde Plant, welke ik bezit, overeenkomſtig. Zy heeft de Steng Houtig, Takkig, gehaaird; de Bladen Lancetvormig, beſprengd met uitgebreide Borſteltjes, die doorſchynende zyn, aan den Wortel Bolachtig: de Bloemen vergaard in digt getropte end-Hoofdjes, zyn regelmaatig, Trechterachtig, naauwlyks grooter dan die van de Lycopſis. De Meeldraadjes eens zo lang als de Bloem en de Styl eens zo lang als de Meeldraadjes.

IV. *Echium Plantagineum.* Weegbree-bladig.

(4) Slangekruid *met de Wortelbladen Eyrond, geſtreept, geſteeld.*

Hier behoort het Italiaanſche Slangekruid met breede Weegbree-Bladen, van BARRELIER afgebeeld. De Stengbladen zyn Lancetvormig, ongeſteeld, van boven gehaaird: de Stengen hebben zagte Haairtjes: de Bloemen zyn Violet, en tusſchen dezelven komen half Hartvormige Blikjes van langte als de Kelk, niet langer

(4) *Echium* Fol. Radicalibus ovatis, lineatis, petiolatis. *Mant.* 42. Lycopſis lato Plantaginis folio Italicum. BARR. *Rar.* 145. f. 1026.

ger gelyk in het Kandiſche, noch Elsvormig, gelyk in het Gewoone Slangekruid.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(5) Slangekruid *met een gladde Steng en kaale Lancetvormige Bladen, die aan den rand en tippen ruuw zyn, de Bloemen egaal.*

V. *Lævigatum.* Gladachtig.

Deeze Kaapſe Soort heeft ook de Bloemen weinig of niet onregelmaatig gerand, zo wel als de Derde. De Stengen zyn eenigermaate Heeſterachtig, glad, een Voet lang: de Bladen aan den Rand, Kiel en Tip, ruuw door geſpitſte Eeltige Stippen. Uit de Oxels komen de Bloemtrosjes, boven aan de Stengetjes, voort, hellende over ééne zyde. De Kelken zyn ongehaaird; de Meeldraadjes afgeboogen; de Zaaden gedoornd.

Hier wordt, als eene Verſcheidenheid, t'huis gebragt het *Pyreneeſche Slangekruid*, zynde door TOURNEFORT grooter en ruuwer Echium, met een bleek paarſche Bloem, geheten. Hetzelve is zo ſtekelig, dat men 'er zig byna aan brandt: de Bloem is Trechterachtig, niet Klokvormig, gelyk in de anderen;

(5) *Echium* Caule lævi &c. Echium Afric. perenne Lycopſis facie. OLD. *Afr.* 27. Echium Afric. minus &c. β. Echium Pyrenaicum. *Mant.* 334. Echium majus & asperius, Flore dilute purpureo. TOURNF. *Inſt.* 135. GOUAN. *Monsp.* 86. GER. *Prov.* 303. Lycopſis Monspeliaca Flore dilute purpureo. MORIS. *Blæs.* 284.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ren, eens zo lang als de Kelk, met de Meeldraadjes eens zo lang als de Bloem, donkerrood met blaauwe Knopjes; de Zaaden glad, aan den top byna driehoekig met een middeltandje, dat uitsteekt. Men vindt dit ook *Italiaansch* genoemd en daar toe zou de *Lycopsis van Montpellier*, van MORISON, te betrekken zyn. GOUAN zegt van dit Kruid, dat het by de Molens omtrent die Stad groeit, en de Takken dikwils Kegelvormig geschikt heeft. Het komt ook op de Akkers van Provence voor.

VI. *Echium Italicum.* Italiaansch.

(6) Slangekruid *met een opstaande Haairige Steng, de Aairen ruig, de Bloemen byna egaal en de Meeldraadjes uitermaate lang.*

Deeze Soort groeit in Engeland, Italie, by Montpellier en elders, komende dikwils by de volgende voor, waar van zy, door haare ongemeene ruuwheid, gemakkelyk te onderscheiden is, en door die der Stengen van de voorgaande. HALLER hadt deeze, in Switzerland, nooit gezien, dan met witte Bloemen; doch eene Verscheidenheid, mooglyk de *Lycopsis* van C. BAUHINUS, heeft de Bloemen bleek

(6) *Echium* Caule erecto piloso &c. Ech. majus et asperius flore albo. C. B. *Pin.* 254. Ech. fl. albo. CAM. *Epit.* 738. β. Lycopsis. C. B. *Pin.* 255. MURR. *Pl. Gotting.* 143. HUDS. *Angl.* 70.

bleek paarsch of roodachtig: zo dat deeze Soorten niet dan uit de opgegevene bepaalingen blykbaar zyn. De Bloempjes zyn zeer klein en de Kelkjes by uitstek Haairig ruig.

(7) Slangekruid *met de Steng stekelig geknobbeld, Lancetvormige stekelige Bladen en zydelingse geaairde Bloemen.*

VII. *Vulgare.* Gemeen.

Niets gemeener dan dit Kruid, op drooge dorre plaatsen, in woeste Wildernissen, aan de Wegen en kanten der Akkeren of Bouwlanden, door byna geheel Europa, en ook in de hooge Zandige streeken van onze Nederlanden. De naam van *Echium*, zynde van de Grieken ontleend, is van 't zelve afgeleid. De Italiaanen noemen 't *Echio*; doch, in de Fransche en Hoogduitsche Taal, wordt het gemeenlyk *Wild Ossetong* geheten. De Engelschen noemen 't *Vipers Bugloss*, de Franschen *Viperine*. Want, behalve de gelyking der Zaaden naar een Slangekop, hebben sommigen het ook tegen de Slangebeeten, als men 't met Wyn inneemt, aangepreezen.

Dit Kruid groeit zo hoog niet als het voorgaande, 't welk meer dan een Elle hoog wordt, op sommige plaatsen. Het heeft ruige, ruuwe Sten-

(7) *Echium* Caule tuberculato hispido &c. *H. Cliff.* 43. *Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 407. DOD. *Pempt.* 631. LOB. *Icon.* 579. Echium vulgare. TOURNF. *Inst.* 135. T. 54. C. B. *Pin.* 254. CLUS. *Hist.* II. p. 143. PANN. 679. HALL. *Helv.* 513. CAM. *Epit.* 737.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* Stengen, die zig uitbreiden in geaairde Takken. De Bladen, om laag byna als die van het Osfetong, zyn aan de Stengen fmal, ook ruuw, met Haairtjes die uit Bolletjes voortkomen, De Bloemen groeijen eenzydig aan lange Aairen, zynde in 't eerst rood, vervolgens blaauw van Kleur, even als in veele anderen der Ruuwbladige Kruiden, waar van dit Geflagt het laatfte is. 't Gemeene Slangekruid komt ook, zo fommigen aanmerken, met witte of bleekroode Bloemen voor.

VIII. *Echium Violaceum.* Violet. (8) Slangekruid *met de Meeldraadjes zo lang als de Bloem, doch het Pypje korter dan de Kelk.*

Hier wordt het Wilde ruige gevlakte Slangekruid van C. BAUHINUS, en dat met roode Bloemen van CLUSIUS, t'huis gebragt. De Groeiplaats is in Ooftenryk. Men heeft het in de Upfalfche Tuin geteeld, en, behalve de Kleur der Bloemen, ook in andere opzigten verfchillende bevonden.

IX. *Creticum.* Kandiafch. (9) Slangekruid *met een leggende Steng en de Vrugtdraagende Kelken van elkander af.*

Tot

(8) *Echium* Corollis Stamina æquantibus &c. *Mant.* 42.

(9) *Echium* Caule procumbente. &c. *H. Ups. Cliff.* &c. Echium Creticum rubrum latifol. & auguftifolium. C. B. *Pin.* 254. Ech. Creticum. CLUS. *Hift.* 2. p. 165.

Tot deeze Soort, die op Kandia en in de Levant, als ook in Languedok en Provence, groeit, wordt het Breed- en *Smalbladig Cretisch roode Slangekruid*, van C. BAUHINUS, betrokken. De Bloemen zyn hoog rood, hebbende het Pypje korter dan den Kelk, en de Meeldraadjes aan de Topjes een weinig gehaaird. Zy zyn niet langer dan de korte Lip der Bloem.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(10) Slangekruid *met een Takkige Steng, waar aan Eyronde Bladen en eenzaame zydedelingse Bloemen.*

X. *Orientale.* Armenisch.

De beroemde TOURNEFORT vondt in Armenie deeze Soort, die hy afbeeldt wegens haare schoonheid. Zy groeide 'er aan de kanten der Wegen, drie Voeten hoog. De onderste Bladen waren anderhalven Voet lang en byna een half Voet breed, spits, van onderen Wollig en van boven zo zagt als Fluweel. Zy namen opwaards allengs in grootte af, en uit derzelver Oxelen kwamen Takken met styf Haair bezet, zo wel als de Steng, aan 't end Trosjes van Bloemen hebbende, welker Steeltjes zig omkrommen gelyk in de Zonnewende. De Bloemen waren grooter dan die van eenige andere Soort, als anderhalf Duim lang zynde, met een Pyp van vier of vyf Lynen wyd, en een

(10) *Echium* Caule ramoso, Fol. Caul. ovatis, &c. TOURNEF. *Itin.* II. p. 207. f. 107.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

een weinig krom. De Kleur was bleekblaauw en het Zaad, hoewel onryp, geleek zeer naar dat van 't gemeene Slangekruid. De Vrugtmaakende deelen steeken niet buiten de Bloem uit.

XI. *Lusitanicum.* Portugeesch.

(11) Slangekruid *met de Meeldraadjes korter dan de Bloem.*

Die zelfde Kruidkenner nam deeze Soort in Portugal waar; ten minste schynt zyn *Portugeesch Slangekruid*, met zeer breede Bladen, hier betrekkelyk te zyn.

MESSERSCHMIDIA.

Dit Geslagt heeft een Trechterachtige Bloem, met een naakten Keel; zynde de Vrugt een Kurkachtige Bezie, in tweeën deelbaar, waar van ieder tweezaadig.

I. *Messerschmidia Argusia.* Siberische. * II. D. IV. STUK, bl. 178.

Hier van is maar ééne Soort bekend (1), welke de Ridder voorheen tot het Geslagt van *Tournefortia* betrokken hadt, gelyk ik gemeld heb *. Zy groeit op Zandige, drooge, dorre Bergen, aan de Rivier Argun in Siberie, volgens den Kruidkenner MESSERSCHMID, welke 'er, deswegen, den naam aan gaf van Ar-

(11) *Echium* Corollis Stamine longioribus. Echium Caule simplici. &c. R. *Lugdb.* 407. N. 1. Echium amplissimo folio Lusitanicum. TOURNF. *Inst.* 135 ?

(1) Messerschmidia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1245. p. 149. *Veg.* XIII. p. 161. *Mant.* 42, 334. Tournefortia Siberica. *Sp. Plant.* 202. Argusia montana. AMM. *Ruth.* 38. Messerschmidia. *H. Ups.* 36. *Act. Petrop.* 1763. p. 315. T. 11.

Argusia, hoewel menze ook elders vindt. De laatere Kruidleezer, de Heer GMELIN, verhaalt, dat de Messerschmidia overvloedig aan de Don, die in de Kaspische Zee valt, doch ook nergens dan in Zand groeit (*). IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Volgens den eersten Vinder van dit Kruid, daar het Geslagt den naam naar voert, geeft het uit eenen harden blyvenden Wortel veele Stengetjes, zelden hooger dan een Voet, somtyds in Takjes verdeeld, met Bladen naar die van Vlaschkruid gelykende, by digte tropjes, wederzyds groen, zagt en glad. Drie, vier en meer Bloempjes komen in de Oxels en aan de Toppen voort, en de Vrugt gelykt naar die van den Sorbus, doch is droog, als ik gemeld heb. Door de voortteeling uit Zaad, in de Petersburgsche en Upsalsche Kruidhoven, schynt het aanmerkelyk veranderd te zyn geweest: doch het aart 'er niet, zo min als veelen van de koude Bergplanten.

NOLANA.

Dit Geslagt heeft een Klokswyze Bloem, met den Styl tusschen de Vrugtbeginzels, en brengt vyf Besieachtige Zaaden voort, met twee Holligheden.

Geen andere Soort is daar van bekend (1), dan I. *Nolana prostrata.* Leggende,

(*) GMEL. *Reizen.* I. Th. p. 155.

(1) Nolana. *Syst. Nat.* XII. Gen. 193. p. 149. *Veg.* XIII. p. 161. Atropa Foliis geminatis &c. GOUAN *Monsp.* 82. Wal-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

dan een Peruviaansch Gewas, door verscheidene met byzondere Naamen vereerd en als iets raars afgebeeld en beschreeven. De Heer GOUAN hadt het in de Koninglyke Tuin van Montpellier, zynde een klein Kruidje, altoos groen en 't geheele Jaar bloeijende, zonder dat zyn Ed. de plaats der afkomst wist. Het was hem voor eene Soort van *Atropa* toegezonden. De beroemde EHRET geeft 'er een Afbeelding van, in de Verhandelingen der Societeit van Londen, op 't jaar 1763, als een nieuwe Peruviaansche Plant, toen onlangs in de Engelsche Tuinen ingevoerd. De Heer MILLER stelde hem voor, dezelve *Walkeria* te noemen, naar den Eerw. Heer R. WALKER, Hoogleeraar en Onder-Rector van Trinity-Kollegie te Cambridge, welke onlangs, op zyn eigen kosten, een Tuin der Geneeskundigen in die Universiteit hadt aangelegd. Omtrent den zelfden tyd gaf de Heer HOFERUS hetzelve in de Switzersche Verhandelingen uit, onder den naam van *Zwingera*. Allernaauwkeurigst is dit Kruidje in Plaat gebragt door den jongen Heer LINNÆUS, in zyne leggende Gestalte; zynde hetzelve in 't Voorjaar 1761, door den Hoogleeraar D. VAN ROYEN, zyn Wel Ed. toege-

Walkeria. EHRET. *Act. Angl.* 1763. p. 130. T. 10. Zwingera. *Act. Helv.* V. p. 267. T. 1. Neudorfia Peruviana repens, Flore cœruleo. *Plant. Fam.* 219. Nolana. LINN. *Dec.* I. T. 2 & *Mant.* 334.

gezonden onder den naam van *Belladona*, *die op den Grond legt*, *met een Violette Bloem*, *uit Spanje.* De oude Heer gaf 'er deezen Geslagt-naam aan, van *Nola* of *Campanula*, dat is Klokjes, afgeleid. De afkomst weet men thans beter. Het is ook Kruipende Peruviaansche *Neudorfia*, met een blaauwe Bloem, genoemd geweest.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het is een Plantje, dat, met veele Stengetjes of Takjes, zig langs den Grond verspreidt, en dus, zo wel als door zyne Blommetjes, veel naar eenige Soorten van kleine Klokjes of Winde gelykt. Uit de Leedjes komen Eyronde Blaadjes, twee by elkander, aan de zelfde zyde, voort, die aan de Steeltjes, daar zy uitloopen, gehaaird zyn. De Bloemen, van eene Hemelschblaauwe Kleur, met eenen donkeren als geborduurden purperen bodem, versieren dit Gewas grootelyks, zegt EHRET, die aanmerkt, dat de vyf Zaaden zodanig in de Kelk geplaatst zyn, dat men in de eerste opslag het Kruidje tot de Kransbladigen (*Verticillatæ*) betrekken zou; maar, by nader onderzoek, bleek het, dat ieder, van die oogschynlyke Zaaden, een Zaadhuisje was, bevattende drie Zaaden. Anderen zeggen, dat zy twee of vierhokkig zyn. Waarschynlyk is dit een speeling der Natuur, zo wel als de Kleur der Bloemen, die somtyds in 't bleek blaauwe, somtyds in 't paarsche of Violette valt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

DIAPENSIA.

Van dit Geslagt zyn de byzondere Kenmerken, een Trompetachtige Bloem; een vyfbladige Kelk, met drie Blaadjes Schubswyze bekleed; de Meeldraadjes op het Bloempypje en het Zaadhuisje driehokkig.

I. *Diapensia Lapponica.* Laplandsche.

Maar ééne Soort (1) komt 'er thans in voor, welke *Diapensia* genoemd wordt met gesteelde Bloemen, en den bynaam van *Laplandsche* voert, als in de hooge Gebergten der Noordelyke deelen van Sweeden voorkomende. Het is 'er overal zeer gemeen, een klein Mosachtig Kruidje, met Stengetjes niet meer dan een Vingerbreed hoog, overal bekleed met smalle byna Vliezige Blaadjes, en zo digt, dat men het voor een Donderbaard zou aanzien. Het end der Stengetjes geeft Bloemsteeltjes van een Duimbreed uit, met één wit Bloempje, dat van gezegde Gestalte is. CLUSIUS vondt dit Plantje op den Schneeberg by Weenen. Het groeit ook in Denemarken. C. BAUHINUS hadt het onder den naam van *Alpische Donderbaard*, met Grasachtige Bladen en eene Melkwitte Bloem, voorgesteld: TOURNEFORT tot de Androsace t'huis gebragt; doch door den Rid-

(1) Diapensia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 194. p. 150. *Veg.* XIII. p. 161. Floribus pedunculatis. OED. *Dan.* 47. Diapensia. *Fl. Lapp.* 88. T. 1. Fig. 1. *Fl. Suec.* 172. Sedum Alpinum Gramineo folio, flore Lacteo. C. B. *Pin.* 284. Androsace Alpina perennis &c. TOURNF. *Inst.* 129. Sedum minimum Alpinum Muscoides. PARK. *Theatr.* 736.

Ridder is het onder de Laplandſche Planten, als een byzonder Geſlagt, by den naam van *Diapenſia* beſchreeven en afgebeeld.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Monogynia.*

ARETIA.

Een Trompetswyze Bloem, die in vyven gedeeld is, met een Eyrond Pypje, hebbende een platachtig geknopten Stempel: het Zaadhuisje eenhokkig, Klootrond, meest vyfzaadig. Dit maakt de byzondere Kenmerken uit van het tegenwoordige Geſlagt, waar in drie Soorten voorkomen, allen Europeaanſche.

(1) Aretia *met geſchubde Bladen en byna ongeſteelde Bloemen.*

I. *Aretia Helvetica.* Switzerſche.

De beroemde Heer HALLER heeft deezen Geſlagtnaam aan eenige Soorten van Mosachtige Plantjes, der hooge Gebergten van Europa, gegeven: welken zyn Ed. tot vereering deedt ſtrekken van een voornaam Switzerſch Kruidkenner, ARETIUS, die veel Planten op de Alpen verzameld en aan GESNERUS toegezonden hadt. Het tegenwoordige, dat nog onlangs *Diapenſia Helvetica* heette, is 'er één van, door hem afgebeeld, 't welk volgens den Heer JACQUIN ook in de Pyreneen groeit.

Het

(1) *Aretia* Fol. imbricatis. Flor. ſubſeſſilibus. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 195. p. 150. *Veg.* XIII. p. 163. Diapenſia Helvetica. *Sp. Plant.* 203. Aretia Caulibus teretibus Foliis imbricatis &c. HALL. *Helv.* 486. T. 8. f. 4.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

gelykt naar een allerkleinste Donderbaard, hebbende de Stengetjes geheel bekleed met ruigachtige Blaadjes, en geeft aan 't end derzelven eenzaame witte Bloempjes. Het Zaadhuisje is vyfkleppig en bevat vyf of drie Wigvormig-Klootronde Zaadjes.

II. *Aretia Alpina.* Alpische.

(2) Aretia *met Liniaale uitgebreide Blaadjes en gesteelde Blommetjes.*

Tot deeze is de *Alpische Donderbaard*, met ruige Blaadjes en Melkwitte Bloempjes, van C. BAUHINUS, door den Heer HALLER t'huis gebragt. De Kelk is Rolrond, ruig en ten halve in vyven gedeeld. De Bloemen zyn somtyds Rozekleurig of blaauw, en het Zaadhuisje is vyfkleppig.

III. *Vitaliana.* Italische.

(3) Aretia *met Liniaale, inwaards gekromde Blaadjes en byna ongesteelde Blommetjes.*

Deeze, voorheen tot de Primula betrokken, is *Alpische Auricula*, met Grasachtige Bladen en

(2) *Aretia* Fol. Linearibus patentibus &c. *Mant.* 335. HALL. *Act. Helv.* VI. p. 16. N. 58. Ar. Villosa scapis unifloris. HALL. *Helv.* 486. T. 8. f. 1. Androsace caulescens &c. *Am. Acad.* I. p. 164.

(3) *Aretia* Fol. linearibus recurvatis, Floribus subsessilibus. Primula Vitaliana. *Sp. Plant.* 206. ALLION *Pedem.* 24. Vitaliana. SESL. *Epist. ad Calc. Mar. Adr.* DONATI Tab. XI. Auricula Ursi Alpina. TOURNF. *Inst.* 122. Sanicula Alpina angustissimo folio &c. PLUK. *Alm.* 332. T. 108. f. 6. Sedum Alpinum exiguis foliis. C. B. *Pin.* Sed. Alp. F. Greg. COL. *Ecphr.* RAJ *Hist.* 1044.

en Bloemen als van geele Jasmyn, door TOURNEFORT genoemd geweest. Anderen haddenze tot het Donderbaard t'huis gebragt. Een Venetiaansch Doktor, SESLERUS genaamd, verbeeldde zich, nu ruim vyfentwintig Jaar geleeden, dat hy dit Plantje eerst ontdekt hadt, en doopte het, ter eere van den beroemden Heer DONATI, met den naam van *Vitaliana*, thans tot een bynaam gebruikt. Het is agter de Natuurlyke Historie der Adriatische Zee afgebeeld en beschreeven. Het groeit zo wel in de Pyreneen als op de Alpen van Italie, alwaar gezegde Heer SESLER hetzelve op een Punt van het Gebergte St. Pellegrino, en nergens anders, groeijende vondt. Het komt ook voor in Piemont met geele Bloemen en HALLER zegt, dat het vyf Zaadjes heeft, doch waar van 'er dikwils maar twee tot rypheid komen, voegende zig samen, en schynende alsdan maar een enkel Zaadje uit te maaken, zo SESLER aanmerkt.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

De Heer HALLER stelt nog eenige Soorten van Arctia voor, die door den Ridder aangehaald zyn in 't volgende Geslagt. De dorre Bergtoppen moeten ongemeen versierd worden, door een groen Sprey van zodanige Plantjes en derzelver sierlyke Blommetjes, niet minder dan zulks in de Hoven, op Terrassen en elders, met Kamille of fyn Gras geschiedt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ANDROSACE.

De Bloemen groeijen hier in een Kroontje, dat een Omwindzel heeft: haar Pypje is Eyrond, aan den Mond geklierd: het Zaadhuisje Klootrond en heeft maar ééne Holligheid.

't Geslagt bevat zes Soorten, altemaal behoorende tot de oude Wereld, als volgt.

I. *Androsace maxima.* Syrische.

(1) Androsace *met de Vrugtkelken zeer groot.*

In de Oostenrykse Koornlanden is deeze waargenomen door CLUSIUS, die zig verwondert, waarom MATTHIOLUS haar gehaald hebbe van de Zeekust van Syrie. By Weenen, zegt KRAMER, is zy overal in de Velden, en aan de Wegen, gemeen. TOURNEFORT hadt haar Breedbladige Jaarlykse gemeene Androsace geheten. Zy groeit ook by Aix en elders in Provence, niet alleen, maar komt overvloedig voort aan de Zeekust van Languedok, alwaar de Heer GOUAN haar dus beschreef.

„ De hoogte van een Handpalm bereiktze
„ niet, hebbende ovaale of Lancetvormige
„ Blaadjes, die getand zyn en glad. Het Om-
„ windzel der Bloemen bestaat uit vyf of zes
„ effenrandige Bladen. De Bloemen zyn zeer
„ klein,

(1) *Androsace* Ferianthiis Fructuum maximis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 196. p. 150. *Veg.* XIII. p. 162. *H. Ups. Cliff.* R. *Lugdb.* 414. CLUS. *Pann.* 474. GOUAN. *Monsp.* 87. GER. *Prov.* 304. GAR. *Aix.* 33. Androsace altera. CAM. *Epit.* 639.

„ klein, vervat in een zeer groote Kelk, op „ Steeltjes byna van langte als het Omwindzel. De Kelk heeft zyne Slippen dikwils „ gekarteld." IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Een zeer fraaije Afbeelding geeft CAMERARIUS van deeze Soort, welke CLUSIUS een Span hoog gevonden hadt, zo dat zy nog, in vergelyking met anderen, Groote genoemd mag worden.

(2) Androſace *met eenigszins getande Bladen, zeer lange Bloemſteelen, de Bloemen korter dan de Kelken.* II. *Androſace Elongata.* Siberiſche.

Onder de Planten van Siberie is deeze door den Heer GMELIN afgebeeld en beſchreeven.

(3) Androſace *met Lancetvormige getande gladde Bladen, en hoekige Kelken, die korter dan de Bloem zyn.* III. *Septentrionalis* Noordſche.

Op hooge Zandige Gebergten, die onbelommerd zyn, in de Noordelyke deelen van Europa, groeit deeze, welke als een kleine Soort van Muur door C. BAUHINUS voor geſteld is:

(2) *Androſace* Fol. ſubdentatis, Pedicellis longiſſimis &c. GMEL. *Sib.* IV. T. 44. f. 4.

(3) *Androſace* Fol. Lanceolatis dentatis glabris. *Fl. Suec. Lapp.* BUXB. *Act.* II. p. 369. T. 32. f. 2. Alſine verna Androſaces Capitulis. Als. minor, Andros. alt. facie. Als aff. Andros. dicta minor. C. B. *Pin.* 251. &c. *Prodr.* 118. N. 5, 6. GOUAN *Monsp.* 87. GER. *Prov.* 304.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

is: ten minste die, welke BURSERUS in Frankenland, vier Mylen van Wurtzburg, verzameld hadt. De Stengetjes zyn weinig meer dan een Handbreed hoog. Onder drie benaamingen is dit Plantje in de *Pinax* voorgesteld, zegt de Ridder, die het, zeer zeldzaam, in Lapland vondt. Het groeit overvloedig in de Zuidelykste deelen van Europa: des de bynaam weinig strookt.

IV. *Androsace Villosa.* Haairige.

(4) Androsace *met gehaairde Bladen en ruige Kelken.*

Het *Ruige Alpische Donderbaard*, met eene Melkwitte Bloem, van C. BAUHINUS, komt hier t'huis. Het Kruidje groeit op de Oostenrykse, Pyreneesche en Karniolische Bergtoppen. De Heer HALLER vondt het ook, overvloedig, op de hoogsten der Alpen van Switzerland, en noemt het *Aretia, die Haairig is, met Kroontjes-Bloemen.* Zie hier zyne beschryving daar van.

„ De Bladen maaken op den Grond een „ fraay Roosje; waar uit een Bloemsteeltje „ voortkomt van een Duim hoog, met een „ digt plat Kroontje. De Blaadjes zyn ovaal „ of zeer langwerpig, volkomen ongekarteld, „ in de jongheid zeer Wollig en wit. Die „ on-

(4) *Androsace* Fol. Pilosis, Perianthiis hirsutis. Sedum Alp. hirs. Lacteo flore. C. B. *Pin.* 284. Aretia villosa. Fl. Umb. HALL. *Helv.* 486. CLUS. *Pann.* 489.

„ onder 't Kroontje zyn als een Sterretje uit- IV.
„ gespreid en taamelyk groot. De Kelk is AFDEEL.
„ Klokvormig, ten halve in vyven gesneeden; V.
„ de Bloem wit, met den Navel somtyds rood, HOOFD-
„ somtyds geel, en uitgerande Bloemblaadjes." STUK.
Monogynia.

Zeer fraay is dit Kruidje door CLUSIUS, in zyne beschryving der Planten van Opper-Oostenryk, afgebeeld, die aanmerkt, dat de Blaadjes in 't eerst zuurachtig en vervolgens eenigszins bitter en heet of scherp van Smaak zyn: als ook dat een Kroontje zes Bloemsteeltjes bevat. Hy vondt het bloeijende op de Ruggen van den Schneeberg en de nabuurigen by Weenen, in 't midden van den Zomer.

(5) Androsace *met Lancetvormige gladde Bladen en de Kroontjes veel langer dan de Omwindzels.* V. *Androsace Lactea.* Melkwitte.

Deeze groeit niet alleen, gelyk LINNÆUS zegt, op de Alpen van Oostenryk, maar ook in Switzerland, Languedok en Provence. CLUSIUS merkt het aan, als zyne elfde kleine Donderbaard. BAUHINUS hadt het Alpische, met Grasachtige Bladen en Melkwitte Bloemen, geheten. Maar deeze Witheid is aan meer

(5) *Androsace* Fol. Lanceolatis glabris &c. Sedum Alpinum Gramineo folio Lacteo Flore. C. B. *Pin.* 284. RAJ. *Hist.* 1042. Sedum minus XI. CLUS. *Hist.* II. p. 61. Sedum Fol. Linearibus &c. HALL. *Helv.* 486. GOUAN. *Monsp.* 87. GER. *Prov.* 304. Aretia glabra &c. ALL. *Pedem.* p. 22. T. 4. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

meer Soorten van dit Geslagt gemeen. ALLION noemt het, in zyne beschryving der Piemontsche Planten, Gladde Stompbladige, Kroondraagende Aretia: HALLER Aretia met Liniaale gladde Blaadjes; de Steng weinig Bloempjes hebbende. Uit een Roosje der Bladen komen verscheide Stengetjes, somtyds wel vier Duimen hoog, zegt zyn Ed., voort. De Heer ALLION heeft het keurig afgebeeld. GOUAN geeft 'er maar anderhalf Duim hoogte aan.

VI. *Androsace Carnea.* Vleesch-kleurige.

(6) Androsace *met Elsvormige gladde Bladen, het Kroontje zo groot als 't Omwindsel.*

Zeer smalbladig is deeze, die tevens op de Pyreneen en Switzersche Alpen, zo wel als in Languedok en Provence groeit; wordende daar toe, als eene Verscheidenheid, betrokken, de Aretia van HALLER, met op de kant gehaairde, zeer smalle Grasachtige Bladen, die daar een fraaije Afbeelding van geeft: zynde het Gewas in Gestalte weinig verschillende van de voorgaande Soort.

Meest alle die van dit Geslagt, zig in de Tuinen niet voortteelen laatende, strekken alleen

(6) *Androsace* Fol. subulatis glabris &c. Sedum Alp. angustissimo folio, Fl. carneo. C. B. *Pin.* 284. Sedum Alpinum. COL. *Ecphr.* II. p. 64. T. 65. f. 2. Sanicula Alpina angustissimo folio. PLUK. *Alm.* 332. T. 108. f. 5. β. Aretia Halleri Fol. ciliatis. *Sp. Plant.* I. p. 142. Aret. Fol. ciliatis linearibus. HALL. *Helv.* 486. T. 7.

leen tot verlustiging dier onvermoeide Geesten, welken ter Kruidleezinge de hooge Bergtoppen beklauteren, om eene schoonheid te beschouwen, die de Natuur hier, zekerlyk niet zonder een gewigtig Oogmerk, over den kaalen Grond heeft uitgespreid, maakende voor het overige Menschdom als een verholen Beemd: waar uit het Bergvolk der Alpen zeer wel zyn voordeel weet te trekken, door middel van het Vee, dat hun lekkere Melk, Kaas en Boter, uit deeze Weiden voortbrengt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

PRIMULA.

De Bloemen in Kroontjes met een Omwindzeltje, hebben een Rolrond Pypje in dit Geslagt, met een gaapende Mond. Het bevat zes Soorten, tot welken ook de Auriculaas behooren.

(1) Primula *met getande rimpelige Bladen.*

I. *Primula Veris.* Sleutelbloem.

Te bekender is dit Plantje in alle Tuinen en Bloemhoven, wordende zelfs by den Latynschen naam van alleman begroet. In 't Fransch noemt

(1) *Primula* Foliis dentatis rugosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 197. p. 150. *Veg.* XIII. p. 162., R. *Lugdb.* 415. Prim. Veris odorata Fl. luteo simplici. J. B. *Hist.* III. p. 495. Verbasculum pratense odoratum. C. B. *Pin.* 241. *β.* Primula Limbo Florum plano. Verbasculum pratense vel sylvaticum inodorum. C. B. *Pin.* 241. *γ.* Primula, acaulis, Scapo nullo. Verbasculum sylvestre majus singulari Flore. C. B. *Pin.* 241. TOURNF. *Inst.* 124. HALL. *Helv.* 482.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

noemt men het *Primevere*, in 't Engelsch *Primrose*, en by de Duitschers *Schlusselblume*, dat is Sleutelbloem. Het groeit in de Velden van Europa, zegt de Ridder, inzonderheid in de Zuidelyke deelen; doch een aanmerkelyk verschil heeft hier ten opzigt van de Verscheidenheden plaats, die menigvuldig zyn.

De Primula Veris met enkelde geele Bloemen, welker Rand een weinig scheppende staat, is in Engeland gemeen in de Weiden, bloeijende in de Maand April. Deeze is wegens haare welriekendheid vermaard, en wordt in de Apotheeken gevorderd, om Water van te stooken, dat tot bymenging van Hartsterkende middelen dient. Men heeft dit Kruid tegen Hoofd- en Zenuwkwaalen aangepreezen, noemende het deswegen *Paralysis Herba*; doch schoon het een aangenaamen Reuk heeft, is het, zonder sterker Middelen, van weinig uitwerking. CHOMEL verzekert, dat het Aftrekzel dienstig zy tegen Draaijingen in 't Hoofd en zagtelyk Pynstillende.

Wat de overige Verscheidenheden aangaat, die bestaan wel allermeest daar in, dat men ook Primula Veris heeft, die geen Kroontje maaken, en wier Bloemen weinig langer dan de Bladen zyn, en deeze worden ongestengde genoemd (*), in vergelyking met de anderen, wier

(*) *In Primula acauli Scapus brevissimus sub terra latet, Pedunculis elongatis. Syst. Veg.* XIII. Een kort Stengetje, onder

wier Bladen zig als een Roos uitbreiden, en Stengen uitgeeven met zeer fierlyke Kroontjes. De Bloemen zyn in fommigen dubbeld, of fteeken als Peperhuisjes in malkander. Voor 't overige is 'er byna geen Kleur te bedenken, waar mede zy niet praalen, hebbende de Tuinierkonst die Kleuren zeer vermenigvuldigd. MUNTING verhaalt, dat hem meer dan zestigderley bekend waren, allen verfchillende. Een aanzienlyk getal daar van wordt by WEINMANN vertoond.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

In 't Loof der Primulaas is ook eenig verfchil. Sommigen hebben de Bladen langer en fmaller; anderen korter en breeder: in eenigen zyn zy meer, in anderen minder gerimpeld, doch in 't algemeen zodanig, dat fommigen den naam van *Wollekruidje* 'er aan gegeven hebben. Voorts is de Geftalte iedereen bekend. Om wat reden de naam van *Hemelfleutels* en *St. Pieters-Kruid* hier voegen zou, is onzeker: maar *Primula* heeft van het vroeg bloeijen zyne afleiding. Verfcheidene hebben, mooglyk wegens de afkomst, den bynaam van *Conftantinopolitana*, wordende by de Turken zeer bemind en *Carchicheo* geheten.

(2) Primula *met gekartelde gladde Bladen, den Rand der Bloemen plat.*

II. *Primula Farinofa.* Meelige.

Dus

der den Grond, zou de Bloemfteeltjes in deeze uitgeeven. Ik heb ze wel digt aan, doch niet onder den Grond gevonden.

(2) *Primula* Foliis crenatis glabris, Florum limbo plano. *Hort.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Dus wordt de *Primula Veris met roode Bloemen*, welke CLUSIUS in het Land omstreeks Weenen waarnam, en wegens de fraaiheid in 't byzonder afbeeldde, van de anderen afgezonderd. Zy heeft een Stengetje van wel een Span hoog, beladen met een fierlyk Bloemkroontje, voortkomende uit een Roosje van Bladen, die weinig gerimpeld en van onderen als met Meel bestrooid zyn. Uit de genen, welken hy in den Tuin overgebragt hadt, kreeg CLUSIUS een Plant, welke uit het midden van het Kroontje een ander Kroontje voortbragt. Te Londen zynde, nu omtrent twee Eeuwen geleeden, verstondt hy, dat deeze Soort overvloedig in de Noordelyke deelen van Engeland, op vogtige Velden groeide, wordende van de Ingezetenen *Byrdeys*, dat is Vogels-Oogen, genoemd. SIMLERUS heeftze het *Keizertje* of *Koningje* der Kruiden getyteld. In de Velden van Sweeden is zy gemeen, en komt ook voor in Switzerland, Duitschland en in de Zuidelyke deelen van Europa. Hier houdt menze als iets raars in de Tuinen.

Deeze Soort kan als een middelslag en overgang van de Primulaas tot de Auriculaas aangemerkt worden, die niet toelaat dezelven van elkan-

H. Cliff. Fl. Suec. &c. &c. Prim. Flor. erectis fastigiatis. *Fl. Lapp.* 79. Primula Veris rubro flore. CLUS. *Pann.* p. 340. Verbasculum umb. Alp. minus. C. B. *Pin.* 242. GOUAN. *Monsp.* 88.

kander af te zonderen; zo de Heer HALLER oordeelt. HEYSTER hadt het tegendeel beweerd.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Primula Auricula.* Beeren-Oor.

(3) Primula *met Zaagswys' getande gladde Bladen.*

By den Latynschen naam is ook deeze, beter dan by den Nederduitschen, in onze Bloemhoven bekend. TOURNEFORT maakte 'er een Geslagt van, onder den naam van *Auricula Ursi*, dat is Beeren-Oor of Oorlap, welken het ook in andere Taalen van Europa voert. Dus noemen de Franschen het *Oreille d'Ours*, de Engelschen *Bears-Ear*. BAUHINUS heeft het voorgesteld onder den naam van *Sanicula*, met den bynaam van *Alpina*, om dat het natuurlyk groeit op de Switzersche Alpen en die van Oostenryk by Weenen.

De Konst der Bloemisten heeft uit Zaad oneindige Verscheidenheden van Auriculaas, die tot een byzondere Liefhebbery strekken, voortgeteeld. MUNTING hadt daar van, in de tyd van agt Jaaren, gewonnen meer dan driehonderd en dertig genoegzaam kenbaare verschillendheden van uitneemende Kleuren, waar onder niet al-

(3) *Primula* Fol. serratis glabris. *Vir. Cliff. H. Ups.* R. *Lugdb.* &c. Auricula Ursi lutea. LOB. *Icon.* 569. HALL. *Helv.* 484. GOUAN. *Monsp.* 88. Auricula Ursi. TOURNF. *Inst.* 120. Sanicula Alpina lutea, purpurea, Foliis rotundis, Flore variegato, angustifolia, Fol. quasi Farinâ aspersis. C. B. *Pin.* 242, 243.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

alleen die bont, gemarmerd, donker, met een glanzig paarſchen weerſchyn, en een Sneeuwwitten Ring om de Navel, maar ook die geheel zwart waren met een geelen Ring, en ontelbaare anderen. Meer dan zestig vindt men 'er by WEINMANN, in hunne Natuurlyke Kleuren, voorgeſteld; zynde daar by tevens de verandering der Bladen aangetoond. De lieflyke Geur maakt inzonderheid dit Bloemgewas beminnelyk. De Geele Auricula, die de Bloemen Trechterachtig heeft, is in 't wilde, op de Alpiſche Bergvelden, gemeenst, en wil gemakkelykst in onze Tuinen voort; alwaar die met zwaare paarſche, roode, blaauwe gemarmerde Bloemen, als ook die dubbelde Bloemen hebben en dergelyken, een byzondere zorg vereiſchen, willende liefst in Potten geplant zyn en gekoeſterd worden of bewaard voor Koude en Vorst.

IV. *Primula minima.* Zeer kleine.

(4) Primula *met Wigvormige getande, glanzige ruige Bladen, de Stengen meest eenbloemig hebbende.*

Op de hoogſte toppen van den Schneeberg by Weenen komt zeer menigvuldig deeze zeer kleine Soort van Primula Veris voor, groeijende als

(4) *Primula* Fol. Cuneiformibus &c. Sanicula Alpina minima Carnea. C. B. *Pin.* 243. Auricula Urſi octava minima. CLUS *Hiſt.* I. p. 305. JACQ. *Vind.* p. 208. Primula Fol. petiolatis hirſutis &c. HALL. *Emend.* 40.

als in Plaggen, gelyk de Hey. In Switzerland is zy ook door den Heer HALLER waargenomen, hebbende een tweebladig Omwindzel; den Kelk korter dan het Pypje, enkeld, ongesteeld; de Bloem geel en van binnen ruig. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Primula *met gesteelde Hartvormige, eenigermaate gekwabde, gekartelde Bladen.* V. *Primula Cortusoides.* Gekwabde.

In deeze, welke de Heer GMELIN in Siberie heeft gevonden, zyn de Bladen als die van de Cortusa, doch de Bloemen komen met de voorgaande overeen.

(6) Primula *met effenrandige gladde langwerpige Bladen en Pypachtige stompe Kelken.* VI. *Integrifolia.* Effenrandige.

Een weinig verschil in de Bloem onderscheidt deeze, die ook op den Schneeberg by Weenen groeit, van de gewoone Auriculaas. Het Kroontje bestaat maar uit twee of drie Bloemen, die paarschachtig zyn, met de Slippen ten halve in tweeën gedeeld. HALLER hadtze Primula, met Vleezige geheel effenrandige gladde Bladen, geheten. De Stengetjes zyn naauwlyks een Duim lang. Zy komt ook op de Switzersche

(5) *Primula* Fol. petiolatis cordatis sublobatis crenatis. *Sp. Plant.* II. p. 106.

(6) *Primula* Fol. integerrimis &c. HALL. *Helv.* 485. Sanicula Alpina rubescens Folio non serrato. C. B. *Pin.* 243. Auricula Ursi Quarta. CLUS. *Hist.* I. p. 303. PANN. *Ic.* p. 349. JACQ. *Vind.* p. 209. OED. *Dan.* 188.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

sche Alpen voor. Men vindtze insgelyks in Languedok en Provence.

CORTUSA.

Eenwyvige.

Een Raderachtige Bloem, die den Keel met een verheven Ring heeft, en het Zaadhuisje eenhokkig, ovaal, aan de Punt vyfkleppig.

Twee Soorten komen in dit Geslagt, naamelyk

I. *Cortusa Matthioli.* Italiaansche.

(1) Cortusa *met de Kelken korter dan de Bloem.*

Deeze, die in Italie groeit, maakt een klein rond Plantje, dat uit Vezelachtige Worteltjes lang gesteelde Bladen uitgeeft, welke rondachtig, doch zeer hoekig en met Tanden uitgesneeden zyn; geheel groen, heet van Smaak en sterk ruikende. In 't midden komt een Bloemsteng, die, volgens den Heer ALLION, door wien dit Kruid in 't byzonder is beschreeven, zig somtyds wel een Elle hoog verheft, met een fraay welriekend Bloemkroontje. De Kleur der Bloemen is uit den paarschen Violet.

Deeze Plant was door MATTHIOLUS *Cortusa* genoemd, om den naam te vereeren van eenen

(1) *Cortusa* Calycibus Corollâ brevioribus. Cort. Fol. Cordatis petiolatis. *H. Cliff.* 50. R. *Lugdb.* 414. Cortusa Matthioli. CLUS. *Hist.* I. p. 307. CAM. *Epit.* 728. Sanicula montana latifolia odorata. C. B. *Pin.* 243. ALL. *Act. Helv.* IV. p. 271.

eenen Hoogleeraar te Padua, die hem 'er eerst kennis van gegeven hadt. Hy oordeelde, dat dezelve van de Oostenrykse *Berg-Sanikel* van CLUSIUS verschillende was. Sommigen hebbenze evenwel voor een zelfde Plant gehouden, niettegenstaande CLUSIUS naderhand van beiden byzondere Afbeeldingen heeft gegeven. TOURNEFORT hadt dezelve in 't Geslagt der Auriculaas geplaatst, doch de beroemde BOERHAAVE herstelde haar te regt op haar eigen naam. De Heer ALLION verbeeldt zig, dat zy de zelfde zy met de Berg-Sanikel voorgemeld, en dus zou zy ook voorkomen op Oostenrykscn Grond.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(2) Cortusa *met de Kelken langer dan de Bloem.*

II. *Cortusa Gmelini.* Siberische.

Deeze, door den onvermoeiden GMELIN in Siberie waargenomen, komt in gedaante nagenoeg met de voorgaande overeen, maar de Bladen zyn Nierachtig-Hartvormig, met rondachtige Kwabben, Haairig en langer gesteeld. Het Kroontje is meest driebloemig, en heeft de Blaadjes van 't Omwindzel Eyrond: de Bloemen wit.

SOL-

(2) *Cortusa* Calycibus Corollam excedentibus. GMEL. *Sib.* IV. p. 79. T. 43. f. 1. *Am. Acad.* II. p. 340.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

SOLDANELLA. Soutenelle.

De byzondere Kenmerken zyn, een Klokswyze Bloem, die als in veele Slippen is gescheurd: het Zaadhuisje eenhokkig, aan de Punt veeltandig.

I. *Soldanella Alpina.* Alpische.

Maar ééne Soort (1) komt in dit Geslagt voor, zynde geenszins de *Soutenelle*, in ons Land bekend, (die tot de Winde behoort, en wel haast staat te volgen,) maar een Bergplant, groeijende op de Oostenrykse en Switzersche Alpen, en op de Pyreneen. Zy komt, evenwel, in Smaak en kragten, zo men wil, eenigermaate met onze Soutenelle overeen: des de naamgeeving niet oneigen kan aangemerkt worden. Zy is ook by dien naam onder de Autheuren bekend. CAMERARIUS noemtze *Soldanella Alpina* en zegt dat het een fraay Kruidje is, wegens de sierlyk blaauwe Blommetjes, die het heeft. Met blaauwe Bloemen komt het op alle de Alpen, by het smelten van de Sneeuw, voor, zegt de Heer HALLER, maar met witte en roode Bloemen is het zeldzaam. Het heeft een Houtigen Wortel en Nierachtige Bladen, met somtyds één, somtyds twee- of driebloemige Stengetjes.

Do-

(1) Soldanella. *Syst. Nat.* XII. Gen. 199. p. 151. *Veg.* XIII. p. 163. JACQ. *Austr.* T. 13. *H. Cliff.* 49. R. *Lugdb.* 414. HALL. *Helv.* 488. Soldan. Alp. rotundifolia. C. B. *Pin.* 295. MORIS. *Hist.* 285. S. 3. T. 15. f. 8. Soldanella Alpina. CAM. *Epit.* 254.

DODECATHEON. Afgodskruid.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Kenmerken zyn, een Raderachtige omgeboogene Bloem; de Meeldraadjes op het Pypje zittende: het Zaadhuisje eenhokkig langwerpig.

I. *Dodecatheon Meadia.* Virginisch.

De eenigste Soort (1) werdt door CATESBY *Meadia* genoemd, ter eere van den Koninglyk Groot Brittannischen Lyf-Arts R. MEAD, die echter in de kennis der Planten zig zo zeer niet beroemd gemaakt heeft, dat de Ridder kon goedvinden deezen Geslagtnaam te behouden: des heeft zyn Ed. 'er een Bynaam van gemaakt, gebruikende liever de zonderlinge benaaming, *Dodecatheon*, van PLINIUS ontleend, volgens wien dat Kruid voor alle Ziekten dienstig en dus als van eene Godlyke eigenschap zou zyn. Zeven Bladen, naar die van Slaa gelykende, gaf het uit een geelen Wortel (*). Het groeit in Virginie, en is door den beroemden EHRET zeer fraay in Afbeelding gebragt, zynde, in 't jaar 1744, voor de eerste maal, in Engeland uit

(1) Dodecatheon. *Syst. Nat.* XII. Gen. 200. p. 151. *Veg.* XIII. p. 163. *Am. Acad.* III. p. 16. Meadia. CATESB. *Car.* III. p. 1. T. 1. TREW. *Ehret.* T. 12. MILL. *Dict.* T. 174. Auricula Ursi Virginiana &c. PLUK. *Alm.* 62. T. 79. f. 6.

(*) Ab eâ (Moly scilicet) maxima autoritas Herbæ est, quam *Dodecatheon* vocant, omnium Deorum majestatem commendantis. In aquâ potam omnibus morbis mederi tradunt. *Hist. Nat.* Libr. 25. Cap. 4.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

uit Virginisch Zaad aangekweekt. Ik hebze deezen Jaare hier in de Stads Kruidtuin zien bloeijen.

De gestalte zweemt veel naar die van de Primula Veris, inzonderheid naar de tweede Soort, maar de Bloemen hebben de Slippen agterom geslagen, als die van 't Varkens-Brood, niet alleen, maar zelfs Schuitswyze omgekeerd. Het Zaadhuisje is langwerpig, bevattende veele kleine Zaadjes. De *Virginische Auricula*, welke de Bloemen als die van de Bernagie Snuitig en gelyk de gemelden omgeboogen heeft, van PLUKENET, hoort hier t'huis, doch met eenige Verscheidenheid, dewyl de Bloemen aldaar wit en de Bladen ongekarteld afgebeeld worden. De eersten zyn bleekroodachtig en de Bladen juist zeven in getal, by TREW, even als PLINIUS van het Dodecatheon zegt. Twyfelachtig schynt het, of niet dit Kruidje al eer bekend zy geweest, en zou hetzelve dus ook tot de Europische Planten behooren.

CYCLAMEN. Varkens-Brood.

Dit Geslagt heeft ook een Raderachtige omgeboogene Bloem, met een zeer kort Pypje, doch een uitpuilende Keel, en de Vrugt is een Besie, met een Huisje gedekt.

Behalve de Europische is daar van een Oostindische Soort bekend, als volgt.

(1) Var-

(1) Varkens-Brood *met de Bloemslippen omgeboogen.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. I. *Cyclamen Europæum.* Europisch.

Dit groeit in Oostenryk, Tartarie, in de Zuidelyke deelen van Europa, ja zelfs in Switzerland, natuurlyk op belommerde drooge plaatsen. Van den Griekschen naam *Kyklaminos* heeft men den Latynschen *Cyclamen* gemaakt. Gemeenlyk noemt men het *Panis porcinus*, in 't Fransch *Pain de Pourçeau*, in 't Engelsch *Sowbread*, by de Duitschers *Schweinbrodt* of *Erdapffel*, dat is Aardappel. Hierom vindt men 'er, die 't zelve met onze Aardappelen verward hebben: dat zeer onkundig en belachelyk is.

Ontelbaare Verscheidenheden komen van dit Gewas, niet alleen by de Tuiniers, gelyk HALLER zegt, maar ook in 't wilde voor. „Daar zyn, in deeze Gewesten, (Oostenryk „naamelyk, zegt CLUSIUS,) geen Boschachtige Gebergten, geen Heuvels, of somtyds „ook vogtige vette Weiden in de schuinte „der Bergen, die 'er geen overvloed van hebben. Daar worden Wortels uitgegraven, „somtyds zo groot, dat zy de Hand kunnen „vullen, en deeze hebben doorgaans den Bast „ruu-

(1) *Cyclamen* Corollâ retroflexa. *Syst. Nat.* XII. Gen. 201. p. 151. *Veg.* XII. p. 163. *H. Ups. Mat. Med.* Cyclamen. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 414. Cyclamina omnia. C. B. *Pin.* 307. Cyclaminus. CAM. *Epit.* 357. HALL. *Helv.* 499. GOUAN. *Monsp.* 89. LOB. *Icon.* 604, 1605. TOURNF. *Inst.* 154.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyzige.*

" ruuwer, dan de jongen of die van middelmaatige grootte zyn. Zy hebben somtyds als verscheide Steeltjes, waar uit Jaarlyks Bladen en Bloemen voortkomen, die ook, afgebroken zynde en in de Aarde gestoken, een rondachtigen Wortel krygen, brengende insgelyks Jaarlyks Bladen en Bloemen voort. Op Steenachtige Bergen of Rotsen, daar Pynboom-Bosschen groeijen, heugt het my, dat ik 'er, niet zonder moeite, heb uitgehaald, die niet dikker dan een Vinger waren, maar somtyds ter langte van een Elle zouden uitgegroeid zyn; hier en daar, op plaatsen daar de Spleeten der Rotsen wat ruimer waren, met Knobbels uitpuilende. Van de Kruidwyfjes worden zy te Weenen op de Markt te koop gebragt onder den naam van Varkens-Brood. In de voorgaande Herfst werden aan de Vrouwe van Heysenstein, van Konstantinopolen, onder verscheiderley Bollen, ook eenige ronde Wortels van dit Gewas gezonden, die niet grooter dan Karstengen waren, zeer glad van Bast, en deeze bragten, voor den Winter reeds, Bladen voort, bloeijende in Maart (*)."

De Wortel is 't aanmerkelykste in dit Gewas: die Bladen uitgeeft, welke Hartvormig, rondachtig, met Hoeken of Nierachtig van figuur,

(*) CLUS. *Pann.* p. 233, 234.

guur, en somtyds zeer fraay gevlakt zyn of gezoomd, Schildswyze geplaatst op lange kromme Steelen. Het heeft geen Steng, maar uit dien zelfden Wortel komen de Bloemen voort op regte Steeltjes, en deeze zyn zeer aangenaam van Reuk, byna van allerley Kleuren, doch in 't wilde meest paarschachtig. De voornaamste onderscheiding hangt af van den tyd der bloeijing, in 't Voorjaar, in de Zomer of den Herfst, naar welken men het ook den naam geeft: wordende dit Gewas, om de fraaiheid, in de middelste en Noordelyke deelen van Europa met vermaak aangekweekt. Het is een overblyvende Wortel, die zig gemakkelyk laat voortteelen in de open Grond, brengende op een warme plaats de Bloemen voort, die een zonderlinge figuur hebben, en, als zy afgevallen zyn, windt zig de Steel aartig in malkander, leggende zig met het Knopje, daar het Zaad in groeit, op den Grond neder. Dit Knopje gaat in Augustus van 't volgende Jaar eerst open, bevattende dan ryp Zaad, uit het welke men veele Verscheidenheden teelen kan; doch die niet bloeijen voor het zesde Jaar.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Dat dit Plantje *Varkens-Brood* genoemd wordt, komt zekerlyk daar van daan, dat de Wortels tot Voedzel van de Zwynen strekken. Het blykt in meer gevallen, dat deeze Dieren dingen nuttigen, welke schadelyk zyn voor Menschen en andere Beesten. De raauwe Wortel, immers, wordt voor Vergiftig gehouden, maar ge-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

gebraden kan hy gegeten worden. Men heeft 'er, in de Geneeskunde, fomtyds als een Purgeermiddel gebruik van gemaakt, doch braave Artfen ontzien dit wegens de fcherpte. Uitwendig is het uitgeperfte Sap van aanmerkelyken dienst, zo tot zuivering van oppervlakkige Zweertjes in de Huid, als om Knoeftgezwellen te doen verflaan, en het maakt een voornaam Ingredient in 't *Unguentum Arthanitæ* uit.

(2) Varkens - Brood *met den rand van de Bloem knikkende.*

Deeze Indifche Soort, *Urulu* by de Ceyloneezen genaamd, alwaar *Uru* een Varken betekent, zal misfchien dergelyke Eigenfchappen hebben als de voorgaande.

MENYANTHES. Ruigbloem.

In dit Geflagt maakt de ruigte van de Bloem, die als met Haairtjes begroeid is en een tweedeeligen Stempel heeft, met een eenhokkig Zaadhuisje, de byzondere Kenmerken uit. Het bevat drie Soorten, als volgt.

I. *Menyanthes Nymphoides.*

(1) Ruigbloem *met Hartvormige effenrandi-*

(2) *Cyclamen* Corollæ limbo nutante. *Fl. Zeyl.* 401. BURM. *Fl. Ind.* p. 42. BURM. *Zeyl.* 84.

(1) *Menyanthes* Fol. Cordatis integerrimis, Corollis ciliatis. *Syst.*

dige Bladen, de Bloemen aan de kanten ruig. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Plompenachtige.

Deeze zyn de *Kleine Geele Plompen*, in breede Graften van Engeland, als ook in Deenemarken, Pommeren, Rusland, ja op veele plaatsen in de Wateren van onze Nederlanden groeijende. LOBEL geeft 'er een taamelyke Afbeelding van en zegt, dat de Bladen op dikke Biesachtige Steelen, van drie, vier of zes Ellen lang, voortkomen, hebbende aan 't end een enkel Blad en zydelings een Bloemkroontje uitgeevende. De Bloemen zyn Sterachtig en geel van Kleur.

(2) Ruigbloem *met Hartvormige, eenigszins gekartelde Bladen, Bloemdraagende Bladsteelen en van binnen Haairige Bloemen.* II. *Indica.* Oostindische.

In de Wateren van Oostindie, binnenslands, zo aan de Kust van Malabar als op Ceylon, groeit deeze, volgens LINNÆUS, die daar toe betrekt de *Ceramsche Plompen* van RUMPHIUS

Syst. Nat. XII. Gen. 202. p. 152. *Veg.* XIII. p. 164. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 430. DALIB. *Par.* 62. Nymphæa lutea minor, Flore fimbriato. C. B. *Pin.* 194. Nymph. lutea minor Septentrionalium. LOB. *Ic.* 595.

(2) *Menyanthes* Fol. Cordatis suberenatis &c. *Fl. Zeyl.* 72. Nymphæa Ceramica. RUMPH. *Amb.* VI. p. 173. T. 72. f. 3. Nymphoides Indica Flore albo fimbriato. TOURNF. *Inst.* 154.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

PHIUS en de Afbeelding, welke echter, volgens dien Autheur, van een andere Soort van kleine Geele Plompen is, hoewel de Bloem volmaakt met deeze ſtrookt. 't Gewas gelykt volſtrekt naar de Plompen; doch de Bloemſteeltjes komen Troswyze, een weinig onder het Blad, aan de Bladſteelen voort, en zyn, als gezegd is, van binnen Wollig ruig.

III. *Menyanthes Trifoliata.* Driebladige.

(3) Ruigbloem, *met driebladige Steelen.*

Dit Kruid is het, dat men by ons gemeenlyk *Water-Drieblad* noemt, in 't Latyn *Trifolium Aquaticum* of *Fibrinum*; zynde de laatſte naam, zo wel als die van *Menyanthes*, wegens de Vezelige ruigte van de Bloem daar aan gegeven. Het voert in 't Franſch en Engelſch den naam van *Water-Klaver*, wegens de figuur der Bladen; heetende, misſchien wegens het Zaadhuisje, by anderen ook *Boksboonen.* Sommigen noemen het *Trifolium paluſtre*, om dat het meest voorkomt op Moerasſige plaatſen, daar weinig Water ſtaat, doch meest op Zandige Gronden.

De Groeiplaats is door geheel Europa, zo wel in de Zuidelyke als in de Noordelyke deelen. Het heeft een Steng van omtrent een Voet

(3) *Menyanthes* Fol. ternatis. OED. *Dan.* 541. *Fl. Suec. Lapp* GOUAN. *Monsp.* 90. *Mat. Med.* 66. R. *Lugdb.* 430. HALL *Helv.* 487. TOURNF. *Inſt.* 117. Trifolium paluſtre. C. B. *Pin.* 32. DOD. *Pempt.* 570. LOB. *Icon.* II. 33. TABERN. *Icon.* 520, 521.

Voet hoog, die uitloopt in een losse Aair van witte Bloemen, met eenig Roozekleur gemengeld. Die Steng is van onderen bekleed met den voet der Bladen, welke lang gesteeld, drie by elkander, ovaal en flaauw gekarteld zyn. Het Zaadhuisje, langwerpig, tweekleppig, bevat rondachtige Zaadjes.

Dit Kruid komt somtyds breeder, somtyds smaller van Bladen voor. Het is, in zyn geheel, ten uiterste bitter, en heeft onder dergelyke Kruiden den roem als een voortreffelyk Maagmiddel, niet alleen, maar wordt ook tot Kwaalen, die ingeworteld zyn, vooral in Jichtige Ongemakken, met voordeel gebruikt. Het Kruid trekt men in Water of Wyn, of maakt een Konserf daar van. Het lang gebruik van 't zelve heeft, volgens BOERHAAVE, veele verouderde Kwaalen genezen. Schaapen die ongans zyn, gelyk men 't noemt, in Weiden komende, daar dit Kruid veel in de Slooten groeit, worden 'er dikwils gezond door. Die bitterheid heeft niet alleen in het Loof maar ook in de Wortels plaats, van welken niettemin het arme Volk, aan de Sweedsche Grenzen, in Lap- en Finland, het Poeijer onder Meel mengt, en dus daar Brood van bakt, 't welk zeer leelyk is van Smaak. Ook gebruiken de Boeren, in die Kwartieren, de Bladen, in plaats van Hoppe, in het Bier, dat geen kwaade uitwerking heeft. By gebrek van Voeder graaven zy de Wortels uit, en geevenze

Ii aan

IV. AFDEELING. V. HOOFDSTUK. aan de Beesten, die dezelven gretig verslinden.

HOTTONIA.

Eenwyvige. Een Trompetachtige Bloem, met de Meeldraadjes op het Pypje geplaatst, en een éénhokkig Zaadhuisje, zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt, dat twee Soorten bevat.

I. *Hottonia palustris.* Europische. (1) Hottonia, *welke de Bloemsteng Kranswys' veelbloemig heeft.*

De groote BOERHAAVE heeft dit Kruid, 't welk door TOURNEFORT niet schynt waargenomen te zyn, naar zynen Voorganger, den Leidschen Hoogleeraar HOTTON, gedoopt, en omstandig beschreeven. Het groeit niet alleen in onze Nederlanden, op veele plaatsen, in stilstaande Slooten; maar ook in Switzerland, Sweeden en Pommeren, daar 't Moerassig is, schynende de Noordelyke deelen van Europa te beminnen. Het komt evenwel ook voor in Karniolie. Wegens de Bladen, die onder Water blyven, is het *Water-Duizendblad*, en wegens de Bloemen, die zig regtstandig daar boven verheffen, *Water-Violieren* genoemd geweest.

(1) *Hottonia* Pedunculo verticillato multifloro. *Syst. Nat.* XII. Gen. 203. p. 152. *Veg.* XIII. p. 208. BOERH. *Lugdb.* I. p. 207. *Hort. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 41. HALL. *Helv.* 487. Millefolium aq. f. Viola aquatica. C. B. *Pin.* 141. Millef. Aq. Equisetifolium Caule nudo. *Ib.* Viola Aquatilis. DOD. *Pempt.* 584. LOB. *Icon.* 790. CAM. *Epit.* p. 897.

weest. Zie hier hoe de Heer HALLER hetzelve beschryft. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

„ De Steng kruipt lang, en geeft, Pypachtig, by tusschenwydten Worteltjes uit, verheffende zig vervolgens uit het Water met Bloemen. De Bladen zyn in 't Water omgeboogen, boven 't Water uitgebreid, by vyven, gevind, met zeer vlakke lange Vinnen, die Liniaal, somtyds enkeld, somtyds gevorkt en Takkig zyn. Kransjes van Bloemen, by trappen verkleinende, zitten op kleine Blaadjes. De Bloemen zyn gesteeld, wit of paarschachtig, met een geelachtigen Navel."

De beste Afbeelding, die dit opheldert, vindt men by CAMERARIUS, welke Autheur zig vastelyk verbeeldt, dat deeze Plant het *Myriophyllon* zy van DIOSKORIDES, welks Afbeelding, by MATTHIOLUS, echter aanmerkelyk verschilt, en dan moest het ook bekend zyn in de Zuidelyke deelen van Europa. BOERHAAVE zegt, „ dat de Wortel Vezelachtig is en sterk voortkruipt, en dat de Steng, die regtopstaat en naakt is, Takken in 't ronde uitgeeft, zig uitbreidende, welke overhoeks bezet zyn met Haairachtige gevederde Bladen, en aan die zelfde Steng groeijen Kranswys' de Bloemsteeltjes, op 't end een vyfbladigen Kelk hebbende, als een Sterretje, welke de Vrugtmaakende deelen bevat." Dit

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. moet een Verscheidenheid of andere Soort zyn; of ik begryp het niet.

II. *Hottonia Indica.* Oostindische. (2) Hottonia *met Oxel-Bloemsteeltjes, die éénbloemig zyn.*

Dit Kruidje, van Ceylon afkomstig, is door den Hoogleeraar J. BURMANNUS in Plaat gebragt en tot de Hottonia betrokken. Het heeft Stengetjes van een Vinger lang, zeer eenvoudig; gekranste Blaadjes, dikwils agt by elkander, smal, in drie of vieren gedeeld. De Bloemsteeltjes zyn langer en komen zydelings, enkeld, eenbloemig, uit de Oxels der Bladen voort.

HYDROPHYLLUM. Geutjes-Bloem.

Van dit Geslagt is de Bloem Klokvormig; met vyf Honigvoerende Geutjes langs derzelver Slippen: de Stempel in tweeën gedeeld: het Zaadhuisje Klootrond, tweekleppig.

Twee Soorten, beiden uit Noord-Amerika, bevat hetzelve, naamelyk.

I. *Hydrophyllum Virginianum.* Virginische. (1) Geutjes-Bloem *met Vinswys' verdeelde Bladen.*

De

(2) *Hottonia* Pedunculis Axillaribus unifloris. Hottonia Flore Solitario &c. BURM. *Zeyl.* 121. T. 55. f. 1. Gratiola Malabarica Fol. stellatim dentatis. PET. *Gaz.* T. 54. f. 11. Erica Africana Equiseti folio. SEB. *Kab.* II. T. 37. f. 5.

(1) *Hydrophyllum* Fol. pinnatifidis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 204.

De Fransche Heer MORIN hadt deeze Plant, uit Virginie afkomstig, *Hydrophyllum*, dat is Waterblad, genoemd, terwyl het doch zeker is, dat zy aldaar niet in 't Water groeije, hoewel zy een vetten Grond bemint. Anderen hebbenze aan het Tandkruid naverwant gerekend. Een byzondere Soort van Monnikskappen, welke BESLERUS opgeeft, met Loof van Reinevaren en witachtige Bloemen, uit de hooge Gebergten van Trente, hier toe betrokken zynde, hadt LINNÆUS de Groeiplaats aldaar gesteld gehad. MORISON heeft de Afbeelding van dit Gewas, die redelyk goed is, en met myn fraay gedroogd Exemplaar van 't zelve overeenkomstig. Uit een knoopigen Wortel geeft het lange Steelen, met Bladen die in vyven gedeeld zyn, zo dat zy zig als vyfbladig vertoonen. De Bloemen, die op de toppen der Stengen, tropswyze, voortkomen, worden gevolgd van ruige ronde Zaadhuisjes, met een enkel Zaad, naar dat der Wikken gelykende. DODART geeft 'er de Bloem van 't Slangekruid, en het Zaadhuisje van Guichelheil, aan.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monozynia.*

(2) Geut-

204. p. 152. *Veg.* XIII. p. 164. *H. Cliff.* 49. R. *Lugdb.* 413. GRON. *Virg.* 21. Dentariæ facie planta Monopetalos &c. MORIS. *Hist.* III. p. 599. S. 51. T. 1. f. 1. Dentariæ affinis polymorpha &c. PLUK. *Alm.* 131. Singularis Aconiti species &c. BESL. *Mus.* 7. Hydrophyllum Morini. TOURNF. *Inst.* 81. DOD. *Mem.* 77. T. 77.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Geutjes - Bloem *met hoekig gekwabde Bladen.*

II. *Hydrophyllum Canadense.* Kanadasch.

In Kanada onthoudt zig deeze Plant, die met de andere in alle opzigten ſtrookt, uitgenomen de Bladen, welke naar die van den Eſchdoorn gelyken. Zou het niet ſlegts eene Verſcheidenheid daar van zyn?

ELLISIA.

De Bloem is, in dit Geſlagt, Trechterachtig, naauw van Pypje; de Vrugt een drooge tweehokkige, tweekleppige Bezie, met twee geſtippelde Zaadjes, het één boven 't ander.

I. *Ellisia Nyctelea.* Virginiſche.

De eenigſte Soort (1), uit de Afbeeldingen van EHRET zeer fraay aan 't licht gebragt, is een Gewas of Kruid, iets of wat naar 't voorgaande gelykende. Onze Ridder hadt hetzelve, met den bynaam van *Nyctelea*, eerst tot het Geſlagt van *Ipomoia*, vervolgens tot dat van *Polemonium* betrokken. Het groeit in Virginie, en heeft een zeer uitgebreide, Takkige, leggende Steng, met Bladen, die Vinswyze ongelyk verdeeld zyn, eenigszins naar die van Wynruit gelykende, doch met ſpitſe Slippen, wederzyds Tands-

(2) *Hydrophyllum* Foliis lobato - angulatis. *Sp. Plant.* p. 208.

(1) Ellisia. *Syſt. Nat. Veg.* XIII. Gen. 244. p. 164. *Mant.* 336. Planta Lithospermo affinis. *Eph. Nat. Cur. Nov.* 1761. Tom. II. Tab. VII. f. 1. TREW. *Ehret.* p. 56. T. 99. Polemon. Nyctelea. *Sp. Plant.* II. p. 231. Ipomoea Nyctelea. *Sp. Plant.* I. p. 160.

Tandswys' uitgesneeden. De Bloemsteeltjes komen enkeld voort, en hebben den Kelk eenbladig, vyfdeelig, langer dan het Blommetje, 't welk zeer klein, doch niet onaartig is, wit met roode Stipjes en van binnen met vyf geele Meelknopjes voorzien, die op laage Draadjes rusten. De eigenschap van twee Zaadjes, in een Zaadhuisje, naar het Balzakje gelykende, boven elkander in ieder Hokje te hebben, billykt de vorming van dit nieuwe Geslagt, welk de Ridder ter eere van den beroemden Heer ELLIS gedoopt heeft.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

LYSIMACHIA. Wederick.

Een Raderachtige Bloem, waar op volgt een Klootrond, eenhokkig Zaadhuisje, dat gespitst en éénkleppig is, maakt de byzondere Kenmerken van dit Geslagt uit, 't welk negen Soorten bevat. De vier eersten hebben *veelbloemige*, de vyf laatsten *eenbloemige* Bloemsteeltjes.

(1) Wederick *die gepluimd is, met end-Trossen.*

I. *Lysimachia vulgaris.* Gemeene.

Deeze, aan de kanten der Slooten en Vaarten

(1) *Lysimachia* paniculata Racemis terminalibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 205. p. 152. *Veg.* XIII. p. 164. Lysimachia Fol. Lanceolaris &c. *H. Cliff. Fl. Suec. Lapp.* R. *Lugdb.* 416. N. 3. KRAM. *Austr.* 44. GOUAN. *Monsp.* 90. GORT. *Belg.* 52. Lysimachia lutea major quæ Dioscoridis. C. B. *Pin.* 245. Lysimachum legitimum. DOD. *Pempt.* 84. Lys. lutea seu Salicaria. LOB. *Icon.* 142. HALL. *Helv.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ten hier en daar in onze Provinciën, als ook in het grootste gedeelte van Europa groeijende, voert eigentlyk den naam van *Lysimachia*, een Kruid, 't welk van Koning *Lysimachus* den naam zou hebben. In 't Fransch noemt men 't *Corneille*, in 't Engelsch *Willow-herb*, en by ons, naar den Duitschen naam, *Weiderich*, ook *Wederick*. Deeze Soort heet *Groote geele Wederick*, tot onderscheiding van andere Soorten. De Lancetswyze Bladen, eenigermaate naar die der Wilgen gelykende, hebben 'er LOBEL den naam van *Salicaria* aan doen geeven, doch die behoort tot een ander Kruid.

De Steng is omtrent drie Voeten hoog, met drie of vier Bladen Kranswyze bezet, uit wier Oxelen Takjes voortkomen en deeze maaken een getroste Aair aan 't end, die ongebladerd is en driehoekig, uit zeer fraaije, taamelyk groote, geele Bloemen bestaande. Deeze zyn zelf eenbladig, doch hebben een vyfdeeligen Kelk. Somtyds zyn de Meeldraadjes kolomswyze samengegroeid, somtyds vry, De Styl heeft een geknopten Stempel. De Bladen hebben dit byzonders, dat derzelver Ribbetjes by den rand samenloopen.

Met de kragten van dit Kruid, die samentrekkende zouden zyn, hebben sommige, uit achting voor den ouden DIOSKORIDES, vry hoog geloopen; doch het is, tegenwoordig, in weinig of geen gebruik.

(2) We-

(2) Wederick *met enkelde end-Trosſen en ſtompe Bloembladjes, de Meeldraadjes korter dan de Bloem.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. II. *Lyſimachia Ephemerum.* Orientaalſch.

Deeze wordt gerekend het *Ephemerum* van MATTHIOLUS te zyn, of naar hetzelve eenigszins te gelyken. Zy groeit in Klein Aſie, en komt, wat de Geſtalte aangaat, met de volgende aanmerkelyk overeen, doch verſchilt in eenige opzigten. Het onderſcheid kan men best in de leevende Planten, die hier in de Kruidhoven zyn, opmerken.

(3) Wederick *met end-Aairen, Lancetvormige Bloembladjes en de Meeldraadjes langer dan de Bloem.* III. *Atropurpurea.* Donkerpaarſch.

Deeze, die aan 't end der Takjes van de Stengen Eyronde Aairtjes heeft, is door COMMELYN in Afbeelding gebragt en beſchreeven. De gemeene Aair is wel een Voet lang: de Bladen drie Duimen en loopen ſpits uit. De afkomst van dit Gewas is uit de Levant. Hier zyn de Bloemen ongeſteeld.

(4) We-

(2) *Lyſimachia* Racemis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 415. N. 1. Lys. ſpicata purpurea minor. BUXB. *Cent.* I. p. 22. T. 33. Lys. Orient. minor Foliis glaucis. TILL. *Pis.* 106. T. 40. f. 2. Ephemerum Matthioli. DOD. *Pempt.* 203. LOB. *Icon.* 354.

(3) *Lyſimachia* Spicis terminalibus &c. *H. Cliff.* 51. R. *Lugdb.* 415. N. 2. Lyſimachia Orientalis anguſtifolia. COMM. *Rar.* T. p. 33. Lys. Orient. anguſtif. Fl. purpureo, TOURNF. *Cor.* 7. BOERH. *Lugdb.* I. p. 203.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

IV. *Lysimachia Thyrsiflora.* Tuilbloemige.

(4) Wederick *met zydelingse gesteelde Bloemtrossen.*

Deeze komt, zo in de Waterachtige Rietlanden aan den Muiderdyk, als elders in onze Provinciën, en verder op sommige Moerassige plaatsen, in de middeldeelen van Europa, voor. Uit de Oxels der Bladen brengt zy gesteelde Tuiltjes of Trosjes voort, van geele Bloempjes, niet veel van de Katjes van sommige Wilgen verschillende. 't Gewas gelykt, voor 't overige, naar de andere Soorten, doch heeft slegts twee Bladen by elkander. LOBEL geeft 'er een goede Afbeelding van. Hy hadt het in de Nederlanden buiten Gend, in voggige, natte Graften, als ook in sommige Beekjes by Dendermonde, en buiten Amsterdam, in de Veenen onder 't Dekriet, overvloedig groeijende gevonden. De Wortel kruipt sterk voort, even als die van de Gemeene Wederick.

V. *Quadrifolia.* Vierbladige.

(5) Wederick *met vier Bladen, die aan 't Steeltje Haairig zyn en vier eenbloemige Bloemsteeltjes.*

Een

(4) *Lysimachia* Racemis lateralibus &c. R. *Lugdb.* N. 6. Lys. ex Alis foliorum Thyrsifera. *Fl. Lapp. H. Cliff.* Lys. bifolia flore globoso luteo. C. B. *Pin.* 242. Lys. lutea. CLUS. *Hist.* II. 53. f. 12. Lysimachia lutea altera aut Salicaria. LOB. *Icon.* II. 263. OED. *Dan.* 517.

(5) *Lysimachia* Foliis quaternis &c. GRON. *Virg.* 20. Anagallis Mariana lutea Fol. latis stellatis. PET. *Gaz.* 5. T. 2. f. 5. Anagallis lutea &c. PLUK. *Mant.* 12. T. 333. f. 1.

Een Virginische Plant, die onder den naam van *Marylandse Guichelheil* met breede gestern-de Bladen door PETIVER is afgebeeld, maakt deeze Soort onder de Enkelbloemigen uit. De kruislingse plaatzing der spits Eyronde Blaadjes en Bloempjes versiert het Gewas ongemeen. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Tot deeze zelfde Soort wordt thans t'huis gebragt de *Gehaairde Wederick*, die onder den naam van Kanadasche, met Jalappe-Bladen, door WALTHERUS is afgebeeld en Wederich met Eyrond-Lancetswyze, byna Hartvormige Bladen, die de Steeltjes aan de kanten wederzyds Wollig hebben, van den Heer WACHENDORF getyteld werdt (*).

(6) Wederick, *die meest vierbladig is, met gekranste eenbloemige Bloemsteeltjes.* VI. *Lysimachia punctata.* Gestippelde.

Deeze in ons Land, aan het Haarlemmer Meir, tusschen 't Riet groeijende, wordt *Kleine Wederick* genoemd, of *Gestippelde*, om dat de Bladen met zwarte Stippen getekend zyn. Zy groeit echter ook in andere deelen van Europa. JACQUIN heeftze by Weenen aan Beek-

(*) Lysimachia ciliata. *Sp. Plant.* 210. Sp. 7. Lys. Canadensis Jalappæ foliis WALT. *Hort.* 32. T. 12. Lys. Fol. ovato-lanceolatis &c. WACHEND. *Ultr.* 370.

(6) *Lysimachia* Fol. subquaternis, Pedunculis verticillatis &c. Lys. Fol. lanceolatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 416. N. 4. Gron. Virg. 20. Lys. lutea minor &c. C. B. *Pin.* 245. Lys. lutea secunda. CLUS. Blattariæ affinis Planta minor &c. MORIS. *Hist.* II. p. 491. S. 5. T. 10. f. 15.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Beekjes waargenomen. Men vindtze, zo 't schynt, ook in Virginie. De Kelken zyn ruig: de Bloemblaadjes hebben Goudgeele Stippen, zegt de Ridder.

VII. *Lysimachia Linum stellatum.* Kleinbladige.

(7) Wederick *met een regt Takkig Stengetje, de Kelk grooter dan de Bloem.*

De gestalte heeft den naam van zeer klein *Gesternd Vlasch* doen geeven aan dit Kruidje, 't welk op Heuvels groeit in Vrankryk en Italie. By Montpellier in Languedok komt het veel voor. De hoogte is twee, zelden drie Duimen. Het heeft korte kleine Blaadjes, in een fyn Puntje uitloopende, waar tusschen groene gesternde Blommetjes, van vyf Straalen, als rondom zeker Naveltje geplaatst: de Vrugt is vyfkleppig.

VIII. *Nemorum.* Bosch-Wederick.

(8) Wederick *met Eyronde spitse Bladen, eenzaame Bloemen en leggende Stengen.*

Deeze, die in Bosschen, welke Zandig en vogtig zyn, in Duitschland, Vrankryk en Engeland, als ook, volgens BOERHAAVE, in onze Nederlanden groeit, komt ook in Langue-

(7) *Lysimachia* Cal. Coroll. superantibus &c. R. *Lugdb.* 416. N. 5. Lys. annua minima Polygoni folio. TOURNF. *Inst.* 142. Linum minimum stellatum. C. B. *Pin.* 214. *Prodr.* 107. MAGN. *Monsp.* T. 162.

(8) *Lysimachia* Fol. ovatis acutis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 416. N. 8. Anagallis lutea nemorum. C. B. *Pin.* 252. Anagallis lutea. LOB. *Icon.* 466.

guedok, by Montpellier, aan de kanten der Beekjes voor, en in Switzerland zelfs op de Alpen, volgens HALLER. LOBEL geeft 'er, uit CLUSIUS, de Afbeelding van, onder den naam van *Geel Guichelheil.* De Bloemsteeltjes zyn lang en dikwils gepaard: de Kelk is gesternd; de Bloem Raderachtig, met spitse smalle Blaadjes. Voorts heeft dit Gewas, buiten de spitsheid der Bladen, in gedaante veel overeenkomst met het volgende.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(9) Wederick *met byna Hartvormige Bladen, enkelde Bloemen en kruipende Stengen.*

IX. *Lysimachia Nummularia.* Penningkruid.

Den naam van *Penningkruid* voert dit in onze Nederlanden, en alom, zeer bekende Kruid, wegens de rondachtige figuur der Bladen, die zig op de Aarde als Penningen vertoonen, terwyl hetzelve met zyne dunne Stengetjes, langs dezelve, overal wortelende voorkruipt. Het versiert dus, als een Tapytwerk, op veele plaatsen, den bruinen met Mosch begroeiden Grond der Boschagiën en Veenen, als ook de kanten der Wegen en Zandige Bouwlanden. In alle Taalen van Europa, byna, heeft het van die Penningachtige Bladen den naam, wordende ook *Centum-morbia* geheten, om dat men 'er

(9) *Lysimachia* Fol. subcordatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 416. N. 7. *Mat. Med.* 67. HALL. *Helv.* 481. Nummularia major lutea. C. B. *Pin.* 309. Nummularia s. Centummorbia. LOB. *Ic.* 474.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

'er verscheide Geneeskundige kragten aan toeschryft.

„ Het is (zegt HALLER) een weinig samentrekkende, zagt Zeepachtig en uit den zuuren eenigermaate scherp, wordende doch „ niet veel gebruikt. BOERHAAVE pryst „ het, wegens de maatige kragten, aan, in 't „ heete Scheurbuik, in de Lyfmoeder- en verscheide andere Bloedvloeijingen. Uitwendig „ worden 'er de Zweeren der Schenkelen, in „ oude Lieden, door genezen. Het uitgeperste Sap, met dat der Madelieven, pryst „ BUCHWALD voor de Teering. Geen Kruid „ zou, uit- en inwendig, een zekerer Wondmiddel zyn, zo AGERIUS, op zyn eigen „ Ondervinding, verzekert."

ANAGALLIS. Guichelheil.

In dit Geslagt is de Bloem ook Raderachtig, maar het Zaadhuisje gaapt niet van boven; het is als horisontaal in 't midden doorgesneeden; zo dat het naar een Doosje gelykt. Voorts heeft de Styl een geknopten Stempel.

Vyf of zes Soorten komen thans in 't zelve voor, als volgt.

I. *Anagallis Arvensis.* Gemeen.

(1) Guichelheil *met onverdeelde Bladen en leggende Stengetjes.*

Dit

(1) *Anagallis* Fol. indivisis, Caule procumbente. *Syst. Nat.* XII. Gen. 206. p. 153. *Veg.* XIII. p. 165. Ang. Fol. indi-

vi-

Dit is een klein Kruidje, zeer bekend in de Zaaylanden en, wegens zyne ſterk roode Bloempjes, niet onaartig. Men vindt het ook met Hemelſchblaauwe Bloemen en deeze zou het Wyfje zyn, de ander het Mannetje, volgens de Ouden. CAMERARIUS verzekert, dat zy anders niet verſchillen, dan in de Kleur der Bloemen, welke ſomtyds ook paarſch of bleekrood valt (*). Van den Heer HALLER, nogthans, worden die met roode en met blaauwe Bloemen als byzondere Soorten onderſcheiden; dewyl door 't kweeken de eene nooit tot de andere overgaat, groeijende de Blaauwe ook wat hooger en zig meer opheffende. LINNÆUS maakt van deeze laatſte zelfs geen gewag (†).

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

De Franſchen noemen dit Kruidje *Mouron*, de Engelſchen *Pimpernell*, de Spaanſchen *Murugues*, doch de Italiaanen behouden den Griekſchen naam *Anagallis*, van DIOSKORIDES afkomſtig. Men wil, dat dezelve wegens eene Toverkragtige hoedanigheid daar aan gegeven zoude zyn, en dit is ook de oirſprong, zo het ſchynt,

viſis. R. *Lugdb.* p. 41? *Fl. Suec.* 169. Anagallis Fol. ovatis. *H. Cliff.* 52. Anagallis phœniceo flore. C. B. 252. HALL. *Helv.* 481. 482. Anagallis mas. CAM. *Epit.* 394. Anagallis fœmina. *Ibid.* 395. GORT. *Belg.* 54. OED. *Dan.* 88.

(*) *Epit.* p. 394, 395. Hier uit blykt, dat de *Anagallis mas* van dien Autheur, zeer verkeerdelyk, in *Spec. Plant.* tot de Nummularia is betrokken.

(†) *In Spec. Plant.* Ed. II., naamelyk; *in Horto Cliffortiano* heeft zyn. Ed. die en anderen als Verſcheidenheden geboekſtaafd.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

schynt, van den Hoogduitschen naam *Guickheil* of *Gauchheil*, waar van ons *Guichelheil* zyn afkomst heeft. De betekenis van Goochelen is bekend. Men heeft 'er, van ouds, wonderbaare kragten tegen de Zinneloosheid aan toegeschreeven, die voor weinige Jaaren, door een Proefneeming van den Heer MICHAELIS, bevestigd zouden zyn. Hierom wordt het Kruid ook wel genoemd *Heil der Zotten.* Voorts is het als een middel tegen de Hondsdolheid aangepreezen. In Virginie, daar men 't ook vindt, beschryft CLAYTON hetzelve als een Tegengift en Longmiddel, maatig warm en droog en dienstig om de Raaskallingen of Bazelingen in Koortsen te bedwingen. Het is uit den zuuren samentrekkende met eenige scherpheid, en kan indus uitwendig tot geneezing van Zweeren, inwendig tot Bloedzuivering, gebruikt worden. Ook is het niet onaangenaam, wanneer men 't over de Salade, of op zig zelve met Olie en Azyn nuttigt.

II. *Anagallis Monelli.* Italiaansch.

(2) Guichelheil *met onverdeelde Bladen en regtopstaande Stengetjes.*

CLUSIUS gaf aan deeze den naam van Dunbladig Guichelheid van MONELLUS, waar van de

(2) *Anagallis* Fol. indivisis Caule erecto. Anag. Fol. Lanceolatis. *H. Cliff. Ups.* Anag. cœrulea Fol. binis ternisve ex adverso nascentibus. C. B. *Pin.* 252. Anag. tenuifolia Monelli. CLUS. *App. alt.*

de bynaam. BAUHINUS noemt het Blaauw Guichelheil, met twee of drie Blaadjes tegen over elkander groeijende. 't Gemeene Blaauwe komt met twee, drie of vier Blaadjes voor. Deeze Italiaansche groeit by Verona.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Guichelheil *met Hartvormige omvattende Bladen, en samengedrukte Stengetjes.*

III. *Anagallis Latifolia.* Breedbladig.

In Spanje groeit deeze Soort, welke door haare Breedbladigheid uitmunt, hebbende tevens eene zeer groote Bloem, die blaauw van Kleur is, met paarsche Meeldraadjes en geele Knopjes. Zy komen, op enkelde Steeltjes, uit de Oxels der Bladen voort, die groot en breed, glad, van onderen bleek gestippeld zyn. Niettemin heeft deeze Soort met het Gemeene Guichelheil veel overeenkomst.

(4) Guichelheil *met Liniaale Bladen en regt-opstaande Stengetjes.*

IV. *Linifolia.* Smalbladig.

Deeze groeit zo wel in Portugal als in Spanje. TOURNEFORT heeft dezelve ook gekend, en *Portugeesch Guichelheil* met smaller Bladen dan Vlaschkruid geheten. De Steng is, zo wel als in het Gemeene, vierkantig, doch op-

(3) *Anagallis* Fol. Cordatis &c. Anag. Hisp. latifolia maximo Flor. TOURNF. *Inst.* 143. Cruciata montana minor Fl. cœr. BARR. *Ic.* 584.

(4) *Anagallis* Fol. linearibus Caule erecto. Anag. Lusitanica Linariæ folio angustiore. TOURNF. *Inst.* 143.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. opgeregt, een Hand hoog, met ongesteelde Blaadjes en Draadachtige Bloemsteeltjes, die eens zo lang zyn. De Zaadhuisjes, kleiner dan de Kelkjes, hangen nederwaards.

V. *Anagallis tenella.* Teder. (5) Guichelheil *met Eyronde spitsachtige Blaadjes en kruipende Stengetjes.*

Ongemeen klein en teder is deeze, te vooren tot het voorgaande Geslagt betrokken geweest. BAUHINUS hadtze *Klein-Penningkruid*, met paarschachtige Bloemen, getyteld. De gestalte, naamelyk, zweemt naar 't zelve; zy kruipt, op dergelyke manier, langs den Grond; doch de Bladen zyn naauwlyks grooter dan Erwten, en de langte der Stengetjes is minder dan een Handpalm. Het blyft over en groeit op vogtige Heijen van Vrankryk, Engeland en Italie; ja, volgens BOERHAAVE, ook in onze Nederlanden.

Flava. Geelbloemig. De Heer CLAYTON merkt aan, dat in Virginie een Guichelheil groeit, met een enkel opgeregt Stengetje en geele Bloemen, die op lange dunne Steeltjes uit de Oxels der Bladen voortkomen, welke by vyven of zessen, Sterswyze, aan de Knoopen der Stengetjes

(5) *Anagallis* Fol. ovatis acutiusculis &c. Lysimachia tenella. *Sp. Plant.* 211. Lysimachia Fol. subrotundis &c. GUETT. *Stamp.* II. p. 119. Lysimachia Fol. orbiculatis &c. SAUV. *Monsp.* 135. GOUAN *Monsp.* 91. Nummularia minor purpurascente Flore. C. B. *Pin.* 310. *Prodr.* 139. MORIS. *Hist.* II. p. 567. S. 5. T. 26. f. 2.

getjes geplaatst zyn. Dit zal dan een byzondere Soort uitmaaken (*).

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

SPIGELIA.

Monogynia.

Een Trechterachtige Bloem, een dubbeld Zaadhuisje, dat tweehokkig is en veele Zaaden bevat, zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt, dat twee Amerikaansche Soorten bevat, naamelyk:

I. *Spigelia Anthelmia.* Brasiliaansche.

(1) Spigelia *met een Kruidige Steng, de bovenste Blaadjes viervoudig.*

Aan dit Gewas, 't welk van PETIVER *Brasiliaansche Peterselie* is getyteld, en aldaar *Arapabaca* genoemd werdt, volgens MARCGRAAF, heeft de vermaarde BROWNE, die hetzelve ook op Jamaika vondt, den naam van *Spigelia* gegeven. Het heeft aan 't end vier Lancetswyze en aan de Steng twee gepaarde Blaadjes, uit wier Oxelen zyd-Takjes voortkomen, ook aan 't end vierbladig. De Bloemen groeijen Troswyze en het Zaadhuisje gelykt naar een Balzakje.

Over

(*) Anagallis Caule erecto, Floribus flavis. GRON. *Virg.* 26.

(1) *Spigelia. Syst. Nat.* XII. Gen. 208. p. 153. *Veg.* XIII. Gen. 209. p. 166. *Am. Acad.* V. p. 133. T. 2. Spigelia quadrifolia. BROWN. *Jam.* 156. T. 37. f. 3. Arapabaca quadrifolia, Fructu testiculato. PLUM. *Gen.* 11. BARR. *Æquin.* 15. Brazeel-Parslis. PETIV. *Gaz.* T. 59. f. 10. Arapabaca Brasiliensibus. MARCGR. *Bras.* 46.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Eenwyvige.

Middel tegen de Wormziekte.

Over dit Kruid, dat byna overal in Zuid-Amerika groeit, is een geheel Vertoog aan 't licht gegeven, en onder de Voorzitting van den Heer LINNÆUS, te Upfal, verdedigd. Uit hetzelve blykt de reden van den bynaam, dat het naamelyk een voornaam Middel is om de Wormen van 't Menfchelyk Lighaam te dooden en uit te dryven. Hierom hadt men het in de Tuinen, op Jamaika, begonnen voort te teelen, als zynde de kragten daar van, by de Indiaanen en Negers, reeds overlang bekend.

Twee Handen vol van het Kruid worden gekookt in twee Pond Water, en, na dat de helft daar van verkookt is, doet men by het doorgezeegen Vogt een weinig Suiker en Limoenfap, om de Lymerigheid wat te breeken; doch dit is niet noodzaaklyk. Een volwasfen Menfch neemt dit 's avonds, eer hy naar Bed gaat, in, en herhaalt zulks twee of drie Dagen. Men kan het ook in minder veelheid en by verpoozingen ingeeven, verminderende de Gifte in Kinderen naar de Jaaren. Somtyds is daar by een Purgeermiddel noodig.

„ Dit Middel verwekt den Slaap byna zo
„ zeker en zo kragtig als het Heulfap; maar,
„ by het ontwaaken, ftaan de Oogen gefpan-
„ nen, blinkend en vuurig, even als voor het
„ uitbreeken der Pokjes en Mazelen. Kort
„ na de eerfte Gifte wordt de Pols regelmaa-

„ tig;

„ tig; de Koorts neemt af; de Stuipen, zo IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*
„ zy 'er zyn, verminderen; alle Toevallen
„ bedaaren: daar worden een groote menigte
„ Wormen, zo niet voor, ten minste na 't
„ gebruik des Purgeermiddels, dikwils honderd
„ op eenen zelfden tyd, geloosd: maar, als
„ 'er weinige levendig uitkomen, 't welk zel-
„ den geschiedt, moet men 't wederom ingee-
„ ven, en dan is doorgaans het Lighaam ge-
„ zuiverd."

(2) Spigelia *met een vierhoekige Steng en alle Bladen gepaard.* II. *Spigelia Marylandica.* Marylandsche.

Hier is thans de *Marylandsche Lonicera*, door my reeds beschreeven*, waar van men in de Edenburgsche Verhandelingen een fraaije Afbeelding vindt, t'huis gebragt door den Ridder, die het Gewas zeer omstandig beschryft.

* Zie II. D. IV. St. bl. 222.

OPHIORRHIZA. Slangen-Wortel.

Hier is de Bloem ook Trechterachtig, maar het Vrugtbeginzel in tweeën gedeeld, met twee Stempels, en de Vrugt tweekwabbig. Twee Soorten komen 'er van voor, als volgt.

(1) Slan-

(2) *Spigelia* Caule tetragono &c. Lonicera Marylandica. *Sp. Plant.* 249. Periclymeni Virginiani Fl. coccineo, Planta Marylandica. CATESB. *Car.* II. p. 78. T. 78.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(1) Slangen-Wortel *met Lancetswys' Eyronde Bladen.*

I. *Ophiorrhiza Mungos.* Oostindische.

Het Oostindische Gewas, dat men *Radix Mungos*, in 't Portugeesch *Raiz de Mongo* noemt, voert dien naam naar zeker Diertje, 't welk van RUMPHIUS gezegd wordt het Suri-Katje te zyn. Dit, zegt men, van een vergiftigen Slang of Adder gebeten zynde, neemt zyn toevlugt tot dit Kruid, als een Geneesmiddel tegen die Kwetzuur. Het groeit overvloedig in de Kiate-Bosschen, omtrent een halve Dagreize agter Batavia, van waar hy het op Ambon gekreegen hadt. Om dat dit Diertje eenigszins naar een Wezeltje of Inkhoorn gelykt, noemde men het Kruid *Radix Mustelæ*, in 't Nederduitsch *Inkhoorns-Wortel*, zeggende, dat dezelve te Batavia in gebruik is tegen Koortsen, Galbraaken en tegens de gevolgen van een Slangenbeet.

Men heeft 'er een Witte en een Roode, dus wegens de Kleur van Blad en Bloem genaamd. Het was een laag Heestertje, naauwlyks twee Voeten hoog, met een Steng van omtrent een Pink dik, beneden hard en Houtach-

(1) *Ophiorrhiza* Fol. lanceolato-ovatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 209. p. 553. *Veg.* XIII. Gen. 210. p. 166. Radix Mustelæ. RUMPH. *Amb.* VII. p. 29. T. 16. Radix Mungos. KÆMPH. *Amœn.* p. 573. Ophiorrhiza. *Fl. Zeyl.* 402. *Mat. Med.* 79. T. 1. *Amœn. Acad.* II. p. 118.

achtig. De Bladen, die taamelyk groot zyn, somtyds als een Handpalm, gaven, gebroken zynde, zo wel als de Steng, een Melkachtig Sap uit. Het Bloeizel groeit boven aan het Stammetje en maakt een Kroontje, waar op een Trosje van ronde Vrugtjes volgt, die als uit twee Peperkorrels, tegen elkander aangevoegd, bestaan.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Wortel kan niet groot zyn aan dit kleine Gewas, en derhalve is 't zeer onwaarschynlyk, dat die het Slangenhout zou zyn: ten ware men daar door eene alleruitmuntendste Soort verstaan wilde, waar GARZIAS van spreekt. Hy is niet langer dan een Span, noch dikker dan een Vinger, krom en bogtig, Houtig doch zeer broosch, van binnen wit en uitermaate bitter: doch op het Slangenhout is door den Heer N. L. BURMANNUS deeze zelfde Inkhoorns-Wortel van RUMPHIUS aangehaald (*).

(2) Slangen-Wortel *met Eyronde Bladen.*

II. *Ophiorrhiza Mitreola.* Americaansche.

Het Virginische Gewas, onder den bynaam van *Mitreola* tot dit Geslagt betrokken, waar van HOUSTON een goede Afbeelding gegeven heeft, is regt van Steng, met Eyronde, weder-ends spitse, gladde, effenrandige, gepaarde,

(*) Zie de beschryving van het *Ophioxylum* of Slangenhout, in deeze *Nat. Hist.* II. D. VI. STUK, bladz. 427.

(2) *Ophiorrhiza* Fol. ovatis. Mitreola. *Hort. Cliff.* 492. GRON. *Virg.* 28. Mitra. HOUST. *Msc.* T. bona.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

de, gesteelde Bladen, aan 't end der Takken Trosjes draagende van ongesteelde Bloemen. Het Vrugtbeginzel, in tweeën gedeeld, Eyrond, heeft twee Stylen met stompe Stempels. Het Zaadhuisje is spits, tweehokkig, bevattende ontelbaare, rondachtige, kleine Zaadjes. 't Gewas is klein.

PLUMBAGO. Loodkruid.

Een Trechterachtige Bloem, met de Meeldraadjes op Schubbetjes, die het onderste van de Bloem sluiten, ingeplant: een vyfdeelige Stempel: een enkeld langwerpig omkleed Zaad.

Dus zyn de byzondere Kenmerken opgegeven van dit Geslagt, het welk vier Soorten heeft.

I. *Plumbago Europæa.* Europisch.

(1) Loodkruid *met omvattende, Lancetvormige, ruuwe Bladen.*

Van deeze Soort, die in de Zuidelyke deelen van Europa groeit, heeft het Geslagt den naam. Sommigen, naamelyk, achtten het de *Molybdæna* van PLINIUS te zyn, dat is *Plumbago*, zegt CLUSIUS; hoewel anderen het *Le-*

(1) *Plumbago* Fol. amplexicaulibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 212. p. 154. *Veg.* XIII. Gen. 213. p. 267. *H. Cliff. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 417. GOUAN *Monsp.* 92. GER. *Prov.* 339. GARID. *Aix.* 368. Lepidium Dentillaria dictum. C. B. *Pin.* 97. Plumbago quorundam. CLUS. *Pann.* 433. TOURNF. *Inst.* 140. Tripolium Dioscoridis. COL. *Ecphr.* I. p. 160. T. 161.

Lepidium genoemd hebben, maar die van Narbonne gaven 'er, ten zynen tyde, den naam aan van *Dentillaria*, om dat men zig verbeeldde, dat hetzelve, ook maar in de Hand gehouden, tegen Tandpyn dienstig zou zyn. Zekere Loodkleurige Vlakjes op de Oogen werden 'er, volgens PLINIUS, door weggenomen, als men 't 'er gekaauwd op leide. De gemeene naam was *St. Anthonis Kruid*, doch die van Granada, in Spanje, noemden het *Belesa*, en die van Languedok *Malherbes*, dat is Kwaadaartig Kruid.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Veel Stengen geeft het uit eenen Stoel, die een of twee Ellen hoog zyn, in taaije, zweepige Takken verdeeld, en met groene Sappige Bladen bezet, zeer scherp en brandende van Smaak. De Bloemen, op de toppen, zyn in een Vliezig stekelig Kelkje vervat, dat Lymerig is. Het Zaad is zwart, gelykende naar kleine gepelde Haverkoorntjes. De Wortel spreidt zig wyd en zyd uit.

De brandende hoedanigheid van dit Kruid, doet hetzelve in Provence, waar het overal in Wildernissen groeit, *Herbo enrabiado* of *enrajado* noemen. Het wordt aldaar somtyds, in plaats van Bertram, gebruikt tegen de Kiespyn, en zelfs, ten dien einde, op de Slaapen van 't Hoofd gelegd. Men smeert ook wel met de Olie, daar 't in gekookt is, de plaatsen met Schurft en dergelyke Huidkwaalen be-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. bezet, doch veiliger geschiedt zulks in Honden en Paarden, dan in Menschen.

II. *Plumbago Zeylanica.* Ceylonsch.

(2) Loodkruid *met gesteelde Eyronde gladde Bladen en Draadachtige Stengen.*

Van deeze Soort, die op Ceylon groeit, doch in de Europische Kruidhoven aangekweekt wordt, geeft COMMELYN de Afbeelding. In 't begin des Zomers, zegt hy, komen uit den Wortel één of twee Steelen voort, die anderhalf Voet hoog, gevoord, groen en in twee of drie Takken verdeeld zyn, waar aan breede, groene en spits uitloopende Bladen. De Bloemen, op de toppen Aairswyze voortkomende, hebben een zeer ruigen Kelk. In de Amsteldamsche Tuin droeg het geen Vrugten, maar te Upsal, dat zonderling is, tweemaal in 't Jaar. De Wortel, die zeer scherp en bytende is, werdt van de Cingaleezen tot een Brand- of Schroey-middel, inzonderheid op Vergiftige Wonden, gebruikt.

III. *Rosea.* Roodbloemig.

(3) Loodkruid *met gesteelde Eyronde gladde Bla-*

(2) *Plumbago* Fol. petiolatis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 417. Lychnis Indica spicata Ocymastri foliis &c. COMM. *Hort.* II. p. 169. T. 85. Tumba Codiveli. *Hort. Mal.* X. p. 15. T. 8. BURM. *Fl. Ind.* p. 43.

(3) *Plumbago* Fol. petiolatis &c. Plumbago Zeylanica Fol. splendente &c. BURM. *Zeyl.* 195. Radix Vesicatoria, RUMPH. *Amb.* V. p. 453. T. 168. Schetti Codiveli. *Hort. Mal.* X. p. 17. T. 9.

Bladen, die eenigermaate getand zyn; de Steng geknobbeld.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Wegens dergelyke eigenschap voert dit Oostindische Gewas den naam van *Vuurwortel* by RUMPHIUS. Het is een Kruid met slingerende Stengen of Ranken, die aan de Leden knobbelig zyn, doch dit heeft zo zeer niet in de bovenste, als by den Wortel plaats, zynde de Leden ook zeer ongelyk van langte. De Bladen hebben veel overeenkomst met die van de voorgaande Soort. Ook zyn de Bloemen, gelyk in dezelve, zeer lang van Hals of Pypje, gelykende taamelyk naar die van de Jasmyn, schoon Roozerood en als Zyde glinsterende.

(4) Loodkruid *met gesteelde Eyronde gladde Bladen, en eene bogtig klimmende Steng.*

IV. *Plumbago scandens.* Klimmend.

In Zuid-Amerika groeit deeze Soort, aldaar *Caapomonga* genaamd; doch ook in de Westindiën ontdekt door den beroemden SLOANE, die het Gewas Klimmende *Bosch-Dentellaria*, welke naar de Lychnis gelykt, met witte Bloemen, tytelde. Het haakt zig, met zyne lange

(4) *Plumbago* Fol. petiolatis &c. Plumbago Americana. MORIS. *Hist.* III. p. 599. Dentellaria Lychnoides &c. SLOAN. *Jam. Hist.* I. p. 211. T. 133. f. 1. Caapomonga. MARGGR. *Bras.* 28. PIS. *Bras.* 200.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ge Klaauwieren, die altyd groen blyven, aan het nabuurig Geboomte.

NIGRINA. Zwartkruid.

Een Trechterachtige Bloem, met een opgeblazen Kelk en een ſtompen Stempel: het Zaadhuisje misſchien tweehokkig.

I. *Nigrina viscoſa.* Lymerig.

Dus komen de byzondere Kenmerken voor, van dit Geſlagt, dat maar ééne Soort heeft (1), welke door 't droogen zwart wordt, waar van de naam is ontleend. Dit heeft echter ook in eenige andere Kruiden plaats. De Sweedſche Hoogleeraar BERGIUS hadt hetzelve van de Kaap der Goede Hope ontvangen, en deswegen *Melasma* getyteld; doch hier verkoos de Ridder liever een baſterd Latynſch woord. De Afbeelding, by den gemelden Heer, vertoont hetzelve, dat ruuwe Stengen en Blaadjes heeft, zeer naauwkeurig. De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, hetzelve nader onderzoekende, bevondt het getal der Meeldraadjes niet vier, gelyk BERGIUS hetzelve twyfelachtig opgegeven hadt, maar vyf te zyn: weshalve het behoort tot deeze Klasſe.

PHLOX.

(1) Nigrina. *Syſt. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1246. p. 167. *Mant.* 42. Melasma ſcabrum. BERG. *Cap.* 162. T. 3. f. 4. Vasculifera viscoſa Calyce majore. PET. *Mus.* 496?

PHLOX. Vlambloem.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Griekſche benaaming, die men oudtyds aan eenige Bloemgewasſen, van een zeer hooge vuurigroode Kleur, gegeven hadt, heeft de Ridder toegepast aan dit Geſlagt, waar in verſcheide Noord-Amerikaanſche Planten, min of meer naar de *Lychnis* zweemende, begreepen zyn, die tien Soorten in hetzelve uitmaaken.

De Kenmerken zyn, een Trompetachtige Bloem, met ongelyke Meeldraadjes, een driedeelige Stempel, een driekantige Kelk; een driehokkig Zaadhuisje, met één enkeld Zaad in ieder holligheid. Voorts hebben de Bloemen een byzonder aanzien, naar een Molentje gelykende.

(1) Vlambloem *met Lancetvormige Bladen, die aan de kanten ruuw zyn, en gepluimde Bloemtrosſen.*

I. *Phlox paniculata.* Gepluimde.

De Allergrootſte Gekroonde *Virginiſche Lyſimachia*, met grooter Bloemen dan de gewoone Geele, van PLUKENET, ſchynt deeze Soort te zyn, die in Noord-Amerika groeit, en by DILLENIUS is afgebeeld, onder den naam

(1) *Phlox* Fol. Lanceolatis margine ſcabris. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 213. p. 155. *Veg.* XIII. Gen. 214. p. 167. MILL. *Dict.* T. 205. f. 2. Lychnidea Folio Salicino. DILL. *Elth.* 205. T. 166. f. 203.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

naam van *Lychnisachtige met Wilge-Bladen.* Het is een hoog Gewas, de Bladen aan den rand met fyne Stekeltjes bezet hebbende en een Kroontje draagende van een menigte Bloemen, die ruig zyn aan het Pypje. De Kleur trekt eenigszins uit den blaauwen naar 't Violette.

II. *Phlox maculata.* Gevlakte.

(2) Vlambloem *met Lancetvormige effene Bladen, de Tros uit gepaarde Bloemtrosjes ſamengeſteld.*

De Steng van deeze is maar een Voet hoog, ruuw, paarſchachtig met groene Stippen, waar van de bynaam. De Bloemen zyn Violet van Kleur, volgens den Ridder, doch rood en welriekende volgens KALM. Op laage Weiden groeide zy, tusſchen Philadelphia en Nieuw-Jork, in 't Gras.

III. *Piloſa.* Haairige.

(3) Vlambloem *met Lancetvormige Haairige Bladen, een regte Steng, en de Bloemtros aan 't end.*

Deeze Virginiſche ſchynt anders weinig van de voorgaanden te verſchillen. By PLUKENET vindt men de Afbeelding.

(4) Vlam-

(2) *Phlox.* Fol. Lanceolatis lævibus &c. KALM. *It.* III. p. 153. Lychnoides Marylandica. Fol. binis oppoſitis. RAJ. *Suppl.* 489?

(3) *Phlox* Fol. Lanceolatis villoſis &c. Lychnoides Marylandica. RAJ. *Suppl.* 490. Lychnidea Umbellifera. PLUK. *Alm.* 133. T. 98. f. 1.

(4) Vlambloem *met Lancetvormige effene Bladen, de Steng ruuw, de Bloemtrosſen eenigermaate getopt.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Naar de volgende gelykt deeze zeer, maar de Steng is driemaal zo hoog, de Bladen zyn breeder en de Tros beſtaat uit zeer veele Bloemen, die gladde Pypjes hebben. De Groeiplaats is in Karolina. IV. *Phlox Carolina.* Karoliniſche.

(5) Vlambloem *met ſmal Lancetvormige gladde Bladen, een regte Steng, de Bloemtros aan 't end.* V. *Glaberrima.* Gladbladige.

Deeze werdt, door KALM, by Philadelphia in Penſylvanie, in Bosſchagie gevonden; verſierende dezelve door haare ſchoon roode Bloemen, die taamelyk groot zyn en van de gezegde figuur. De Steng groeide, by DILLENIUS, maar één of anderhalf Voet hoog.

(6) Vlambloem *met breed Lancetvormige Bladen, de bovenſten overhoeks, de Steng gegaffeld met dubbelde Bloemſteeltjes.* VI. *Divaricata.* Gemikte.

Hier zyn de Stengen in twee Takken verdeeld en

(4) *Phlox* Fol. Lanceolatis lævibus &c. Lychnidea Caroliniana &c. MART. *Cent.* 10. T. 10.

(5) *Phlox* Fol. Lineari-Lanceolatis glabris &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 433. GRON. *Virg.* 21. KALM. *It.* III. p. 153. Lychnidea Fol. Melampyri. DILL. *Elth.* 203. T. 166. f. 202.

(6) *Phlox* Fol. lato-Lanceolatis &c. MILL. *Dict.* T. 205. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. en dus gemikt: de Bladen Lancetswys' Eyrond, by vyf paaringen om de Steng geplaatst. De Bloemen komen uit de mikken der Stengen en de Oxels der Bladen voort. Zy zyn bleek blaauwachtig, met een krom Pypje.

VII. *Phlox Ovata.* Rondbladige. (7) Vlambloem *met Eyronde Bladen en eenzaame Bloemen.*

Deeze heeft de rondste Bladen van alle Soorten; maar dezelven zyn klein en de Bloemen komen eenzaam, niet by Trosfen, voort.

VIII. *Subulata.* Elsbladige. (8) Vlambloem *met Elsvormige ruige Bladen en gepaarde Bloemen.*

De Slippen van de Bloem zyn uitgerand en het Pypje is tweemaal zo lang als de Kelk, in deeze Soort, welke, gelyk de twee voorgaanden, haare Groeiplaats in Virginie heeft.

IX. *Setacea.* Borstelige. (9) Vlambloem *met Borstelige gladde Bladen en eenzaame Bloemen.*

Deeze, ook een Virginische Plant, is, zo wel als de naastvoorgaande, door PLUKENET in Afbeelding gebragt. De Bloempjes zyn on-

(7) *Phlox* Fol. ovatis. Flor. solitariis. Lychnidea Fistulosa Marylandica, &c. PLUK. *Mant.* 122. T. 348. f. 4.

(8) *Phlox* Fol. Subulatis hirsutis &c. Lyschnidea Blattariæ accedens Virginiana. PLUK. *Alm.* 233. T. 98. f. 2.

(9) *Phlox* Fol. Setaceis glabris &c. Lychnidea Blattariæ accedens &c. PLUK. *Alm.* 233. T. 98. f. 3.

ongemeen fraay in deeze twee laatste Soorten, die aartige kleine Gewasjes uitmaaken, versierende de Velden ongemeen. Voorts is het zonderling, dat deeze Vlambloemen in Noord-Amerika de plaats inneemen van de zogenaamde Koekkoeks- of Kraaije-Bloemen, kleverige Lychnis, Koornroozen en dergelyken, terwyl men van dit Onkruid niets in Europa, noch misschien elders vindt (*), dan deeze volgende Soort, in Siberie.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(10) Vlambloem *met Liniaale Haairige Bladen en drievoudige Bloemsteeltjes.*

X. *Phlox Sibirica.* Siberische.

Deeze verschilt van de laatstgemelden aanmerkelyk, doordien de Slippen der Bloemen niet uitgerand, en die van den Kelk zo lang zyn als het Pypje van de Bloem. Op 't end der Stengetjes, die zeer klein zyn en op den Grond leggen, komen twee of drie naakte Lymerige Bloemsteeltjes voort, een weinig langer dan de Blaadjes. De Bloempjes zyn blaauw van Kleur.

CON-

(*) Indien het eerste Oir van alle Gewassen in 't Paradys gevormd ware, gelyk het denkbeeld van LINNÆUS is geweest, zo zou het zeer onbegrypelyk zyn, dat in het verspreiden over den Aardbodem deeze Vlambloemen niet ergens Grond gevat hadden, dan in Noord-Amerika alleen; terwyl in Europa genoegzaame Streeken zyn, van een dergelyk Klimaat en Grond.

(10) *Phlox* Fol. linearibus villosis, Pedunculis ternis. *Am. Acad.* II. p. 342.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

CONVOLVULUS. Winde.

Een Klokvormige geplooide Bloem, met twee Stempels, en een tweehokkig Zaadhuisje, dat in ieder holligheid twee Zaadjes heeft(*). Dus komen de byzondere Kenmerken voor, van dit uitgebreide Geslagt, 't welk over de vyftig Soorten bevat. De eerste vyfendertig hebben een windende Steng.

I. *Convolvulus Arvensis.* Akker-Winde.

(1) Winde *met Pylswys' voor en agter gespitste Bladen en meest eenbloemige Steeltjes.*

Deeze groeit alom in Europa, en ook in onze Nederlanden, overvloedig op de Akkers of Koornvelden, alwaar zy zig dikwils om de Halmen windt tot een Elle en meer hoogte. Ge-

(*) Van waar LINNÆUS dit afleidt, begryp ik niet. TOURNEFORT zegt, dat het Zaadhuisje van dit Geslagt somtyds *driehokkig* is, somtyds maar éene Holligheid heeft. HALLER zegt, in onze Winden is de Vrugt *driehokkig*, in anderen één- of tweehokkig. In de Kenmerken (*Char. Gener. Plantarum*) is de Vrugt een Doosje, met den Kelk omkleed, rondachtig, een- twee- of drie-Kleppig, bevattende twee rondachtige Zaaden. De Kelk, die vyfbladig is of vyfdeelig, wordt somtyds omvat van twee ruime Blaadjes, gelyk plaats heeft in de Gemeene Groote Winde.

(1) *Convolvulus* Fol. Sagittatis utrinque acuminatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 214. p. 155. *Veg.* XIII. Gen. 215. p. 168. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 427. N. 1. Convolvulus minor Arvensis. C. B. *Pin.* 294. Convolvulus minor purpureus. LOB. *Ic.* 619. Smilax lævis minor. DOD. *Pempt.* 393. EDW. SELIGM. VII. D. Pl. I. p. 56.

Gewoonlyk, echter, kruipt zy langs den Grond, gelyk op ruige Wallen, met haare dunne Stengetjes, die bezet zyn met driepuntige Blaadjes. Somtyds komen dezelven wat ſpitſer, ſomtyds van agteren met de Punten eenigszins krom en als ge-oord voor. Somtyds zynze ook breeder, ſomtyds ſmaller. De Bloempjes, van deeze *Kleine Winde*, zyn of paarſchachtig, of Roozekleurig bont, en ſomtyds wit; gelyk men twee Verſcheidenheden daar van, in 't Werk van WEINMANN, afgebeeld en met Kleuren voorgeſteld vindt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Winde *met Pylswyze Bladen, die van agteren geknot zyn, en vierhoekige eenbloemige Bloemſteeltjes.*

II. *Convolvulus Sepium.* Haag-Winde.

Dit is de *Groote Winde*, met witte Bloemen, welke men niet dan in de Haagen, in Kreupelboſch en Riet, aan de kanten van Slooten, Graften en Moerasſen, aantreft, zynde een leelyk Onkruid in de Tuinen, Hoven en Boomgaarden, door haare ſterk, onder den Grond, voortkruipende Wortelen, wier ſtukken t'elkens weder aangroeijen, en een nieuwe Plant maaken.

(2) *Convolvulus* Fol. Sagittatis poſtice truncatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 427. N. 2. *Fl. Suec.* 174. DALIB. *Par.* 65. TOURNF. *Inſt.* HALL. *Helv.* 488. OED. *Dan.* 458. GOUAN. *Monsp.* 93. GORT. *Belg.* 55. &c. Convolvulus major albus. C. B. *Pin.* 294. Smilax lævis major. DOD. *Pempt.* 392. Smilax lævis vel lenis major. LOB. *Ic.* 619.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ken. Wegens haare hoedanigheid, van zig af windende om alles wat haar voorkomt te slingeren, en de groote Bloemen tevens, noemt menze *Slinger-Roos.* Deeze is het ook, waar van de Naam van *Winde* zyne afkomst heeft, in 't Latynsche woord *Convolvulus* begreepen. In 't Engelsch noemt menze *Bindweed*, in 't Fransch *Liseron* of *Campanette*, by ons dikwils *Klokjes-Winde*, om haare Klokswyze Bloem, die doorgaans wit is, doch somtyds Roozekleurig bont, en paarschkleurig voorkwam buiten Haarlem, in de Haag van een Boomgaard by 't Kraaijenest, volgens COMMELYN.

't Gewas der gewoone Groote of Klokjes-Winde beklimt de Boomen tot zes, tien Voeten en meer hoogte. De Bladen zyn Hartvormig en veel grooter, doch niet zo spits als aan de voorgaande, van agteren ge-oord. De Bloem heeft een grooten tweebladigen ruimen en daar binnen een vyfbladigen Kelk, die Klokvormig is; het Zaadhuisje driehokkig.

Hoewel men dit Kruid niet als een Geneesmiddel gebruikt, bevat het doch een Melkachtig Sap, dat scherp is en van eene Purgeerende kragt. Verdikt zynde, en tot een Scrupels veelheid ingenomen, werkt het als de *Scammoneum*, die volgt. Dit zal de reden zyn, dat sommige Autheuren het Gewas tot de *Smilax* betrokken hebben.

(3) Win-

(3) Winde *met Pylswyze, van agteren geknotte Bladen, en ronde meest driebloemige Bloemsteeltjes.*

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk.

Deeze, gemeenlyk *Syrische Winde* genaamd, is het Gewas, dat de zo bekende *Scammoneum* uitlevert, die ons van Smyrna of Aleppo toegebragt wordt. Het groeit, naamelyk in verscheide Streeken van Klein Asie, aan 't end der Middellandsche Zee.

III. *Convolvulus Scammonia.* Syrische.

't Gewas gelykt naar het voorgaande zeer, maar de Bladen zyn niet aan de kanten bruin: de Bloemsteelen twee- of driebloemig; langer, niet korter, dan de Bladen: 't omwindzel, of de buitenste, is niet grooter dan de binnenste Kelk, die ook een andere figuur heeft, dan in de Groote Witte Winde.

De schrandere HASSELQUIST hadt de Winde, die het Scammoneum uitlevert, tusschen Nazareth en den Berg Karmel in Palestina zien groeijen. „ Uit Marasch, dat het „ Landgoed is van zekeren Turkschen Bassa, „ vier Dagreizens van Aleppo af en digt aan „ Armenie, wordt het beste, dat op den Aard- „ bodem is, (zegt hy,) verzameld. Men „ brengt het van daar in kleine Velletjes „ naar

(3) *Convolvulus* Fol. Sagittatis postice truncatis &c. R. *Lugdb.* N. 3. *Mat. Med.* 82. Convolv. Syriacus s. Scammonea Syriaca. MORIS. *Hist.* II. p. 12. S. 1. T. 3. f. 5. MILL. *Dict.* T. 102. Scammonia Syriaca. C. B. *Pin.* 294. Scammoneum Syriacum Antiochenum, Scammonia. LOB. *Icon.* 620.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ naar Aleppo, en het wordt, door de Engelsche en Fransche Kooplieden, naar Londen en Marseille verzonden. Van den Berg Karmel kon men eertyds ook, dat by uitstek goed was, over Akrim bekomen; maar hedendaags is het naauwlyks in die Plaats meer te koop; dewyl de Arabieren, aan dien Berg woonende, zig meer op Roof dan op eenigen nuttigen arbeid toeleggende, de Inzameling verzuimd hebben."

Het Aleppische Scammoneum wordt in 't algemeen beter gekeurd dan dat van Smyrna, 't welk men derwaards brengt uit een Stad van Galatie, of ook uit Cogni in Kappadocie, niet ver van den bogt des Bergs Taurus, waar een groote Inzameling is van deeze Drogerye. Dezelve moet niet zwart, zwaar, noch met vuiligheden vermengd; maar witachtig of Aschgraauw, broosch zyn en glinsterende, wanneer menze breekt; geevende, als men 'er Vogt aan brengt, eenige Melkachtigheid uit.

Sommigen hebben getwyfeld, of de gedagte Winde wel de Plant ware, die DIOSCORIDES *Scammonia* noemt; om dat hy derzelver Bladen zegt ruig te zyn: doch die met ruige Bladen komt ook by Smyrna voor, en mooglyk hangt de ruigte van de Groeiplaats af. Immers het schynt dat de beste Grond de beste Drogery van dien naam uitlevert. Ook geeft de manier van Inzameling een aanmerkelyk verschil. By Smyrna, den Wortel ontbloot hebbende, maakt men

men 'er een Sneedje in, en voegt een Mosselschulp daar aan, om het uitzypelende Vogt op te vangen, 't welk, uitdroogende, een wit- of geelachtige doorschynende Harst uitlevert, waar van de Ouden gewag maaken. Deeze wordt ons nooit toegebragt. Welke bereiding het Volk aldaar voor deeze Drogery gebruike, die tot Verzending ingezameld wordt, is onzeker; maar denkelyk zal ten dien einde het Sap uit den Wortel geperst en vervolgens gedroogd worden, gelyk MESUE verhaalt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het Scammoneum, ook dikwils *Diagridium* genaamd, is een Gom, die zig in Water laat uitmelken, en dus daar in byna geheel ontbonden wordt. Niettemin worden, met Wyngeest, uit zes Oncen wel vyf Oncen Harst getrokken (*). Het is een der sterkste Purgeermiddelen, schroomelyk wegens zyne scherpheid, en dus niet dan met veel voorzigtigheid te gebruiken. De verbeteringen, die men 'er aan getragt heeft toe te brengen, verminderen de kragten. De Ouden hebbenze tot een Drachme of twee Scrupel ingegeven; doch hedendaags is de Gifte tot een half Scrupel en minder bepaald. Best gebruikt menze, om eenig ander Purgeermiddel aan te zetten of in andere mengzelen. Dus maakt het Scammoneum den grondslag van het *Pulvis Cornachinus* uit, dat veiliger gebruikt kan worden, dan deeze Drogery op zig zelve. Zy komt in meest alle Sa-

(*) GEOFFR. *Mat. Med.* Tom. II. p. 669.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Smengestelde Winkel - Purgeermiddelen, zo Pillen als Konserven of Electuariën.

IV. *Convolvulus Sibiricus.* Siberische.

(4) Winde *met Hartvormige gespitste effene Bladen en tweebloemige Bloemsteelen* (*).

In Siberie is deeze Soort, door LAXMAN, waargenomen. Zy heeft de Steng een Vadem lang, zig omwindende. De Bloemsteeltjes zyn in tweeën gedeeld, tweebloemig, korter dan de Bladen; de Bloemen witachtig of uit den Vleeschkleurigen, met een geelen Bodem, maar half zo groot als die van de Akker-Winde.

V. *Farinosus.* Meelige.

(5) Winde *met Hartvormige, gespitste, uitgegulpte Bladen, driebloemige Steeltjes en een Meelige Steng.*

Deeze, ook in de Upsalsche Tuin waargenomen, heeft een Steng van dergelyke hoogte: de Bladen zyn eens zo lang als breed, met Meelige Steeltjes; de Bloemen driemaal zo groot als de Kelk, iets rood, spits, in vyven gedeeld. De plaats der afkomst is onzeker.

(6) Win-

(4) *Convolvulus* Fol. Cordatis acuminatis lævibus &c. *Mant.* 203.

(*) *Pedunculis unifloris* staat 'er in *Syst. Nat. Veg.* XIII, doch uit de beschryving in de *Mantissa* blykt, dat de Steeltjes tweebloemig zyn.

(5) *Convolvulus* Fol. Cordatis acuminatis repandis &c. *Mant.* 203. JACQ. *Hort.* T. 35.

(6) Winde *met Liniaale Piekswys' gespitste Bladen, die de Ooren getand hebben; eenbloemige Steeltjes, Pylswyze Kelken en een windende Steng.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. VI. *Convolvulus Medium.* Pylkelkige.

Deeze Oostindische Soort heeft ook een windende Steng: de Kelkblaadjes komen met die van een Soort van Klokjes, gemeenlyk *Viola Mariana* genaamd, overeen.

(7) Winde *met Hartvormige onverdeelde, Schildachtige Bladen, en effene Kelken.* VII. *Panduratas.* Schildvormige.

Van DILLENIUS, die dezelve uit Zaad, van 't Eiland Cuba in de Westindiën bekomen, voortgekreegen hadt, wordt zy Grootwortelige genoemd, als een Wortel hebbende gelyk een Karoot. In Virginie schynt de zelfde Soort ook te groeijen.

(8) Winde *met Hartvormige, onverdeelde en driekwabbige Haairige Bladen, effene Kelken, ruige Zaadhuisjes en byna tweebloemige Bloemsteeltjes.* VIII. *Carolinus.* Karolinische.

Dee-

(6) *Convolvulus* Fol. Linearibus Hastato-acuminatis &c. Tala-Neli. *Hort. Mal.* XI. p. 113. T. 55. BURM. *Fl. Ind.* 43.

(7) *Convolvulus* Fol. Cord. integris Panduræformibus. &c. Convolv. megalorhizus &c. DILL. *Elth.* 101. T. 85. f. 99. GRON. *Virg.* 141.

(8) *Convolvulus* Fol. Cord. integris trilobisque &c. Convolv. Fol. Hederaceo Arvensis, Flore dilute purpureo. DILL. *Elth.* 100. T. 84. f. 98.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Deeze Karolinifche heeft, volgens den zelfden, Klyfachtige Bladen, en was uit Zaaden, die men onder de Ryft van Karolina bekomen hadt, voortgeteeld.

IX. *Convolvulus Hederaceus.* Klyfachtige.

(9) Winde *met Hartvormige onverdeelde en driekwabbige Bladen; de Bloemen effenrandig; de Vrugten regtopftaande.*

Het verfchil van deeze met de voorgaande is niet groot. Uit Zaaden van Afrika was zy geteeld: doch men vindt zodanige ook in de beide Indiën.

X. *Nil.* Arabifche.

(10) Winde *met Hartvormige driekwabbige Bladen, ten halve in vyven gedeelde Bloemen, wier Steelen korter dan de Bladfteelen zyn.*

Deeze, onder den naam van Blaauwe Winde, met Klyfachtige hoekige Bladen, zelfs by BAUHINUS bekend, is ook door DILLENIUS in Afbeelding gebragt. Men meent, zegt hy, dat het de *Nil* der Arabieren zy, waar van de Greintjes of het Zaad, om Slym door den Afgang uit te dryven, gebruikt werden:

doch

(9) *Convolvulus* Fol. Cord. integris trilobisque &c. Conv. annuus Fol. Cordatis &c. *H. Cliff.* 67. Convolv. Fl. purp. Calyce punctato. DILL. *Elth.* f. 69 & f. 93.

(10) *Convolvulus* Fol. Cordaris trilobis &c. Conv. cœruleus Hederaceo angulofo folio. C. B. *Pin.* 295. J. B. *Hift.* II. p. 164. DILL. *Elth.* uts. f. 91, 92.

Fig. 1.
Fig. 2.
a
b
c

l,PLAAT

doch het Gewas, dat hy afbeeldt, groeit in Noord-Amerika. Het is door zyne korte Bloemsteeltjes, puntige Bloemen en opstaande Vrugten, van de anderen wel te onderscheiden. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Om welke reden, thans, alhier de *Convolvulus obscurus* uitgemonsterd zy, is my, zo wel als de bynaam, duister. Misschien, om dat dezelve geen genoegzaame overeenkomst had, met de aangehaalde van DILLENIUS, die gebrekkelyk schynt afgebeeld te zyn. Of de uitlaating kon by toeval, dewyl het getal voor de volgende geplaatst is, zyn veroorzaakt.

Monozynia.
Obscurus. Duistere. Pl. XLII. *Fig.* 1.

In de schoone Verzameling van Oostindische Planten, my deezen Jaare door den Wel Ed. Gestr. Heer J. C. M. RADERMACHER, Extraordinair Raad van Nederlandsch Indie, goedgunstig bezorgd, vind ik een Soort van Winde, die met de beschryving van LINNÆUS strookt en van alle andere Soorten verschilt: Zie dezelve hier nevens in *Fig.* 1, op Plaat XLII, afgebeeld. De Steng, naamelyk, is rond; de Bladen zyn volmaakt Hartvormig, van onderen eenigszins ruigachtig, aan de kanten ruuw, met ruige Bladsteeltjes: de Bloemsteeltjes langer dan dezelven, worden aan 't end dikker en, zo wel als de Kelken, glad; hebbende maar ééne Bloem, doch in 't midden twee kleine Blikjes. De Bloem is klein: maar dezelve verschilt in grootte volgens den Heer N. L. BURMANNUS. De Ridder hadt gezegd, dat dee-

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

deeze Soort niet alleen op Java en Ceylon, maar ook in China en te Suriname voorkomt (*).

XI. *Convolvulus purpureus.* Paarsche.

(11) Winde *met Hartvormige onverdeelde Bladen, knikkende Vrugten en dikke Bloemsteelen.*

Deeze Soort van Winde, die ook haare Groeiplaats in de nieuwe Wereld heeft, is wegens haare fraaiheid in Afbeelding gebragt door EHRET, en als Verscheidenheden zyn daar toe twee van DILLENIUS, met Hartvormige Bladen, betrokken. De Bloemsteeltjes staan regtop, maar, met de Vrugt verdikt, gaan zy knikken. De Kelk is gestippeld, ruuw en gehaaird.

XII. *Angularis.* Hoekige.

(12) Winde *met vyfhoekig Hartvormige, effenrandige, Haairige Bladen en veelbloemige Steeltjes.*

Volgens de beschryving van den Heer N. L.

(*) Convolvulus obscurus. *Spec. Plant.* II. p. 220. N. 10. Convolvulus Flore minore Lacteo &c. DILL. *Elth.* 98. T. 83. f. 95. Convolv. obscurus. BURM. *Fl. Ind.* p. 44.

(11) *Convolvulus* Fol. Cord. indivisis &c. Conv. Cal. tuberculatis Pilosis. *Vir. Cliff. H. Ups.* GRON. *Virg.* Conv. purp. Folio subrotundo. C. B. *Pin.* 295. EHRET. *Pict.* 7. f. 2. β. Convolv. cœruleus minor & γ. Conv. Fol. Cordato glabro. DILL. *Elth.* uts. f. 94. 97.

(12) *Convolvulus* Fol. Cordatis quinquangularibus integerrimis villosis &c. *Mant.* 203. BURM. *Fl. Ind.* 46. T. 19. f. 2.

L. BURMANNUS heeft deeze Soort Houtige, windende, ruige Stengen en Bladen die met roode Haairtjes bezet zyn: de Bloemsteeltjes drie- en ook somtyds éénbloemig. Zy groeit in Oostindie.

IV. AFDEEL. V. HOOFD. STUK.

(13) Winde *met Piekswys' Hartvormige vyfribbige Bladen en een kruipende Knobbeldraagende stekelige Steng.*

XIII. *Convolvulus Batatas.* Patatten.

Dit Gewas is zo wel in Oost- als in Westindie zeer bekend, om dat de Wortels daar van, onder anderen, aan de Slaaven en Indiaanen, ja aan de Europeaanen zelfs, in Amerika, tot Voedzel strekken. Men vindt 'er door veele Schryvers gewag van gemaakt, en het komt, naar den Landaart, onder verschillende naamen voor. Het schynt, door de Spanjaarden, uit Amerika in Oostindie overgebragt te zyn, alwaar men het kent by den zelfden naam, die 'er in de Westindiën gemeenlyk aan gegeven wordt, te weeten *Batatas* of *Patatten*. De Spaanschen noemen de Wortelen aldaar ook *Camotes* en *Ajes*; de Portugeezen *Inhame*; de Amerikaanen *Ba-*

(13) *Convolvulus* Fol. Cordatis Hastatis quinquenerviis, &c. Conv. Fol. Cord. angul. Radice tuberosâ. R. *Lugdb.* N. 4. Conv. Radice tub. esculentâ. CATESB. *Car.* II. p. T. 60. Conv. Ind. Orient. Inhame f. Batatas. MORIS. *Hist.* II. p. 11. S. 1. T. 3. f. 4. Conv. Ind. vulgo Patates dictus, RAJ. *Hist.* 728. Batatas. C. B. *Pin.* 91. RUMPH. *Amb.* V. p. 367. T. 130. KALM. *Itin.* II. p. 300. Kappa Kelenga. *Hort. Mal.* VII. p. 95. T. 50. Confer. FEUILL. *Peruv.* III. p. 16. T. 11.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Batada, de Franſchen *Batades* en de Engelſchen *Potades*. Ons Volk geeft 'er gemeenlyk den naam van *Patatten* aan.

Het is een Gewas, dat langs den Grond kruipt, op de wyze der Meloenen en Kalabasſen, ſchietende uit ieder Knietje, dat aan de Aarde raakt, een Wortel, die de gedaante omtrent van een Rammenas heeft, zynde dikwils een Span of een Voet lang en twee Vingeren dik, doch niet regt, maar krom gelyk een Beuling, en ook van andere figuuren. Men heeft 'er Roode en Witte van, gelykende de eerſten, zo MERIAN zegt, naar bleeke Beetwortelen, wordende, op veelerley manieren, by Vleeſch en andere Kost geſtoofd en ſmaakende als Karſtengen. De Witte, zegt zy, groeit 'er in 't wilde, en wordt van de Menſchen niet gegeten; maar in Ooſtindie maakt men, volgens RUMPHIUS, zo wel gebruik van de genen die een witte als die een roode Schil hebben. Haare Afbeelding van beiden vertoont ook den Wortel Raapachtig en niet als een Karoot. Gemeenlyk weegen zy een Pond of daar omtrent; zo dat zy grooter zyn dan onze gewoone Aardappelen, by welken KALM dezelven vergelykt.

„ Men noemt die Wortels, zegt hy, welke „ anders den naam van *Batatas* voeren, in Penſylvanie *Bermudiſche Aardappelen*; wordende „ dezelven, zo van voornaame Luiden, als van „ 't gemeene Volk, aldaar overvloedig geplant. „ De Grond moet uit Aarde met Zand vermengd

„ mengd bestaan, en niet te vet noch te mager „ zyn. De Wortels worden, ten dien einde, „ gelyk de Aardappels, aan stukken gesneeden, „ doch zo, dat men 'er een of twee Knoppen „ aan laat. Gemeenlyk zyn zy van buiten rood, „ van binnen geel. De Smaak is zeer aange- „ naam, overtreffende, myns oordeels, dien „ der Aardappelen, Artisjokken, ja van byna „ alle bekende Wortelen (*). Zy smelten by- „ kans in de Mond. De manier van toeberei- „ ding is als der gewoone Aardappelen, by „ welken menze somtyds kookt. Gemeenlyk „ legt men dezelven, op den rand des Schot- „ tels, by gebraden of gekookt Vleesch. Zy „ groeijen zeer schielyk, maar de grootste „ moeite is, om ze den Winter over goed te „ houden: want zy verdraagen geen Vorst, „ geen sterke Hitte en geene Vogtigheid. Ik „ nam, by myn vertrek uit Amerika, een taa- „ melyken voorraad daar van mede; doch op „ Zee overviel ons een geweldige Storm, en het „ Water drong overal in het Schip, zo dat wy „ onze Kleederen, Bedden, Dekens enz. byna „ konden uitwringen. Dit deedt myne Bermu- „ dische Aardappelen verrotten. Dewyl zy, „ echter, thans niet alleen in Portugal en Span- „ je, maar ook in Engeland, worden aange- „ kweekt,

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Monogynia.*

(*) Den Suikerwortel mooglyk alleen uitgezonderd. By Morison wordt het *Sisarum Peruvianorum* genoemd.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvigen.*

„ kweekt, zou zulks, myns oordeels, in
„ Sweeden ook niet zeer moeielyk zyn. In
„ Pensylvanie was men niet gewoon, door
„ Gisting een zodanigen Drank daar van te
„ bereiden, als door de Spanjaarden in hun-
„ ne Amerikaansche Volkplantingen geschiedt."
Ook noemt menze in Engeland *Spanisch Potatoos*, dat is Spaansche Aardappelen.

Ten opzigt van het Bladerloof schynt hier van aanmerkelyk de Afbeelding te verschillen, welke Pater FEUILLÉE van de Patatten geeft: want hy vertoont het Gewas met gepalmde of vyfvingerige Bladen. Niettemin worden de Wortelen van dien naam daar mede bedoeld, wier Smaak hy ook by dien der Karstengen vergelykt en zegt, dat zy door geheel Amerika in gemeen gebruik zyn. Dit doet LINNÆUS denken, of 'er ook byzondere Soorten zyn mogten van dit Gewas.

XIV. *Convolvulus biflorus.* Tweebloemige.

(14) Winde *met Hartvormige ruigachtige Bladen en dubbelde Bloemsteeltjes; de Bloemen met driesneedige Slippen.*

Deeze, in China huisvestende, heeft ongevaar de grootte van de Akker-Winde. De Steng is windende, rond Haairig, zo wel als de Bladen: de Kelk vyfbladig, ongelyk; de Bloemen wit, in vyven gedeeld, geplooid, met de Slip-

(14) *Convolvulus* Fol. Cord. pubescentibus &c. *Sp. Pl.* 1668.

Slippen aan 't end driedeelig, de middelste Punt de kleinste. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(15) Winde *met Hartvormige langwerpige kaale Bladen, en gekroonde Bloemsteeltjes die tweedeelig en veelbloemig zyn.* XV. *Convolvulus Verticillatus.* Gekranste.

Hier komt het Gewas t'huis, dat te vooren Gekranste *Ipomoia* is genoemd geweest. PLUMIER schynt het met zyne *Quamoclit*, die paarsch is en Bladen van Nagtschade heeft, te bedoelen. Evenwel zyn de Bloemen niet ingesneeden, gelyk by hem, maar Klokvormig als die der gewoone Winde, blaauw en klein: de Bloemsteeltjes korter dan het Blad, gekranst.

(16) Winde *met Hartvormige Bladen, een windende Steng en gekroonde Bloemsteeltjes.* XVI. *Umbellatus.* Gekroonde.

Deeze wordt by PLUMIER de geele *Veelbloemige Winde* getyteld. De Groeiplaats is op de Eilanden Martenique, San Domingo en Jamaika, in de Westindiën.

(17) Winde *met Hartvormige gladde Bladen en een blyvende Haairige Steng.* Dee- XVII. *Malabaricus.* Malabaarsche.

(15) *Convolvulus* Fol. Cord. oblongis nudis. &c. Convolvulus minor scandens &c. BROWN. *Jam.* 153. Ipomœa verticillata. *Am. Acad.* V. p. 394. Quamoclit purpurea Solanifolia minor. PLUM. *Ic.* 94. f. 2.

(16) *Convolvulus* Fol. Cord. Caule volubili &c. Conv. luteus polyanthos. PLUM. *Am.* 88. T. 102. Conv. polyanthos folio subrotundo. SLOAN. *Jam.* 53.

(17) *Convolvulus* Fol. Cord. glabris &c. Conv. Fol. Cord. acuminatis, Caule Arboreo scandente. R. *Lugdb.* 429. *Hort. Mal.* XI. p. 105. T. 51. RAJ. *Suppl.* 376.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze, op Malabar *Kattu - Kelengu* genaamd, heeft een Boomachtige klimmende Steng. De Bloemen zyn Haairig, als gesternd en bont. Men vindt deeze Soort ook op Java.

XVIII. *Convolvulus Canariensis.* Kanarische.

(18) Winde *met Hartvormige ruigachtige Bladen, een blyvende Haairige Steng, en veelbloemige Steeltjes.*

Zo wel als de voorgaande was deeze in de Europische Kruidtuinen bekend, zynde door COMMELYN afgebeeid. Zy heeft een Heesterachtige ruige Steng. De afkomst is van de Kanarische Eilanden.

XIX. *Muricatus.* Gedoornde.

(19) Winde *met Hartvormige Bladen, verdikte Bloemsteelen, effene Kelken en een gedoornde Steng.*

By Suratte, in Oostindie, is deeze waargenomen, die naar de Paarsche Winde gelykt, maar de Steng gewapend heeft met slappe Doornen.

XX. *Anceps.* Tweesnydend.

(20) Winde *met Hartvormige Bladen en een windende Steng, die wederzyds scherp is.*

Op Ceylon en Java komt deeze voor, die de Steng

(18) *Convolvulus* Fol. Cord. pubescentibus &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* Conv. Canar. sempervirens &c. COMM. *Hort.* II. p. 101. T. 51. Conv. Canariensis &c. PLUK. *Alm.* 114. T. 325. f. 1.

(19) *Convolvulus* Fol. Cord. Pedunculis incrassatis &c. *Mant.* 44.

(20) *Convolvulus* Fol. Cord. Caule volubili utrinque acuminato. *Mant.* 43.

Steng wederzyds, van 't eene Blad tot het andere, met een scherpte of Kiel heeft. De Bladen zyn Hartvormig Eyrond, langwerpig en effen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(21) Winde *met Hartvormige gehoekte Bladen, de Steng met vier Vliezige kanten en veelbloemige Bloemsteeltjes.*

XXI. *Convolvulus Turpethum.* Turbith.

Deeze Soort levert den Turbith-Wortel, die in de Apotheeken bekend is, uit. Men vindtze *Zeer groote gewiekte Ceylonsche Winde*, met Bladen eenigszins naar die van de Heemst gelykende, door HERMANNUS getyteld, en onder dien naam aan 't licht gebragt. Een Plant, door hem overgevoerd, heeft in de Leidse Akademie-Tuin drie Jaaren geleefd. Hy vondtze op Ceylon en Malabar, in vogtige belommerde plaatsen, aan de kanten van Slooten en in de agter-Haagen der Hoven, menigvuldig groeijen; doch by Suratte, Cambaya en elders aan de Vaste Kust van Indie, geschiedt de Inzameling van deeze Drogery, welke men van daar menigvuldig naar Persie, Arabie, Turkye en Europa, plagt over te voeren. De Mahomethaenen noemenze *Turbith*, maar die van Guzuratte *Bar-*

(21) *Convolvulus* Fol. Cord. angulatis &c. *Fl. Zeyl.* 74. *Mat. Med.* 84. Convolv. Zeyl. alatus maximus. HERM. *Lugdb.* 177. T. 178, 179. Turpethum repens Fol. Altheæ vel Indicum. C. B. *Pin.* 149. Turbith Officinarum Garziæ atque Acostæ. BREYN. *Prodr.* 2. p. 103.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Eenwyvige.*

Barcaman; en in de Provincie Canara, wier Hoofdstad Goa is, heet zy *Tiguar*.

De Wortel, die de dikte van een Duim en daar boven heeft, wordt gezegd wel drie of vier Ellen diep in de Aarde te booren, zynde Houtig, in Takken verdeeld, en met een dikken bruinen Bast bekleed. Gesneeden of gebroken zynde, geeft hy een Melkachtig Sap, dat aanstonds stolt tot een bleek geelachtige Harst, die in 't eerst zoetachtig van Smaak is, vervolgens scherp en walgelyk.

By de Ouden vindt men weinig zekerheids aangaande de kragten van deezen Wortel, die ons gedroogd in stukken van een Duim dik wordt toegebragt. Hy is van eene sterk Purgeerende natuur, doch wordt hedendaags zelden gebruikt en van sommigen gevaarlyk geoordeeld, dat ten opzigt van den Wortel op zig zelf waar is; doch, met andere Purgeermiddelen gemengd, is hy in de Waterzugt en dergelyke Kwaalen, die uit vergaaring van koude Slym ontstaan, niet ondienstig. Ook komt hy in veele samengestelde Winkelmiddelen.

XXII. *Convolvulus Peltatus.* Schildbladige.

(22) Winde *met Schildvormige Bladen en veelbloemige Bloemsteelen.*

Men bedoelt hier de *Groote Indische gladde* Win-

(22) *Convolvulus* Fol. peltatis, Pedunculis multifloris. Convolvulus lævis Indicus major. Haylale RUMPH. *Amb.* V. T. 157.

Winde van RUMPHIUS, die de Bladen Schildvormig heeft. Men vindt 'er een Witte en Roode van, naar de Kleur der Bloemen verschillende. De Bladen werden 'er tot uitwendige Middelen gebruikt. Op Ambon was de Groeiplaats. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(23) Winde *met ongelyke Bladen, Hartvormig gehoekt, Lancetvormig, een windende Steng en eenbloemige Steeltjes.* XXIII. *Convolvulus Jalapa.* Jalappe.

Deeze Soort wordt gezegd den echten *Jalappe*-Wortel der Apotheeken uit te leveren. Zy voert den naam van *zwarte Mechoacanna* by BAUHINUS, en heeft haare Groeiplaats in Nieuw Spanje. Onder den naam van *Chelupa* of *Selape* is de Wortel eerst uit de Westindiën overgebragt, hebbende zynen naam van het Spaansche Steedje *Xalapa* bekomen.

De Wortel is te bekend, om van deszelfs gedaante, zo als hy in bruine Schyfjes overkomt, te spreeken. Hy is, om zyne onkostbaarheid, als een uitmuntend Purgeermiddel onder 't Gemeen befaamd, en onder de Geneeskundigen ook niet veragt. Byna Smaakeloos, niet walgelyk en zonder Reuk, kan het Poeijer aan Kin-

(23) *Convolvulus* Fol. difformibus. Cordatis angulatis &c. Conv. Fol. variis, Pedunc. unifloris, Rad. tuberosâ. MILL. *Dict.* N. 32. Conv. Amer. Jalapium dictus. RAJ. *Hist.* 724. Bryonia Mechoacanna nigricans. C. B. *Pin.* 298. *Prodr.* 137. J. B. *Hist.* 151. Jalapium Mechoacanna nigra. DALE. *Pharm.* 201.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Kinderen en vieze Menschen veel gemakkelyker, dan de Rhabarber of andere Purgeermiddelen, met een weinig Suiker worden ingegeven. Het werkt ook in kleine Gifte. Twee, drie of vier Greinen zyn voor een jong Kind, twintig of dertig voor een volwassen Mensch genoegzaam. Maar, de Gestellen moeten hier byzonder in acht genomen worden; dewyl het een Purgeermiddel is van een heete, Harstige natuur, komende dus meest te pas in koude, Slymige, Waterige Lighaamen. In groote veelheid is het gebruik, zo van den Wortel, als van deszelfs Harst, niet zonder gevaar. By de genen, die Geestige Wateren uit Suiker of Melassen destilleeren, is hy van veel dienst, om dat de Gisting 'er door bevorderd wordt en men 'er dus meer Geest uit krygt.

XXIV. *Convolvulus Sericeus.* Fluweelige.

(24) Winde *met Lancetvormig ovaale Bladen, die van onderen zagt als Fluweel zyn, met byna gekroonde Bloemsteeltjes, gehaairde Kelken en een windende Steng.*

Eene Oostindische, door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS in Plaat gebragt onder den naam van *Weeke Winde*, behoort tot deeze Soort. De Steng is Heesterachtig en de Kelken munten door hunne ongemeene Haairigheid uit. On-

(24) *Convolvulus* Fol. Lanceolato-ellipticis &c. Convolv. Fol. ovalibus pubescentibus nervosis &c. BURM. *Fl. Ind.* T. 17. f. 1.

Onder dien zelfden bynaam geeft Doktor FORSKAOHL de beschryving van eene Soort van Winde, door hem by 't Grieksch Dorp Eraclissa, aan den Oever der Zee van Marmora, waargenomen; doch dewyl dezelve gepalmde Bladen hadt, kan zy hier niet strooken. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(25) Winde *met driekwabbige Wollige Bladen en eene gewolde Steng.* XXV. *Convolvulus tomentosus.* Wollige.

De Bladen zyn, in deeze, wederzyds met eene digte Wolligheid, als Fluweel, bekleed, en in drie Kwabben verdeeld. De Groeiplaats is op Jamaika.

(26) Winde *met Hartvormige Fluweelige uitgehoekte Bladen, de Kwabben uitgegulpt, de Steeltjes tweebloemig.* XXVI. *Althaeoides.* Heemst-achtige.

Deeze groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, in de Levant en in Afrika, op Heuvelen, zegt de Ridder. Van zelf voortkomende, heeft zy de Steeltjes eenbloemig. Haare Wolligheid is

(25) *Convolvulus* Fol. trilobis tomentosis, Caule Lanuginoso. Convolv. Fol. Lanato in tres lacinias diviso &c. SLOAN. *Jam.* 55. *Hist.* I. p. 154. T. 98. f. 2. RAJ. *Suppl.* 381. Convolv. Jamaicensis trilobus &c. PLUK. *Alm.* 115. T. 167. f. 4.

(26) *Convolvulus* Fol. Cordatis palmatis, Sericeis &c. *Vir. Cliff.* 18. R. *Lugdb.* 429. N. 13. SAUV. *Monsp.* 402. GOUAN *Monsp.* 93. *H. Cliff.* 67. Conv. Argenteus Folio Althaeae. C. B. *Pin.* 295. Conv. Betonicae Althaeaque Foliis, repens Argenteus. BARR. *Rar.* 5. T. 312. β. Conv. Argent. elegantissimus, fol. ten. incisis. TOURNF. *Inst.* 85.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

is wit, en daarom wordt zy *Zilverkleurige Winde* met Heemstbladen getyteld. De Bladen gelyken somtyds meer naar die van Betonie en komen ook zeer fyn gesnipperd voor, in de zeer schoone Zilverkleurige Winde van TOURNEFORT, welke als eene Verscheidenheid hier toe betrokken wordt.

XXVII. *Convolvulus Cairicus.* Egyptische.

(27) Winde *met Vinswys' gepalmde, Zaagswys' getande Bladen, Draadachtige gepluimde Bloemsteeltjes en effene Kelken.*

Deeze heeft haare Groeiplaats in de Tuinen van Egypte, alwaar zy tot sieraad wordt aangekweekt, volgens VESLINGIUS. Zy laat zig over alle Priëelen, Latwerk aan Muuren en Wanden leiden, en wordt, wegens haare schoonheid, van de Arabieren *Om el hessen*, dat is Schoone Moeder, geheten. De Bloemen zyn grooter dan in de gemeene Winde, en blaauwachtig paarsch van Kleur.

XXVIII. *Copticus.* Levantsche.

(28) Winde *met Voetachtige Zaagswys' getande Bladen, Degenvormige tweebloemige Bloemsteelen en gedoornde Kelken.*

De Bladen van deeze, die in de Levant groeit,

(27) *Convolvulus* Fol. palmato-pinnatifidis &c. Convolv. Ægyptius. VESL. *Ægypt.* 73. T. 74.

(28) *Convolvulus* Fol. Pedatis serratis, Pedunculis Ensiformibus bifloris, Calycibus muricatis. *Mant.* 559. Convolvulus Fol. laciniatis et quinquefoliis. C. B. *Pin.* 295. Conv. quinquefolius. C. B. *Prodr.* 134.

groeit, gelyken naar eenen Vogelvoet en de Stoppeltjes hebben dergelyke figuur. De Bloemsteelen zyn zeer lang en platachtig, dus als tweesnydig. De Bloem is groot en wit. Voor 't overige schynt het Gewas weinig van 't voorgaande te verschillen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(29) Winde *met gepalmde, vyfkwabbige, gladde getande Bladen, een gehaairde Steng en veelbloemige Bloemsteeltjes.*

XXIX. *Convolvulus Vitifolius.* Wyngaardbladige.

De Heer N. L. BURMANNUS heeft de Afbeelding van deeze Oostindische aan 't licht gegeven, die met den bynaam overeenkomt, en door zyn Ed. beschreeven wordt. De Bloem was Klokvormig, taamelyk groot en Oranjekleurig, met vyf korte Meeldraadjes, die Pylswyze Knopjes hebben; een Draadachtigen Styl en twee Klootronde Wrattige Stempels.

(30) Winde *met gepalmde zevendeelige Tandswys-uitgehoekte gladde Bladen, een gehaairde Steng en eenbloemige Steeltjes.*

XXX. *Dissectus.* Gesneedene.

Deezen bynaam geeft de Heer JACQUIN niet oneigen aan dit Gewas, 't welk uit Zaaden, van zyn Ed. in Amerika verzameld, in de Kei-

(29) *Convolvulus* Fol. palmatis quinquelobis &c. BURM. *Fl. Ind.* 45. T. 18. f. 1. *Mant.* 203. Convolvulo similis Bryoniæ albæ foliis villosis. PLUK. *Alm.* 135. T. 25. f. 3.

(30) *Convolvulus* Fol. palmatis septem-partitis &c. JACQ. *Obs.* II. p. 4. T. 28.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Keizerlyke Broei-bakken te Weenen gelukkig is opgekomen, en 'er dikwils gebloeid heeft, hebbende witte Bloemen.

XXXI. *Convolvulus macrocarpus.* Groot-vrugtige.

(31) Winde *met Pootswys' gepalmde vyfdeelige Bladen en eenbloemige Bloemsteeltjes.*

Deeze, door PLUMIER veelbladige Winde, met de Bloem en Vrugt paarsch en zeer groot, getyteld, heeft de Steeltjes der Bloemen gewricht, verdikt en geplooid. Zy groeit in de Westindiën.

XXXII. *Paniculatus.* Gepluimde.

(32) Winde *met gepalmde Bladen, die zeven spits-Eyronde effenrandige Kwabben hebben, en gepluimde Bloemsteelen.*

Op Zandige plaatsen, aan de Kust van Malabar, groeit deeze, wordende aldaar *Pal-Modecca* genoemd. Sommigen hebbenze aangemerkt als een *Basterd-Passiebloem*, en hier schynt ook de *zeer groote Indische geklaauwierde Knobbelige Winde*, met diep ingesneeden Bladen, van Ceylon, te behooren, die door HERMANNUS is opgetekend. De Bloemen zyn zeer groot.

(33) Win-

(31) *Convolvulus* Fol. palmato-Pedatis quinquepartitis &c. Convolv. polyphyllus, Flore & Fructu purpureis maximis. PLUM. *Sp.* I. *Icon.* 91. f. 1. R. *Lugdb.* 429. N. 17.

(32) *Convolvulus* Fol. palmatis, Lobis septem ovatis &c. Pal-Modecca. *Hort. Mal.* XI. p. 101. T. 49. BURM. *Fl. Ind.* p. 45.

(33) Winde *met zeven-Vingerige effenrandige Bladen, een gladde Steng en driebloemige Bloemsteelen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XXXIII. *Convolvulus macrorhizos.* Grootwortelige.

Tot deeze Amerikaansche behoort de *Zevenbladige hoogroode Winde*, die een zeer dikken Wortel heeft, door PLUMIER afgebeeld.

(34) Winde *met gevingerde gladde getande Bladen en effene Bloemsteelen.* XXXIV. *Quinquefolius.* Vyfbladige.

Door PLUKENET is deeze, die ook in Amerika haare Groeiplaats heeft, in Afbeelding gebragt.

(35) Winde *met vyfvingerige gehaairde effenrandige Bladen en een Haairige Steng.* XXXV. *Pentaphyllus.* Vyfvingerige.

In de Europische Openbaare Kruidhoven is deeze bekend, en onder den naam van *Ruige vyf* en *zevenbladige* voorgesteld en afgebeeld door HERMANNUS, zynde het Gewas, uit Amerika, aan den Heer FAGEL overgezonden, in wiens Tuin het groeide en bloeide. De Stengen, uit den Wortel voortkomende, bereikten somtyds zes en meer Ellen langte. Zy waren ruig zo wel als de Bladen; de Bloemen bleek

(33) *Convolvulus* Fol. Digitatis septenis &c. Convolv. coccineus heptaphyllus Radice crassissimâ. PLUM. *Sp.* 1. *Icon.* 90. f. 1.

(34) *Convolvulus* Fol. Digitatis glabris dentatis &c. R. *Lugdb.* 429. Conv. quinquef. glaber Americanus. PLUK. *Alm.* 116. T. 167. f. 6.

(35) *Convolvulus* Fol. Digitatis quinis Pilosis integerrimis &c. Conv. Americanus pentaphyllus et heptaphyllus major. HERM. *Lugdb.* T. 185.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. bleek geel of wit en de Kelk in twee groote Blikjes beslooten.

* Met een leggende of niet windende Steng.

XXXVI. *Convolvulus Siculus.* Siciliaansche. (36) Winde *met Hartvormig Eyronde Bladen, eenbloemige Bloemsteelen, Lancetvormige Blikjes en ongesteelde Bloemen.*

Deeze, in de Europische Kruidhoven bekend, heeft kleine Blaadjes, die van agteren geoord zyn. De Steng is dikwils geheel niet of maar zeer weinig windende. Zy groeit op 't Eiland Sicilie.

XXXVII. *Pentapetaloides.* Vyfbladerachtige. (37) Winde *met Lancetvormige stompe kaale gestreepte Bladen; de Takken afgeboogen; de Bloemen eenzaam en ten halve in vyven gedeeld.*

XXXVIII. *Lineatus.* Gestreepte. (38) Winde *met Lancetvormige Fluweelige gestreepte gesteelde Bladen, tweebloemige Bloemsteelen en Fluweelige tweebladerige Kelken.*

In de Zuidelyke deelen van Europa groeit deeze, die leggende bogtige Stengetjes heeft van een half Voet lang. Men vindtze in Spanje, op Sicilie en aan de Kusten der Middellandsche Zee.

(39) Win-

(36) *Convolvulus* Fol. Cordato-ovatis &c. Conv. Fol. ovatis acutis. R. *Lugdb.* 428. N. 9. *H. Cliff.* 67. Conv. Siculus minor &c. BOCC. *Sic.* 89. T. 48. MORIS. *Hist.* II. S. 1. T. 7. f. 5.

(37) *Convolvulus* Fol. Lanceolatis obtusis nudis lineatis. *Syst. Nat.* 3. p. 229.

(38) *Convolvulus* Fol. Lanceolatis, Sericeis lineatis petiolatis &c. Conv. Marinus repens &c. BARR. *Rar.* 31. T. 1132. Conv. serpens maritimus Spicæ foliis. TRIUMPH. *Obs.* 91. T. 91. f. 2.

(39) Winde *met Lancetvormige Wollige Bladen; de Bloemen in Kroontjes; de Kelken ruig; de Steng regtopstaande.* IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. XXXIX. *Convolvulus Cneorum* Kandiasche.

Deeze wordt van den Ridder gezegd in Spanje, op Kandia en in Syrie te groeijen. Men vindtze in Languedok by Montpellier, volgens Gouan, die de voorgaande ook hier t'huis brengt. Clusius heeft 'er, onder den naam van *Dorycnium*, van gesproken, en anderen hebben dit Kruid *Cneorum* geheten. Het is de Verzilverde regtopstaande Kroontjes-Winde van Tournefort, de Kretische of Kandiasche door Morison genoemd. Zy heeft de Kelken stomp en uitermaate ruig. De Kelk loopt uit in een vierbladig vyfstraalig Kroontje, dat het middelste Steeltje met één Bloem, de zydelingsen vier- of vyfbloemig heeft.

(40) Winde *met Liniaal-Lancetvormige spitse Bladen, een Takkige regtopstaande Steng, gehaairde Kelken, en byna tweebloemige Bloemsteeltjes.* XL. *Convolvulus Cantabrica.* Vlaschbladige. Deeze

(39) *Convolvulus* Fol. Lanceolatis tomentosis &c. Conv. Argenteus umbellatus erectus. Tournf. *Inst.* 48. Gouan *Monsp.* 94. Conv. Saxatilis erectus &c. Barr. *Rar.* 4. T. 470. Bocc. *Mus.* II. p. 79. T. Dorycnium Clus. *Hist.* II. p. 254. Cneorum album Folio Argenteo molli. C. B. *Pin.* 463.

(40) *Convolvulus* Fol. Linearibus acutis &c. Ger. *Prov.* 318. Conv. minimus Spicæ foliis. Moris. Conv. Linariæ folio. C. B *Pin.* 295. Cantabrica. Clus *Hist.* II. p. 49. β. Conv. terrestris. *Sp. Plant.* 224. Volvulus terrestris. Dal. *Hist.* 1425.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Deeze wordt *Vlaschbladige Winde* by sommigen, geheten, wegens de smalheid der Bladen: anderen noemden haar *Cantabrica*, volgens CLUSIUS. By MORISON heet zy zeer kleine *Lavendelbladige Winde*. De Groeiplaats is op Sicilie en in Italie, by Narbonne en Verona, volgens LINNÆUS. Zy komt ook, in Languedok en Provence, op drooge, dorre, opene Velden voor. Ja men vindtze op 't Gebergte van Baden in Oostenryk, inzonderheid daar de Bronnen zyn, volgens KRAMER. Hier is de *Convolvulus terrestris* thans ook t'huis gebragt.

Eenwyvige.

XLI. *Dorycnium.* Oosterſche. (41) Winde *met byna Liniaale Fluweelige Bladen, een Heesterachtige gepluimde Steng en byna kaale stompe Kelken.*

In 't Oosten groeit deeze, volgens den Ridder, wier Bladen voortkomen aan styve Takken, zeldzaam gegaffeld en uitloopende in byna eenzaame Bloemen.

Fruticosus. Heesterige. Hier behoort een zeer fraaije Soort van Winde, welke de Heer PALLAS op Zandheuvels of Duinen aan de Rivier Irtisch, in de Zuidelyke deelen van Siberie, waargenomen heeft. Zyn Ed. noemt dezelve *Heesterige Winde* en geeft 'er de Afbeelding van. Het is een Heestertje, zegt hy, dat de Stam dikwils dikker dan een Duim heeft, welke Jaarlyks Kruidige Takken uitgeeft, die Wollig zyn, zowel als de Lancetvormig Liniaale stompe Bladen. De Takken zyn op zyde bezet met uitgebreide Takjes, welke Doorntjes hebben in de Oxels

(41) *Convolvulus* Fol. sublinearibus Sericeis &c.

Oxels der Bladen, en aan 't end ieder een Bloem draagen, die opwaards gekeerd is, vyftandig en geplooid, rood van Rand. De Kelk bestaat uit vyf Eyrond gespitste holle Blaadjes, die Wollig zyn, de drie buitensten grootst (*). IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(42) Winde *met Hartvormige Bladen, gekroonde Bloemsteeltjes en een kruipende Steng.* XLII. *Convolvulus Corymbosus.* Trosachtige.

Dit is een Amerikaansche, die Sneeuwwitte Veelbloemige Winde, met rondachtige Bladen, by PLUMIER getyteld wordt.

(43) Winde *met Hartvormige ruigachtige Bladen, een regte Steng en eenbloemige Bloemsteelen.* XLIII. *Spithamæus.* Spanhooge.

Deeze, in Virginie huisvestende, groeit zeer laag, doch heeft een zeer groote witachtige Bloem, naar de Plant te rekenen, volgens CLAYTON.

(44) Winde *met ovaale Wollige Bladen en eenbloemige Bloemsteelen.* XLIV. *Persicus.* Persiaansche.

Deeze groeit in Persie, aan den Oever der Kaspische Zee. Zy wordt de Thee der Persiaa-

(*) PALLAS *Reizen.* II. D. II. Boek. Bladz. 734. Tab. M.

(42) *Convolvulus* Fol. Cordatis, Pedunculis Umbellatis &c. Convolv. Niveus polyanthos, Fol. subrotundo majore. PLUM. *Spec.* 1. *Icon.* 89. f. 2.

(43) *Convolvulus* Fol. Cord. pubescentibus &c. Conv. spithamæus, Caule recto, Fol. subrotundis. GRON. *Virg.* 29.

(44) *Convolvulus* Fol. Ovalibus tomentosis &c. *Am. Acad.* II. p. 341.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

aanen, met Wollige Bladen, van DEMIDOFF getyteld. De Bloem is wit.

Hier behoort de *Martiniekſe Winde* van den Heer JACQUIN, welke de Bladen Ovaal en glad heeft, brengende enkelde witte Bloemen, op lange Steelen, uit de Oxelen voort. De Stengen kruipen langs en ſchieten Worteltjes in den Grond. Hy vondt dezelve op beſchaduwde vogtige plaatſen van dat Eiland.

XLV. *Convolvulus tricolor.* Driekleurige.

(45) Winde *met Lancetvormig Eyronde gladde Bladen, een afgeboogene Steng en eenzaame Bloemen.*

Een aangenaam Zaay-Bloemgewasje maakt deeze uit, tot verſiering der Bloemperken. De Bloempjes zyn ſomtyds driekleurig Hemelſchblaauw, in 't midden wit en geel. By BARRELIER is het zeer wel afgebeeld; als ook door EDWARDS in zyn Vogelen-werk (*). Het groeit natuurlyk in de Landen aan de Middellandſche Zee, zo in Afrika als Europa. Somtyds zyn de Stengetjes regt, doch meeſt naar den Grond geboogen.

XLVI. *Repens.* Kruipende.

(46) Winde *met Pylswyze van agteren ſtompe Bladen, een kruipende Steng en eenbloemige Steeltjes.*

Aan

(45) *Convolvulus* Fol. Lanceolato-ovatis glabris &c. R. *Lugdb.* 428. N. 10. Conv. peregrinus cœruleus Folio oblongo. C. B. *Pin.* 295. *Prodr.* 134.

(*) SELIGM. VII. D. Pl. 32. p. 36.

(46) *Convolvulus* Fol. Sagittatis poſtice obtuſis &c. Conv. Lactescens Fol. Sagittatis. GRON. *Virg.* 28. Conv. Marinus Catharticus. PLUM. *Amer.* 89. T. 105. Ballel. *Hort. Mal.* XI. p. 107. T. 52.

Aan de Zeekust van Virginie groeit deeze, die door Kruipende Rankjes zig vermenigvuldigt, en overeen schynt te komen met de *Purgeerende Zee-Winde* van PLUMIER, die Bladen als de Zuuring heeft en eene Sneeuwwitte Bloem. Ook zou de Malabaarsche, *Ballel* genaamd, daar mede strooken.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(47) Winde *met Piekswys' Lancetvormige Bladen, die ronde Oortjes hebben, kruipende Stengetjes en eenbloemige Steeltjes.*

XLVII. *Convolvulus repens.* Voortloopend.

Dit is een Oostindische, welke RUMPHIUS *Zwervend* Moes noemt, om de Voortloopende eigenschap van dit Kruidje, het welk op Java in de Rystvelden menigvuldig groeit, en van de Inlanders niet alleen, maar ook van de Europeaanen, dagelyks als Moes gegeten wordt, smaakende byna als Spinagie. Daar men 't niet natuurlyk vindt, wordt het, ten dien einde, gezaaid en voortgeteeld. De Blaadjes zyn glad.

(48) Winde *met Hartvormige en byna Piekswyze, ruige Bladen; de Steng en Bladsteeltjes Haairig; de Bloemsteeltjes veelbloemig.*

XLVIII. *Hirtus.* Ruige.

Deeze

(47) *Convolvulus* Fol. hastato - Lanceolatis &c. Olus vagum. RUMPH. *Amb.* V, p. 419. T. 155. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 48. Convolvulus Zeylanicus Folio Sagittato. BURM. *Zeyl.* 73.

(48) *Convolvulus* Fol. Cordatis subhastatisque villosis &c. Conv. Fol. Cordato hastatis, glabris acuminatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 429. N. 14.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Deeze is in Oostindie door den Heer OSBECK waargenomen, en schynt de zelfde te zyn, als die men reeds lang in de Europische Kruidhoven gekend heeft. De onderste Bladen zyn rondachtig, de bovensten Piekvormig en de Steng is bezet met eene ruigte van geele Haairtjes.

XLIX. *Convolvulus Soldanella.* Zee-Winde.

(49) Winde *met Niervormige Bladen en eenbloemige Bloemsteelen.*

Dit Kruidje groeit aan de Zeekusten van Engeland, Normandie, doch inzonderheid overvloedig aan die van Zeeland in onze Provintiën, alwaar men 't zelve *Soutenelle* of *Zee-Winde*, in Vrankryk *Chou de Mer*, dat is Zee-Kool, en in Engeland *Sea-Bindweed* noemt. Men vindtze op de Zandige Stranden van Oostfriesland en Schonen in Sweeden, zo LINNÆUS zegt. Het groeit ook aan de Zeekust van Languedok en Provence.

De Engelschman TURNERUS, onderzoekende wat de waare *Zee-Kool* van DIOSKORIDES mogte zyn, vondt dit Kruid, dat hy daar voor hieldt, zo wel in Oostfriesland, by Norden, daar men het *Lepelkruid* noemde, wegens de figuur der Bladen; als in de Zuidelyke deelen van Engeland by Portland en Portsmouth,

(49) *Convolvulus* Fol. Reniformibus Pedunculis unifloris. *H. Cliff.* 67. *Mat. Med.* 81. R. *Lugdb.* 428. N. 7. Soldanella maritima minor. C. B. *Pin.* 295. Brassica marina. CORD. *Hist.* 205. Soldanella. DOD. *Pempt.* 395. Sold. s. Brassica marina. LOB. *Ic.* 602. *Kruidb.* 715.

mouth, alwaar hy het niet anders dan *Scurby-Weed* of *Scurby Worth*, dat is Schurftkruid, hoorde noemen. Het groeide 'er op den Oever, daar dezelve door 't Zeewater werdt bevogtigd, op Steenige Eilandjes; die somtyds onderloopen, als ook aan de kanten van Beekjes in de Velden. Eerst uitschietende heeft het vyf of zes Bladen, welke als die van Wintergroen overend staan. Vervolgens geeft het lange Ranken uit, met dikke, vette, ronde Bladen, als die van 't Mans-Oor Kruid, maar kleiner en groener, eenigszins zout en bitter, heet en scherp van Smaak. De Steng is omtrent een Span hoog, de Bloem wit, het Zaad klein en zwart. Men gebruikte het aldaar tegen 't Scheurbuik, maar hy hadt het ook tegen de Waterzugt dienstig bevonden.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(50) Winde *met tweekwabbige Bladen en eenbloemige Bloemsteelen.*

L. *Convolvulus Pes Capræ.* Geiten-Poot.

Deeze *Oostindische Zee-Winde* groeit op Ceylon en elders aan de Stranden. Zy heeft, in Purgeerende hoedanigheid, zo 't schynt, een aanmerkelyke overeenkomst met de Europische; geevende ook een scherp Melkachtig Sap uit.

HER-

(50) *Convolvulus* Fol. bilobis Pedunculis bifloris. *Fl. Zeyl.* 75. R. *Lugdb.* 428. N. 8. Convolv. maritimus Zeylanicus Folio crasso Cordiformi. HERM. *Lugdb.* 174. T. 175. Convolvulus marinus. RUMPH. *Amb.* V. p. 433. T. 159. f. 1. Schovanna Adamboe. *Hort. Mal.* XI. 117. T. 57. BURM. *Fl. Ind.* p. 48.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

HERMANNUS heeftze afgebeeld en beschreeven. De figuur der Bladen geeft 'er den Bynaam aan.

LI. *Convolvulus Brasiliensis.* Brasiliaansche.

(51) Winde *met uitgerande Bladen, die aan het Steeltje twee Kliertjes hebben, de Bloemsteeltjes driebloemig.*

Deeze wordt *Brasiliaansche Soutenelle* van MARKGRAAF en anderen geheten. De Bladen zyn rondachtig, even als in de Europische. Zy komt ook aan de Zeekust van San Domingo voor.

LII. *Littoralis.* Oever-Winde.

(52) Winde *met Kwabswys' gepalmde Bladen, die langwerpig zyn, eenbloemige Bloemsteelen en een kruipende Steng.*

De bynaam is op de drie voorgaande Soorten ook toepasselyk. PLUMIER geeft 'er den naam aan van Witte Zee-Winde met gesneeden Bladen. Hy vondt dezelve in Amerika.

Kaapsche Winde.

Onder alle deeze Soorten van Winde vind ik van geen eene *Kaapsche* gewag gemaakt, even als of 'er geene Winden aan de Kaap der Goede Hope groeiden. De Heer N. L. BURMANNUS,

(51) *Convolvulus* Fol. emarginatis, Basi biglandulosis, Conv. maritimus. BROWN. *Jam.* 153. Conv. Marinus Catharticus &c. PLUM. *Amer.* 89. T. 104. Conv. Mar. f. Soldanella Brasiliensis. MARCGR. *Bras.* 51. PIS. *Bras.* 258.

(52) *Convolvulus* Fol. lobato-palmatis &c. Conv. albus Folio laciniato, maritimus. PLUM. *Sp.* I. *Ic.* 90. f. 2.

NUS, niettemin, geeft 'er verscheidene op, welken zyn Ed., waarschynlyk, van daar heeft ontvangen. 1. De *Scammonie-Winde*, welke onze Derde Soort is: 2. De Klyfachtige, zynde onze Negende: 3. De Driekleurige, zynde onze Vyfenveertigste: 4. De Vlaschbladige zynde onze Veertigste Soort. Hier by voegt zyn Ed. een Vyfde, die hy *Kaapsche* noemt; hebbende de Bladen rondachtig met insnydingen, en zydelingse eenbloemige Bloemsteeltjes. Ik heb een klein Plantje van daar ontvangen, 't welk, wat de Blaadjes aangaat, overeen schynt te komen met de Akker-Winde, zynde onze Eerste Soort.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

IPOMOIA. Trechter-Winde.

Dit Woord, dat eene gelykenis naar de Winde, in 't Grieksch *Ips* genaamd, aanduidt, heeft de Ridder in plaats van het Barbaarsch Woord *Quamocht*, welk de vermaarde TOURNEFORT hier tot een Geslagtnaam gebruikt hadt, verkoozen.

De byzondere Kenmerken zyn: een Trechterachtige Bloem; met een Knopswys' Klootronden Stempel, en een driehokkig Zaadhuisje. Dus ziet men, dat de Planten van dit Geslagt met de Winde naverwant zyn (*).

Het

(*) De Heer JACQUIN, menigvuldige Soorten van deezen aart, die tusschen de Keerkringen groeijen, onderzogt hebbende, verklaart, geen bestendige Kenmerken, tot onderschei-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Het bevat thans een-en-twintig Soorten, waar van de drie laatsten de Bloemen tot Hoofdjes vergaard hebben. De meesten zyn Oost- of West-indische Gewasfen.

I. *Ipomoia Quamoclit.* Schoone.

(1) Trechter-Winde *met Vinswys' Liniaal verdeelde Bladen, en byna eenzaame Bloemen.*

Deeze Oostindische is, onder den naam van *Quamoclit* of Amerikaansche Jasmyn, by CLUSIUS afgebeeld en by anderen Zeldzaame Uitheemsche *gevederde Winde* getyteld. Zy maakt een Sieraad der vreemde Gewasfen uit, in voornaame Kruidhoven; gelyk men by WEINMANN, op Plaat N. 419, ziet afgebeeld. Want niet alleen het Vederachtige Loof, maar ook de Roozekleurige of roode Bloemen, versieren dit Gewas grootelyks; doch het is zeer teder en moet alle Jaaren op nieuws gezaaid worden. Nu byna twee Eeuwen geleeden, werdt het door CÆSALPINUS in Italie bekend gemaakt, en is naderhand, door COLUMNA, omstandig beschreeven.

RUMPHIUS geeft de Afbeelding van dit Ge-

scheiding van deeze Geslagten, te hebben kunnen ontdekken. *Amer. Hist.* p. 27.

(1) *Ipomoia* Fol. pinnatifidis linearibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 215. p. 158. *Veg.* XIII. Gen. 216. p. 171. *H. Cliff. Ups.* &c. &c. Quamoclit f. Jasminum Americanum. CLUS. *Posth.* 9. Convolvulus pennatus &c. COL. *Aq.* 73. T. 72. Flos Cardinalis. RUMPH. *Amb.* V. p. 421. T. 155. f. 2. Jasminum Millefolii folio. C. B. *Pin.* 398. Tsiuria-Crauti. *H. Mal.* XI. p. 123. T. 60.

Gewas, in zyn Ambonfch Kruidboek, onder den naam van *Kardinaals-Bloem:* doch het fchynt aldaar uit de Westindiën overgebragt te zyn. Het maakt 'er ook een groot fieraad der Tuinen uit, zegt hy, door zyn digte Loof, 't welk dient tot bedekkinge van Priëelen en Latwerken, en op zig zelf gelaten zig als een groene Bol vertoont. Men heeft het 'er ook met witte Bloemen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Trechter-Winde *met Vinswys' Liniaal verdeelde Bladen en Troswys' hangende Bloemen.*

II. *Ipomoia Rubra.* Roode.

Deeze, te vooren tot het Speerkruid betrokken, heeft haare Groeiplaats in Karolina. De Steng is Heefterachtig regt. De Kelk heeft een kort Pypje en Elswyze Punten, die langer zyn dan het Pypje. De Meeldraadjes zyn in 't midden van het Bloempypje ingeplant, zonder Klepjes. Het Gewas geeft geen Melkachtig Sap; dat plaats heeft in 't voorgaande.

(3) Trechter-Winde *met zeven-Vingerige Bladen, en zeer kort gefteelde Bloemkroontjes.*

III. *Umbellata.* Kroonbloemige.

Deeze

(2) *Ipomoia* Fol pinnatifidis linearibus, Flor. Racemofis pendulis. *Syft. Nat. Veg.* XIII. Polemonium rubrum. *Sp. Plant* 231. Quamoclit pinnatum erectum. DILL. *Elth.* 321. T. 241. f. 312.

(3) *Ipomoia Fol.* digitatis feptenis &c. Quamoclit heptaphyllus Flore coccineo umbellato. PLUM. *Sp.* 3. *Ic.* 92. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze is in Amerika, door PLUMIER, gevonden.

IV. *Ipomoia Carolina.* Karolinische.

(4) Trechter-Winde *met gevingerde Bladen, gesteelde Blaadjes en eenbloemige Bloemsteeltjes.*

In Karolina groeit deeze, volgens de Waarneemingen van CATESBY.

V. *Coccinea.* Hoogroode.

(5) Trechter-Winde *met Hartvormige gespitste Bladen, die van agteren hoekig zyn, en veelbloemige Bloemsteeltjes.*

Dit is de Amerikaansche Quamoclit, met Klyfbladen en hoogroode Bloemen, van COMMELYN, door PLUMIER op San Domingo waargenomen. De rand van de Bloem is in vyven gedeeld. 't Is een jaarlyks Zaay-Gewas, gelyk de eerste Soort.

VI. *Lacunosa.* Gegroefde.

(6) Trechter-Winde *met Hartvormige gespitste Bladen, die Putjes hebben en van agteren gehoekt zyn; met eenbloemige Bloemsteeltjes korter dan de Bloem.*

De *Gesternde Winde* van DILLENIUS, met rond-

(4) *Ipomoia* Fol. digitatis, Fol. petiolatis &c. Convolvulus minor heptaphyllus, Fl. purp. minore. CAT. *Car.* II. p. T. 91.

(5) *Ipomoia* Fol. Cord. acuminatis &c. Quamoclit Americana Folio Hederæ Fl. coccineo. COMM. *Rar.* 21. T. 21.

(6) *Ipomoia* Fol. Cord. acum. scrobiculatis &c. Conv. Stelelatus, Periplocæ rotundioribus Foliis. DILL. *Elth.* 103. T. 87. f. 102.

rondachtige Bladen, gelykt naar de voorgaande anders zeer: maar bovendien zyn de Bloemen witachtig, niet rood.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(7) Trechter-Winde *met Hartvormige, ſpitſe, effenrandige Bladen en eenzaame Bloemen.*

VII. *Ipomoia Solanifolia.* Rondbladige.

Hier behoort de Quamoclit, met Bladen van Nagtſchade en Roozekleurige Bloemen, door PLUMIER in Afbeelding gebragt. Zy groeit in Amerika.

(8) Trechter-Winde *met gepalmde Bladen, in zeven Lancetvormige ſpitſe effenrandige Kwabben verdeeld, de Bloemſteeltjes driebloemig hebbende.*

VIII. *Tuberoſa.* Knobbelige.

In deeze Soort, die den Wortel knobbelig heeft, met een witten Bast, zyn de Bloemen Klokvormig en Zwavel-geel, met een Vliezigen Kelk en Haairige Zaaden. De Groeiplaats is op Jamaika.

(9) Trechter-Winde *met gepalmde Bladen, die in zeven Lancetvormige ſtompe Kwabben*

IX. *Digitata.* Gevingerde.

(7) *Ipomoia* Fol. Cord. acutis integerrimis &c. R. *Lugdb.* 430. Quamoclit Solani folio, Fl. roſeo. PLUM. *Sp.* 3. *Ic.* 94. f. 1.

(8) *Ipomoia* Fol. palmatis, Lobis ſeptenis &c. Conv. major heptaphyllus. SLOANE *Jam.* 55. *Hiſt.* 1. p. 152. T. 96. f. 2. JACQ. *Obs.* 39.

(9) *Ipomoia* Fol. palmatis &c. Quamoclit Fol. digitatis Flore coccineo. PLUM. *Sp.* 3. *Ic.* 91. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ben verdeeld zyn; en driebloemige Bloemſteeltjes.

Eenwyvige. De Amerikaanſche Quamoclit van PLUMIER, met Gevingerde Bladen en hoogroode Bloemen, is hier t'huis.

X. *Ipomoia Bona Nox* Goede Nagt.

(10) Trechter-Winde *met Hartvormige ſpitſe effenrandige Bladen, een gedoornde Steng, en drie onverdeelde Bloemen.*

Deeze Soort is van de Spaanſchen *Buenos Noches* geheten, om dat haar Bloemen tegen den Nagt verſlenzen. Zy zyn, zo wel als de Bladen, zeer groot, en de Stengen komen ſomtyds ongedoornd voor. De Groeiplaats is in Westindie; doch zal waarſchynlyk het Gewas van daar in Ooſtindie overgebragt zyn.

XI. *Campanulata.* Klokbloemige.

(11) Trechter-Winde *met Hartvormige Bladen; veelbloemige Bloemſteeltjes; den buitenſten Kelk Klootrond; de Bloemen gekwabd Klokvormig.*

Een Oostindiſch Gewas, dat zo wel op Mala-

(10) *Ipomœa* Fol. Cord. acutis &c. *H. Cliff.* 496. Ipom. ſylveſtris. BROWN. *Jam.* 155. Convolv. maximus &c SLOAN. *Jam.* 55. *Hiſt.* I. p. 151. T. 96. f. 1. Smil. aſp. Ind. Occident. C. B. *Pin.* 296. Munda-Valli. *Hort. Mal.* XI. p. 103. T. 50. BURM. *Fl. Ind.* p. 49.

(11) *Ipomoia* Fol. Cord. Pedunc. multifloris &c. Adamboe. *Hort. Mal.* XI. p. 115. T. 56.

labar, als op Ceylon en Java groeit, en insgelyks zeer groote Bloemen heeft, maakt deeze Soort uit. De Bloem is dikker dan in de anderen, en onder den vyfdeeligen Kelk schuilt een andere, die klein is en rond, niet verdeeld.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(12) Trechter-Winde *met Hartvormige effenrandige Bladen en getropte Bloemen, die onverdeeld zyn.*

XII. *Ipomoia Violacea.* Violette.

De Quamoclit, met zeer groote Hartvormige Bladen, van PLUMIER, maakt deeze Soort uit. Dit Amerikaansche Gewas wordt in de Tuinen der Zuidelyke deelen van Europa voortgeteeld.

(13) Trechter-Winde *met Hartvormige gladde Bladen, veelbloemige Bloemsteelen en uitgerande Bloemen.*

XIII. *Carnea.* Vleeschkleurige.

Onder deeze bepaaling, doch met geene *gerande* maar *uitgerande* Bloemen, stelt de Heer JACQUIN deeze voor, welke hy in 't Kreupelbosch aan den Zeekant, by Karthagena in de Westindiën, gevonden hadt. 't Gewas is Heesterachtig, op opene plaatsen zig tot eens Mans langte

(12) *Ipomoia* Fol. Cord. integerrimis &c. SAUV. *Monsp.* 114. GOUAN *Monsp.* 95. Quamoclit Fol. amplisf. Cordiformibus. PLUM. *Sp.* 3. *Ic.* 93. f. 1. Conv. major fol. subrotundo Fl. amplo purpureo. SLOAN. *Jam.* 55. *Hist.* I. p. 155. T. 98. f. 1.

(13) *Ipomoia* Fol. Cordatis glabris &c. JACQ. *Amer.* 26. T. 18.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

langte ophoudende, doch in de Bosschen tot twintig Voeten hoogte de Boomen beklimmende. De Bladen zyn somtyds agt Duimen lang en breed, met een Steel van drie Duimen: de Bloemen Reukeloos, drie Duimen lang, zeer fraay, Vleeschkleurig. De Ingezetenen noemen het *Campanilla*, dat is Klokjes.

XIV. *Ipomoia repanda.* Uitgegulpte.

(14) Trechter-Winde *met langwerpig Hartvormige uitgegulpte Bladen en Takkig getroste Bloemsteelen.*

De zelfde Kruidkenner vondt deeze op Heesterachtige Heuvels van 't Eiland Martenique. Het was over 't geheel een zeer glad Gewas, met ronde windende Stengen, en zeer fierlyk door zyne hoogroode Bloemen, van twee Duim langte, die aan den Mond zeer diep ingesneeden waren, hebbende een Eyronden, in vyven gedeelden, Kelk.

XV. *Hastata.* Pylbladige.

(15) Trechter-Winde *met Pylswys' Piekvormige Bladen en tweebloemige Bloemsteelen.*

De Heer N. L. BURMANNUS, deeze afbeeldende, merkt aan, dat de Bladen zeer glad en glanzig zyn. De Bloem is geel, met een Pypje van een Duim lang, hebbende den Mond zeer kort en platachtig gezoomd.

(16) Trech-

(14) *Ipomoia* Fol. Cord. oblongis repandis. JACQ. *Amer.* 28. T. 20.

(15) *Ipomoia* Fol. Sagittato-Hastatis, Pedunculis bifloris. BURM. *Fl. Ind.* 50. T. 18. f. 2. *Mant.* 204.

(16) Trechter-Winde *met Pylswyze van agteren geknotte Bladen en tweebloemige Bloemsteelen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XVI. *Ipomoia Glaucifolia.* Zeegroene.

Deeze Amerikaansche, in Nieuw Spanje voortkomende, is *Gesternde Akker-Winde*, met Zeegroene Bladen, door DILLENIUS getyteld. Zy groeit tot een Elle en meer hoogte. De geheele Plant is glad. De Bladen zyn, volgens de Waarneeming van dien Kruidkenner, zeer veranderlyk van figuur.

Pilosa. Gehaairde. Pl. XLII. *Fig.* 2.

In eenige opzigten komt met de drie voorgaande Soorten, doch in allen met geene overeen, die Soort van Trechter-Winde, uit myne gedagte Oostindische Verzameling, welke in *Fig.* 2, op Pl. XLII, is afgebeeld. Ik geef 'er, wegens de Haairigheid van het geheele Gewas, deezen bynaam aan. De Steng is rond en Wollig. De Bladen groeijen overhoeks, en zyn, inzonderheid aan de Steeltjes en Ribben, zo boven als onder, met zeer fyne witte Haairtjes bezet. Van boven is de Kleur donkerer, van onderen bleeker. De figuur, die zy hebben, is eenigermaate Pylvormig en vertoont zig als op de kanten een weinig uitgegulpt. Uit derzelver Oxelen komen de Bloemtrosjes voort, die byna even lang gesteeld zyn als de Bladen, en uit zes,

(16) *Ipomoia* Fol. Sagittatis postice truncatis &c. Conv. Stellatus Arvensis fol. glauco, DILL. *Elth.* 103. T. 87. f. 100.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

zes, agt of minder Bloemen bestaan. Deeze hebben Steeltjes van rykelyk een Kwartier Duims lang, zittende op een gemeenen Steel, die wederom twee Bosjes heeft, waar uit de enkelde Bloemsteeltjes voortkomen. Deeze zyn byna glad, gelyk de Kelken, die Eyrond en vierbladig zyn, geevende een Pypachtige Bloem uit, van een half Duim langte, in 't midden dikker, aan 't end met vyf scherpe Haairige Puntjes om 't Mondstuk, en rosachtig of Oranje-geel van Kleur. In 't onderste van de Bloempyp zyn vyf korte Meeldraadjes en een Styl, die zig in de vergroote en geopende Bloem, by *a*, duidelyk vertoonen. Dezelve bereikt omtrent de helft der hoogte van de Bloem, doch de Meeldraadjes zyn wat kleiner, en getopt met langwerpige Pylvormige Meelknopjes; gelyk men een derzelven, by *c*, driemaal in langte vergroot ziet. De Styl, die zeer ongewoon ruighaairig is, met een geknopten Stempel, by *b* afzonderlyk vertoond, heeft aan zyne Haairtjes verscheide Bolletjes van het Stuifmeel, waar mede de binnenste Oppervlakte van de Bloem ook is bestrooid. Om laag vertoont zig aan denzelven het rondachtige Vrugtbeginzel.

XVII. *Ipomoia Triloba.* Driekwabbige.

(17) Trechter-Winde *met driekwabbige Hart-*

vor-

(17) *Ipomoia* Foliis trilobis Cordatis &c. Conv. pentaphyllus minor Fl. purpureo? SLOAN. *Jam.* 55. *Hist.* I. p. 153. T. 97. f. 1. Ipomoia Eustachiana. JACQ. *Obs.* II. p. 12. T. 36.

vormige Bladen en driebloemige Bloemsteelen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Westindische heeft een windende, hoekige Steng, diep ingesneeden Bladen, die glad zyn: de Bloemen Cylindrisch en paarschachtig: twee Klootronde Stempels en gehaairde Zaadhuisjes.

Een dergelyke, doch met tweebloemige Steeltjes, heeft de Heer JACQUIN op St. Eustathius waargenomen.

(18) Trechter-Winde *met driekwabbige Hartvormige Bladen en veelbloemig getroste Bloemsteeltjes.* XVIII. *Ipomoia Hederifolia.* Klyfbladige.

Hier wordt de Quamoclit met driedeelige Klyfbladen, van PLUMIER, bedoeld. Zy heeft de Bloemen viermaal zo lang als de voorgaande.

(19) Trechter-Winde *met driekwabbige Bladen en vergaarde Bloemen.* XIX. *Hepaticifolia.* Leverkruidbladige.

Op Ceylon en Java groeit deeze, die wegens haare driekwabbige Bladen en vergaarde Bloemen zeer kenbaar is, zynde door den Heer N. L. BURMANNUS afgebeeld.

(20) Trech-

(18) *Ipomoia* Fol. trilobis Cord. &c. Quamoclit Hederæ folio trifido. PLUM. *Sp.* 3. T. 93. f. 8.

(19) *Ipomoia* Fol. trilobis, Flor. aggregatis. *Fl. Zeyl.* 79. Conv. Ind. villosus &c. HERM. *Lugdb.* 182. Convolv. Zeyl. hirsutus, Fol. Hepaticæ. BURM. *Zeyl.* 73. *Fl. Ind.* p. 20, f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

XX. *Ipomoia Tamnifolia.* Ruigbladige.

(20) Trechter - Winde *met Hartvormige gespitste gehaairde Bladen en vergaarde Bloemen.*

Volgens DILLENIUS heeft deeze Karolinische de Zaadhuisjes plat, gerond vierhoekig, in twee Holligheden ieder twee Zaadjes bevattende: 't welk zyn Ed. genoegzaam tot een Soortelyk Kenmerk aanmerkt. Dit komt overeen met de opgegevene Kenmerken der Winde. De Hoofdjes zyn, wegens de aangevoegde Blaadjes, ruig; de Bloempjes zeer klein, Trechterachtig, in vyven gedeeld. Het is een Jaarlyks Gewas, dat uit zyne Ranken Melk geeft, bloeijende in de Zomer.

XXI. *Pes Tigridis.* Tygerpoot.

(21) Trechter - Winde *met gepalmde Bladen en vergaarde Bloemen.*

De zonderlinge verdeeling der Bladen doet deeze noemen *Tygerpoot*. Men vindt 'er de Afbeelding van by HERMANNUS, doch waar de Bloemen, zo hy klaagt, niet wel uitgedrukt zyn. Zy komen, zegt hy, met haar vyven of zevenen, uit ruige Hoofdjes voort, en zyn wit van Kleur. Het Merg der Zaaden, in laauw Water

(20) *Ipomoia* Fol. Cord. acuminatis pilosis &c. Volubilis Caroliniensis, Tamni folio subhirsuto. DILL. *Elth.* 428. T. 318. f. 410.

(21) *Ipomoia* Fol. palmatis, Flor. aggregatis. *Fl. Zeyl.* 79. Convolv. Zeyl. villosus. 5 phyll. & 7 phyll. minor. HERM. *Lugdb.* 184. T. 185. Vol. Zeyl. Pes Tigrinus dicta. DILL. *Elth.* f. 411. Pulli - Schovadi. *Hort. Mal.* XI. p. 121. T. 59. BURM. *Fl. Ind.* 50.

ter geworpen, zou, volgens hem, ontbonden worden in fyne witte Blaadjes, met die der Plant naauwkeurig overeenkomende. DILLENIUS heeft de Bladen en Bloemhoofdjes beter in Afbeelding gebragt. De Javaansche heeft de Bladen met witte Haairtjes bezet, doch de Persische zeer glad, getuigt de Heer BURMANNUS. In myn Exemplaar, van Java, zyn de Bladen niet alleen, maar het geheele Gewas gehaaird.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Moningynia.*

POLEMONIUM. Speerkruid.

Een vyfdeelige Bloem, die Raderachtig is, en den bodem geslooten heeft door Klepjes, waar op de Meeldraadjes staan; een driedeelige Stempel en een driehokkig Zaadhuisje boven den Kelk. Dus zyn de byzondere Kenmerken opgegeven van dit Geslagt, 't welk thans maar drie Soorten bevat, naamelyk.

(1) Speerkruid *met gevinde Bladen en regtopstaande Bloemen, den Kelk langer dan het Bloempypje.*

I. *Polemonium cœruleum.* Blaauw.

Dit Kruid is een inboorling der Noordelyke deelen van Europa, hoewel men het ook in Swit-

(1) *Polemonium* Foliis Pinnatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 216. p. 159. *Veg.* XIII. Gen. 217. p. 172. Polemonium. *Fl. Lapp.* 86. *Fl. Suec.* 175. HALL. *Helv.* 163. R. *Lugdb.* 432. HALL. *Helv.* 490. Valeriana cœrulea. C. B. *Pin.* 164. Valeriana peregrina &c. LOB. *Ic.* 716. Val. Græca. DOD. *Pempt.* p. 352. *α.* Pol. Cal. Lanatis. *Hort. Ups.*

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Switzerland, op eenige plaatſen, aantreft. In Lapland, op de Gébergten, komt het, dat zonderling is, wild voor; doch in Sweeden wordt het, gelyk in de middelſte deelen van Europa, in de Tuinen geplant en verdraagt aldaar de ſterkſte Winterkoude. Van waar het, derhalve, den naam van *Griekſche Valeriaan* bekomen hebbe, is duiſter. 't Gemeene Volk, in Engeland, noemt het den *Hemel-Ladder* of *Ladder Jakobs.* Misſchien komt dit van deszelfs regtopſtaande Geſtalte en dat de Bloemen als naar den Hemel zien.

Het geeft Stengen uit van een Elle en hooger, die Takkig zyn, doch Kruidig, met gevinde Bladen, die uit elf en meer paaren van Vinnetjes beſtaan, met een oneffen Blaadje aan 't end. De Vinblaadjes zyn Eyrond Lancetvormig en vertoonen dus de figuur van een Piek- of Speer-Yzer; om welke reden, misſchien, de Duitſchers den naam van *Speerkruid*, tot de Valeriaan behoorende, aan dit Geſlagt toepasſen. De Bloemen, die een kort Pypje hebben, zyn meer Raderachtig dan Klokvormig, zynde in vyf Slippen verdeeld. Men neemt waar, dat ſomtyds uit eenen zelfden Wortel Stengen groeijen met witte en met blaauwe Bloemen; dat iets byzonders is, in weinig Planten voorkomende. Ook is 'er een Siberiſche in de Upſalſche Tuin geweeſt, die in Loof en Geſtalte een weinig verſchilde, hebbende gewolde Kelken. LOBEL heeft, onder den naam van *Vreemde Valeriaan*

der

der Nederlanderen en Hovenieren, of *basterd-Valeriaan*, de *Griekſche* van DODONÆUS, een goede Afbeelding van dit Kruid gegeven. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(2) Speerkruid *met zeven-Vinnige Bladen, de end-Bloemen knikkende.* II. *Polemonium reptans.* Kruipend.

De kruipende Wortel, het getal der Vinblaadjes en de houding der Bloemen, onderſcheiden dit Virginiſche genoegzaam. Het is door MILLER afgebeeld. 't Gewoone groeit ook aldaar.

(3) Speerkruid *met de onderſte Bladen Piekvormig, de bovenſten Lancetvormig.* III. *Dubium.* Twyfelachtig.

Dit groeit ook in Virginie, doch wordt van den Ridder aangemerkt als twyfelachtig van Geſlagt. Het komt echter met het Speerkruid in de meeſte opzigten overeen; maar heeft den Styl, die enkeld is, ter halver langte in tweeën gedeeld. De Geſtalte is als die der Eerenprys met Bladen van Teucrium, volgens CLAYTON, die zegt, dat de bovenſte Bladen langwerpig Eyrond; de overigen ge-oord zyn.

Het Roode Speerkruid is een Soort van Trechter-Winde geworden * en de Vyfde Soort onder den naam van *Elliſia*, als een nieuw Geſlagt, beſchreeven †.

* Zie bladz. 567.

† Bladz. 502.

CAM-

(2) *Polemonium* Fol. pinnatis ſeptenis, Floribus nutantibus. GRON. *Virg.* 22. MILL. *Dict.* T. 109.

(3) *Polemonium* Fol. inferioribus Haſtatis, ſuperioribus Lanceolatis. GRON *Virg.* 29.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

CAMPANULA. Klokjes.

Een eigentlyk Klokswyze Bloem, die den bodem gesslooten heeft met Klepjes, waar op de Meeldraadjes staan, en een driedeelige Stempel. De Kelk wordt een Zaadhuisje, dat aan de zyden met Gaten open barst.

Dit zyn de byzondere Kenmerken van het tegenwoordige Geslagt, dat den naam van *Klokjes* voert, en waar van de meeste Soorten, welken het 'er over de veertig bevat, Europische zyn, die in de Tuinen tot sieraad der Bloemperken worden nagehouden. Ik zalze, derhalve, om niet te zeer uit te weiden, grootendeels maar als met den Vinger aanroeren.

LINNÆUS brengtze onder drie Afdeelingen, waar van de eerste de Bladen gladder en smaller, de tweede dezelven breeder en ruuw; de derde het Zaadhuisje met de omgeboogene Slippen van den Kelk bedekt heeft.

* Met de Bladen gladder en smaller.

I. *Campanula Cenisia.* Piemonteesche.

(1) Klokjes *met eenbloemige Stengen en Eyronde gladde effenrandige Bladen, die op de kanten eenigermaate gehaaird zyn.*

Op dat gedeelte van 't Gebergte Cenis in Piemont, 't welke men *Ronche* noemt, groeit dit

(1) *Campanula* Caulibus unifloris &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 217. p. 159. *Veg.* XIII. Gen. 218. p. 173. ALL. *Pedem.* 35. T. 5. f. 1.

dit Plantje, dat enkelde Stengetjes uitgeeft van een Duim lang, Draadachtig dun, met vier of vyf Blaadjes en taamelyk groote Bloemen. De Kelk is ruig en ruuw. De Heer ALLIONI heeft het afgebeeld.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Klokjes *met een eenbloemige Steng, de Kelk zo groot als de Bloem.*

II. *Campanula uniflora.* Eenbloemige.

Deeze, op de Laplandsche Gebergten waargenomen, heeft een enkeld Stengetje van een Vinger lang, met een blaauw Blommetje en een Peerachtig Zaadhuisje.

(3) Klokjes *met eenbloemige Stengen, die Eyronde gekartelde Blaadjes hebben; de Kelken knikkende.*

III. *Pulla.* Donkere.

De Heer JACQUIN heeft een naauwkeurige Afbeelding gegeven van deeze, die op de hoogste Bergen van Oostenryk groeit, hebbende Stengetjes van een Span hoog en donker blaauwe Bloemen. Zy wil, zegt hy, wel voort in de Tuinen. Men vindt 'er ook met verscheide Bloemen op den top der Stengetjes.

(4) Klokjes *met de Wortelbladen Niervormig, de Stengbladen Liniaal.*

IV. *Rotundifolia.* Rondbladige.

Dee-

(2) *Campanula* Caule unifloro &c. *Fl. Lapp.* 85. T. 9. f. 5, 6. *Fl. Suec.* 177. 185.

(3) *Campanula* Caul. unifloris &c. Camp. alpina latifolia Flore pullo. C. B. *Pin.* 93. *Prodr.* 33. JACQ. *Obs.* 30. T. 18.

(4) *Campanula* Fol. Radicalibus Reniformibus &c. *Fl. Lapp.* *Suec.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.* Deeze groeit in de Weiden en aan de kanten der Akkeren door geheel Europa; als ook op veele plaatſen in onze Nederlanden, alwaar menze *Wilde kleine Klokjes* noemt. De Bloemen zyn doorgaans blaauw, doch men vindtze ook met witte Bloemen.

V. *Campanula patula.* Ylbloemige. (5) Klokjes *met geſtrekte Bladen, de Wortelbladen Lancetswys' ovaal, en een yle Bloempluim.*

Op de Akkers, in Engeland en Sweeden, groeit deeze, die den Kelk, aan 't onderſte der Slippen, wederzyds met een blaauwachtig Tandje heeft. De Geſtalte zweemt naar de volgende.

VI. *Rapunculus.* Raponce. (6) Klokjes *met gegolfde Bladen, de Wortelbladen Lancetswys' Ovaal, en een gedrongen Bloempluim.*

Deeze Soort noemt men in 't Latyn *Rapunculus*, in 't Franſch *Raiponce*, in 't Engelſch *Rampions*, in 't Hoogduitſch *Rabuntzein*, en by ons

Succ. R. *Lugdb.* 247. Camp. minor rotundifolia vulgaris. β. Rotundifolia Alpina. γ. Alpina Linifolia coerulea. C. B. *Pin.* 93.

(5) *Campanula* Fol. ſtrictis &c. OED. *Dan.* 373. Camp. eſculentæ facie, Ramis & Floribus patulis. DILL. *Elth.* 68. T. 58. f. 68.

(6) *Campanula* Fol. undulatis &c. *H. Cliff.* 65. R. *Lugdb.* 246. N. 9. Rapunculus eſculentus. C. B. *Pin.* 92. Rapunculum. DOD. *Pempt.* 165. HALL. *Helv.* 494. GOUAN. *Monsp.* 96. GER. *Prov.* &c. &c.

ons *Raponce*. De gelyking van den Wortel naar een Raap heeft zekerlyk aanleiding gegeven tot die benaaming, welke wederom, wegens eenige gelykheid van Geſtalte, op veele andere Kruiden is toegepast. Het tegenwoordige groeit wild in de middelſte en Zuidelyke deelen van Europa, als ook in onze Nederlanden. Het heeft, in de Bosſchen, ſomtyds wel Stengen van eens Menſchen langte, doch gemeenlyk een of anderhalf Elle hoog, ruuw, hoekig gearmd, met zeer ſmalle Bladen, die by den Grond breeder. Op den top groeit een digte Pluim van Klokswyze Bloemen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Plant bevat een Melkachtig Sap, gelyk de meeſte andere Klokjes. Zy heeft den Wortel, inzonderheid in de Moeshoven geteeld zynde, taamelyk naar een Raap gelykende, omtrent een Vinger dik, en deeze is niet alleen eetbaar, maar, zo ſommigen willen, zelfs lekkerder dan Radys of Ramenasſen. Men gebruiktze tot opwekkinge van den Appetyt en legtze ten dien einde in Azyn. Met lange Peper gegeten, zouden zy de veelheid van het Zog en Zaad vermeerderen.

(7) Klokjes *met de Wortelbladen ſtomp ovaal, de Stengbladen Lancetvormig Liniaal, een weinig*

VII. *Campanula Perſicifolia.* Perſikbladige.

(7) *Campanula* Fol. Radicalibus obovatis &c. *Fl. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb.* 246. Rapunculus Perſicifolius magno flore C. B. *Pin.* 93. Campanula Perſicifolia noſtras. LOB. *Ic.* 327. Campanula media. DOD. *Pempt.* 166.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

weinig getand, ongesteeld, ver van elkander.

Deeze heeft een enkelde Steng en wordt *Persikbladige* met een groote Bloem van BAUHINUS getyteld. De Groeiplaats is in de Noordelyke deelen van Europa op ruuwe plaatsen. In de Tuinen is zy zeer gemeen, met blaauwe en witte Bloemen.

VIII. *Campanula Pyramidalis* Pieramidaale.

(8) Klokjes *met effene, Zaagswys' getande, Hartvormige Bladen, die aan de Steng Lancetvormig: de Stengen enkeld en Biesachtig, met zydelingse ongesteelde Kroontjes.*

Onder den naam van *Pieramidaale* is deeze niet minder bekend, en in Potten tot sierlyk Bloemwerk bekwaam.

IX. *Americana.* Amerikaansche.

(9) Klokjes *met Hartvormige en Lancetvormige Bladen, de Bladsteelen kanthaairig, de Bloemen eenzydig, in vyven gedeeld en vlak.*

Deeze, die in Pensylvanie groeit, brengt drie of meer Bloemen uit ieder Oxel of Blikje voort; de Bloemen zyn klein: de Styl is langer dan de Bloem.

(10) Klok-

(8) *Campanula* Fol. lævibus serratis cordatis &c. *H. Cliff* R. *Lugdb.* 246. Rap. Hortensis latiore folio s. Pyramidalis. C. B. *Pin.* 93. Campanula major. DOD. *Pempt.* 166.

(9) *Campanula* Fol. Cord. Lanceolatisque &c. R. *Lugdb.* 246. N. 4. Trachelium Americ. minus fl. cœruleo patulo, DOD. *Mem.* T. 111.

(10) Klokjes *met Lancetvormige Bladen, die aan de Steng spits getand, de Bloemen knikkende in Pluimen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. X. *Campanula Liliifolia.* Lelybladige.

In Tartarie en Siberie heeft deeze haare Groeiplaats. Zy is, door AMMAN, Klokjes met gladde Brandenetel-Bladen en kleine hangende Bloemen, getyteld.

(11) Klokjes *met Ruitswyze gekartelde Bladen, eenzydige Aairen en getande Kelken.* XI. *Rhomboidea.* Ruitswyze.

In Switzerland en Italie komt deeze voor, tot welke thans de Klokjes-Plant van ALPINUS of kleine Pieramidaal, wordt t'huis gebragt.

** Met breedere ruuwe Bladen.

(12) Klokjes *met Lancetswys' Eyronde Bladen, een enkelde ronde Steng, eenzaame gesteelde Bloemen, en knikkende Vrugten.* XII. *Latifolia.* Breedbladige.

Deeze Soort groeit natuurlyk in Engeland en Sweeden[a], op Bergachtige plaatsen en in Haagen, zegt LINNÆUS. CLUSIUS hadtze *Groot Hals-*

(10) *Campanula* Fol. Lanceolatis &c. Camp. Urticæ foliis glabra. AMM. *Ruth.* 11. N. 17.

(11) *Campanula* Fol. Rhomboidibus ferratis &c. Campanula Alpini. *Sp. Plant.* 1669. Rapunculus Teucrii folio. BARR. *Rar.* 78. T. 567. Rapunculus Alpinus rhomboidalis. BOCC. *Mus.* 75. T. 61. HALL. *Helv.* 491.

(12) *Campanula* Fol. ovato-lanceolatis &c. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 245. Camp. maxima Fol. latissimis. C. B. *Pin.* 94. Trachelium majus Belgarum. CLUS. *Hist.* II. p. 172.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Halskruid der Nederlanderen genoemd en BAUHINUS *zeer groote Klokjes* met zeer breede Bladen. Deeze zegt dat het een byna Heesterachtig Gewas is, met witte, blaauwe en somtyds Aschgraauwe Bloemen.

XIII. *Campanula Rapunculoides.* Rapons-achtige.

(13) Klokjes *met Hartvormig Lancetvormige Bladen, een Takkige Steng, eenzydige verstrooide Bloemen en omgeboogene Kelken.*

Deeze groeit in Switzerland, Vrankryk, Oostenryk, op zeer drooge plaatsen. Het zouden de Klokjes, met langwerpige minder ruuwe Brandenetel-Bladen, van BAUHINUS zyn, volgens HALLER.

XIV. *Bononiensis.* Bononische.

(14) Klokjes *met Eyrond-Lancetvormige, van onderen ruuwe, ongesteelde Bladen; de Steng gepluimd.*

Gedagte Kruidkenner heeft deeze, in zyne *Flora Helvetica*, voorgesteld onder den naam van Klokjes met een zeer Takkige Steng, de Bladen Eyrond-Lancetvormig, van onderen Wollig, en veelbloemige regtopstaande Steeltjes. De Bloempluim is zeer lang. Op de toppen van

(13) *Campanula* Fol. Cordato-Lanceolatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 246. N. 5. Campanula Hortensis Rapunculi Radice repente. C. B. *Pin.* 94.

(14) *Campanula* Fol. ovato-Lanceolatis &c. Camp. sive Cervicaria Bononiensis. J. B. *Hist.* II. p. 804. MORIS. *Hist.* II. p. 461. *S.* 5. T. 4. f. 38. HALL. *Fl. Helv.* 689. SEG. *Veron.* I. p. 176.

van 't Gebergte, by Bononie, is deeze Soort ook waargenomen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(15) Klokjes *met Liniaal-Elsvormige Bladen en Bloemhoofdjes aan 't end.*

XV. *Campanula Graminifolia.* Grasbladige.

Deeze Soort is Alpische Klokjes, met Bladen van Boksbaard, door BAUHINUS getyteld. De Stengen zyn zeer eenvoudig, naauwlyks langer dan de Bladen. De Groeiplaats is op de Bergen van Italie.

(16) Klokjes *met een hoekige Steng, gesteelde Bladen, kanthaairige Kelken en driedeelige Bloemsteelen.*

XVI. *Trachelium.* Halskruid.

Deeze, die vry algemeen, op woeste plaatsen, in Europa en ook in onze Nederlanden groeit, is door LOBEL voorgesteld onder den naam van *Trachelium*, *Cervicaria* en *Uvularia* der Kruidkundigen. DODONÆUS noemtze *Groot Halskruid.* Men vindtze dikwils in de Hoven, alwaar zy voorkomt met witte en blaauwe en somtyds met dubbelde of gevulde Bloemen

(15) *Campanula* Fol. lineari-subulatis, Capitulo terminali. Camp. Alpina Tragopogi folio. C. B. *Pin* 94. Trach. Tragopog. folio montanum. COL. *Phyt.* p. 25. J. B. *Hist.* II. p. 802. Trachel. minus Gramineum. BARR. *Ic.* 332.

(16) *Campanula* Caule angulato, Fol. petiolatis &c. *Fl. Succ.* R. *Lugdb.* 245. N. 2. Camp. vulgatior Fol. Urticæ vel major et asperior. C. B. *Pin.* 94. Trachelium Cervicaria &c. LOB. *Icon.* 326. Cervicaria major. DOD. *Pempt.* 164. GORT. *Belg.* 57. HALL. *Helv.* 490.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

men van beiderley Kleuren, zo de Heer HALLER aantekent. De Bloemsteelen zyn driedeelig en driebloemig zegt LINNÆUS.

XVII. *Campanula Glomerata.* Rondhoofdige.

(17) Klokjes *met een enkelde hoekige Steng en gesteelde Bloemen, die tot een end-Hoofdje vergaard zyn.*

Deeze Soort, ook in de Europische Tuinen bekend, groeit op drooge Velden, zo wel in de Noordelyke, als in de Zuidelyke en middeldeelen van Europa. De Bladen zyn langwerpig Eyrond, ongesteeld en stompachtig. Behalven de topbloemen komen 'er drie, ongesteeld, in de Oxels der Bladen voort. Van deeze Soort zyn aanmerkelyke Verscheidenheden.

XVIII. *Cervicaria.* Stekelige.

(18) Klokjes, *stekelig van Loof, met ongesteelde Bloemen, een end-Hoofdje, en Bladen die Lancetvormig Liniaal en gegolfd zyn.*

Dit is een zeer stekelige en uitermaate ruige Soort, die twee of drie Ellen hoog wordt, groeijende in Switzerland, Sweeden en Duitschland, op ruuwe Boschachtige plaatsen. De buitenste hoe-

(17) *Campanula* Caule angulato simplici &c. *Vir. Cliff. Fl. Suec.* DALIB. *Paris.* 67. R. *Lugdb.* 245. N. 3. Campanula Pratensis Flore glomerato. C. B. *Pin.* 94. Trachel. Alpinum. HERM. *Par.* p. T. 235. HALL. *Helv.* 492. GOUAN *Monsp.* 97.

(18) *Campanula* hispida, Flor. sessilibus &c. *Fl. Suec.* &c. Campanula Fol. Echii. C B. *Prodr.* 36. Trachel. altiss. Fol. asperis angustis, Flor. parvis. J. B. *Hist.* II p. T. [illegible] HALL. [illegible]

hoeken van de Bloemen zyn, op de kant, overlangs gehaaird. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(19) Klokjes, *ſtekelig van Loof, met een langwerpig Eyronde end-Tros; de Steng ongetakt; de Bladen Lancetvormig Liniaal.* XIX. *Campanula Thyrſoïdes.* Getrofte.

Deeze munt door haare kleinte uit, groeijende weinig meer dan een Voet hoog, en niettemin een Aair of end-Tros hebbende langer dan een Handbreed. Die Tros beſtaat uit lang Klokvormige Bloemen, met een uitſteekenden Styl, en is met Bladen doormengd. Het maakt, niettemin, een dik Gewas uit, met de Bladen ruig en ruuw en een dikken gearmden Wortel. Het wordt van ſommigen, deswegen, *Alpiſche Katteſtaart* geheten, als groeijende op de hooge Gebergten van Hercynie en Karniolie. Een fraaije Afbeelding heeft de Heer JACQUIN gegeven van deeze ſchoone Bergplant, die in de Tuinen wel twee Voeten hoog wordt, ſtrekkende tot een groot ſieraad der Bloemperken.

(20) Klokjes *met een ongetakte Steng en een rondachtig Hoofdje van ongeſteelde Bloemen, de Bladen van onderen Wollig.* Op XX. *Petræa.* Rotzige.

(19) *Campanula* hispida, Racemo ovato &c. Camp. Fol. Echii C. B. *Pin.* 94. Alopecurus Alpinus &c. J. B. *Hiſt.* II. p. 809. Cervicaria major tenuifolia. THAL. *Herc.* 32. T. 4. HALL. *Helv.* 193. JACQ. *Vind.* 211. Obſerv. 34. T. 21.

(20) *Campanula* Caule angulato ſimplici, Flor. ſesſilibus &c. Camp. Fol. lanceolato-ovatis. SEG. *Ver.* p. 179. Campanula Alpina ſphærocephalos. C. B. *Pin.* 94. Trachelium majus petræum. PON. *Bald.* 333. J. B. *Hiſt.* II. p. 801.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Op 't Rotzig Gebergte Baldo, in 't Veroneesche, groeit deeze, die Stengen heeft van een Elle hoog. De Bladen zyn langwerpig Eyrond, ftompachtig, Zaagswys getand, van boven ruuw, van onderen bekleed met een Sneeuwwitte Wolligheid.

*** De Zaadhuisjes met de omgeboogene Kelk-flippen gedekt.

XXI. *Campanula dichotoma.* Gegaffelde.

(21) Klokjes *met vyfhokkige gedekte Zaadhuisjes, een gegaffelde Steng en knikkende Bloemen.*

Deeze, in Syrie en op Sicilie groeijende, heeft langwerpig ronde Bladen, als van Bafilicum, de Steng omvattende, ruuw. De Bloemen komen eenzaam uit de mikken en toppen der Takken voort.

XXII. *Medium.* Marietten.

(22) Klokjes *met vyfhokkige gedekte Zaadhuisjes; de Steng onverdeeld, regtopftaande, gebladerd; de Bloemen overend.*

GESNERUS en anderen ftellen vast, dat dit Kruid het *Medion* van DIOSCORIDES zy. De Nederlanders noemen het Marietten zegt Lo-

(21) *Campanula* Capfulis quinquelocularibus &c. RAJ. *Hift.* 736.

(22) *Campanula* Caps. quinquelocul. obtectis &c. R. *Lugdb.* 245. N. 1. Camp. Calycibus tergo Lamellis quinque. *H. Cliff.* 64. Campan. hortenlis folio et flore oblongo. C. B. *Pin.* 94. Viola Mariana. DOD. *Pempt.* 163. LOB. *Icon.* 342. *Kruidb.* 398.

LOBEL, welke naam van 't Fransch *Mariettes*, en dit van 't Latyn *Viola Mariana*, zyne afkomst heeft. Het betekent zo veel, als *Onzer Vrouwe Violieren*, wegens de schoonheid der Bloemen, die Violet of ook bleek en witachtig zyn. Zy hebben een wyde Cylindrische Pyp, die zig in omgeboogen Punten uitbreidt, en daar op volgen ronde Bolletjes, naar die van 't Halskruid of Raponce gelykende, waar in een driekantig Zaad. Sommigen willen, dat het de *Wilde Raap* van DIOSCORIDES zou zyn. De natuurlyke Groeiplaats is in luchtige Bosschen van Duitschland en Italie, zegt LINNÆUS; volgens MATTHIOLUS waarschynlyk: want andere Kruidkundigen is het in Duitschland of Italie niet voorgekomen. In Provence, evenwel, zou het, volgens GERARD en GARIDELL, wild groeijen; doch het schynt, dat zy de volgende Soort, met de Afbeeldingen van BAUHINUS meer overeenkomstig, bedoelen. In Engeland noemt men het *Coventry-Bells*, als daaromstreeks groeijende en de Wortel wordt, als die van Raponce, op de manier van Slaa in de Vasten gegeten, zo LOBEL verhaalt. Het Blad is lang, smal en ruig, en aan de kanten een weinig gefriseerd.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Monogynia.*

(23) Klokjes *met vyfhokkige gedekte Zaadhuis.*

XXIII. *Campanula Barbata.* Gebaarde.

(23) *Campanula* Capsulis quinquelocularibus &c. Camp. Foliis Echii, Flor. villosis. C. B. *Pin.* 94. *Prodr.* T. p. 36. Ra-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *huisjes; een ongetakte byna eenbladige Steng; Lancetvormige Bladen en gebaarde Bloemen.*

Eenwy-vige. De voorgaande Soorten hebben de Bloemen wel eenigermaate ruig, doch in deeze zyn dezelven van binnen als gebaard. Het is de *Berg-Raponce* van BAUHINUS, groeijende op de Alpen van Switzerland, Oostenryk en Piemont. De Steng is maar een Span hoog, in 't midden één Blaadje hebbende, dat naar de Wortelbladen gelykt, welke Lancetvormig, ruuw, stompachtig en effenrandig zyn. Aan den top van de Steng komen de Bloemen, die over ééne zyde hangen, voort. De Heer ALLION heeft deeze Soort afgebeeld en Doktor SCOPOLI merkt aan, dat dezelve somtyds voorkomt met ééne Bloem, somtyds met twee, drie, vier, en somtyds met veele Bloemen, als wanneer de Steng ook veelbladig is (*). Van de Vierbloemige geeft JACQUIN een fraaije Afbeelding. Zy is gemeen op de Velden van Oostenryk, aan den voet der Bergen, en valt ook in de Nederlanden (†).

(24) Klokjes

Rapunculus montanus. J. B. *Hist.* II. p. 808. Camp. Foliis hispidis, Caule subunifloro. ALL. *Pedem.* 36. T. 6. f. 2. Camp. Barbata. SCOP. *Ann.* 2. p. 45. JACQ. *Observ.* II. p. 14. T. 37. HALL. *Helv.* 493. N. 8, 9.

(*) Uit de gedagte Waarnoemingen van den Heer SCOPOLI blykt, dat die beide Soorten van den Heer HALLER hier t'huis behooren, waar aan dezelve, om 't getal der Bloemen, twyfelde.

(†) GORTER *Fl. Belg.* p. 57.

(24) Klokjes *met stekelig Loof, een losse Aair, overhoekse Bloemen en effenrandige Liniaale Bladen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XXIV. *Campanula spicata.* Geaairde.

Deeze, in 't Walliser-Land huisvestende, heeft den Wortel een Vinger dik, de Stengbladen korter dan die van den Stoel; de Steng een Voet hoog, uitloopende in een zeer lange Aair van ongesteelde Bloemen, die Rolrondachtig zyn.

(25) Klokjes *met een ongetakte Steng en eenbloemige Bloemsteeltjes, die tweebladig zyn, in de Oxelen.* XXV. *Alpina.* Alpische.

Op den Schneeberg by Weenen groeit deeze, die de Bladen lang en smal, stomp en ruig heeft, met lange Bloemsteeltjes in de Oxelen. Zy was *Alpische lange Wollige Klokjes* van C. BAUHINUS getyteld. 't Is een fraay Plantje, zelden hooger dan een half Voet, over 't geheel ruighaairig, zegt JACQUIN. Het heeft twee Blikjes.

(26) Klokjes *met vyfhokkige Zaadhuisjes, die ge-* XXVI. *Mollis.* Zagte.

(24) *Campanula* hispida Spicâ laxa &c. Camp. hirsuto Folio angusto &c. PLUK. *Alm.* 76. T. 153. f. 3.

(25) *Campanula* Caule simplici, Pedunculis unifloris &c. JACQ. *Vind.* 210. Campan. Alpina pumila Lanuginosa. C. B. *Pin.* 94. Trachelium pumilum Alpinum. CLUS. *Hist.* 171.

(26) *Campanula* Caps. quinqueloc. obtectis &c. Camp. rotundifolia hirsuta Saxatilis, Folio molli. BOCC. *Mus. App.* Campanula hirsuta Ocymi folio, Caulem ambiente, Flor. pendulo. BOCC. *Sic.* 83. Viola Mariana minor cœrulea. BARR. *Rar.* 759.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Eenwyzige.

gedekt zyn en gesteeld, aen leggende Steng en rondachtige Bladen.

De Bloemen gelyken hier naar die der Marietten, en zyn zesmaal zo groot als de Bladen, die klein en Wollig ruig zyn, ongesteeld, de Stengen als omvattende. Het groeit op Sicilie, in de Levant en in Spanje.

XXVII. *Campanula Saxatilis.* Steenige.

(27) Klokjes *met vyfkielige gedekte Zaadhuisjes, overhoekse knikkende Bloemen en gekartelde stomp ovaale Bladen.*

Op Steenige Rotsen van 't Eiland Kandia nam TOURNEFORT deeze waar, die Bladen als der Madelieven heeft en groote blaauwe Bloemen.

XXVIII. *Sibirica.* Siberische.

(28) Klokjes *met driehokkige gedekte Zaadhuisjes en een gepluimde Steng.*

Door den Heer GMELIN is deeze in Siberie gevonden: de Steng hoekig hebbende, een Voet hoog; de Bladen zeer smal; de Bloemen langwerpig en klein, de Kelken stekelig, en de Bloemsteeltjes dikwils driebloemig.

(29) Klok-

(27) *Campanula* Caps. quinque-carinatis obtectis &c. Campanula Cretica Saxatilis, Bellidis folio, magno flore. TOURNF. *Inst.* 111. BARR. *Rar.* T. 813. Trachel. Saxatile. BOCC. *Mus.* 2. T. 64.

(28) *Campanula* Caps. trilocularibus obtectis, Caule Paniculato. GMEL. *Sib.* III. p. 154. T. 29.

(29) Klokjes *met vyfhokkige gedekte Zaadhuisjes, eenbloemige Stengen en drietandige Wortelbladen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Orientaalſche kleine kruipende Klokjes, van TOURNEFORT, worden hier betrokken. De Steng is eens zo lang als de Bladen, die aan den Stoel Lancetvormig zyn. XXIX. *Campanula tridentata.* Drietandige.

(30) Klokjes *met gedekte geſteelde Zaadhuisjes, en Zaagswys' getande Bladen, de Wortelbladen Lierachtig, de Stengbladen Lancetvormig.* XXX. *Laciniata.* Uitgehoekte.

Hier wordt een Soort bedoeld, die in Griekenland en op den Berg Libanon groeit, zynde *Griekſche Steen-Klokjes*, met Bladen van St. Jakobs-Kruid, door TOURNEFORT getyteld. Zodanige Bladen zyn in dit Geſlagt nog niet voorgekomen. Die Kruidkenner, deeze ſchoone Soort ontdekkende, zegt, dat zy omtrent twee Voeten hoog groeit, hebbende vry groote witte Bloemen. Volgens RAUWOLF zou dit het *Medion* van DIOSCORIDES zyn.

(31) Klok-

(29) *Campanula* Caps. quinquelocularibus obtectis. &c. SCHRÆB. *Dec.* 3. T. 2. Campanula Orient. pumila repens, TOURNF. *Cor.* 3.

(30) *Campanula* Caps. obtectis pedunculatis &c. Camp. Græca Saxatilis Jacobææ folio. TOURNF. *It.* I. p. 104. Tab. p. 99. Campanula Mariana lacin. fol. peregr. C. B. *Pin.* 94. GRON. *Or.* 19.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

XXXI. *Campanula stricta.* Gestrekte

(31) Klokjes *met gedekte Huisjes en stekelige Bladen; die aan de Steng, welke geheel ongetakt is, Lancetvormig, Zaagswys' getand; de Bloemen ongesteeld.*

De Steng is anderhalf Voet hoog: de Stoelbladen zyn Hartvormig of langwerpig Eyrond, wederzyds stekelig en gesteeld: de Bloemen komen eenzaam in de Oxels voort, en zien opwaards. 't Gewas groeit in Syrie en 't Beloofde Land.

XXXII. *Canariensis.* Kanarische.

(32) Klokjes *met vyfhokkige Zaadhuisjes, de Bladen gepaard, Piekvormig, getand en gesteeld.*

Deeze, van de Kanarische Eilanden afkomstig, heeft een enkele Steng van drie Voeten hoog, met knoopige en drievoudige Takken, ook drie Bladen by elkander aan den Steel, twee aan de Takken. De Bloemen, uit de mikken der bovenste Takken voortkomende, zyn gesteeld, Klokvormig. Doorgaans heeft hier een zesvoudige verdeeling in de Vrugtbeginzels, Kelk, Bloem, Meeldraadjes, 't Honigbakje en den Stempel, plaats. De Wortel is als een Raap.

(33) Klok-

(31) *Campanula* Capsulis obtectis, Fol. hirtis &c. Campanula Orient. Folio oblongo rigido aspero, Fl. sursum spectante TOURNF. *Cor.* 3.

(32) *Campanula* Caps. quinquelocularibus &c. Camp. Fol. hastatis dentatis. &c. *H. Cliff.* 65. T. 8. R. *Lugdb.* 247. Camp. Canariensis Regia f. Medium Rad. tuberosâ &c. PLUK. *Alm.* 76. T. 276. f. 1.

(33) Klokjes *met Kolomswys' vyfhokkige Zaadhuisjes, een Heesterige Steng, Liniaal-Elsvormige Bladen en zeer lange Bloemsteelen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XXXIII. *Campanula Fruticosa.* Heesterachtige.

De Klokjes met Blad van Afrikaansche Heide, en een gaapende blaauwe Bloem, by HERMANNUS, maaken deeze Soort uit, die aan de Kaap groeit.

(34) Klokjes *met een zeer Takkige verspreide Steng, de Bladen langwerpig eenigermaate gekarteld; de Bloemen eenzaam; de Zaadhuisjes driekantig.* XXXIV. *Speculum Veneris.* Vrouwen-Spiegel.

Deeze Soort van Klokjes, die in de Koornlanden door geheel Europa gemeen is, wordt *Vrouwen-Spiegel* in de Nederlanden genoemd, naar den Latynschen naam, afkomstig, zo sommigen willen, van haar glinsterend Zaad. Sommigen noemenze ook wel *Vyfhoekige Violieren*, om dat de Bloempjes, zig tegen den avond sluitende, een vyfkantige figuur aanneemen. De Stengetjes zyn naauwlyks een Voet hoog, met Bladen bezet: de Bloempjes eenzaam, paarsch van

(33) *Campanula* Caps. Columnaribus quinquelocularibus &c. Camp. Afr. Ericæ folio, Fl. coeruleo patulo. HERM. *Afr.* 5.

(34) *Campanula* Caule Ramosissimo diffuso &c. Camp. Calycibus Coroll. superantibus, Caps. Columnaribus. R. *Lugdb.* 247. N. 14. Onobrychis altera Belg. & Dod. LOB. *Icon.* 418.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

van Kleur, Sterswyze met de punten van den Kelk omringd. Te Parys, daar men het *Doucette* noemt, wordt de Wortel, in 't Voorjaar, als Salade gegeten (*).

XXXV. *Campanula hybrida.* Basterde.

(35) Klokjes *met de Steng van onderen een weinig Takkig, gestrekt: de Bladen langwerpig gekarteld; de Kelken vergaard, langer dan de Bloem, de Zaadhuisjes driekantig.*

Deeze, die men zeer kleine Vrouwen-Spiegel genoemd vindt, wordt door den Heer HALLER met de voorgaande tot ééne Soort gebragt, onder de benaaming van Klokjes met een Raderachtige Bloem en zeer lange Haauw of Zaadpeultje. Het Zaadhuisje, naamelyk, heeft hier een aanmerkelyke langte. Onze Ridder houdt deeze laatste voor een Basterd-Soort, uit de voorgaande als Moeder gesprooten. In Engeland en Vrankryk komt zy in de Koornlanden voor.

XXXVI. *Limonia.* Driebloemige.

(36) Klokjes *met de Takken wyd gemikt en onverdeeld, de Wortelbladen ovaal, glad, effenrandig, en drie ongesteelde Bloempjes.*

Dee-

(*) TOURNF. *env. Paris.* p. 252.

(35) *Campanula* Caule basi subramoso stricto &c. Camp. Arvensis minima erecta. MOR. *Hist.* II. p. 457. S. 5. T. 2. f. 22. Speculum Veneris minus. RAJ. *Hist.* 743. HALL. *Helv.* 496.

(36) *Campanula* Ramis patentibus indivisis &c. Camp. Orientalis Limonii minimi facie, Fl. patulo. TOURNF. *Cor.* 3.

Deeze Levantsche is zeer klein, en heeft Takken als Roedjes, met Elsvormige Blaadjes. De Bloempjes komen meest by drieën in de Oxels voort, met Blikjes van langte als het Vrugtbeginzel.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(37) Klokjes *met een byna verdeelde zeer Takkige Steng en smalle gespitste Blaadjes.*

XXXVII. *Campanula pentagonia.* Vyfhoekige.

Dit noemt men Vrouwen-Spiegel met eene zeer groote Bloem, uit Thracie. Het is in de Europische Kruidhoven bekend, en wegens de Vyfhoekigheid van de Bloem vermaard, zynde maar een jaarlyks Zaay-Plantje van een Handpalm hoog.

(38) Klokjes *met een enkelde Steng, Hartvormige getande omvattende Bladen en ongesteelde vergaarde Bloemen.*

XXXVIII. *Perfoliata.* Doorbladige.

Men vindt deeze Virginische ook in de openbaare Kruidhoven, wordende aldaar jaarlyks gezaaid. De Bloemen komen daar aan, zo wel als aan de voorige, dikwils gebrekkelyk voor.

(39) Klok-

(37) *Campanula* Caule subdiviso ramosissimo &c. *H. Cliff.* 66. R. *Lugdb.* 247. N. 15. Camp. pentagonia &c. TOURNF. *Inst.* 112. Speculum Veneris Fl. amplissimo Thracicum RAJ. *Hist.* 742.

(38) *Campanula* Caule simplici, Fol. Cordatis &c. *H. Ups* 40. Camp. Caule simplicissimo &c. R. *Lugdb.* 247. N. 12. Camp pentagonia perfoliata. MORIS. *Hist.* II. p. 457. S. 5. T. 2. f. 23. BARR. *Rar.* 83. T. 1133.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

XXXIX. *Campanula Capensis.* Kaapsche.

(39) Klokjes *met Lancetvormige getande Stekelige Bladen, zeer lange Bloemsteelen en schraale Zaadhuisjes.*

Dit is de tweede Soort van *Kaapse Klokjes.* Men vindt 'er by den Heer N. L. BURMANNUS nog twee als zodanig opgetekend, waar van de eene den bynaam van *Erinus*, zynde hier de laatste Soort, de andere dien van *Draba* voert.

XL. *Elatines.* Hartvormige.

(40) Klokjes *met Hartvormige getande ruigachtige gesteelde Bladen, leggende Stengen en Haairdunne veelbloemige Bloemsteeltjes.*

Op de hooge Gebergten, der Zuidelyke deelen van Europa, groeit deeze volgens den Heer ALLION.

XLI. *Hederacea.* Klyfbladige.

(41) Klokjes *met Hartvormige, vyfkwabbige, gesteelde gladde Bladen en een losse Steng.*

In Engeland, Vrankryk, Spanje, op belommerde plaatsen, die vogtig zyn, groeit deeze, volgens den Ridder. Zy voert den naam van Klokjes met Klyfachtige Bladen, by C. BAUHINUS, die verhaalt, dat het een zeer klein Plant-

(39) *Campanula* Fol. Lanceolatis dentatis hispidis &c. Camp. Africana annua hirsuta, latis serratisque foliis &c. COMM. *Hort.* II. p. 69. T. 35.

(40) *Campanula* Fol. Cordatis dentatis &c.

(41) *Campanula* Fol Cordatis quinquelobis &c. Camp. Fol. subrotundis &c. LOBEL. *Itin* 127. Campanula Cymbalariæ vel Hederæ folio. C. B. *Pin.* 93. *Prodr.* 34. MORIS. *Hist.* &c.

Plantje is, op de Heijen by Toulouſe groeijende en daar op leggende met zyne Rankjes, geevende blaauwe Klokswyze Bloempjes, ſomtyds aan 't end, ſomtyds op twee-Duims ſteeltjes tot de zyden uit. CHERLERUS hadt hetzelve ook by Parys gevonden; doch het was TOURNEFORT en VAILLANT aldaar niet voorgekomen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(42) Klokjes *met verſpreide Stengen; Lancetvormige Zaagswys' getande, afloopende Bladen, die een ruuwe Streep hebben, en geſteelde eenzaame Bloemen.* XLII. *Campanula Erinoides.* Afloopende.

Deeze Afrikaanſche, een zeer klein Kruidje, door den beroemden HERMANNUS aan de Kaap gevonden, heeft de gedaante, zegt hy, van het *Erinus* of Water-Baſilicum of eigentlyk van de *Lobelia Erinoides*, volgens den Ridder. De Stengetjes zyn zeer Takkig; de Blaadjes met Doorntjes kanthaairig. De Bloempjes komen eenzaam, ongeſteeld, aan 't end der Takjes voort. Het geeft Melk uit; gelyk meeſt alle Soorten van dit Geſlagt.

(43) Klokjes *met byna Eyronde effenrandige Bladen, en verſpreide Stengen.* XLIII. *Heterophylla.* Verſchilbladige.

Hier

(42) *Campanula* Caul. diffuſis &c. Camp. minor Africana, Erini facie, Flore violaceo, Caulibus erectis. HERM. *Lugdb.* 110. T. 111.

(43) *Campanula* Fol. ſubovatis glabris integerrimis &c. Camp.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Hier komt die Soort van Klokjes t'huis, welke de beroemde TOURNEFORT in Griekenland, en wel op het woeste Eiland Cheiro vondt, hebbende de onderste Bladen als die der Madelieven, de overigen rondachtig, als die van 't Penningkruid. Hierom wordt zy dus gebynaamd. De Wortel was wel een Duim dik, en liep door de Klooven der Rotsen.

XLIV. *Campanula Erinus.* Drietandige.

(44) Klokjes *met een gegaffelde Steng; ongesteelde Bladen; de bovensten gepaard en drietandig.*

In Italie, Spanje, Languedok en Provence, groeit deeze laatste Soort, die ook aan de Kaap der Goede Hope voortkomt, als gezegd is. Zy is *Muur*, met langwerpige getande Bladen en blaauwe Bloemen, getyteld by J. BAUHINUS. Zyn Broeder noemde ze *Kleine Raponce*, met ingesneeden Bladen. COLUMNA beeldtze af, onder den naam van een allerkleinste Soort van *Erinus* of Raponce. De Bloem is regelmaatig, kleiner dan de Kelk, de Stempel in drieën gedeeld, en dus behoort hetzelve tot dit Geslagt.

Die Soort van Kaapse Klokjes, waar aan de jonge

Camp. Saxatilis, Fol. infer. Bellidis, cæteris Nummulariæ. TOURNF. *Cor.* 3. *Itin.* I. p. 97. T. 93.

(44) *Campanula* Caule dichotomo &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* N. 13. GUETT. *Stamp.* 429. LOEFL. *Itin.* 127. GOUAN *Monsp.* 98. GER. *Prov.* 453. GAR. *Aix* 76. Erini f. Rapunculi minimum genus. COL. *Phyt.* 122. T. 28. Alsine oblongo Fol. serrato &c. J. B. *Hist.* III. p. 367.

jonge Heer BURMANNUS den bynaam van *Draba* geeft, heeft de Steng, zegt zyn Ed., enkeld, de Bladen Hartvormig Lancetswyze, ingesneeden, met zydelingse eenbloemige Steeltjes. Zy verschillen derhalve van de gemelde als ook van de leggende kleine Afrikaansche Klokjes, met Violette Bloemen, van HERMANNUS. Zonderling is 't, dat men onder de Oostindische Planten tot nog toe geene Klokjes waargenomen heeft.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

ROËLLA.

Dit Geslagt is door den Ridder getyteld ter gedagtenisse van wylen den Heer ROËLL, veele Jaaren Hoogleeraar der Ontleedkunde hier te Amsterdam en tevens Bewindhebber van de Westindische Kompagnie geweest zynde (*), wien de Cliffortsche Tuin, zo zyn Ed. erkent, veele raare Planten uit de beide Indiën, doch inzonderheid Zaaden uit Afrika en Japan, te danken hadt.

De byzondere Kenmerken zyn, een Trechterachtige Bloem, die den bodem met Klepjes, waarop de Meeldraadjes staan, gesooten heeft, even als in de beide voorgaande Geslagten. De Stempel is in tweeën gedeeld, het Zaadhuisje tweehokkig, Cylindrisch, onder de Bloem geplaatst.

Twee

(*) Zie de Opdragt myner Vertaalinge van PLATNERS *Handleiding tot de Chirurgie* aan dien Heer; Anno 1764.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Twee Soorten, beiden van de Kaap afkomſtig, komen hier te voorſchyn, als

I. *Roëlla ciliata.* Kant-haairige.

(1) Roëlla *met kanthaairige Bladen, die een regte Spits hebben.*

Van deeze Soort vondt men reeds by COMMELYN, SEBA en PLUKENET, de Afbeelding, welke LINNÆUS vernieuwd ten tooneele gevoerd heeft en verbeterd. Immers zo worden hier t'huis gebragt de *Afrikaanſche Heeſterige Klokjes, die gedoornd zyn*, van den eerſten: de *Haairige laage Afrikaanſe* van den tweeden, en het *Doornig Moorſch Gewas met Heybladen* van den laatſten. In 't Loof en de Bloemen heeft nogthans een aanmerkelyk verſchil plaats, zo tusſchen deeze drie onder elkander, als met de afgebeelde van den Ridder, welke de Bloemen niet Klokvormig, noch de Blaadjes getropt, maar enkeld, en de Bloemen als in de Kelk verborgen heeft. De Steng was, eer zy zig in Takken verdeelde, een Vinger hoog.

II. *Reticulata.* Netbladige.

(2) Roëlla *met kanthaairigo Bladen, die een omgeboogen Punt hebben.*

De

(1) *Roëlla* Fol. ciliatis, mucrone recto. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 218. p. 162. *Veg.* XIII. Gen. 219. p 176. *H. Cliff.* 492. T. 35. Camp. Africana &c. COMM. *Hort.* II. p. 77. T. 30. SEB. *Thes.* I. p. 25. T. 16 f. 5. Aculeoſa Mauritanica. PLUK. *Alm.* 8. T. 252. f. 4. BERG. *Cap.* 41.

(2) *Roëlla* Fol. ciliatis, muctone reflexo. R. Fol. imbricatis. R. *Lugdb.* 248. Camp. Cap. B. Spei, Fol. reticulatis ſpinoſis. PET. *Mus.* 21. f. 157.

De Klokjes van de Kaap der Goede Hope, met Netswyze gedoornde Bladen, van PETIVER, worden hier t'huis gebragt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Heer BERGIUS, de eerste beschreeven hebbende, geeft, onder de Kaapsche Planten, nog twee andere Soorten van ROËLLA op; waar van hy de eene *Pedunculata* of Gesteelde tytelt, om dat zy de Bloemen gesteeld heeft, gelykende anders veel naar de eerste Soort. De andere noemt zyn Ed. *Squarrosa*, hebbende, volgens zyne Soortbepaaling, de Blaadjes Eyrond spits, ruim getand en langs de Takken afloopende, van agteren met omgeboogen Doornige puntjes op de kant gehaaird.

PHYTEUMA. Raponsje.

Een Raderachtige Bloem in vyven gedeeld, met Liniaale Slippen of Punten: de Stempel twee- of driedeelig: het Zaadhuisje twee of driehokkig, onder de Bloem geprooren. Voorts zyn de Bloemen tot Hoofdjes of Aairen vergaard.

Dus worden de byzondere Kenmerken opgegeven van dit Geslagt, 't welk zes Soorten van Europische Planten bevat, die men tot de Raponcen betrokken hadt, doch klein zyn, als volgt.

(1) Raponsje *met een gebladerd Hoofdje en alle Bladen Lancetvormig.*

I. *Phyteuma pauciflora.* Gebladerd.

Het

(1) *Phyteuma* Capitulo subfolioso &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 219. p. 161. *Veg.* XIII. Gen. 220. p. 176. HALL. *Helv.* 497. Rapunculus Alpinus parvus comosus. J. B. *Hist.* II. p. 811.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Het Stengetje is maar twee of drie Duimen hoog in dit Plantje, dat J. BAUHINUS zeer wel, onder den naam van *Kleine Alpische gekroonde Raponce*, afgebeeld heeft, volgens den Heer HALLER, die ongevaar zes blaauwe Bloempjes in het Hoofdje, dat met Blaadjes omgeven was, geteld heeft. De Heer J. GESNERUS hadt hetzelve op de Switzersche Alpen verzameld en zyn Ed. toegezonden. De Styl is meest in tweeën gedeeld, met Hartvormige Blikjes en gekartelde Bladen.

II. *Phyteuma hemisphaerica.* Halfrond.

(2) Raponsje *met een rondachtig Hoofdje; de Bladen Liniaal en byna effenrandig.*

Van deeze Soort, die overvloedig op de Alpen, als ook in Italie en op de Pyreneen groeit, is de Steng van een tot agt Duimen hoog volgens HALLER. Het heeft een platachtig Hoofdje dat omzet is met puntige Blaadjes. De Styl is in drieën gedeeld. Men vindtze ook in Languedok en Provence.

III. *Comosa.* Gekroonde.

(3) Raponsje *met ongesteelde end-Tropjes en getande Bladen, de Stoelbladen Hartvormig.*

Dee-

(2) *Phyteuma* Capitulo subrotundo &c. Phyt. Fol. linearibus &c R. *Lugdb.* 248. Rap. umbellatus Folio Gramineo. C. B. *Pin.* 92. HALL. *Helv.* 497. GOUAN *Monsp.* 99. GER. *Prov.* 454. Rap. sylvestris coer. umbell. THAL. *Hercyn.* 94. T. 8. f. 3. Rapunc. mont. Gram. BARR. *Rar. Ic.* 523. N. 1.

(3) *Phyteuma* Fasciculo terminali sessili &c. BARR. *Ic.* 889. SCOP. *Ann.* 2. p. 48. Rapunc. Alp. corniculatus. C. B. *Pin.* 113.

Deeze valt wat grooter dan de voorgaande, en maakt een fierlyk Plantje uit, door zyne tropjes van grooter Bloempjes. Het groeit op de hooge Gebergten van Tyrol en op den Baldus-Berg, in 't Veroneesfche. Doktor SCOPOLI fpreekt dus van deeze drie Soorten.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

„ Alle de Alpifche Raponsjes, naamelyk het „ *halfronde*, *gebladerde* en *gekroonde*, komen „ doorgaans voor op de Alpifche Velden. Zo „ menigmaal ik de verfchillende monfters, daar „ van in verfcheide Landfchappen verzameld, „ befchouw; zo menigmaal twyfel ik, of niet „ dezelven van een en de zelfde Plant, het „ *Halfronde* naamelyk, weleer haare afkomst „ gehad hebben. Want deeze heeft op de Alpen „ van Karniolie veel breeder Bladen, dan op die „ van Switzerland en Tyrol. Uit Styrie heb ik „ monfters gekreegen, met de Bladen volftrekt „ eveneens, als 'er voorkomen in de Afbeelding „ van het *Kleine Alpifche Gekroonde Raponsje*, „ by J. BAUHINUS. In myne Vaderlandfche „ Alpen heb ik een monfter gezien van het *Half-* „ *ronde Raponsje*, een Voet hoog, met alle „ Bladen Lancetvormig gekarteld, en een ander „ wederom van twee Duimen, met de onderfte „ Bladen byna Hartvormig en gefteeld. Zo ver- „ andert allengs, door het verbreeden van de „ Steng-

113. *Prodr.* 33. T. 33. Trachel. petræum minus. PON. *Bald.* 326. Tab. Camp. Sphœroceph. pervenufta. PLUK. *Alm.* 77. T. 152. f. 6. HALL. GOUAN, &c.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

„ Stengbladen zelfs, deeze Plant in het *Gebladerde* en dat in het *Gekroonde*, en deeze, „ wederom, schynt, in een vrugtbaare en warmer Grond, door het verlangen der Bladen, „ die onder het Bloemhoofdje zitten, in het „ *Rondhoofdige* te kunnen overgaan."

IV. *Phyteuma Orbicularis.* Rondhoofdig.

(4) Raponsje *met een rondachtig Hoofdje en Zaagswys' getande Bladen; de Stoelbladen Hartvormig.*

De Heer HALLER hadt reeds aangemerkt, dat de voorgaande tot deeze Soort behoorde, die een Span of ook een Elle hoog voorkomt, groeijende op een en dezelfde plaatsen. Men vindtze ook omstreeks Parys en in Engeland. De Steng is, gelyk in de anderen, regt, niet Takkig; de Bladen als gezegd is; het Bloemhoofdje Hemelschblaauw. COLUMNA heeftze zeer fraay afgebeeld.

V. *Spicata.* Gaaaird.

(5) Raponsje *met een langwerpige Aair en twee-*

(4) *Phyteuma* Cap. subrotundo, Fol. serratis &c. Rap. Fol. imis Cordatis, Spicâ ovali. HALL. *Helv.* 498. GOUAN. *Monsp.* GER. *Prov.* DALIB. *Paris.* 69. Rap. Fol. oblongo, Spicâ orbiculari. C. B. *Pin.* 92. MORIS. *Hist.* II. p. 463. S. 5. T. 5. f. 47. Rapuntium mont. tarius cornicul. COL. *Ecphr.* I. p. 222. T. 224. β. Rap. umb. latifolius, γ. angustifol. C. B. *Pin.* 92. Rapunculus sylvestr. umbellatus. THAL. *Herc.* 94. T. 8. f. 1, 2.

(5) *Phyteuma* Spicâ oblongâ &c. *Am. Acad.* I. p. 149. OED. *Dan.* 362. Rapnnculus spicatus. C. B. *Pin.* 92. cœruleus. *Prodr.* T. p. 32. HALL. *Helv.* 498. GOUAN *Monsp.* 99. MORIS uts. f. 46. MONN. *Obs.* 130 &c.

De langheid der Aairen onderſcheidt voornaamelyk deeze, die in de Bergachtige deelen van Europa, zelfs in Duitſchland, Engeland en Deenemarken groeit. Met een geelachtige Bloem komtze veel, met een blaauwe zeldzaam in Switzerland voor. TOURNEFORT vondtze omſtreeks Parys, en betrokze, zo wel als de voorgaande Soorten, tot zyn Geſlagt van *Rapunculus.* Het Hoofdje, dat hier een Aairswyze figuur heeft, is naauwlyk door Blaadjes onderſchraagd. „ De Natuur ſpeelt in deeze „ Soort, met zwartgevlakte Bladen, dubbelde „ Aairen en vierbladige Bloemen. Zy is eetbaar, „ gelyk de meeſte Klokjes", zegt de Heer „ HALLER.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(6) Raponsje *met verſpreide Bloemen en gevinde Bladen.*

VI. *Phyteuma Pinnata.* Gevind.

Dit Kruidje, op 't Eiland Kandia bevindelyk, maakt eene zeldzaame Soort van dit Geſlagt uit. Sommigen hebben het tot de Pieramidaalen, gelyk men eene Soort van Klokjes tytelt, betrokken (*).

TRA-

(6) *Phyteuma* Floribus ſparſis, Fol. pinnatis. R. *Lugdb.* 248. Rapuuc. Creticus ſ. Pyramidalis altera. C. B. *Pin* 93. Rapuncul. Cret. Perromarula. J. B. *Hiſt.* II. p. 811. T. 112.

(*) Door den Heer N. L. BURMANNUS wordt gewag gemaakt van een *Kaapſch Phyteuma*, dat de Stengen Heeſteragtig, de Bladen Liniaal verſpreid en een eenzaame end-Bloem heeft. *Fl. Cap. Prodr.* Doch dit laatſte ſtrydt tegen den aart der Planten van dit Geſlagt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

TRACHELIUM. Halskruid.

Dit heeft een Trechterachtige Bloem, met een Klootronden Stempel en het Zaadhuisje is driehokkig, beneden.

I. *Trachelium cœruleum.* Blaauw.

De eenigste Soort (1) wordt *Blaauw* gebynaamd, wegens de Kleur der Bloemen. TOURNEFORT steltze voor, onder den naam van *Hemelschblaauw Kroontjesdraagend Halskruid*, en C. BAUHINUS noemtze Halskruid dat naar de Valeriaan gelykt. De Afbeelding, welke 'er BARRELIER, onder den naam van *Blaauwe Valeriaan* met Brandenetel-Bladen, van geeft, is fraay. De Bloemkroontjes, inderdaad, gelyken veel naar die der gemeene witte Valeriane. De Groeiplaats is in de Levant, in Italie en de verdere Zuidelyke deelen van Europa, op lommerryke plaatsen. In de Tuinen is 't een tweejaarig Kruid.

SAMOLUS. Strandpungen.

De Bloem is Trompetachtig, hebbende de Meeldraadjes door haare Schubbetjes beschut, den Stempel geknopt en een eenhokkig Zaadhuisje, dat aan de punt vyfkleppig is, beneden.

De

(1) Trachelium. *Syst. Nat.* XII. Gen. 220. p. 163. *Veg.* XIII. Gen. 221. p. 177. *H. Ups.* 41. Trach. Fol. ovatis serratis. *Vir. Cliff.* 17. R. *Lugdb.* 248. *H. Cliff.* 66. Cervicaria Valerianoides cœrulea. C. B. *Pin.* 95. Valeriana cœr. Urticæfolia. BARR. *Icon.* 683. GOUAN. *Mensp.* 100.

De eenigste Soort (1) heet van ouds *Samolus Valerandi*, welken naam, van J. BAUHINUS afkomstig, de beroemde TOURNEFORT gebruikt. LOBEL hadt gemeld van eenen VALERANDUS, die dit Kruid *Samolus Plinii* noemde: doch het is by hem de *derde Water-Pimpernel*, wel aan de kanten van Beekjes en Meiren, in de meeste deelen van Europa, doch ook zeer veel, inzonderheid in onze Provinciën, aan den Zeekant voorkomende: weshalve ik het *Strandpungen* noem (*). De Engelschen heeten het *Rondbladige Water-Pimpernel*, de Franschen *Mouron d'Eau*, volgens GOUAN; doch dan wordt het van hun met de Water-Pimpernel verward. Het groeit ook in Virginie, als mede in Asie en een Kaapse Waterplant heeft wel de Steng wat Takkiger en steviger, doch schynt 'er anders weinig van te verschillen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

I. *Samolus Valerandi.* Rondbladige.

Dit Kruid groeit meest buiten 't Water. Het heeft

(1) Samolus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 221. p. 163. *Veg.* XIII. Gen. 222. p. 177. *H. Cliff. Ups. Fl. Suec.* &c. GRON. *Virg.* 23. R. *Lugdb.* 249. Anagallis Aq. Fol. rotundo non crenato. C. B. *Pin.* 252. Anag. Aq. Fol. rot. Becabungæ. MORIS. *Hist.* Anagallis Aq. tert. LOB. *Icon.* 467. *β.* Samol. Afr. fol. rotundiore. WALTH. *Hort.* 162. T. 23.

(*) Te weeten, om dat de *Becabunga* of Beekeboom, naar welke het in Bladerloof zeer gelykt, *Beekpungen* of *Waterpungen* genoemd wordt: zie bladz. 89, hier voor: zonder dat my de reden dier benaaming blykt. De Water-Pimpernel (*Anagallis Aq.*) is dikwils een nabuur of naverwant met dezelve.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

heeft een Krans van Stoelbladen, die langwerpig Eyrond, twee Duim lang en één Duim breed zyn, dik en glad, effenrandig, zo wel als de Stengbladen, die byna volkomen ovaal zyn van figuur en ongesteeld. De Stengetjes zyn een half Voet of een Span hoog, taamelyk stevig, in Takken verdeeld en getopt met gesteelde Bloempjes, die eenbladig zyn, wit van Kleur, waar op ronde Zaadhuisjes volgen, met klein Zaad. De Smaak van 't Kruid is bitter.

TRIOSTEUM. Driesteen.

De Bloem is, in dit Geslagt, eenbladig, byna gelyk; de Kelk zo lang als de Bloem; de Vrugt een driehokkige Bezie, welke dus drie Zaaden, die Beenhard of als Steentjes zyn, voortbrengt, onder de Bloem.

Het bevat twee Soorten, wier Groeiplaats is in Noord-Amerika.

I. *Triosteum perfoliatum.* Breedbladig.

(1) Driesteen *met gekranste ongesteelde Bloemen.*

Deeze, uit Noord-Amerika, is afgebeeld door den geleerden DILLENIUS. 't Gewas is Kruidig en heeft Stengen van twee Voeten hoog, die rond zyn en bleek groen, bezet met Haairtjes, waar aan Bladen in 't kruis groeijen, die

(1) *Triosteum* Floribus verticillatis sessilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 233. p. 166. *Veg.* XIII. Gen. 234. P. 180. Triosteospermum latiore folio, Flore rutilo. DILL. *Elth.* 394. T. 294. f. 378.

die van de Steng doorboord worden in hunne samenvoeging, zynde ruighaairig. In derzelver holte, om de Steng, komen de Kransjes voort, bestaande uit Trechterachtige Bloempjes, die, zo wel als de Kelk, boven op het Vrugtbeginzel zitten, dat een Zaadhuisje wordt, als gezegd is, drie Beenige zwarte Zaaden bevattende. Zy groeit ook in Virginie en wordt aldaar *Fever-Root*, dat is Koortswortel, genoemd; in Pensylvanie *Gentiaan*, als hebbende een langen bitteren Wortel.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Driesteen *met de Bloemen gepaard en gesteeld.*

II. *Triosteum angustifolium.* Smalbladige.

Deeze Soort is laag en ruig met een vierkante Steng, bleek rood van Kleur, en Lancetvormige Bladen, tegenover elkander, in wier Oxelen een enkele geele Bloem groeit, in ieder één.

KUHNIA.

Een Samenteelige Bloem, tot de Kopbloemigen behoorende, met een naakten Stoel en eenzaame Zaaden, die een Zaadpluis hebben dat gepluimd is.

Dus komen de Kenmerken voor van dit Geslagt, benoemd ter eere van den Amerikaanschen Heer

(2) *Triosteum* Floribus oppositis pedunculatis. Lonicera humilis hirsuta &c. GRON. *Virg.* 143. Periclymenum Herbaceum rectum Virginianum. PLUK. *Alm.* 287. T. 104. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Heer KUHN, die de eenigste Soort daar van (1) in Pensylvanie gevonden, en in 't jaar 1762, 't Zaad daar van aan den Heer LINNÆUS te Upsal gebragt heeft.

I. *Kuhnia Eupatorioides.* Pensylvanische.

't Gewas zweemt veel naar 't Boelkenskruid, maar heeft de Bladen overhoeks, en brengt uit het midden van de Steng Takken voort. Het groeit ongevaar anderhalf Voet hoog. De Bladen zyn kort gesteeld, met scherpe Tanden op de kant, ruuwachtig. Aan 't end van de Steng en Takken komen Tropjes voort, van omtrent agt Bloemen, die regt op staan, hebbende een gemeenen Kelk, die Schubbig is. Ieder Bloem is samengesteld uit een getal van tien tot vyftien Blommetjes, die allen tweeslachtig, eenbladig, Trechterachtig zyn, verschillende van de Blommetjes der Samenteeligen alleenlyk daar in, dat de Meeldraadjes en derzelver Knopjes (*Antheræ*) zig los bevinden, en niet samengegroeid zyn, en de Stylen geknodst (*).

MIRABILIS. Wonderbloem.

Een Trechterachtige Bloem, boven den Kelk, beneden het Vrugtbeginzel: dat in een Klootrond Honigbakje is besllooten. Dus zyn de Kenmerken opgegeven, tot onderscheiding van dit Geslagt,

(1) Kuhnia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 236. p. 167. *Veg.* XIII. p. 181. LINN. *Dec.* II. *Plant. Rar. Hort. Ups.* p. 21. T. 11.

(*) Men vergelyke hier mede het II. DEELS VI. STUK deezer *Nat. Historie*, aan 't begin.

flagt, 't welk drie Soorten, allen Indische Planten, bevat.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(1) Wonderbloem *met eenzaame Oxelbloemen, die regtopstaan en ongesteeld zyn.*

I. *Mirabilis dichotoma.* Gegaffelde.

Hier komt de *Verwonderlyke Jasmyn-Roos* van CLUSIUS op het tapyt, welke door MARTIN genoemd wordt *Jalappe der Apotheeken.* Zy groeit in Westindie. „ Wonderlyk is dit „ Gewas, (om de woorden van LINNÆUS „ te gebruiken), dat op de zelfde Plant alle „ verscheidenheden van Kleur in de Bloemen „ kan voortbrengen: wonderlyk door zyne „ Vrugt, welker Honigbakje, onder de Bloem „ geplaatst en blyvende verhard, het Zaad be„ dekt: wonderlyk door zynen Wortel, die, „ hoewel onder den naam van Jalappe lang in „ de Winkelen, en wat de Plant aangaat in „ de Tuinen 't over bekend, nogthans zyne „ afkomst, tot den Leeftyd van MUNTING „ en PLUMIER toe, heeft kunnen verber„ gen: wonderlyk, doordien het zo schoone „ Bloemen in den donker voortbrengt, en den „ helderen Dag onttrekt: weshalve de Fran„ schen

(1) *Mirabilis* Floribus solitariis axillaribus erectis sessilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 241. p. 168. *Veg.* XIII. Gen. 242. p. 182. *Am. Acad.* IV. p. 267. Admirabilis Jasmini Rosa. CLUS. *Hist.* II. p. 90. Jalapa Officinarum MART. *Cent.* I. T. I. Solanum Mexicanum Flore parvo. C. B. *Pin.* 91. BURM. *Ind.* p. 53.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

„ ſchen het, niet oneigen, ***Belle de Nuit***, dat
„ is Nagtſchoone, genoemd hebben: wonderlyk,
„ doordien het de voornaamſte Kruidkundigen
„ zo grappig bedroogen heeft, dat zy de paa-
„ len der vermenigvuldiging van ééne Soort
„ naauwlyks hebben kunnen bereiken."

Nog wonderlyker is 't, dat alle Genees- en Kruidkundigen zig, van voor het begin deezer Eeuw af, tot omtrent derzelver midden toe, en dus by de vyftig Jaaren, hebben laaten misleiden, door den Wortel deezer Wonderbloemen te houden voor de Jalappe der Apotheeken. PLUMIER en LIGNON, uit Amerika terug komende, ſchryft TOURNEFORT, hadden hem verzekerd, dat de Jalappe-Wortels, die men in de Winkels gebruikt, van een Soort der Peruviaanſche Wonderbloemen afkomſtig waren. POMET hadt het zelfde van Pater PLUMIER verſtaan, doch ſcheen eenigszins te twyfelen, dewyl de grootſte veelheid der Winkel-Jalappe, die wy gebruiken, zegt hy, niet uit Nieuw Spanje of Mexiko, maar van 't Eiland Madéra kwam, alwaar het Gewas in menigte groeide. MUNTING, evenwel, meende uit vergelyking der Wortelen van deeze Wonderbloemen, met de Winkel-Jalappe, zulks nader te beveſtigen. CORTUSUS hadt aan CLUSIUS van Padua geſchreeven, dat twee Drachmen van den Wortel der Jalap met bonte Bloemen, ingenomen, een treffelyk Middel waren tot eene Waterige Buikzuivering.

Ik

Ik heb van de kragten der Jalappe reeds gesproken, toen ik die Soort van Winde, welke thans den bynaam van dien Wortel voert, zynde de Zwarte Mechoacan van Mexiko, beschreef *. Men heeft zulk een en wel datzelfde Gewas, in 't midden der voorgaande Eeuw, toen de Wortel eerst kortlings, onder den naam van *Chalapa*, uit de Westindiën was overgebragt, voor deszelfs oirsprong gehouden, en dezelve werdt, van die van Alexandrie en Marseille, zo BAUHINUS getuigt, *Jalapium* geheten. De Afbeelding van POMET schynt ook meer naar de Winde te gelyken, en men heeft zelfs daar over in twyfel gestaan (*), tot dat de Heer HOUSTON, uit Amerika terugkomende, de Jalappe-Plant, die hy met zig gebragt hadt, vertoonde aan den Heer BERN. DE JUSSIEU, toen te Londen zynde, welke van denzelven aanstonds voor een Soort van Winde werdt erkend.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

* Zie bladz. 549. hier voor.

De Wonderbloem-Plant, welke van de Mexikaanen *Tlaquilin*, en van de Spanjaarden, te Madrit, *Mirabillas de Indias* genoemd wordt, volgens HERNANDEZ, die dezelve taamelyk

(*) Want op de zelfde Bladzyde van den *Hortus Cliffortianus*, daar LINNÆUS het bovenstaande zegt, hadt zyn Ed. de *Amerikaansche Winde, die men Jalappe noemt*, van RAY, als ook de Zwarte Mechoacan van C. BAUHINUS, als gelyknaamig met dit Kruid opgegeven. Zie ook GEOFF. *Mat. Med.* &c.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

lyk afbeeldt; heeft niets dat naar de Winde gelykt. Deeze Soort onderscheidt zig van de volgende door haare kleine Bloemen, niet alleen, maar ook, doordien de Bladen Hartvormiger en meer gespitst, de Steng en Takken gegaffeld zyn, brengende de Bloemen uit de mikken voort, die niet regtopstaan en de Meeldraadjes korter dan den Styl hebben, zynde aangenaam van Reuk.

II. *Mirabilis Jalapa.* Grootbloemige.

(2) Wonderbloem *met getropte end-Bloemen, die regtopstaan.*

Deeze Soort, die uit Liefhebbery nagehouden wordt, heeft, behalve het gemelde, de Bloemen grooter, en in dezelven heerscht, wat de Kleur aangaat, die wonderbaare verscheidenheid, waar van gesproken is. Men vindt 'er met paarsche, geele, bleekroode, witte en op allerley manier gemengelde of bonte Bloemen. 't Gewas zweemt veel naar de Nagtschade, wat het Loof aangaat, en voert daarom den naam van *Mexikaansch Solanum* by BAUHINUS. Het groeit, regt op, wel vier Voeten hoog, gelyk de voorige Soort, verspreidende des nagts den lieffelyken Geur van zyne Bloemen, die te-

(2) *Mirabilis* Flor. congestis terminalibus erectis. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 417. RUMPH. *Amb.* V. p. 253. T. 89. OSB. *Itin.* 225 COLD. *Noveb.* 29. Solanum Mexicanum Fl. magno. C. B. *Pin.* 168. Admirabilis Peruana. CLUS. *Hist.* II. p. 87. BURM. *Fl. Ind.* p. 53.

gen den avond open gaan, en 's morgens, als de Zon haar befchynt, verflenzen. IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Monogynia.*

Ik moet, ten opzigt van deeze Soort, nog aanmerken, dat het die is, welke men gemeenlyk, met een Franfchen naam, *Merveille de Peru* noemt, overeenkomftig met de Clufiaanfche benaaming, *Mirabilis Peruana.* Het fchynt derhalve, dat dit Kruid eerst in Peru waargenomen zy: want het groeit overvloedig in de geheele Weftindiën. PISO zegt, dat het in Brafil overal in 't wilde voortkomt, met Bloemen van driederley Kleuren, en dat de Wortel, die Raapachtig is, aldaar als een Purgeermiddel tegen de Waterzugt gebruikt worde. Men noemde het 'er *Hachal Indi*, en op Ceylon *Sendrikkan*, volgens HERMANNUS. RUMPHIUS beeldt het af onder den naam van *Marvelje*, en zegt, dat de Spaanfchen het *Maravillas del Peru* getyteld hebben. Hy hadt het fommige Duitfche Hoveniers ook hooren noemen *Sweitzer-Hozen*, dat is Switzerfche Broek, wegens de figuur der Bloemen: 't welk wat ver gezogt fchynt. De Maleitfche naam betekent *Tydbloem*, en de Portugeezen hadden het aldaar *Vier-Uurs Bloem* geheten, als op dien tyd open gaande: doch dat is, zo hy aanmerkt, wat vroeg. Beter wordt het, van fommigen, *Avondbloem* genoemd.

(3) Wonderbloem *met vergaarde, zeer lange,* III. *Mirabilis longiflora.* Langbloemige.

(3) *Mirabilis* Flor. cong. term. longisfimis &c. *Act. Holm.* 1755. p. 176. T. 6. f. 1. HERN. *Mexic.* 170. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ge, eenigermaate knikkende, end - Bloemen; de Bladen ruigachtig.

Eenwy-vige. Men vindt van deeze Soort, die van de voorgaanden aanmerkelyk verschilt, een Afbeelding by HERNANDEZ, die zegt, dat de Bladen lang Hartvormig ruig en de Bloemen een Handpalm lang zyn. De Ridder zelf heeft het Gewas omstandig beschreeven en een Afbeelding daar van medegedeeld, uit welke het gezegde blykt. In Voortteeling komt het met de gewoone Merveljes overeen, maar het groeit veel hooger, en heeft de Bladen eenigszins Haairig en kleverig: de Bloemen zyn zo slap, dat zy aan de zyden krom nederhangen, en wel een Vinger lang. Volgens HERNANDEZ zou dit Gewas met eene regt tegenstrydige, naamelyk Samentrekkende, Maagversterkende en Winddryvende eigenschap bedeeld zyn, hebbende den Reuk en Smaak van Anys, met eenige scherpheid.

CORIS. Zee-Thym.

Een eenbladige onregelmaatige Bloem; een gedoornde Kelk; het Zaadhuisje vyfkleppig, daar in vervat.

Dus komen de byzondere Kenmerken voor, I. *Coris Monspeliensis.* Montpelliersche. van dit Geslagt, 't welk maar éene Soort heeft (1), die

(1) Coris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 242. p. 168. *Veg.* XIII. Gen. 243. p. 182. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 304. SAUV. *Monsp.*

die den bynaam voert van de Stad Montpellier in Languedok, niettegenſtaande zy op de Zandige Zee-Kuſten der Zuidelyke deelen van Europa algemeen groeit. 't Woord is zuiver Griekſch en by DIOSCORIDES voor een Plant gebruikt, die afzettende was, dienſtig tegen Jicht en Kramp en tegen Bezwymingen. De Duitſchers noemenze *Erdtkieffer*, volgens TABERNÆMONTANUS, die 'er twee Soorten van beſchryft, en afbeeldt, waar uit blykt, dat de Coris der Ouden van die van Montpellier aanmerkelyk verſchille. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

't Is een Heyachtig Plantje, van een Span hoog, de Stengetjes als met Aairtjes getopt hebbende, van blaauwe, roode of witte Bloempjes: want die drie Soorten van TOURNEFORT zyn ſlegts Verſcheidenheden. Het heeft ſmalle op de kant gehaairde Blaadjes. Sommigen zeggen dat het welriekende zy: anderen ontkennen dit: eenigen zeggen dat het zoet van Smaak zy: volgens anderen is 't uitermaate bitter en het Afkookzel zou dienſtig zyn tegen Venuskwaalen. Op 't Strand groeit het hooger dan op drooge dorre Heuvelen, zo CLUSIUS aanmerkt. Dit is de reden, dat ſommigen het in Geſtalte by de Thym, anderen by 't St. Jans Kruid vergeleeken hebben,

VER-

Monsp. 46. GOUAN *Monsp.* 102. GER. *Prov.* 309. Coris quorundam. CLUS. *Hisp.* 484. Ic. Coris cœrulea maritima. C. B. *Pin.* 250. Symphytum petræum. CAM. *Epit.* 699. LINN. *Mat. Med.* 80.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Eenwyvige.

VERBASCUM. Wollekruid.

Een Raderachtige Bloem, die een weinig ongelyk is, met een ſtompen Stempel en afgeboogen Meeldraadjes, benevens een tweehokkig, tweekleppig Zaadhuisje; maaken hier de byzondere Kenmerken uit.

Dit Geſlagt bevat twaalf Soorten, meeſt Europiſche Kruiden, als volgt.

I. *Verbascum Thapſus.* Breedbladig.

(1) Wollekruid *met afloopende Bladen, wederzyds Wollig; de Steng ongetakt.*

Breedbladig, geel, Mannetjes Wollekruid, heet deeze Soort by BAUHINUS. 't Is een Gewas, in de Bloemhoven zeer bekend en niet onaartig wegens zyne geſtalte, die naar een Fakkel of Toorts gelykt. Men vindt het ook in 't wilde, op Zandige Steenige plaatſen, ja zelfs op oude Muuren en elders door geheel Europa groeijen. In onze Nederlanden komt het aan de kanten van Dyken, Duinen en Akkers, dikwils voor: doch alsdan groeit het, op ver naa, zo hoog niet, als in de vette Grond der Tuinen, daar het ſomtyds wel tien Voeten bereikt. Dee-

(1) *Verbascum* Fol. decurrentibus &c. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 244. p. 169. *Veg.* XIII. Gen. 245. p. 183. *Hort. Cliff. Vir.* R. *Lugdb.* 421. DALIB. *Par.* TOURNF. *Inſt.* GOUAN *Monsp.* &c. Verbascum mas latifolium luteum. C. B. *Pin.* 239. Verbascum latius. DOD. *Pempt.* 143. Verbascum aut Phlomos vulgaris mas Dioscor. Thapſus barbatus Officinarum. LOB. *Icon.* 561. HALL. *Helv.* 510.

Deeze en nog twee andere Soorten groeijen ook in Virginie.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

De ongemeene zagtheid der Bladen beantwoordt aan de Geneeskragt, die Pynſtillende is en ongemeen verzagtende; wordende gekneusde Wonden, als men een Zalfje, van dezelven gemaakt, daar op legt, dikwils genezen. Het Aftrekzel der Bloemen is, in Italie, tegen Borſtkwaalen gemeen. Het Afkookzel, der Bladen en Bloemen, in Smids-Water, dient tegen den Rooden Loop. Men maakt 'er een Gorgeldrank van, voor Keelziekten, en Klyſteeren voor Perſing tot afgaan en Aambeijen, welke, verholen zittende, door een Stooving met Melk en dit Kruid dikwils genezen worden. Om kort te gaan, 't is een algemeen uitwendig verzagtend Middel, dat ſommigen zelfs tegen 't Podagra hebben aangepreezen.

Daar ſchynt eenige verdoovende kragt in dit Kruid te zyn, zegt HALLER, dewyl men 'er in Italie Viſch mede vangt, volgens BOCCONE. Men noemt het aldaar *Barbasco*, 't welk zekerlyk zyn afkomſt heeft van *Thapſus barbatus*, een naam aan dit Kruid gegeven om zyne Wolligheid. Dit brengt my in gedagten, hoe de Spanjaarden in de Weſtindiën alle Plantgewasſen, door welken men de Visſchen dronken maakt, *Barbasco* tytelen*. Maar, zou het hier niet meeſt uit de Slymigheid ontſtaan, welke dit Kruid aan 't Water mededeelt? Men noemt het in 't Franſch *Bouillon blanc* en *Bon homme*, of ook *Molene*; in

* Zie II. D. III. St. bl. 176.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

in 't Engelsch *Mullein*, in 't Sweedsch en Deensch *Kongs-lius*, in 't Hoogduitsch *Konigskertz* of *Kertzen-Kraut*, dat is Konings-Kaars of Kaarsenkruid, en in ons Land ook wel *Toortskruid*; om dat men de Stengen, gedroogd, en met eenig Smeer bedroopen, tot Fakkels kan gebruiken.

II. *Verbascum Thapsoides.* Dergelyk.

(2) Wollekruid *met afloopende Bladen en een getakte Steng.*

Hier door verschilt deeze, die misschien een basterd-Soort van de voorgaande is.

III. *Boerhaavii.* Boerhaaviaansch.

(3) Wollekruid *met byna Lierachtige Bladen en ongesteelde Bloemen.*

De groote BOERHAAVE hadt van een Soort gewag gemaakt met Mottekruids Bladen, zwart, en grooter geele Bloemen, met paarschachtige Topjes. Deeze groeit in de Zuidelyke deelen van Europa. Zy heeft de Bladen niet langs de Steng afloopende, maar Spatelvormig, een weinig uitgehoekt, van boven byna glad, van onderen Wollig. De Aair gelykt naar die van 't gewoone Wollekruid.

(4) Wol-

(2) *Verbascum* Fol. decurrentibus Caule Ramoso. *Veg.* XIII.

(3) *Verbascum* Fol. sublyratis, Floribus sessilibus. Verbascum Fol. Rad. ovatis petiolatis &c. MILL. *Dict.* T. 273. Verbascum Blattariæ foliis, nigrum, &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 228. An TILL. *Pis.* T. 50.

(4) Wollekruid *met Eyronde, wederzyds Wollige Bladen, de onderſten geſteeld.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. IV. *Verbascum Phlomoides.* Rondbladig.

Deeze is het zogenaamde Wyfjes - Wollekruid, met een groote Bloem, van C. BAUHINUS. Het groeit in Italie, en heeft een regtopſtaande Aair, die zeer Wollig is, uit Lancetvormige Blikjes ſamengeſteld, waar tusſchen de Bloemen by vieren zitten; zo dat eerſt de middelſte, dan de laagſte en eindelyk de zydelingſen bloeijen. De Zaadhuisjes zyn langwerpig.

(5) Wollekruid *met Beitelvormig langwerpige Bladen.* V. *Lychnitis.* Smalbladig.

Van de eerſte Soort verſchilt deeze, die op de zelfde plaatſen voorkomt volgens HALLER; niet alleen door de ſmalheid der Bladen, maar ook door de kortheid van de Steng, welke weinig langer is dan twee Voeten en getakt. Van boven zyn de Bladen zwart, van onderen met een korthaairige Wolligheid en als met Meel beſtrooid, op de kanten ſcherp getand. De Bloemen zyn bleek, met ſpitſe Blaadjes daar tusſchen; doch hebben roode Meelknopjes. In

(4) *Verbascum* Fol. ovatis utrinque tomentoſis &c. Verbascum fœmina Flore luteo magno. C. B. *Pin.* 239. Verb. montanum tomentoſum & incanum &c. TILL. *Pis.* 171.

(5) *Verbascum* Fol. Cuneiformi - oblongis. *H. Ups.* 45. *Fl. Suec.* II. p. 196. Verb. Fol. ovato - acutis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 421. DALIB. *Paris.* 71. Verb. pulverulentum &c. J. B. *Hiſt.* III. p. 812. Verb. mas anguſtioribus foliis &c. Verb. Lychn. Fl. albo parv. C. B. *Pin.* 239, 240. Phlomos mas alter. LOB. *Icon.* 562.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwy-vige.*

In de Upfalfche Tuin was in den jaare 1761, op 't zelfde Bedje met de anderen, een Plant opgekomen, welke in Smalbladigheid met deeze Soort, doch in de Geftalte van 't Gewas en de Bloemen naaft overeenkwam met het gewoone Breedbladige Wollekruid. Niet onbillyk oordeelde de Ridder derhalve, dat deeze laatfte door het Stuifmeel van de eerfte kon bezwangerd zyn. De Autheuren ftellen een dergelyk Smalbladig Wollekruid voor, gelyk men onder anderen zien kan by DODONÉUS, wordende hetzelve by fommigen het Wyfjes Wollekruid genoemd. De Afbeelding is ontleend van J. BAUHINUS, die hetzelve van AGERIUS hadt bekomen (*).

VI. *Verbascum] um.* Zwart.

(6) Wollekruid *met langwerpig Hartvormige gefteelde Bladen.*

Dit noemt men *Zwart Wollekruid*, wegens de Kleur der Bladen, die van boven rimpelig en donker groen, van onderen maar weinig Wollig zyn. De Steng is paarfchachtig, byna glad en hoekig. De Bloemen zyn groot en geel, in 't midden paarfch, en dus fraay. Het groeit in 't wilde door Europa, aan de Wegen en in de Wildernisfen, ook in onze Provintiën.

(7) Wol-

(*) LINN. *Sp. Plant.* p. 1670.

(6) *Verbascum* Fol. Cordato - oblongis petiolatis. *Mat. Med.* 91. Verb. Fol. ovatis crenatis &c. *H. Cliff.* 54. *R. Lugdb.* 421. DALIB. *Paris.* 91. Verb. nigrum &c. C. B. *Pin.* 240. DOD. *Pempt.* 144.

(7) Wollekruid *met Eyronde, naakte, gekartelde Stoelbladen, de Steng byna kaal en getrost.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. VII. *Verbascum Phœniceum* Paarsch.

Dit, in de Oostelyke deelen van Europa groeijende, en paarsch Mottekruid genaamd van BAUHINUS, wordt zeer omstandig door den Ridder beschreeven. De Stengbladen zyn Hartvormig, ongesteeld, glad en rimpelig geaderd. Aan 't end komt een Tros van een Voet lang, die uit eenzaame eenbloemige Steeltjes bestaat. De Kelk is in vyven gedeeld: de Bloem hoog paarsch, Raderachtig, met paarsche Meeldraadjes, waar van de drie bovensten een wit Baardje hebben. De Meelknopjes zyn Niervormig, samengedrukt, zwart met een Oranjekleurig Meel: het Styltje paarsch en afgeboogen.

(8) Wollekruid *met langwerpige gladde Bladen, die de Steng omvatten, en eenzaame Bloemsteelen.* VIII. *Blattaria.* Mottekruid.

Als een Kruid van een byzonder Geslagt, heeft de beroemde TOURNEFORT dit, om dat het de Vrugt wat ronder heeft, voorgesteld en beschreeven. Het komt, voor 't overige, volmaakt met

(7) *Verbascum* Fol. ovatis nudis crenatis &c. Blatraria perennis Fl. violaceo. MORIS. *Hist.* II. p. 497. Blattaria purpurea. C. B. *Pin.* 241.

(8) *Verbascum* Fol. amplexicaulibus &c. Verb. Fol. glabris sinuato-dentatis. R. *Lugdb.* 421. &c. Blattaria lutea & alba. C. B. *Pin.* 240, 241. DOD. *Pempt.* 145. LOB. *Icon.* 564.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

met de Kenmerken overeen, en zelfs met de gestalte van 't Gewas: doch het is een Jaarlykfch Kruid en het gemeene Wollekruid tweejaarig. Het groeit in 't wilde niet alleen in de Zuidelyke deelen van Europa, maar ook in Vrankryk, Duitschland en in onze Nederlanden.

Het heeft een regtopstaande Steng, van vier of vyf Voeten hoogte, aan 't end een lange Aair hebbende, die yl bezet is met platte geele Bloemen, welke de Meeldraadjes gebaard hebben met paarsche Haairtjes, en een nederhangende Styl. De Bladen zyn donkergroen en glad, lang gesteeld, rimpelig en met ronde hoeken uitgesneeden. Zy verschillen ook ongemeen, in grootte, van die ontzaglyke Bladen van het gewoone Wollekruid.

Wy noemen 't *Mottekruid*, als of het tegen de Motten dienstig ware. Sommigen zeggen, dat, indien men 't ergens legt, de Motten daar op vergaderen. Hierom noemen de Engelschen het *Moth-Mullein* en de Franschen *Herbe aux Mites*. Het is onaangenaam van Reuk en bitter van Smaak, doch in de Geneeskunde niet gebruikelyk.

IX. *Verbascum Sinuatum.* Uitgehoekt.

(9) Wollekruid *met de Stoelbladen Vindeelig uitgegulpt en Wollig; de Stengbladen omvattende en kaal; de onderften aan de Takken gepaard.*

Als

(9) *Verbascum* Foliis Radicalibus pinnatifido-repandis &c. Verb. Fol. pinnato-finuatis hirfutis. R. *Lugdb.* 421. GOUAN *Monsp.* 103. Verbascum nigrum Fol. Pap. corniculati. C. B. *Pin.* 240. CAMER. *Hist.* p. T. 403. *β.* Verbascum Græcum Fruticosum &c. TOURNF. *Cor.* 8. *Itin.* I. p. T. 335.

Als eene verſcheidenheid komt hier het Griekſche *Heeſterachtige Wollekruid* t'huis, dat TOURNEFORT in de Levant gevonden en afgebeeld heeft, hebbende uitgehoekte zeer witte Bladen. Het andere is in Languedok en by Florence gemeen.

(10) Wollekruid *met ingeſneeden kaale Bladen, een gebladerde Steng, gewolde Kelken en tweebloemige Bloemſteelen.* IX. *Verbascum Osbeckii.* Osbecks.

In Spanje vondt de Heer OSBECK deeze Soort, naar hem genaamd, die overeenkomſtig zou zyn met het *Orientaalſche Mottenkruid*, door TOURNEFORT aan de Zwarte Zee gevonden. Dit is een klein Kruidje, naauwlyks een Stengetje van een Voet hoog hebbende, met de onderſte Bladen als die van Wintergroen: maar het draagt zeer ſchoone groote Bloemen, die groenachtig zyn, met geele zoomen en paarſche Streepen. In Spanje rookdit Plantje naar Moskeljaat.

(11) Wollekruid *met een Bladerige, Heeſterachtige, gedoornde Steng.* XI. *Spinoſum.* Gedoornd.

Op

(10) *Verbascum* Fol. inciſis nudis &c. OSB. *It.* 52. Blattaria Orientalis Bugulæ folio &c. TOURNF. *It.* 2. p. T. 83. BUXB. *Cent.* V. p. 17. T. 32.

(11) *Verbascum* Caule fol. ſpinoſo Frut. *Am. Acad.* IV. p. 307. Verb. Cret. ſpin. TOURNF. *Cor.* 8. LOB. *Illuſtr.* 113. Leucoium ſpinoſum cruciatum. ALP. *Exot.* 37. T. 36. Glaſtivida i Cretica. PON. *Ital.* 14.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Op 't Eiland Kandia groeit deeze, die *Gedoornde Violetten* by ALPINUS heet. Het is, volgens hem, een Heestertje van een Elle hoog, geheel witachtig en Kranswyze bezet met kleine witte Blaadjes, die aan 't end spits, en op de zyden gekarteld zyn. De kaale en ongebladerde Takjes, die met Doornen gekruist zyn, geeven aan 't end geele Bloemen uit, en daar op volgen ronde Zaadhuisjes.

XII. *Verbascum Myconi.* Pyreneesch.

(12) Wollekruid *met gewolde Stoelbladen en eene kaale Steng.*

Dit Plantje, op de Pyreneen groeijende, en door SCHEUCHZER ook geteld onder de Planten van Switzerland, is 'er echter door niemand gevonden, zo de Heer HALLER zig verbeeldt. Uit de Aftekening van den vermaarden EHRET is het thans naauwkeurig in Plaat gebragt. Het gelykt, wat de Bladen aangaat, naar de Primula Veris meer dan naar de Auriculaas. Men vindt het in de Europische Kruidhoven.

DATURA. Doorn-Appel.

Een Trechterswyze geplooide Bloem; een Pypachtige Kelk die hoekig is en afvalt; een vierkleppig Zaadhuisje, dat Appelvormig is en met Door-

(12) *Verbascum* Fol. Lanatis radicalibus &c. Cortusa Fol. ovatis sessilibus. *H. Cliff.* 50. R. *Lugdb.* 414. Sanicula Alpina Fol. Borraginis villosa. C. B. *Pin.* 243. Auricula Ursi Myconi. DALECH. *Hist.* 837. J. B. *Hist.* 3. p. 869. HALL. *Helv.* 512. TREW *Ehret.* 26. T. 57. MILL. *Ic.* T. 277.

Doornen begroeid: maaken de byzondere Kenmerken uit. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Het Geslagt bevat zes Soorten, altemaal uitheemsche Planten.

(1) Doorn-Appel *met opstaande Eyronde Vrugten, de bovenste Doornen zeer groot en samenloopende.* I. *Datura ferox.* Sterk gedoornde.

Door verscheide Autheuren is hier van gewag gemaakt onder den naam van *Stramonium ferox*, wegens de ontzaglykheid der Doornen van de Vrugten. In China komt deeze Soort voor, die naar de Gewoone anderszins gelykt, doch minder glad is van Loof, zynde een Zaay-Gewas of Jaarlyksch Kruid, zegt LINNÆUS. ZANONI verhaalt, dat uit Zaad van Cochin, een Stad in 't Ryk van Calicut in Oostindie, door een Pater Karmeliet, omtrent den jaare 1670 overgebragt, en van hem gezaaid, de in zyn Werk afgebeelde Plant voortgekomen ware. Die plaatsen leggen aan de Kust van Malabar. Gedagte Plant hadt de Bladen zo diep niet ingesneeden als de gewoone Doorn-Appel, zynde de Doornen ook veel dikker en dus ontzaglyker, sommigen ten minste zo lang als de dikte van de Vrugt, die byna de grootte van een Ey bereikte.

(1) *Datura* Pericarpiis Spinosis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 245. p. 170. *Veg.* XIII. Gen. 246. p. 184. Datura Cochinensis Spinosissima. ZAN. *Hist.* I. p. 76. Stramonium s. Datura ferox &c. HERM. *Lugdb.* 583. MORIS. RAJ. *Hist.* 748. BOCC. *Sic.* 50.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

te. De Bloem echter, met het Steeltje en den Kelk, zyn te famen naauwlyks twee Duim lang(*). Hem werdt gezegd, dat men te Cochin van het Zaad gebruik maakte, om hetzelve, onder Spys of Drank gemengd, aan Menfchen in te geeven, ten einde dezelven als in een foort van Zinneloosheid te brengen, en hun dus, wegens de zonderlinge Gebaarden, die zy maakten, bloot te ftellen voor 't gelach van het Gezelfchap.

II. *Datura Stramonium.* Gewoone.

(2) Doorn - Appel *met opftaande Eyronde Vrugten, die gedoornd zyn, de Bladen Eyrond en glad.*

Van dit Gewas, dat, uit Amerika afkomftig, thans gemeen is door geheel Europa, vindt men melding by alle Autheuren. De gewoone naam is *Stramonium* of *Stramonia*, de Turkfche *Datula*, de Arabifche *Marana*, de Spaanfche *Burladora*. In de meefte Taalen van Europa geeft men het den naam van *Doorn-Appel*. Het is, door de fterke Voortteeling van het Zaad, op fommige plaatfen zo gemeen, dat het onder de Inlandfche Kruiden voorgefteld en befchreeven wordt; gelyk in Gelderland, in Switzerland en Duitfchland.

Een

(*) GOUAN *Monsp.* p. 104.

(2) *Datura* Pericarpiis Spinofis erectis &c. *H. Cliff. Ups.* &c. &c. R. *Lugdb.* 422. Solanum fœtidum Pomo fpinofo oblongo. C. B. *Pin.* 168. Tatula. CAM. *Epit.* 176. HALL. *Helv.* 489. GRON. *Virg.* 32.

1. Een dikke Kruidige Steng, die zig in Takken uitbreidt, maakt een Gewas van drie of vier Voeten hoogte, met Bladen die hoekig verdeeld zyn en aan den raud halfmaanswyze uitgefneeden, doch dun en teder. Uit de mikken komen witte, en fomtyds blaauwe, Bloemen voort, die wel een Vinger lang zyn, Trechterachtig, met een wyden Mond, als die der Winde, doch hoekig en geplooid. De Vrugt, die 'er op volgt, heeft de grootte van een Ockernoot in de Bolfter, en is met korte Doornen bezet. Ryp wordende, gaat zy in vieren open, en vertoont dan haar zwarte Zaadkorrels. Sommigen houden dezelve voor den *Methel-Noot* der Arabieren.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Reuk der Bloemen is niet onaangenaam, naar dien der Leliën zweemende, maar het Loof ruikt vunzig en bezwaart het Hoofd. Het Zaad heeft eene verdoovende kragt, en kan, wanneer men het, by toeval, rykelyk inneemt, de Dood veroirzaaken. Anderszins dient het tot een dergelyke klugt, als van de eerfte Soort gemeld is; waar van de Vermaarde KAEMPFER, in de Indiën, zelf by Ondervinding wift te fpreeken. Azyn wil men dat een Hulpmiddel daar tegen zou zyn, wanneer men veel daar van gebruikt heeft. De uitwendig opgelegde Bladen zyn verkoelende en dienftig op Brandfteden.

(3) Doorn-Appel *met opftaande Eyronde Vrugten*

III. *Datura Tatula.* Groote.

(3) *Datura* Pericarp. Spin. erectis &c. Solanum fativum Pomo

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwy-vige.*

ten, die gedoornd zyn, de Bladen Hart-vormig getand en glad.

Deeze is de Gewoone gelyk, maar eens zo groot. Zy heeft de Steng paarschachtig met witte Stippen besprengd, met een scherpen hoek verdeeld en glad. De Bloemen zyn bleek blaauw: de Bladen scherper getand en, als men ze vlak maakt, Hartvormig.

IV. *Datura Fastuosa.* Roode.

(4) Doorn-Appel *met Klootronde geknobbelde Vrugten, die knikken, de Bladen hoekig Eyrond.*

V. *Metel.* Witte.

(5) Doorn-Appel *met Klootronde gedoornde Vrugten, die knikken, en Hartvormige, byna effenrandige, ruigachtige Bladen.*

Van deeze beiden, in Oostindie groeijende, volgens den vermaarden RUMPHIUS, wordt de eerste *Roode*, de andere *Witte* Stramonie geheten, naar de Kleur der Bloemen. Derzelver Vrugt

Pomo Spinoso oblongo. C. B. *Pin.* 168? Stramonium majus purpureum. RAJ. *Hist.* 748.

(4) *Datura* Pericarpiis tuberculatis &c. Datura rubra. RUMPH. *Amb.* V. p. 243. T. 87. f. 2. Solanum fœtidum &c. C. B. *Pin.* 168. Nux *Metella.* CAM. *Epit.* 175. *β.* Solan. Ægypt. flore pleno. C. B. *Pin.* 168. Solanum Fructu spinoso rotundo, Fl. duplici triplicive. TOURNF. *Inst.* 119. BURM. *Fl. Ind.* 53.

(5) *Datura* Pericarpiis Spin. nutantibus globosis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 422. *Mat. Med.* 85. Datura alba. RUMPH. *Amb.* V. p. 242. T. 87. f. 1. Sol. Pomo Spin. rotundo, longo Flore. C. B. *Pin.* 168. Hummatu. *Hort. Mal.* II. p. 47. T. 28. BURM. *Fl. Ind.* 53.

Vrugt schynt de *Methel-Noot* te zyn, waar van de Ouden schryven; dus genaamd, om dat het Zaad de eigenschap heeft van Zinneloos te maaken voor een tyd. Het Vrouwvolk, aan de Vaste Kust van Indie, zegt men, maakt gebruik daar van, geevende een half Vierendeel Loots, fyn gewreeven, in de Kost of Drank hunne Mannen in, die daar door zo bedwelmd worden, dat zy veilig haare lust met een ander kunnen boeten. Zy weeten zelfs die Dronkenschap lang of kort te doen duuren, naar welgevallen. Even zo wordt ook het jonge Vrouwvolk daar door zodanig dronken gemaakt, dat zy bezwangerd worden, zonder te weeten, dat het is geschied of wie het haar gedaan heeft. Van eenigen wordt het Zaad, in kleine veelheid, gebruikt als Sterke Drank of Amfioen, om eene vrolyke luim te bekomen. Een te groote Gifte is, zonder Raad daar tegen te gebruiken, doodelyk. Men ziet dus, hoe het in kragten met dat van den Gewoonen Doorn-Appel overeenkomt, maar in grooter graad: gelyk ook het gene aan de Vaste Kust van Indie, op Malabar, by voorbeeld, groeit, dat der Eylanden verre overtreft. De Bladen zyn byna als die der Nagtschade; de Bloem is niet grooter dan in de Gewoone, maar in de Roode steekt dezelve twee of drie dubbeld in malkander, en maakt daar van een fierlyk Gewas, dat echter insgelyks een vunzen Reuk heeft, sterker dan de andere Soorten. 't Schynt dat deeze laatste ook in Egypte huisveste.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

De Roode, merkt onze Ridder aan, heeft de Steng ros, met witte Stippen of Streepjes: de Witte heeft de Kelken niet hoekig, maar rond, eenigermaate gezwollen en naar de Schaft gelykende. Uit Javaansch Zaad heeft de Heer BURMANNUS hier, in 't Jaar 1763, eene Verscheidenheid gehad, met de Steng zwart gevlakt, de Bladen Wrattig en de Bloemen geel. Doktor FORSKAÖHL vondt deeze Soort, met Roestkleurige Bloemen, by een Dorp niet ver van Konstantinopolen (*).

De Zesde Soort van dit Geslagt, die Boomachtig is, heb ik te vooren reeds beschreeven.*

* II. D. II. STUK, bl. 112.

HYOSCYAMUS. Bilsenkruid.

Een Trechterachtige stompe Bloem, met hellende Meeldraadjes, een geknopten Stempel en een tweehokkig Zaadhuisje dat gedekzeld is, maaken hier van de byzondere Kenmerken uit.

Zeven Soorten, meest Europische, komen in dit Geslagt voor, naamelyk.

I. *Hyoscyamus niger.* Zwart.

(1) Bilsenkruid *met de Steng omvattende, uitgehoekte Bladen, en ongesteelde Bloemen.*

Zeer

(*) *Flora Constantinopol.* p. XXI.

(1) *Hyoscyamus* Fol. amplexicaulibus sinuatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 246. p. 170. *Veg.* XIII. Gen. 247. p. 184. *H. Cliff. Fl. Suec.* &c. &c. R. *Lugdb.* 422. DALIB. *Par.* 70. HALL. *Helv.* 512. GOUAN *Monsp.* 105. Hyoscyamus vulgaris & niger. C. B. *Pin.* 169. DOD. *Pempt.* 450. Hyosc. niger f. Apolinaris Herba, Altercum Arabum. LOB. *Ic.* 268.

Zeer algemeen groeit deeze Soort, in ruigte en wildernis, door geheel Europa. Men vindtze by ons overvloedig in de Duinen van Holland en langs de Wegen in het Sticht, als ook by Mesthoopen. De Duitschers geeven 'er, wegens de schadelyke Eigenschappen, nog andere naamen aan, en de Franschen noemen het *Jusquiama*, *Hannebanne*, *la Mort aux Poules*, om dat de Hennen van 't Zaad sterven; de Engelschen *Henbane* of *Henbayne*, enz. De Griekche naam betekend *Zwyneboonen*; 't welk zyne afkomst daar van schynt te hebben gehad, dat de Zwynen, dit Kruid eetende, Stuipen krygen en in gevaar raaken van de dood.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

't Gewas, dat drie of vier Voeten hoog groeit, heeft dikke Stengen en breede Bladen, die Zeegroen zyn of blaauwachtig, met breede witte Ribben en Aderen. Zy zyn Vinswyze als in Lappen verdeeld en flenterig door haare flapheid. De Bloemen komen tropswyze aan de Takken op ééne zyde voort; zy zien een weinig geelachtig met paarsche Aderen, waar op een zonderling Zaadhuisje volgt, dat als een Potje is met een los Dekzeltje, en in de ruige Kelk aanrypt, bevattende veele kleine graauwe Zaadjes.

Dit Kruid vervult de plaatsen, daar het veel groeit, met een aanmerkelyken Stank; het is vet op 't aantasten en ongemeen zagt. Uitwendig is het ook als het Prinsje der Verzagtende Middelen, en Pyn verdoovende in den hoogsten graad. De Pleister van Bilsenkruid is bekend,

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

kend, en door veelen aangepreezen. BOERHAAVE heeft verhaald, dat hy eens, met een zyner Vrinden, byna dronken wierdt door den Damp, toen zy die Pleifter maakten. Een Pap van dit Kruid, met Melk en Saffraan, neemt de Pis-opftoppingen weg. Om kort te gaan, het is in deezen een zo dienftig Middel, dat de Ouden het deswegen *Apollinaris Herba*, of Kruid van *Apollo* noemden, en zo kragtig, dat het, volgens PLINIUS, aan *Hercules* toegewyd werdt. De Olie, uit het Zaad geperst, is, onder de uitwendige Pynftillende Middelen, een van de kragtigften. Evenwel vindt men aangemerkt, dat door den Rook, en het uitwendig gebruik van dit Kruid, het Verftand beneveld is geworden. Inwendig hebben fommigen het Zaad ingegeven, doch men heeft waargenomen, dat daar uit Ylhoofdigheden, Krankzinnigheden, Stuipen, Slaapziekten, en dergelyke gevaarlyke Toevallen meer, ontftaan zyn, die niet gemakkelyk te overwinnen waren. Daar is te Leiden een Student geweest, die allerley zogenaamde Vergiftige Kruiden en Vrugten, in de Akademie-Tuin, zonder nadeel opvrat; maar het Bilfenkruid beroofde hem van Kennis en maakte zyn Been lam: zo dat BOERHAAVE veel moeite hadt om hem te herftellen. Sommigen doet het raaskallen, belachelyke postuuren maaken, fchreeuwen, tieren, en dewyl men zulks oudtyds, in 't Nederduitfch, *byfen* of *biefen* noemde, volgens KILIAAN,

zou

zou dit misschien aanleiding tot den naam kunnen gegeven hebben; gelyk men in Duitschland, mooglyk wegens het zonderlinge Gelaat, dat zulk een trekt, dit Kruid *Duivels-Oogen* noemt. Het braaken strekt tot een Tegengift of Geneezing (*).

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(2) Bilsenkruid *met gesteelde uitgehoekte stompe Bladen en ongesteelde Bloemen.*

II. *Hyoscyamus albus.* Wit.

Deeze, in de Zuidelyke deelen van Europa voorkomende, wordt *Wit Bilsenkruid* genoemd, om dat de Bladen uitermaate wit, wollig en zeer zagt zyn. Men vindt 'er een groote en een kleine van, welke laatste de gemeene witte Hyoscyamus is van CLUSIUS. De Bladen zyn niet zo diep uitgesneeden als in de voorgaande; de Bloemen kleiner en witachtig, doch men heeft 'er ook met den Keel donker paarsch en groen. Het is een Jaarlyks Kruid.

(3) Bilsenkruid *met gesteelde, getande, spitse Bla-*

III. *Aureus.* Geel.

(*) Men vindt, in 't Grieksch en Latyn, een menigte van zonderlinge benaamingen, welken dit Kruid gevoerd heeft, zo dat deszelfs uitwerkingen oudtyds bekender moeten zyn geweest dan onder de hedendaagschen.

(2) *Hyoscyamus* Fol. petiolatis sinuatis obtusis &c. *H. Cliff.* 56. R. *Lugdb.* 422. GOUAN *Monsp.* 105. Hyoscyamus albus major & minor. C. B. *Pin.* 169. Hyosc. alb. vulgaris. CLUS. *Hist.* II. p. 113.

(3) *Hyoscyamus* Fol. petiolatis dent. acutis &c. R. *Lugdb.* 422. Hyosc. Creticus luteus major. C. B. *Pin.* 169. *Prodr.* 92. Hyosc. albus Cret. CLUS. *Hist.* II. p. 84. *β.* Hyosc. Aureus. ALP. *Exot.* 99.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Bladen; de Bloemen gesteeld; de Vrugten hangende.

Eenwyzige. Op 't Eiland Kandia en in de Levant groeit deeze, die de Bloemen hoog- of Goudgeel heeft en het Loof naar de Nagtschade gelykende. Wegens de fierlykheid wordt zy, zo wel als de voorgaande, in de Bloemhoven gezaaid.

IV. *Hyoscyamus muticus.* Stomp.

(4) Bilsenkruid *met gesteelde, Eyronde, spits gehoekte Bladen, stompe Kelken en onverdeelde Blikjes.*

Hier schynt het Witte Egyptische Bilsenkruid van ALPINUS te behooren. 't Gewas, dat natuurlyk in Egypte en Arabie groeit, hadt in de Upsalsche Tuin een Steng van een Voet hoog, een Vinger dik, regtopstaande, met korte Takken en overhoekse Bladen. De Bloem, langer dan de Kelk, is veranderlyk van Kleur, en heeft paarsche Meeldraadjes, gelyk de voorgaande; zynde dit mede een tweejaarig Gewas.

V. *Pusillus.* Klein.

(5) Bilsenkruid *met Lancetvormige getande Bladen, de onderste Bloembladen dubbeld, de Kelken gedoornd.*

Dee-

(4) *Hyoscyamus* Fol. pet. ovat. acutangulis &c. Hyosc. albus Ægyptius. ALP. *Exot.* 193. T. 192.

(5) *Hyoscyamus* Fol. Lanceol. dentatis &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 422. Hyosc. pusillus Aureus Americanus, Antirrhini fol. glabris. PLUK. *Alm.* T. 37. f. 5. MURR. *Gott.* 144.

Deeze heeft maar een Stengetje van een Handpalm hoog, Haairig, en zeer ſmalle Blaadjes, Vinswyze verdeeld: de Kelken Buikig, tienhoekig: de Bloemen geel en van binnen zwart. De Groeiplaats is in Perſie.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(6) Bilſenkruid *met effenrandige Eyronde Bladen, en opgeblazene byna Klootronde Kelken.*

VI. *Hyoscyamus Physaloides.* Blaasachtig.

Onder den naam van *Stekelig Longekruid* is deeze beſchreeven geweeſt. Zy heeft de Stengen een Voet hoog: de Bloemen komen getropt aan 't end voort, zynde paarſchachtig. Men heeft dit Kruid gevonden in 't Gebergte van Toskanen.

(7) Bilſenkruid *met Eyronde effenrandige Bladen en opgeblazen gladde Kelken.*

VII. *Scopolia.* Scopoliſch.

Den bynaam voert deeze Soort naar den geleerden Heer, Doktor SCOPOLI, meermaalen aangehaald, uitmuntende in de kennis der Natuurlyke Hiſtorie. Zy is door CAMERARIUS afgebeeld, onder den naam van *andere Slaapverwekkende Nagtſchade*, en omtrent Idria in de Bosſchen waargenomen. Gedagte Heer noemde ze *Atropa* met een Kruidige Steng, onverdeelde

(6) *Hyoscyamus* Fol. ovatis integerrimis, Calycibus inflatis, ſubgloboſis. Pulmonaria mitis Fragariæ odore. BOCC. *Mus.* II. p. 148. T. 105. *Am. Acad.* VII. T. 6. f. 1. Pulmonaria hirta. *Sp. Plant.* 1667.

(7) *Hyoscyamus* Fol. ovatis integris, Cal. inflatis campanulatis lævibus. *Mant.* 46, 339. Solanum Somniferum Bacciferum. C. B. *Pin.* 166. Sol. Somniſ. alterum. CAM. *Epit.* 816. Atropa Caule Herbaceo &c. SCOP. *Carn.* 288.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

de Eyronde Bladen, opstaande Kelken en eene Doosachtige Vrugt. JACQUIN beeldt het af, onder den naam van *Scopola Carniolica*.

Eenwyvige.

NICOTIANA. Tabak.

Een Trechterswyze Bloem met een geplooiden Rand; hellende Meeldraadjes: een tweehokkig tweekleppig Zaadhuisje, maaken hier de Kenmerken uit.

Het Geslagt bevat zeven Soorten, altemaal van uitheemsche afkomst zynde.

I. *Nicotiana Tabacum.* Gewoone.

(1) Tabak *met Lancetswys' Eyronde ongesteelde afloopende Bladen en spitspuntige Bloemen.*

Deeze Soort levert den Geslagtnaam uit, als dus genoemd zynde naar J. NICOTIUS, die Gezant van Vrankryk was aan 't Hof van Portugal, en aldaar het Zaad kreeg van dit Kruid, 't welk door zekeren Nederlander, omtrent het midden der Zestiende Eeuw, uit Florida was overgebragt (*). Hy vertoonde of zondt hetzelve aan Katharina de Medicis, Koninginne We-

(1) *Nicotiana* Fol. Lanceolato-ovatis, sessilibus decurrentibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 247. p. 171. *Veg.* XIII. 248. p. 185. *H. Cliff.* 56. *Ups.* 45. R. *Lugdb.* 423. Nicotiana major latifolia. C. B. *Pin.* 169. Hyoscyamus Peruvianus. DOD. *Pempt.* 452. Biennochoes. RENEALM. *Sp.* 37. T. 38.

(*) TOURNEFORT verhaalt dit zeer duidelyk en hy zal zulks denkelyk wel geweten hebben. LINNÆUS zegt, dat NICOTIUS het Kruid zelf van dien Nederlander ontving. RUTTY, nog verder gaande, verhaalt, dat NICOTIUS Afgezant was in Spanje, en dar hy dit Kruid eerst overgebragt heeft uit de Amerikaansche Eilanden, in 't jaar 1560.

Weduwe en Voogdesse van François den II., op wier order het in de Koninglyke Tuin in Vrankryk gezaaid en opkomende *Herba Medicea* geheten werdt. Anderen, die hetzelve ook voortteelden, gaven 'er wederom andere Naamen aan. De Spaanschen of Engelschen, die het vervolgens overvloedig vonden groeijen op Tabago, noemden het, zo men wil, deswegen *Tabaco* en *Tobacco* of met een Latynschen uitgang *Tabacum* (†). Dus is het, by den naam van *Tabak*, sedert alom bekend geworden in het voorste der voorgaande Eeuw: hoewel de Brasilsche naam *Petun* was of *Petum*, naar welken men het dikwils *Herba Peti* genoemd vindt. Van de Wilden der Westindische Eilanden werdt het *Youly* geheten.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Waarom dit Gewas, dat zekerlyk ook in Peru voortkomt, in 't byzonder *Peruviaansch Bilsenkruid* genoemd zy, is onzeker. Het allerbeste, *Varinas* genaamd naar de Volkplanting *Verina*, groeit aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika, genaamd Tierra ferme; voorts door de geheele Westindiën en is verder in de Provintie van Virginie, in Noord-Amerika, voortgeplant. Deeze is de Voorraadschuur van Tabak voor En-

(†) Schoon alle Schryvers byna, elkander naschryvende, daar in overeenstemmen, komt het my doch waarschynlyker voor, dat het gedagte Eiland dien naam van de Tabak zal ontvangen hebben: want, van waar kreeg het anders dien naam. Misschien heeft *Tabaco* zyne afkomst van de Provincie *Tabasco* in Nieuw Spanje. Ik vind dat men ze ook *Tembak* of *Tombak* genoemd heeft, welke naamen veeleer van eenen Indiaanschen oirsprong schynen te zyn, dan Spaansch.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Engeland geworden; gelyk de Fransche Eilanden voor Vrankryk zyn, en dus voert de Tabak, naar haare afkomst, den naam van *Virginische* of *Portorіksche*, *St. Domingo*, *Havàna* of *Baay-Tabak*, enz. De overvoering van het Kruid, gaf ook weder aanleiding tot het overbrengen van het Zaad, en daar door heeft men dit Gewas in de middelste deelen van Europa, in onze Nederlanden en de nabuurige Ryken, zo sterk begonnen voort te teelen, dat die Teeling onlangs door den Koning van Vrankryk, om den Invoer der Westindische Tabak niet te benadeelen, verbooden werdt.

't Is een Jaarlyksch Zaay-Gewas, dat uit zeer klein Zaad een groote Plant wordt, en dus zeer schielyk groeit. Naar de vetheid van den Grond maakt het een Steng van drie of vier Ellen hoogte, die by den Wortel ontzaglyk lange en breede Bladen uitgeeft, zynde bleek groen en als met kleine Haairtjes begroeid, doch op 't aantasten zagt en smeerig. Aan de Steng zyn de Bladen kleiner, en deszelfs Top is gekroond met groote Bloemen van gezegde figuur, welke bleek paarsch en aan den Rand witachtig zyn. Hier op volgt het Zaadhuisje.

Men hadt van de Tabak, oudtyds, een zo uitmuntend denkbeeld, dat zy *Herba Sancta* of Heilig Kruid, en *Panacéa* of Algemeen Geneesmiddel, getyteld werdt. De kragten, die 'er de Indiaanen aan toeschreeven, waren verbaazende. Het hadt onder de Wondheelende, Pynstillende en

en Tegengiftige Middelen, zyns gelyke niet. Ook hebben verscheide Autheuren, zo in de Zestiende als Zeventiende Eeuw, tot Lof van dit Kruid geschreeven. Men kan niet ontkennen, dat het uitwendig een goed Wondmiddel is, geneezende tevens veelerley Huidziekten en vuile Zweeren: doch het is ook zeker, dat hetzelve, op het Hoofd gelegd om Hoofdpyn te doen bedaaren, of ook om het Ongediert te dooden, de Menschen somtyds stomp en als dronken maakt. Hier uit blykt het gevaar, dat 'er in steekt, om zulks aan Kinderen te doen (*). Geene bereidingen daar van, 't zy de Syroop, het Extrakt of de Olie, kunnen inwendig gebruikt worden, zonder groote voorzigtigheid. Men heeft ondervonden, dat een weinigje van het Sap, onder 't Bloed van leevende Dieren gemengd, hun oogenblikkelyk doet sterven. De Tabak kan echter, in kleine veelheid gebruikt zynde, tot een Braak- en Purgeermiddel dienen. Tegen Tandpyn is zy een beproefd Middel. De Rook-Klysteeren, daar van, zyn niet alleen in 't algemeen dienstig om Afgang te verwekken, maar ook, sedert weinige Jaaren, met byzondere Vrugt gebruikt, om Drenkelingen in het Leven te behouden.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Daar zyn ook bereidingen van de Tabak, *Saussen* genaamd, die maaken, dat sommig Volk, ('t welk

(*) Een aanmerkelyk voorbeeld, dien aangaande, vindt men in het IV. DEEL der *Uitgezogte Verhandelingen*, bladz. 447. enz.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

in de Noorder Landen onder 't Gemeen veel in zwang gaat,) dezelve met Smaak en zonder hinder kaauwt; gelyk het Ambagtsvolk en de Zeelieden, van alle Natiën, zeer veel doen met de raauwe Tabak: maakende de gewoonte het gebruik daar van op die manier onſchadelyk, ja zelfs, zo men voorgeeft, dienſtig tegen Scheurbuik in 't Tandvleeſch. Het Vrouwvolk, te Lima in Peru, heeft geſtadig een Rolletje Tabak in de Mond, dat zy kaauwen en *Limpion* noemen; 't welk haar, in de Oogen van Vreemdelingen, gantſch niet bevallig maakt. Het Manvolk rookt 'er ſterk, zo wel als te Karthagena en elders in de Weſtindiën. Het een zo wel als 't andere doet kwylen, en ſtaat, in dit opzigt, eenigermaate gelyk. Het Tabakrooken hebben de Portugeezen, met en benevens dit Kruid, overgebragt in de Ooſterſche Landen, en waarſchynlyk is het, door de Verovering van Braſil, ook tot ons gekomen. De Perſiaanen, zo Mannen als Vrouwen, zyn daar van groote Liefhebbers, en van hun is de gewoonte om Tabaksrook door een lange Houte Pyp of Riet in te zuigen, overgegaan tot de Arabieren en andere Volkeren van Aſie. De Chineezen en Japoneezen zuigen den Rook der aangeſtooken Tabak door een Pyp in, gelyk de Europeaanen, en veelen haalen dien door Water op, gelyk de Turken; maar by de Negers en Amerikaanen is het de gewoonte een Pypje te maaken van een opgerold

Blad

Blad Tabak, en dit Pypje, aan 't eene end brandende, by 't andere in de Mond te houden; gelyk sommig Zeevolk, in de Westindiën, ook wel doet: doch veelen van die Volkeren bedienen zig van eigen gemaakte Tabakspypen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Offchoon nu het Tabakrooken, in Europa, waarschynlyk reeds in het begin der voorgaande Eeuw bekend geweest zy, was nogthans, wegens de duurte van de Tabak, die gewoonte niet algemeen. In 't voorste deezer Eeuw rookte men in onze Nederlanden nog maar zeer weinig en byna niet dan in Herbergen of by andere Samenkomsten. Sedert de Engelschen de Virginische Tabak zo gemeen gemaakt hebben en de Franschen ons zo veel van hunne Westindische hebben toegevoerd, is de Pyp, by den gemeenen Man, den geheelen Dag naauwlyks uit den Mond: maar by Luiden van Aanzien, Rang en Vermogen, is het Rooken meest uit de mode geraakt: ten minste wordt het niet Rooken in een Gezelschap thans niet meer voor vreemd gehouden; noch het Rooken als een bewys van Deftigheid aangezien.

Het Rooken van Tabak, dat men wel eens, spottende, *Tabakdrinken* genoemd heeft, is by de Franschen niet ingedrongen, maar die Natie heeft zig zo veel te meer overgegeven aan het gebruik van *Snuiftabak*, 't welk in Asie tot dien trap is gehaat geweest, dat de Koning van Persie en Groot Hertog van Moskovie, hetzelve, op straffe van de Neus, ja zelfs van 't Hoofd te verliezen, verbooden hebben gehad. Zo heeft

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

ieder Natie, mag men zeggen, zyn byzonderen Smaak. Want, 't zy men de Tabak kaauwe, 't zy menze rooke of opſnuive, dit Kruid behoudt altoos zyn Venynigen aart, die, wanneer men 't overdaadig doet, niet nalaat zig, door haare uitwerkingen, vroeger of laater te openbaaren.

Ik wil nu de voorbeelden niet aanhaalen van de genen, wier Hoofden of Herſenpannen van binnen door den Rook zwart, en de Voorhoofds-Holligheden met Snuif gevuld gevonden zyn: maar alleen acht geeven op de verdoovende Eigenſchappen van dit Kruid, dat een Vergift is voor meeſt alle Dieren en de Rook inzonderheid voor 't Gevogelte en Inſekten. Bovendien wordt, in het eerſte geval, door het geduurig uitwerpen van de Kwyl, dat in veelen by 't Rooken plaats heeft, de Spys-Verteering benadeeld, en, door het inzwelgen van een gedeelte des Rooks of van het Sap, de Maag bedorven. Het Snuiven droogt de Herſenen op, bederft den Reuk, en kan allerley Kwaalen der Zintuigen en Zenuwen veroirzaaken. Doch ten opzigt van dit alles maakt de Geſteldheid van den Menſch, de hoedanigheid van de Tabak, de tyd des Jaars en de Gewoonte, een oneindig verſchil; 't welk de reden is, dat ſommige Geleerden met zo veel kragt voor, als anderen tegen 't gebruik van de Tabak geſchreeven hebben (*). Zeker is 't, dat in alle Spyzen en

(*) Zie *Waarneemingen over 't gebruik en misbruik van de Tabak. Uitgez. Verh.* VIII. D. bl. 129.

en Dranken, of alles wat men ten Monde inneemt, de overmaat van het gebruik een misbruik maakt, en de gezondste dingen verandert in Vergiften. Dus is het zeker, dat een maatig gebruik van de Tabak, op de eene of andere manier, naar de Gewoonte, bevonden wordt tot aangenaamheid, versterking en verfrisschinge te strekken: ja het kan, in zekere Omstandigheden, dienen tegen Honger en Dorst.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Monogynia.*

In Sweeden heeft men Tabaks-Land van de overgebleevene Stengen en Bladen, door de Schaapen, zonder hinder, laaten zuiveren en schoon eeten. Dit komt zo vreemd niet voor, dewyl men weet, dat dit Vee verscheide Kruiden, zelfs die scherp zyn, gelyk de Veld-Ranonkel, nuttigt en dus een Land, van 't gene de Runders overlaaten, geheel kaal scheert. Bovendien heeft de Tabak, die in de Noordelyke Landen, ja zelfs die in onze Provintiën geteeld wordt, op verre naa de scherpte niet van de Virginische en die der Spaansche West-indiën (*). In de Levant, en op de Kusten van Klein Asie, niet alleen, maar ook in Oostindie, valt Tabak, die in 't rooken een zeer aangenaamen Geur heeft, daar onze Nederlandsche onverdraaglyk stinkt. Of dit verschil van de Tabak, die

(*) Een uitvoerig en naauwkeurig Berigt wegens het planten en bereiden van de Tabak in onze Nederlanden, is medegedeeld in het VII. DEEL der *Uitgez. Verhand.* Bladz. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

die in byzondere deelen des Aardbodems geteeld wordt, enkel aan de verschillende Landaart en Kweeking, dan ook aan het gebruik van verschillende Soorten van dit Kruid, toe te schryven zy, is my bedenkelyk. 't Is zeker, dat men 'er in de Westindiën heeft, die groot- en breed-, of ook die smalbladig, en die klein en rond van Blad is, zynde deeze de beste (*) en mooglyk komt dezelve naast overeen met de *Turksche Tabak*, waar van LINNÆUS spreekt (†).

II. *Nicotiana Fruticosa.* Heesterige.

(2) Tabak *met Lancetvormige eenigermaate gesteelde, de Steng omvattende Bladen en spitspuntige Bloemen; de Steng Heesteragtig.*

Deeze, aan de Kaap der Goede Hope en in China groeijende, volgens den Ridder, kwam zyn Ed. voor, als byna eene enkele Verscheidenheid; door het overblyven van den Wortel, daar het gewoone een Jaarlyksch Kruid of Zaay-Gewas is, verschillende. Monsters, echter, van de Javaansche inlandsche Tabaks-Plant, hebben een aanmerkelyk onderscheid aangetoond. By MILLER vindt men de Afbeelding van deeze Soort.

(3) Ta-

(*) *Pomet des Drogues*, p. 158.

(†) *Stockh.* Verhand. XV. Band. p. 43.

(2) *Nicotiana* Fol. Lanceolatis subpetiolatis &c. Nicotiana Fol. lineari-Lanceolatis acuminatis, semi-amplexicaulibus, Caule Fruticoso. MILL. *Dict. Icon.* 184. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* 54.

(3) Tabak *met gesteelde Eyronde effenrandige Bladen en stomp gepunte Bloemen.* IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. III. *Nicotiana Rustica.* Boersche.

De Bloem van deeze, die gemeenlyk *Kleine Tabak* genoemd wordt, verschilt zeer door haare figuur en de rondheid van haare punten. Zeer laag blyft dit Kruid, 't welk *Geel Bilsenkruid* heet by DODONÉUS, dienende slegts tot vermaak van 't Gezigt in Bloemhoven. Uit Amerika heeft het zynen oirsprong, en wordt in Europa jaarlyks gezaaid.

(4) Tabak *met gesteelde Hartvormige effenrandige Bladen en gepluimde stompe geknodste Bloemen.* IV. *Paniculata.* Gepluimde.

Deeze Peruviaansche heeft de Bladen byna rond, volgens de Afbeelding van Pater FEUILLÉE, of Hartvormig gelyk hy dezelven noemt. 't Gewas verheft zig tot drie en een half Voet hoogte. De Bloemen waren groenachtig geel, met een zeer lange Pyp, en het Zaad uitermaate klein. De Ridder, deeze uit Zaad geteeld hebbende, oordeelde dezelve veel zagter te zyn van Smaak en Reuk dan alle andere, weshalve hy ze *Juffrouwen-Tabak* tytelde. (5) Ta-

(3) *Nicotiana* Fol. Petiolatis ovatis integerrimis. Nic. Fol. ovatis. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 423. Nicotiana minor. C. B. *Pin.* 170. Hyoscyamus luteus. DOD. *Pempt.* 450. Pachyphylla, RENEALM. *Sp.* 40.

(4) *Nicotiana* Fol. petiolatis Cordatis integerrimis &c. Nicotiana minor, Folio Cordiformi &c. FEUILL. *Peruv.* II. P. 717. T. 10. *Act. Stockholm.* 1753. p. 43. T. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(5) Tabak *met gesteelde Hartvormige effenrandige Bladen en byna Smoelachtige Bloemen, over ééne zyde getrost.*

V. *Nicotiana Glutinosa.* Lymerige.

Deeze, ook in Peru voortkomende, is onder den naam van *Nicotiana Militaris* of Soldaaten-Tabak, door LINNÆUS voorgesteld en afgebeeld geweest; zo als dezelve nu ruim twintig Jaar geleeden, door zyn Ed. in de Upsalsche Tuin, uit Zaad, dat hem de Fransche Heer JUSSIEU toegezonden hadt, was aangekweekt. Hy oordeelde die veel sterker van Reuk en Smaak te zyn, dan andere Soorten van Tabak. De Bladen zyn ook Hartvormiger en zeer Lymerig; de Bloemen, in lange Aairen vergaard, hebben byna de figuur van de genen, die men Smoelachtig noemt; als ongelyk van Lippen en wyd van Pyp zynde, met ruige Kelken, wier bovenste Slip de langste is. De Bloem is zeer donker van Kleur.

VI. *Pusilla,* Zeer kleine.

(6) Tabak *met langwerpig ovaale Wortelbladen: de Bloemen spitspuntig en getrost.*

Deeze, die in de Westindiën huisvest, is door den Kruidkundigen Heer MILLER in Afbeelding

(5) *Nicotiana* Fol. petiolatis Cordatis integerrimis &c. Nicotiana Militaris. *Act. Stockholm.* 1753. p. 43. T. 2.

(6) *Nicotiana* Fol. oblongo-ovalibus Radicalibus &c. Nicot. Fol. Ovato-Lanceolatis, obtusis rugosis, Cal. breviasimis. MILL. *Icon.* 185. f. 2.

ding gebragt. De Bladen zyn, volgens hem, gerimpeld, de Kelken zeer kort.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De zevende Soort, die *Brandende* gebynaamd wordt, is onder de Boomen reeds beschreeven.

A T R O P A. Doodkruid.

Een Klokswyze Bloem met vyf Meeldraadjes, die omgekromd zyn en van elkander afgescheiden: de Vrugt een ronde Bezie in twee hokjes verdeeld.

Dus komen de Kenmerken voor van dit Geslagt, 't welk zes Soorten bevat, waar van de drie laatsten reeds onder de Heesters beschreeven zyn: dus

(1) Doodkruid, *dat geen Steng heeft, maar eenbloemige Steelen.*

I. *Atropa Mandragora.* Appeldraagend.

Onder deeze bepaaling valt het Kruid, dat *Mandragora* genoemd wordt, waar van de vermaarde TOURNEFORT zyn eerste Geslagt gemaakt heeft in zyn Samenstel der Planten. Hy leidt, met sommigen, dien naam af van 't Grieksch Woord *Mandra*, dat een Beesten-Stal betekent; als waar omtrent dit Kruid weleer zou waargenomen zyn. Dit is wat ver gezogt, doch wie

(1) *Atropa* acaulis Scapis unifloris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 248. p. 171. *Veg.* XIII. Gen. 249 p. 185. Atropa. *H. Cliff.* 51. *R. Lugdb.* 423. *Mat. Med.* 83. Mandragora Fructu rotundo. C. B. *Pin.* 169. Mandragoras. DOD. *Pempt.* 457. Mandragora Mas & Fœmina. CAM. *Epit.* p. 818, 819.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. * Eenwyvige.

wie vindt beter? De Ouden hebben reeds van een Kruid onder dien naam gesproken, en daarom kan het, met geen waarschynlykheid, van het Neerduitsch woord *Mandraagen*, (als op de Wortels ziende, die eenigermaate naar het onderste van een Mensch gelyken,) afgeleid worden. By sommigen wordt het, deswegen, *Anthropomorphon* geheten. In 't Fransch noemt men het *Mandragore*, in 't Engelsch *Mandrake*, in 't Hoogduitsch *Alraun*, *Hunds-Appel* of ook *Erd-Appel*, dat is Aardappel. Wy noemen het Mandraagers-Kruid.

Een dikke Wortel, in twee of drie Armen of Beenen verdeeld, geeft een Stoel van Bladen, lang en breed, als die der Beete, witachtig en glad, doch veel grooter in het zogenaamde Mannetje dan in het Wyfje, welk de Bladen zwartachtig heeft. De Bloemen komen, op enkelde Steelen, tusschen de Bladen voort. De Vrugten zyn in het eerste grootst, vallende rond, als kleine Appeltjes en hoog geel van Kleur; doch in het Wyfje kleinder en langwerpig, naar Sorben-Besfen gelykende. Dit heeft ook de Bloem uit den blaauwen paarschachtig.

Deeze beiden groeijen in de heetste deelen van Europa, zo in Spanje, als in Italie. Men heeft een ongemeen verkoelende en tevens verdoovende hoedanigheid aan dit Kruid toegeschreeven. Van de Appeltjes zegt DIOSCORIDES, dat zy Slaap verwekken door den Reuk, als ook wanneer menze eet of derzelver uitgeper-

perste Sap nuttigt: maar RAY verhaalt, dat de onschadelykheid van het eeten deezer Vrugten door Proeven gebleeken zy. Van de Venynige Eigenschappen, die sommigen aan dit Kruid toeschryven, vind ik weinig bewys. De Wortel maakt door braaken en afgaan een geweldige Ontlasting, die somtyds gevaarlyk is, zo de vermaarde BOERHAAVE aanmerkte.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(2) Doodkruid *met een Kruidige Steng en Eyronde effenrandige Bladen.*

II. *Atropa Belladenna.* Besie-draagend.

Dit Kruid komt in de Bergachtige deelen van Europa op veele plaatsen voor. Zelfs in Engeland groeit het overvloedig, zo RAY verhaalt, by zeker Vlek, niet ver van Cambridge. In Switzerland is het in de Bosschen van Hakhout zeer gemeen, zegt de Heer HALLER. Niet minder in Italie, alwaar men 'er den naam van *Bella Donna* of Schoone Dame aan gegeven heeft, om dat de Besfen schoon voor 't Oog, doch zeer schadelyk zyn. Hierom noemt CLUSIUS hetzelve *Doodelyke Nagtschade*, en anderen Nagtschade met Zwarte Besfen. De Duitschers heeten het *Dolkruid* of *Slaapbesfen*. Daar zyn ook, die het eenvoudiglyk *Groote Nagtschade* tytelen.

Het

(2) *Atropa* Caule Herbaceo, Foliis ovatis integris. Atropa. *Hort. Cliff.* 57. *Ups.* 45. R. *Lugdb.* 423. Solanum Melanocerasus. C. B. *Pin.* 166. Solanum lethale. CLUS. *Hist.* II. p. 68. DOD. *Pempt.* 456. KRAM. *Austr.* 53. GOUAN *Monsp.* 107. Belladonna majoribus foliis & floribus. TOURNF. *Inst.* 77.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Het heeft een Heesterachtige, regtopstaande, Steng, van twee of drie Ellen hoog, met menigvuldige Takken. De Bladen zyn groot, spits Eyrond, ruig, doch zagt op 't gevoel. Uit de Oxels komen 'getropte Bloemsteeltjes voort, ieder met ééne Bloem, die Pypachtig, doch niettemin Klokvormig is, gelyk dezelve door TOURNEFORT zeer fraay is afgebeeld. Zy heeft een vuil groene en bruin paarsche donkere Kleur. De Besfen, die in de Kelk aangroeijen, zyn ryp wordende zwart en van grootte als Druiven. Onder een dun Huidje bevatten zy een Wynachtig Sap, dat laf zoet is, en daar in menigvuldige kleine Zaadjes.

De Italiaanen gebruiken de Besfen van dit Kruid om onkundigen te bedriegen: want ten getale van vier of zes, meer of min naar de Jaaren en gesteldheid van den Mensch, ingenomen, maaken zy hem uitzinnig en, om zo te spreeken, dol: in grooter veelheid doen zy hem in een diepen Slaap vallen, en nog meer zyn doodelyk. Behalve de oude Historiën daar van, heeft men, nog voor weinige Jaaren, in Vrankryk, de schadelyke uitwerkingen daar van ondervonden (*). Niettemin worden 'er, in de Geneeskunde, verscheide goede hoedanigheden aan toegeschreeven. Van derzelver Sap werdt een Syroop gemaakt, die in kleine veelheid, door

GES-

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen*. VIII. DEEL, bl. 565.

GESNERUS, gebruikt is tot Pynstilling, enz (*). Het wordt gepreezen als een treffelyk Oogmiddel. Wyn, daar een weinig van den Wortel in afgetrokken is, heeft de zonderlinge uitwerking, om iemand, die 'er nugteren van gebruikt, de Eetenslust te beneemen (†). Toen de Dolle Kervel, als een uitwendig Geneesmiddel van de Kanker en andere Kwaalen, nu omtrent zeventien Jaar geleeden, door den Weener Geneesheer STORCK zodanig opgehemeld was, dat gantsch Europa daar op staroogde, sloegen eenigen ook 't Gezigt op de Belladona en meenden daar in niet minder kragtige uitwerkingen, tegen die schroomelyke Kwaal, ontdekt te hebben (‡): doch die Gerugten schynen thans byna wederom in Slaap geraakt te zyn. Men kan nogthans niet ontkennen, dat 'er een verzagtende en oplossende Eigenschap in de Bladen plaats heeft. Dus is dit Kruid, uitwendig, van dienst tegen Knoestgezwellen. Ook stilt het de Ontsteeking en Brand in de Huid, even als andere Kruiden van deeze natuur. Azyn in te neemen, of een Braakmiddel, wordt als een Tegengift der Besfen aangepreezen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(3) Doodkruid *met een Kruidige Steng en uit-*

III. *Atropa Physaloides.* Droogvrugtig.

(*) Zie de zelfden, 't zelfde DEEL, bladz. 551.

(†) 't Zelfde, bladz. 552.

(‡) Zie de Waarneemingen dienaangaande, in 't VI. D. bladz. 315.

(3) *Atropa* Caule Herbaceo, Fol. sinuato-angulatis &c.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

uitgesneeden hoekige Bladen; de Kelken gesslooten met spitse hoeken.

Eenwyvige. Hier komt de Alkekengi met eene drooge Vrugt, welke in de Petersburgsche Verhandelingen voorgesteld is, in aanmerking. Zy heeft de Bloem blaauw met een witten bodem en vyf blaauwe Vlakjes. Het Honigbakje bestaat uit vyf Klepjes, die het Vrugtbeginzel insluiten, brengende de Meeldraadjes voort. 't Gewas groeit in Peru en is door Pater FEUILLÉE afgebeeld, die de Steng aldaar bevondt drie of vier Voeten hoog te zyn, hebbende lang gesteelde Bladen en aan 't end der Takken één zeer groote Bloem. De Vrugt gelykt naar die der Kricken over Zee; als een Blaasje zynde, 't welk in 't midden een drooge Besie bevat, met veele kleine Zaadjes. Van de Indiaanen worden de Vrugten tegen 't Graveel gebruikt.

PHYSALIS. Blaaskruid.

Een Raderachtige Bloem met samenluikende Meeldraadjes, en eene Bezie met twee holligheden, die in de opgeblazen Kelk vervat is, maaken de byzondere Kenmerken uit.

Dit Geslagt bevat twaalf Soorten, waar van ik de vier eersten, als Heesters zynde, reeds beschree-

Alkekengi Cal. profunde diviso, Fructu sicco. *Act. Petrop.* 1761. p. 319. *Mant.* 339. Alkekengi amplo Flore violaceo. FEUIL. *Peruv.* II. p. 724. T. 16.

ſchreeven heb. De vier laatſten zyn Jaarlykſe, de anderen overblyvende Planten. Ik begin derhalve met IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(5) Blaaskruid *met de Bladen dubbeld, uitgegulpt, ſtomp, eenigermaate Wollig; de Steng Kruidig en boven Pluimswyze.* V. *Phyſalis viscoſa.* Lymerige.

DILLENIUS heeft deeze, onder den naam van *Kruipend Alkekengi van Buenos Ayres*, met eene Tolachtige lymerige Bezie, afgebeeld. 't Gewas, dat ook in Virginie groeit, is bekend in de Europiſche Kruidhoven. De Besſen zyn zoet en maaken, volgens de Waarneeming van den Heer CLAYTON, een uitmuntend Waterloozend middel uit.

(6) Blaaskruid *met de Bladen Eyrond, een weinig uitgegulpt, ſtomp en kaalachtig, de Bloemen by paaren, de Steng Kruidig.* VI. *Penſylvanica.* Penſylvaniſche.

Dit Virginiſche of ook Penſylvaniſche Kruid, heeft veele Stengetjes, nu leggende dan opſtaande, naauwlyks een Voet lang, van boven Takkig; de Bladen klein, Eyrondachtig, een weinig Wollig, geſteeld; de Bloemen geel. Het brengt

(5) *Phyſalis* Fol. geminis, repandis, obtuſis &c. Phyſalis Radice perenni &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 426. GRON. *Virg.* 32. Alkek. Bonarienſe repens &c. DILL. *Elth.* 11. T. 10. f. 10.

(6) *Phyſalis* Fol. ovatis ſubrepandis &c. Phyſ. Rad. perenni &c. MILL. *Dict.* 3. Alkekengi Virginianum perenne majus, Fl. luteo amplo, Fr. minimo. RAND. *Act. Angl.* 399.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

brengt een roode Besie, van grootte als een Erwt, voort.

VII. *Alkekengi.* Krieken over Zee.

(7) Blaaskruid *met dubbelde effenrandige spitse Bladen, en eene Kruidige Steng, die van onderen Takkig is.*

Deeze Soort komt natuurlyk voor in de Zuidelyke deelen van Europa, als ook in Duitschland en Japan, zo de Ridder aantekent. In Oostenryk groeit zy overvloedig by Tabor, ter regterhand, op donkere plaatsen, als ook doorgaans aan de kanten der Wyngaarden, die met Heesters bezet zyn, zegt KRAMER. Men vindt het, in de Elsaz, aan den Landweg, op de Wynbergen by Barr, en elders, overvloedig. In Switzerland vindt men het insgelyks op de Wynbergen, binnen de Wallen van Bazel, als ook in Kreupelboch en andere Bosschagiën, op belommerde vogtige plaatsen, meest in Greppels en dergelyke laagten.

't Is een Gewas, onder den naam van *Alkekengi*, die van Arabische afkomst schynt te zyn, alom bekend: gelyk men het ook *Halicacabum* noemt, de Franschen *Bagenaudes* en *Coqueret*, de Engelschen *Wintercherries*, dat is Winterker.

(7) *Alkekengi* Fol. geminis integris acutis &c. Physalis Caule simplici annuo, Fol. integerrimis &c. *H. Cliff. Ups. Mat. Med.* 93. DALIB *Paris.* 73. Phys. Rad. perenni &c. R. *Lugdb.* 428. Phys. Fl. solitariis pedunculatis. GOUAN. *Monsp.* 108. MAPP. *Als.* 12. Sol. Vesicarium. C. B *Pin.* 166. DOD. *Pempt.* 454. LOB. *Icon.* 262. TOURNF. *Inst.* 150.

kerſen. De Duitſchers geeven 'er den naam aan van *Judenkirſchen*, *Boderellen*, *Schlutten* enz. wy noemen het *Krieken over Zee*. Het wil zeer wel in onze Tuinen voort, zig door zyne Wortels uitbreidende, doch geeft 'er zelden, zo veel ik waargenomen heb, Stengen van een Elle hoog, gelyk op die plaatſen, daar het natuurlyk groeit. De Bladen zyn ſpits Hartvormig en de Vrugt is een ſierlyke Blaas, rood van Kleur, die in 't midden eene ronde Bezie, als een kleine Kers, bevat.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Deeze Besſen zyn zuurachtig zoet, maar worden, als menze een weinig behandelt, bitter, zegt Doktor MAPPUS. De Blaas is uit zig zelve van dien Smaak. Zy zyn berugt als een Middel, dat de Waterloozing ongemeen bevordert, en het Landvolk eetze, ten dien einde, ſomtyds by Handen vol. Een Once van het Sap wordt daar toe aangepreezen. Het heeft verder de uitwerkingen van alle dergelyke verkoelende Vrugten en Besſen. Zy komen in verſcheide Samengeſtelde Winkelmiddelen, zelfs die daar van den naam voeren. Het Zaad zou tegen Kiespyn dienſtig zyn.

(8) Blaaskruid *dat ruigachtig is, met effenrandige Hartvormige Bladen.*

VIII. *Phyſalis Peruviana.* Peruviaanſch.

Te

(8) *Phyſalis* pubescens, Fol. Cordatis integerrimis. *Sp. Plant.* 1670.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Te Lima in Peru groeit deeze Soort, die veel gelykt naar den Witten Doornappel. De Steng is hoog, gemikt, zeer fyn gehaaird en zagt, zo wel als de Bladen. De Bloemen komen enkeld voort; zy hangen nederwaards en zyn geel, met een bruin gevlakten Navel en een ruige Keel.

IX. *Angulata.* Gehoekt.

(9) Blaaskruid *dat zeer Takkig is, met hoekige gladde Takken en Eyronde getande Bladen.*

In de beide Indiën komt deeze voor, die bekend is in de Europifche Kruidhoven. De Steng fchiet fomtyds wel ter hoogte van drie Ellen op, dat meer is dan eens Mans langte. De Bladen gelyken veel naar die van 't Kruid, dat men Ganzevoet noemt; de Bloemen naar die van de gewoone Krieken over Zee: maar de Blaasjes zyn geheel gevuld met de Besfen, die in vieren van één fpringen, hebbende een Lymerig Sap.

DILLENIUS heeft dit Kruid in Afbeelding gebragt, en tot deeze zelfde Soort wordt een dergelyk met Bladen van Spaanfche Peper, insgelyks, als eene verfcheidenheid betrokken. Dus fchynen die Soorten van Alkekengi, welke uit HERNANDEZ door RECCHI, als in Nieuw Spanje

(9) *Phyfalis* ramofisfima, Ramis angul. glabris &c. Phys. annua Ramofisfima &c. *H. Cliff. Ups. Fl. Zeyl.* R. *Lugdb.* 427. Halicacabum f. Sol. Ind. CAM. *Hort.* 70. T. 17. Sol. Vef. Indicum. C. B. *Pin.* 166. Alk. Ind. glabrum Chenopodii folio. DILL. *Elth.* 13. T. 12. f. 12. *β.* Alk. Ind. glabr. Capfici folio. *Ibid.* T. 11. f. 11.

Spanje groeijende, beſchreeven worden, hier ook t'huis te hooren. De Vrugt van ſommigen derzelven was van grootte als een Oranje-Appel, en hadt een ongemeen verkoelend en verfriſchend Sap (*). IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(10) Blaaskruid *dat zeer Takkig is, met Lymerige Bladen en hangende Bloemen.* X. *Phyſalis pubescens.* Ruigachtig.

Deeze, ook in de beide Indiën, doch inzonderheid in Virginie huisveſtende, wordt *Virginiſche Alkekengi*, met een geele Vrugt, van Pater FEUILLÉE geheten. Zorgvuldig werdt dit Kruid in Peru aangekweekt, daar men het *Capuli* noemde en het Sap der Vrugten niet minder heilzaam vondt, tot verfriſching in heete Ziekten. Zy is ook Lymerig en ruigachtig.

(11) Blaaskruid *dat zeer Takkig is, met de Vrugtſteeltjes langer dan de ruige Bladen.* XI. *Minima.* Zeer klein.

Dit, in Ooſtindie voorkomende, is een klein uitgebreid Kruidje, met lange Haairen aan de mikjes der Takken. Het groeit op woeſte plaatſen van Malabar en Ceylon.

(12) Blaas-

(*) HERN. *Mexican.* Libr. VIII. Cap. 50.

(10) *Phyſalis* Ramoſiſſima, Fol. villoſo-viscoſis &c. Alkekengi Virg. Fructu luteo FEUILL. *Peruv.* III. p. 5. T. 1. Sol. Veſicar. Procumbens &c. MORIS. *Hiſt.* III. p. 527. S. 13. T. 3. f. 24.

(11) *Phyſalis* Ramoſiſſima Pedunc. Fructif. &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 427. Sol Veſicarium Ind. minimum HERM. *Lugdb.* 569. T. 571. *Hort. Mal.* X. T. 140. f. 71. BURM. *Fl. Ind.* p. 54.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XII. *Physalis Pruinosa.* Rypig.

(12) Blaaskruid *dat zeer Takkig is, met ruigachtige Bladen en gestrekte Bloemsteelen.*

Tot deeze Soort behoort niet het voorgemelde Indisch Alkekengi van DILLENIUS, met Bladen van Ganzevoet, maar zyn *Laag Barbadisch*, met Bladen van Lookkruid. 't Is een Amerikaansch Gewas, dat naar de drie voorgaanden zeer gelykt, maar in eenige opzigten verschilt. Uit de mikken der Takken komt als een groene Ryp of Daauw voort. Het groeit naauwlyks een Voet hoog, maar heeft de Stengen wel een Vinger dik, die, zo wel als de Bladen, op 't aanraaken stinken. De Bloemen zyn klein, maar de Vrugten taamelyk groot en hoekig, anders naar die van het gewoone Alkekengi veel gelykende; hoewel zy niet rood worden, blyvende meest groen, en eene groene Bezie bevattende, die zuurachtig is en tevens wat scherp van Smaak.

SOLANUM. Nagtschade.

De Kenmerken van dit uitgebreide Geslagt bestaan, gelyk reeds opgemerkt is, in een Raderachtige Bloem, die de Meelknopjes byna samengegroeid en aan den tip met een dubbeld Gaatje heeft, zynde de Vrugt een tweehokkige Bezie.

Van

(11) *Physalis* Ramosissima Fol. villosis &c. Alkekengi Barbadense nanum Alliariæ folio. DILL. *Elth.* 10. T. 9. f. 9.

Van de menigvuldige Soorten, die het heeft, zyn de Heesterachtigen reeds beschreeven *: des ik een aanvang maak met de volgende

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(6) Nagtschade *met een ongedoornde, byna Kruidige, hoekige, bogtige, ruuwe Steng, de Bladen Vinswyze verdeeld, en gekroonde Bloemtrosjes.*

* II. D. IV. STUK, bl. 238, enz.

VI. *Solanum Quercifolium.* Eikenbladige.

Dit Gewas noemt FEUILLÉE *Nagtschade met Eikenbladen.* Hy beeldt het af, en beschryft het, als een Boompje maakende van vyf Voeten hoogte, dat een sierlyke ronde Kroon heeft, en dus kan ik niet zien, in welk opzigt de Gestalte gelyken zoude naar die van de Alfsranken of het Bitterzoet. Aan 't end van ieder Takje komt een Tuiltje van tien of twaalf Bloemen, die Violet zyn van Kleur, en waar op ronde Bessen volgen, met een zoetachtig Sap. De Wortel van dit Gewas bevondt hy dik en groot. Op de Gebergten by Valparayzo in Chili werdt het door hem waargenomen. De Heer JUSSIEU heeft het ook in Peru gevonden.

(7) Nagtschade *met een ongedoornde Kruidige Steng, die glad en rondachtig is, op den Grond*

VII. *Radicans.* Wortelende.

(6) *Solanum* Caule inermi subherbaceo &c. Solanum Fol. Querneis. FEUILL. *Peruv.* II. 722. T. 15.

(7) *Solanum* Caule inermi Herbaceo lævi, teretiusculo prostrato, radicante, Fol. pinnatifidis, racemis cymosis. LINN. *Dec.* I. T. 10.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Grond leggende en Wortelschietende; de Bladen Vinswyze verdeeld en gekroonde Bloemtrosjes.

Eenwyzige. Dus uitvoerig wordt de bepaaling opgegeven van eene andere Peruviaansche, welke door den jongen Heer LINNÆUS is afgebeeld en omstandig beschreeven. De Bloemen zyn paarschachtig, de Besfen geel.

X. *Solanum Tuberosum.* Knobbelige.

(10) Nagtschade *met een ongedoornde Kruidige Steng, effenrandige Vinbladen en byna verdeelde Bloemsteeltjes* (*).

Deeze Soort maakt het Gewas der *Aardappelen* uit, die tegenwoordig in Europa zo gemeen zyn, dat menze aldaar byna genaturalizeerd mag aanmerken. Uit Peru schynen zy hunne eigentlyke afkomst te hebben, zynde *Papas der Peruviaanen* genoemd geweest door CLUSIUS, die in 't vermoeden viel, dat zy de *Arachidna* van THEOPHRASTUS zouden zyn. CASPAR BAU-

(10) *Solanum* Caule inermi Herbaceo &c. *Vir. Cliff. H. Cliff.* 60. *H. Ups.* 48. R. *Lugdb.* 423. DALIB. *Paris.* 73. GOUAN *Monsp.* 109. TOURNF. *Inst.* 149. Papas Americanum. J. B. *Hist.* III. 621. Solanum tuberosum esculentum. C. B. *Pin.* 167. *Prodr.* 89. T. 89. MORIS. *Hist.* III. p. 522. S. 13. T. 1. f. 19. WEINMANN. N. 927.

(*) Dewyl de Soorten 8 en 9 reeds onder de Heesters beschreeven zyn, zo volgt hier de 10de; welke eigentlyk, naar de orde der laatste Uitgaave, die ik in de schikking volg, de Elfde zou zyn; doch ik heb dit moeten doen, om de Getallen met het voorgaande te doen strooken.

BAUHINUS hadt hem de Afbeelding gezonden van dit Kruid en deszelfs Wortelen, welke hy in 't jaar 1590 gekreegen hadt. Dus werdt hetzelve in Europa bekend: ja hy meldt, hoe hem verhaald was, dat in Bourgonje, een Provincie van Vrankryk, het eeten deezer Wortelen verbooden ware, om dat men zig verbeeldde, dat daar door Schurftige Huidkwaalen veroirzaakt werden.

Men moet derhalve, al in 't begin der voorgaande Eeuw, de Aardappelen, die in byna geheel Amerika den Ingezetenen voor Brood ſtrekten, in ons Wereldsdeel voortgeteeld hebben; 't welk men mag zeggen, dat 'er ook thans voor een groot gedeelte door geſpyzigd wordt. Eén voordeel is het, dat zy zeer wel voort willen in een Zandige Grond, die te ſchraal is voor Koorn: een ander voordeel, dat zy van Stormen, Plasregens en Onweers-Buijen, zo niet geteiſterd worden als de Graanen: een derde, dat zy zo gemakkelyk voort te teelen zyn. Dat zy geen nadeel aanbrengen, wanneer zy ſlegts met de behoorlyke Saus en Toeſpyzen genuttigd worden, is men door de Ondervinding thans genoegzaam verzekerd. Voor het overige dienen zy niet alleen tot Voedzel voor Menſchen en Beeſten, zo raauw als tot Brood en allerley Gebak, maar men kan 'er ook, even als van Koorn, tot het ſtooken van Jenever, als mede tot Styfzel, Haairpoeijer, enz. gebruik van maa-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Eenwyvige.

maaken. Zelfs heeft men waargenomen, dat een Stuk Lands ongelyk meer Spyze aan Aardappelen uitlevert, dan aan Koorn (*).

't Gewas is natuurlyk afgebeeld door C. BAUHINUS, die daar in zekerlyk de gedagte Tekening gevolgd heeft, en vry beter dan by MORISON. By WEINMANN is maar een Takje met Bloemen vertoond, van dit Kruid, dat naar de gesteldheid van den Grond en het Klimaat een of twee Ellen, zelden eens Mans langte hoog groeit. De Steng is hoekig en verdeelt zig in veele Takken, uit wier Mikken de Bloemsteelen voortkomen, die, zo wel als de Takken, bezet zyn met Bladsteelen, welke zes, agt of meer Vinblaadjes hebben, van langwerpig Eyronde figuur, en uitloopen in een veel grooter en ronder Blad. Ook komen tusschen de eerstgemelden, aan den Bladsteel, nog kleiner Blaadjes voort. De Bloemen zyn grooter dan die van de gewoone Nagtschade, vyfhoekig, doorgaans paarschachtig, en somtyds blaauw of wit, niet zonder Reuk. Zy groeijen by Trosjes van tien, twaalf of meer. In Oostenryk heeft menze gehad met dubbelde Bloemen. De Vrugten zyn ronde Appeltjes of Beesen, van grootte als een Hazelnoot of kleiner, door de rypwording donker

(*) Zie van dit alles een Omstandig Berigt op 't end van het V. DEEL der *Uitgezogte Verhandelingen*, bladz. 567, enz. Als ook in een Werkje over de Nuttigheid der Aardappelen, onlangs uitgegeven.

ker rood, in een witte Pap veel kleine Zaadjes bevattende. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Wortels van dit Gewas bestaan uit dikke zig wyd en zyd verspreidende Vezelen, aan welken hier en daar de Knobbels groeijen, die men Aardappelen noemt. Deeze gelyken zo veel naar de Truffels, dat de Italiaanen dezelven *Tartoffoli* geheten hebben; doch de Franschen noemenze *Taupinambours*, de Engelschen *Potatoes*, de Duitschers *Grubling*. Somtyds hangen 'er wel veertig of vyftig aan één Stoel. De grootte is zodanig verschillende, dat men 'er van een Vuist, en niet grooter dan Erwten aantreft: de figuur trekt doorgaans naar 't langwerpig ronde, doch met zo veel veranderingen, dat men 'er onder de duizend naauwlyks twee zal vinden, die volstrekt egaal zyn. Deeze Wortels of Knobbels moeten 's Winters buiten Vorst gehouden worden: dan kan men in 't Voorjaar dezelven geheel of by stukken in den Grond steeken en dus nieuwe Planten maaken. Sommigen hebben ook, door aflegging der Takken, dit Gewas vermenigvuldigd: 't welk veel werkelyker manier is, doch die meer Aardappelen geeft. De Schil van sommigen is rood, van anderen geel, van anderen wit, en zulks geeft ook byna de eigenschap van de binnenste zelfstandigheid te kennen, die ongemeen verschillende is naar den Grond, waar in zy zyn geteeld. Dus overtreffen de Zeeuwsche, by

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

by ons, in Smaakelykheid de Gelderschen en die van andere Provintiën.

XI. *Solanum Pimpinellifolium.* Pimpernelbladige.

(11) Nagtschade *met een ongedoornde Kruidige Steng, effenrandige Vinbladen en enkelde Trosjes.*

Dit is een Peruviaansch Kruid, dat in Gestalte zeer naar 't volgende gelykt, uitgenomen de Bladen en de gladheid van de Steng, enz.

XII. *Lycopersicon.* Appeldraagende.

(12) Nagtschade *met een ongedoornde Kruidige Steng, ingesneeden Vinbladen en enkelde Trosjes.*

Dit, onder den naam van *Appeltjes der Liefde*, zeer bekende Kruid, is ook uit Zuid-Amerika afkomstig, en, zo wel als het voorige, een Zaay-Gewas. TOURNEFORT maakt 'er een Geslagt van onder den naam van *Lycopersicon*, van den Venetiaan ANGUILLARA afkomstig, die hetzelve *Lycopersicon Galeni*, dat is Wolfs-Persik van Galenus, getyteld hadt. Anderen noemen het, met CAMERARIUS, Appelen der Liefde of *Gulden-Appelen*, wegens de bevalli-

(11) *Solanum* Caule inermi Herbaceo, Fol. pinnatis integerrimis. Racemis simplicibus. *Am. Acad.* IV. p. 268.

(12) *Solanum* Caule inermi Herbaceo, Fol. pinnatis incisis &c. *Vir. Cliff. Hort. Cliff.* R. *Lugdb.* 423. Sol. Pomiferum. Fructi rotundo striato molli. C. B. *Pin.* 167. Aurea mala. DOD. *Pempt.* 458. Pomum Amoris CAM. *Epis.* 821. RUMPH. *Amb.* V. p. 416. T. 154. f. 1. β. Sol. Racemos. Cerasorum formâ. C. B. *Pin.* 167. *Prodr.* 90.

lige Kleur, naar het Italiaansch *Pomme d'Oro*; de Franschen *Pommes d'Amour*, de Engelschen *Apples of Love*, de Duitschers *Goldappfel*. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

Dit Kruid groeit ook in Oostindie, alwaar het, volgens RUMPHIUS, Appeltjes draagt die sterk geribd zyn, doch platachtig, twee Duim breed, eerst glanzig geel en dan hoogrood van Kleur. Hier vallen zy dikwils kleiner, doch ook grooter. Men heeftze by WEINMANN afgebeeld, die byna vyf Duim breed zyn, en dus als Appelen van een Vuist groot. (†). Zekere verscheidenheid, uit BAUHINUS aangehaald, heeftze maar als Kersen, doch van de zelfde hoedanigheid. Vergiftig zynze niet, wordende, zo DODONÆUS verhaalt, van sommigen met Peper, Zout en Olie, gegeten. Ook merkt RUMPHIUS aan, dat menze in Oostindie teelt, om de Vrugten tot versnapering by de Kost te hebben. De Bladen stinken en 't Gewas groeit, mids dat het ondersteund worde, wel twee Ellen hoog. Men kweekt het, hier te Lande, slegts tot Sieraad in de Tuinen.

(13) Nagtschade *met een ongedoornde Kruidige Steng; ingesneeden Vinbladen, die Wollig zyn; tweedeelige gebladerde Trossen en Haairige Besſen.* XIII. *Solanum Peruvianum.* Peruviaansche.

Den

(†) *Kruidb.* Pl. N. 935.

(13) *Solanum* Caule inermi Herbaceo, Fol. pinnatis incisis &c. Lycopersicon Pimpinellæ folio. FEUILL. *Peruv.* III. p. 37. T. 25.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Den bynaam van *Peruviaansche* voert deeze, hoewel 'er verscheide anderen, uit Peru afkomstig, reeds beschreeven zyn; in 't byzonder. Pater FEUILLÉE geeft 'er de Afbeelding van, en vondtze in Spleeten der Rotsen aan den Oever der Zee groeijende. De Bladen geleeken zeer naar die van de kleine Pimpernel: de Steng, omtrent twee Voeten hoog, gaf Trosjes van Bloemen uit, als de gewoone Appeltjes der Liefde, doch het droeg veel kleiner Vrugten. Het was zeer vet, maakende de Hand door 't aanraaken Smeerig, en hadt een zeer scherpen Smaak.

XIV. *Solanum Montanum.* Bergminnende.

(14) Nagtschade *met een ongedoornde Kruidige Steng; de Bladen byna Hartvormig, uitgegulpt.*

Deeze Peruviaansche, aldaar *Berg-Papas* genoemd wordende, heeft het Stengetje maar een Handbreed hoog, en gesteelde Bladen met groote Roozekleurige Bloemen. De Wortel is Eyrond, ongevaar een Duim dik, van binnen wit en Vleezig en zeer goed van Smaak, zo dat de Indiaanen 'er veel gebruik van maaken in Vleeschnat en andere Slurpspyzen. Men zou ze kleine ronde *Berg-Aardappelen* kunnen heeten.

(15) Nagt-

(14) *Solanum* Caule inermi Herb. Fol. subcord. repandis. Solanum tuberosum minus Atriplicis folio; vulgo Papa montana. FEUILL. *Peruv.* III. p. 62. T. 46.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(15) Nagtſchade *met een ongedoornde, ſomtyds overblyvende Steng; dubbelde Eyronde effenrandige Bladen en byna gekroonde Bloemſteelen.*

XV. *Solanum Rubrum.* Roode.

(16) Nagtſchade *met een ongedoornde Kruidige Steng; de Bladen Eyrond Tandswyze gehoekt en tweezydige knikkende Trosjes.*

XVI. *Nigrum.* Zwarte.

Deeze Soort is de gewoone Nagtſchade, die men ook wel *Tuin-Nagtſchade* noemt, om dat zy meeſt voorkomt op bereide Gronden, of ook by Mest- en Vuilnishoopen aan de Wegen en op de Bouwlanden, door geheel Europa niet alleen, maar zelfs ook in de beide Indiën. De Hoogduitſche naam *Nachtſchatten*, die van de donkere Schaduw, welke het op den Grond geeft, afkomſtig zal zyn, is zekerlyk de oirſprong van den Nederduitſchen en van den Engelſchen naam. De Franſchen noemen dit Kruid *Morelle*, de Span-

(15) *Solanum* Caule inermi ſubperennante, Fol. geminis ovatis integerrimis, Pedunculis ſubumbellatis. *Syſt. Veg.* XII, XIII.

(16) *Solanum* Caule inermi Herbaceo &c. *Vir. Cliff. H. Cliff. Ups. Fl. Suec.* GRON. *Virg.* R. *Lugdb.* DALIB. *Paris*, TOURNF. &c. Solanum Officinarum. C. B. *Pin.* 166. Sol. Hortenſe. DOD. *Pempt.* 453. Sol. Hort. Circææ aut Phaseoli folio. LOB. *Icon.* 262. Sol. vulgatum. LINN. β. Patulum. DILL. *Elth.* 367. T. 275. f. 355. γ. Villoſum. *Ibid.* f. 353. δ. Guineenſe. *Ibid.* f. 354. ε. Virginicum. *Ibid.* f. 356. ζ. Judaicum, Ramis aculeis incurvis, fol. repandis nudis. *Sp. Plant.* II. p. 266.

Vv

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Spanjaarden *Yerva mora*, de Italiaanen *Salatro*, 't welk naar den Latynſchen naam *Solatrum*, by PLINIUS, zweemt. De Grieken hebben het *Strychnos* geheten.

Eenwyvige. De Nagtſchade heeft een Kruidige gearmde Steng, zelden meer dan een Elle hoog, met overhoekſe, lang geſteelde, byna ſlap hangende Bladen, die ovaalachtig zyn, met een lange punt, donker groen van Kleur. Daar tegenover groeijen Trosjes, van witte Bloemen, en daar op volgen, in de gemeenſte, zwarte Besſen, waar van het Kruid den bynaam heeft. Deeze Trosjes komen aan twee zyden van de Steng en Takken voort. Twee Bladen groeijen 'er doorgaans by elkander, maar men vindt het ook met enkelde Bladen en enkelde Bloemſteeltjes, zo de Heer GOUAN aanmerkt.

Onder de Uitheemſche Nagtſchaden komen aanmerkelyke Verſcheidenheden voor, die door den geleerden DILLENIUS in Afbeelding zyn gebragt en door onzen Ridder opgetekend. Hy heeft 'er eene, die hooger groeit en *uitgebreid* is, met Vrugten als de Gemeene: een andere die *ruighaairig* is, met geele Besſen. In deeze beiden zyn de Takken rond. Ook heeft hy een *Guineeſche*, met de Vrugt zo groot als Kerſen en niettemin getrost, en een *Virginiſche*, naar de Gemeene gelykende, met ruuwe Stengen. In deeze beiden zyn de Takken hoekig. Daar by komt een *Joodſche*, met kromme Stekels aan de Takken, en uitgegulpte kaale of ongedoornde Bla-

Bladen. Deeze worden, door LINNÆUS, als bastaarden van de Gemeene aangemerkt. De eerstgemelde groeit wel drie Ellen hoog, doch is niettemin een Jaarlyksch Gewas, gelyk de anderen.

Van de Europische, welke de Heer HALLER onder de bepaalinge van *Nagtschade met hoekige, gegolfde Bladen en eene gladde Steng*, begrypt, heeft zyn Ed., in Switzerland, twee Verscheidenheden waargenomen, naar de Kleur der Besfen. Behalve die met Zwarte, naamelyk, welke de gemeenste is, en *Winkel-Nagtschade* genoemd wordt, vondt hy 'er eene, de Bladen minder gegolfd hebbende, met Roode en eene andere met Geele Besfen, die de Bladen sterk gegolfd en ruiger heeft: zie hier, wat zyn Ed. van de kragten zegt (*).

„ Het Kruid is zagt, zoutachtig, maatig Slaap-„ verwekkende of Pynstillende. In een Pap, „ tot oplegging, wordt hetzelve tegen Ontstee-„ kingen, Roos, Aambeijen, Kankers en Keel-„ ziekten, gepreezen. Eertyds werdt het genut-„ tigd; doch van de Besfen hebben Jongens „ Stuipen gekreegen en Hoenders zyn 'er van „ gestorven, verhaalt BOERHAAVE en AL-„ BERTI over de Belladonna. Ja de Damp zelf „ zou Slaap verwekken, en het Kruid hierom „ aan de Kinderwiegen gehecht worden, vol-„ gens

(*) *Enum. Stirp. Helvet.* p. 506.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

„ gens BOCCONE. Het komt in de Popeljoen-„ Zalf. GUENOCIUS gebruikte den Wortel „ in plaats van de Sarſaparil. Van de Vergifti-„ ge uitwerkinge des Kruids tot Moes ; kan „ men in de Neuremburgſche Verhandelingen „ een voorbeeld vinden.".

XVII. *Solanum Æthiopicum.* Ethiopiſche.

(17) Nagtſchade *met een ongedoornde Kruidige Steng ; Eyronde uitgegulpt hoekige Bladen ; de vrugtdraagende Steeltjes eenbloemig en knikkende.*

Die Soort vau Nagtſchade, welke LOBEL *Peper van Guinée* noemt, zou ook in Ethiopie, als mede in China huisveſten. De Heer N. L. BURMANNUS teltze, benevens nog negen andere Soorten, onder de Kaapſe Planten. De Steng is taamelyk ſtyf. Zy draagt roode Appeltjes, die ſterk geribd en hard zyn. De Bladen gelyken veel naar die van 't Geele Bilſenkruid.

XVIII. *Melongena.* Eijerdraagende.

(18) Nagtſchade *met een ongedoornde Kruidige Steng ; de Bladen Eyrond, Wollig ; de Bloemſteelen hangende en verdikt ; de Kelken ongedoornd.*

Hier wordt de Gewoone *Eijerplant* bedoeld, wel-

(17) *Solanum* Caul. in. Herbaceo, Fol. ovatis &c. PLUK. *Phyt.* 226. f. 4. *Am. Acad.* IV. p. 307. Sol. Pomifer. Fr. rotundo, ſtriato, duro. C. B. *Pin.* 167. J. B. *Hiſt.* III. p. 620. Sol. Pomiferum Herbariorum. LOB. *Icon.* 265.

(18) *Solanum* Caul. in. Herb. Fol. ovatis &c. Sol. Cal. aculeatis &c. *H. Cliff. Ups. Fl. Zeyl.* R. *Lugdb.* 426. Sol. Pomif. Fructu oblongo. C. B. *Pin.* 167. Mala inſana, DOD. *Pempt.* 458.

welke BAUHINUS noemt Appeldraagende Nagtſchade, *met een langwerpige Vrugt.* TOURNEFORT hadtze *Melongena* geheten en 'er verſchillende Soorten van gemaakt, naar de Kleur van de Vrugt, naar dat dezelve langwerpig of rond is, met of zonder Doornen. Want, ſchoon wel de gewoone Eijerplant de Vrugten van grootte, Kleur en Geſtalte, byna als Hoender- of Eende-Eijeren heeft, zyn 'er doch ook met blaauw of paarſchachtige, met geele en Roozekleurige, met ronde en ſtekelige Vrugten. In 't Franſch noemt menze *Mayenne* of *Aubergine*, in 't Engelſch *Mad-Appels*, in 't Hoogduitſch *Melantſen*; welke laatſte benaamingen, hoewel van *Mala inſana*, gelyk DODONÉUS het heeft, dat is Dol-Appelen, afgeleid, hier niet het allerminſte ſtrooken. De Vrugt naamelyk heeft geen kwaade uitwerking, ja ſtrekt zelfs aan Menſchen tot Spyze, wordende, even als de Appels der Liefde, met Peper, Azyn en Zout, gegeten. By de Egyptenaars, daar zy wel twee- of driemaal zo groot vallen, zyn deeze Appelen, 't zy onder de Aſch of in de Pan gebraden, of ook in Water gekookt, een dagelykſe Spyze, zo BELLONIUS verhaalt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

LINNÆUS hadt bevoorens Gedoornde Kelken aan dit Kruid toegeſchreeven; doch thans geeft zyn Ed. 'er, om het van de volgende Soort te onderſcheiden, ongedoornde aan. Ik bevond in de myne, die ik deezen Zomer groeijende had, eenige Stekeltjes aan de Kelken. TOURNEFORT heeft

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

heeft ze 'er vry ſterk mede bezet. Drie Afbeeldingen van dit Gewas vindt men by WEINMANN, Pl. N. 933, 934: waaruit tevens de verſchillende kleur en figuur der Vrugten en de gedoorndheid der Kelken blykt. De aangehaalde van PLUKENET komt, wat de Bladen aanbelangt, zeer weinig met de Eijerplant overeen. Dezelve heeft een kromme lange Vrugt, en niettemin merkt die Autheur aan, dat het ſlegts eene Verſcheidenheid zy van de gewoone en geen byzondere Soort, wordende *Potlitjon* van de Engelſche Hoveniers geheten. Men zou ze *Kromme-Eijer Plant* kunnen noemen.

XIX. *Solanum inſanum.* Ooſtindiſche.

(19) Nagtſchade *met een gedoornde Kruidige Steng, Eyronde Wollige Bladen; de Bloemſteelen hangende verdikt; de Kelken gedoornd.*

De bynaam *inſanum* voegt, (ten ware men 'er *ongezond* door verſtaan mogt,) even zo min aan deeze *Ooſtindiſche*, van welke, zo RUMPHIUS verhaalt, de Appelen, die 'er zo groot als Komkommers vallen, een gemeene Kost zyn door geheel Indie, komende zelfs, wanneer zy in de langte doorgeſneeden, en dan met Wyn en Suiker geſtoofd zyn, op de Tafels der Grooten. Ten minſte wordt het *Tamme* of *Tuin-Trong*

(19) *Solanum* Caule aculeato Herbaceo, Fol. ovatis &c. Trongum Hortenſe. RUMPH. *Amb.* V. p. 238. T. 85.

Trong van dien Autheur thans hier t'huis gebragt, offchoon ik aan deszelfs Stengen niets Doornachtigs kan befpeuren; maar het *Wilde Trong*, waar van de Appeltjes niet veel grooter dan Musketkogels zyn, is fterk gedoornd. Ook heeft hy van dit Kruid nog meer Verfcheidenheden. De aangehaalde van PLUKENET, by de Engelfchen *Brounjolly* genoemd wordende, heeft de Steng geheel effen, doch de Bladen en Kelken gedoornd. De Vrugt is fterk geribd, rondachtig, uit den witten paarfch van Kleur. Volgens hem is het die Soort van Nagtfchade, welke *Focky* der Javaneezen by BONTIUS getyteld wordt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Een Takje dat my, onder den Soortnaam van *Solanum infanum*, uit Oostindie toegezonden is, heeft hier en daar, op de Steng, Takjes, Blad en Bloemfteelen, ja zelfs op de Kelken, een enkeld Stekeltje of Doorntje. Misfchien heeft dit Kruid eenigen tyd noodig, om zynen wilden aart geheel af te leggen? Misfchien ook krygt het weder Doornen door de fchraalheid van den Grond? RUMPHIUS merkt aan, dat van het Ambonfche Witte Trong, in de Hoven gezaaid, de meefte Planten wel naar het Moeder-Gewas geleeken, maar onder dezelven waren 'er met Doornen bezet, zegt hy, gelyk het Wilde Trong; en dus kan men daar uit de veranderlykheid van dit Kruid opmaaken. Hier uit blykt ook, dat de meer of minder Gedoorndheid eigentlyk geen bewys zy van een Soortelyk verfchil.

(20) Nagt-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XX. *Solanum ferox.* Sterk gedoornde.

(20) Nagtschade *met een gedoornde Kruidige Steng, Hartvormige hoekige stekelige Bladen en ruige Bessen, die door den Kelk bedekt zyn.*

Op Malabar groeit deeze, die *Ana-Schunda* heet by RHEEDE. Zy komt in Gestalte met de beide voorgaande Soorten taamelyk overeen. Behalve de Steng, Bladen, Blad- en Bloemsteelen, zyn ook de Kelken zeer sterk gedoornd. Men vindtze ook op Java.

XXI. *Campechiense.* Amerikaansche.

(21) Nagtschade *met een gedoornde ruige Steng, de Bladen Hartvormig langwerpig vyfkwabbig, met verheven stompe hoeken.*

De Stengen van deeze Amerikaansche Nagtschade, van de Baay van Kampêche afkomstig, zyn sterk gedoornd; zo ook de Bladen, die op de groene boven-Vlakte paarsche Stekels hebben, somtyds aan de enden gesternd en dikwils met een breed Bandje omringd. De Bloemsteelen hebben sterker Doornen en de Bloemen zyn Violetkleurig.

(35) Nagt-

(20) *Solanum* Caule acul. Herb. Fol. Cordatis &c. Ana-Schunda *Hort. Mal.* II. p. 65. T. 35.

(21) *Solanum* Caule acul. hirto, Fol. Cordato-oblongis &c. *Mant.* 340. *Vir.* & *H. Cliff.* Sol. Campechiense Calycibus echinatis. DILL. *Elth.* 261. T. 268. f. 347. Sol. fuscatum. *Sp. Plant.* 268. N. 23. Sol. Americanum, Caule & Pedunculo nigris & folio Acanthi spinosis. BOERH. *Lugdb.* II. p. 68.

(35) Nagtschade *met een gedoornde Kruidige Steng; de Bladen Hartvormig gehoekt en gekwabd; wederzyds ruig en stekelig.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

XXXV. *Solanum Mammosum.* Prammige.

Deeze, in de Europische Kruidhoven bekend en door Juffr. MERIAN in Afbeelding gebragt, heeft de Vrugten zodanig, dat zy naar getepelde Prammen gelyken. De Bladen zyn byna zo breed als lang en mede zeer sterk gedoornd. Zy zegt dat de Vrugt in 't wilde geel is, in de Tuinen rood en Vergiftig, wordende *Appels van Sodom* geheten.

(36) Nagtschade *met de Steng en Bladsteelen gedoornd; de Bladen uitgehoekt, van boven glad; de Bloemen gepluimd.* XXXVI. *Paniculatum.* Gepluimd.

Een Brasiliaansch Kruid, *Jurepeba* by PISO genaamd, maakt deeze Soort uit. Het is geheel Wollig en heeft Hartvormige Bladen.

(37) Nagtschade *met de Steng hoekig en gedoornd; de Bladen Vinswyze verdeeld en ste-* XXXVII. *Virginianum.* Virginische.

(35) *Solanum* Caule aculeato Herbaceo, Fol. Cordatis &c. *Vir. Hort. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 425. Sol. Barbadense Spinosum annuum &c. PLUK. *Alm.* 350. T. 225. f. 1. MERIAN *Surin.* Tab. 27.

(36) *Solanum* Caule Petiolisque aculeatis &c. Jurepeba. PIS. *Bras.* 181.

(37) *Solanum* Caule aculeato angulato &c. R. *Lugdb* 425. Sol. Americ. laciniatum spinosissimum. DILL. *Elth.* 360. T. 267. f. 346. Sol. annuum Virg. nigricans spinosiss. PLUK. *Alm.* 351. T. 62. f. 3.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ftekelig aan beide zyden; met ftompe uitgehoekte Slippen: de Kelken gedoornd.

Eenwyvige. Met deeze Virginifche Soort, die ongemeen fterk gedoornd is, befluit ik thans hier de befchryvinge van dit Geflagt. Zy heeft de Stekels Sneeuwwit, de Vrugten klein, groen en wit bont. Het is, gelyk de meefte voorigen, een Jaarlykfch of Zaay-Gewas, groeijende doorgaans maar anderhalf of twee Voeten hoog.

CAPSICUM. Spaanfche Peper.

Een Raderachtige Bloem, met famenluikende Meelknopjes; een tweehokkig droog Zaadhuisje, fomtyds naar een Bezie gelykende; kan men als de byzondere Kenmerken van dit Geflagt befchouwen.

Het bevat vier Soorten, altemaal Uitheemfche Planten, als volgt.

I. *Capficum annuum.* Jaarlykfe.

(1) Spaanfche Peper *met een Kruidige Steng en enkelde Bloemfteeltjes.*

Deeze Soort is de gewoonlyk zogenaamde *Spaanfche Peper*, die haare afkomft uit Zuid-Amerika heeft, en van daar voortgeplant is in Oost-

(1) *Capficum* Caule Herbaceo, Pedunc. folitariis. *Syft. Nat.* XII. Gen. 251. p. 174. *Veg.* XIII. Gen. 252. p. 189. R. *Lugdb.* 426. Caps. annuum. *H. Cliff. Ups. Fl. Zeyl. Mat. Med.* Caps. filiquis longis propendentibus. TOURNF. *Inft.* 152. Piper Indicum vulgatisfimum. C. B. *Pin.* 102. Vallia-Capo-Molago. *Hort. Mal.* II. T. 35.

Oostindie. Wy noemenze ook wel *Brasilie-Peper*, de Franschen *Poivre d'Inde ou de Guinee*, de Engelschen *Guinny Pepper*. De gewoone naam, *Capsicum*, is Grieksch en van de bytende eigenschap der Vrugten afgeleid, om welke reden sommigen dit Kruid ook *Piperitis* genoemd hebben. In de Zuidelyke deelen van Vrankryk noemt men het ook wel *le Corail des Jardins*, dat is Tuin-Koraal, wegens de hoogroode Vrugten.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het groeit somtyds een Elle hoog, hebbende groene getakte Stengen met Lancetvormige Bladen, dunnetjes verspreid en Bloemen als die der Nagtschade; maar het brengt langwerpige Vrugten, als spitse Haauwen, voort, van veelerley figuur, somtyds regt, somtyds krom, en altoos nederhangende. In 't eerst zyn dezelven groen, doch worden in de rypheid hoogrood en glanzig, als of zy gevernist waren. Hierin zyn een menigte van platte Hartvormige Zaadjes begreepen.

't Geheele Gewas is scherp, doch het Zaad munt hier in uit, als veel heeter zynde dan Peper en brandende den Mond als Vuur. Van het Aftrekzel, evenwel, op Brandewyn, maaken sommigen gebruik als een Maagmiddel, en het kan in Borstkwaalen, die uit Koude ontstaan, ook van dienst zyn. Voor den Smaak wordt wel een Vrugt of twee gedaan by de in Azyn ingelegde Komkommers en Augurkjes. By de Indiaanen zyn de groene, ja zelfs de drooge Haau-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Haauwen een lekkere verfnapering, die zy doen in allerley Geregten.

II. *Capficum Baccatum.* Befiedraagende.

(2) Spaanfche Peper *met een Heefterachtige gladde Steng en dubbelde Bloemfteeltjes.*

De kleinheid der Vrugten, als Aspergie-Besfen, onderfcheidt deeze, die een overblyvend Heefterig Gewas is, kleinder Blaadjes hebbende, zeer dun aan de Takken verfpreid, en de Vrugt niet altoos rond. Dus wordt de Weftindifche, met pieramidaale Besfen, hier ook t'huis gebragt; zo wel als de tweede Indifche van RUMPHIUS, een Boompje dat vier en vyf Voeten hoog groeit. De Bloemfteeltjes zyn in de voorgaande Soort dikwils dubbeld en in deeze fomtyds enkeld, fomtyds dubbeld; zo de Heer GOUAN aanmerkt.

III. *Grosfum.* Grootvrugtige.

(3) Spaanfche Peper *met een laag Heefterachtige Steng en dikke Vrugten van veelerley figuur.*

Van

(2) *Capficum* Caul. Frutic. lævi, Pedunculis geminis. *Mant.* 47. Capf. Fr. minimo Conico rubro. BROWN. *Jam.* 176. Caps. minus &c. SLOAN. *Jam.* 112. *Hift.* I. p. 240. T. 146. f. 2. Piper Siliquos. magn. Bacc. Asparagi. J. B. *Hift.* II. p. 944. Piper Brafil. Petita. CLUS. *Cur.* 55. RUMPH. *Amb.* V. 247. T. 88. f. 2.

(3) *Capficum* Caule Suffrutescente &c. *Mant.* 47. Piper Indicum. Siliq. rotundis maximum. C. B. *Pin.* 103. Piper Indicum. BESL. *Eyft.* Aut. 2. T. 2. f. 1. Caps. Fructu longo Ventre tumido, per fummum tetragono: *item* Caps. Fructu bifido. TOURNF. *Inft.* 152.

Van deeze, die door de grootte en dikte der Haauwen van de beide voorgaanden verschilt, vindt men aanmerkelyke Verscheidenheden, gelyk by TOURNEFORT in beschryving en by WEINMANN in Afbeelding, op Plaat 928, 929, is te zien. De Vrugten zyn somtyds geheel rond en van grootte als maatige Appeltjes; meest staan zy overend of knikkende; somtyds zyn zy rood, somtyds geel van Kleur. De figuur is doorgaans als een stomp Kegeltje. 't Gewas heeft naauwlyks een Voet hoogte.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(4) Spaansche Peper *met een Heesterige ruuwachtige Steng en enkelde Bloemsteelen.*

IV. *Capsicum Frutescens.* Heesterachtig.

Weinig verschilt deeze van de Tweede Soort, dan dat de Bessen, die zy draagt, zo groot als Kersen zyn of grooter. De Takken gaan regthoekig uit de Steng, die somtyds tot de hoogte van een Boom groeit, zo MONARDEZ aangemerkt heeft.

Voorts moet ik, ten opzigt van alle de hier voor beschreevene Kruiden, die naar de Nagtschade in hoedanigheid eenigszins gelyken, nog erinneren, dat zy allen de Bladen scheef gevormd hebben, zodanig dat de eene zyde by het Steel-

(4) *Capsicum* Caule Fruticoso scabriusculo, Pedunculis solitariis. Caps. Caule Frut. Pedunc. geminis. R. *Lugdb.* 426. Capsicum Frutescens. *H. Cliff.* 59. Caps. Brasilianum. CLUS. *Exot.* 340. f. 2. Caps. Indicum. RUMPH. *Amb.* V. p. 247. T. 88. f. 1, 3, 4.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Eenwyvige.

Steeltje korter is, dan de andere: zy zyn doorgaans ook ruuw op 't Gevoel, en de Bloemsteeltjes groeijen aan de zyden der Bladen of tegen dezelven over.

CHIRONIA.

Een Raderachtige Bloem, met een neerhellende Stamper en de Meeldraadjes op het Pypje zittende; de Meelknopjes Spiraal: het Zaadhuisje tweehokkig. Dus zyn de Kenmerken opgegeven van dit Geslagt, 't welk agt Soorten, altemaal Uitheemsche, bevat.

I. *Chironia trinervia.* Drieribbige.

(1) Chironia, *die Kruidig is, met de Kelkblaadjes Vliezig gekield.*

Deeze, als een Kaapsche opgegeven, is door den Heer J. BURMANNUS, onder de Ceylonsche Planten, afgebeeld, en beschreeven als een Soort van Wederick, met uitgehoekte, ongesteelde, Lancetvormige drieribbige Bladen, een groote blaauwe Bloem, den Kelk gekield, gevleugeld. 't Gewas heeft een Vezeligen Wortel, die, benevens de geheele Plant, in bitterheid uitmunt, volgens HERMANNUS.

II. *Jasminoides.* Jasmynachtige.

(2) Chironia, *die Kruidig is, met Lancetvormige Bladen en eene vierhoekige Steng.*

Dee-

(1) *Chironia* Herbacea, Calycinis foliolis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 254. p. 175. *Veg.* XIII. Gen. 255. p. 191. *Fl. Zeyl.* 90. *H. Cliff* 54. Lysimachia Folio sinuato &c. BURM. *Zeyl.* 145. T. 67.

(2) *Chironia* Herbacea, Fol. Lanceolatis &c. *Am. Acad.* VI. Afr. 5.

Deeze, naar de Jasmyn gelykende, heeft een taamelyk hooge Steng, en Bloemen als die van de Tabak. De Groeiplaats is aan de Kaap der Goede Hope.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Chironia *met een enkelde Steng, de Bladen ſmal Lancetvormig.*

III. *Chironia Lychnoides.* Lychnis-achtige.

Aan den voet der Bergen, op de Kaap, groeit deeze, die een Steng heeft van omtrent twee Voeten, aan 't end uitloopende in drie Bloemſteelen, waar van de zydelingſe een paar Elsvormige Blikjes hebben. De Bloem is paarſch, van grootte en figuur naar die der Lychnis gelykende, waar van de bynaam.

(4) Chironia, *die Kruidig is, met byna Liniaale Bladen, de Kelken zo lang als de Bloem.*

IV. *Campanulata.* Klokvormige.

Deeze, in Kanada door den Heer KALM gevonden, heeft een ronde Steng van een Voet hoog, met lange Takken en ſmal Lancetvormige Bladen: de Bloemen, aan 't end eenzaam voorkomende, zyn paarſch en zitten op lange Steeltjes. Zy hebben Spiraale Meelknopjes.

(5) Chironia, *die Kruidig is, met een ſcherphoe-*

V. *Angularis.* Hoekige.

(3) *Chironia* Caule ſimplici, Fol. lineari-lanceolatis. *Mant.* 207. Chir. Fol. longis linearibus acutis, Pauciflorâ. BERG. *Cap.* 45.

(4) *Chironia* Herbacea Fol. ſublinearibus &c.

(5) *Chironia* Herbacea Caule acutangulo &c.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

hoekige Steng, welke van de Bladen, die Eyrond zyn, omvat wordt.

Eenwyvige. In Virginie is deeze waargenomen, die naar de Kleine Santorie gelykt, groeijende maar een Voet hoog, met Blaadjes als van St. Jans Kruid en vergaarde Bloemen gelyk het zelve heeft: den Styl gegaffeld: de Meelknopjes ſpiraal.

VI. *Chironia Linoides.* Vlaſchachtige.

(6) Chironia, *die Kruidig is met zeer ſmalle Bladen.*

Onder den naam van *een de Raponce nabykomend Kruid*, in de gedaante van Vlaſch, van de Kaap der Goede Hope, is deeze door BREYN afgebeeld. Men vindtze in de Openbaare Kruidhoven. De Kelken zyn ten halve in vyven gedeeld en ſtomp.

VII. *Baccifera.* Beziedraagende.

(7) Chironia, *die Heeſterachtig is en Besſen draagt.*

Door den vermaarden COMMELYN is deeze, als een *Boomachtige Kleine Santorie*, in Afbeelding gebragt en beſchreeven. Dezelve maakt een Boompje uit, dat byna 't geheele Jaar door bloeit, met kleine roode Bloempjes, waar op weeke Besſen volgen. Deeze heeft korte Kelken.

(8) Chi-

(6) *Chironia* Herbacea Fol. linearibus. BERG. *Cap.* 43.

(7) *Chironia* Frutescens Baccifera. Centaurium minus Arborescens Pulpiferum. COMM. *Rar.* 9. T. 9.

(8) Chironia *die Heesteraachtig is, met Lancetvormige, iets Wollige Bladen en Klokswyze Kelken.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. VIII. *Chironia. Frutescens* Heesteraachtige.

Tot deeze Soort is de *Breedbladige* Afrikaansche Kleine Santorie van COMMELYN betrokken, die veel grooter hoogrooде Bloemen heeft, en waar van ook een Smalbladige voorkomt, meer gelykende naar die, welke onder de Afrikaansche Planten, door den Hoogleeraar J. BURMANNUS, is afgebeeld en beschreeven. Dezelve draagen geen Bessen maar drooge Zaadhuisjes, die rond zyn. Beiden bloeijen zy, in de Europische Tuinen, den geheelen Zomer.

In de beschryving, welke de Heer BERGIUS van deeze Soort geeft, meldt zyn Ed. dat de Styl Draadachtig, regtopstaande, een weinig langer dan de Meeldraadjes is, blyvende op het Zaadhuisje, terwyl hetzelve aanrypt. Hier van bespeur ik geen blyk in de Afbeeldingen, noch van den Heer BURMANNUS, noch van COMMELYN, in welke laatste hy zeer duidelyk van de Meeldraadjes af en nederwaards geboogen zig vertoont, dat een weezentlyk verschil uitmaakt.

GA-

(8) *Chironia* Fruticosa Fol. Lanceolatis &c. BERG. *Cap.* 45. *Am. Acad.* IV. p. 308. N. 130. Chir. Frutescens Capsulifera. MILL. *Dict.* T. 97. Cent. min. Afr. Arborescens latif. & angustif. COMM. *Rar.* 18. T. 8. OLD. *Afr.* 26. Cent. Fol. binis oppositis angustis linearibus. BURM. *Afr.* 205. T. 74. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

GALAX. Springzaad.

Een Trompetachtige Bloem, met een tienbladigen Kelk: het Zaadhuisje eenhokkig, tweekleppig, Veerkragtig.

I. *Galax aphylla.* Bladerloos.

Dus zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt, waar van maar ééne Soort bekend is, in Virginie huisvestende. De Bloem heeft een Cylindrisch Pypje, naauwlyks zo lang als de Kelk en is plat gerand: de Meeldraadjes zyn klein met ronde Meelknopjes: de Styl is Draadachtig en zit op het Vrugtbeginzel, dat een Eyrond Zaadhuisje wordt, 't welk twee groote platachtige Zaaden bevat, die het, door zyne Veerkragt, weg doet springen. Het schynt Rankachtig te zyn, om dat MITCHELIUS hetzelve *Viticella* genoemd heeft.

LAGOECIA. Haazen-Leger.

Dit Kruid, naar de Kroontjesdraagende gelykende, heeft een algemeen en een byzonder Omwindzel; een Roosachtige Bloem met de Bloemblaadjes in tweeën gedeeld, en een enkeld Zaad, onder ieder Bloem.

I. *Lagoecia Cuminoides*, Komynachtig.

Maar ééne Soort (1) is 'er van bekend, aan wel-

(1) Galax. *Syst. Nat.* XII. Gen. 274. p. 183. *Veg.* XIII. Gen. 276. p. 200. Viticella. MITCH. Gen. 24. Anonymos f. Belvedere. GRON. *Virg.* 25. 34.

(1) Lagoecia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 282. p. 185. *Veg.* XIII. Gen. 285, p. 203. Cuminoides. TOURNF. *Inst.* 300. T. 155. Cuminum sylvestre. DOD. *Pempt.* 300. CAM. *Epit.* 518.

welke LINNÆUS den bynaam geeft van *Cuminoides*, onder welken 'er een byzonder Geslagt van gemaakt was door TOURNEFORT, als een Kruid, naar de Komyn gelykende. Anderen, immers, hadden het *Wilde Komyn* genoemd. BELLONIUS getuigt, dat men 't op Lemnos *Haazen-Leger* noemde, en daar van heeft onze Ridder den Geslagtnaam gevormd. Misschien nestelen de Haazen in Boschjes van dit Kruid. Het groeit in Griekenland en aan de Vaste Kust van Klein Asie, als ook by Karthagena in Spanje.

De Gestalte is als een klein Heestertje, met dunne Stengetjes van een Span hoog, bezet met ongesteelde, byna ronde, Zaagswys' ingesneeden Vinblaadjes, ten getale van vyftien of zeventien aan éénen Bladsteel, die 'er aan het Stengetje doorgaans maar vier of vyf zyn. Op den top heeft het vyf of zes zagte ronde Hoofdjes, vol Kafachtige Zaadjes, scherper van Smaak dan de Komyn en niet minder kragtig tot Windbreeking, enz.

RORIDULA. Daauwertje.

De Kelk en Bloem zyn, in dit Geslagt, beiden vyfbladig: met de Meelknopjes, van onderen, naar het Balzakje gelykende en een driekleppig Zaadhuisje.

Maar

918. GESN. *Epist.* 50. Cuminum sylvestre Capitulis globosis. C. B. *Pin.* 146.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk.

I. *Roridula dentata.* Getand.

Maar ééne Soort (1) bevat hetzelve, die door den Heer N. L. BURMANNUS, eerst, onder de Kaapſche Planten ontdekt, en voorgeſteld is met den naam van *Ireon verticillatum*, welken de Ridder in dien van *Roridula*, om dat het naar het Zonne-Daauw (*Ros Solis* of *Droſera*) gelykt, veranderd heeft. 't Is een Heeſtertje, dat aan de enden der Takjes geſternde Blaadjes heeft, die Elsvormig en plat zyn, met Draadachtige Tandjes, welke aan 't end Kliertjes hebben, gehaaird. De Bloemen komen, aan de toppen der Takjes, uit de Oxelen der Blaadjes, van drie tot zes op een gemeen Steeltje, uit enkelde Bloemſteeltjes voort. De Kelk is byna zo lang als de Bloem, die korte Meeldraadjes heeft en Meelknopjes als gezegd is. Het Zaadhuisje is byna driehoekig, driekleppig en heeft drie hokjes, bevattende veele Zaaden.

SAUVAGESIA.

Hier is de Bloem vyfbladig met Franje; de Kelk vyfbladig zo wel als 't Honigbakje, dat beurt houdt met de Bloemblaadjes, en de Vrugt een eenhokkig Zaadhuisje.

I. *Sauvageſia erecta.* Regtopſtaande.

Van dit Geſlagt is ook maar ééne Soort bekend (1), welke door Doktor BROWNE voorge-

(1) Roridula. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1234. p. 185. *Veg.* XIII. Gen. 1234. p. 203. Ireon verticillatum. BURM. *Fl. Cap. Prodr.* p. 6.

(1) Sauvageſia. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 283. p. 185. *Veg.* XIII. Gen 286. p. 203. Ireon herbaceus minor &c. BROWN. *Jam.* 179. T. 12. f. 3. Sauvageſia. JACQ. *Amer. Hiſt.* 77. T. 51. f. 3.

gesteld was, onder den naam van Kruidige, kleine Ireon, met langwerpige zeer fyn gekartelde Bladen, gehaairde Stoppeltjes, en enkelde Bloemen in de Oxels der Bladen. Zy is benoemd naar den Heer SAUVAGES, door zyne beschryving der Montpelliersche Planten vermaard. In de Westindiën, op St. Domingo, Jamaika en te Suriname, is haare Groeiplaats. de Heer JACQUIN heeftze op Martenique waargenomen. Haare Gestalte is als die van St. Jans Kruid, hebbende naauwlyks een Voet hoogte. Zy heeft regtopstaande Kruidige Stengetjes, bezet met Lancetswys Eyronde spitse Bladen, die gekarteld zyn en gesteeld. De gehaairde Stoppeltjes bezetten byna de geheele Steng. De Bloemen zyn wit en Reukeloos.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

CLAYTONIA.

De Kelk is tweekleppig; de Bloem vyfbladig; de Stempel driedeelig in dit Geslagt; 't welk een driekleppig Zaadhuisje heeft, in ééne Holligheid drie Zaaden bevattende.

Hier van zyn drie Soorten, altemaal Uitheemsche, bekend, als volgt.

(1) Claytonia *met Liniaale Bladen.*

I. *Claytonia Virginica.* Virginische.

Dee-

(1) *Claytonia* Foliis linearibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 284. p. 185. *Veg.* XIII. Gen. 287. p. 203. Claytonia. GRON. *Virg.* 25, 35. Ornithogalis affinis Virg. &c. PLUK. *Alm.* 272. T. 102. f. 3. RUDB. *Elys.* II. p. 139. f. 6.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Eenwyvige.*

Deeze Virginifche is benoemd ter eere van den Heer CLAYTON, door wien de Kruidkunde verrykt werdt met de kennis van zo veele te vooren onbekende Gewasfen uit die Landftreek en met de opheldering van anderen. Zy gaf dus aanleiding tot den Geflagtnaam. 't Is een onnozel Plantje, welks Stengetje, naauwlyks een halve Handbreed hoog, uitloopt in een Trosje, van zes, agt of tien Bloemen, die ieder een Steeltje hebben. De Kleur derzelven is wit, met roode Streepjes van binnen. Het Stengetje legt op den Grond, en verbergt zig, als de Bloemen afgevallen zyn, met de Zaadhuisjes onder de Aarde. Het heeft een knobbeligen Wortel en draagt doorgaans maar twee Bladen, die fmal, glad en Vleezig zyn: het eene by den Wortel, het andere onder aan de Bloemtros, welke naar die van de Veld-Ajuin gelykt.

II. *Claytonia Sibirica.* Siberifche.

(2) Claytonia *met Eyronde Bladen.*

De Heer LINNÆUS kreeg dit Kruid van Petersburg, alwaar men het uit Siberie bekomen hadt. Het bloeide in de Upfalfche Tuin, en werdt door zyn Ed. niet alleen in Afbeelding gebragt, maar ook omftandig befchreeven. De Wortelbladen zyn gefteeld, Eyrond en zeer glad. Het heeft twee Stengen, die naar den Grond hellen,

(2) *Claytonia* Fol. ovatis. *H. Ups.* 52. Limnia. *Act. Stockh.* 1746. p. 130. f. 5.

len, en deeze hebben twee dergelyke Bladen, ongesteeld, doch ook sterk geribd als die van Weegbree, by elkander, onder de Bloemtros. De Bloemen zyn zeer lang gesteeld en hebben dit byzonders, dat zy over dag, en by mooy Weer, opgeregt staan, maar, by Onweer en tegen den Avond, gaan nederhangen. Dit niet alleen, maar de Bloemsteel regt zig niet op, voor dat de Bloem ontluikt: zo dra die verslenst is, buigt hy zig neer, en verheft zig wederom, by de rypwording van het Zaad. De Kleur der Bloemen is rood.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(3) Claytonia *met een Boomachtige opstaande Steng.*

III. *Claytonia Portulacaria.* Kaapsche.

De Ridder hadt bevoorens dit Gewas onder de Crassulaas geplaatst, met deezen zelfden bynaam, om dat het van DILLENIUS *Crassula*, die Boomachtig is, in de gedaante van Porselein, genoemd was. Men vondt 'er, in de Elthamsche Tuin, die een Stam hadden van een Arm dik, groeijende één of twee Ellen hoog; doch niettemin hadden zy 'er nooit willen bloeijen, zo min als in Sweeden; des LINNÆUS eindelyk eerst, na dat het in een Tuin te Venetie gebloeid hadt, de Kenmerken van den Heer TUR-

(3) *Claytonia* Caule Arboreo erecto. *Mant.* 211. Crassula Portulacaria. *Sp. Plant.* II. p. 406. Anacampseros Caule Arboreo, &c. *H. Cliff.* 207. *Ups.* 147. Crassula Portulacæ facie Arborescens. DILL. *Elth.* 120. T. 101. f. 120.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Eenwyvige.

TURRA ontvangen heeft, waar uit zyn Ed. voorkwam, dat het naast tot dit Geslagt behoorde. Vrugten of Zaad hadt 'er niet voortgebragt. De afkomst is van de Kaap der Goede Hope.

ACHYRANTHES. Kafbloem.

Een vyfbladige Kelk zonder Bloemkrans; de Stempel in tweeën gedeeld, en enkelde Zaaden: worden als de byzondere Kenmerken opgegeven (*) van dit Geslagt, 't welk zes Soorten, meest Oostindische, bevat, als

I. *Achyranthes aspera.* Ruuwe.

(1) Kafbloem *met een Heesterachtige regtopstaande Steng en omgeboogene Kelken, die tegen de Aair zyn aangedrukt.*

Tot

(*) Naamelyk in *Syst. Nat. Veg.* Ed. XIII, als ook in Ed. XII: terwyl men in beiden, aan 't hoofd der Klasse, in de opteling der Geslagten vindt: *Calyx exterior triphyllus nudus. In Gener. Plantarum*; alwaar men zou denken dat de Kenmerken het naauwkeurigste voorgesteld waren, staat *Cal. Perianth. triphyllum. Cor. Petala quinque Calyciformia persistentia.* Wat zal men daar uit besluiten?

(1) *Achyranthes* Caule Frutic. erecto, Calyc. reflexis, Spicæ appressis. *Syst. Nat* XII. Gen. 285. p. 186. *Veg.* XIII. Gen. 288. p. 204. *Fl. Zeyl.* 105. Achyr. Caule erecto. *H. Cliff.* 42. R. *Lugdb.* 418. α. Amar. Sic. spicatus. BOCC. *Sic.* 16. T. 9. PLUK. *Phyt.* T. 260. f. 2. TOURNF. *Inst.* 235. GOUAN. *Monsp.* 116. β. Amaranth. Spic. Zeyl. Fol. obtusis &c. BURM. *Zeyl.* 16. T. 5. f. 3. Amar. spicatus Dict. Cretici folio, Mad. PLUK. *Alm.* 26. T. 10. f. 4. MILL. *Dict.* T. 11. f. 2. Auricula Canis mas. RUMPH. *Amb.* VI. p. 17. T. 12. f. 1. Cadeli. *Hort. Mal.* X. p. 155. T. 78. Achyr. aspera Ind. BURM. *Fl. Ind.* p. 63.

Tot deeze Soort, die ruuw genoemd wordt, wegens de Aairen, behoort in de eerste plaats de *Siciliaansche ge-aairde Amaranth* van TOURNEFORT, waar uit men begrypt, dat het Kruid eenigermaate zweemt naar de Amaranthen. BOCCONE hadt dezelve afgebeeld. Voorts is hier t'huis gebragt de *Ceylonsche*, naar dezelve gelykende, volgens de figuur van den Hoogleeraar J. BURMANNUS. Deeze was door verscheiden Autheuren tot het Yzerkruid betrokken. Dan ook die van Madrass, by PLUKENET voorkomende, rondachtige Blaadjes hebbende, als van den Kretischen Dictamnus. Eindelyk brengt hier ook de Ridder t'huis, het Mannetjes-*Honds-Oor* van RUMPHIUS en de *Cadeli* van Malabar: zeggende, dat de Arabische Verscheidenheid de Bladen wederzyds glad, groen en gelyk aan die van het Ceylonsche Loodkruid heeft, breeder dan in de Siciliaansche en van onderen gestippeld (*).

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Heer N. L. BURMANNUS onderscheidt de *Indische Ruuwe Kafbloem*, welke de Ridder aanmerkte als een basterd-Kruid, hebbende de Bladen stomp Eyrond, dik, gegolfd en vyfmaal grooter dan de Siciliaansche, welke evenwel, volgens GOUAN, hooger dan eens Mans langte wordt, met eene Aair van een Voet lang. Het *Honds-*

(*) In de beschryving der Arabische Planten door FORSKAOHL zyn, behalve deeze, wel agt nieuwe Soorten van *Achyranthes* opgegeven.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Honds - Oor Mannetje, by RUMPHIUS, heeft de Aairen somtyds wel twee Voeten lang, welke door de neergeboogen scherpe Kelken zig als weerhaaken aan de Kleederen hechten, en dus de Paden door Wildernisfen byna ongebruikbaar maaken. De Aairen zyn hier door zo ruuw, dat iemand, die tedere Handen heeft, zig door 't opwaards stryken daar aan bezeeren kan.

Men begrypt hier uit, dat dit een zeer hatelyk Kruid zou zyn, indien het niet tot een Geneesmiddel strekte tegen de Roode en andere Buikloop; zo wel op Ceylon als op Malabar en de Molukkische Eilanden: misschien door geheel Indie. Men gebruikt daar toe, echter, meest het *Wyfjes Honds - Oor*, dat de Bladen meer naar Honds - Ooren gelykende heeft, hoewel ook geenszins stomp. Dit blyft laag, heeft kruipende Stengetjes, die aan de Knietjes Wortel schieten en zig naauwlyks een Voet of anderhalf hoog verheffen.

II. *Achyranthes Lappacea.* Klisachtige.

(2) Kafbloem *met een Heesterachtige verspreide Steng, neerleggende, en afgebroken Aairen; de Bloempjes met een bondeltje van haakige Borsteltjes aan beide zyden.*

Deeze is *Klimmend Majer* met eene Klisachtige Vrugt genoemd en afgebeeid door den Heer

(2) *Achyranthes* Caule Fruticoso diffuso &c. *Fl. Zeyl.* 103. Blitum scandens Fr. Lappaceo. BURM. *Zeyl.* 47. T. 18. f. 1. Centaur. ciliare minus &c. PLUK. *Alm.* 93. T. 82. f. 2.

Heer J. BURMANNUS. Anderen hadden ze ook tot het Yzerkruid betrokken. De Stengetjes schynen gedoornd te zyn: de Bladen ovaal, wederzyds spits: de Zaadhoofdjes gelyken naar die der Klissen. Het groeit in Oostindie. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(3) Kafbloem *met een Heesterachtige uitgebreide Steng; de Bladen overhoeks; de Bloemen geaaird, ver van elkander, Eyrond; de Kelken rappig.* III. *Achyranthes Muricata.* Stekelige.

Deeze is afgebeeld door RUMPHIUS, die dezelve aanmerkt als een kruipende Heester, hebbende de Bladen spits Eyrond en lang gesteeld: de Aairen ongemeen dun en met zeer kleine Bloempjes, wel een Voet lang, aan de enden omgeboogen, en in de Knopjes een zeer klein Zaad bevattende.

(4) Kafbloem *met vieryoudige smalle Blaadjes en eene Aair, die gegaffeld is, Kroontjeswyze.* IV. *Corymbosa.* Gekroonde.

Zeer gelykt deeze naar eene Soort van *Paronychia*, onder welken naam gedagte Hoogleeraar dezelve ook afbeeldt. Anderen hebbenze tot het

(3) *Achyranthes* Caule Frut. patulo, Fol. alternis &c. Achyr. alternifolia. *Mant.* 344. Blitum frutescens. RUMPH. *Amb.* V. p. 235. T. 83. f. 2.

(4) *Achyranthes* Fol. quaternis linearibus &c. Paronychia Fol. ad Genicula confertis &c. BURM. *Zeyl.* 184. T. 65. f. 2. Amar. Fol. tenuissimo &c. BOCC. *Mus.* 44. T. 39.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

het Limoenkruid, Amaranth, ja zelfs tot het Gras betrokken. Ten opzigt van de Blaadjes zou zy nog meest naar het Walſtroo gelyken. De Kelk is vyfbladig en het heeft vyf Bloemblaadjes.

V. *Achyranthes dichotoma.* Gegaffelde.

(5) Kafbloem *met laag Heeſterachtige Stengetjes en gepaarde ſmalle Blaadjes, die vlak en ſpits zyn; het Kroontje gegaffeld.*

Deeze, in Virginie waargenomen, heeft vyfdeelige Kelkjes, die uit Elsvormige ſtyve Blaadjes beſtaan, welke gebaard zyn. Ieder Kelkblaadje bevat een Meeldraadje. Bloemblaadjes zyn 'er niet. Zy gelykt veel naar de voorgaande.

VI. *Proſtrata.* Leggende.

(6) Kafbloem *met leggende Stengen, langwerpige Aairen en twee Bloempjes by elkander, tusſchen haarige Bondeltjes.*

Hier wordt het *Wyfjes-Honds-Oor* van RUMPHIUS t'huis gebragt, waar van te vooren is geſproken. Men houdt het voor het *Indiſch Yzerkruid* van BONTIUS. Het heeft leggende, dikwils kruipende Stengen, van anderhalf Voet hoog, donker paarſch, Haairig. De Bladen zyn gepaard, ſtomp Eyrond, doch met een ſpitſe Punt, aan de kanten paarſchachtig. De Aairen, uit de mikken voortkomende, zyn langwerpig, groen, doch aan

(5) *Achyranthes* Caul. ſuffruticoſis &c. *Mant.* 51.

(6) *Achyranthes* Caul. proſtratis Fruticoſis &c. Auris Canina Fœmina. RUMPH. *Amb.* VI. p. 26. T. 11. Verbena Indica. BONT. *Jav.* 150. T. 150.

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.

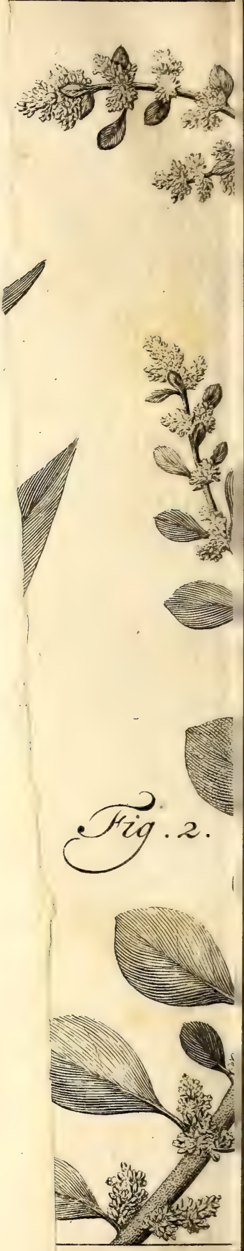

Fig. 2.

aan 't end paarſchachtig: de Bloempjes klein, met hun tweeën vervat in een driebladige Kelk, die geſpitst is, en hebben ieder op zyde een paarſch Penſeeltje van Haakige Borſteltjes.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK, *Monogynia.*

CELOSIA. Haanekam.

De Kenmerken zyn hier, een driebladige gekleurde Kelk, die naar de vyfbladige Bloemkrans gelykt: de Meeldraadjes om laag met het geplooide Honigbakje ſamengevoegd: het Zaadhuisje Waterpas ſplytende, en drie Zaaden bevattende.

In dit Geſlagt zyn thans negen Soorten, ook altemaal Uitheemſche Planten, begreepen, naamelyk.

(1) Haanekam *met Lancetvormige Bladen, iets Zeisſenachtige Stoppeltjes, hoekige Bloemſteeltjes en rappige Aairen.* I. *Celoſia Argentea.* Zilverkleurige.

(2) Haanekam *met Eyronde Bladen, Zeisſenachtige Stoppeltjes, hoekige Bloemſteeltjes en rappige Aairen.* II. *Margaritacea.* Gepaarelde.

Tot

(1) *Celoſia* Fol. lanceolatis, Stipulis ſubfalcatis &c. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 286. p. 187. *Veg.* XIII. Gen. 289. p. 205. Cel. Fol. lineari-lanceol. *H. Cliff.* 43. *R. Lugdb.* 419. Amar. Spica alb. hab. MART. *Cent.* T. 7. *Hort. Mal.* X. p. 77. T. 39.

(2) *Celoſia* Fol. ovatis, Stipulis falcatis &c. Amar. ſimplici Paniculâ. C. B. *Pin.* 121. Amar. Spicâ albescente habitiore. MART. *Cent.* 7. T. 7. *Hort. Mal.* X. p. 75. T. 38. BURM. *Fl. Ind.* p. 64.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Tot deeze beiden is de Amaranth, met eene witachtige dikkere Aair, van MARTIN, betrokken. De eerste zou in China, de tweede in Amerika huisvesten. Zy komen beiden in Oostindie voor, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, maakende de figuur der Bladen byna het eenigste verschil. Volgens zyn Ed. zyn de Aairen uit den rooden witachtig in deeze laatste. De Heer GOUAN zegt, dat zy in de eerste, zo ver de Aair bloeit, Vleeschkleurig, doch daar zy Vrugt draagt, bleeker zyn. Hy betrekt 'er toe de Amaranth, die de Aairen Vleeschkleurig heeft, met glinsterend geel doormengd, van TOURNEFORT.

Japansche. Pl. XLIII. *Fig.* 1.

Tot een van beiden schynt die te behooren, waar van, uit myne Verzameling van *Japansche* Planten hier de Afbeelding in *Fig.* 1, op Plaat XLIII, gegeven wordt. Myn Takje is een Voet hoog: de Bladen zyn, onder, vier Duimen lang, met den Steel, en rykelyk een Duim breed, zeer spits Lancetvormig. De Aairen van figuur als men kan zien, spits Eyrond, naamelyk of Kegelvormig, van Kleur uit den rooden en geelen glanzig witachtig.

III. *Celosia Cristata.* Gekamde.

(3) Haanekam *met langwerpig Eyronde Bladen, ronde eenigermaate gestreepte Bloemsteelen, en langwerpige Aairen.*

Dee-

(3) *Celosia* Fol. oblongo-ovatis &c. Cel. Fol. Lanceolato-ovatis. *H. Cliff.* 43. *Ups.* 52. Amar. paniculâ conglomeratâ. C. B. *Pin.* 121. Amaranth major, Pan. surrectis flavescentibus. HERM. *Lugdb.* 30. GOUAN. *Monsp.* 117.

Deeze, die de Bladen fomtyds breeder, fomtyds fmaller heeft, behoort tot de zogenaamde *Amaranthus Haanekam*, in de Bloemtuinen bekend. Zy komt 'er, met de twee volgende, van verfcheide Kleuren, geel, paarfch, groen en wit, ja ook driekleurig voor, en verfiert de Bloemperken ongemeen; maar kan naauwlyks dan in Broeibakken geteeld worden: zynde een Jaarig of Zaay-Gewas.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(4) Haanekam *met Lancetswys-Eyronde, gestreepte, uitermaate fpitfe Bladen, Zeisfenachtige Stoppeltjes en gekamde Aairen.*

IV. *Celofia Caftrenfis.* Spitsbladige.

De halfmaanswyze Blaadjes aan de Steng onderfcheiden deeze, die by RUMPHIUS *Gemeene Indifche Amaranth* genoemd wordt. De Bladen zyn, van onderen, met roode Aderen geftreept of ook paarfch gevlakt; de onderften dikwils drievoudig en de Takjes komen ieder uit een Oxel der Bladen voort. Hy fchiet in Indie wel op, tot de hoogte van zeven of agt Voeten. De Bloem gelykt mede naar een Haanekam, zynde hoog paarfch of fchoon Karmozyn-rood van Kleur.

(5) Haa-

(4) *Celofia* Fol. Lanceolato-ovatis lineatis &c. Amar. minor Spica fingulari. BARR. *Rar.* 471. Tab. 1195. Amar. criftatus. CAM. *Epit.* 792. Amar. vulgaris. RUMPH. *Amb.* V. 236. T. 84.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. V. *Celosia coccinea.* Hoogroode.

(5) Haanekam *met Eyronde, gestrekte, niet geoorde Bladen, een gesleufde Steng en veele gekamde Aairen.*

De Kleur der Bloemen is hier volkomen paarsch, niet hoogrood met een paarschen Kiel, zegt de Ridder: des de Bynaam vreemd luidt; te meer, om dat de Bloemen der voorgaande Soort ook een roode Kleur hebben. De Bladen zyn driemaal zo dik als in de Gekamde, voorgemeld, en broosch. Zy maakt de fraaiste uit, van de Haanekam-Amaranthen: allen uit Oostindie afkomstig.

By WEINMANN vindt men aanmerkelyke Verscheidenheden afgebeeld; doch 't is niet mooglyk dezelven, in haare volle Schoonheid, zelfs niet met Kleuren, in Plaat te brengen. De Duitschers noemenze, deswegen, *Tausendschön*, dat is Duizendschoon. Zy werden bevoorens van den Heer LINNÆUS aangezien als monstreuze veranderingen, afhangende van de vetheid van den Grond, en zyn Ed. merkte op, dat dit Gewas, in drooge magere Aarde gezaaid, zeer laag blyft, brengende natuurlyke Bloemen voort (*).

Uit

(5) *Celosia* Fol. ovatis strictis inauriculatis &c. Amar. Paniculâ incurvâ. C. B. *Pin.* 121. Amar. Paniculâ speciosâ cristatâ. J. B. *Hist.* II. p. 969. WEINMANN. *Tab.* 84, 85, 86, 92, 96.

(*) Zie, wat de monstreuze figuur aangaat, KNORR. *Thes. Rei Herbariæ & Hortensis.* Neur. 1770. Fol. P. I. T. H. 5, 6.

Uit Zaad van Java is hier, in de Amsterdamse Tuin, voor eenige Jaaren een zodanige Amaranth geteeld, die een Vadem hoog wierd en met enkelde Aairen bloeide, welke door den Heer BURMANNUS in Afbeelding is gebragt en uitgegeven (*).

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(6) Haanekam *met Eyrond-langwerpige Bladen, een opstygende gepluimde Steng en overhoekse end-Aairen ver van elkander.*

VI. *Celosia Paniculata.* Gepluimde.

De Ridder hadt deeze Soort gevormd van de Klimmende groote Haanekam der Westindiën, door SLOANE Majer genaamd; doch de Heer N. L. BURMANNUS brengt ze ook tot de Oostindische Planten, hoewel zyn Ed. erkent, dat de Javaansche meer gelykt naar de Regtopstaande Heesterige Amaranth van SLOANE. De tegenwoordige, van Jamaika, heeft een leggende ronde Steng, met Takken, die ieder uitloopen in een Pluim van Aairen, welke zelf ook dikwils Takken uitgeeven. De Bloempjes zyn onderscheiden, hebbende korte Meeldraadjes en een driedeeligen Stempel.

(7) Haa-

(*) Celosia Pyramidalis. BURM. *Fl. Ind.* p. 65. Tab. 25. f. 1.

(6) *Celosia* Fol. ovato-oblongis, Caule assurgente paniculato. Celos. major sarmentosa assurgens &c. BROWN. *Jam.* 179. Blitum album majus scandens. SLOAN. *Jam.* 49. *Hist.* I. p. 142. T. 91. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

VII. *Celosia trigyna.* Driewyvige.

(7) Haanekam *met Eyrond-langwerpige Bladen, een losse Tros en een driedeeligen Stamper.*

Aan de Kust van Senegal groeit deeze Soort, die van de anderen zou verschillen, door drie Stylen te hebben; doch in de beschryving wordt gezegd, dat zy één enkelden korten Styl heeft, met drie Stempels, welke langer dan de Styl en paarsch van Kleur zyn: zo dat zy, in dit opzigt, met de voorgaande strookt. De Steng staat regtop en is Kruidig, hoekig, gestreept, anderhalf Voet hoog, aan 't end gekroond met een Trosje van witte Bloemen, die Zilverkleurige, Eyronde, Blikjes hebben. Het Zaadhuisje, dat rond is, bevat drie Klootronde Zaaden.

VIII. *Lanata.* Gewolde.

(8) Haanekam *met Lancetvormige, Wollige, stompe Bladen, getropte Aairen en gewolde Meeldraadjes.*

IX. *Nodiflora.* Knoopbloemige.

(9) Haanekam *met Wigvormige spitsachtige Bladen en Klootronde zydelingse Aairen.*

Deeze beiden groeijen op 't Eiland Ceylon. De laatste is door den Heer J. BURMANNUS, on-

(7) *Celosia* Fol. ovato-oblongis, Racemo laxo, Pistillo trifido. *Mant.* 212.

(8) *Celosia* Fol. Lanceolatis tomentosis obtusis, Spicis confertis, Staminibus Lanatis. *Fl. Zeyl.* 102.

(9) *Celosia* Fol. Cuneiformibus acutiusculis &c. *Fl. Zeyl.* 101. Amaranthoides Ind. nodiflorum. BURM. *Zeyl.* 16. T. 5. f. 2. Amaranth. Ind. globosum &c. PLUK. *Alm.* 27. T. 133. f. 2.

onder den naam van *Indiſche Knoopbloemige Amaranthoides*, welke uit den witten groenachtige Bloemhoofdjes heeft, afgebeeld en beſchreeven. 't Is een zeer klein Plantje. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

ILLECEBRUM. Hardkelk.

Een vyfbladige Kraakbeenige Kelk, zonder Bloemkrans: een enkelde Stempel: een vyfkleppig eenzaadig Zaadhuisje, onderſcheiden dit Geſlagt, 't welk zeventien Soorten, meest Europiſchen, bevat, naamelyk

(1) Hardkelk *met een opgeregte Kruidige gearmde Steng en gepaarde gladde Bladen.* I. *Illecebrum Brachiatum.* Gearmde.

Deeze Soort, en de drie volgende, zyn Oostindiſche. Men vindtze *Indiſche Amaranth*, met doorſchynende Bladen van Majer, de Hoofdjes tusſchen de Bladen verſpreid, by PLUKENET genoemd. Te vooren hadt LINNÆUS dezelve betrokken tot het Geſlagt der Kafbloem. De Steng is Kruidig met Lancetvormig-Eyronde Bladen, en draagt veele kleine ruige Aairtjes, die wit zyn, by elkander in de Oxels der Bladen als ook in de Mikjes der Takken.

(2) Hard-

(1) *Illecebrum* Caule erecto Herbaceo brachiato &c. *Syſt. Nat. Veg.* XIII. Gen. 290. p. 205. *Mant.* 213. Achyranthes brachiata *Mant.* 50. Amar. Indor. Bliti Folio &c. PLUK. *Alm.* II. T. 334. f. 5.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Hardkelk, *dat Heesteragtig is, met gepaarde Bladen en samengestelde Aairen, die by elkander vergaard zyn.*

II. *Illecebrum Sanguinolentum.* Bloedig.

Deeze, *Bloedige Kafbloem* genoemd geweest, om dat de Bladen wederzyds Bloedrood zyn, heeft de Steng dikwils leggende, zeer Takkig: de Aairen digt by elkander, ongesteeld, los en Wollig: den Kelk groen en ruig: de Meelknopjes geel, den Stamper paarsch. Het *Roode Yzerkruid* van RUMPHIUS is hier t'huis gebragt geweest.

III. *Lanatum.* Gewold. Pl. XLIII. Fig. 2.

(3) Hardkelk *met een byna Kruidige regtopstaande Steng, zydelingse Bloemen en overhoekse Bladen.*

Volgens den Ridder heeft deeze de Steng styf, eenigermaate Haairig, van onderen alleenlyk getakt: de Bladen gesteeld, effenrandig, spitsachtig, van boven kaal, van onderen Wollig: de Bloemsteeltjes zydelings zeer kort, met drie of vier ongesteelde Aairen, die ongelyk zyn, met een Blaadje. Vyf Meeldraadjes van onderen samengevoegd, door middel van eene vyftandige Kroon: een enkeld Nierachtig Zaad. Van

(2) *Illecebrum* Frutescens, Fol. oppositis &c. Achyranthes Sanguinolenta. *Sp. Pl.* 294. Verbena rubra. RUMPH. *Amb.* VII. p. 60. T. 27. f. 2.

(3) *Illecebrum* Caule subherbaceo erecto &c. Achyranthes Lanata. *Sp. Plant.* 296. Chenopodium incanum Racemosum &c. BURM. *Zeyl.* 60 T. 26. f. 1. Amar. Ind. verticill. albus. PLUK. *Alm.* 27. T. 75. f. 8. Scherubala. *Hort. Mal.* X. p. 75. T. 29.

Van deeze komen, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, twee Verscheidenheden voor, in grootte verschillende, waar van de grootste de Steng regtopstaande heeft, met zeer veele opgeregte Takkige Aairen; wordende van de Javaanen *Cundang Cassi* en *Folle Kotte* genoemd; de kleine een leggende Steng, met byna enkelde, zeer korte, eenvoudige Aairen. Deeze laatste teelt uit het gevallen Zaad sterk in de Tuinen voort. Met dezelve komt de Ceylonsche Ganzevoet, van den Heer J. BURMANNUS, naast overeen, zo wel als de *Indische Amaranth* van PLUKENET; maar van de Heesterachtige heb ik Takken van twee Voet lang uit Oostindie afkomstig, die een geheel andere Vertooning maaken; gelyk uit de Afbeelding van een Takje daar van in *Fig.* 2, op Plaat XLIII, blykbaar is.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(4) Hardkelk *met eene Kruidige regtopstaande, wit Wollige Steng en overhoekse Bladen.*

IV. *Illecebrum Javanicum.* Javaansch.

Deeze is, onder den naam van *Iresine Javanica*, door den Heer N. L. BURMANNUS afgebeeld. Het zou de Witte Amaranth van de Ganges, met smalle Salie-Bladen, zyn van PLUKENET. Zy heeft Eyrond-Lancetvormige Bladen, die, gelykerwys de Steng, wit Wollig zyn,

(4) *Illecebrum* Caule Herbaceo erecto &c. Iresine Javanica. BURM. *Fl. Ind.* 212. T. 65. f. 2. Amaranth. albus Gangeticus. PLUK. *Alm.* 26. *Phyt.* T. 10. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

zyn, van boven Aſchgraauw. Aan 't end komt een Pluim van Aairen voort, die uit doorſchynende groen gekielde Kelkjes beſtaan. Het Vrugtbeginzel is Klootrond met twee roode Stempels, het Zaad glimmend zwart. Volgens gezegden Hoogleeraar groeit de Steng wel een Vadem hoog.

V. *Illecebrum Verticillatum.* Gekranst.

(5) Hardkelk *met gekranſte naakte Bloemen en leggende Stengen.*

Nu volgen Europiſche Soorten. Deeze komt alom voor; behalve, zo 't ſchynt, in Duitſchland en in de Noordelyke Gewesten. In onze Provinciën wordt zy in Vriesland, in Overysſel en het Sticht, op vogtige Zandige Gronden, hier en daar gevonden. VAILLANT noemtze *Moeras - Paronychia* met Blaadjes van Wilde Thym. TOURNEFORT hadtze in de Levant waargenomen. De Sneeuwwitte kruipende Polygala van C. BAUHINUS, en die, welke LOBEL afbeeldt, hooren hier t'huis.

VI. *Suffruticoſum.* Spaanſch.

(6) Hardkelk *met eenzaame Bloemen zydelings, en laag Heeſterige Stengen.*

Dee-

(5) *Illecebrum* Flor. verticillatis nudis &c. OED. *Dan.* 335. Illec. Caul. procumb. R. *Lugdb.* 214. DALIB *Paris.* 76, 126. Illecebrum. *H. Cliff.* 492. Paronychia Serpillifolia paluſtris. VAILL. *Paris.* 157. T. 15. f. 1. GOUAN *Monsp.* 117. GORT. *Belg.* 65.

(6) *Illecebrum* Flor. lateralibus ſolitariis &c. Illec. Caule erecto. R. *Lugdb.* 214. Paronychia Hisp. Fruticoſa Myrti folio. TOURNEF. *Inſt.* 508.

Deeze is Spaansche Heesterige Paronychia, met Myrtenbladen, van TOURNEFORT getyteld. Zy heeft een opstaande Steng. De Groeiplaats is in Spanje. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(7) Hardkelk *met de Aairen in Kroontjes over eene zyde en verspreide Stengen.* VII. *Illecebrum Cymosum.* Kroonig.

Deeze is gevonden in Portugal, als ook in Languedok en Provence. Het is, gelyk de beide voorgaanden, een klein Kruidje, dat naar het Varkens-Gras gelykt, hebbende een Draadachtige Steng, bezet met vier smalle Blaadjes. De Bloemen zyn vergaard tot Aairen, en deeze tot Kroontjes, zo op zyde als aan 't end der Takjes. Het heeft de Kelken vyfbladig, gekleurd, met Baardjes. BOCCONE hadt het Varkensgras, met gedoornde Hoofdjes tusschen de Knietjes, geheten.

(8) Hardkelk, *die de Bloemen met glanzige Blikjes omringd heeft; de Stengen leggende; de Bladen effen.* VIII. *Paronychia.* Schubbig.

De Bloemen zyn, in de gezegde glanzige Blik-

(7) *Illecebrum* Spicis Cymosis secundis, Caule diffuso. MOR. *Hist.* II. S. 5. T. 29. GER. *Prov.* 337. GOUAN *Mousp.* 118. Polygon. Capit. inter Genicula echinatis. BOCC. *Sic.* 41. T. T. 20. f. 3.

(8) *Illecebrum* Flor. Bract. nitidis obvallatis &c. Herniaria Squamis nitidis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* &c. Paronychia Hispanica, CLUS. *Hist.* II. p. 183. *Hisp.* 478. TOURNF. *Inst.* 507.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Blikjes of Schubben, byna geheel verborgen in deeze Soort, welke de *Spaansche Paronychia* is van CLUSIUS; waar uit de Groeiplaats blykt. Zy komt ook voor in Languedok en Provence. Het Kruidje verschilt anders van de voorgaanden weinig.

IX. *Illecebrum Capitatum.* Hoofdig.

(9) Hardkelk, *wier end-Hoofdjes met glanzige Blikjes bedekt zyn; de Stengen byna regtopstaande, de Bladen gehaaird van onderen ruig.*

Deeze is eenigszins fraaijer door de opstaande Stengetjes en de glanzig of Zilverwitte Hoofdjes, die groot zyn naar de kleinte van het Kruidje, gelyk uit de Afbeelding by LOBEL blykt. De Groeiplaats is als boven.

X. *Benghalense.* Bengaals.

(10) Hardkelk *met een opgeregte Kruidige Steng; de Bladen overhoeks en gepaard, Lancetvormig, ruigachtig.*

De Steng van deeze, die te Bengale, op Java, en elders in Oostindie groeit, is regtopstaande, ruigachtig, een of anderhalf Voet hoog: de Bladen, die byna ongesteeld zyn, en breed Lancetvormig, gespitst, ruigachtig, wederzyds groen, groeijen ten deele overhoeks, ten deele gepaard of tegenover elkander, aan de Stengen: de

(9) *Illecebrum* Bract. nitidis occultantibus &c. Paronychia Narbonensis erecta. TOURNF. *Inst.* 508. GOUAN *Monsp.* 118. Polygonum montanum Niveum minimum. LOB. *Icon.* 420.

(10) *Illecebrum* Caule erecto, Herbaceo &c. *Mant.* 213.

de Aairtjes, die klein, ruuw en wit zyn, zitten niet alleen in de Oxels der Bladen, maar ook aan den top, alwaar zy rondachtig getropt zyn, zonder Bladen. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Die Soort van dit Geslagt, waar van ik een Tak bezit meer dan een Voet lang, uit Oostindie gekomen, verschilt aanmerkelyk van deeze. Zy is in *Fig.* 3. op Plaat XLIII. afgebeeld. De Steng, die regtopstaat, is glad, geelachtig en met Leden, waar van het onderste byna een half Voet langte heeft. Van binnen schynt zy hol te zyn, als Riet. De Bladen groeijen gepaard aan de Steng, by ieder Knoop twee, en daar geeft dezelve ook somtyds Takjes uit. Zy zyn smal Lancetvormig, met een kort Steeltje. In de Oxels der Bladen komen de Bloemhoofdjes voor, waar van de onderften rype Zaadhuisjes bevatten met een enkel Zaad. De Bloemhoofdjes zyn glanzig wit, uit getropte Bloempjes samengesteld. Aan dit geheele Gewas is geene Wolligheid te bespeuren. *Indicum.* Indisch. Pl. XLIII. *Fig.* 3.

(11) Hardkelk *met verspreide Bloemen, die vergaard zyn, even groot als de glanzige Blikjes, en leggende Stengen.* XI. *Illecebrum Arabicum.* Arabisch.

In Arabie zou, door wylen den Heer FORSKAÖHL, deeze waargenomen zyn, naar de agtste Soort gelykende, doch smaller van Bladen, en

(11) *Illecebrum* Floribus sparsis congestis &c. *Mant.* 51.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyige.*

en de Bloemen niet tot end-Hoofdjes vergaard, maar langs de geheele Steng verſpreid hebbende, met de Meeldraadjes van onderen ſamengevoegd en twee Stylen. In de uitgegevene *Flora Arabica*, van dien Kruidleezer, vind ik echter geen één Soort van dit Geſlagt opgetekend (*).

XII. *Illecebrum Achyrantha.* Kaffig.

(12) Hardkelk *met kruipende Haairige Stengen; Eyronde geſpitſte Bladen, het tegenoverſtaande kleinſt: de Hoofdjes byna Klootrond en eenigermaate gedoornd.*

DILLENIUS hadt deeze, niet *Achyrantha*, maar *Achyracantha* genoemd, als een Plant met Kaffige Bloemen en gedoornde Hoofdjes. Hy geeft 'er Bladen van Witte Majer aan, en zegt, dat 'er monſters van, aan den Engelſchen Kruidkenner SHERARD, van Buënos Ayres, de Hoofdſtad van Tucuman in Zuid-Amerika, gezonden waren. De Ridder heeft waarſchynlyk, door overhaaſting, van *Tucumania* gemaakt *Turcomannia*, en dus zou men deeze Plant, die een Weſtindiſche is, uit zyne *Spec. Plantarum* voor een Turkſche aanzien: 't welk wat veel verſchilt.

(13) Hard-

(*) Men zou mogen denken, of het ook zyne *Achyranthes procumbens* ware, welke hy *monadelpha* noemt, doch die hadt end-Hoofdjes, enz.

(12) *Illecebrum* Caulibus repentibus piloſis &c. Achyrantha repens Foliis Bliti pallidi, DILL. *Elth.* 8. T. 7. f. 7.

(13) Hardkelk *met kruipende ruige Stengen, breed Lancetvormige gesteelde Bladen en rondachtige kaale Hoofdjes.* IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. XIII. *Illecebrum Polygonoides.* Varkens-grasachtig.

Deeze, die in de Westindiën op de Zee-Oevers groeit, is *Kurassausch laag Amaranthoides*, met Bladen van Varkens-Gras, door HERMANNUS geheten. Als eene Verscheidenheid behoort daar toe, de *Ruige Zee-Amaranthoides* van PLUMIER, met Bladen als van Zee-Porselein. Naar de volgende gelykt ze zeer, doch heeft de Steelen, niet de Bloemen, ruig.

(14) Hardkelk *met kruipende gladde Stengen; breed Lancetvormige gesteelde Bladen en ronde ruigachtige Hoofdjes.* XIV. *Ficoideum.* Dikbladig.

Hier behoort de Zee-Amaranthoides van PLUMIER, met Varkens-Gras Bladen en Zilverkleurige Hoofdjes. Dezelve groeit ook op de Zee-Oevers van Amerika en nu in Spanje, zegt de Ridder, en voegt 'er by, dat de Bloempjes, voor scherpziende Oogen, ruigachtig zyn. De Heer

(13) *Illecebrum* Caulibus repentibus hirtis &c. *Mant.* 335. Gomphrena Polygonoides. *Sp. Pl.* I. p. 225. Herniaria hirsuta repens &c. BROWN. *Jam.* 184. Amarant. humile Curass. HERM. *Par.* 17. T. 17. SLOAN. *Jam* 48. *Hist.* I. p. 141. T. 86. f. 2. β. Amaranthoides hirsuta Halimi folio. PLUM. *Ic.* 12. T. 21. f. 2.

(14) *Illecebrum* Caulibus repentibus glabris &c. Gomphræna Ficoidea. JACQ. *Amer. Hist.* 80. T. 60. f. 4. Amaranthoides marina repens. PLUM. *Sp.* 20. Gomphr. Caule diffuso. R. *Lugdb.* 418.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Heer JACQUIN beeldt een Plantje af, dat een groot Onkruid is op de Velden van 't Eiland Martenique, en langs den Grond kruipt, schietende Worteltjes uit ieder Knietje. Het heeft de Bladen, zegt hy, Wigvormig stomp Eyrond, spits, ongesteeld, 't welk aanmerkelyk van de bepaling deezer Soort verschilt. Hy beschryft het onder den naam van *Gomphræna Ficoidea*, onder welken deeze Soort bevoorens door LINNÆUS was geboekt, maar oordeelt, dat het nader komt aan de Celosia, volgens de opgegevene Kenmerken.

XV. *Illecebrum sessile.* Ongesteeld.

(15) Hardkelk *met kruipende Stengen, die wederzyds Wollig gekield zyn; Lancetvormige byna ongesteelde Blaadjes en langwerpige gladde Hoofdjes.*

Dit dient genoegzaam tot onderscheiding van het Kruid dat RUMPHIUS *Garnaalen-Moes* noemt, om dat men het, in Oostindie, by de Garnaalen kookt. Volgens zyne beschryving moet het niet zeer klein zyn: want de Leedjes der Stengen waren drie of vier Vingerbreed van elkander, geevende wederzyds, en als in 't kruis, Takken uit. Hy merkt aan, dat hier van eene Verscheidenheid was met kleinder, smaller en dik-

(15) *Illecebrum* Caul. repent. glabris &c. Gomphræna sessilis. *Fl. Zeyl.* 116. Amaranthoides humile Maderaspatanum &c. PLUK. *Alm.* 27. T. 133. f. 1. Amar. humilis Fol. oppositis &c. BURM. *Zeyl.* 17. T. 4. f. 2. Coluppa. *Hort. Mal.* X. p. 21. T. 9.

dikker Blaadjes, welke misschien tot de volgende Soort zou kunnen behooren. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Heer BURMANNUS merkt aan, dat 'er een wonderbaare Verscheidenheid in deeze Soort heerscht, zo ten opzigt van de Stengen, als de Grootte van 't Gewas en der Bladen, die Eyrond, Lancetvormig, langwerpig, Ovaal, ongesteeld of gesteeld zyn, en de Hoofdjes enkeld of samengesteld; gelyk uit veele monsters, van Java ontvangen, bleek. Ik heb 'er één, onder myne Oostindische Planten, die als een middelslag is tusschen deeze Soort en de voorgaanden.

(16) Hardkelk *met kruipende gladde Stengen en byna Rolronde Vleezige Bladen: de Hoofdjes langwerpig, glad, aan 't end.* XVI. *Illecebrum Vermiculatum.* Wormbladig.

Deeze in Brasil, op Kurassau, als ook elders in de Westindiën gevonden, is door de figuur der Blaadjes genoegzaam onderscheiden.

(17) Hardkelk *met verspreide Stengen, Eyronde Bladen en vergaarde Bloemen met glanzige Blikjes.* XVII. *Alsinifolium.* Muurbladig.

Hier wordt de *Spaansche Paronychia*, met Bla-

(16) *Illecebrum* Caul. repent. glabris &c. Gomphræna vermicularis. *Sp. Plant.* I. p. 224. Caraxeron humile. VAILL. *Mem. de* 1722. Amaranthoides humile Curassavicum. HERM. *Par.* 15. T. 15. PLUK. *Alm.* 27. T. 75. f. 9. Amarantho affinis Aizoides &c BREYN *Prodr.* 2.

(17) *Illecebrum* Caul. diffusis, Fol. ovatis &c. *Mant.* 51. Paronychia Hisp. supina Alsinifolia Capitulis minoribus. TOURNF. *Inst.* 508.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Bladen als van Muur en leggende Stengetjes met kleiner Hoofdjes (*), die door TOURNEFORT voorgesteld was, betrokken.

GLAUX. Melk-Kruid.

De Kelk is eenbladig, zonder Bloemkrans: het Zaadhuisje eenhokkig, vyfkleppig, vyfzaadig, in dit Geslagt, 't welk maar ééne Soort bevat (1), die men in ons Land, alwaar het veel op brakke Gronden en Zee-Stranden groeit, *Zee-Melkkruid* noemt. De oirzaak dier benaaming is afkomstig van de Ouden, wier denkbeeld was, dat door deszelfs gebruik het Zog der Vrouwen vermeerderd werdt. 't Is zekerlyk een gezond Kruidje, byna met de Beekeboom of Porselein overeenkomende, dat sommigen als Salade eeten. Het valt niet alleen op onze Stranden, zo aan de Noord- als Zuiderzee, op die van Engeland, Sweeden, en elders in Europa, maar ook, volgens den Heer PALLAS, op zoute Moeras-Gronden, binnenslands, in Siberie, en zeer overvloedig aan de Oostzee. LOESEKE heeft het in Plaat gebragt onder de Pruisissche Planten. Men vindt het ook by LOBEL afgebeeld. Dee-

I. *Glaux maritima.* Zee-Melkkruid.

(*) Dus wordt zy uit het Werk van TOURNEFORT, *in Mant. prima*, p. 51, voorgedragen; doch die Autheur heeft, *Capit. minus compactis*; dat is minder digte of losser Hoofdjes.

(1) Glaux *Syst. Nat.* XII. Gen. 288. p. 188. *Veg.* XIII. Gen. 291. p. 207. *H. Cliff.* 43. R. *Lugdb.* 417. *Fl. Suec.* 199. *Lapp.* 72. Glaux maritima. C. B. *Pin.* 215. Alsine bifolia, Fructu Coriandri, Radice geniculata. LOES. *Prusf.* 13. T. 3. Glaux exigua maritima, an Dioscoridis. LOB. *Icon.* 415.

Deeze Autheur ſtelt twyfelachtig, of het de *Glaux* van DIOSCORIDES zy. Inderdaad, daar zyn andere Kruiden, welke insgelyks dien naam voeren, behoorende tot de Vlinderbloemen. En, wat de gezegde eigenſchap aangaat, van het Zog te vermeerderen, dezelve vindt men ook in andere Planten.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

Het is een laag Kruidje, naar Muur gelykende, met twee ovaale Blaadjes by elkander aan de groene Stengetjes, die knoopig of met Leedjes zyn, en in wier Oxelen de Bloempjes voortkomen, paarſchachtig van Kleur, verſierende dit Plantje ongemeen. De meeſte Stengetjes en Takjes leggen, doch ſommigen verheffen zig, draagende ronde Huisjes als Koriander-Zaad, waar in vyf Zaadhuisjes vervat zyn. De Wortel blyft over en ſchiet 's Voorjaars weder uit.

THESIUM. Vlaſchblad.

Dit Geſlagt heeft eenen eenbladigen Kelk, daar de Meeldraadjes ingeplant zyn, en een enkeld Zaad, dat met den Kelk gekroond is. Het bevat thans elf Soorten, als volgt.

(1) Vlaſchblad *met een Bladerige Bloempluim en Liniaale Blaadjes.* Dee-

I. *Theſium Linophyllum.* Gemeen.

(1) *Theſium* Paniculâ Foliaceâ, Fol. linearibus. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 289. p. 188. *Veg.* XIII. Gen. 292. p. 207. *H. Cliff.* 41. HALL. *Helv.* 183. DALIB. *Paris.* 75. GOUAN *Monsp.* 118. Linaria montana. C. B. *Pin.* 213. Anonymos Lini folio. CLUS. *Pann.* 312. Alchimilla Linariæ folio. TOURNF. *Inſt.* 509.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Deeze voert den bynaam van *Vlaschbladig*, om de zelfde reden, waarom de Duitschers aan dit Geslagt den naam van *Leinkraut* geeven. Ik noem het liever *Vlaschblad*, dewyl die naam aan het Kruid *Linaria* eigener toebehoort en tytel deeze *Gemeen*; om dat zy de gemeenste Soort is, voorkomende op drooge Gebergten in Duitschland en de Zuidelyke deelen van Europa, als ook in de Levant en volgens den Heer PALLAS in Siberie. BAUHINUS hadt het *Berg-Vlaschkruid*, met witachtige Bloempjes, geheten, en TOURNEFORT *Byvoet met Vlaschkruid-Bladen*, hebbende den Kelk der Bloemen wit.

Volgens GOUAN is 't een Kruid van anderhalf Voet hoogte in Languedok. Volgens CLUSIUS, die 'er de Afbeelding van geeft, heeft het by Weenen Takjes van een Voet lang, maar by Parys viel het kleiner. De Heer HALLER zegt, dat het niet zeldzaam voorkomt op de Switzersche Bergvelden en beschryft het als zeer Takkig, met styve smalle Blaadjes, geevende overal Bloempjes, die in 't eerst groen achtig wit, vervolgens geel worden. Hier onder zit het Vrugtbeginzel, waar uit de Slippen van den Kelk spruiten, die Klokvormig is, in vier of vyven gedeeld, geevende even zo veel Meeldraadjes tot de zyden uit. Hy heeft van binnen de zelfde Kleur als de Bloem. De Styl is enkeld; de Stempel Klootrond.

(2) Vlasch-

(2) Vlaschblad *met een gebladerde Tros en Liniaale Bladen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. II. *Thesium Alpinum.* Italisch.

Op de Bergen en Heuvels van Italie en Provence, niet alleen, maar ook omstreeks Weenen (*), komt deeze voor, welke van de voorgaande verschilt door niet Takkig te zyn, de Bladen smaller, digt by elkander; de Bloemen niet gepluimd maar getrost te hebben, zynde dezelven dikwils in vieren, niet in vyven, ja ook somtyds in drieën gedeeld. Deeze Soort vergaat tegen den Winter niet, maar heeft een overblyvende Wortel.

(3) Vlaschblad *met byna geaairde, Haairswys' gewolde, zydelingse Bloemen, en Elsvormige Bladen.* III. *Frisea.* Wollig.

De reden van den Latynschen bynaam deezer nieuwe Soort, die aan de Kaap der Goede Hope, door den Heer KOENIG, gevonden is, niet doorgrondende, noem ik ze Wollig, wegens de

(2) *Thesium* Racemo foliato, Fol. linearibus. Linophyllum Collinum lignosum minus. PONTH. *Anth.* 261. SEG. *Veron.* III. p. 90. Alchimilla Alpina Linariæ foliis &c. TILL. *Pis.* 6. Alchim. Linariæ folio &c. SHAW. *Spec.* 14. JACQ. *Vind.* 213. GAR. *Prov.* 442. T. 17. f. 1.

(*) *Habitat in Italiæ Alpibus, in Suecia Collibus*, zegt LINNÆUS *in Spec. Plant.* Waarschynlyk zal dit ook een Drukfeil zyn, om dat het onder de Sweedsche Planten niet is aangetekend. JACQUIN vondt het by Weenen in Oostenryk.

(3) *Thesium* Flor. subspicatis secundis ciliato-Lanatis. *Mant.* 213.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. de Wolligheid der Kelken. De Stengetjes zyn maar een Handbreed hoog, met een Bloemtrosje aan 't end.

IV. *Thesium Spicatum.* Geaaird. (4) Vlaschblad *met geaairde effene Bloemen en Elsvormige zeer korte Blaadjes ver van elkander.*

Deeze, ook aan de Kaap groeijende, is grooter, hebbende een Steng van drie Voeten hoog, ter dikte van een Ganzeschaft, regtopstaande, oogschynlyk byna Bladerloos. De Aairen zyn byna van dikte als de Pink, door drie gespitste Blikjes onderscheiden.

V. *Capitatum.* Hoofdig. (5) Vlaschblad *met ongesteelde end-Hoofdjes, driekantige gladde Bladen en Eyronde Blikjes.*

VI. *Strictum.* Gestrekt. (6) Vlaschblad *met Kroontjes-Bloemen en Liniaale afloopende Bladen.*

Deeze beiden groeijen ook aan de Kaap, en het laatste is door BERGIUS omstandig beschreeven. Het heeft een Heesterige Steng.

VII. *Umbellatum.* Gekroond. (7) Vlaschblad *met Kroontjes-Bloemen en langwerpige Bladen.* Deeze

(4) *Thesium* Floribus Spicatis lævibus &c. *Mant.* 214.

(5) *Thesium* Flor. Capit. sessilibus terminalibus, Thes. Flor. Capitatis. R. *Lugdb.* 214.

(6) *Thesium* Flor. Umbellatis, Fol. linearibus &c. *Mant.* 214. BERG. *Cap.* 73.

(7) *Thesium* Flor. Umbell. Foliis oblongis. Centaurium luteum Alcyroides Virginianum PLUK. *Mant.* 43. T. 342. f. 1.

Deeze Soort komt voor, op vogtige Weiden van Virginie en Penſylvanie, en blyft over, volgens den Heer KALM. De Steng verdeelt zig, boven, in Takjes, die vyf- of driebloemige Kroontjes draagen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

(8) Vlaſchblad *met geſteelde Hoofdjes en driekantige Bladen, welke aan den rand en Kiel uitermaate ruuw zyn.*

VIII. *Theſium ſcabrum.* Ruuw.

(9) Vlaſchblad, *dat geheel gepluimd is.*

IX. *Paniculatum.* Gepluimd.

Dit, zo wel als 't voorige, ook aan de Kaap huisveſtende, heeft een byna Houtige Steng van een Voet hoog, geheel tot een Bloempluim geſchikt, als in het Walſtroo, en maar zeer kleine Blaadjes hebbende, waar van de bovenſten Elsvormig. De Bloempjes zyn ook zeer klein en geſteeld, hebbende een onder-Kelk, die in drieën, vieren of vyven, gedeeld is, afſtandig van den bovenſten, en de Vrugt als Koriander-Zaad, gelyk in andere Soorten. Veel Bloempjes misdraagen hier.

(10) Vlaſchblad *met byna geaairde, eenzydige, Haairswys' gewolde Bloemen.*

X. *Amplexicaule.* Omvattend.

Op

(8) *Theſium* Capitulis Pedunculatis, Fol. triquetris &c. BERG. *Cap.* 72.

(9) *Theſium* totum paniculatum. *Mant.* 51.

(10) *Theſium* Flor. ſubſpicatis ſecundis, ciliato-Lanatis. *Mant.* 213.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

Op hooge Bergen aan de Kaap groeit deeze, die de Steng byna Houtig, regtopſtaande en vier Voeten lang heeft, met ſpits Hartvormige Bladen van een Duim groot, die dezelve omvatten. Aan 't end komen Trosſen voort van kleine Bloempjes, doormengd met grootere Eyronde Blikjes.

XI. *Thesium Euphorbioides.* Dikbladig.

(11) Vlaſchblad *met driebloemige end-Steeltjes en Vleezige byna Eyronde Bladen.*

Deeze, van den zelfden Landaart, ſchynt door PLUKENET, onder den naam van *Afrikaanſche Boomachtige Plant, met Porſelein-Bladen*, voorgeſteld te zyn. De Heer BERGIUS heeftze omſtandig beſchreeven. Hy zegt, dat het Gewas zo zeer naar de Euphorbia gelykt, dat men het 'er, in den eerſten opſlag, byna voor zoude aanzien. De Steng is Heeſterachtig en de Bladen zyn byna een Duim groot als in 't voorgaande: zo dat deeze twee Soorten veel van de anderen afwyken.

PÆDERIA. Knapbesſen.

Onder de Planten, die de Bloemen, eer zy open gaan, gedraaid hebben, is dit het eerst voorkomende Kruid, hebbende den Styl in tweeën gedeeld. Het brengt een ledige, brooſche, tweezaadige Bezie voort, en daarom noemt men het *Knapbesſen.*

De

(11) *Theſium* Pedunculis trifloris terminalibus &c. BERG. *Cap.* 74. Planta Afric. Arborescens Portulacæ foliis. PLUK. *Amalth.* 173.

De eenigste Soort (1) is een Oostindisch Gewas, dat RUMPHIUS *Stinkende Winde* noemt. Het groeit Heesteragtig, met een Stam van omtrent een Vinger dik, die Ranken uitgeeft als de Winde, doch met Bladen, welke naar die van Zuuring gelyken of van Patich, als niet geoord zynde, met lange Steelen. Deeze Bladen hebben een zodanig viezen Reuk, dat de Indiaanen het Gewas, in hunne Taal, deswegen *Veestblad* noemen. In 't voorbygaan van plaatsen, waar dit Kruid veel groeit, houdt men de Neus toe, wegens den Stank. Nogthans wordt het Sap daar van, of het Blad zelf, tot Windbreeking ingenomen. De Bloempjes komen Troswyze uit de Oxelen, doch gelyken meer naar kleine Klokjes of Kelkjes, dan naar die der Winde. Zy zyn meest gefronzeld of gedraaid, en daar op volgen Vrugten als Kruisbesiën, van binnen hol, en maar twee kleine Zaadjes, als Geerst, bevattende.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. I. *Pæderia fœtida.* Stinkende.

ALLAMANDA.

Dit Geslagt heeft zynen naam van den Heer ALLAMAND, thans Geneesheer van het Keizerlyke Hof te Petersburg, door wien de Kruidkunde onlangs verrykt is met verscheide nieuwe Geslagten van Planten, door zyn Ed. in en by onze

(1) Pæderia. *Syst. Nat.* XII. Mant. 52. *Veg.* XIII. Gen. 1252. p. 208. Convolvulus fœtidus. RUMPH. *Amb.* V. p. 436. T. 160. Apocynum fœtidum. BURM. *Fl. Ind.* p. 71.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

onze Volkplantingen, aan de Kust van Zuid-Amerika, ontdekt.

I. *Allamanda catbartica.* Purgeerende.

De eenigste Soort (1) wordt *Klimmende Melkgeevende Echinus* van BARRERE genoemd. Zy groeit door geheel Guajana aan de Rivieren. Het is een Plant, die aan de Ranken vier ongesteelde Bladen in 't kruis heeft, welke langwerpig stomp Eyrond zyn, met een Puntje. Aan 't end der Ranken komen zeer groote geele Bloemen voort. Het Zaadhuisje is Linsachtig, regtopstaande, gedoornd, eenhokkig, tweekleppig, veelzaadig. Het Aftrekzel der Bladen, 't welk purgeerend is, werdt aldaar tegen het Kolyk van Poitou gebruikt.

VINCA. Maagdepalm.

Hier zyn de Bloemen Trompetachtig, doch mede gedraaid voor dat zy opengaan: de Zaadhuisjes, twee in getal, staan opwaards en bevatten eenvoudige Zaaden.

Van dit bekende Gewas komen vier Soorten voor, naamelyk

I. *Vinca minor.* Kleine.

(1) Maagdepalm *met leggende Stengen, Lancetswys' Eyronde Bladen en gesteelde Bloemen.* Dit

(1) Allamanda. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1295. p. 209. *Mant.* 214. Echinus scandens Lactescens. BARRER. *Æquinoct.* 48.

(1) *Vinca* Caulibus procumbentibus, Fol Lanceolato-ovatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 293. p. 189. *Veg.* XIII. Gen. 295. p. 209. Vinca Fol. ovatis. *H. Cliff. Ups. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 412. Pervinca. TOURNF. *Inst.* 119. HALL. *Helv.* 326. GOUAN *Monsp.* 119. Clematis Daphnoides minor. C. B. *Pin.* 301 Clematis Daphnoides. DOD. *Pempt.* 405. Clem. Daphnoides, Vinca Pervinca an Centunculus Plinii. LOB. *Ic.* 635.

Dit zeer bekende Kruid groeit, volgens den Heer de GORTER, in de Boschagie voor Ulenpas in Gelderland. Misschien is het derhalve onder onze inlandsche Planten te tellen, aangezien men het in Duitschland, Engeland en Vrankryk, wild groeijende vindt. Niets is gemeener aan de Wegen in Switzerland, zegt de Heer HALLER, dan de gewoone kleine Maagdepalm. Dien naam heeft hetzelve, om dat het Loof, gelyk bekend is, by Trouwgevallen van jonge Lieden, tot het versieren der Maagden niet alleen, maar ook tot het bestrooijen van Bruid en Bruidegom, gebruikt wordt. De Latynsche naam, *Vinca pervinca*, is de Moeder van den Italiaanschen *Pervencha*, den Spaanschen *Pervinqua*, den Franschen *Pervanche* en den Engelschen *Pervinche*. De Duitschers noemen het *Sinngrun* of *Wintergrun*, die van Brabant en Vlaanderen *Vinkoorde*.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Monogynia.*

De Gestalte is te bekend, om beschreeven te worden. PLINIUS noemt het *Chamædaphne* of Laage Laurier, en anderen *Clematis Daphnoides*, om de klimmende Ranken, die het heeft, en dat de Bladen eenigszins naar Laurierbladen gelyken zouden. Ik zal alleen aanmerken, dat 'er, wat de Kleur der Bloemen en Bladen aangaat, veele Verscheidenheden van zyn. Die met bleek blaauwe Bloemen is de gemeenste. Voorts heeft men ze met witte, paarsch- of roodachtige en bonte: men heeftze met dubbelde of gevulde Bloemen, van alle die Kleuren, en met bonte Bladen; doch in 't wilde vindt menze byna

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

na nooit dan met bleek blaauwe Bloemen: des die veranderingen door de Kweeking zullen veroirzaakt zyn.

De Maagdepalm is in de Apotheeken bekend, doch weinig in gebruik. De Bladen zyn bitter van Smaak en hebben een Samentrekkende kragt. Om die reden vindt menze tegen den Witten Vloed, tegen de Neusbloeding als men dezelven flegts in de Mond houdt of in de Neus fteekt, en als een Wondzuiverend Middel aangepreezen. Het Afkookzel, in Melkwey, zou, volgens TOURNEFORT, tegen den Rooden Loop, en tegen de Teering, dienftig bevonden zyn: een Gorgeldrank daar van tegen Keel-Ontfteekingen, enz. BOERHAAVE heeft aan het Sap der Bladen een groote kragt tot Bloedzuivering, tot wegneeming van Slymige Verftoppingen, en in 't byzonder tegen het Blaauwfchuit, toegefchreeven.

II. *Vinca major* Groote.

(2) Maagdepalm *met opgeregte Stengen, Eyronde Bladen en gefteelde Bloemen.*

Als eene Verfcheidenheid van de voorgaande, wordt thans deeze aangemerkt, die men *Groote Maagdepalm* noemt, komende meest voor in de Zuidelyke deelen van Europa Zy kruipt wat hooger op, hebbende de Bladen en Bloemen grooter, zegt DODONÆUS. In de Bloemfteelen

(2) *Vinca* Caulibus erectis, Fol. ovatis, Flor. pedunculatis. Clematis Daphnoides major. C. B. *Pin.* 302. DOD. *Pempt.* 306.

ſteelen en in de Kelken, die zo lang als het Bloempypje zyn, valt ook eenig verſchil. TOURNEFORT noemt deeze Breedbladig, de andere Smalbladig. Volgens eenigen zou het de *Egyptiſche Maagdepalm* van PLINIUS zyn. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Monogynia.*

(3) Maagdepalm *met een windende Steng en langwerpige Bladen.* III. *Vinca lutea.* Geelbloemige.

In Karolina is deeze, een klimmend Rankgewas, door den Heer CATESBY waargenomen. Zy heeft Bladen als der Wilgen en een groote platte Bloem.

(4) Maagdepalm *met een Heeſterachtige regtopſtaande Steng, gepaarde ongeſteelde Bloemen, en langwerpig Eyronde Bladen, die de Steeltjes van onderen tweetandig hebben.* IV. *Roſea.* Roozekleurige.

Deeze heeft haare Groeiplaats in Japan, op Java en elders in Ooſtindie. In de Montpellierſche Tuin wordt dezelve, of een dergelyke, *la Prévanche de Madagaſcar* genoemd, volgens den Heer GOUAN. „ Men houdtze 'er (zegt hy) „ in de open Lugt, in 't Winterhuis en in „ Broeihuizen. Zy is Heeſterig, roodachtig, „ met

(3) *Vinca* Caule volubili, Fol. oblongis. *Am. Acad.* IV. p. 307. Apocynum ſcandens Salicis folio, Flore amplo plano. CATESB. *Car.* II. p. T. 53.

(4) *Vinca* Caule Fruteſcente erecto, Flor. geminis ſeſſilibus &c. Vinca Fol. oblongo - ovatis integerrimis &c. MILL. *Dict.* T. 186. Vinca Flor. ſeſſilibus, infer. ſolitariis, cæteris aggregatis, Nectariis ſubulatis. GOUAN *Monſp.* 119. BURM. *Fl. Ind.* p. 17.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Eenwyvige.*

,, met de Bladen dikwils uitgerand, de Bloe-
,, men Roozekleurig, zeer lang van Pyp, die
,, boven wat wyder wordt. De onderften komen
,, enkeld of eenzaam, de volgende by tweeën,
,, vieren, agten, en zo vervolgens voort; zo
,, dat men 'er, in 't bovenfte van 't Gewas,
,, ontelbaaren heeft."

In de Takjes, my van deeze Soort uit Oostindie bezorgd, vind ik de Bloemen niet meer dan twee by elkander, (gelyk de Ridder het waargenomen heeft), tot aan den top, en de Zaadhuisjes vier op 't hoogfte, allen in de Oxels der Bladen, die langwerpig ovaal en effenrandig zyn, met een witte middel-Rib: maar de Kleur der Takjes, die rond en Houtig zyn, is paarfchachtig. Gedagte Zaadhuisjes zyn niet zo lang en fpits als die van de gewoone Maagdepalm, maar kort en breed. Het Bloempypje heeft wel een Duim langte.

CEROPECIA. Kaarskroon.

De rand van de Bloem is famenluikende in dit Geflagt, 't welk zyn naam daar van heeft, dat de Bloemen, met elkander, aan het gemeene Steeltje, als een Kaarskroon gefchikt zyn. Het draagt twee regtopftaande Scheedjes met gepluimde Zaaden.

Vier Soorten, meest Oostindifche, zyn 'er in vervat, naamelyk:

(1) Kaars-

(1) Kaarskroon *met hangende Kroontjes en opgeregte Bloemen.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze, in de Malabaarse Kruidhof afgebeeld, is een Rankgewas, zig om 't Geboomte slingerende. Het heeft dunne, ronde, groene Stengen, met langwerpige gespitste Bladen, aan ieder Knietje twee, dik van geweefzel, doch zagt en glad. De Bloemen zyn vyfbladig, geelachtig groen en groeijen aan een neerhangend Kroontje, elk op haar eigen Steeltje; doch haare Blaadjes, die smal en spits zyn, krullen om, en voegen zig met de Punten samen, zo dat zy ieder een getralied Bolletje uitmaaken, vertoonende zig met elkander als een Kaarskroon. Het midden van de Bloem is Blaasachtig en barst met een knappend Geluid. De Zaadhuisjes gelyken naar die der volgende Geslagten.

I. *Ceropegia Candelabrum.* Veelbloemige.

(2) Kaarskroon *met tweebloemige Steeltjes.*

II. *Biflora.* Tweebloemige.

Deeze, die op Ceylon is waargenomen, heeft eene klimmende Steng en de Bladen verschillen weinig van die der voorgaande, maar de Bloemen komen meestal gepaard uit de Oxelen, en zyn niet omgeboogen, maar regt uitgestrekt.

(3) Kaars-

(1) *Ceropegia* Umbellis pendulis Flor. erectis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 299. p. 191. *Veg.* XIII. Gen. 302. p. 211. Niota - Niodem-Valli. *Hort. Mal.* IX. p. 27. T. 16. BURM. *Fl. Ind.* p. 69.

(2) *Ceropegia* Pedunculis bifloris. *Fl. Zeyl.* 46.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Ceropegia Sagittata.* Pylbladige.

(3) Kaarskroon *met ongesteelde Kroontjes en Pylswyze Bladen.*

Dit is een Kaapsch Gewas, 't welk de Hoogleeraar J. BURMANNUS in Afbeelding gebragt en genoemd heeft, *Cynanchum met Eikelachtige Wortels, smalle uitgehoekte Bladen en Bekerachtige hoogroode Bloemen.* In die Bladen kan ik geen Pylvormigheid bespeuren. De Heer LINNÆUS zegt, dat dezelven Pylvormig of smal Hartvormig zyn, met omgeboogen randen, wederzyds Wollig, van onderen bleeker. De Draadachtig dunne windende Steng geeft uit de Oxels der Bladen veelbloemige Kroontjes, wier Bloemen onder minder buikig zyn dan boven: 't welk zig, in gezegde Afbeelding, ook anders vertoont.

IV. *Tenuifolia.* Smalbladige.

(4) Kaarskroon *met smal Lancetvormige Bladen.*

De zo even gemelde zou nader schynen te behooren tot deeze Soort, en is ook tot de *Smal-*

(3) *Ceropegia* Umbellis sessilibus, Fol. Sagittatis. *Mant.* 215. Cynanchum Radice Glandulosâ Fol. angustis sinuatis, Flor. Urceolatis miniatis. BURM. *Afr.* 36. T. 15?

(4) *Ceropegia* Foliis Lineari-Lanceolatis. Periploca tenuifolia. *Sp. Plant.* 310. Apocynum Frutescens strictissimis rigidis & prælongis foliis. PLUK. *Mant.* 17. T. 335. f. 5. Apocynum scand. Afr. Asphod. radice, angustissimo folio. HERM. *Par.* 59. Cynanchum Linearibus Fol. acutis &c. BURM. *Afr.* 37. T. 16. f. 1. Naru nindi. *Hort. Mal.* X. p. 67. T. 34.

Smalbladige Periploca t'huis gebragt door den jongen Heer BURMANNUS: maar de Ridder hadt daar toe insgelyks eene andere van den ouden Heer betrokken, die ſmaller Blaadjes heeft. 't Schynt dat hier eenige verwarring plaats heeft, misſchien daar uit ſpruitende, dat men de Afrikaanſche of Kaapſche en Ooſtindiſche tot ééne Soort heeft willen brengen.

IV. AFDEEL. V. HOOFD. STUK. *Monogynia.*

Van de Eenwyvigen, onder de Vyfmannige Kruiden, gaan wy thans over tot de TWEEWYVIGEN, dat is, die twee Stylen of Stempels hebben, als

PERIPLOCA. Slingerplant.

Dit Geſlagt heeft een Raderachtige Bloem, met een Honigbakje dat de Teeldeelen omringt, geevende vyf Meeldraadjes uit. De Vrugt beſtaat, gelyk in de drie volgende, uit twee Scheedjes, daar in de gepluimde Zaaden Schubswyze op elkander leggen, gelyk in 't voorgaande Geſlagt.

Het bevat vier Soorten, altemaal Uitheemſche, als volgt.

(1) Slingerplant *met de Bloemen van binnen ruig, en aan 't end der Takken.*

I. *Periploca Græca.* Syriſche.

On-

(1) *Periploca* Floribus interne hirſutis terminalibus. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 300. p. 192. *Veg.* XIII. Gen. 303. p. 212. Peripl. Fol. Lanceolato-ovatis. *H. Cliff.* 78. R. *Lugdb.* 410. Apocynum Fol. oblongo. C. B. *Pin.* 303. Periploca altera. DOD. *Pempt.* 408. Peripl. ſerpens anguſtiore Folio. LOB. *Icon.* 436.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

Onder den naam van *Kruipende Periploca*, met smalle Bladen, vindt men deeze by LOBEL afgebeeld. Zy klimt, zegt hy, rondom de Boomen, met haare windende Ranken, gelyk het Geitenblad, naar welks Loof de Bladen ook wat zweemen, doch puntiger zyn. De Scheedjes van het Zaad voegen zig met de Punten aan elkander, zo dat zy naar een Vogelbek gelyken. De Groeiplaats wordt gesteld in Syrie.

De Slingerende hoedanigheid der Ranken van dit Gewas schynt aanleiding gegeven te hebben tot den Griekschen naam, dewyl het zig daar door in de Struiken verwart; klimmende ook by Stokken of Latten op, gelyk de Turksche Boonen. Hierom noem ik ze *Slingerplant.*

II. *Periploca Secamone.* Egyptische.

(2) Slingerplant *met de Bloemen van binnen ruig en gepluimd, de Bladen Lancetvormig ovaal.*

Den bynaam heeft deeze van de *Secamone*, welke ALPINUS voorstelt onder de Egyptische Planten, en TOURNEFORT noemt Periploca met langwerpige smaller Bladen. Zy verschilt van de voorgaande weinig, dan door de kleinheid en menigvuldigheid der Bloemen.

III. *Indica.* Oostindische.

(3) Slingerplant *met geschubde Aairen.*

En-

(2) *Periploca* Flor. interne hirsutis paniculatis &c. *Mant.* 216. Periploca Fol. oblongis angustioribus. TOURNF. *Inst.* 93. Secamone. ALP. *Ægypt.* 133. T. 134.

(3) *Periploca* Spicis imbricatis. *Fl. Zeyl.* 113. Peripl. Fol. an-

Enkelde Aairen, met fpitfe Schubben, waar tusfchen de Bloemen geplaatst zyn, komen hier uit de Oxels der Bladen voort, die Eyrond en glad zyn, met zeer korte Steeltjes. De Bloem is Klokswyze uitgebreid, in vyven gedeeld en heeft aan de hoeken, van binnen, een opftaand randje.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(4) Slingerplant *met ruige Stengen.*

IV. *Periploca Africana.* Kaapfe.

Onder de zeldzaame Planten van den Amfterdamfen Tuin is deeze door den beroemden COMMELYN afgebeeld. De Bladen kwamen met die van de Maagdepalm byna overeen, en het Gewas kroop, als het niet onderfteund werdt, langs den Grond. Hier zou het *Indifche kleine Apocynum*, met Penningskruid-Bladen, van MORISON t'huis behooren. De aangehaalde van den Heer BURMANNUS fchynt aanmerkelyk te verfchillen, en heeft de Vrugt byna Komkommerachtig.

CYNANCHUM. Worgkruid.

Dit Geflagt verfchilt van het voorgaande inzonderheid door een Cylindifch Honigbakje, dat

anguftis &c. BURM. *Zeyl.* 187. T. 83. f. 1. Apocynum Caule vol. perenne. R. *Lugdb.* 412. Apoc. genus fcand. ex Ind. Or. PLUK. *Mant.* 17. T. 359. f. 2.

(4) *Periploca* Caule hirfuto. Apoc. fcand. Afr. COMM. *Rar.* 18. T. 18. Apoc. fcand. Afric. PLUK. *Alm.* 37. T. 137. f. 4. Apoc. Ind. minus. MOR. *Hift.* III. p. 611. S. 15. T. 3. f. 62. Cynanchum Fol. planis finuatis &c. BURM. *Afr.* 34. T. 14. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

dat vyftandig is. Het bevat tien Soorten, meest Westindische Planten.

I. *Cynanchum Viminale.* Bladerloos.

(1) Worgkruid *met een windende, overblyvende, Bladerlooze Steng.*

De *Euphorbia Viminalis*, welke ALPINUS onder de Egyptische Planten afbeeldt, is thans hier t'huis gebragt. De beroemde HERMANNUS noemde ze, *Guineesch Apocynum*, dat geheel Bladerloos is, met een witte vierbladige zeer welriekende Bloem. Volgens nader Waarneemingen van den Heer BASSI, heeft zy een Raderachtige Bloem, met een vyfdeeligen, zeer kleinen Kelk; vyf Honigbakjes, die naar Bloemblaadjes gelyken, en een geknopten Styl. De Meelknopjes, die klein en bruin zyn, zitten op het Knopje.

Dit Gewas wordt lange of *Egyptische Peper* genoemd van VESLINGIUS, en by sommige Egyptenaars, zegt hy, *Roomse Peper*; om dat de Stengen, gekwetst zynde, een Sap uitgeeven, dat als Peper brandt. Het groeide aan de Zeekust van Afrika, zo hy verhaalt, menigvuldig, met Biesachtige Takken, een Vinger dik, twee of drie Ellen hoog. In de Amsterdamse Tuin bereikte het maar drie Voeten hoogte, volgens COM-

(1) *Cynanchum* Caule volubili perenni aphyllo. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 304. p. 212. Euphorbia Viminalis. *Spec. Plant.* 649. Felfel-Tavil. ALP. *Ægypt.* 96. Apocynum Guineense mere aphyllum &c. HERM. *Parad.* 61. VESLING. p. 34. Tithymalus Ramosissimus &c. COMM. *Præl.* 23. *Am. Acad.* III. p. 110.

COMMELYN. Anderen bepaalen de hoogte van drie tot zes Voeten, met de Steng zo dik als een Pennefchaft en zeer lange Takken, die zig als een Touwetje omflingeren. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Worgkruid *met een windende Kruidige Steng en Hartvormig langwerpige gladde Bladen.* II. *Cynanchum acutum.* Gelpitst.

Deeze Soort, in Sicilie, Spanje als ook in Perfie natuurlyk groeijende, bevindt zig in de Europifche Kruidhoven. 't Is het derde *breedbladige Apocynum* van CLUSIUS. Men vindtze als naar de Scammonie van Montpellier gelykende, doch met fpitfer Bladen, voorgefteld van C. BAUHINUS, die daar toe de *Eerfte Periploca* betrekt van DODONEUS.

(3) Worgkruid *met een windende Steng en Hartvormige gladde van onderen Wollige Bladen, de Steeltjes eenigermaate getrost.* III. *Planiflorum.* Platbloemig.

(4) Worgkruid *met een windende Steng, Hartvormige gladde fpitfe Bladen en eenvoudige Trosfen.* IV. *Racemosum.* Getrost.

(5) Worg-

(2) *Cynanchum* Caule volubili Herbaceo &c. *H. Cliff. Ups. R. Lugdb.* 409. Scammon. Monsp. affinis. C. B. *Pin.* 294. Periploca prima. DOD. *Pempt.* 408. Apoc. 3. latifol. CLUS. *Hift.* I. p. 125.

(3) *Cynanchum* Caule vol. Fol. Cord. glabris &c. JACQ. *Amer* 82. T. 55.

(4) *Cynanchum* Caule vol. Fol. Cord. glabris acutis &c. JACQ. *Am.* 81. T. 54.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Worgkruid *met een windende Steng, Hartvormige ruige van onderen Wollige Bladen en vergaarde Bloemsteeltjes.*

V. *Cynanchum Maritimum.* Zeekants.

De beroemde Kruidleezer JACQUIN heeft deeze drie Soorten, in de Westindiën, waargenomen, beschreeven en in Afbeelding gebragt. 't Zyn altemaal Melkgeevende Planten. De laatste rukte hy aan den Zeekant van Tierra Bomba uit, zo als hy 't Schepe zou gaan, om naar Europa terug te keeren, en gafze daar van den naam. De anderen groeiden by Karthagena, alwaar zyn Ed. nog eene Soort waargenomen heeft, die hy de *allerhoogste* noemt, beklimmende de Boomen in de Bosschen, tot vyftig Voeten hoogte.

VI. *Suberosum.* Kurkbastig.

(6) Worgkruid *met een windende Steng, om laag den Bast Kurkachtig gespleeten hebbende, met Hartvormige gespitste Bladen.*

Deeze is, onder den naam van *Karolinische Periploca* met eene kleinere gesternde Bloem, by DILLENIUS afgebeeld. Men vindtze in de Europische Kruidhoven.

VII. *Hirtum.* Ruig.

(7) Worgkruid *met een windende Heesterachti-*

(5) *Cynanchum* Caule vol. Fol. Cord. glabris hirsutis &c. JACQ. *Amer.* 86. T. 56.

(6) *Cynanchum* Caule volub. inferne Suberoso fisso, &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 409. Periploca Carol. Fl. minore stellato. DILL. *Elth.* 300. T. 229. f. 296.

(7) *Cynanchum* Caule volubili &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* 410.

Pe-

tige Steng, die den Bast om laag Kurkachtig gespleeten heeft en Eyrond Hartvormige Bladen. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

De Heesterachtigheid onderscheidt deeze, die in Zuid-Amerika groeit, inzonderheid van de voorgaande. De Bloem is groot, zo wel als de Vrugt en het Loof gelykt naar Citroenbladen. Men vindze ook te Suriname.

(8) Worgkruid *met een windende Kruidige Steng en Nierachtig Hartvormige spitse Bladen.* VIII. *Cynanchum Monspeliacum.* Montpelliers.

Deeze valt aan de Zeekust van Languedok by Montpellier en heeft daar van den bynaam. Evenwel groeit ze ook in Spanje, zynde *Scammonie van Valence* door CLUSIUS genoemd: ten minste heeft zyn *Vierde Breedbladig Apocynum* 'er veel overeenkomst mede.

(9) Worgkruid *met een windende Steng, Lancetswys' Eyronde gladde Bladen, en Klootronde Kroontjes.* IX. *Undulatum.* Gegolfd.

Gezegde Heer JACQUIN heeft ook deeze by Karthagena in de Bosschen waargenomen.

(10) Worg-

Periploca scandens &c. PLUM. *Spec.* 2. Apocynum scand. Virgin. &c. MORIS. *Hist.* III. p. 611. S. 15. T. 3. p. 61.

(8) *Cynanchum* Caule volubili &c. *H. Cliff.* R. *Lugdb.* GOUAN. *Monsp.* 120. Scammonea Monspeliaca, Fol. rotundioribus. C. B. *Pin.* 294. Apocynum 4 latifolium, Scammonea Valentina. CLUS. *Hist.* I. p. 126. GER. *Prov.* 327.

(9) *Cynanchum* Caule volubili &c. JACQ. *Amer.* 85. T. 58.

IV. AFDEEL. V. HOOFD STUK. X. *Cynanchum erectum.* Regt-ftammig.

(10) Worgkruid *met een regt opftaande gemikte Steng, de Bladen Hartvormig en glad.*

Deeze is het *Apocynum* met rondachtige Bladen van BAUHINUS, of het *Eerfte Breedbladige* van CLUSIUS, groeijende niet alleen in Syrie, maar ook by Montpellier. De Bladen zyn Hartvormig rond, zagt, dik en blinkend groen. LOBEL noemt het *Griekfche Periploca* met breedere Klyfachtige Bladen, en verbeeldt zig dat hetzelve het *Apocynum* zy van DIOSCORIDES, of ook de *Cynocrambe* van GALENUS, en *Cynomorus*, om dat het de Honden terftond doodt, als zy 'er van eeten. Hier van is de naam *Cynanchum*, dat eigentlyk Hondsworger betekent, op dit Geflagt toegepast.

APOCYNUM. Hondsdood.

De Bloem is Klokvormig in dit Geflagt, niet Raderachtig uitgebreid, gelyk in de anderen. Vyf Klierachtige Honigbakjes, ieder met een Borftelig Draadje, tusfchen de Meeldraadjes geplaatst, omringen het Vrugtbeginzel, dat eene Vrugt wordt, wier Scheeden een Pluis als Zyde bevatten, dat de Zaadjes kroont.

Hier van komen vyf Soorten, meeft Indifche, voor, als volgt.

(1) Honds-

(10) *Cynanchum* Caule erecto divaricato &c. *H. Cliff.* 79. R. *Lugdb.* 409 SAUV. *Monsp.* 133. GOUAN *Monsp.* 120. Apocynum Folio fubrotundo. C. B. *Pin.* 302. Apocynum prim. latifolium. CLUS. *Hift.* I. p. 124. *Hisp* p. 223. Apocynum Periploca Græca &c. LOB. *Icon.* 631. *Kruidb.* 767.

(1) Hondsdood *met een regtachtige Kruidige Steng, Eyronde Bladen, wederzyds glad, en Trosjes aan 't end der Takken.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze door TOURNEFORT genaamd *Indisch Apocynum*, met Bladen van het Groote Androsæmum, en by MORISON *Kanadasch Apocynum* getyteld, wordt zelfs in de Koninglyke Tuin te Montpellier gehouden in de Winterhuizen. Men noemtze daar *l'Ouette* of *Ouate*, misschien wegens de Wolligheid der Zaaden, die naar Watten gelykt. BOCCONE beschryft dit Gewas, dat zig als een Boompje verheft, met een Jaarlykse Steng van een Voet hoog, die donker rood is, zig in verscheide Takjes uitbreidende, waar aan langronde Bladen, welke gesteeld zyn, tegenover elkander. De Bloemen, die Tuilswyze aan 't end der Takjes voortkomen, worden by die der Lelietjes van den Dale vergeleeken, doch zyn roodachtig wit van Kleur en niet onaangenaam van Reuk. Hier op volgen smalle Scheedjes, met eene witte Wolligheid als Zyde gevuld, die de platachtige Zaaden kroont. ,, 't Gewas geeft overal, waar het ge-,, kwetst wordt, een Melkachtig Sap uit, en ,, doodt I. *Apocynum Androsæmifolium.* Breedbladige.

(1) *Apocynum* Caule rectiuscu'o Herbaceo &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 302. p. 192. *Veg.* XIII. Gen. 305. p. 213. Apoc. Caule er. annuo Fol. ovatis. R. *Lugdb.* 411. *H. Cliff.* 80. Apoc. Indicum Fol. Andros majoris. &c. TOURNF. *Inst.* 91. Apocynum Canad. &c. BOCCON. *Sic.* 35. T. 16. f. 3. MORIS. *Hist.* III. p. 609. S. 15. T. 3. f. 16. DOD. *Mem.* 59. T. 59.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

„ doodt de Vliegen, die op de Bloemen zit-„ ten gaan (*).”

Vliegdoodende Eigenſchap.

Dit zegt BOCCONE, die het Kruid in de Koninglyke Tuin te Parys hadt gezien, waar uit blykt, dat de Vliegdoodende Eigenſchap van hetzelve ten zynen tyde reeds bekend was; een zonderling Verſchynzel, waar van ik hier, in 't voorleeden Jaar, in de Hortus Medicus Ooggetuige ben geweest. Sommigen hadden zulks aan de Vergiftigheid der *Apocyna* toegeſchreeven; doch, aangezien 'er zo menigvuldigerley Soorten van zyn, en deeze in 't byzonder die Eigenſchap heeft, mogt men met reden om een andere oirzaak denken. Met dit inzigt heeft de Heer SWAGERMAN, voornaam Heelmeeſter hier te Amſterdam, ziende dat de Vliegjes met de Snuit in de Bloempjes ſtaken, derzelver inwendig Geſtel, door Ontleding der Vrugtmaakende deelen, naauwkeurig getragt voor Oogen te ſtellen (†); doch zyn Ed. ſchynt zig vergist te hebben, wanneer hy den Styl zegt *Piſtillum* genoemd te worden: want de Styl is maar een gedeelte van den Stamper, welke uit het Vrugtbeginzel, den Styl en den Stempel (*Stigma*), van hem het Merk

(*) Muscarum pernicies eſt, ſi Floribus inſideant.

(†) In het Vertoog, dienaangaande door zyn Ed. aan het Zeeuwſche Genootſchap te Vliſſingen gezonden, en in deszelfs *Verhandelingen*, V. D. bladz. 281. enz. geboekt; welks Tytel die Eigenſchap, als aan de *Apocyna* gemeen, ſchynt voor te ſtellen.

Merk genaamd, beſtaat. 't Is ook niet aanneemelyk, dat de Groote LINNÆUS, wegens het Groefje in het *Stigma*, deeze Plant onder de Tweewyvigen (*Digynia*) geteld zou hebben. Zo 'er een Styl is, heeft de Ridder dien altoos gebruikt om de Vrouwelykheid der Planten te bepaalen, en in dat geval doet de Stempel niets ter zaake; gelyk iedereen dit, onder veele anderen, duidelyk kan zien in het Geſlagt der Klokjes (*Campanulæ*), alwaar de Stempel blykbaarlyk in drieën is gedeeld en dat evenwel door den Heer LINNÆUS tot de Eenwyvigen (*Monogynia*) is betrokken. Te verwonderen is 't, dat iemand, die, bladz. 282, van de Studie in de *Philoſophia Botanica*, als zyne byzondere Liefhebbery ſpreekt, daar in zulks niet heeft kunnen vinden. Geringer zaaken gaa ik voorby(*).

Voor het overige vind ik de verklaaring van gedagte zonderlinge Eigenſchap, en dat zulks, voornaamelyk, door beknelling der Snuit van het gedagte Vliegje tusſchen de Meelknopjes, ontſtaan zou, niet oneigen. Zyn Ed. zegt, bladz. 299, dat die Snuit, welke hy *Zuiger* noemt, be-

(*) By voorbeeld dat men de *Stamina* zo wel *Styltjes* noemt als de *Stylus*; zynde het gedeelte, met F in *Fig.* 3. getekend, het eenigſte dat men daar voor houden kan; (bladz. 289.) Dit gedeelte, nu, wordt, bladz. 306, *Piſtillum* geheten en van het *Stigma* zo wel als van het *Vrugtbeginzel* onderſcheiden, welk laatſte, zo ik geloof, met de Letteren D, D, die volgens den Text twee *Stamina* zouden betekenen, en niet met C, aangeweezen wordt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

bestaat uit *twee halve Kokers en een Priemvormig Ligchaam*, tusschen beiden in leggende. Dit laatste zal de eigentlyke Zuiger zyn. Dan vervolgt hy, zeggende „ de gedaante van deeze „ Zuiger [dat is Snuit] en deszelfs samen„ stelling overeenkomstig bevonden te hebben „ met de Afbeeldingen, welke ons door den „ Heer REAUMUR daar van zyn medege„ deeld." Maar zyne aanhaalingen van dien Heer (*) vertoonen de Snuit van een geheel ander Vliegje, welke slegts *een enkele Scheede* heeft en een *vierborsteligen* Zuiger. Is nu die Zuiger zodanig gesteld in deeze Vliegjes, en niet geknakt, dan zouden zy schynen te behooren tot het Geslagt der Staande Vliegen (*Bombylii*), en onder dezelven een nieuwe Soort uit te maaken (†); doch dit vereischt, mooglyk, een nader onderzoek.

II. *Apocynum Cannabinum.* Smalbladige.

(2) Hondsdood *met een regtachtige Kruidige Steng*,

(*) Naamelyk *Mem. des Insectes*. Tom. V. Pl. 8. *Fig.* 16, 17. Zyn Ed heeft wel *Tom.* 9: doch, alzo 'er maar zes *Tomes* van REAUMURS Insekten-Werk in 't licht zyn, zal men door inbinding de halve Tomes derzelven, misstastelyk, voor geheele geteld hebben. Ik zou daar van niet spreeken, indien het opzoeken daar van my, om die reden, niet veel moeite gegeven had.

(†) Zie het I. DEELS, XII. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 592, enz.

(2) *Apocynum* Caule rectiusculo Herbaceo &c. KALM. *It.* III. p. 258, 317. Apoc. Canad. Ramosum &c. MOR. *Hist.* III. p. 609. S. 15. T. 3. f. 14. Apoc. Virgin. MOR. *Præl.* 232.

Steng, langwerpige Bladen en Bloempluimen endelings.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Digynia.*

Deeze Plant, ook in Virginie en Kanada groeijende, is onder dien naam bekend by verscheide Autheuren. Zy heeft de Bloempjes klein; de Scheedjes zeer lang en dun; de Bladen naar die van Wolfsmelk gelykende. De Heer KALM vondt deeze Soort of de voorgaande (*) overvloedig op de Grenzen van Nieuw Engeland en Kanada, en zegt, dat de Franschen haar *Herbe a Lapuce* noemden. Het Melkachtige Sap, daar van, hadt by sommigen, die teder van Huid waren, eene brandende eigenschap; doch op hem hadt het geene aandoening. 't Schynt dat menze *Cannabinum* gebynaamd heeft wegens den Bast, die den Indiaanen voor Hennip zou verstrekken, wordende van de Engelsche Amerikaanen *Indian Hemp* geheten. De Bloemtuiltjes komen ook zydelings voort. CLAYTON vondt in Virginie nog eene Soort met smaller spitser Bladen en eene Heesterachtige Steng. De Bloempjes waren in beiden wit of ook groenachtig.

(3) Honds-

232. Apoc. Canadense maximum. PLUK. *Alm.* 35. T. 13. f. 1. Apoc. erectum Virg. &c. *Ibid.* T. 260. f. 4. Asclepias erecta Ramosa &c. CLAYT. N. 438. GRON. *Virg.* p. 36.

(*) Want KALM, hier aangehaald, schynt te spreeken van de voorgaande, doch zy verschillen weinig.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Hondsdood *met eene regtachtige Kruidige Steng, de Bladen Eyrond Lancetvormig.*

III. *Apocynum Venetum.* Venetiaansche.

Op de Eilanden aan de Adriatische Zee of Golf van Venetie komt deeze voor, die als een Soort van Wolfsmelk by sommigen geboekt staat. Zy heeft de Bloemen paarschachtig. TOURNEFORT geeft 'er Wilgen-Bladen aan. De Bloemen hangen niet.

IV. *Frutescens.* Heestetige.

(4) Hondsdood *met eene regte Heesterachtige Steng, de Bladen Lancetvormig ovaal; de Bloemen spits, doch ruig van Keel.*

De Hoogleeraar J. BURMANNUS noemt deeze Soort, onder de Ceylonsche Planten, te regt *Apocynum met gebondelde Bloemen.* Het is, volgens zyn Ed., een Boompje met Houtige Stengen. De Bloempjes zyn uitermaate klein.

V. *Reticulatum.* Geaderde.

(5) Hondsdood *met een windende overblyvende Steng en Eyronde geaderde Bladen.*

Tot deeze Indische Soort wordt thans het *Bitte-*

(3) *Apocynum* Caule rectiusculo Herb. &c. R. *Lugdb.* 411. SAUV *Monsp.* 133. GOUAN *Monsp.* 121. *H. Cliff.* 80. Tithymalus maritimus &c. C. B. *Pin.* 291. Esula rara e Lio Venetor. insulâ. LOB. *Hist.* 201. Apoc. marit. Venet. Salicis folio, Fl. purp. TOURNF. *Inst.* 92.

(4) *Apocynum* Caule erecto Frutescente &c. *Fl. Zeyl.* 114. Apocynum Caule erecto Arboreo &c. R. *Lugdb.* 412. Apocynum Flor. fasciculatis. BURM. *Zeyl.* 23. T. 12. f. 1.

(5) *Apocynum* Caule volubili perenni, Fol. ovatis Venosis. R. *Lugdb.* 412. Olus crudum. RUMPH. *Amb.* V. p. 75. T. 40.

tere of *Raauwe Moes* van RUMPHIUS t'huis gebragt, dat een Rankgewas is, welks Bladen, hoewel bitterachtig, nogthans van de Indiaanen gegeten of tot Moes gebruikt worden. De Vrugten zyn vier of vyf Duimen lang en een Vinger dik, van Hoornachtige figuur, met gepluisde Zaaden. De Oppervlakte der Bladen, die glanzig groen is, heeft een zeer fraaije Netswyze Tekening van witte Aderen.

ASCLEPIAS. Zyde-Vrugt.

Gelyk het voorgaande Geslagt, volgens de betekenis van het woord, den naam van *Honds-dood*, in 't Fransch *Tuechien*, in 't Engelsch *Dogsbane*, voeren mag, ofschoon misschien de Soorten van die vergiftige hoedanigheid onder de andere twee verspreid zyn: zo mag het tegenwoordige dien van *Zyde-Vrugt* wel draagen, aangezien 'er Soorten in voorkomen, die de Wolligheid der Zaaden zeer lang hebben, welke als een Soort van Zyde gebezigd wordt. Sommigen zyn zelfs als Tegengiften in gebruik.

De Kenmerken, die het van de anderen onderscheiden, bestaan in vyf Eyvormige holronde Honigbakjes, met een uitsteekend Hoorntje.

Het bevat thans meer dan twintig Soorten, waar van de vyftien eersten de Bladen gepaard en vlak; de vyf volgende met omgerolde kanten en de twee laatsten dezelven overhoeks geplaatst hebben.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(1) Zyde-Vrugt *met ongesteelde langwerpige Lancetvormige gegolfde gladde Bladen, en Bloemblaadjes die op de kant gehaaird zyn.*

I. *Asclepias undulata.* Gegolfde.

Onder den naam van *Afrikaansche Hondsdood met Patich-Bladen*, is deeze, uit den Amsterdamschen Tuin, door COMMELYN in Afbeelding gebragt. Zy gelykt veel naar een Soort van Patich. De Bloemen, die tropswyze aan den top voortkomen, zyn vry groot, groenachtig van Kleur; de Stengen dik en overblyvende.

II. *Crispa.* Gekrulde.

(2) Zyde-Vrugt *met Lancetvormige gekrulde ruige Bladen, de Bloemblaadjes van buiten Haairig.*

Dit Gewas, aan de Kaap op den Steenberg groeijende, is door den zelfden Autheur afgebeeld. De Stengen zyn veel dunner; de Bladen eenigermaate gelykende naar die van 't gewoone Fonteinkruid, dat men Vorschen-Slaa noemt; de Bloemen als Kroontjes op den top der Stengen, geelachtig groen.

III. *Pubescens.* Ruigachtige.

(3) Zyde-Vrugt *met Eyronde geaderde kaale Bla-*

(1) *Asclepias* Fol. sessilibus oblongis Lanceolatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 303. p. 193. *Veg.* XIII. Gen. 306. p. 213. Apocynum Africanum Lapathi folio. COMM. *Rar.* 16. T. 16.

(2) *Asclepias* Fol. Lanceolatis crispis hirsutis &c. BERG. *Cap.* 75. Apoc. erectum Afric. hirsutum Fol. undatis. COMM. *Rar.* 17. T. 17.

(3) *Asclepias* Fol. ovatis Venosis nudis &c. *Mant.* 215. Apo-

cy-

B
C
A
D

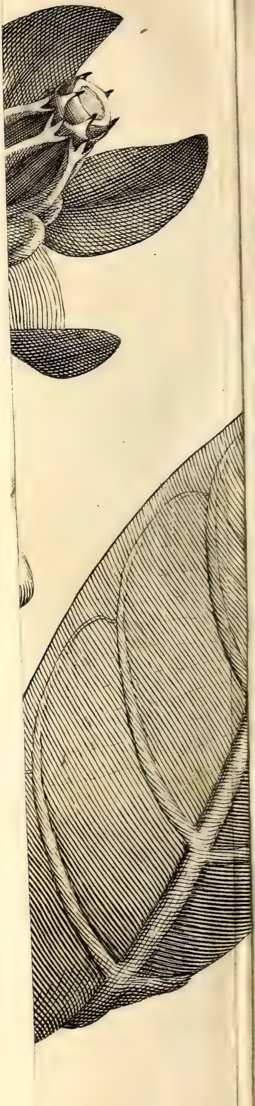

Bladen; de Steng Heesterachtig en zo wel als de Bloemsteeltjes Haairig. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

Tot deeze Kaapse behoort het *Afrikaansche knobbelige Hondsdood* van MORISON, een Plant met breede Wilgen-Bladen. 't Geheele Gewas is fyn gehaaird en heeft de Bloemen paarschachtig.

(4) Zyde-Vrugt *met omvattende, langwerpig ovaale Bladen, die om laag gehaaird zyn.* IV. *Asclepias Gigantea.* Reusachtige. Pl. XLIV.

Deeze Soort, bekend in de Oostersche Landen, groeit aldaar tot by de twee Ellen hoogte, zo ALPINUS verhaalt. Zy heeft de Bladen langwerpig rond, zegt hy, dik en wit, geevende, gelyk het geheele Gewas, daar het gekwetst wordt, overvloedig Melk uit, die zeer scherp is en brandende; zo dat sommigen daar van gebruik maakten, om de Beesten-Vagten van Haair te blooten. Gedroogd wierdt zy een gevaarlyk Purgeermiddel, doch uitwendig was zy, tot zuivering van de Huid, in Schurft en dergelyke Kwaalen, in Smeeringen zeer dienstig. De

cynum Afric. tuberosum, latiore Salicis folio &c. MOR. *Hist.* III. p. 610. S. 15. T. 3. f. 35. PLUK. *Phyt.* T. 139. f. 1.

(4) *Asclepias* Fol. amplexicaulibus, oblongo-ovalibus, Basi pilosis. *Fl. Zeyl.* 112. Apoc. er. majus latifol. Indicum. PLUK. *Alm.* 35. T. 175. f. 3. Beid-el-Osfar. ALP. *Ægypt.* 85. T. 86. Ericu. *Hort. Mal.* II. p. 53. T. 31. SEB. *Thes.* I. p. 41. T. 26. f. 1. Zin Rack. BRUN. *It.* 315. T. 184. JACQ. *Obs.* III. T. 69. Madorius. RUMPH. *Amb.* VII. p. 25. BURM. *Fl. Zeyl.* 24.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Tweewyvige.*

De Bladen, zo raauw als gekookt, werden tot een Pap gebruikt, tegen koude Gezwellen en Pynlykheden. Het droeg Saffraankleurige Bloemen, naar die der Ranonkelen gelykende, op welken twee Vrugten volgden, van eene Testikelachtige figuur, met eene witte Wolligheid en klein breed Zaad. Die Wolligheid werdt van de Egyptenaars als Katoen om Matrasſen te vullen, of ook tot Tonder gebruikt, vattende zeer ligt Vuur.

De Groeiplaats van dit Kruid was op vogtige plaatſen, daar het Nylwater lang ſtaan bleef, by Kairo en Alexandrie. VESLINGIUS, de beſchryving willende ophelderen, geeft, zo de Ridder aanmerkt, een andere Soort, die thans volgt. De tegenwoordige is door verſcheidene in Plaat gebragt, en het allerfraaiſte in 't Werk van SEBA, met welke Afbeelding, hoewel het Gewas aldaar *Amerikaanſch* genoemd wordt, het Takje met Blad en Bloemen veel overeenkomst heeft, dat ik uit Ooſtindie ontvangen heb, en waar van ik hier de Afbeelding geef, wegens de daar by zynde Vrugt, die aan de meeſte andere Figuuren ontbreekt; als ook om de zonderlinge Geſtalte van de Bloem naauwkeurig te vertoonen, die anders wat duiſter door den Ridder was uitgedrukt (*).

Dit Gewas ſchynt ook door RUMPHIUS voor-

(*) Nectaria promunt non Cornicula Subulata, ſed Laminas Solidas conniventes. *Sp. Plant.* II. p. 312.

voorgesteld te zyn, onder den naam van *Madorie-Struik*, welke zig kort boven den Wortel in Takken van dikte als een Arm verdeelt, en Bladen heeft, naar die van 't Wollekruid gelykende, van zeven tot negen Duimen lang en half zo breed, by paaren kruislings aan de Stengen geplaatst en ongesteeld. Tusschen de Bladen komt een Steel voort, zegt hy, die een Bloemkroontje draagt, van vyf of zes Bloemen, welker zonderling samenstel hy aldus beschryft.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

„ Zy bestaan voor eerst uit vyf uitgebreide „ Blaadjes, welker randen neerwaards geboogen „ zyn, of in de gedaante van Haanetongen; „ van Kleur paarschverwig aan 't uiterste met „ een weinig licht-blaauw vermengd. In de midden is een vreemd Gestel, verbeeldende den „ Voet van een Zilver Zoutvat, te weeten, „ gemaakt van vyf Krullen, van Kleur ligtpurper; hebbende boven op een vyfhoekig „ groen Kaasje, en in deszelfs midden nog een „ groen Dopje, in tweeën deelbaar."

Op onze Plaat XLIV, ziet men vooreerst een Takje van dit Gewas afgebeeld, met het Bloemtrosje, van eenige geslooten Bloemen, op zynen dikken Steel, tusschen de Bladen, by A. Een ge-opende Bloem is by B, in meer dan Natuurlyke grootte, vertoond, waar binnen zig het gemelde Gestel openbaart. De vyf Honigbakjes, naamelyk, geeven Plaatjes uit, die zig vereenigen met het Middelstuk en ieder gekroond zyn met een driepuntig Standertje. De Bloem heeft een

IV. Afdeel V. Hoofdstuk. *Tweewyvige.*

een vyfbladigen Kelk, en zelf is zy ook vyfbladig. Of zy, in deeze Soort, geen Meeldraadjes noch Stuifmeel heeft; gelyk Dillenius 'er die niet in gevonden hadt, zou men in de versche Bloem best kunnen onderzoeken. De vyf geele Puntjes met zwarte Topjes, die zig boven aan den omtrek van den Stamper vertoonen, zou men inmiddels voor Meeldraadjes kunnen houden. De Vrugt, hier in de Natuurlyke grootte voorgesteld by C, vertoont zig, geslooten zynde, Komkommerachtig, of als een puntige Citroen. Ik heb dezelve aan de Rugzyde open gesneeden, en inwendig zodanig bevonden, als hier te zien is. Een menigte platte ronde Zaadjes zyn wederzyds Schubswyze op elkander geplaatst, en hebben ieder een lang Pluis, als Zyde glinsterende, gelyk één derzelven by Letter D is afgebeeld.

Als deeze Vrugt ryp wordt, verspreiden zig de Zaadjes, en geeven een goede Hand vol fyne witte Wol, fynder dan Kapok, of verstuiven met den Wind, zegt Rumphius. Deeze Wol werdt tot het vullen van Hoofdkussens gebruikt. De Wortel wordt, zegt hy, als een Tegengift aangemerkt, voor den Beet zelfs der Venynigste Slangen; als men hem in de Mond neemt, 't Sap inzwelgt en het kaauwzel op de Wonde legt. De Melk was niet scherp, maar wat bitter en samentrekkende, dienende tot Stremzel van Koemelk. Van het Hout van dit Boompje werden Kolen gebrand, die men

tot

tot het maaken van Buskruid gebruikte. Men noemde het, op Ceylon, deswegen *Polverboom*. Op Malabar geeft men het den naam van *Ericu*, en daar worden de Bladen, met Oly gesmeerd zynde, op de pynlyke deelen gelegd, tegen het Voet-Euvel. Aan de Kust van Koromandel groeit het zeer menigvuldig in 't wilde, gelyk op Java; maar op Amboina, Baly en elders, wordt het van Stek voortgeteeld. Men merkt aan, dat het Hoornvee, daar aan niet gewend zynde, door den Reuk der Bladen sterft.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

De Heer JACQUIN vondt dit Gewas, by de Stad Kingston op Jamaika, overvloedig in de Velden wild, opschietende tot twee Mans langten, met den Stam een Arm dik, wanneer het in de Tuinen aldaar aangekweekt werdt. Na den tyd van SLOANE, merkt zyn Ed. aan, moet het op dat Eiland eerst gebragt of ten minste wild geworden zyn: dewyl die Autheur 'er geen gewag van gemaakt heeft. Het Vee liet hetzelve onaangeroerd. De Haairigheid der Bladen, waar van LINNÆUS in de Soortelyke bepaling spreekt, bestondt, juist als in het myne, uit zekere rosse Haairtjes, aan de bovenzyde, op het begin van de middel-Rib. De Kelken waren geelachtig wit, de Bloemen Sneeuwwit, van binnen paarsch getipt. Des verwondert hy zig, dat ALPINUS dezelven Saffraangeel noemt: doch dat kan eene verandering zyn: gelyk sommigen de Bloemen paarschachtig, anderen bleek Violet heeten.

(5) Zy-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Zyde-Vrugt *met ovaale van onderen Wollige Bladen, een geheel eenvoudige Steng en knikkende Kroontjes.*

V. *Asclepias Syriaca.* Syrische.

Dit is het Kruid, dat VESLINGIUS zig schynt verbeeld te hebben het eigentlyke *Beid el Osfar* te zyn; doch het verschilt aanmerkelyk van het voorgaande, en is in de Europische Kruidhoven bekend. Het wordt door CLUSIUS en zelfs door CORNUTUS, *Syrisch Hondsdood* getyteld, en schynt zo wel in Noord-Amerika wild te groeijen als in Arabie. Het Bergvolk in Virginie weeft van den Bast deezer Plant, volgens CLAYTON, Tapyten en Kleedjes. Zy groeit aan 't Water, met een regte Steng en breede Wilgen-Bladen, brengende groote, dikke, ruige Scheeden voort.

Exaltata. Suiker geevende.

Als eene Verscheidenheid komt hier dat Gewas t'huis, 't welk Asclepias met Lancetswys' ovaale Bladen, een enkelde gladde Steng en samenluikende Hoorntjes van 't Honigbakje, genoemd is. Het voert misschien den bynaam van *exaltata*, om dat het aan de Franschen, in Kanada, Suiker uitlevert. „ Men plukt, zegt KALM, „ 's morgens de Bloemen, als die nog met „ den Daauw bedekt zyn, en perst het Sap „ daar

(5) *Asclepias* Fol. ovalibus subtus tomentosis &c. *H. Cliff.* 78. *Ups.* 53. GRON. *Virg.* 37. R. *Lugdb.* 410. Apocynum majus Syriacum rectum. CORN. *Canad.* 90. Apoc. Syriacum. CLUS. *Hist.* II. p. 87. Beid el Ssar. VESL. *Egypt.* 28. Asclepias Fol. Lanceolato-ellipticis &c. *Am. Acad.* III. p. 404. KALM. *Itin.* III. p. 259: 319.

„ daar uit, waar van men Suiker kookt, die IV.
„ bruin is, doch zeer wel ſmaakt. Ook vervul- AFDEEL. V.
„ len deeze Bloemen, als 't in de tyd is, de HOOFD-
„ Boſchagiën met een zeer aangenaamen Reuk. STUK.
„ Zy groeiden, aan de Grenzen van Kanada *Digynia.*
„ by 't Meir Champlain, zo wel op drooge,
„ dorre plaatſen in 't Boſch, als aan de kanten
„ der Rivieren. De Wol der Scheeden, naar
„ Katoen gelykende, om welke de Franſchen
„ dit Gewas *Cottonier* noemden, werdt van de
„ Onvermogenden, om Bedden daar mede in
„ plaats van met Veeren te vullen, verzameld. De
„ Paarden aten het Loof niet; doch de jonge
„ Sprugtels werden als Aspergies gekookt, en
„ toebereid, en van de Menſchen zonder hinder
„ genuttigd. Evenwel werdt de Melk, die uit
„ de afgeſneeden Stengen vloeide, voor eeni-
„ germaate Vergiftig gehouden."

Deeze verſchilt van de Syriſche, zegt men, door de Steng eens zo hoog, de Bladen langer, en aan de Steng meer dan twee, dikwils agt of negen Kroontjes te hebben: doch inzonderheid, door dien de toppen of uitſteekende Hoorntjes der Honigbakjes, boven het middelſte Lighaam van de Bloem, of boven de Stampers, ſamenluikende elkander raaken. De Bloembladen zyn bleek en de Honigbakjes bleek rood (*).

(6) Zy-

(*) Demonſtr. Plantarum. *Am. Acad.* III. p. 404.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

VI. *Asclepias amœna.* Schoone.

(6) Zyde-Vrugt *met Eyronde van onderen een weinig gehaairde Blaadjes; een enkelde Steng; de Kroontjes en Honigbakjes opstaande.*

De Bloemen zyn schoon paarsch in deeze Soort, welke haare Groeiplaats heeft in Noord-Amerika. Zy groeide, in een Pot, wel twee Ellen hoog.

VII. *Purpurascens.* Paarschachtige.

(7) Zyde-Vrugt *met Eyronde van onderen Haairige Bladen, een enkelde Steng; de Kroontjes opstaande; de Honigbakjes nederwaards.*

Deeze Soort is in Karolina, of ook in Nieuw Jork, waargenomen.

VIII. *Variegata.* Bonte.

(8) Zyde-Vrugt *met Eyronde, rimpelige, kaale Bladen; de Steng enkeld; de Kroontjes byna ongesteeld; de Bloemsteeltjes Wollig.*

De Bloemen maaken een groote Tuil op den top der Stengen van dit oude Amerikaansche Honds-

(6) *Asclepias* Fol. ovatis, subtus pilosiusculis &c. Apocynum Flor. amoene purpureis. DILL. *Elth.* 31. T. 27. f. 30.

(7) *Asclepias* Fol. ovatis subtus villosis &c. Apoc. Flor. obsolete purpureis. DILL. *Elth.* 32. T. 28. f. 31. HERM. *Par.* 33.

(8) *Asclepias* Fol. ovatis rugosis nudis &c. Asclepias e Virginia. C. B. *Pin.* 215. Apoc. vetus Amer. Wizank. DILL. *Elth.* 32. Apocynum Amer. erectum &c. PLUK. *Alm.* 34. T. 77. f. 1.

Hondsdood, 't welk een knobbeligen Wortel heeft, *Wiſank* genaamd in Virginie.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(9) Zyde-Vrugt *met Lancetvormige gladde Bladen, een enkelde Steng; de Kroontjes opgeregt, eenzaam, zydelings.*

IX. *Asclepias Curasſavica.* Kurasſauſche.

Op 't Eiland Kurasſau groeit deeze, die roode Bloemblaadjes heeft, met Oranjekleurige Hoorntjes, zynde Heeſterachtig, met een Vezeligen Wortel. De Scheedjes zyn op zyde getand, 't welk haar van de volgende onderſcheidt.

(10) Zyde-Vrugt *met Eyrond Lancetvormige gladachtige Bladen, enkelde Stengen en opſtaande zydelingſe eenzaame Kroontjes.*

X. *Nivea.* Sneeuwwitte.

Deeze heeft de Bloemen groen, met Sneeuwwitte Honigbakjes. Zy verſchilt van de Kurasſauſche door een weinig ruuwe of minder gladde Bladen, die van agteren meer gerond zyn en niet volkomen Lancetvormig. Volgens DILLENIUS zynze met die van 't zagte Perſenkruid overeenkomſtig. PLUMIER heeft een dergelyke met Amandelbladen in de Westindiën waargenomen.

(11) Zy-

(9) *Asclepias* Fol. Lanceol. glabris nitidis &c. *H. Cliff.* 78. R. *Lugdb.* 411. Apoc. Rad. fibrosâ. DILL. *Elth.* 34. T. 30. f. 33. HERM. *Parad.* 36. T. 36.

(10) *Asclepias* Fol. ovato-Lanceol. ſcabriusculis &c. Apoc. Perſicariæ mitis folio &c. DILL. *Elth.* 33. T. 29. f. 32. Apoc. Americanum. PLUM. *Sp.* 2. *Ic.* 30.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

XI. *Aclepias incarnata.* Vleesch-kleurige.

(11) Zyde-Vrugt *met Lancetvormige Bladen, de Steng van boven verdeeld en opgeregte dubbelde Kroontjes.*

Deeze Soort is in de Europische Kruidhoven bekend, zynde *Kleiner opgeregt Kanadaasch Honds-dood* getyteld door CORNUTUS. Daar de Steng zig verdeelt, brengt zy drie Bladen 'er tegenover voort; zegt LINNÆUS.

XII. *Decumbens.* Neerleggende.

(12) Zyde-Vrugt *met Haairige Bladen en leggende Stengen.*

De Bloem is hoog Goudkleurig, met ronde, ruige, leggende Stengen, die zeer sterk gebladerd zyn, volgens CLAYTON. De Groeiplaats van deeze en de twee voorgaande, is in Virginie.

XIII. *Lactifera.* Melkgeevende.

(13) Zyde-Vrugt *met Eyronde Bladen, opstaande Stengen en zeer korte kinderende Kroontjes.*

Deeze Ceylonsche voert den bynaam van *Melkgeevende*, die op alle andere Soorten toepasselyk is, in 't byzonder, om dat haar Melk, by

(11) *Asclepias* Fol. Lanceolatis &c. Asclep. Caule erecto Ramoso annuo. *H. Cliff.* 78. R. *Lugdb.* 411. GRON. *Virg.* 37. Apoc. minus rectum Canadense. CORN. *Canad.* T. 93. BARR. *Rar.* 8. T. 72. RAJ. *Hist.* 1089.

(12) *Asclepias* Fol. villosis, Caule decumbente &c. Apoc. Carolinianum Aurantiacum Pilosum. PETIV. *Sicc.* 90.

(13) *Asclepias* Fol. ovatis &c. Asclep. Caule erecto, simplici, Herbaceo, &c. *Fl. Zeyl.* 111. BURM. *Fl. Ind.* 172.

by gebrek der Melk van Beesten, aldaar tot Spyze gebruikt wordt, niet alleen, maar dat men ook van de Bladen een Melkkost bereidt. Dus moet 'er die scherpe hoedanigheid niet in zyn, welke veele andere Soorten, van dit en de voorgaande Geslagten, gevaarlyk of Vergiftig maakt. Die van Ceylon noemenze, deswegen, *Kiriaghuna.* Zy verschilt, in Gestalte, van de volgende weinig.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(14) Zyde-Vrugt *met Eyronde Bladen, om laag gebaard, regte Stengen en Kinderende Kroontjes.*

XIV. *Asclepias Vincetoxicum.* Tegengiftige.

Op woeste, ruuwe, Steenachtige plaatsen in Switzerland, zo wel als elders in Europa, zelfs in Sweeden, groeit dit Kruid, dat men, wegens zyne Tegengiftige kragt, volgens den bekenden naam, in 't Fransch *Dompte-Venin* noemt, in 't Nederduitsch *Zwaluw-Wortel*, naar den Latynschen *Hirundinaria*, welke ook in 't Engelsch en Hoogduitsch wordt nagevolgd. De reden daar van is te zoeken in de vertooning, welke de Zaadhuisjes maaken met hunne gepluisde Zaaden. De Bloemen komen zo wel uit de Oxels der

(14) *Asclepias* Fol. ovatis, Basi Barbatis &c. Asclepias Caule erecto *Fl. Suec.* 200, 212. *Mat. Med.* 103. DALIB. *Paris.* 76. *H. Cliff.* 78. R, *Lugdb.* 410. N. 2. Asclepias albo Flore. C. B. *Pin.* 303 TOURNF. *Inst.* 94. HALL. *Helv.* 525. GOUAN *Monsp.* 122. Asclep. f. Vincetoxicum. LOB. *Icon.* 630. Vincetoxicum. DOD. *Pempt.* 407.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

der Bladen voort, als aan den top der Stengen. Zy zyn wit en beſtaan uit een Bloemkrans, in vyf ſpitſe Slippen gedeeld, hebbende in de Keel een dergelyk Geſtel, met Hoorntjes, wier Draaden zig boven het Tonnetje, dat de Stempels dekt, vereenigen.

De Wortel, die zig wyd uitſpreidt, is, verſch zynde, ſcherp en bitter, zo dat ſommigen hem dus voor Vergiftig gehouden hebben; doch gedroogd levert hy een ſterk Zweetmiddel uit; is dienſtig tegen de Waterzugt, en wordt uitwendig tot zuivering van Zweeren, als ook om harde Gezwellen te doen verſlaan, gepreezen.

XV. *Asclepias nigra.* Zwarte.

(15) Zyde-Vrugt *met Eyronde Bladen, die om laag gebaard zyn; de Steng van boven eenigermaate windende.*

De zwarte Bloemen, iets zeldzaams in 't Ryk van Flora, onderſcheiden deeze, die by Montpellier, zo wel als de voorgaande, op Heuvelen wild groeit en ſomtyds zes Ellen hoogte bereikt, volgens CAMERARIUS. De Bloemen zyn zwartachtig paarſch. Men wil dat deeze, of de voorgaande, het *Asclepias* der Ouden zy, welks naam, wegens de Tegengiftige kragt, van ÆCULAPIUS was ontleend (*). (16) Zy-

(15) *Asclepias* Fol. ovatis, Baſi Barbatis &c. Asclep. Caule ſubvolubili Herbaceo &c. R. *Lugdb.* 410. N. 1. *H. Ups.* 53. SAUV. *Monsp.* 133. GOUAN 122. Asclepias nigro flore. C. B. *Pin.* 303. Vincetoxicum Fl. nigro. CAMER. *Epit.* 560.

(*) Zo dat hier regt het tegendeel plaats heeft, van de Vergiftigheid, welke veelal door de zwarte Kleur wordt aangeweezen, volgens LINN. *Philoſ. Botan.* p. 286.

(16) Zyde-Vrugt *met omgewonden Eyronde Bladen; een Heesterachtige eenigermaate Haairige Steng.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XVI. *Asclepias Arborescens.* Boomachtige.

Aan de Kaap der Goede Hope groeit deeze, op het Gebergte. Zy is door den Hoogleeraar J. BURMANNUS afgebeeld. De Steng valt omtrent een Vinger dik, en geeft aan 't end Kroontjes van groote witte Bloemen uit. De Vrugt is zonderling, en meer naar die der Doorn-Appelen gelykende, dan naar die der andere Soorten.

(17) Zyde-Vrugt *met omgewondende, smal Lancetvormige Bladen en Heesterige Stengen.* XVII. *Fruticosa.* Heesterige.

Deeze, die, in de Europische Kruidhoven bekend, van de zelfde plaats haare afkomst heeft, verschilt aanmerkelyk door de smalheid der Bladen, welke naar die van sommige Wilgen gelyken. De Vrugt is ook ruig en vertoont zig als gedoornd, doch met slappe puntjes. De Bloem heeft samengedrukte Honigbakjes, zonder Nagel, in wier plaats twee omgeboogen Oortjes komen.

(18) Zy-

(16) *Asclepias* Fol. revolutis ovatis &c. *Mant.* 216. Apoc. Frutescens latis undulatis foliis &c. BURM. *Afr.* 31. T. 13.

(17) *Asclepias* Fol. revolutis Lineari-Lanceolatis &c. Apoc. Caule erecto, Fruticoso &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 410. Apoc. erectum Afr. HERM. *Parad.* 23. T. 24. MILL. *Dict.* T. 45. PLUK. *Alm.* 36. T. 138. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(18) Zyde-Vrugt *met Gulpachtig omgewondene Bladen, die gehaaird zyn.*

XVIII. *Asclepias Undulata.* Gegolfde. Hier komt het *Afrikaans ruigachtig, regtstammig Hondsdood*, met gegolfde Bladen, t'huis, dat door den vermaarden COMMELYN, onder de zeldzaame Planten van den Amsterdamsen Tuin, is afgebeeld en beschreeven.

XIX. *Sibirica.* Siberische. (19) Zyde-Vrugt *met omgewondene, smal Lancetvormige, gepaarde en drielingse Bladen: de Steng leggende.*

Deeze is, voor veele Jaaren, door den Kruidkundigen AMMAN, en nu onlangs door den Heer PALLAS in Siberie waargenomen.

XX. *Verticillata.* Gekranste. (20) Zyde-Vrugt *met omgewondene, Liniaale gekranste Bladen en een opgeregte Steng.*

Dit is een Noord-Amerikaansch Gewas, dat zeer smalle Bladen als van Vlaschkruid heeft en Kroontjes draagt van Bloemen, wier gemeene Steeltjes tegen de Bladen overstaan. In Maryland heeft men het gevonden.

Zy-

(18) *Asclepias* Fol. revoluto-repandis pilosis Apocynum er. Afr. subhirsutum &c. COMM. *Rar.* 17. T. 17.

(19) *Asclepias* Fol. revolutis Lin. Lanceolatis &c. Ascl. montana humilis. AMM. *Ruth.* 10.

(20) *Asclepias* Fol. revolutis Linearibus &c. GRON. *Virg.* 36. Apocynum Marianum &c. PLUK. *Mant.* 17. T. 336. f. 4. PET. *Mus.* 609.

(21) Zyde-Vrugt *met overhoekse Eyronde Bladen en veele Kroontjes op een gemeen Steeltje.* IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

De Kleur der Bloemen geeft den bynaam aan deeze, die in Virginie groeit. XXI. *Asclepias rubra.* Roode.

(22) Zyde-Vrugt *met overhoekse Lancetvormige Bladen en gemikte gehaairde Stengen.* XXII. *Tuberosa.* Knobbelige.

Deeze, in de Europische Kruidtuinen bekend, is uit Nieuw Engeland afkomstig. Zy heeft de Bloemen Oranjekleur.

STAPELIA.

Van den geleerden BODÆUS VAN STAPEL, een Amsterdamsch Geneesheer, die voor anderhalve Eeuw leefde, en de Historie der Planten van THEOPHRASTUS door zyne Aantekeningen heeft opgehelderd, kreeg dit Geslagt, om dat hy de eerste Soort daar van aan 't licht gebragt heeft, den naam.

De Kenmerken, die hetzelve van de voorgaanden onderscheiden, zyn, dat het Honigbakje met een dubbeld Sterretje de Teeldeelen bedekt.

Drie

(21) *Asclepias* Fol. alternis Ovatis &c. GRON. *Virg.* 37.

(22) *Asclepias* Fol. alternis Lanceolatis &c. Asclepias Caule erecto divaricato villoso &c. *H. Cliff.* 78. R. *Lugdb.* 410. Apocynum Novæ Angliæ hirsutum, Tuberosâ Radice. HERM. *Lugdb.* 646. T. 647. DILL. *Elth.* 35. T. 30. f. 34.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Drie Soorten, altemaal aan de Kaap groeijende, zyn 'er thans in begreepen; naamelyk

I. *Stapelia variegata.* Bonte.

(1) Stapelia *met de Tandjes der Takken uitgebreid.*

Gedagte STAPEL hadt deeze, in het Werk van THEOPHRASTUS, voorgesteld onder den naam van *dikke Kivits-Eijer Bloem* van de Kaap der Goede Hope. HERMANNUS noemtze *Laag Huislookachtig Afrikaansch Hondsdood*, met opgeregte Haauwen. Men vindtze onder den naam van *Asclepias Aizoides*, die ongebladerd is, by MORISON geboekstaafd. 't Gewas, dat op Steenige, dorre plaatsen aan de Kaap groeit, wordt in de Europische Kruidhoven, op gelyke manier als de Westindische Vygplant, voortgeteeld en gekoesterd. Het heeft gedoornde of getande Takjes, welke byna driekantig zyn, met een bitterachtig, Lymig Sap, dat walgelyk is, gevuld; van een Span of langer, een Vinger dik; groen, doch 's Winters paarschachtig van Kleur. Uit de mikken deezer Takjes komt een dunne Steel voort, een Kelk maakende van drie of vyf punten, die een groote Bloem be-

(1) *Stapelia* Denticulis Ramorum patentibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 304. p. 194. *Veg.* XIII. Gen 307. p. 215. *H. Cliff.* 77. R. *Lugdb.* 409. Asclepias Aizoides Afr. BRADL. *Succ.* 3. p. 3. T. 22. MORIS. *Hist.* III. p. 610. S. 15. T. 3. f. 4. Apocynum humile Aizoides. HERM. *Lugdb.* 52. T. 53. STISS. *Bot.* 32. Fritillaria crassa. STAP. *Theoph.* 335. Frit. crassa minor. WEINM. *Kruidb.* Pl. 155.

bevatten, welke zig uitbreidt met vyf Slippen, die aartig gemarmerd zyn, en in 't midden zodanig een Sterretje of Rondzeltje heeft, als gezegd is. Men kan best oordeelen van deeze Bloem, door die zelf te beſchouwen, gelyk daar van een goede Afbeelding, met Kleuren, in 't Werk van WEINMANN, op Plaat N. 155, en op de volgende nog eene van een zeer monſtreus gegroeide Plant, van deezen aart, is gegeven. 't Zy hier genoeg gezegd, dat de Bloem van buiten groenachtig, van binnen geelachtig is met paarſche Vlakken en een ſtinkende Reuk heeft, zynde zo taay als Leder. Deeze wordt de *Kleine* geheten. HEISTER hadtze *Stisſeria* genoemd, naar den Kruidkenner, die den eerſten aanleg gemaakt heeft van den Helmſtadſen Tuin.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(2) Stapelia *met de Tandjes der Takken opgeregt.*

II. *Stapelia hirſuta.* Ruige.

Deeze noemt men de *Groote Fritillaria*, en zy voert hier, tot onderſcheiding, den bynaam wegens de ruigte van de Bloem. Ook is de Geſtalte van 't Gewas aanmerkelyk verſchillende, gelyk uit de Afbeeldingen van COMMELYN en BURMANNUS blykt. In de laatſte, nogthans,

(2) *Stapelia* Denticulis Ramorum erectis. MILL. *Ic.* 258. *H. Cliff.* 77. R. *Lugdb.* 409. Asclepias Afric. Aizoides, Flore pulchre fimbriato. COMM. *Rar.* 19. T. 19. BRADL. *Succ.* III. p. 5. T. 23. BURM. *Afr.* T. 12. f. 1. WEINM. *Kruidb.* Pl. N. 157. ROES. *Ins.* II. *Musc.* T. 9.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.* thans, zyn de knobbeltjes, waar uit de Takken bestaan, veel ronder, 't welk van de Groeiplaats kan afhangen. De Bloem, insgelyks in 't Werk van WEINMANN, Plaat 157, afgebeeld, vertoont zig veel pragtiger, en is aan de kanten zeer aartig met Franje van witte Haairtjes, als Fluweel, gezoomd. Zy maakt een groote vyfpuntige Ster uit, wel een Handpalm breed, wier punten sierlyk paarsch gerand zyn, en verder inwaards geel met paarsche Streepen. Het midden of de Navel onderscheidtze, voornaamelyk, als niet het gedagte Rondzeltje, dat de Teeldeelen in de andere bedekt, maar, in 't midden van een ruige Schyf, zekere uitsteekende Puntjes hebbende, die als een Sterretje binnen de Ster maaken. Deeze kroonen de Vrugtbeginzels, welke 'er twee zyn, zonder Styl of Stempel.

Behalve de zonderlinge vertooning van zekere Natuurlyke deelen, in deeze Bloem, heeft dezelve ook een zeer ongewoone Reuk. LINNÆUS noemt dien Bokkig, Veneriaal en geil: doch ROESEL merkt aan, dat dezelve veel overeenkomst heeft met dien van rottend Vleesch en dit zou de reden zyn, dat de Vleeschvliegen deeze Bloemen niet alleen vlytig bezoeken, maar ook met haare Eijeren beleggen, zo dat men dikwils de uitgekomen Wormpjes daar in ziet kruipen. Het is, volgens hem, zeer blykbaar, dat niets anders dan de gedagte Reuk de Vliegen daar toe beweegen kan.

(3) Stapelia, *die de Tandjes der Takken stomp heeft, met een Doornachtig puntje.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III.

Dit zonderlinge Gewas is thans ook tot dit Geslagt betrokken. Het verschilt van de anderen ongemeen, door de kleinte der Bloem, welke de Ridder ook nog niet onderzogt hadt. De Hoogleeraar J. BURMANNUS, hetzelve in Plaat brengende, meldt, dat het uit een dikken Stoel, van byna een Vuist groot, die zig als met konstig Snywerk vertoont, Takken uitgeeft, welke alleenlyk uit ronde Sappige Knobbels, aan elkander gevoegd, bestaan, en deeze zyn met langwerpige Vleeschkleurige Schubbetjes getepeld. Uit het midden van deeze Schubbetjets schynt de Bloem voort te komen, die paarschachtig is en zeer klein; wordende gevolgd van Haauwen, omtrent een Vinger lang, die niet overend staan, gelyk in de eerste Soort, maar nederhangen. Naar een geschilderde Afbeelding is deeze in Plaat gebragt.

Stapelia Mammillaris. Getepelde.

HERNIARIA. Duizendgrein.

Een vyfdeelige Kelk zonder Bloemblaadjes, behalve de vyf geknopte nog vyf onvrugtbaare Draadjes bevattende, en een eenzaadig Zaadhuisje, dat zeer klein is; maaken de byzondere Kenmerken uit. Vier

(3) *Stapelia* Denticulis Ramorum obtusis mucronatis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Stapelia aphyllos ad nodos mamillaris, Flosculo rubello, Siliquis pendulis. BURM. *Afr.* 27. T. 11.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK.

Vier Soorten, altemaal Europifche, komen in dit Geflagt voor, naamelyk:

(1) Duizendgrein, *dat glad is.*

I. *Herniaria glabra.* Glad.

In de Koornlanden en Moeshoven, als ook op allerley drooge Zandige Gronden, komt dit klein leggende Kruidje, door byna geheel Europa, voor. Het is zo wel inlandfch in Sweeden als in Languedok. Ook zyn 'er veele plekken, op de drooge Vlakten aan de Rivier Irtis in Siberie, mede bedekt (*). Men vindt het in alle Provinciën van onze Nederlanden, daar het *Duizendgrein* genoemd wordt, wegens de menigvuldige Zaadjes, volgens den Latynfchen naam *Millegrana* of *Centograna*, gelyk de Italiaanen het heeten. Wat de oirfprong zy van den naam *Herba Turca*, dien het ook voert, is my onbekend. Sommigen hebben het *Klein Duizendknoop*, om dat de geftalte 'er wat naar gelykt, getyteld. De Duitfchers noemen het *Bruchkraut*, dat is Breukkruid, 't welk met den Franfchen naam *Herniole* en den Latynfchen *Herniaria* ftrookt. Men vindt het by DODONÉUS vry wel afgebeeld.

Het

(1) *Herniaria* glabra. *Syft. Nat.* XII. Gen. 305. p. 194. *Veg.* XIII. Gen. 308. p. 215. Hern. glabra herbacea. J. B. *Hift.* III. 378. Hern. Calycibus Bracteâ nudis. *H. Cliff.* 41. *Fl. Suec.* 207, 213. *Mat. Med.* 104. HALL. *Helv.* 182. DALIB. TOURNF. &c. Polygonum minus f. Millegrana major. C. B. *Pin.* 281. Herniaria. DOD. *Pempt.* 114.

(*) PALLAS *Reizen.* II. Th. II. B. p. 473.

Het is ſcherpachtig en ſamentrekkende. Van ouds heeft men het gepreezen tegen de Breuken, uitwendig opgelegd, en, door zyne Pisdryvende kragt, zou het ook tegen den Steen en het Graveel dienſtig zyn, 't zy in Poeijer of Afkookzel. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(2) Duizendgrein, *dat ruig is.* II. *Herniaria, hirſuta.* Ruig.

De Heer HALLER en anderen merken deeze, die op de zelfde plaatſen en onder het voorgaande, doch meest in de Zuidelyke deelen van Europa, voortkomt, als eene Verſcheidenheid aan; waar toe ook de Ridder ſchynt over te hellen. In de geſtalte is weinig of geen verſchil, en de Bloempjes komen hier zo wel getropt voor, als aan de gladde Soort.

(3) Duizendgrein *met Heeſterige Stengetjes en vierdeelige Bloempjes.* III. *Fruticoſa.* Heeſterig.

't Getal van vyf is, zo ten opzigt van de Kelkverdeeling als van de Meeldraadjes, hier in vier veranderd. Dus, naamelyk, nam de Heer LOEFLING dit Gewasje, dat de Stengetjes tot een Span lang, deels leggende, deels opſtaande heeft, in Spanje waar. Het heeft, niettemin, een

(2) *Herniaria* hirſuta Herbacea. J. B. *Hiſt.* III. p. 379.

(3) *Herniaria* Caulibus Fruticoſis, Flor. quadrifidis. *Am. Acad.* IV. p. 269. LOEFL. *Itin.* 128. Herm. Frut. Viticulis lignoſis. C. B. *Pin.* 382. Polygonum Herniariæ Fol. & facie &c. J. B. *Hiſt.* III. p. 378. LOB. *Icon.* II. 85.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Tweewyvige.*

een Wortel van omtrent een Vinger dik. Met de *Anthyllis van Valence*, door CLUSIUS dus genaamd, welke de Heer GOUAN tot de voorige betrekt, schynt het veel overeenkomst te hebben. Ook groeit het, volgens LOBEL, insgelyks in Provence.

IV. *Herniaria Lenticulata.* Linsbladig.

(4) Duizendgrein *met Eyrond langwerpige gehaairde Blaadjes.*

Onder den naam van *Klein Linsbladig Varkensgras* beschryft C. BAUHINUS een leggend Plantje, met rondachtige Blaadjes en tropjes van kleine Bloempjes, 't welk door hem by Montpellier was gevonden. Een ander hadt het in Spanje, op de Bergen by het Eskuriaal, verzameld. 't Schynt ook in Engeland waargenomen te zyn door PETIVER, en is door PLUKENET afgebeeld, als aldaar aan Zee voorkomende, met dikke glanzige Blaadjes, van Wilde Thym. Hier vertoonen zig kleine Lins- of Neetachtige Blaadjes, by de grooteren aangegroeid, waar van BAUHINUS spreekt. BUXBAUM vondt het in de Oosterfche Landen. De Heer N. L. BURMANNUS merkt aan, dat het ook aan de Kust van Koromandel groeit. Des besluit LINNÆUS, dat het uit Oostindie verhuisd zy in

(4) *Herniaria* subfruticosa, Fol. ovato-oblongis pilosis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Polygonum minus Lentifolium. C. B. *Prodr.* 131. Polyg. maritimum &c. PLUK. *Alm.* 302. T. 53. f. 3. PET. *Herb.* 10. f. 6. Camphorata frutescens. BUXB. *Cent.* I. p. 18. T. 28. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* p. 72.

in Europa: 't welk, inderdaad, alzo de kleine Zaadjes ligt met den Wind verstuiven kunnen, van alle waarschynlykheid niet is ontbloot. Maar het heeft dus, als eerst volgens zyn Ed. uit het Paradys derwaards gebragt zynde, een dubbelen weg moeten afleggen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

CHENOPODIUM. Ganzevoet.

Een vyfbladige, vyfhoekige, holbladige Kelk; geen Bloemblaadjes: een enkeld Linsachtig Zaad, dat in de Kelk aanrypt, komen als de Kenmerken voor, van dit Geslagt, waar van sommige Soorten den Styl in drieën, doch ver de meeste in tweeën gedeeld hebben.

Agttien Soorten, waar van de eersten de Bladen veelal uitgehoekt, hoekig of getand; de vyf laatsten alleen dezelven niet ingesneeden hebben; en wel meest Europischen, komen in hetzelve voor.

(1) Ganzevoet *met driehoekig Pylvormige effenrandige Bladen en samengestelde, Bladerlooze, Oxel-Aairen.*

I. *Chenopodium Bonus Henricus.* Algoede.

Op allerley woeste plaatsen, op Mest- en Puinhoo-

(1) *Chenopodium* Fol. triangulari-Sagittatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 306. p. 194. *Veg.* XIII. Gen. 309. p. 216. *H. Cliff. Fl. Suec. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 278. HALL. *Helv.* 174. DALIB *Paris.* 79. GOUAN *Monsp.* 123. Lapathum unctuosum. C. B. *Pin.* 115. Bonus Henricus. J. B. *Hist.* II. p. 965. Tota bona. DOD. *Pempt.* 651. LOB. *Ic.* 256.

Ccc 2

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

hoopen, aan de Wegen en in verwilderde Tuinen, komt dit Kruid door geheel Europa voor. Van fommigen is het *Smeerige Patich*, van andere *Wilde Majer* of *Melde*, en *Veld-Spinagie* genoemd geweest; doch de algemeenfte naam is *Goede Henrik*, gelyk de Franfchen dien met *le Bon Henri*, en de Duitfchers met *Gut Heinrich* navolgen. Het fchynt dien naam gekregen te hebben, om dat het, als Moes gegeten, een verkoelend, verzagtend Purgeermiddel is, dienende uitwendig tot Wondzuivering: weshalve het ook *Tota bona*, in 't Neerduitfch *Algoede*, en, wegens de figuur der Bladen, *Lammerkens-Oor* geheten wordt. In Engeland voert het den naam van *English Mercury*, dat is Engelfch Bingelkruid. De jonge Spruiten worden op fommige plaatfen als Aspergies, en de jonge Bladen, in 't Voorjaar, als Salade met Olie en Azyn genuttigd.

De Stengen van dit Kruid groeijen een Voet of een Elle hoog: zy zyn dik en hol, van buiten geftreept: de Bladen driekantig en veel naar die van het Kalfsvoet gelykende, uit wier Oxelen de Aairen, die gefteeld en ongebladerd zyn, voortkomen. Aan de kanten zyn de Bladen eenigszins gegolfd, en van onderen begroeid met een witte Wolligheid, welke, daar afgewreeven wordende, Smeerig fchynt. De Wortel is dik, van binnen geel, fcherp en bitter van Smaak. Het Kruid komt veel te Putten in Gelderland en by Wyk te Duurftede voor, zo de Heer DE GORTER waargenomen heeft.

(2) Gan-

(2) Ganzevoet *met driehoekige eenigermaate getande Bladen en digt getropte Trosjes, die zeer lang zyn en dun, tegen de Steng aan.* IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. II. *Chenopodium Urbicum.* Steedsch.

In Sweeden groeit deeze Soort zeer veel op de Straaten van Upsal en andere Steden. Van Batavia, in Oostindie, is een dergelyke overgezonden.

(3) Ganzevoet *met Hartvormig driehoekige, stompachtige, getande Bladen, en opstaande Trosjes, die samengesteld, eenigermaate gebladerd zyn, en korter dan de Steng.* III. *Rubrum.* Roode.

Deeze behoort tot die Kruiden, aan welken men, wegens de figuur der Bladen, den naam van *Ganzevoet* gegeven heeft, en waar van dus de Geslagtnaam afkomstig is. In 't Fransch noemt menze *Pied d'Oye*, in 't Engels *Goosefoote*, in 't Hoogduitsch *Gansefusz*; 't welk al het zelfde betekent. Zy is gemeener in Europa,

(2) *Chenopodium* Fol. triangularibus subdentatis &c. *Fl. Suec.* 209. 215. Chenop. latifol. minus ramosum &c. BUXB. *Hall.* 69. T. 1. Chenop. erectum &c. RAJ. *Syn.* 3. p. 155. BURM. *Fl. Ind.* p. 72.

(3) *Chenopodium* Fol. Cordato-triangularibus &c. *Fl. Suec.* 210, 217. *Mat. Med.* 107. DALIB. *Paris.* 78. GOUAN. *Monsp.* 123. HALL. *Helv.* 174. N. 3. Chenop. erectum &c. *H. Cliff.* 85. R. *Lugdb.* 219. N. 6. Atriplex sylvestris latifolia. C. B. *Pin.* 119. Pes Anserinus. DALECH. *Hist.* 542. DOD. *Pempt.* 616. Atriplex sylv. s. Pes Anserinus &c. LOB. *Icon.* 254.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

pa, ten minste in onze Nederlanden, dan de eerste Soort. Men vindtze ook op wilde woeste Steenachtige en vogtige plaatsen. De Zaadbolletjes worden rood of paarschachtig. TRAGUS merkt aan, dat deeze Plant Venynig is en de Varkens doodt, wanneer die daar van eeten. Het Vee laatze ook meest onaangeroerd. Men vindtze echter, onder den naam van *Wilde Melde*, by de Geneesmiddelen geboekt.

IV. *Chenopodium Murale.* Muursch.

(4) Ganzevoet *met Eyronde getande spitse glanzige Bladen, de Trosjes Takkig en ongebladerd.*

Deeze verschilt hier door, als ook doordien de Trosjes voorby de Steng uitsteeken, van de voorgaande. Voor 't overige komt de figuur der Bladen en de gestalte overeen; zo dat men ze als een tweede Soort van Ganzevoet aangemerkt vindt. Sommigen hebben de Bladen by die van den Doornappel vergeleeken. In Sweeden, niet alleen, maar ook in Duitschland en in onze Provinciën komt deeze Soort, mede op dergelyke plaatsen, als ook op Muuren en aan de Wegen voor.

(5) Gan-

(4) *Chenopodium* Fol. ovatis nitidis dentatis acutis &c. *Fl. Suec. H. Cliff.* &c. KRAM. *Austr.* 63. GORT. *Belg.* 67. Chenopodium primum. TAB. *Hist.* 812. Atr. sylv. latifolia acutiore folio. C. B. *Pin.* 119. Atriplex Stramonii folio. VAILL. *Par.* 36. T. 7. f. 2. Atriplex dicta Pes Anserinus alter s. ramosior. J. B. *Hist.* II. p. 976.

(5) Ganzevoet *met driehoekige, diep getande, rimpelige gladde, eenvormige Bladen: de Trosjes endelings.*

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. V. *Chenopodium serotinum.* Laat.

TOURNEFORT maakt van een dergelyke Spaansche gewag, waar mede het Engelsche Majer met Vygebladen van RAY overeenkomstig schynt: des de Groeiplaats gesteld wordt in Spanje, Vrankryk en Engeland. De Steng is eens Mans langte hoog; doch het bloeit zeer laat.

(6) Ganzevoet *met Ruitachtig driehoekige, uitgeknaagde Bladen, van agteren gaaf; de bovensten langwerpig en opstaande Trosjes.*

VI. *Album.* Wit.

Wilde Melde, met uitgehoekte witachtige Bladen, is deeze getyteld by BAUHINUS. De smalheid der bovenste Bladen onderscheidtze genoegzaam, voor dat de Trosjes door de rypheid wit worden. Zy bestaan uit overhoekse, ongesteelde, digt getropte Aairtjes, Bolachtig samengehoopt. 't Gewas is aan Dyken, Wegen en Wal-

(5) *Chenopodium* Fol. Deltoideis &c. *Am. Acad.* IV. p. 309. Chenop. Hisp. procerius, Folio Deltoide. TOURNEF. *Inst. App.* 666. Blitum Ficus folio. RAJ. *Angl.* 3. p. 155.

(6) *Chenopodium* Fol. Rhomboideo - triangularibus &c. *Fl. Suec.* 212, 218. DALIB. *Par.* 80. GOUAN *Monsp.* 124. GORT. *Belg.* 67. Chenop. Fol. inf. ovatis &c. *H. Cliff.* 85. GRON. *Virg.* 145. R. *Lugdb.* 219. N. 8. HALL. *Helv.* 174. N. 5. Atriplex sylv. FUCHS. *Hist.* 119. Atriplex sylvestris Folio sinuato candicante. C. B. *Pin.* 119.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

Wallen, niet minder gemeen dan het gewoone Ganzevoet. Men noemt het, in ons Land, *Wilde Melde*. Het Zaad, dat zeer zwart is, munt uit in de witte Trosjes, die op 't end van den Herfst, als de Bladen afgevallen zyn, byna het geheele Gewas getrost doen voorkomen, zo de Heer HALLER aanmerkt. Het groeit ook in Virginie.

VII. *Chenopodium viride.* Groen.

(7) Ganzevoet *met Ruitachtige Tandig uitgehoekte Bladen; de Trosjes Takkig en eenigermaate gebladerd.*

Deeze, waar mede de *Wilde Ganzevoet* met Gelderſche Roos Bladen, van VAILLANT, veel overeenkomst heeft, is een laſtig Onkruid in de Moeshoven. Zy ſchynt wel een Verſcheidenheid te zyn van de voorgaande Soort en voert den zelfden naam.

VIII. *Hybridum.* Baſterd.

(8) Ganzevoet *met Hartvormige hoekig geſpitſte Bladen en Takkige Trosjes die ongebladerd zyn.*

Hier zou de Ganzevoet met Doornappel Bladen,

(7) *Chenopodium* Fol. Rhomboideis dentato-ſinuatis &c. *Fl. Suec.* &c. GORT. *Belg.* 67. KRAM. *Anſtr.* 63. GOUAN *Monsp.* 124. Chenop. ſylv. Opuli folio. VAILL. *Par.* 36. T. 7. f. 1. Atriplex ſylveſtris. J. B. *Hiſt.* II. p. 972.

(8) *Chenopodium* Fol. Cord. acuminato-angulatis &c. *Fl. Suec.* &c. &c. Chen. Fol. triangulari-Sagittatis. R. *Lugdb.* 219. N. 10. Chenop. Stramonii folio. VAILL. *Paris.* 36. T. 7. f. 2. Chenop. ſecund. TABERN. *Hiſt.* 812. f. 2.

den, van VAILLANT, t'huis behooren. Zy schynt ook wel maar een Basterd- of vermengde Soort.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(9) Ganzevoet *met langwerpige uitgehoekte Bladen en naakte veeldeelige Trosjes.*

IX. *Chenopodium Botrys.* Druif-achtig.

Overvloedig groeit deeze in Italie, Provence en andere Zuidelyke deelen van Europa; ja zy komt ook wild voor in Duitschland en in onze Nederlanden. Men noemtze *Botrys*, dat is *Druivenkruid*, om dat zy als een Druiftros draagt van Bloem- en Zaadhoofdjes. Wegens den aangenaamen Reuk krygt zy den bynaam van *Ambrosioides*, die echter meer toekomt aan de volgende. De Italiaanen noemenze *Botri*, de Franschen *Pyment*, de Engelschen *Eik van Jerusalem*: om dat de Bladen naar die der Eiken eenigszins gelyken. 't Gewas groeit naauwlyks een Voet hoog en vertoont zig als een Heestertje, doch overwintert niet. Het komt meest op Zandige plaatsen voort. Het heeft een verwarmende kragt; wordt wegens den Smaak wel in 't Moes gedaan en by het Vleesch gekookt. Men legt het droog by de Kleederen, niet alleen om den Reuk, maar ook tegen de Motten: weshalve het den naam van *Mottekruid*, by sommigen, voert.

(10) Gan-

(9) *Chenopodium* Fol. Lanceolatis dentatis &c. *H. Cliff. Ups. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 219. N. 4. GOUAN *Monsp.* 124. Botrys Ambrosioides vulgaris. C. B. *Pin.* 138. Botrys. DOD. *Pempt.* 34.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

X. *Chenopo-Ambrosioides.* Welriekend.

(10) Ganzevoet *met Lancetvormige getande Bladen en gebladerde enkelde Trosjes.*

Deeze noemt men *Mexikaansche*; hoewel zy niet alleen in Nieuw Spanje, maar ook in sommige deelen van Europa, waarschynlyk door Zaad overgebragt zynde, van zelf voorkomt. Dit heeft by Weenen plaats, als ook in Portugal. Zeer gemakkelyk wil zy voort in de Hoven, zynde ook een Zaaygewas. De Reuk is zeer sterk, doch niet onaangenaam; de Smaak Kruiderig, naar dien van Komyn-Zaad gelykende. De Konserf der Bladen, met Honig, wordt voor een goed Borstmiddel gehouden. Men noemt het, in Provence, *Thée van Mexico*; misschien om dat de Bladen als Thee getrokken worden, en dus gebruikt.

XI. *Multifidum.* Veeldeelig.

(11) Ganzevoet *met Bladen die smal gesnipperd zyn, en ongesteelde Bloempjes in de Oxelen.*

XII. *Anthelminticum.* Wormdryvend.

(12) Ganzevoet *met Eyrond-langwerpige getande Bladen en ongebladerde Trossen.*

Van

(10) *Chenopodium* Fol. Lanceolatis dentatis &c. *H. Cliff.* &c. &c. Botrys Ambrosioides Mexicana. C. B. *Pin.* 138, 516. Chen. Ambrosioides maximum. TOURNF. *Inst.* 506. Botrys Bœtica Atr. sylvestris facie. BARR. *Rar. Ic.* 1185.

(11) *Chenopodium* Fol. multifidis &c. Chenop. sempervirens, Foliis tenuiter laciniatis. DILL. *Elth.* 78. T. 66. f. 77.

(12) *Chenopodium* Fol. ovato-oblongis dentatis &c. KALM. *Itin.* II. p. 283, 305. Chenop. Lycopi folio perenne. DILL. *Elth.* f. 76.

Van deeze twee Soorten, beiden afkomstig van Buenos Ayres in de Spaansche Westindiën, is de Reuk zo sterk niet als in de voorgaande. De veeldeelige groeide, in vrye Grond, tot twee of drie Voeten, de andere tot drie Ellen hoog. DILLENIUS geeft 'er Bladen van Wolfspoot aan. De Heer KALM, deeze Plant ook in Pensylvanie waarneemende, verhaalt, dat het Zaad aldaar den Kinderen tegen de Wormen ingegeven wordt; zynde tot uitdryving derzelven voortreffelyk. Zy groeide, zo wel aldaar, als in Nieuw Jersey, in 't wilde. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(13) Ganzevoet *met Eyrond langwerpige uitgegulpte Bladen en naakte enkelde Kluwenachtige Trossen.* XIII. *Chenopodium glaucum.* Zeegroen.

Dit is wederom een Europische, die in onze Nederlanden veel voorkomt by Boeren Wooningen en Mesthoopen. Men vindrze ook in de Voorstad van Weenen, genaamd Erdbeer, en op de Straaten te Stokholm groeit zy overvloedig. Het is de smalbladige uitgehoekte Melde van BAUHINUS.

(14) Ganzevoet *met geheel effenrandige Ruitswys'* XIV. *Vulvaria.* Stinkend.

(13) *Chenopodium* Fol. ovato-oblongis repandis &c. *Fl. Suec. H. Cliff.* &c. R. *Lugdb.* 219. N. 7. Chenop. angustif. laciniatum minus. TOURNF. *Inst.* 506. Atriplex angustifolia laciniata. J. B. *Hist.* II. p. 472. *Ic.* 473. Atriplex sylv. secunda. TAB. *Ic.* 427.

(14) *Chenopodium* Fol. integerr. Rhomboideo-ovatis &c. *Fl.*

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Tweewyvige.

wys' Eyronde Bladen en Kluwenswyze Bloemen in de Oxelen.

Niet minder algemeen komt deeze voor in de Moeshoven en somtyds ook aan de Wegen. De Stank, naar dien van rottige Zoute Visch gelykende, volgens DODONÆUS, onderscheidtze genoegzaam. Hy noemt het Kruid deswegen *Garosmus*, anderen hebben het *Vulvaria* geheten; doch de gemeenste naam is *Stinkende Melde*. Zo 'er Vrouwspersoonen met de Rokken tegen aan geweest zyn, komen de Honden haar bezyken. Het wordt tegen de Opstyging nuttig geacht.

XV. *Chenopodium polyspermum.* Veelzaadig.

(15) Ganzevoet *met effenrandige Eyronde Bladen, leggende Stengen en gegaffelde Kroontjes, die ongebladerd zyn, in de Oxelen.*

Veelzaadig Majer wordt deeze gemeenlyk genoemd, om dat zy by de andere Soorten van Majer daar in uitmunt. Zy groeit in Moeshoven, op gemeste Akkers en gebouwde Gronden, in Europa. Men vindtze in Sweeden, Duitschland,

Fl. Suec. 216, 222. *Mat. Med.* 108. DALIB. *Paris* 77. Chenop. Foliis triangulari-ovatis. *H. Cliff.* 84. R. *Lugdb.* 218. N. 2. Atriplex fœtida. C. B. *Pin.* 119. Vulvaria Garum olens. LOB. *Ic.* 255. Garosmus. DOD. *Pempt.* 616.

(15) *Chenopodium* Fol. integerrimis ovatis &c. *Fl. Suec.* 217. R. *Lugdb.* 218. N. 3. Blitum Fol. ovatis. *H. Cliff.* 28. Blitum polyspermum. C. B. *Pin.* 118. Polysporon Cassiani &c. LOB. *Ic.* 256.

fchland, Vrankryk en elders. In Switzerland is zy ook, volgens den Heer HALLER, niet ongewoon; die aanmerkt, dat de Meeldraadjes Veerkragtig zyn, en de Bloempjes fomtyds in vieren gedeeld. Men wil dat dit Kruid tot-lok-aas voor de Visfchen kan verftrekken. IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Digynia.*

(16) Ganzevoet *met fmal Lancetvormige Bladen, die vlak en effenrandig zyn.* XVI. *Chenopodium Scoparia.* Bezemkruid.

Dit is een zeer Takkig Jaarlyks Kruid, twee Ellen en hooger groeijende, met dunne ronde Takjes en langwerpige Blaadjes, veel naar die van Vlafchkruid gelykende, doch op de kant gehaaird. In de Oxels der Bladen komen kleine getropte Bloempjes, groenachtig van Kleur. Om dat men 'er, in de Zuidelyke deelen van Europa, Bezems van plagt te maaken of nog maakt, voert het den bynaam van *Bezemkruid.* Het heeft de Steng zeer glad en witachtig, en moet een fraay Kruid zyn, dewyl de Italiaanen het *Belvedére* noemen. Wild komt het in Griekenland voort, waar men het *Osyris* heette. Waarom het, van TABERNÆMONTANUS, *Studenten-Kruid* genoemd zy, is duifter. Het groeit ook

(16) *Chenopodium* Fol. Lineari-Lanceolatis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 220. N. 11. Chenop. Lini folio villofo. TOURNF. *Inft.* 506. Linaria Scoparia. C. B. *Pin.* 212. Ofyris. DOD. *Pempt.* 151. Linaria Belvedere dicta. J. B. *Hift.* III. p. 462. Herba Studioforum. TAB. *Hift.* II. p. 102. Tsifu. KÆMPH. *Jap.* 885.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ook in Japan, volgens KÆMPFER, die verhaalt, dat het aldaar een voortreffelyk Geneesmiddel uitlevere. Men vindt het, insgelyks, in andere deelen vau Oostindie.

XVII. *Chenopodium Maritimum.* Zeekants.

(17) Ganzevoet *met Elsvormige half Cylindrische Bladen.*

Deeze Soort, die *kleine Witte Kali*, met glinsterend Zaad, genoemd is geweest, valt niet alleen aan de Zeekusten van Europa, zo in de Noordelyke als in de Zuidelyke deelen, als ook in onze Nederlanden; maar de Heer PALLAS heeftze ook onder de Kruiden, die aan de Zout-Meiren, in de Zuidelyke deelen van Siberie, groeijen, gevonden. Te Montpellier, daar het aan de Zee voorkomt, noemt men dit Kruid *la Blanchette.*

XVIII. *Aristatum.* Gebaard.

(18) Ganzevoet *met Lancetvormige, eenigermaate Vleezige, effenrandige Bladen, en gemikte Trosjes die gebaard zyn, in de Oxelen.*

Deeze, die weleer voor een Virginische werdt gehouden, is door den vermaarden GMELIN in

(17) *Chenopodium* Fol. Subulatis semicylindricis. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 220. Kali minus album Semine splendente. C. B. *Pin.* 289. MORIS. *Hist.* II. p. 610. *S.* 5. T. 33. f. 3. OED. *Dan.* 489.

(18) *Chenopodium* Fol. Lanceolatis subcarnosis &c. *Act. Gott.* 1752. Chenop. Virginicum &c. *Sp. Plant.* I. p. 222. GMEL. *Sib.* III. p. 83. T. 15. f. 1.

in Siberie waargenomen en afgebeeld. Zy heeft een groote zeer wyd gemikte Bloempluim, en, daar de verdeeling ophoudt, komen de Bloemen ongesteeld, met Baardjes, voort.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

B E T A. Beete.

Dit Geslagt heeft een vyfbladigen Kelk, zonder Bloemblaadjes, en een Nierachtig Zaad, binnen de zelfstandigheid van het onderste des Kelks aanrypende. Het bevat drie Soorten, altemaal Europische, naamelyk

(1) Beete *met getropte Bloemen.*

I. *Beta vulgaris.* Gemeene.

Een zeer bekend Moeskruid, dat men overal in de Tuinen heeft, maakt deeze Soort uit. Het voert den Neerduitschen naam naar den Latynschen *Beta*, die van de Letter B zou afkomstig zyn. De Grieken hebben het *Seutlon* geheten: de Italiaanen noemen het *Beta*, of *Bietola*, gelyk wy ook meest *Biet* zeggen: de Spaanschen *Aselgas*; de Franschen *Poirée*; de Duitschers *Mangoldt*. Men zaait het in de Tuinen, doch de plaats der afkomst is onzeker.

Van

(1) *Beta* Floribus congestis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 307. p. 195. *Veg.* XIII. Gen. 310. p. 217. Beta Caule erecto. *Sp. Plant.* 322. Beta. *H. Cliff. Ups. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 220. *α.* Beta rubra vulgaris. C. B. *Pin.* 118. *β.* Beta rubra major *Ibid.* *γ.* Beta rubra Radice Rapæ. *Ibid.* *δ.* Beta lutea major. *Ibid.* *ε.* Beta pallide virens major. *Ibid.* Beta candida, rubra & rubra Romana. DOD. *Pempt.* 620.

IV. Afdeel. V. Hoofdstuk. *Tweewyvige.*

Van ouds heeft men, naar de Kleur der Bladen, een Witte en Zwarte Beete onderscheiden. De eerste, die tot Moes gebruikt wordt, heeft groote, breede, gladde, glanzige Bladen, die geelachtig groen zyn: de andere heeft donker groene Bladen, met roode of paarschachtige Stengen en Steelen. Hier van worden de Wortels, onder den naam van *Beete-Krooten* of Bietwortels, gekookt zynde, onder de Slaa gegeten. In 't Fransch noemt menze *Bette-Raves*: in 't Latyn wordt deeze Beete door den naam van *Beta Romana* of *Roomsche Beete*, onderscheiden. In 't Hoogduitsch geeft men 'er den naam aan van *Rothe Ruben*, dat is Roode Raapen; hoewel de Wortels weinig overeenkomst, in figuur, met de Raapen, zelfs met de Fansche Raapen hebben. Die Wortels zyn, gelyk men weet, zeer lang en dik, van het top-end allengs verdunnende, en van binnen zeer donker, doch somtyds ook bleeker rood; zoet van Smaak.

Men vindt ook een Beete met *Geele* Wortelen opgetekend, en daar is onder dit Moeskruid een *Roode Beete*, waar van alleenlyk het Loof genuttigd wordt. Voorts verschilt het Gewas in grootte zeer, en geeft een Bloemsteng van een of twee Ellen hoog, die gestreept is en Takkig. De Beete-Krooten moeten uitgerood worden, eer het Kruid is geschooten. Uit derzelver Sap kan Suiker gemaakt worden. Dat van de Bladen, versch geperst, dient tot een Niesmiddel. Voor 't overige heeft dit Moes

eene

eene zagtelyk Purgeerende hoedanigheid, en wordt geteld onder de Geneesmiddelen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Beete *met drievoudige Bloemen.*

II. *Beta Cicla.* Italische.

In deeze is bovendien waargenomen, dat de Kelkblaadjes van onderen niet getand zyn, gelyk in de voorgaande plaats heeft. Voorts wordt zy onderscheiden door den bynaam *Cicla*, welke zo veel zegt als *Sícula* of Siciliaansche. Dat zy onder dien naam bekend zou zyn in de Winkelen, vind ik niet. Men heeftze in Portugal, aan de Taag, groeijende gevonden.

(3) Beete *met gepaarde Bloemen.*

III. *Maritima.* Wilde.

Deeze is *Wilde Zee-Beete* genoemd geweest. Zy groeit aan den Zeekant van Engeland en onze Nederlanden. Het verschil met de Gemeene bestaat daar in, dat zy het eerste Jaar bloeit; dat zy de Bladen schuins heeft of Vertikaal: en dat de Kelkblaadjes aan de Kiel effen, niet ééntandig zyn.

SALSOLA. Loogkruid.

Hier is ook de Kelk vyfbladig, zonder Bloemblaad-

(2) *Beta* Floribus ternis. Beta alba vel pallescens, quæ *Cicla* Officinarum. C. B. *Pin.* 118. Bera communis viridis. *Ib.*

(3) *Beta* Flor. geminis. Beta Caul decumbentibus. *Sp. Plant.* II. p. 322. MILL. *Dict.* Beta sylvestris maritima. C. B. *Pin.* 118. RAJ. *Angl.* IV. p. 127.

IV. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.* blaadjes, en het Zaadhuisje bevat maar één enkel Zaad: doch het welke als een Slekkenhuisje is gedraaid.

Tot dit Geslagt behooren thans, volgens LINNÆUS, dertien Soorten, die meestal aan de Zeekusten van Europa, en aan de Zout-Meiren, in de middelste deelen van Asie, voorkomen.

I. *Salsola Kali.* Ruigbladig. (1) Loogkruid *dat Kruidig is en leggende, met Elsvormige doornachtige ruuwe Bladen, en gerande Kelken in de Oxelen.*

Dit Kruid, dat op de Zee-Stranden van ons Wereldsdeel, en op die van onze Nederlanden, hier en daar, overvloedig groeit, wordt *Steekende Kali* genoemd, om dat de Blaadjes stekelig zyn. Dezelven zyn dik en Sappig, groeijende digt by elkander aan de Takjes van dit Gewas, 't welk een Voet hoog opschiet, draagende, in de Oxels der Bladen, zyne Bloempjes en Zaadhuisjes. De Kelken zyn met een bladerigen rand gezoomd.

II. *Tragus.* Gladbladig. (2) Loogkruid *dat Kruidig is en opstaande, met*

(1) *Salsola* Herbacea decumbens &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 308. p. 196. *Veg.* XIII. Gen. 311. p. 217. Salsola Fol. pungentibus. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 220. GRON. *Virg.* 38. Kali spinoso affinis. C. B. *Pin.* 289. Tragon Matthioli. LOB *Icon.* 797.

(2) *Salsola* Herbacea erecta &c. *Am. Acad.* IV. p. 311. Kali spinosum cochleatum. C. B. *Pin.* 289. Kali spin. Fol. longior. & angustioribus. TOURNF. *Inst.* 247. Drypis Theophr. TAB. *Hist.* 423.

met Elsvormige Doornachtige gladde Bladen en Eyronde Kelken. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

Deeze is maar een Verſcheidenheid van de voorgaande, zo ſommigen willen. Men vindtze niet alleen op de Stranden, zo van den Oceaan als van de Ooſtzee, maar ook aan de Oevers van den Donau en elders by Weenen in Ooſtenryk, ja zelfs in Virginie. De Bladen zyn langer en ſmaller dan in de voorgaande.

(3) Loogkruid *dat Kruidig is, met Elsvormige geſpitſte Bladen en uitgebreide Kelken.* III. *Salſola Roſacea.* Roosachtig.

Wegens de Roosachtige figuur der Kelken, die paarſchkleurig zyn, heeft deeze den bynaam. Zy groeit in de middelſte deelen van Aſia, aan de Zout-Moerasſen, overvloedig. De Heer PALLAS oordeelt, dat het maar een verbaſtering zy van het gewoone Kali.

(4) Loogkruid *dat Kruidig is en uitgebreid, met ongedoornde Bladen.* IV. *Soda.* Ongedoornd.

Dit

(3) *Salſola* Herbacea, Fol. ſubulatis &c. *H. Ups.* 56. Kali humile Alis purpureis &c. BUXB. *Cent.* I. p. 9. T. 14. f. 2.

(4) *Salſola* Herbacea patula Fol. inermibus. JACQ. *Hort.* T. 68. *Mant.* 347. GOUAN *Monsp.* 126. GORT. *Belg.* 70. Kali majus Cochleato ſemine. C. B. *Pin.* 287. Kali. DOD. *Pempt.* 81. Soda Kali magnum, Sedi medii folio. LOB. *Ic.* 394.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

Dit Kruid is bekend onder den naam van *Kali*, in 't Fransch *Soude*, naar den Latynschen naam *Soda*, die 'er ook aan gegeven wordt. In 't Hoogduitsch noemt men het *Saltzkraut*, in 't Engelsch *Glasswort*, dat is *Glaskruid*, om dat 'er de *Spaansche Souda*, een Soort van Potasch, welke men tot het maaken van fyn Glas gebruikt, van gebrand wordt. 't Is ten minste het voornaamste onder de Kruiden, die men daar toe bezigt *. En, als men begrypt, dat hetzelve in Spanje dikwils eens Mans langte hoog groeit, zo is het ligt te begrypen, dat men veeleer dit Kruid daar toe zal aantasten, dan de Salicornia, welke veel kleiner blyft (*).

* Zie bladz. 53 hier voor.

Bereiding der Souda.

By Alikante wordt dit Kruid, daar toe, in menigte, aan den Zeekant ingezameld. Men droogt het in de Zonneschyn, bewaart het voor den Regen, en, genoeg daar van by één hebbende, vult men daar Groeven mede, die in de Aarde zyn gemaakt en doet het langzaam verbranden. Men krygt hier door een Zoutige stoffe, welke zo hard wordt als een Steen; des menze, koud zynde, met Hamers moet aan stukken slaan, om ze uit de Groeven te krygen.

(*) De Heer PALLAS zegt wel, in zyne Reisbeschryving, II. D. II. Boek, *Aant.* p. 466, dat de *Salicornia foliata* byna van alle Planten, door hem beproefd, de meeste en beste Souda geeft: doch 't is taamelyk zeker, dat de *Kali*, die aan de Zeekust van Spanje groeit, niet door zyn Ed. onderzogt zy, en de groeiplaats maakt hier in een groot verschil, gelyk bekend is.

gen. Deeze hard- en vastheid is een blyk van de deugd der *Alikantsche* Soude: waar in dezelve die, welke in Duitschland, of ergens aan de Kusten van Europa, van dergelyke Kruiden gemaakt wordt, overtreft. Dus is zy zelfs beter dan de *Karthageensche*, welke niet zo blaauw ziet, en in groote Ballen komt. Die van *Bourde* en *Cherbourg* aan de Kust van Vrankryk, als ook de *Bernburgsche* in Duitschland bereid wordende, zyn zeer slegt, Steenig en worden vogtig. De *Egyptische*, die men by Alexandria brandt, is niet minder deugdzaam dan de Spaansche. Misschien hebben de Venetiaanen, daar van, tot hunne fyne Glazen gebruik gemaakt.

De Souda is, zo min als de Potasch, een enkel Alkalisch Zout. Zy bestaat, volgens Scheikundige Proefneemingen, wel ten grootsten deele uit Loog-Zout, doch 't zelve is vermengd met veele tot Glas smeltbaare Aarde en een gedeelte gemeen of Zee-Zout. In de Geneeskunde heeft zy weinig nuttigheid, maar het zo voortreffelyke *Zout van Seignette* wordt van dezelve met Wynsteen-Zuur gemaakt. Behalve haaren dienst in de Glasblazeryën, komt 'er ook van, die keurlyke Spaansche, Venetiaansche en Jerusalemsche Zeep. Bovendien wordt de Loog der Souda, in Spanje en Vrankryk, zo wel om het Linnen schoon te waschen, als tot het Bleeken gebruikt (*).

(5) Loog-

(*) Zie de beschryving van deeze Stoffe en derzelver nuttig-

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Loogkruid *dat Kruidig zig verspreidt, met ronde gladde Bladen en samengehoopte Bloemen.*

V. *Salsola sativa.* Gezaaid.

In verscheide deelen van Spanje, inzonderheid by Almeria en Alikante, wordt dit Kruid, dat de andere kleine Kali van BAUHINUS zou zyn, tot bereiding van de Souda op de Strandvelden gezaaid, volgens LOEFLING, die zulks aldaar waargenomen heeft. Met zeer takkige Stengen spreidt zig hetzelve wyd en zyd uit, zynde grysachtig en Sappig door zyne Blaadjes, welke naar die van de kleine Huislook gelyken. Van de Spaanschen wordt het *Barilla* geheten.

VI. *Altissima.* Zeer hoog.

(6) Loogkruid, *dat Kruidig is, opstaande en zeer Takkig, met Draadachtige spitse Blaadjes, die van onderen Bloemsteeltjes uitgeeven.*

Deeze Soort groeit, volgens den Ridder, aan de Zout-Meiren van Italie, Saxen en by Astrakan. Zy is zeer hooge Ganzevoet, met Sappige Bla-

tigheid, door den Heer SCHMIDT, in de *Uitgezogte Verhandel.* VIII. DEEL, bladz. 405, enz.

(5) *Salsola* Herbacea diffusa &c. LOEFL. *Itin.* 132. Kali Hisp. supinum annuum &c. JUSS. *Act. Paris.* 1715. p. 74. Kali minus alterum C. B. *Pin.* 283.

(6) *Salsola* Herb. erecta Ramosissima &c. Chenop. altissimum Fol. succulentis. BUXB. *Cent.* I. p. 21. T. 31. f. 2. Kali Gramineo folio. C. B. *Pin.* 289. *Prodr.* 133. β. Salsola Fol. Filiformibus inermibus &c. *H. Ups.* 56. Lerchea Fol. Filif. acutis. HALL. *Gotting.* II. p. 22.

Bladen, genoemd geweest. Men betrekt 'er toe het Kali met Grasachtige Bladen, van C. BAUHINUS, 't welk echter van dien Kruidkenner beſchreeven wordt, als de Stengen maar een Voet hoog hebbende, die dunne brooſche Takjes, van vier Duimen lang, uitgeeven. Het was hem, droog, van de Zoutpoelen in Saxen, overgezonden.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(7) Loogkruid, *dat Kruidig is en byna regtopſtaat, met ſmalle, eenigermaate Vleezige, ſtompe Bladen en Sappige doorſchynende Kelken.*

VII. *Salſola ſalſa.* Zoutig.

By de Stad Aſtrakan, leggende aan de Wolga, niet ver van de Kaspiſche Zee, is deeze door BUXBAUM waargenomen. De Stengen zyn Kruidig, een Voet hoog, paarſchachtig: de Bladen van boven vlak. Drie Bloemen, by elkander, komen in de Oxelen voort. Zy zyn ongeſteeld, en hebben drie Stylen, gelyk de voorige Soort. Als de Vrugt ryp wordt, zyn de Kelken Sappig, glad, byna doorſchynende, doch niettemin groen. Hierom twyfelt LINNÆUS, of het Beziedraagende Alexandrynſche Kali niet het zelfde zy.

(8) Loog-

(7) *Salſola* Herb. erectiuscula &c. Chenop. Fol. Linearibus obtuſis. *H. Ups.* 55. Chenop. maritimum Fol. Sedi teretibus. BUXB. uts. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

VIII. *Salsola hirsuta.* Ruige.

(8) Loogkruid, *dat zig Kruidig verspreidt, met ronde stompe Wollige Bladen.*

Onder den naam van *Kleine, ruige Kali*, is deeze bekend en beschreeven. Zy groeit in Deenemarken en by Montpellier aan den Zeekant, zegt de Ridder.

IX. *Polyclonos.* Veeltakkig.

(9) Loogkruid, *dat zig met Houtige Takjes verspreidt; hebbende langwerpige Bladen en de Kelken gerand, getropt, gekleurd.*

Deeze, aan de Zeekust van Sicilie en Spanje waargenomen, is een zonderling Kruidje, dat Vleezige Blaadjes heeft en ongesteelde Bloemen. De Kelken zyn Trechterachtig, in vyven gedeeld, Vliezig, met een kleinen, vlakken, gekleurden Rand.

X. *Prostrata.* Leggend.

(10) Loogkruid, *dat Heesterachtig is, met Liniaale, gehaairde, ongedoornde Bladen.*

Deeze Soort, die ook in Spanje schynt voort te komen, groeit overvloedig in de Zuidelyke deelen van Siberie. PALLAS heeftze, in zyne Rei-

(8) *Salsola* Herbacea diffusa &c. Chenopodium hirsutum. *Sp. Plant.* I. p. 221. Kali minus villosum. C. B. *Pin.* 289. Kali parvum hirsutum. J. B. *Hist.* III. p. 702.

(9) *Salsola* Sublignosa diffusa &c. *Mant.* 54. Anthylloides rotundifolia Sicula BOCC. *Mus.* II. p. T. 34. Pedicularis minima polyclonos humifusa. BARR *Rar.* 214. T. 275.

(10) *Salsola* Frutescens Fol. linearibus &c. Salsola Lignosa. LOEFL. *It.* 131. PALL. *Itin.* I. p. 490. T. 5. GMEL *Sib.* III. T. 18. f. 2. T. 19. f. 1. & Tab. 20. BUXB. *Cent.* I. T. 15. & T. 11. f. 2.

Reize, afgebeeld en merkt aan, dat dit Kruid, aan de Zandige Oevers van de Irtisch, het Helm behulpzaam zy, om de verstuiving van het Zand te bepaalen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(11) Loogkruid, *dat Heesterachtig is, met spits Eyronde Vleezige Bladen.* XI. *Salsola vermiculata.* Wormbladig.

Op de Heuvelen, omstreeks Madrit, vondt de Heer LOEFLING deeze, zo wel als de voorgaande, overvloedig groeijen. Dus kwam den Heer PALLAS in Siberie ook deeze, zo wel als de anderen voor. De groote Kelken, van eene geelachtige Kleur, zig als Bloemen vertoonende, versieren dit Gewasje, dat Blaadjes als Hey of Tamarisch heeft en niet veel meer dan een Voet hoog groeit, ongemeen. Het ziet uit den groenen witachtig, doch wordt vervolgens byna geheel grys.

(12) Loogkruid, *dat Heesterig is en regtopstaat, met Draadswys' dunne stompachtige Bladen.* XII. *Fruticosa.* Heesterig.

Dee-

(11) *Salsola* Frut. Fol. Ovatis acutis Carnosis. LOEFL. *Itin.* 129, 182. Kali Frut. Ericæ folio. BUXB. *Cent.* I. p. 8. T. 14. f. 1. Kali geniculatum aphyllanthes &c. BARR. *Rar.* 501. T. 215, 216.

(12) *Salsola* Fruticosa erecta &c. Chenop. Fol. linearibus &c. *H. Cliff* 86. R. *Lugdb.* 220. GUETT. *Stamp.* 2. p 425. Chenop. Sedi folio minimo. DU HAM. *Arbr.* I. p. 163. T. 62. Lerchea Fol. obtusis. HALL. *Gott.* 21. Kali spec. Verm. marina Arborescens. J. B *Hist.* III. p. 704. Anthyll, Chamæpit.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze, aan de Zeekusten van Vrankryk, Spanje en Perſie voorkomende, is, gelyk verſcheide anderen, bevoorens tot het Ganzevoet betrokken geweest. MUNTING noemtze *Klein Boomachtig Huislook*, om dat de Blaadjes naar 't zelve gelyken: doch de Slakhoornachtige Zaadjes brengenze hier t'huis. Zy groeit ook op onze Zeekuſten.

XIII. *Salſola muricata.* Gedoornde.

(13) Loogkruid, *dat Heeſterig is en uitgebreid, met ruige Takjes, en de Kelken gedoornd heeft.*

Men ziet hier de reden van den bynaam. 't Gewas is *Zee-Ganzevoet* met Roedswyze Takjes van BUXBAUM getyteld. Het groeit in de Zuidelyke deelen van Europa en in Egypte, zegt LINNÆUS.

De Petersburgſche Hoogleeraar PALLAS heeft op zyne Reize door de Zuidelyke deelen van Siberie, in den jaare 1768 en vervolgens, aan de Zout-Meiren en Moerasſen, beooſten de Kaspiſche Zee, verſcheide Soorten van Loogkruid, met die der Europiſche Kuſten byna overeenkomende, doch ook eenige nieuwe, daar van verſchillende, gevonden. De meeſten zyn door

pit. ſrut. C. B. *Pin.* 282. Sedum minimum Arborescens. MUNT. *Hiſt.* 469.

(13) *Salſola* Fruticoſa patula, Ramulis hirſutis &c. *Mant.* 54, 512. Chenop. marit. Ramulis Virgaris. BUXB. *Cent* III. p. 27. T. 49? Basſia muricata. ALLION *Aliis*, 177. T. 4. f. 2.

door zyn Ed. afgebeeld en omstandig beschree- ven. Dus is door hem een *Salsola Arbuscula* waargenomen, doende zig als een Boompje voor, geheel Houtig, doch weinig meer dan een Voet hoog groeijende. Deeze schynt aan het Heesterige Loogkruid van den Ridder naby te komen. Voorts heeft hy een *Hysopbladig*, dat dikwils een Elle hoog groeit, 't welk de Vlaschbladige Wollige Kali van BUXBAUM scheen te zyn: een *Huislookachtig*, welke zyn Ed. acht misschien het Ruige Loogkruid te kunnen zyn, van LINNÆUS. Een *Salsola oppositiflora* was zyn Ed., op dorre drooge Velden, aan de Jaik, met de *Rosacea*, doch niet zo overvloedig, voorgekomen Eindelyk maakt hy ook gewag van een *Gewold Loogkruid*, zynde een zeer fraaije Soort, in de jongheid geheel bezet met lange witte Wolligheid, die zy naderhand voor een gedeelte, doch nooit aan 't end der Takken, aflegt. Zy groeide zelden twee Voeten hoog, hebbende ronde Vleezige stompe Bladen. De Bloemen waren schoon geel, met Roozekleurige Meelknopjes; 't welk dezelve van alle anderen onderscheidt.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

Wylen de Heer FORSKAOHL, van de Deensche bezending naar Arabie, vondt aan de Oevers van de Middellandsche Zee, by Alexandrie en elders, behalve de gewoone Kali, ook verscheide nieuwe Soorten van dit Geslagt. Hy oordeelt, dat de Glad- en Ruigbladige weezentlyk in Soort verschillen en dat de zoom- pjes

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

pjes der Kelken eigentlyk behooren tot de Vrouwelyke of Gelubde Bloemen, hoedanigen 'er, zegt hy, in de meeste Soorten van Loogkruid veel voorkomen. By de Pieramieden van Egypte, in het Stuifzand, vondt hy 'er eene met *gewrichte* Bloemtakjes, zonder eenige Bladen: een andere, met *gedoornde* Takjes, by de Grafholen van Alexandrie: een derde, die de Takjes als *geschubd* heeft, by Lohaja, op dorre plaatsen. Voorts een *Langbladig* en een *Enkelblikkig* Loogkruid, by Buckier, tusschen Alexandria en Rosette, enz. (*).

ANABASIS. Zoutdruif.

De Kenmerken van dit Geslagt, waar op de andere naam van het Zee-Druif (*Ephedra*) is toegepast, zyn: een driebladige Kelk, een vyfbladige Bloem; de Vrugt een eenzaadige Bezie, met den Kelk omgeven.

Het bevat drie Soorten, allen tot Europa en Asia behoorende; als

I. *Anabasis aphylla.* Bladerlooze.

(1) Zoutdruif, *die Bladerloos is, met uitgerande Leedjes.*

Dee-

(*) *Flora Ægyptiaco-Arabica.* Hafniæ. 1775.

(1) *Anabasis* aphylla Articulis emarginatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 309. p. 196. *Veg.* XIII. Gen. 312. p. 218. *Am. Acad.* II. p. 347. GRON. *Orient.* 73. Kali Bacciferum &c. BUXB. *Cent.* I. p. 11. T. 18. Salsola Baccifera Salicorniæ facie. GMEL. *Sib.* III. p. 101. T. 18. Kali geniculatum alterum & minus. C. B. *Pin.* 289.

Deeze Soort, tot welke de *Beziedraagende Kali* van BUXBAUM, welke de gedaante van Salicornia heeft, betrokken wordt, groeit aan de Oevers der Kaspische Zee en verder Oostwaards aan de Zout-Moerassen in 't midden van Asie. RAUWOLF vondtze ook by Tripoli in Syrie, en noemtze *Kali der Arabieren*. Men wil dat van dit Kruid, 't welk de Ingezetenen *Schinan* heeten, aldaar een soort van Souda bereid wordt, tot het Zeep maaken zeer bekwaam.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Digynia.*

(2) Zoutdruif *met byna geknodste Bladen,*

II. *Anabasis Foliosa.* Gebladerde.

Van deeze, ook aan de Oevers der Kaspische Zee en elders onder de Zoutkruiden in Asie voorkomende, heeft de Heer GMELIN insgelyks de Afbeelding mede gedeeld.

(3) Zoutdruif *met Elsvormige Bladen en drooge Vrugten.*

III. *Tamariscifolia.* Tamarischbladige.

Tot deeze Soort wordt het *Heesterige Spaansche Kali*, van TOURNEFORT, met Tamarischbladen, t'huis gebragt. De Heer LOEFLING, niettemin, betrekt dezelve tot het Wormbladige Loogkruid, voorgemeld. Het is een Heestertje met zeer gladde witte Takjes; Elsvormi-

(2) *Anabasis* Fol. subclavatis. BUXB. *Cent.* I. p. 19. T. 19. f. 1. Salsola Fol. incrassatis obtusis &c. GMEL. *Sib.* III. p. 99.

(3) *Anabasis* Fol. Subulatis, Pericarpiis exsuccis. Kali Fruticosum Hisp. Tamarisci folio. TOURNF. *Inst.* 247.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

mige driekantige Bladen; geaairde enkelde Bloemen, van de gezegde Kenmerken. Het Vrugtbeginzel loopt uit in een Elsvormigen Styl, met drie ſtompe Stempels.

Cretacea. Krytige.

Op de Kryt- en Kley-Heuvelen van 't Gebergte Itſchka, in de Woeſtyn der Kalmukken, vondt de Heer PALLAS een zeer aartig Plantje, dat zyn Ed. *Anabaſis Cretacea* noemde, om dat de Vrugt veel overeenkomst met dit Geſlagt hadt, hebbende hy de Bloemen daar van niet gezien. Het heeft een dikken Penwortel, die van boven Takjes uitgeeft, niet boven de twee Duimen lang, 't eenemaal uit rondachtige Leedjes beſtaande, als die der Vygplant in elkander gewricht, en ſommigen op zyde Vrugtdraagende (*).

CRESSA. Zoutbloem,

Een vyfbladige Kelk; een Trompetachtige Bloem, die de Meeldraadjes op het Pypje heeft zitten en een tweekleppige, eenzaadige Vrugt; zyn de byzondere Kenmerken van dit Geſlagt.

I. *Creſſa Cretica.* Cretiſch.

Het hadt, volgens den Ridder, maar ééne Soort (1), die den bynaam van *Cretiſche*, naar de

(*) PALLAS *Reizen.* I. Theil, bladz. 493. Tab. K.

(1) Creſſa. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 310. *p.* 197. *Veg.* XIII. Gen. 313. p. 218. *Am. Acad* I. p. 395. GOUAN *Monsp.* 127. GER *Prov.* 319. Anthyllis. ALP. *Exot.* 157. T. 156. Quamoclit minima &c. TOURNF. *Inſt* Cor. 4. Chamæpitys incana &c. C. B. *Pin.* 249. Lyſimachiæ ſpicatæ purp. affinis. PLUK. *Alm.* 236. T. 43. f. 6.

de Groelplaats, voort. Men vindt het, evenwel, ook in Languedok en in Provence, aan de Zeekuft, des Zomers, in uitgedroogde Moerasfen, en by Rome aan de Monden van den Tyber, als ook in Griekenland. TOURNEFORT heeft het zeer kleine, leggende *Moeras-Quamoclit*, met Bladen van Duizendgrein, geheten. C. BAUHINUS ftelt het voor, onder den naam van *Gryze Veld-Cypres* met zeer kleine Blaadjes. Men wil, dat het de *Anthyllis* zy, van ALPINUS, die dezelve befchryft als een Plantje van een Handpalm hoog, maakende een digt Heeftertje uit, dat aan de enden der Takjes langwerpig ronde Zaadhuisjes draagt, van grootte als Tarwegraan. Hetzelve hadt een Zoutigen Smaak, zynde tevens wat famentrekkende en opdroogende: des een Wondmiddel, en in Afkookzel dienftig tot de Waterloozing en voor 't Graveel.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

De Heer FORSKAOHL heeft in Arabie een Plantje gevonden, 't welk hy *Cresfa Arabica* noemde, groeijende, met Draadachtige Stengetjes, een Span hoog. Dit hadt ovaale Blaadjes en enkelde Steeltjes in de Oxelen, met eenbladige Klokswyze Bloemen van een half Duim breed. De Meeldraadjes waren in de bodem van de Bloem ingeplant, en, alzo hy de Vrugt niet hadt gezien, kan het met weinig zekerheid hier t'huis gebragt worden (*).

STE-

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 54.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

STERIS. Pyltjes-Bloem.

De Kelk is in vyven gedeeld, de Bloem Raderachtig, de Vrugt een Bezie, die veele Zaadjes bevat in eene holligheid.

I. *Steris Javana.* Javaansche.

Hier van is ook maar ééne Soort bekend (1), welke den bynaam van *Javaansche*, wegens haare afkomst, voert. Het Plantje is Kruidig, in de gedaante van de Spaansche Peper, doch kleiner en zeer Takkig, met overhoekse, gesteelde, langwerpig ovaale, gladde Bladen, overhoeks. De Bloemsteeltjes komen of tegenover dezelven, of in de Oxelen, of aan 't end der Takjes, eenigszins verdeeld of eenbloemig voort. De Bloemen zyn blaauw en van grootte als die der Spaansche Peper.

De Heer N. L. BURMANNUS heeft, onder deezen naam, een Plantje afgebeeld, 't welk aan de Kust van Koromandel, op Waterige plaatsen, groeit, en in eenige opzigten hier mede strookt. Hetzelve, zegt zyn Ed., heeft vyf Elsvormige Meeldraadjes, van langte als de Kelk, met Pylswyze Knopjes, en hier van heeft men dit Geslagt, in 't Hoogduitsch, *Pfeilblume* geheten (*). Dat 'er echter ook zodanige Meelknopjes in andere Planten voorkomen, heb ik hier voor getoond *.

* Bl. 573. Pl. XLII. *Fig.* 2.

GOM-

(1) Steris. *Syst. Nat.* XIII. Gen. 1254. p. 218. *Mant.* 54. Steris Aquatica BURM. *Fl. Ind.* p. 73. T. 39. f. 3.

(*) LINN. *Gatt. der Planten*, uberzetst von J. J. PLANER. Gotha 1775. p. 211.

GOMPHRENA. Rondbloem.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

De Kelk is gekleurd, de buitenste drieblabladig, met twee samenluikende gekielde Blaadjes: de Bloemblaadjes zyn ruuw en Haairig. De Bloem heeft een Cylindrisch Honigbakje, dat vyftandig is. De Styl is ten halve in tweeën gedeeld: het Zaadhuisje eenzaadig.

In dit Geslagt zyn zeven Soorten, altemaal haare Groeiplaats hebbende in Oost- of Westindie.

(1) Rondbloem *met een opstaande Steng, Eyrond Lancetvormige Bladen, enkelde Hoofdjes en tweebladige Bloemsteeltjes.* — I. *Gomphrena Globosa.* Jaarlykse.

RUMPHIUS heeft deeze, die in Oostindie groeit, de *Ronde Bloem* getyteld, welke naam op alle die van dit Geslagt eenigermaate past. Deeze is onder 't Geslagt van *Amaranthoides* by TOURNEFORT begreepen. Zy komt met Zilverkleurige of witte en met paarsche Bloemhoofdjes voor. De Bladen worden by die van Bernagie vergeleeken. Het groeit aldaar twee of drie Voeten hoog en is hier bekend in de Hoven, daar men het alle Jaaren zaait. In Oostindie

(1) *Gomphrena* Caule erecto &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 311. p. 197. *Veg.* XIII. Gen. 314. p. 219. *H. Cliff. Ups.* &c. R. *Lugdb.* 418. Amaranthoides Lychnidis folio. TOURNE. *Inst.* 654. Amarantho affinis Ind. Orientalis &c. BREIN *Cent.* T. 51. Flos globosus. RUMPH. *Amb.* V. p. 289. T. 100. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

die gebruikt men de Bloemen, tot sieraad, op Bruiloften en Gastmaalen; om dat dezelven lang duuren, zonder te verwelken. De Franschen noemen het, deswegen, de Roode *Immortelle* der Tuinlieden.

II. *Gomphrena perennis.* Overblyvende.

(2) Rondbloem *met Lancetvormige Bladen en tweebladige Hoofdjes; de Bloempjes met eigen Kelkjes onderscheiden.*

Deeze Soort is uit Zaaden, van Buenos Ayres afkomstig, in de Elthamse Tuin geteeld. Zy heeft bleek geele Bloemen, die in losse Hoofdjes vergaard zyn en eenigermaate gekranst of gestraald.

III. *Hispida.* Stekelige.

(3) Rondbloem *met een opstaande Steng, tweebladige Hoofdjes en gekartelde Bladen.*

Hier komen de Hoofdjes uit de Oxels der Bladen voort: de Bloemen zyn blaauwachtig. Op Malabar is de Groeiplaats.

IV. *Brasiliensis.* Brasiliaansche.

(4) Rondbloem *met Eyrond langwerpige Bladen, een opstaande Steng, en gesteelde, Klootronde, naakte Bloemhoofdjes.*

Deeze

(2) *Gomphrena* Fol. Lanceolatis &c. Amaranthoides perenne &c. DILL. *Elth.* 24. T. 20. f. 22.

(3) *Gomphrena* Caule erecto, Capit. diphyllis &c. Min - Angani. *H. Mal.* IX. p. 141. T. 72. BURM. *Fl. Ind.* p. 73.

(4) *Gomphrena* Fol. ovato - oblongis, Caule erecto &c. *Am. Acad.* 4. p. 210. Amarantho affinis Brasiliana. BREYN. *Cent.* T. 52.

Deeze is de Brasiliaansche naar de Amaranth gelykende Plant, met kleine ronde Bloemen, van BREYN afgebeeld. Zy heeft de Hoofdjes fyner geschubd, kleiner en op Steeltjes voortkomende uit de mikjes der Bladen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(5) Rondbloem *met een opstaande gearmde Steng, enkelde ongesteelde end-Hoofdjes en Zaagtandige Kelken.*

V. *Gomphrena ferrata.* Zaagtandige.

(6) Rondbloem *met een opstaande Steng en afgebrokene Bloem-Aairen.*

VI. *Interrupta.* Afgebrokene.

(7) Rondbloem *met gepaarde, tweedeelige driekoppige Steeltjes, het middelste Hoofdje ongesteeld.*

VII. *Flava.* Geele.

Deeze drie, door het gezegde wel onderscheiden, hebben haare Groeiplaats in Amerika en de Westindiën.

NAMA.

Dit Geslagt heeft een vyfbladigen Kelk en eene vyfdeelige Bloem; het Zaadhuisje eenhokkig, tweekleppig. Twee Soorten, beiden uitheemsche, zyn 'er in vervat, als volgt.

(1) Na-

(5) *Gomphrena* Caule erecto Brachiato &c.

(6) *Gomphrena* Caule erecto, Spicâ interruptâ. R. *Lugd.* 419.

(7) *Gomphrena* Pedunculis oppositis bifidis tricapitatis. Gomphr. pedunculis ad Alas geminatis. *H. Cliff.* 87.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

I. *Nama Zeylanica.* Ceylonsche.

(1) Nama *met een opstaande gladde Steng, Liniaale Bladen en getroste Bloemen.*

Deeze groeit op Ceylon, als ook by Madrass aan de Kust van Koromandel, zynde Muur, naar Eerenprys gelykende, met Bladen van Genadekruid, door PLUKENET getyteld. Het Stengetje is een half Voet hoog, Takkig met smal Lancetvormige Bladen overhoeks, die effen zyn en uitgebreid, geevende uit de Oxcelen opstaande Trosjes, met overhoekse Bloempjes.

II. *Jamaicensis.* Jamaikasche.

(2) Nama *met leggende Stengen, Eyronde Bladen en eenzaame Bloemen.*

Hier behoort een Gewas, door BROWNE op Jamaika gevonden en afgebeeld, dat de Bloem eenbladig en Cylindrisch heeft, met vyf Tandjes, van langte als de Kelk.

HYDROLEA. Water-Olyf.

Een vyfbladige Kelk; een Raderachtige Bloem, die de Meeldraadjes van onderen Hartvormig heeft: het Zaadhuisje tweehokkig tweekleppig, met veel kleine Zaadjes.

Dus

(1) *Nama* Caule erecto glabro, Fol. linearibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 314. p. 198. *Veg.* XIII. Gen. 317. p. 219. Nama. *Am. Acad.* I. p. 395. *Fl. Zeyl.* N. 117. T. 2. KNIPH. *Orig.* 4. Præf. Anagallis Zeylonica aq. BURM. *Zeyl.* 19. Alsine Veronicæ affinis, Gratiolæ folio. PLUK. *Alm.* 22. T. 130. f. 2.

(2) *Nama* Caule decumbente &c. BROWN. *Jam.* 185. T. 18. f. 2.

Dus zyn de Kenmerken opgegeven van dit IV.
Geslagt, 't welk maar ééne Soort (1) heeft, AFDEEL. V.
groeijende in Zuid-Amerika, en aldaar door den HOOFD-
Heer LOEFLING waargenomen. De Stengen STUK.
zyn opstaande, een Voet hoog, met overhoek- I. *Hydrolea*
se Takken: de Bladen Lancetvormig, onge- *spinosa.*
steeld, Haairig en Lymerig kleevende, met Doorn- Gedoorn-
tjes in de Oxelen. Weinige, digt getropte Bloe- de.
men, die hoog blaauw van Kleur zyn, komen aan 't end der Takjes voor.

SCHREBERA.

Een vyfdeelige Kelk, een Trechterachtige Bloem met de vyf Meeldraadjes in de Keel en even zo veel Schubbetjes, tot het Honigbakje behoorende, aan 't onderste der Meeldraadjes aangegroeid: de Vrugt tweehokkig, met enkele Zaaden.

Zo komen de Kenmerken voor, van dit Ge-
Geslagt, 't welk ééne Soort bevat (1), die I.
door den Heer SCHREBER aan de Kaap is *Schrebera Schinoides.*
waargenomen. Zy maakt een klein Heestertje Kaapse.
uit, met ronde Wollige Takjes en overhoekse Lancetvormige Blaadjes, die aan de Punt drie of vyf Tandjes hebben, glad, met zeer korte Wol-

(1) Hydrolea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 315. p. 198. *Veg.* XIII. Gen. 318. p. 220. Planta lacustris s. palustris spinosa. LOEFL. *It.* 310. 399.

(1) Schrebera. *Syst. Nat.* XII. Gen. 316. p. 198. *Veg.* XIII. Gen. 319. p. 220. Schinus Myricoides. *Sp. Plant.* p. 1662.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Tweewyvige.* Wollige Steeltjes. De Bloemsteeltjes, veelen by elkander aan het onderste der Takjes voortkomende, zyn Draadachtig dun, zeer lang en Takkig, met dergelyke, overhoekse, eenbloemige Voetjes der Bloemen, die wit zyn. Het draagt eene Steenachtige Vrugt.

HEUCHERA.

Dit Geslagt, naar den Kruidkundigen HEUCHERUS, die omtrent het begin deezer Eeuw Hoogleeraar te Wittenberg was, benoemd, heeft vyf Bloemblaadjes, welke in den Kelk zyn ingeplant, en het Zaadhuisje is tweehokkig met twee Snuiten.

I. *Heuchera Americana.* Virginische. De eenigste Soort daar van (1), in Noord-Amerika waargenomen, is een Kruid, welks Bladen veel naar die van de Sanikel gelyken. Het heeft een lange Pluim van Mosachtige Bloemen, vuil paarschkleurig. Dezelve bestaan uit vyf zeer smalle Blaadjes en vyf Meeldraadjes met geelachtig roode Topjes, volgens BOERHAAVE, die dit Kruidje tot de Mitella heeft t'huis gebragt; doch aanmerkt, dat men het, wegens de gestalte, tot de Geum betrekken zou kunnen. HERMANNUS hadt het Amerikaansche Cortu-

(1) Heuchera. *Syst. Nat.* XII. Gen. 317. p. 193. *Veg.* XIII. Gen. 320. p. 220. *H. Cliff.* 82. GRON. *Virg.* 39. R. *Lugdb.* 437. Cortusa Americana Flore squallide purpureo. HERM. *Parad.* 131. T. 131. Sanicula f. Cortusa Americana Spicata &c. PLUK. *Alm.* 332. T. 58. f. 3. Mitella Americana &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 208.

tusa of *Berg Primula Veris* getyteld. Het groeit natuurlyk in Virginie.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

VELEZIA.

Een kleine vyfbladige Bloem, met een Draadachtig duunen vyftandigen Kelk, en een eenhokkig Zaadhuisje, dat veele Zaadjes inhoudt, die op een enkele ry geplaatst zyn.

I. *Velezia rigida.* Styve.

Dus komen de Kenmerken voor van dit Geslagt, welks eenige Soort (1) in de Zuidelyke deelen van Europa groeit. Van C. BAUHINUS vindt menze *Wilde zeer kleine Lychnis*, met een klein Blommetje, genaamd. By Montpellier wordt het, zegt hy, *Allerkleinste Santorie* geheten. Hy vondt het aldaar met een Stengetje van drie of vier Duimen hoog, met Leedjes en gearmd, hebbende zeer kleine spitse Blaadjes en smalle styve Bloemsteeltjes, een paarschachtig Bloempje, van vyf Hartvormige Blaadjes, draagende. Een Handpalm hoog, by Florence aan de kanten der Akkeren groeijende, hadt hy het naderhand van BURSERUS bekomen. De Heer GOUAN zegt, dat het, zelfs by Montpellier, anderhalve Handpalm hoog voor-

(1) Velezia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 447. p. 198. *Veg.* XIII. p. 220. GOUAN *Monsp.* 185. GER. *Prov.* 412. Silene Fol. Subulatis SAUV. *Monsp.* 145. Lychnis sylv. minima exiguo flore. C. B. *Pin.* 206. *Prodr.* 103. Lychnis corniculata minor. BARR. *Rar.* 665. T. 1018, 1017. BOCC. *Mus.* II. p. 50. T. 43. Knawel minus Foi. Cariophyllæis. BUXB. *Cent.* II. p. 41. T. 47.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

voorkomt. Het groeit ook op drooge dorre Landen in de Zuidelyke deelen van Provence.

SWERTIA.

De Ridder heeft dit Geslagt benoemd naar den bekenden SWERTIUS, die de Kruidkunde met zo veele fraaije Afbeeldingen heeft verrykt. Het heeft een Raderachtige Bloem, met Honigvoerende Gaatjes aan 't Grondstuk der Slippen; zynde het Zaadhuisje eenhokkig en tweekleppig. Vyf Soorten komen 'er in voor, als volgt.

I. *Swertia perennis.* Gestipte.

(1) Swertia *met vyfdeelige Bloemen en ovaale Stoelbladen.*

Deeze, haar Groeiplaats hebbende op Bergen in Switzerland, Beijeren en Vrankryk, wordt *Breedbladige Moeras-Gentiaan* geheten van BAUHINUS. CLUSIUS verhaalt, dat, toen hy zig, nu byna tweehonderd Jaar geleeden, te Londen bevondt, hem de afbeelding en beschryving daar van werdt medegedeeld door Doktor PENNÆUS, die dit Kruid *gestippelde Gentiaan* noemde. De Steng was Knoopig, een Elle hoog, met Bladen als de gemeene Gentiaan, om laag gesteeld,

(1) *Swertia* Corollis quinquefidis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 318. p. 199. *Veg.* XIII. Gen. 321. p. 220. Swertia. *H. Cliff.* 53. R. *Lugdb.* 433. Gentiana Cor. laciniis Nectario gemino notatis. MONN. *Obs.* 154. Gentiana palustris latifolia. C. B. *Pin.* 188. Gentiana punctata Pennæi. CLUS. *Pann.* 290. *Ic.* 292. BARR. *Rar.* T. 91. HALL. *Helv.* 479.

ſteeld, de bovenſten ongeſteeld, uit wier Oxcelen, omtrent in 't midden van de Steng, en verder opwaards, drie- of tweebloemige Bloemſteeltjes ſprooten. De Bloemen, blaauwachtig van Kleur, waren zeer fraay getekend met zwarte Stippen en hadden vyf Draadjes aan 't end geel. Zy zyn zeer diep ingeſneeden, en in ieder hoek komen twee ronde Kliertjes voor, die van eene donkere paarſch blaauwe Kleur zyn, maakende een zeer zonderling Honigbakje uit, in geene andere Plant bekend, zegt LINNÆUS.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(2) Swertia *met vyfdeelige Bloemen, de endbloem in zesſen gedeeld, de Bloemſteelen zeer lang en de Bladen Liniaal.*

II. *Swertia difformis.* Mismaakte.

In Virginie groeit deeze, die zeer lange, naakte, eenbloemige Bloemſteelen, tegenover elkander, heeft, en zeer ſchoone witte Bloemen, met Lancetvormige Slippen. Het Kruid dient in Koortſen, Geelzugt, Blaauwſchuit en de Jicht, doch inzonderheid, zegt men, tegen een Dolle Honds Beet. Sommigen hebben het tot de Kleine Santorie betrokken.

(3) Swertia *met vyfdeelige Bloemen en Lancetswys' Liniaale Bladen.*

III. *Rotata.* Platbloemige.

(4) Swer-

(2) *Swertia* Corollis quinquefidis, terminali ſexfidâ &c. Gentiana Fol. linearibus acuminatis &c. GRON. *Virg.* 30, 40.

(3) *Swertia* Coroll. quinquef. Fol. Lanceolato-linearibus. GMEL. *Sib.* IV. p. 114. T. 53. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Swertia *met vierdeelige vierhoornige Bloemen.*

(5) Swertia *met vierdeelige ongehoornde Bloemen.*

IV. *Swertia Corniculata.* Gehoornde.

V. *Dichotoma.* Gegaffelde.

Deeze drie zyn in Siberie waargenomen, door wylen den Heer GMELIN, en door denzelven niet alleen afgebeeld, maar ook beschreeven. De eerste, die ook op Ysland voorkomt, groeit een Span hoog.

GENTIANA. Gentiaan.

Dit Geslagt heeft een onbepaalde Bloem: want dezelve is wel by de meesten in vyven, doch by sommigen ook in vieren, by anderen in zessen of agten gedeeld, en het getal der Meeldraadjes volgt deeze verdeeling. De Mond of Keel gaapt in sommigen wyd, in anderen is dezelve geplooid, in eenigen met Haairtjes gesloten; anderen hebben de Slippen met Franje: anderen gesternd, met kleine Blaadjes daar tusschen. Ook is de Bloem in sommige Soorten Trechterachtig, in sommigen Klokvormig zonder Pyp. De Vrugt is bestendig; een langrond Zaadhuisje van boven spits, eenhokkig, tweekleppig, bevattende veele Zaadjes. Het is met den tweedeeligen Stempel, die zonder Styl op 't Vrugtbeginzel zit, gekroond.

In

(4) *Swertia* Cor. quadrifidis quadricornibus. GMEL. *Sib.* utsupra f. 3.

(5) *Swertia* Cor. quadrif. ecornibus. GMEL. *Sib.* uts. f. 2.

In 't zelve komen thans een-en-dertig Soorten voor, waar van de negen eerſten de Bloemen in vyven gedeeld en byna Klokvormig; de zestien volgende dezelven Trechterachtig en de zes laatſten niet in vyven gedeeld hebben. Ver de meeſten zyn Europiſche Planten. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

* De Bloemen vyfdeelig en byna Klokvormig. I. *Gentiana lutea.* Geele.

(1) Gentiaan *met byna vyfdeelige, Råderachtig, gekranſte Bloemen en Scheedachtige Kelken.*

Dit is de *groote geele Gentiaan*, die byna op alle hooge Gebergten van ons Wereldsdeel groeit en gebruikt wordt in de Apotheeken. In 't Noorden, evenwel, is zy zo gemeen niet als in Switzerland, alwaar men niets gemeener aantreft op Jura en de Alpen, zelfs op laage plaatſen, zo de Heer HALLER aanmerkt. Men vindtze, volgens zyn Ed., by DODONÉUS zeer wel afgebeeld. LOBEL heeft even de zelfde figuur. Haar Steng ſchiet, ongetakt, tot twee Ellen hoogte op, hebbende om laag breede, Eyronde, vyfribbige geſteelde Bladen, zeer naar die van

(1) *Gentiana* Corollis ſubquinquefidis rotatis ſubverticillatis &c. Gent. Fl. confertis &c. *H. Cliff. Fl. Suec. Lapp. Mat. Med.* R. *Lugd.* 432. GOUAN *Monsp.* 128. Gentiana major lutea. C. B. *Pin.* 187. Gentiana. CAM. *Epit.* 415. DOD. *Pempt.* 342. Gentiana major. LOB. *Icon.* 308. Aſterias. RENEALM. *Sp.* 64. T. 63.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

van Weegbree gelykende; doch de bovensten zyn smaller en ongesteeld. De Steng is hol, een Vinger dik en met Leden, aan welken digte Kransjes voortkomen van Bloemen met Takkige Steeltjes, door Bladkroontjes onderschraagd. De Bloem is diep ingesneeden, met lange Slippen, van vyf tot agt, geel met veele Stippen, en Raderachtig uitgebreid van een kort Pypje. Onder aan het Vrugtbeginzel zyn zo veel groene Kliertjes als de Bloem Slippen heeft. De Zaaden zyn breed en plat, Hartvormig Eyrond, Bladerig gerand en byna geel. De Wortel is lang, dik en rond, insgelyks geelachtig van Kleur.

De Italiaanen, Spanjaarden en Franschen, behouden met ons den Latynschen naam, *Gentiana*, by de Ouden zeer bekend. De Engelschen noemen het Kruid ook *Felworth* en de Duitschers *Entzian* of *Bitterwurzel*, wegens den Smaak van bitterheid, waar in het uitmunt. Men gebruikt den Wortel, inzonderheid, in de Geneeskunde, wegens deszelfs Maagversterkende hoedanigheid. Tegen Koortsen, tegen de Wormen en andere Ongesteldheden, kan men denzelven met voordeel ingeeven. Men heeft hem ook tegen 't Podagra, de Jicht en den Steen, geroemd. Hy komt in verscheide Winkelmiddelen. Uitwendig, als een Steekwiek, maakt men 'er in Fistelen somtyds gebruik van. De Gentiaan dient om verscheide dingen voor 't bederf te bewaaren en is als een Tegengift zelfs van

de

de Pest en van een Dolle Honds Beet, van ouds beroemd. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Gentiaan *met byna vyfdeelige, Klokswyze, gekranste Bloemen en geknotte Kelken.* II. *Gentiana purpurea.* Paarsche.

De groote *paarsche Gentiaan*, groeijende op dezelfde Gebergten, is van de voorgaande niet aanmerkelyk verschillende, dan dat de Bladen een weinig spitser zyn, de Kelken stomper en de Bloem Klokvormig, paarsch van buiten, van binnen bleek met roodachtige Vlakken. De Steng groeit ook zo hoog niet; maar de Wortel is veel grooter; somtyds wel een Arm dik en twee Voeten lang, van buiten gestreept en van binnen wit zynde. Men acht hem bitterer en kragtiger te zyn dan de voorgaande. Zy komt ook met witte Bloemen voor, en men vindt, by CLUSIUS van eene Berg-Gentiaan met blaauwe Bloemen gewag gemaakt: doch dit zal die van PENNÆUS zyn, behoorende, gelyk wy gezien hebben, tot het voorgaande Geslagt.

(3) Gentiaan *met byna vyfdeelige Bloemen, die* III. *Punctata.* Gestippelde.

(2) *Gentiana* Cor. subquinquefidis &c. Gent. Fol. imis petiolatis &c. HALL. *Helv.* 478. Gent. major purpurea. C. B. *Pin.* 187. OED *Dan.* T. 50. Gent. major alia. CAM. *Epit.* 416. CLUS. *Pann.* 277. Coilantha. RENEALM. *Sp.* 65.

(3) *Gentiana* Cor. subquinquefidis &c. Gentiana major Flore punctato. C. B. *Pin.* 187. Gent. Fol. ovatis, Fl. Campaniformibus verticillatis. HALL. *Helv.* 478. Gent. major pall. punctis distincta. CLUS. *Pann.* 280.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

die Klokvormig en gestippeld zyn; de Kelken vyftandig.

De Heer JACQUIN beeldt een Gentiaan af, daar zyn Ed. den bynaam van *Gestippelde* aan geeft, op 't gezag van LINNÆUS. Dezelve heeft de Steng maar één of twee Voeten hoog en verschilt, zegt hy, weezentlyk van de Paarsche, hoewel de Bloemen ook die Kleur hebben. Onder duizenden, door hem met voordagt daar toe beschouwd, heeft gezegde Heer geen éénc in vyven, maar de meesten in zessen, eenigen in zevenen, verdeeld gevonden. De Meeldraadjes, tot een Cylinder samengelymd, zegt hy, omringen den Styl, gelyk in de geele en paarsche. Zy komt onder dezelven op de Oostenrykſche en nabuurige Bergvelden overvloedig voor, wordende derzelver Wortel aldaar van de Boeren, tot het maaken van bitteren Drank, als ook tot Geneesmiddelen voor het Vee, gebezigd.

Volgens den Heer HALLER heeft deeze de Bladen wat grooter. De Kelken vyftandig en kort (*), de Bloemen bleek met donker paarsche Stippen, komende dus byna overeen met die van CLUSIUS, welke bleekgeele Bloemen hadt met zwarte Stippen. In Siberie heeft de Heer GMELIN eene Verscheidenheid van deeze Soort

(*) *Solo Floris colore distincta a purpureâ.* HALLER. Vind ik thans in de laatste Uitgaave van het *Syst. Naturæ* : doch dit strydt tegen de beschryving van dien Heer alhier opgegeven.

Soort gevonden, met Liniaal Lancetvormige Bladen, en drievoudige end-Bloemen, op eigen Steeltjes, zynde geel met paarschachtige Stippen.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Gentiaan *met vyfdeelige Bloemen, die Klokvormig zyn, gepaard en ongesteeld; de Bladen de Steng omvattende.*

IV. *Gentiana Asclepiadea.* Smalbladige.

Dit is de Gentiaan met Zwaluwwortel-Bladen van CLUSIUS, welke door den Heer HALLER genoemd wordt, Gentiaan met Eyrond Lancetvormige Bladen, en ongesteelde Klokvormige Bloemen in de Oxelen. Zy heeft, volgens zyn Ed., de Stengen omtrent een Elle hoog en de Bloemen zyn blaauw. De Groeiplaats is, zegt LINNÆUS, op de Bergen van Switzerland, Oostenryk en Mauritanie. Zyn Ed. voegt 'er by, dat de Kelken zo lang zyn als de Bloem; als ook, dat de Bladen en Steng kruislings tegen elkander over staan (*). Dit laatste begryp ik niet; misschien zal het de Bloem willen betekenen. De Kroontjes zyn digt by elkander menigvuldig aan de Steng, waar van de Griek-sche naam door RENEALME is ontleend.

(5) Gen-

(4) *Gentiana* Cor. quinquefidis &c. Gent. Fol. ovato-lanceolatis. HALL. *Helv.* 478. Gent. Flor. lateralibus &c. *H. Cliff* 80. R. *Lugdb.* 432. Gentiana Asclepiadis folio C. B. *Pin.* 187 CLUS. *Pann.* 280. T. 281. Dasystephana. RENEALM. *Spec.* 67. T. 68.

(*) Folia & Caulis cruciatim opposita. *Sp. Plant.* 330.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Gentiaan *met vyfdeelige Klokvormige Bloemen, die tegen elkander overstaan en gesteeld zyn; de Bladen Liniaal.*

V. *Gentiana Pneumonanthe.* Kleine blaauwe.

Dit Kruid, groeijende op vogtige Hey-Velden door geheel Europa, als ook in onze Nederlanden, heeft een groote Klokvormige blaauwe Bloem, die naar de Kleur van Koornbloemen trekt; weshalve RENEALME deeze Soort *Cyana* heeft getyteld. Men vindt het, by DODONÆUS, onder den naam van *Herfst-Klokjes*, en LOBEL heeft de zelfde Afbeelding genoemd *Pneumonanthe*, dat Longbloem zou kunnen betekenen.

VI. *Saponaria.* Drieribbige.

(6) Gentiaan *met vyfdeelige Klokvormige Bloemen, die Buikig zyn en gekranst; de Bladen met drie Ribben.*

Deeze wordt *Virginische met Zeepkruids-Bladen* en eene lange blaauwe Bloem, van CATESBY geheten. Zy groeit 'er in Slooten, ruim anderhalf Voet hoog, en heeft regtopstaande Stengen, met lange spitse gepaarde Bladen.

(7) Gen-

(5) *Gentiana* Coroll. quinquefidis &c. Gent. Cor. terminalibus raris &c. *H. Cliff.* 80. *Fl. Suec.* 202, 238. R. *Lugdb.* 432. Gent. angustif. Autumn. major & Gent. palustris angustifolia. C. B. *Pin.* 188. Camp. Autumnalis. DOD. *Pempt.* 168. Pneumonanthe. LOB *Ic.* 309.

(6) *Gentiana* Coroll. quinquef. &c. Gent. Flor. Ventricosis. GRON. *Virg* 29, 40. Gent. Virg. Saponariæ folio. CATESB. *Car.* I. p. T. 70. SELIGM. *Vog.* III. DEEL, Pl. 40.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(7) Gentiaan *met vyfdeelige, Klokvormige, Buikige Bloemen en ruige Bladen.*

VII. *Gentiana Villosa.* Ruigbladige.

Deeze groeit ook in Virginie. Zy heeft de Bladen langwerpig en gespitst; de Bloemen van buiten geelachtig, van binnen gestreept.

(8) Gentiaan *met een vyfdeelige Klokvormige Bloem, langer dan de Steng.*

VIII. *Acaulis.* Ongestengde.

De Heer HALLER betrekt tot deeze Soort de *Gentianella Helvetia* van LOBEL en de Groote *Voorjaars-Gentiaan* van CLUSIUS. Het is een Kruidje, op Steenige plaatsen der Alpen in Switzerland, als ook op de Bergen van Oostenryk en de Pyreneen, overvloedig voorkomende. De Bladen, die Lancetvormig zyn, maaken een Roosje op den Grond, 't welk Bloemen uitgeeft, op enkelde Steeltjes, grooter zynde dan de geheele Plant, zegt HALLER. Zy zyn Klokvormig en hebben den Mond in vyven gesneeden, blaauw van Kleur, den Keel gestippeld. De Stempels kroonen het Zaadhuisje, dat groote ovaale gespitste Zaaden bevat.

(9) Gen-

(7) *Gentiana* Coroll. quinquefidis &c. Gentiana Flor. Ventricosis, Campanulatis erectis, quinquefidis, Fol. oblongis acuminatis leviter villosis. GRON. *Virg.* 145, 40.

(8) *Gentiana* Coroll. quinqnef. &c. Gent. Cor. Campanulata &c. *H. Cliff.* 81. R. *Lugdb.* 432. HALL. *Helv.* 477. SAUV. *Monsp.* 136. Gent. Alpina latif. & angustif. magno Flore. C. B. *Pin.* 187. *Prodr.* 97. Thylacitis. REN. *Spec.* 70. T. 68. Gentianella Helvetia. LOB. *Icon.* 310.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

IX. *Gentiana exaltata.* Amerikaansche.

(9) Gentiaan *met vyfdeelige gekroonde gekartelde Bloemen; de Bloemsteel zeer lang, gegaffeld aan 't end.*

Deeze *Amerikaansche* verschilt van de andere Soorten van dit Geslagt, en inzonderheid van de naastvoorgaanden, door een hooge regtopstaande Steng en door het Kroontje binnen de Klokvormige Bloem, die ook een Styltje heeft en de Zaadjes zyn zeer klein.

** De Bloemen vyfdeelig en Trechterachtig.

X. *Verna.* Voorjaars-Gentiaan.

(10) Gentiaan *met een vyfdeelige Trechterachtige Bloem, langer dan de Steng en getropte Stoelbladen die groot zyn.*

Op de hooge Gebergten van Europa komt deeze onder de anderen voor. CLUSIUS heeftze *Kleine Voorjaars-Gentiaan* getyteld. De figuur der Bloem, die uit een lange Pyp, welke zig aan 't end als in vyf Blaadjes uitbreidt, bestaat, onderscheidtze genoegzaam van de Agtste Soort, en de kortheid van den Steel of Steng, die maar twee Duimen lang is, van de Vyfde, wel-

(9) *Gentiana* Corollâ quinquef. &c. Centaureum minus Maritimum, amplo Fl. cœruleo. PLUM. *Sp.* 3. *Ic.* 81. f. 1.

(10) *Gentiana* Corollâ quinquefidâ Infundibuliformi &c. Gent. Flore unico tubuloso &c. HALL. *Helv.* 476. Gentiana Alpina verna major. C. B. *Pin.* 188. Gentianella verna minor. CLUS. *Hist.* 315. *Pann.* 287. LOB. *Ic.* 310. med. Ericoila. REN. *Sp.* 75. T. 68.

welke zo wel *Viola Calathiana* fchynt genoemd te zyn, als deeze. Volgens BOERHAAVE behoort zy mede tot de inlandfche Planten van onze Nederlanden. Volgens MYGINDUS gelykt zy meer naar eene Primula en is naauwlyks bitter, hebbende een grooten ronden, uitgeholden Stempel. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(11) Gentiaan *met een tiendeelige Trechterachtige gelyke Bloem, welke de buitenfte Slippen ruuwer heeft.* XI. *Gentiana Pyrenaica.* Pyreneefch.

Op de Pyreneefche Bergen groeit deeze, die naar de voorgaande wel wat gelykt, maar de Bloem heeft vyf buitenflippen, beurtlings met de anderen geplaatst en van onderen groen. De Bloem is anders blaauw, van binnen en van buiten. De Steng is leggende met opgeregte Takjes, ieder met ééne Bloem, zo lang als het Takje. De Bladen zyn fmal Lancetvormig.

(12) Gentiaan *met een vyfdeelige, Trechterachtige, eenigermaate Zaagtandige Bloem, de Bladen Lancetvormig Liniaal.* XII. *Pumila.* Naatjes-Gentiaan.

Deeze, op de tippen van den Schneeberg, by Weenen voorkomende en door den Heer JACQUIN afgebeeld, verfchilt van de volgende weinig. (13) Gen-

(11) *Gentiana* Corollâ decemfidâ &c. *Mant.* 55.

(12) *Gentiana* Cor. quinquefidâ, infundibuliformi fubferratâ &c JACQ. *Vind.* 215. *Obferv.* II. p. 29. T. 49. CAM. *Hort.* T. 15. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

XIII. *Gentiana Bavarica.* Beiersche.

(13) Gentiaan *met een vyfdeelige, Trechterachtige, Zaagswys' getande Bloem, en Eyronde ſtompe Bladen.*

De Heer JACQUIN heeft ook deeze afgebeeld, die reeds door CAMERARIUS, by de voorgaande, in Plaat gebragt was. De Bladen zyn ſtomp, niet ſpits gelyk in de Voorjaars-Gentiaan en de karteling der Bloemen is doo den eerſten wel uitgedrukt. Niet alleen in Beijeren, maar ook op de Switzerſche Alpen groeit deeze, hebbende een Steng van drie Duimen hoog, volgens HALLER en geen Roosje van Bladen maakende op den Grond. De Bloemen, elk op een Stengetje, waren blaauw, in 't midden wit.

XIV. *Aurea.* Goudkleurige.

(14) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, die zeer ſpitſe Punten hebben; den Keel ongebaard en ongepunt, de Takken tegenover elkander.*

Deeze is afgebeeld door BARRELIER, die dezelve gehad heeft van *Bourgdoyſan*, een Steedje misſchien in 't Bergachtigſte van Dauphiné, alwaar men een *Bourdeaux* vindt; doch geenszins van de vermaarde Stad deeze naams aan

(13) *Gentiana* Cor. quinquef. &c. Gent. Fol. ovatis &c. HALL. *Helv.* 476. Gentianella elegantisſima Bavarica. CAM. *Hort.* 65. T. 15. f. 2. JACQ. *Obs.* III. p. 19. T. 51.

(14) *Gentiana* Coroll. quinquefidis &c. Gentiana Alpina pumila Flore Aureo. BARR. *Rar.* p. 3. T. 104.

aan de Zeekust van Vrankryk; alwaar ook geen Bergen zyn, die den naam van Alpen voeren mogen, gelyk de Ridder zig schynt verbeeld te hebben (†). Het groeit, volgens de beschryving, maar een Vinger hoog, en heeft om laag een Roosje van Bladen als der Myrten, maar die aan de Stengetjes zyn smaller, allen bitter van Smaak. De Bloemen, als Klokjes, waren geel of Goudkleurig. Die door SOLANDEN op de Bergen van Noorsch Lapland is gevonden, hadt de Steng een Span lang.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(15) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen en eenbloemige overhoekse Takken.*

XV. *Gentiana Nivalis.* Sneeuw-Gentiaan.

Dit is, wederom, een zeer klein *Berg-Gentiaantje*, voorkomende in Lapland, Switzerland en op de toppen der Pyreneen. Men vindt het *Zeer laage Gentiaan*, met een Takkige Steng en een zeer lange Bloempyp, van den Heer HALLER genoemd, die het Kruidje in Afbeelding gebragt heeft, onder den naam van *Allerkleinste Gentiaan.* Zyn Ed. betrekt 'er toe, die van

(†) Zyn Ed. zegt. *Habitat in Alpibus Burdegalensibus et Lapponiæ Norwegicæ.* D. C. Solander. *Sp. Plant.* p. 331.

(15) *Gentiana* Coroll. quinquefidis &c. *Fl. Suec.* 204, 231. *Fl. Lapp.* 95. Gentiana humillima &c. HALL. *Helv.* 475. T. 7. f. 5. Gentiana Alpina æstiva Centaurii minoris folio. C. B. *Pin.* 383. OED. *Dan.* T. 17. Gentiana nivalis. JACQ. *Vindob.* 214. Gentiana fugax quinta. CLUS. *Pann.* p. 290. *Ic.* 191. BARR. *Ic.* 103. f. 2.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

van LOBEL dus getyteld, als ook de Elfde Gentiaan van CLUSIUS of de Vyfde der genen, welke die Kruidkenner *verdwynende* genoemd heeft, dewyl de Wortel jaarlyks sterft. Ook brengt zyn Ed. hier t'huis, de voorgemelde van BARRELIER, gissende, dat men by dien Autheur voor *Aureo flore* zou mogen leezen *Azureo*, dat is met een Hemelschblaauwe Bloem: terwyl de Uitgeever zig verbeeldt, dat de Goudgeele of geele Kleur, uit Wit, door 't droogen kon ontstaan zyn.

De gestalte is omtrent als die der Kleine Santorie en verschilt aanmerkelyk van de gedagte Afbeelding, door de smalle Blaadjes. Het hadt de Stengetjes van één tot zes Duim lang, ieder getopt met eene schoon Hemelschblaauwe Bloem. Hier op volgde een lang Rolrond Zaadhuisje. Deeze of de Kleine Voorjaars-Gentiaan, dagt CLUSIUS, zou het kunnen zyn, welke SIMLERUS, in zyne Verhandeling over de Alpen, *Himmelstengel* genoemd heeft; misschien wegens de Hemelschblaauwe Kleur: gelyk dezelve zyne Agtste Gentiaan *Kalberschis* geheten hadt.

XVI. *Gentiana Aquatica.* Water-Gentiaan.

(16) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, de endelingsen ongesteeld; de Blaadjes met Vliezige randen.*

Dee

(16) *Gentiana* Cor. quinquefidis &c. Gent. Fol. margine Membranaceis. *Am. Acad.* II. p. 343. Gentiana humilis Aquatica verna. AMM. *Ruth.* p. 4. T. 1 f. 1.

Deeze komt, onder den naam van *Laage Voorjaars Water-Gentiaan*, by AMMAN voor, in deszelfs beschryving der Russische Planten. De oude Heer GMELIN hadt dezelve in Siberie waargenomen, zynde de Steng van het Plantje naauwlyks twee Duimen lang. Een aanmerkelyke gelykenis heeft het naar de voorgaande Soort; doch het is maar zeer weinig bitter.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(17) Gentiaan *met vyfdeelige Trompetachtige Bloemen, de Kelken plooiachtig gekield.*

XVII. *Gentiana Utriculosa.* Blaaskelkige.

De uitzetting der Kelken, die zig als een geplooide Broek of Beurs vertoonen, geeft den bynaam aan deeze Soort, groeijende op de Gebergten van Switzerland, Oostenryk en Italie. Het is een klein Plantje met blaauwe Bloemen.

(18) Gentiaan *met vyfdeelige Trompetachtige Bloemen; de Kelken Vliezig gekield; de Steng gegaffeld; de Bladen Hartvormig.*

XVIII. *Exacoides.* Doorbladige.

Deeze Kaapsche, die de Kelken zeer Blaasachtig, en als met Vliezige Wieken heeft, is door

(17) *Gentiana* Cor. quinquefidis &c. SCOP. *Carn.* 299. Gent. Utriculis Ventricosis C. B. *Pin.* 188. Gentianella coerulea Cordata. COL. *Ecph.* 220. T. 221. Gent. annua azureo Flore. BARR. *Rar.* 18. T. 48, & 122. f. 2.

(18) *Gentiana* Cor. quinquef. &c. Cent. perfoliatum. BURM. *Afr.* 208. T. 74. f. 5. Cent. luteum Fl. amplo. PLUK. *Alm.* 208. T. 275. f. 4. SEB. *Mus.* I. T. 22. f. 1.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

door den Heer J. BURMANNUS afgebeeld onder de Afrikaansche Planten, en genoemd *Doorbladige Santorie.* Zy maakt een Plantje uit, van naauwlyks een Vinger hoogte, met groote Bloemen, die geelachtig zyn van Kleur.

XIX. *Gentiana Centaurium.* Santorie.

(19) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, gegaffelde Stengen en een enkelden Stamper.*

Onder den naam van *Kleine Santorie* is dit Kruidje algemeen bekend, hoewel men het ook, in onze Taal, *Duizendgulden-Kruid* noemt, wegens zyne voortreffelyke hoedanigheden. Die betekenis is eenigszins in de Latynsche naam *Centaurium*, welke in de meeste Taalen van Europa gevolgd wordt, begreepen. In 't Fransch noemt men het ook *Fiel de Terre*, dat is *Aardgal*, wegens zyne bitterheid. Het groeit in Bosschen, op opene Velden, in Valeijen en op Bergen, door geheel Europa. Het komt ook, in onze Provinciën, op veelerley plaatsen voor.

De gewoone kleine Santorie heeft Blaadjes als die van St. Jans Kruid, aan Stengetjes van minder dan een Voet hoog en is getopt met roodachtig geele Bloempjes. Men vindt ze ook met wit-

(19) *Gentiana* Coroll. quinquef. &c. Gent. Fol. Lineari-Lanceol. &c. *H. Cliff.* 81. *Fl. Suec. Mat. Med.* R. *Lugdb.* 433. &c. Cent. minus. C. B. *Pin.* 278. Erithræa. REN. *Sp.* 77. T. 76. *ß.* Cent. min. palustre ramosissimum &c. VAILL. *Par.* 32. T. 6. f. 1, 2. Gent. Caule breviss. ramosissimo. GER. *Prov.* 311.

witte Bloemen en de Heer VAILLANT geeft de Afbeelding van een *Zeer kleine sterk getakte Moeras-Santorie*, door zyn Ed. by Parys gevonden, met paarsche Bloemen, en daar toe schynt ook zyne *Allerkleinste Moeras-Santorie*, met niet opengaande Bloemen, te behooren.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

Dit Kruid wordt aangemerkt van eene uitsteekende, sommigen zeggen van eene onverdraaglyke bitterheid te zyn; zo dat men het naauwlyks, dan het verdikte Extrakt in Pillen, zou kunnen gebruiken. Doch de Ondervinding heeft my geleerd, dat de Bloemen minder bitter zyn dan Knoppen van Alst en Gentiaan-Wortel, en hierom in Aftrekzel minder tegenstaande. 't Is een byzonder goed Maagmiddel, neemende de Slymige Verstoppingen niet alleen in de Ingewanden, maar ook in de verdere Lighaamsdeelen, weg. Dus heeft men het tegen Afgaande Koortsen, tegen de Geelzugt, de Jicht, het Blaauwschuit en andere Kwaalen, inzonderheid tegen Opstyging en Benaauwdheden, welke uit Winden in slappe Lighaamen ontstaan, dienstig bevonden.

(20) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, dubbelde Stylen en een gegaffelde Steng met weinige Bloemen.* Aan

XX. *Gentiana Maritima.* Zeekants-Gentiaan.

(20) *Gentiana* Corollis quinquef. &c. GER. *Prov.* 311. Centaurium luteum pusillum non perfoliatum. C. B. *Pin.* 278. Cent. min. luteum &c. BOCC. *Mus.* II. T. 76. BARR. *Rar.* 468, 469. Cent. luteum novum COL. *Ecphr.* II. p. 78. T. 77.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tweewyvige.*

Aan den Zeekant, der Zuidelyke deelen van Italie en Vrankryk, groeit deeze, welke als een Nieuwe Geele Santorie door COLUMNA is geboekt. Zy gelykt naar de voorgaande zeer, maar heeft de Bloemen gesteeld en geel, de Bladen één- niet drieribbig. Het Plantje is zeer klein.

XXI. *Gentiana Spicata.* Geaairde.

(21) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, overhoeks en ongesteeld.*

C. BAUHINUS geeft een Afbeelding van deeze Soort, onder den naam van *Witte geaairde Santorie.* Hy zegt dat dezelve op de Bergen by Padua, in Languedok en elders in Italie, op vogtige Velden, groeije. De Steng verdeelt zig, kort boven den Grond, in Takken van een Handbreed lang en deeze wederom in anderen. De Blaadjes zyn klein, de onderften ovaal, de bovenften fmal en fpits. Tusfchen dezelven komen de Bloemen voort.

XXII. *Verticillata.* Gekranste.

(22) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, die gekranst zyn, en zeer eenvoudige Stengen.*

Met

(21) *Gentiana* Coroll. quinquef. &c. Cent. minus Spicatum album. C. B. *Pin* 278. *Prodr.* 130. Cent. minus album. TAB *Ic.* 780. *Cent.* minus fpicatum Fl. rubello. TOURNF. *Inft.* 122.

(22) *Gentiana* Coroll. quinquefidis &c. Cent. minus ad Alas floridum. PLUM. *Spec.* 3. *Ic.* 81. f. 2. Cent. anguftifolium &c. BURM. *Afr.* 206. T. 74. f. 3. BURM. *Fl. Ind.* p. 73.

Met de Amerikaansche, onder den naam van Kleine Santorie, die uit de Oxelen bloeit, door PLUMIER afgebeeld, komt de Oostindische zeer overeen, welke de Heer N. L. BURMANNUS beschryft; als ook de Kaapse van den ouden Heer afgebeeld onder de Afrikaansche Planten. Des schynt dit Gewas tot de drie andere Wereldsdeelen te behooren. Van de Malabaaren wordt het *Valerhu* genoemd. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Digynia.*

(23) Gentiaan *met vyfdeelige Trechterachtige Bloemen, een spitshoekig Stengetje en Eyronde omvattende Blaadjes.* XXIII. *Gentiana Quinquefolia.* Vyfbladige.

In Pensylvanie is deeze waargenomen door den Heer KALM, die ze als een zeer klein Draadachtig Plantje beschryft, dat het Stengetje onverdeeld heeft, met drieribbige spitse Blaadjes; de Bloemsteeltjes tegenover elkander, met vyf Bloempjes, die blaauwachtig zyn, en voorts als in de bepaaling is gezegd (*).

(24) Gentiaan *met vyfdeelige Trompetachtige Bloempjes, het Stengetje ongebladerd.* XXIV. *Aphylla.* Bladerlooze.

Deeze, in Amerika groeijende, is afgebeeld door den Heer JACQUIN, en beschreeven als een

(23) *Gentiana* Cor. quinquef. &c. OED. *Dan.* 344.

(*) Het zal derhalve, waarschynlyk, Vyfbloemige, niet Vyfbladige, Gentiaan, willen zyn.

(24) *Gentiana* Cor. quinquef. &c. JACQ. *Amer.* 17. *Hist.* p. 87. T. 60. f. 3.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

een geheel Bladerloos Plantje, dat Stengetjes heeft van vier Duim hoog, ieder getopt met een geelachtig Bloempje, van een Duim lang en vervolgens met het Zaadhuisje. De Stengetjes zyn, door gepaarde Stoppeltjes, als in Leedjes onderſcheiden. Hy vondt het nergens, dan binnen donkere holle Boomſtammen, in groote vogtige Berg-Bosſchen, op 't Eiland Martenique, op een weinig Aarde, daar in vergaard. Men vindt ze ook in Oostindie.

XXV. *Gentiana Amarella.* Herfst-Gentiaan.

(25) Gentiaan *met vyfdeelige Trompetachtige Bloemen, die den Keel gebaard hebben.*

Deeze is op drooge Velden, zo in Ooſtenryk als in Switzerland, zeer gemeen. Mooglyk heeft zy den bynaam van eene uitſteekende Bitterheid, boven de anderen van dit Geſlagt. Ik vindze, door den Ridder, onder de Geneesmiddelen opgetekend. De Steng is, volgens den Heer HALLER, niet wel een Span hoog, met Takjes bezet, die aan den top een trapswys' Kroontje maaken. *Opſanthe* hadt RENEALME deeze Soort genoemd, dat is Laatbloem; dewyl zy in de Herfst bloeit.

*** Met

(25) *Gentiana* Coroll. quinquefidis &c. Gent. Cor. Hypocrateriformi. Fauce barbatâ. *H. Cliff. Fl. Suec.* R. *Lugdb.* 432. *Mat. Med.* 111. DALIB. *Par.* 81. HALL. *Helv* 473. Gent. Flor. confertis. GUETT. *Stamp.* 303. Gent. Prat. fl. Lanuginoso & Gent. Autumnalis Ramosa. C. B. *Pin.* 188. Amarella. FRANCK. *Spec.*

*** Met de Bloemen niet vyfdeelig. IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(26) Gentiaan *met vierdeelige Bloemen, die den Keel gebaard hebben.*

XXVI. *Gentiana Campestris.* Veld Gentiaan.

Op drooge Velden in Europa, zelfs in de Noordelyke deelen, komt deeze voor, die van de voorgaande naauwlyks dan door de vierdeeligheid van de Bloem verschilt. De Heer HALLER heeft ze tot eene zelfde Soort betrokken: gelyk LINNÆUS ook erkent, dat zy 'er al te naby aan kome. In onze Nederlanden is zy op eene Heide in Gelderland gevonden, zo de Heer DE GORTER schryft. Hier wordt thans eene Verscheidenheid t'huis gebragt met ongebaarde Bloemen, die de Bloemsteeltjes vierhoekig heeft, zynde in Deenemarken waargenomen door den Heer OEDERUS.

(27) Gentiaan *met vierdeelige Bloemen, die aan den Rand gehaaird zyn.*

XXVII. *Ciliata.* Gehaairde.

Dee-

(26) *Gentiana* Cor. quadrifidis, Fauce barbatis. *Fl. Suec. Lapp.* Gentiana purpurea minima. COL. *Ecphr.* I. p. 223. BARR. *Ic.* 97. f. 2. Gent. Alp. verna minor. C. B. *Pin.* 188. HALL. *Helv.* 473. GORT. *Fl. Belg. p.* 72. Gentiana Alp. unicaulis Bellidis folio. BOCC. *Mus.* 144. T. 101. OED. *Dan.* 367. *β.* Gent. Cor. quadrifidis imberbibus, Pedunc. tetragonis. OED. *Dan.* 368.

(27) *Gentiana* Cor. quadrif. margine ciliatis. *H. Cliff.* 81. Gent. angustif. Autumnalis minor. C. B. *Pin.* 188. Gentianella cœrulea fimbriata, &c. COL. *Ecphr.* I. p. 222. T. 221. f. 1. OED. *Dan.* T. 317.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze Soort groeit op de Gebergten van Switzerland, Italie en Kanada, zegt de Ridder. De Amerikaansche, voegt zyn Ed. 'er by, heeft de Bloemen zeer gehaaird; de Italiaansche middelmaatig; die op Ysland en in Noorwegen valt, heeft ze alleenlyk Zaagswyze getand. Zy zyn Trompetachtig en blaauw van Kleur.

XXVIII. *Gentiana Cruciata.* Madelgeer.

(28) Gentiaan *met vierdeelige Bloemen die ongebaard zyn, Kranswyze geplaatst en ongesteeld.*

De naam van deeze is *Cruciata*, om dat de Bladen, by paaren, als in 't kruis staan; in 't Fransch *Croisée.* De Duitschers noemen het ook *Creuszwurtz*, om dat de Wortel zig in drie of vieren verdeelt, en *Modelgeer* of *Madelgeer*, gelyk wy het heeten. De Groeiplaats is niet alleen op de Bergen, op opene Velden en aan de Wegen, in Oostenryk, Italie en Switzerland; maar ook in Bourgonje, groeijende op platte laage Heuvelen, zo LOBEL schryft. Hier te lande komt het in verscheide Duin-Valeijen, agter Overveen, buiten Haarlem voor.

De

(28) *Gentiana* Cor. quadrifidis imberbibus &c. Gent. Fl. confertis terminalibus &c. *H. Cliff.* 81. R. *Lugdb.* 432. N. 4. DALIB *Paris.* 80. HALL. *Helv.* GORT. *Belg.* 72. Gentiana Cruciata. C. B. *Pin.* 188. Gentiana minor. CAM. *Epit.* 417. Tetrorrhisa. REN.

De Steng van dit Kruid is ongevaar een Span hoog, met Bladen die Eyrond Lancetvormig zyn, met vyf evenwydige Ribben. De Bloemen groeijen kranswyze en tropswyze aan den top. Zyn zyn Buikig van Pypje, en hebben vier of vyf Slippen, in den haak omgeboogen, blaauw van Kleur. Het is zeer bitter en van dergelyke kragt als de Groote Winkel-Gentiaan.

IV. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Digynia.*

(29) Gentiaan *met vierdeelige Bloemen, die ongesteeld zyn, en Eyronde Bladen.*

XXIX. *Gentiana sessilis.* Ongesteelde.

Pater FEUILLÉE vondt dit, naar de Gentiaan gelykend Kruid, op de Velden van Buenos Ayres, aan den Oever van Rio de la Plata, in de Zuidelyke deelen van Zuid-Amerika, en dus geenszins in Chili of in Peru. De Bladen zyn langer dan de Steng, die maar twee Duimen hoog is en gelyken naar die van de Breedbladige Weegbree.

(30) Gentiaan *met vierdeelige ongebaarde Bloemen, de Steng gegaffeld en Draadachtig dun.*

XXX. *Filiformis.* Draadachtige.

In

(29) *Gentiana* Cor. quadrifidis, Floribus acaulibus, &c. Gentianoides Flore luteo. FEUILL. *Peruv.* III. p. 20. T. 14.

(30) *Gentiana* Cor. quadrifidis imberbibus &c. OED. *Dan.* 324. SAUV. *Monsp.* 132. Gent. Caule dichotomo. &c. GUETT. *Stamp.* I. p. 305. DALIB. *Paris.* 82. Cent. palustre luteum minimum. RAJ. *Hist.* 1092. VAILL. *Paris.* 32. T. 6. f. 3. Gent. I. pusillum luteum. C. B. *Pin.* 278. MAGN. *Monsp.* 252.

IV. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

In Vrankryk is deeze waargenomen en, onder den naam van *Zeer kleine geele Moeras-Santorie*, door VAILLANT afgebeeld.

XXXI. *Gentiana heteroclita.*

(31) Gentiaan *met onregelmaatig vierdeelige Bloemen en een gearmde Steng.*

Byzondere.

Door den Heer KONIG is deeze op de Velden van Malabar gevonden. Zy gelykt veel naar de gewoone Kleine Santorie.

Hier afbreekende, zal ik, in 't volgende STUK, een aanvang maaken met de beschryving der Kroontjes-Planten, die gemeenlyk *Umbelliferæ* genoemd worden, en dan tot de anderen overgaan.

(31) *Gentiana* Flor. quadrifidis irregularibus, Caule brachiato. *Mant.* 560.

De PLAATEN zyn dus ingevoegd:

PLAAT	XXXVIII.	tegenover Bladz.	109
. . .	XXXIX.	——— ——	257
. . .	XL.	——— ——	361
. . .	XLI.	——— ——	391
. . .	XLII.	——— ——	539
. . .	XLIII.	——— ——	701
. . .	XLIV.	——— ——	749

C4a. ll.
9